

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır. Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

NEHCÜ'L-BELÂĞA

İMAM ALİ'NİN (A.S) HUTBELERİ,
MEKTUPLARI VE HİKMETLİ SÖZLERİ

SEYYİD RAZÎ

Çeviri:

Kadri Çelik

KEVSER

Yayın No: 196

Kitabın Adı: Nehcü'l-Belâğa

Kitabın Yazarı: Seyyid Razî

Tercüme: Kadri Çelik

Tahkik: Seyyid Ali Hüseyinî Buhtî

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser Yayıncılık

Kapak Tasarım: Kevser Yayıncılık

Baskı: Yılmaz Matbaacılık (Sertifika: 27185)

Litros Yolu 2. Matb. Sitesi 3 NB 2

Zeytinburnu-Topkapı / İstanbul Tel: 0212 493 00 85

Cilt: Sağlam Mücellit

Basım Tarihi: 1. Baskı: Ağustos 2012 / 2. Baskı: Ocak 2013

3. Baskı: Eylül 2013

ISBN: 978-9944-709-88-0

Kevser Yayınları

Sofular Mah. Simitçi Şakir Cad. No: 14/1

Fatih – İSTANBUL

Tel: 0212 – 534 35 28 Faks: 0212 – 631 36 01

0212 – 555 16 66 Faks: 0212 – 555 22 12

www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

TAHKİK EDENİN NOTU

Birçok canlı vardır ki zikri/adı ölmüştür.

Birçok ölü vardır ki eserleri ile canlıdır.

Akıl sahipleri nezdinde ölü sayılmaz.

O kimse ki bu kitap gibi nice esere sahiptir.

Baherziyy

Değerli okuyucular! Elinizdeki kitap, *Nehcü'l-Belâğa*¹ kitabının tercümesidir. Bu değerli kitap Müminlerin Emiri İmam Ali'nin insanı terbiye eden sözlerinin mecmuasıdır ve Ehlibeyt mektebinin birinci derecede kaynakları arasında yer almaktadır. Asrının dâhisi olan büyük âlim Seyyid Razî bu kitabı hicrî 400 yılında, recep ayında şu an gördüğünüz şekliyle üç bölümde derlemiştir. Burada kitabın tercüme, tahkik ve baskı aşamalarını zikretmeden önce *Nehcü'l-Belâğa* kitabı ve değerli müellifi Seyyid Razî hakkında kısaca bir bilgi vermenin yerinde olacağı kanısındayız.

Seyyid Razî (Hicrî 359–406)

İslâm dünyasının büyük bilginlerinden biri olan Ebu'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin Seyyid Razî (r.a) h. 359 yılında Bağ-

1- Belâğatin açık yolu, belâgat sanatı.

dat'ta dünyaya geldi. Seyyid Razî sahip olduğu izzet-i nefis, yüce nitelikler ve Nebevî, Alevî, Fatımî soyu itibariyle büyük bir ün saldı.

Soy ve Nesebi

Seyyid Razî baba tarafından oldukça yüce bir soya sahipti. Seçkin, faziletli, güzel anlayışlı, kabiliyetli, ilim ve marifet ehli bir ailede gözlerini açtı ve terbiye gördü. Seyyid Razî temiz nebevî soyundandır ve beş göbekten Ehlîbeyt imamı Musa Kazım'a (a.s) ulaşmaktadır.¹

Seyyid Razî anne tarafından da Hüseyinî ve Alevidir. Annesi üç göbekten İmam Zeynelabidin Ali b. Hüseyin'e (a.s) ulaşan "Nasır Kebir'in² torunlarından. Bu aileden birçok ilmî şah-siyetler dünyaya gelmiştir. Örneğin Seyyid Razî'nin büyük kardeşi Seyyid Murtaza Alemlü'l-Hüda, akîl ve nakîlî bütün İslâmî ilimlerde yüce mertebelere ulaşmış ve üstadı Şeyh Mü-fid'den sonra Şia dünyasının ilmî ve dinî önderliği makamına geçmiştir. Seyyid Razî'nin H. 5. asrın ilk yarısında İslâm dünyasının büyük ilmî şahsiyetlerinden biri olduğu söylenebilir.

- 1- Seyyid Razî (r.a), Hüseyin b. Musa b. Muhammed b. Musa b. İbrahim b. İmam Musa Kazım b. Cafer'in oğludur. İmam Kazım (a.s) ise h. 183 yılında şehit edilmiştir.
- 2- Nasır Kebir diye meşhur olan Hasan b. Ali b. Hüseyin b. Eşref Alevî, Peygamber (s.a.a) hanedanının övünç kaynaklarından biri olup büyük ilim ve cihat ve fedakârlık ehli biridir ve İslâm ve Müslümanlara birçok hizmetlerde bulunmuştur. Nasır Kebir, hicrî 250 yılında Mazenderan'ı feth eden, o topraklarda Aleviler boyu hükümetini kuran ve Dai-i Kebir diye meşhur olan kuzeni Muhammed b. Zeyd Alevî'nin komutanlarından biriydi.

Anne ve Babası

Seyyid Murtaza ve Seyyid Razî'nin babası olan ve Tahir-i Avhet lakabıyla bilinen Ebu Ahmed Hüseyin b. Musa, Peygamber (s.a.a) soyunun kıvanç kaynaklarından biri olup yüce bir şahsiyete sahipti. Soylu, tedbirli, layık; Sünnî ve Şîî herkesin saygı duyduğu bir kişilikti. Uzun bir süre nekabet¹ (seyyidlerin işleri ile ilgilenme) makamında bulunmuş, mazlumların hakkını alma divanına başkanlık etmiş ve Allah'ın evini hac edenlere nezarette bulunmuştur. Hepsisi de çok önemli olan bu makamlarda görevini yerine getirmiş, İslâm ve Müslümanlara büyük hizmetlerde bulunmuştur. Tam beş defa nekabet makamına oturmuş, bu makamdayken de 97 yaşında dünyadan göçmüştür. Tarihçiler bu büyük şahsiyetin h. 304 yılında doğduğunu ve 25 cemezüyulevvel 400 tarihinde de vefat ettiğini yazmışlardır.²

İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa* eserinin önsözünde, s. 31'de şöyle yazmaktadır: "Al-i Buye halifeleri, Suriye Hemedanî emîrleri ve diğerleri arasında arabuluculuk ediyor, ülkeler arası ihtilafları hallediyordu. Teşebbüsleri hep başarılı ve nekabet dönemlerinde hep bereketli olmuştur. Azametli ve yüce tabiatlı bir insandı. En zor işleri bile kolaylıkla hal-

1- Nekabet seyidlerin ve Ebu Talib oğullarının işleri ile ilgilenen bir kurumdu. Bu kurumun başında ilim ve fazilet açısından herkesten üstün olan biri bulunuyordu. Bu kurum H. 10 yılından sonraya kadar da devam etmiştir. H. 450 yılında ölen Merhum Maverdî, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye* adlı kitabında bu kurum hakkında yeterli bilgiler vermiştir. *el-Gadir*, c.4, s.205'te bu kitaptan ilgili konuda birtakım bilgiler nakledilmiştir.

2- *el-Gadir*, c.4, s.181, *Sihahu'l-Ahbar*'dan naklen

lediyordu. Yüce himmeti ve güzel tedbiri neticesinde işler düzene giriyordu.

Seyyid Razî'nin annesi de Resulullah'ın kızı gibi Fatıma adını taşıyordu. Annesi Fatıma, Nasır-i Kebir'in torunu, Nasir-i Sagir diye meşhur olan Ebu Muhammed Hüseyin b. Ahmed Alevî'nin kızı olup büyük bir ilim ve fazilete sahipti.

Zamanındaki Şîilerin önderi olan Şeyh Müfid'in *Ahkâm'nu-Nisa* kitabından da anlaşıldığı üzere kendisi bu kitabı Seyyid Razî'nin annesi için kaleme almıştır.¹

Tarihte de yazıldığı üzere, Şeyh Müfid bir gece rüyasında İslâm Peygamberi'nin kızı Hz. Fatıma'nın, oğulları Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutup Kerh'teki Berasa camiine getirdiğini gördü. Hz. Fatıma ona selâm verdikten sonra şöyle dedi: "Ey Şeyh, bu iki oğluma dini hükümleri (fıkıh) öğret."

Şeyh Müfid şaşkınlık içinde uyandı ve her zamanki gibi ders verdiği yer olan Kerh mahallindeki Berasa camiine gitti. O gün öğleden önce Nasır'ın kızı Fatıma'nın (Seyyid Razî'nin annesinin) birkaç kadınla birlikte iki oğlu Seyyid Ali Murtaza ve Seyyid Muhammed Razî'nin elinden tutup camiye girdiğini gördü.

Seyyid Razî'nin annesi Şeyh Müfid'e selâm verip ona şöyle dedi: "Ey şeyh bu iki oğluma dinî hükümleri öğretesin diye sana getirdim."

Şeyh Müfid bu olay karşısında gözyaşlarını tutamadı ve ona

1 - *Müstedreku'l-Vesail*, c.3, s.516

gördüğü rüyayı anlattı.¹ Şeyh Müfid böylece büyük bir ihlâs ve sefa içinde bu iki çocuğun eğitim ve terbiyesini üstlendi; ilmi ve ameli makamlara ulaşması ve evrensel ün kazanması için büyük çaba sarf etti.

Eğitim ve Zekâsı

Önceden de söylediğimiz gibi Seyyid Razî'nin ailesi tabiatıyla ilim, anlayış ve kabiliyet dolu kimselerden ibaretti. Seyyid Razî ailesinde çok seçkin bir yere sahipti. Üstadının huzuruna vardığında on yaşından küçüktü. Buna rağmen herkesi şaşırtmış ve büyük bir övgü kazanmıştı. Seyyid Razî ilim öğrenmede oldukça ciddi ve hırslı biriydi. Mümkün olan herkesten istifade etmiştir. Genç yaşlarda abisi Seyyid Murtaza ile birlikte ilim öğrenmeye koyulmuş ve daha buluş çağına ermeden o günün yaygın ilimlerini büyük üstatlardan öğrenmiştir.²

On yaşında şiir yazmaya başlamıştır. O yaşta söylediği şiirler bu gün şiir divanında mevcuttur. 17 yaşında ders vermeye ve kitap yazmaya başladı. 20 yaşında ise zamanındaki bütün ilimleri bitirmiş oldu.

1- *el-Gadir*, c.4, s.184; *ed-Derecat'ur-Rafia* ve *Şerh-u İbn Ebi'l-Hadid* kitaplarından naklen, *Mukaddeme-i Şerh-i Nehc'il Belâğa*, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.41

2- Fıkıh ve diğer dini ilimleri Şeyh Müfid'den, *Şerhu Usul-i Hamse* ve *Kitabu'l-Umde-i Kadı Abdulcebbar Mutezilî*'den hadis ilmini, Merzbanî ve Telakberî'den fıkıhın bazı bablarını ve Muhtasar-i Tahavî'yi Harezmi'den; bütün rivayetleri ile kıraat ilmini Ebu Hafs Kenanî'den; Muhtasar-i Kerhî'yi Keffanî'den, Arapçayı Rumanî ve İbn Cinniyy-i Nahvî'den; edebiyat ve belâğatin bir bölümünü ise meşhur hatip İbn Nebate'den öğrenmiştir.

Lakap ve Makamları

21 yaşında iken H. 380 yılında nekabet makamı, hacıların başkanlığı ve mazlumların hakkını alma divanına nezaret görevleri kendisine verildi. H. 388 yılında 29 yaşında iken Şerif-i Ecell ve h. 396 yılında 31 yaşında iken de Şerif Razî diye meşhur oldu. H. 403 yılında nekabet, Kâbe işlerini idare etme, hacılara başkanlık ve büyük soylu ve iffetli bir fakihe yaraşan mazlumların hakkını alma divanına nezaret görevinin yanı sıra Nekibu'n-Nukeba¹ makamına da erişti. Böylece bütün İslâm ülkelerindeki seyyidlerin, nakiblerin ve taliple-
rin başkanlığını üstlenmiş oldu.

Seyyid Razî'nin Üstün Yetileri, İlmî Makamları ve Başkalarının Bu Konudaki Görüşleri

Seyyid Razî izzet-i nefis, vefakârlık, cömertlik ve diğer üstün kabiliyetler hususunda asrının eşsiz bir insanıydı. Dinî işlere ve şer'i yönlere çok sıkı bağlı birisiydi. Her türlü yalakacılıktan şiddetle sakınırdı. Seyyid Razî insanlara, özellikle de ilim ehline büyük bir saygı gösteriyordu. Hatta Müslüman olmayan ilim ehline dahi saygıda kusur etmezdi. Örneğin, Sabîî dinine mensup olan Ebu İshak Sabîî'ye ölünce söylemiş ol-

1- Nekabet o zamanlar seyyidlerin ve Ebu Talib oğullarının işlerine bakan bir kurumun adıydı. Bu kurum özel ve genel diye iki bölüme ayrılıyordu. Kurumun başında olan kişiye "nakibu'n-nukeba" deniliyordu. Bu şahıs en âlim, en soylu ve en layık seyyidler arasından seçiliyordu. İslâm ülkelerinin tüm bölgelerindeki nakibler (başkanlar) kendisinin gözetiminde çalışıyordu. Seyyid Razî 43 yaşında bu makama erişmişti. Nekabet kurumuyla ilgili daha fazla bilgi için Ma-verdî'nin *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, s.94'e müracaat ediniz.

duğu ağıt bu konuyu açıkça göstermektedir.¹

Seyyid Razî fakihlik, Kur'ân tefsirinde derinlik ve diğer dini ilimlerdeki uzmanlığının yanı sıra daha yirmi yaşına girmeden zamanındaki edebiyat dünyasının büyük bir üstadı hâline geldi. Şiir ve düzyazıda eşsiz bir makama ulaştı. Sealibî (*Yetimedu'd-Dehr* adlı kitabında) ve çağdaşlarından olan Ha-tib-i Bağdadî, Seyyid Razî'yi Ebu Taliboğulları'nın en büyük şairi olarak kabul etmişlerdir. Oysa Ebu Talib oğulları arasında çok ünlü ve usta edebiyatçılar vardı. Daha 23 yaşında iken çok güzel kelimeler ve yüce anlamlar kullanarak yazdığı bir kasidesini üstadı İbn Cinniyy-i Nahvî, edebî bir kitap yazarak şerh etmiştir. Oysa üstadın öğrencisine böyle bir şey yaptığı çok az görülmüştür. Bu dinî şahsiyetin yüceliğinin göstergelerinden biri de bilenlerin kendisini överek bir dahi olduğunu itiraf etmiş olmalarıdır. Allâme Eminü *el-Gadir*, c.4, s.182'den sonra Seyyid Razî hakkında söz eden 45'den fazla kitabın adını zikretmiştir.²

1- Ebu İshak Sabi H. 380 yılından önce ölmüştür. Bu zamanda Seyyid Razî henüz 21 yaşında idi. Seyyid Razî'nin onunla ilgili beyitlerinden birisi şöyleydi:

"Bu tahtalar üzerinde kimi yüklediklerini biliyor musun?"

Meclis kandilinin nasıl söndüğünü biliyor musun?"

2- *el-Gadir* c.4, s.182; *Fihrist-i Necaşî*, s.283; *Yetimetu'd-Dehr*, Sealibî, c.3, s.116; *Tarih-i Bağdadî*, c.3, s.246; *el-Kâmil*, İbn Esir, c.9, s.89; *Mealimu'l-Ulema*, s.138; *Tarih-i İbn Hallekan*, c.2, s.106; *el-Muntazam*, İbn Cevzî, c.7, s.279; *Sihahu'l-Ahbar*, s.61; *el-Ensab*, İbn Nasr Buhari; *Umdetu't-Talib*, s.182; *Tarih-i İbn Kesir*, c.2, s.3; *Mir'atu'l-Cinan*, c.3, s.18; *Şerhu İbn Ebi'l-Hadid*, c.1, s.10; *Lisanu'l-Mizan*, c.4, s.223; *Tesisu's-Şia*, s.107; *Tenkihu'l-Mekal*, s.107; *A'lamu'z-Zerkelî*, c.3, s.889; *Dairetu'l-Mearif-i Bustanî* ve Ferid Vecdi...

Sealibî *Yetimetu'd-Dehr* adlı kitabında Seyyid Razî'yi çeşitli kelimelerle övmüştür. Örneğin şöyle demiştir: "Seyyid Razî Seyyidlerin en soylusu, zamanındaki insanların en kabiliyetlisi, Ebu Talib oğulları, hatta Kureyş edebiyatçıların başıydı. Bu konuda yazdığı tartışmasız yazıları da bunun en açık delilidir."

İbn Cevzi *el-Muntazam* adlı kitabında ve İbn Ebi'l-Hadid de şerhinin önsözünde şöyle yazmaktadır: "Seyyid Razî, Bağdat'taki Seyyidlerin başkanıydı. Oldukça büyük bir fakih. 30 yaşından sonra çok kısa bir zamanda Kur'ân'ı ezberledi. İzzet-i nefse sahip olup 'faraiz' ilminde derin bilgiler sahibiydi."¹

Rufaî, *Sihahu'l-Ahbar* adlı kitabında onun izzet-i nefis, takva ve adalet ehli bir insan olduğunu kaydetmiştir.

Baherziyy ise, *Demiyyetu'l-Kasr* adlı kitabında diğerleri gibi onu övmüş ve "Seyyid Razî seyidlerin önderleri arasında yüce ve özgün bir makama sahipti." demiştir.²

Üstadları

Merhum Allâme Eminî, tarihî kaynaklara dayanarak farklı ilimlerde 14 üstadının adını zikretmiştir. Bu cümleden:

1- H. 368 yılında vefat eden Seyrafi. Seyyid Razî 13 yaşındayken ondan ders almıştır.

2- H. 384 yılında ölen Ebu Abdullah el-Merzbanî.

1- *el-Gadir*, c.4, s.202

2- *el-Gadir*, c.4, s.202

3- H. 392 yılında ölen İbn Cinniyy el-Musuli, Merhum Razî *el-Mecazat'un-Nebeviyye* adlı kitabında kendisinden birçok bilgiler aktarmıştır.

4- H. 395 yılında ölen ve İbn Nebate diye meşhur olan Ebu Yahya Abdurrahim.

5- Ebu İshak Taberî... Seyyid Razî gençlik yıllarında bu Maliki fakihinden dersler almıştır.

6- H. 413 yılında ölen Ebu Abdullah İbn Muallim Muhammed bin Nu'man Şeyh Müfid.

Seyyid Razî'nin Öğrencileri

Seyyid Razî her birisi kendi alanında birçok hayırlara sebep olan çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Tarihi araştırmalardan da anlaşıldığı üzere Şîî ve Sünnî birçok ilim ehli Seyyid Razî'den istifade etmiş ve onun mektebinde yetişmişlerdir. Bu cümleden:

1- H. 460 yılında ölen Şeyhu't-Taife Ebu Cafer Tusî

2- H. 486 yılında ölen Ebu'l-Maali İbn Kuddame

3- Ebu Zeyd Seyyid Abdullah Cürcanî

4- Ebu Bekir Nişaburî Huzaî

5- Seyyid Ebu'l-Hasan bin Bendar

Seyyid Razî'nin Vefatı

Daha önceden de söylediğimiz gibi H. 359 yılında doğmuş ve h. 6 muharrem 406 yılında 47 yaşında iken Bağdat'ta vefat

etmiştir.¹ Mübarek bedeni Bağdat Kerh mahallesindeki evine defnedilmiştir. Birçok tarihçilerin de yazdığı üzere da-ha sonra naaşı Kerbela'ya nakledilmiş ve değerli babası ile kardeşi Seyyid Murteza'nın yanına defnedilmiştir.

Seyyid Razî vefat edince, ağabeyisi Seyyid Murteza büyük bir hüznün ve kedere büründü. Kardeşinin cenazesini görmeye dayanamadı. Bu yüzden Kazimeyn'deki İmam Musa Kazım'ın kabrini ziyarete gitti ve kardeşinin cenaze merasimine katılmadı.

Seyyid Razî de kendisinden önceki ataları gibi kendisinden geriye birçok değerli eserler ve asla unutulmayacak bir isim bırakmıştır.

Seyyid Razî'nin Eserleri

Seyyid Razî'nin eserlerini yazılı ve yazılı olmayan diye ikiye ayırmak mümkündür. Yazılı olmayan eserlerinden biri de birçok ilim ve bilgi ehlini yetiştiren Daru'l-İlim Medresesini tesis etmek olmuştur. Bu okulun bütün giderlerini Seyyid Razî bizzat karşılıyordu. Bu okulda İslâm camiasına Şeyh Tusî gibi çok büyük âlimlerin yetişmesine sebep olmuştur. Vefatından 150 yıl sonra da âlimlerin birçoğu Şû ilmî havzalarında onun ilkeleri esasınca yüksek tahsil yapıyorlardı.²

1- *el-Gadir*, c.4, s.210; *Rical-i Necaşî*'den naklen; *Tarih-i Hatip Bağdadî; Umdetu't-Talib*...

2- Şeyhu't-Taife Ebu Cafer Tusî, Şia'nın dört önemli kitabından olan *et-Tehzip* ve *el-İstıbsar* adlı iki kitabın yazarı olup fıkıh, tefsir ve benzeri ilim dallarında büyük âlimlerden biridir. H. 385 yılında Tus şehrinde doğmuş ve H. 460 yılında vefat etmiştir. İlmî azameti sebebiyle Merhum İbn İdris'in zamanına kadar (H. 543-598) dinî ilimleri tahsilde onun ortaya koyduğu ilkeler takip edilmiştir.

Bu yazılı olmayan eserlerin yanı sıra Seyyid Razî İslâm dünyasına ve ilim camiasına birçok değerli ilmî eser bırakmıştır.

Seyyid Razî'nin Yazılı Eserleri

Merhum Seyyid Razî 47 yıllık kısa ama bereketli ömründe birçok yazılı eser kaleme almıştır. Bu eserler onun ilmi merkezlerde ün kazanmasına ve ilmi çalışmalarının evrenselleşmesine neden olmuştur.

Allâme Eminî *el-Gadir* adlı kitabında¹ edebî, tarihî, rivaî ve Kur'ânî tam 19 ilmî eserinin adını zikretmiştir. Bu cümleden:

- 1- Hasaisu'l-Eimme
- 2- Mecazatu'l-Asari'n-Nebeviyye
- 3- Hakaiku't-Te'vil fi Müteşabihi't-Tenzil
- 4- Maan'il-Kur'ân
- 5- er-Resail
- 6- Şiir Divanı
- 7- Nehcü'l-Belâğa...

Nehcü'l-Belâğa

Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid'in tabiriyle yaratıcının kelimasının altında, beşer kelimasının üstünde bir kitaptır.

Seyyid Razî Hz. Ali'nin sözlerinden derlediği bu hadis, itikat, ilim, ahlâk, toplum ve edebiyat kitabını üç bölüme ayırmıştır.

1- *el-Gadir*, c.4, s.198

Birinci Bölümü, Hutbeler: Bu bölümde genel hutbelerin yanı sıra özel toplantılarda, savaşlarda ve olaylarda beyan edilen hutbeyi andıran konuşmalar da yer almıştır. Bu bölümde toplam 241 hutbe mevcuttur.

İkinci Bölümü, Mektuplar: Bu bölümde ise farklı şehirlerdeki valilerine ve düşmanlarına yazdığı mektupların yanı sıra bazı sözleşmeleri ve dostlarına vasiyetleri de yer almıştır. Bu bölümde 79 mektup mevcuttur.

Üçüncü Bölümü, Hikmetli Sözler ve Öğütler: Bu bölümde ise 480 kısa söz yer almıştır. Bu kısa sözlerden bazıları Hz. Ali'ye sorulan sorulara cevap olarak ifade edilmiştir.

Seyyid Razî'nin *Nehcü'l-Belâğa*'da Hz. Ali'nin sözlerinden derledikleri cümleler sözlerinin sadece bir bölümüdür. Seyyid Razî büyük bir edebiyatçı olduğu için tarihi ve diğer boyutlarından daha çok bu sözlerin fesahat ve belâgatine dikkat etmiştir. Bu yüzden bazen bir hutbe veya mektubun tümünü nakletmemiş, sadece diğer bölümlerinden üstün olan cümleleri nakletmekle yetinmiştir. Bu sebeple bazen bir hutbenin sadece iki satır olduğunu görmekteyiz. Bir hutbenin iki satırdan fazla olduğu ise herkesin malumudur. Seyyid Razî bazen de, "Hz. Ali uzun bir hutbe irat etmiştir. Bu hutbenin bir bölümü şöyledir." demektedir. Bu konu *Nehcü'l-Belâğa*'nın önsözünden ve "min hutbetin lehu" (Hz. Ali'nin hutbesinden bir bölüm) tabirinden de anlaşılmalıdır.¹

Bütün bunların yanı sıra Hz. Ali'nin sözlerinin derlendiği

1- Hakeza min kelamin lehu..., min vesiyetihi..., min kitabın lehu..., gibi tabirlerden de bu gerçek anlaşılmalıdır.

Nehcü'l-Belâğa'dan çok daha kapsamlı kitaplar mevcuttur. Bu cümleden, Merhum Meclisî'nin *Biharu'l-Envar* kitabını, *Nehcü's-Saadet* ve Merhum Amidî'nin (Diyarbakırlı büyük âlim Kadı Nasuhuddin Ebu'l-Feth Abdulvahid bin Muhammed Temimî'nin) *Gureru'l-Hikem ve Dureru'l-Kelim*¹ adlı kitabını zikretmek de mümkündür. Nitekim sadece *Gureru'l-Hikem* kitabı Hz. Ali'den 11 binden fazla hadis nakletmiştir.

Nehcü'l-Belâğa Hafızları

Seyyid Razî'den günümüze birçok dönemlerde büyük âlimler *Nehcü'l-Belâğa*'yı koruma ve hıfz etmede büyük bir gayret göstermişlerdir. Ayrıca âlimlerin icazetnamelerinde de *Nehcü'l-Belâğa* rivaî bir kitap olarak söz konusu edilmiştir. Seyyid Razî'den hemen sonra kesintisiz olarak sürekli bu kitap istinsah edilmiş (üzerinden yazılmış) ve çoğaltılmıştır. Şu anda *Nehcü'l-Belâğa*'nın 167'den fazla eski muteber nüshası büyük dünya kütüphanelerde kayıtlı bulunmaktadır.

Ayrıca *Nehcü'l-Belâğa* da *Kur'ân-ı Kerim* gibi tüm dönemlerde ezberlenmiş ve adeta bu bir gelenek hâline gelmiştir.

Şeyh Muntahabuddin, *Fihrist* adlı kitabında, "Mim" harfinde, Seyyid Razî'nin çağdaşı olup *Nehcü'l-Belâğa*'yı ezberleyen Kadı Cemaluddin Muhammed bin Hüseyin Kasanî adlı birini zikretmektedir. Eski âlimlerden *Nehcü'l-Belâğa* hafızları arasında H. 564 yılında vefat eden Ebu Abdullah Muhammed Farukî de zikredilmiştir.²

1- Bu kitap şu anda tercüme aşamasındadır.

2- *Tarih-i İbn Kesir*, c.12, s.260; el-Muntazam, İbn Cevzî, c.10, s.229

Son dönem *Nehcü'l-Belâğa* hafızları ise oldukça çoktur. Allâme Eminî, *el-Gadir* adlı kitabında son dönem *Nehcü'l-Belâğa* hafızları arasında H. 1280 yılında vefat eden Allâme Seyyid Muhammed Yemanî ile değerli âlim, tarihçi ve şair Şeyh Muhammed Hüseyin Amilî'yi zikretmektedir.

Nehcü'l-Belâğa Şarihleri

Nehcü'l-Belâğa'nın önemle korunup hıfz edilmesinin yanı sıra geçmiş asırlardan günümüze kadar birçok âlim de kendi ilmî uzmanlığı ışığında birçok şerh yazmışlardır. Tahran'da yapılan *Nehcü'l-Belâğa* kongresinde 400'den fazla şerh, haşiyeye ve çeşitli dillere yapılan tercümeleri zikr edilmiştir. Allâme Eminî *el-Gadir* kitabında çeşitli mezheplerden kimselelerin yazdığı bu şerh ve haşiyeler hakkında çok detaylı bilgiler vermiştir. Allâme Eminî *el-Gadir* adlı kitabında *Nehcü'l-Belâğa*'yı ilk şerh eden kimsenin Seyyid Razî'nin çağdaşı olan Seyyid Ali b. Nasır olduğunu yazmıştır.¹

Diğer Şerh Yazan Âlimler

- 1- H. 511 yılında vefat eden Fazlullah Ravendî
- 2- H. 516 yılında vefat eden ve İbn Şehraşub'un üstatlarından olan Ebu'l-Hasan Beyhakî
- 3- H. 573 yılında vefat eden Kutbuddin Ravendî
- 4- H. 606 yılında vefat eden Muhammed b. Ömer Taberî Şafîî
- 5- H. 655 yılında vefat eden ve İbn Ebi'l-Hadid diye meşhur olan Ebu Hamid İzzuddin

1- *el-Gadir*, c.4, s.186-192

- 6- H. 674 yılında vefat eden İbn Sai Bağdadî
- 7- H. 679 yılında vefat eden ve büyük orta ve küçük olmak üzere üç şekilde şerh eden İbn Meyssem Bahranî
- 8- H. 726 yılında vefat eden Allâme Hillî
- 9- H. 791 yılında vefat eden Sa'du'd-Din Mes'ud b. Ömer Taftazanî Şafîî
- 10- H. 988 yılında vefat eden Şükrullah Kaşanî
- 11- H. 10 asır âlimlerinden olan İmaduddin Ali el-Kari el-Uşturabadî
- 12- H. 1110 yılında vefat eden Seyyid Hasan b. Mutahhar el-Yemanî
- 13- H. 1242 yılında vefat eden ve iki şerhi bulunan Seyyid Abdullah Şubber
- 14- H. 1356 yılında vefat eden Hacı Habibullah Musavî Huî (Minhacu'l-Beraat)
- 15- H. 1323 yılında vefat eden Şeyh Muhammed Abduh el-Mısrî
- 16- Feyzu'l-İslâm İsfahanî

Son dönemde yazılmış değerli ve detaylı şerhler arasında ise Üstad Muhammed Taki Cafer'in ve değerli araştırmacı Aye-tullah Mekarim Şirazi'nin yazdığı şerhleri zikretmek de müm-kündür.

Tercüme ve Tahkik Aşaması

Siz muhterem okuyucuların elinde bulunan bu tercüme, saygın ve değerli çevirmen Kadri Çelik tarafından yapılmıştır.

...Görüş sahibi insanlara danışıldıktan sonra bu önemli eserin çok büyük bir dikkat ve özenle basılması kararlaştırıldı. Zira araştırmacıların da bildiği gibi *Nehcü'l-Belâğa* uzmanlık alanına giren özgün bir kitaptır. İçinde yer alan konuların derki oldukça ağır, fesahat ve belâğati çok derin ve içinde kullanılan lügatleri işin ehli kimseler için bile çok zordur.¹

Velhasıl, *Nehcü'l-Belâğa* kitabı birçok açıdan zor ve bir o kadar da önemli bir kitaptır.

Bu yüzden işin iyi olması ve okuyuculara en güzel şekilde takdim edilmesi için tercümeyle inceleme amacıyla iki kişilik gruplar hâlinde ilmî bir çalışma içine girilmesi ve her grubun kitabın bir bölümünü incelemesi kararlaştırıldı.

Bendeniz de arkadaşlarla işbirliği hâlinde bir grup şeklinde büyük bir dikkatle kitabı baştan sona gözden geçirdim. Gerekli yerlerde değişiklikler yapıldı ve bazı hassas konularda

1- Lübnan Üniversitesi Edebiyat ve İlahiyat Fakültesi hocası Sübhi Salih, araştırmacıların kolayca anlaması için *Nehcü'l-Belâğa*'nın bazı kelimelerinin anlamını vermiştir. Bazen altı kelimelik bir cümlede beş kelimeyi açıklama gereği duymuştur. (165. ve 195. hutbeler) Bazen de 18 satırlık bir sayfada 38 kelimenin anlamını verme ihtiyacını hissetmiştir. (91. Eşbah Hutbesi) Cep boyu 500 sayfa hâlinde basılan bu baskısında, *Nehcü'l-Belâğa* içindeki hutbe, mektub ve kısa sözlerin toplamı olan 759 maddede 5031 kelimeyi açıklamıştır. Yani her sayfada ilim ve ehil insanlar için bile çok zor olan en az on kelimenin anlamını verme ihtiyacını hissetmiştir.

ise parentez içinde veya dipnot hâlinde açıklamalar verildi.

Ayrıca ilim ve tahkik ehli için de çok faydalı olacağını sandığımız konulu fihrist, kaynakça ve içindekiler hakkında detaylı bir bilgiyi de kitabın sonunda verdik. Sonunda Allah'a hamdolsun siz ilim ve kültür dostlarına bu değerli eseri gördüğünüz şekliyle takdim ettik. Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm arkadaşlara Allah'tan başarı ve mükâfat dilerim. Ayrıca "Hikmetli Sözler" bölümünü Arapça metniyle tatbik eden Hücetü'l-İslâm Şeyh Fahrettin Altan'a, kitabın dizgisini yapan Mücteba Çelik'e teşekkür ederim.

Birkaç Hatırlatma ve Bir İstek

1- Bilindiği gibi *Nehcü'l-Belâğa* kitabının çeşitli nüshaları vardır. Bu tercüme, Sübhi Salih'in nüshası esasınca yapılmıştır. Elbette gerekli yerlerde Feyzu'l-İslâm nüshasındaki adresleri de verilmiştir.

2- Tercüme ve tahkikte Arapça metin esas alınmış, ama gerekli yerlerde aşağıdaki tercüme ve şerhlerden de istifade edilmiştir:

- a) Allâme Muhammed Taki Caferî'nin tercüme ve şerhi
- b) İmamî ve Aştıyanî'nin, Üstad Mekarim Şirazî'nin gözetiminde yaptıkları tercüme ve şerh
- c) Abdulbaki Gülpınarlı'nın seçmeli tercümesi
- d) Ankara, Birleşik Yayıncılık'ın bastığı tercüme
- e) Üstad Ayetî'nin tercümesi

f) Üstad Deştî'nin tercümesi

g) Feyzu'l-İslâm'ın tercümesi

h) Şeyh Muhammed Abduh'un şerhi

i) Sübhi Salih'in lügatnamesi ve çeşitli sözlükler

3- Tercümenin akıcı, kolay anlaşılır ve aynı zamanda da anlam açısından metinden uzak olmamasına büyük özen gösterilmiştir.

4- Hutbe ve mektupların girişinde de, Seyyid Razî'nin verdiği açıklamanın yanı sıra tarihi ve açıklayıcı birtakım gerekli bilgiler de verilmiştir.

5- Ne bendeniz, ne çevirmen ve ne de diğer arkadaşlar bu çalışmamızın kusursuz olduğu inancında değiliz. Hatta bunun daha iyi bir şekilde yapılamayacağını da iddia etmiyoruz. Ama bütün samimiyetleriyle çalıştıklarını ve elinden gelen hiçbir şeyi esirgemediklerini iddia etmektedirler. "**Allah insanı gücü oranında sorumlu tutar.**"

Bu açıdan değerli araştırmacı ve ilim erbabından bu kitapta gördükleri hataları bizlere iletmelerini ister ve ilerideki basılarda bu uyarıların dikkate alınacağını belirtiriz.

Başarı sadece Allah'tandır.

Seyyid Ali Hüseyinî Buhtî

ÇEVİRMENİN NOTU

Hiç şüphesiz Kur'ân'dan sonra hiçbir kitap, *Nehcü'l-Belâğa* kadar eğitici, uyarıcı, terbiye edici, sarsıcı, insanı kendine getirici, aklını başına toplayıcı, yüreğine su serpici, kalbine hayat verici, sevdirci, okşayıcı, rahmet yağmurlarıyla ıslatıcı, gönül okyanusuyla alıcı, şebnemleriyle ağlatıcı, feryadıyla bildirici, aşkıyla ünsiyet verici, çağın yalnız insanına sığınak verici, kucak açıcı, gözyaşlarıyla ağlatıcı, yumuşaklığıyla cesaretlendirici, şiddetiyle ürkütücü, sevgisiyle ümitlendirici, gurbet acısıyla vatana ısındırıcı, vatan sevgisiyle gurbeti kolaylaştırıcı ve kısacası her şeyiyle her şeyi örtücü, kuşatıcı değildir.

Nehcü'l-Belâğa aldatılmış yürekleri uyarıcı ve kimsesiz gariplere yurt verici bir kitaptır. *Nehcü'l-Belâğa* acı, aşk, gözyaşı, sevgi, umut, hayat, dostluk ve rahmet kitabıdır. *Nehcü'l-Belâğa* kitabını hakkıyla okuyan bir insan asla kula kulluk zilletine düşmez, şeref ve haysiyetini beş para etmez kimselere satmaz, kısacası Allah'tan başka hiç kimse karşısında eğilmez. *Nehcü'l-Belâğa* kitabı kimsesizlerin, yetimlerin, temiz yüreklerin kitabıdır. *Nehcü'l-Belâğa* kitabı herkesin, kısacası insanlığın kitabıdır. Gerçek inananları, sahtekâr ikiyüzlülerden ayırma aracıdır. Nuru karanlıklardan ayırt etme vesilesidir.

Nehcü'l-Belâğa, yeryüzüne inmiş bu insan denen garib varlığın acı hikâyesidir.

Kısacası, *Nehcü'l-Belâğa* anlatılacak bir eser değildir. Gerçek kimliğini kaybetmiş asrımız insanının gerçek kimliğidir. Okunmalı, amel edilmeli, yaşanmalı, baş ödev, baş tacı olmalıdır. *Nehcü'l-Belâğa* sonsuz özgürlüğün barış ve samimiyet sembolüdür. Yuvasız kuşların yuvası, göçmen kuşların vatanı, yeryüzünün gerçek varislerinin kitabıdır.

Nehcü'l-Belâğa aşktır, gözyaşdır, feryattır.

Nehcü'l-Belâğa sonsuzluktur, özgürlüktür, bağımsızlıktır, Allah'tan başkasına kulluktan kurutulmuş belgesidir.

Nehcü'l-Belâğa dertlerini sadece kuyulara anlatan hurmalık garibinin yaşam öyküsüdür.

Nehcü'l-Belâğa hayattır.

Nehcü'l-Belâğa iman okyanusunun sonsuzluk sahili, küfür ve nifak karanlığının zindanıdır.

Nehcü'l-Belâğa Kâbe'de doğan çocuğun insanları daldığı derin uykudan uyandıran tebessümü, Karun ve Haman varislerinin cehennemsi asık suratlarına inen Musa'nın yed-i beyzasıdır. Süleyman'ın gönüllerdeki Hüdhüd'ü ve Belkıs'ın yüreklerdeki tahtıdır.

Nehcü'l-Belâğa işkence hücrelerinde sorgulanan yürek mahkûmlarının tesellisi, karanlık derin güçlerin korkulu rüyasıdır. *Nehcü'l-Belâğa* çıkmaz sokakların çıkışı, ilaçsız dertlerin devasıdır.

Nehcü'l-Belâğa İbrahim'in İsmail'i, Hicaz'ın Hacer'i, Kerbelanın kanıdır.

Nehcü'l-Belâğa kirli Şam sokaklarında bir iffet abidesi, davadan dönen dönemlerin mahkûmiyet belgesidir.

Nehcü'l-Belâğa susamış yüreklerin zezemi, hicran âşıklarının vüslatıdır.

Nehcü'l-Belâğa o "Ninova vârisi"nin mirası, bu "Pişman derviş"in itiraf belgesidir.

Nehcü'l-Belâğa, her şeyin bittiği anda bir başlangıç noktası, tüm ideallerin çöktüğü bir asırda ülkü ekolü, ahlâkın erez-yona uğradığı çağda ahlâk abidesidir.

Nehcü'l-Belâğa yağmacıların mahkemesi, soyguncuların yargı divanı, zalimlerin güçleri sorgulayan şeffaf adalettir.

Kısacası, *Nehcü'l-Belâğa* insanlık kitabıdır. İnsanın yaratılışından bu yana başına gelenlerin kısaca bir öyküsüdür. Bilmek için hakkıyla okumak gerekir, sadece okumak...

Kadri ÇELİK

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Hamdı nimetlerine bir değer, belalarına bir sığınak, cennetlerine bir vesile ve ihsanının çoğalmasına bir neden kılan Allah'a hamdolsun. Rahmet nebisi, imamların imamı, ümmetin ışığı, kerem tabiatıyla seçilen, ezeli yücelik soyuyla bezenen; tertemiz ve verimli bir kökten yaratılıp dal-budak ve meyvelerle serpiştirilen Resulüne ve karanlıkların ışığı, üm-metin korunma vesilesi, apaçık dinin işaretleri ve üstün faziletlerin ölçüsü Ehlibeyt'ine salât-u selâm olsun. Şafak söktükçe ve yıldızlar battıkça üstünlüklerine denk, amellerine karşılık, soy ve asıllarına lâıyk bir şekilde Allah'ın rahmet ve bereketi hepsinin üzerine olsun.

Ömrümün baharındayken ve ömür dalım henüz tazeyken İmamlar'ın (a.s) özellikleri ve hususiyetleri hakkında bir kitap yazmaya başladım. Bu kitapta o zatların güzel ve değerli sözleri vardı. Elbette bu kitabın başında da belirttiğim gibi bu işe belli bir hedef ve niyetle giriştim. Ama Hz. Ali'nin özgün hususiyetlerini yazdıktan sonra bu kitabı devam ettir-medim. Bu kitabı bölümlere ve kısımlara ayırdım. Son bölümünde uzun hutbeler yerine, öğütlerini hikmetlerini, örneklemelerini ve kısa edebî sözlerini bir araya topladım.

Bazı dostlarım bu kitabı okuyunca çok beğenip övdüler, fesahat ve belâgati ile eşsizlik ve özgünlüğüne hayran oldular. Bu yüzden benden Hz. Ali'nin çeşitli dallarda ve hususlardaki seçkin sözlerini bir araya getirmemi istediler. Hz. Ali'nin öğüt, yazı, hutbe ve hikmetli sözlerini toplamamı talep ettiler. Zira onlar Hz. Ali'nin bu sözlerinin fesahat ve belâgatini, Arapça'nın incileri, dinî-dünyevî sözlerin nuru olduğunu çok iyi biliyorlardı. Zira böylesi özellikler hiçbir beşeri söz ve kitapta bir araya gelmemiştir. Hz. Ali, fesahatin kapısı, belâgatin kökü konumundadır. Fesahat ve belâgatin gizlilikleri onun sözlerinde tecelli etmiş ve onunla bir düzene gir-miştir. Her hatip onun örneklendirmelerini almış, her vaiz onun sözlerinden yardım görmüştür. Buna rağmen o herkesten ilerdedir ve onlar Hz. Ali'den geri kalmışlardır. Zira o-nun sözlerinde ilâhî ilmin izi ve Peygamber'in kokusu vardır.

Sonunda istediklerine uydum. Zira bunun birçok faydalarının olduğunu, hızla şöhret kazanacağını ve bana ahirette sevap kazandıracığını biliyordum. Hz. Ali'nin birçok bilinen faziletlerinin yanı sıra bu faziletinin de bilinmesini istedim. Zira Hz. Ali bu sahada da kendinden öncekilerden daha üstün ve eşsiz bir konumdadır. Hz. Ali'nin sözleri; ucu bucağı, kıyısı dibi olmayan bir deniz gibidir.

Böylece bunun benim için bir kıvanç vesilesi olmasını ve Ferz dak'ın Cerir'e dediği gibi: "Bunlardır babalarım Ey Cerir! / Sende de benzerleri varsa. / Bir yere gelince / Göster onları bana, karşıma getir" demeyi istedim. Hz. Ali'nin sözlerinin üç önemli nokta etrafında döndüğünü gördüm. Birincisi hutbe ve emirler, ikincisi mektup ve yazılar, üçüncüsü ise

hikmetli sözler ve öğütlerdir. İlk önce Allah'ın yardımıyla güzel hutbelerini, sonra mektuplarını, sonra da hikmetli sözlerini bir araya getirdim. Bunların her biri için bir bölüm ayırdım. O bölüme ait olup da o ana kadar elime geçmeyen, ama zamanla elde etme ihtimali bulunan sözleri de yazmak için birkaç sayfayı de boş bıraktım, bunlar dışında bir şey elime geçince de uygun ve benzer yerlere koydum. Bu yüzden belli bir düzen sağlayamadıysam da Hz. Ali'nin güzel sözlerini buldukça yazdım. Zira ben sözlerin düzen ve uyumunu gözetlemeye değil, güzel ve nükte dolu sözlerini toplamaya çalıştım.

Hz. Ali'nin züht, öğüt, hatırlatma ve sakındırma hususlarındaki sözleri çok ilginçtir. Düşünen insan bu sözlerin sahibinin züht dışında bir nasibinin ve ibadet dışında bir işinin olmadığını sanır.

Bazen de bu sözlerin sahibinin inzivaya çekilmiş veya bir dağın eteğine sığınmış birisi olduğunu sanır. Öyle ki bu kimse kendi hisleri dışında bir şey hissetmez, sadece nefsini düşünür zanneder. Ama bazen de bu sözlerin sahibinin savaş meydanlarında kılıcını çekmiş, boyunları vuran, ünlü kahramanları yere seren ve kılıcından kanlar damlayan birisi olduğu kanısına varır. Ama bu hâliyle o zahitlerin zahidi ve kahramanların kahramanıdır. Bu özellik Hz. Ali'nin eşsiz faziletlerinden biridir. Hz. Ali bu güzel özelliğiyle zıtları birleştirmiş, dağınıklıkları bir araya getirmiştir.

Bu sözleri seçerken insanı tereddüde düşüren ve mana bakımından tekrarlanmış olanlarına çok rastladım. Bunun nedeni de Hz. Ali'nin rivayetlerindeki ihtilaflardır. Bazen bir

rivayet başka bir rivayetten farklı bir tarzda nakledilmiştir. Bazılarında fazla bir cümle yer almıştır. Bazılarında daha güzel bir tabir mevcuttur. Bu yüzden ihtiyatı elden bırakmadım. Seçilen sözlerde bir şeyin eksik kalmamasına dikkat ettim. Zira zamanla ilk rivayetin unutulması veya bilinmemesi yüzünden kasıt olmaksızın aynı anlamın başka tarzda rivayet edilmiş olması da mümkündür.

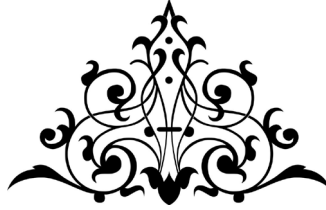
Bütün bu özene rağmen Hz. Ali'nin sözlerinin tümünü yazdım diyemem. Bana ulaşan sözlerin ulaşmayanlardan çok daha az olması da mümkündür. Ben sadece gücüm yettiği kadar çalıştım, çabaladım. Gerçeği görüp doğru yolu açıkça göstermek, ancak Allah'ın sonsuz lütfüyle mümkündür.

Bu kitabın adını da *Nehcü'l-Belâğa* koydum; zira bu kitap fesahat ve belâgat kapılarını açan bir kitaptır. Hem öğretmenin, hem de öğrencinin bu kitaba ihtiyacı vardır. Belâgat ve fesahat âlimleri de, züht ve riyazet erbabı da bu kitabı arzu eder. Hz. Ali'nin tevhit, adalet ve Allah'ın yaratıklarına benzemekten münezzehe olduğuna dair çok ilginç sözleri vardır bu kitapta. Bu sözler dileyenlerin susuzluğunu gideren, dertlere şifa veren ve şüpheleri aydınlatan sözlerdir.

Allah'tan başarı ve hatalardan korunmayı diler, doğruları bulmayı isterim. Dil hatasından önce gönül hatasından, ayak sürçmesinden önce dilimin sürçmesinden O'na sığınırım.

O, yeter bana ve O, ne güzel bir vekildir!

Birinci Bölüm

HUTBELER

1. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde insan, gökyüzü ve yeryüzünün yaratılışından bahsetmektedir:

Hamd Allah'a mahsustur ki, övenler O'nu hakkıyla övemezler, sayıcılar nimetlerini sayamazlar, çalışıp çabalayanlar hakkını eda edemezler. Yüce himmetler O'nu derk edemez, akıl-zekâ denizine dalarlar O'na erişemez. O'nun sıfatlarının belli bir sınırı yoktur. Onu övgüsünü beyan edebilecek bir sıfat mevcut değildir. Sayılı bir vakti, uzatılmış, bir süresi yoktur. Yarattıklarını kudretiyle yaratmış, rüzgârları rahmetiyle estirmiş ve yarattığı yeryüzünün sarsıntılarını kayalarla perçinlemiştir.

Dinin evveli O'nu tanımak, O'nu tanımanın kemali O'nu tasdik etmek, O'nu tasdik etmenin kemali O'nu bir bilmek, O'nu bir bilmenin kemali, O'na karşı ihlâslı olmaktır. O'na karşı ihlâslı olmanın kemali, O'ndan sıfatları nefyettir. Zira her sıfat mevsuftan (sıfat sahibinden) ayrıdır. Hakeza her mevsuf da sıfattan ayrıdır.

Dolayısıyla Allah'ı tavsif eden O'nu başkasına eşlemiş olur. O'nu eşleyen O'nu ikilemiş olur. O'nu ikileyen O'nu tecezzi etmiş (cüzleri ayırmış) olur. O'nu tecziye eden O'nu tanı-

mamış olur. O'nu tanımayan O'na işaret eder. O'na işaret eden O'nu sınırlamış, mahdut kılmış olur. O'nu mahdut kılan O'nu saymış olur. "Neyin içindedir?" diyen O'nu bir şeyde sanır. (O'na mekân isnat eder.) "Neyin üstündedir?" diyen yerleri O'ndan boş bilmiş olur.

Allah sonradan olmaksızın vardır. Mevcuttur; yokluğu tatomaksızın. Her şey ileler; eşleşmeksizin. Her şeyden başkadır; ayrılmaksızın. Faildir, hareket ve alet olmaksızın. Basir'dir (görendir); yaratıklarından görülen yokken. Tektir; kendisiyle varlığında ünsiyet edineceği ve yokluğunda dehşete kapılacağı birisi olmaksızın.

Yaratmaya koyuldu, yarattı, öyle bir yaratma ki!... Öyle ki, âlemi önceden düşünüp kurmadan, hiçbir tecrübeden istifade etmeden, harekete girişmeden ve ızdıraba düştüğü bir amacı olmadan yarattı. Her şeyi vaktinde yarattı, birbirinden farklı şeyleri yakınlaştırdı/uzlaştırdı. Her şeyde bir kabiliyet ve tabiat yarattı. Suret ve şeklini düzdü, koştı. Her şeyi olmadan bilendir. Eşyayı sınırları ve sonlarıyla (tümüyle) ihata eden/kuşatandır. Eşyanın nefsini ve şeklini (iç ve dış yüzlerini) bilendir.

Sonra münezzeh olan Allah gökleri ayırdı, kenarlarını yarı ve hava katmalarını (atmosferi) oluşturdu. Sonra ondan dalgalı ve yüksek birikintisi olan bir su akıttı. Sonra o suyu her şeyi yerinden söküp koparan ve her şeyi kasıp kavuran bir rüzgâra yükledi ve ona bu suyu iade etmeyi emretti. Rüzgân suya musallat ve suyun sınırlarına yakın kıldı. Hava altından yarı ve su üstünden dökülmektedir.

Sonra münezzeh olan Allah-u Teâlâ gökleri kazıyan bir

rüzgâr yaratmış, devamlılığını sağlamış, cereyan ettirmiş, durgunluktan uzak kılmıştır. Rüzgâra, çağıldayan suyu alt-üst etmesini ve denizleri dalgalandırmasını emretmiştir. Böylece rüzgâr suyu bardakta çalkalanırcasına çalkalayıp göğe fırlatmıştır. Başu sonuna geldi, durgunu harekete geçti. Sonunda böylesine evire çevire su kabardı ve birikintisi köpük verdi. Bunu yarıkları olan ve açık-geniş bir havanın içine kaldırdı. Böylece yedi kat gök oluştu.

Alt tabakasını durgun bir dalga, üst tabakasını dayandığı bir direk ve düzgün durmasını sağlayan çiviler olmaksızın sağlam-korunmuş ve yüksek bir tavan kıldı. Sonra onu gezenlerle ve ışıldayan yıldızlarla süsledi. Bunlar arasında ışıldayan bir kandili (güneş) ve nurlu bir ayı; döne-gelen bir mecrada, hareketli bir tavanda ve hedefli bir çizgide hareket ettirmektedir.

Sonra o yüce göklerin arasını yardı ve burasını çeşitli meleklerle doldurdu. Bazıları rükû etmeksizin sürekli secde hâlinedir. Bazıları Dik durmaksızın, rükû hâlinedir. Bazıları Saflar hâlinde kıyamda durmuş, birbirinden ayrılmazlar. (Hepsi de) usanmaksızın tespih ederler. Gözlerine uyku girmez, akılları yanılmaz, bedenleri zayıf düşmez ve unutma gafletine düşmezler. Bazıları O'nun vahyinin eminleri ve elçilerine (vahyini bildiren) dilidir, emrini ve kesinleşmiş hükümlerini getirir götürüler. Bazıları kullarını gözetler. Bazıları cennet kapılarında hizmetçilik eder. Bazılarının ayakları yeryüzünün en alt katmanlarında sabittir, boyunları en yüksek göklerden (yukarı) taşmış hâlinedir, organları âlemin kenarlarına taşmıştır, omuzları arşın ayaklarını yüklenmeye uygundur. Gözleri O'nun karşısında eziktir. O'nun altında

kanatlarına bürünmüşlerdir. Kendilerinden başkası arasına izzet örtüsü ve kudret perdesi gerilmiştir. Rablerini tasvir (şekillendirme/betimleme) vehmine kapılmazlar, yaratıkların sıfatlarını O'na isnat etmezler, O'nu mekânla sınırlamazlar, O'na benzerleriyle işaret etmezler.

Sonra münezzeh Allah yerin sarpından ve yumuşağından, tatlısından ve tuzlusundan toprakları bir araya topladı, suyla karıştırıp halis bir kıvama getirdi. Nemlendirerek yapışkan hâle getirdi. Bundan yönleri, ilişik yerleri, organları ve bölümleri olan bir suret (beti) yarattı. Pekişinceye kadar kurutmuş, belli ve sınırlı bir süre sıklaştırmıştır.

Sonra ona ruhundan üfleyince kendini idare edecek zihni, tasarrufta bulunduğu fikirleri, hizmetinde kullandığı organları, evirip-çevirdiği araçları; hak ile batılı, tatları, kokuları, renkleri ve türleri ayıran bir bilgisi olan bir insan oluverdi. Ayrı renklerdeki topraklarla yoğruldu. Benzer ve zıtlarla birleşik hâle getirildi. Soğuk-sıcak yaş ve kuru farklı unsurları ile yoğruldu.

Münezzeh olan Allah meleklerden insana saygı için secde ederek ve huzuda bulunarak yanlarındaki emanete riayet etmeyi (hakkı eda etmeyi) ve vasiyeti uygulamaya geçirmeyi istedi. Nitekim münezzeh olan Allah-u Teâlâ şöyle buyurdu: **"Secde edin Âdem'e. İblis dışındakiler secde ettiler."**¹

Gurur onu baştan çıkardı. Şekavete mağlub düştü. Ateşten yaratılmış olmakla böbürlendi. Topraktan yaratılmayı küçümsedi. Böylece Allah-u Teâlâ gazabı hak etsin, imtihanı

1- Bakara/34

bitirsin ve vaktini doldursun diye ona mühlet verdi. (Ona) şöyle buyurdu: "**Sen vakti bilinen o güne kadar ertelenenlerdensin.**"¹

Sonra münezzeh olan Allah-u Teâlâ Âdem'i rahatça ve güzel bir şekilde yaşayabileceği bir diyara yerleştirdi. Çevresini güvenli kıldı. Âdem'i İblis'e ve düşmanlığına karşı uyardı. Ama düşmanı, onu bulunduğu yerden ve iyilerle dostluğundan kışkandığı için aldattı. Böylece yakinini şekke, kararlılığını gevşekliğe değiştirdi; sevincini korkuya, kandırılmasını pişmanlığa dönüştürdü. Sonra münezzeh olan Allah ona geniş tövbe kapısını açtı. Rahmet sözünü telkin etti. Cennetine dönüşü vaat etti. Onu neslin çoğaldığı imtihan yurduna indirdi.

Sonra münezzeh olan Allah Âdem'in çocuklarından nebiler seçti. Onlardan vahiy üzerine söz ve risaletini tebliğ üzerine emanetlerini (emanete riayet edeceklerine dair söz) aldı. İnsanların çoğu Allah'ın kendilerine şart koştuğu sözünü değiştirince, hakkını inkâr edince, Allah'a eşler koşunca, şeytanlar onları Allah'ı tanımaktan alıkoyunca ve Allah'a ibadetten ayırınca Allah da onlara elçiler gönderdi ve insanlardan fitri sözlerini tutmalarını istemek, insanlara unuttukları nimetini hatırlatmak, davetle hücceti tamamlamak, aklın definelerini (gizliliklerini) ortaya çıkarmak ve onlara kudret ayetlerini göstermek için kesintisiz nebiler gönderdi; üstlerinde yüksekçe bir tavan, altlarında serilmiş bir döşek, ihya eden bir rızık, öldüren zaman, ihtiyarlatan zorluklar ve peş-peşe gelen olaylar bu kudret ayetlerindedir.

1- Hicr/37

Münezzeh olan Allah kullarını gönderilmiş elçilerden, indirilmiş kitaptan, gerekli bir hüccetten ve apaçık doğru yolu göstermekten mahrum bırakmamıştır. Sayılarının azlığı ve yalanlayıcılarının çokluğu peygamberleri engellememiştir. Önce gelen bir sonrakini, sonra gelen öncekini tanıtmıştır. Böylece asırlar birbiri ardınca geçti, zaman akıp gitti. Babalar gitti, yerine oğullar geçti.

Ta ki münezzeh olan Allah vadini gerçekleştirmek, nübüvetini tamamlamak ve peygamberlere verdiği sözü tutmak için kendini müjdeleyen elçilerin kitaplarında yazılı, alametleri meşhur ve doğumu yüce olan Muhammed'i (s.a.a) gönderdi. Yeryüzü ehli o gün çeşitli dinler, dağınık istekler ve farklı yollara yönelmişlerdi. Kimisi Allah'ı yaratıklarına benzetmiş, kimisi isminde ilhada düşmüş (müsemmanın haki katinde yanılığa düşmüş) kimisi de başkasına işaret etmişti. (şirk koşmuştu.) Böylece Allah, Peygamber vasıtasıyla onları hidayete erdirdi ve onları cehaletten kurtardı. Sonra Allah Muhammed'e (s.a.a) kendine kavuşmayı seçti. Onun için katındakileri beğendi. Dünya yurdundan ayırmak ve imtihan diyarından çekip-almak ikramında bulundu. Sonunda saygıyla onun ruhunu kabzetti ve sizlere nebilerin ümmetlerine bıraktığı şeyleri bıraktı.

Böylece peygamberler, ümmetini başıboş bırakmadı, apaçık bir yol belirtmeden ve hidayet bayraklarını dikmeden gitmedi.

Rabbimizin kitabı artık yanınızdadır. Bu kitapta Allah'ın helal ve haramları, farz ve faziletleri, nesih ve mensuhu ruhsat ve azimet yerleri, özel ve genel anlamları, ibret ve örnekleri,

şartlı ve şartsız olanları, muhkem ve müteşabihleri apaçık bir şekilde açıklanmıştır. İcmalen anlatılanları tefsir edilmiş, zor olanları açıklanmıştır. Bu kitapta öyle hükümler vardır ki mutlaka bilinmesi hususunda söz alınmıştır. Öyle hükümleri de vardır ki bilinip bilinmemeleri noktasında kullara bir genişlik-serbestlik verilmiştir.¹ Öyle hükümleri de vardır ki kitapta farzdır; ama sünnetle neshedilmiştir.² Öyle hükümleri de vardır ki sünnetle farz kılınmış, ama kitapta terk edilmesi hususunda ruhsat verilmiştir. Öyle hükümleri vardır ki vaktinde farzdır, ileri zamanlarda (süresi bittiğinden) hükmü kalkar. Haramlarının da hükümleri farklıdır. Öyle büyük haramları vardır ki yapana ateş vaat edilmiştir. Bazı küçük haramları da vardır ki yapana bağışlar, (suçunu) örter. Öyle hükümleri vardır ki en azı da makbuldür, daha çoğunu da yapabilir.

İnsanlara kible kıldığı Beytü'l-Haram'ını (Kâbe'yi) ziyaret edip haccetmeyi sizlere farz kıldı. İnsanlar, (suya koşan susuz) hayvanlar gibi oraya koşuşurlar, güvercin kafesi gibi oraya sığınır. Münezzehten olan Allah Beytü'l-Haram'ı kendi azameti karşısında insanların tevazu ve alçak gönüllülüğüne bir işaret ve izzetini (yüceliğini) kabul için bir gösterge kıldı. Yaratıklardan duyarlı olanlarını seçti ve onlar da davetine icabet ettiler, sözünü doğruladılar, peygamberlerine uydular, arşın etrafında dönen meleklerle benzediler; O'na ibadet

1- Mukattaa harfleri gibi.

2- Örneğin, "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açincaya kadar evlerde hapsedin." (Nisâ/15) ayeti sünnette yer bulan recm ile neshedilmiştir.

ticaretinde büyük kârlar elde ettiler. Mağfired ve bağışlamayı vadettiği yerlere akın ettiler. Münezzeh olan Allah-u Teâlâ Beytü'l-Haram'ı İslâm'a bir bayrak ve sığınanlara bir harem (güven yeri) kıldı.

Size Beytü'l-Haram'ın hakkını eda etmeyi gerekli, haccını ve ziyaretini farz kıldı. Nitekim münezzeh olan Allah şöyle buyurdu: "**Onda (Kâbe'de) apaçık deliller vardır, İbrahim'in makamı vardır; kim oraya girerse, güvenlik içinde olur; oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe'yi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim küfrederse, bilsin ki, doğrusu Allah âlemlerden müstağnidir.**" ^{1/2}

2. Hutbe

Hz. Ali, Siffin'den dönerken okuduğu bu hutbesinde insanların bi'setten önceki hâli, Peygamber'in, Ehlibeyt'in vasıfları ve diğer insanların durumu söz konusu edilmiştir:

Nimetini tamamlamak, izzetine teslim olmak ve günahlarından korunmak için Allah'a hamd ederim. Yeterliliğine (kifayetine) olan ihtiyacımdan dolayı O'ndan yardım dilerim. Allah'ın hidayet ettiği sapmaz, kendisine düşmanlık eden kur-

1- Âl-i İmran/96

2- *Uyunu'l-Mevaiz ve'l-Hikem*, Vasıtî; *Biharu'l-Envar*, c.77, s.300 ve 423, Meclisî; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî (*Babu's-Sema ve'l-Kevakib*); *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Kutb Ravendî; *Tuhefu'l-Ukul*, Harranî, *Usul-i Kâfi*, c.1, s. 140, Kuleynî; *el-İhticac*, Tabersî, c.1, s.150; *Metalibu's-Seül*, Muhammed Talha Şafî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, el-Kadı Kudaî, s.153; *Tefsir-i Fahr-i Râzî*, c.2, s.164; *el-Hikmet ve'l-Mevaiz*, Ali bin Muhammed b. Şakirî el-Vasıtî; *el-İrşad* s.105-106, Şeyh Müfid; *et-Tevhid*, s.24, Şeyh Saduk; *Uyunu'l-Ahbar*, Şeyh Saduk; *Emali*, c.1, s.22, Şeyh Tusî

tulmaz, kendisine yeterli olduğu (kifayet ettiği) kimse yok-sul olmaz. O'na hamdetmek ölçülüp tartılan ve saklanıp ko-runan her şeyden daha üstündür.

Şahadet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur, tektir, ortağı yoktur. Bu öyle bir şahadettir ki ihlâsı imtihan edilmiş ve halis olduğuna inanılmıştır. Bizleri sağ bıraktığı (yaşattığı) müddetçe sadece O'na sarılırız. Bu şahadeti, göreceğimiz korkulu anlar için saklanırsınız. Şüphesiz ki bu şahadet imanın azimetini, ihsanın anahtarı, Rahman'ın razı olduğu ve Şeytan'ı uzaklaştıran bir şahadettir.

Hakeza şahadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Onu meşhur bir din, aktarılmış bir ilim, yazılmış bir kitap, parıldayan bir nur, ışıldayan bir ışık ve insanlar arasında hükmeden bir emirle şüpheleri gidermek, apaçık delillerle delillendirmek, mucizeleriyle sakındırmak ve cezalarla korkutmak için gönderdi.

O zaman insanlar din ipini koparan fitnelere düşmüş, yakın (kesin inançlar) direkleri şiddetle sarsılmış, esasta/temelde ihtilaf çıkmış, işler darmadağın olmuş, çıkış yeri/kurtuluş daraldıkça daralmış ve giriş köreldikçe körelmiş, hidayet gizli kalmış, körlük her yanı kaplamış, Rahman'a isyan edilmiş, Şeytan'a yardım edilmiş, iman yardımsız kalmış, sütunları yıkılmış, işaretleri belirsizleşmiş, yolları viran olmuş, geçitleri silinip gitmişti. İnsanlar Şeytan'a itaat etmiş, onun yollarını tutturmuş, onun yataklarına akmıştı. Şeytan'ın işaretleri onlarla yürüyor, bayrağı dikilip dalgalanıyordu. İnsanlar kendilerini tabanlarıyla ezen, tırnaklarıyla kırıp geçiren fitnelere düşmüştü. Fitneler tırnaklarının ucuna basmış, kalmıştı.

İnsanlar bu fitneler içinde yollarını kaybetmiş, şaşırıp kalmış, bilgisiz hâle gelmişlerdi. Fitneler içinde kıvranıyorlardı. En hayırlı evin en kötü komşular idiler. Uykuları uykusuzluk ve sürmeleri gözyaşıydı. Bilgi sahiplerinin ağzına gem vurulmuş, cahil/bilgisiz insanlara ikram edilir olmuştu.

...Allah'ın sırrının yeri, emrinin sığınağı, ilminin kaynağı, hükümlerinin merkezi, kitaplarının barınağı, dininin dağları Ehlibeyt'tir. Dinin bel büküklüğü onlar ile doğrulur ve titre-mesi onlar sayesinde gider, dincelir.

(Münafıklar) Kötülük tohumları ektiler, onu aldanışla sula-dılar, helak ve azap biçtiler.

Bu ümmetten hiç kimse, Muhammed'in (s.a.a) Ehlibeyt'iyle mukayese edilemez. Hiçbir zaman (Ehlibeyt'in) nimetlerinin üzerine aktığı kimseyle (Ehlibeyt) bir sayılmaz. Onlar dinin esası, yakinin direğidir.

İleri gidip aşırıya kaçanlar döner, onlara katılır. Geri kalan gelir onlara uyar (Orta yol onlardır.)Velayet hakkının özel-likleri sadece onlarındır. Vasiyet ve veraset de onlardadır. Hak şimdi ehline döndü ve intikal etmesi gereken yerine in-tikal etti.¹

3. Hutbe

Şıkşıkıye Hutbesi adıyla meşhurdur. Hilafet hakkındaki şikâyeti, neden sabrettiği ve halkın kendine biati hususunda:

1- *Metalibu's-Seül*, Muhammed bin Talha Şafî, *Gureru'l-Hikem*, el-Amidî; *el-Mustersid* s.73, Taberî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.326, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.112, İbn Abdurabbih

Allah'a andolsun ki, falan kimse, hilafete göre yerimin, değerim taşının mili gibi olduğunu bildiği hâlde, hilafeti bir gömlek gibi giyindi. Oysa sel benden akar ve hiçbir kuş benim uçtuğum yerlere uçamazdı. Ben de hilafetle arama bir perde çektim, ondan yüz çevirdim.

Başladım düşünmeye; kesilmiş elimle atağa mı geçeyim yoksa kapkaranlık körlüğe sabır mı edeyim? Öyle bir karanlık ve körlük ki bu, büyüğü tamamıyla yıpratır, küçüğü tümüyle ihtiyarlatır, mümin kimse de Rabbine ulaşınca dek bu karanlık körlükte zahmetten zahmete düşer.

Gördüm ki sabretmek akla daha yatkın, sabrettim. Ama gözümde diken vardı, boğazımda kemik. Mirasımın yağmalandığını görüyordum. Ta ki birincisi yolunu tamamlayıp, onu kendinden sonraki falana verdi gitti.

Hz. Ali daha sonra A'sa'nın şu beytini okudu:

"Cabir'in kardeşi Hayyan nezdinde yaşadığım hayat ile

Şimdiki hayatım arasında ne benzerlik var!"

(Yani, ben bugün sıcak havada bir lokma ekmek için uzun çölleri kat ediyorum. Cabir'in kardeşi Hayyan ile birlikte yaşadığım dönemlerde ise nimetler içinde yaşıyordum.)¹

Ne kadar ilginç! Yaşarken halkın kendisini bırakmasını is-

1- Hz. Ali (a.s) bu şiirle şunu demek istemiştir: Ben Resulullah zamanında ona herkesten daha yakındım ve herkesin saygı duyduğu biriydim. Ama bugün hilafeti elden ele dolaştırıyorlar ve benimle asla ilgilenmiyorlar bile.

terdi. Ama ölümden sonra yerine öbürünün geçmesini sağladı. Bu iki kişi hilafeti devenin iki memesi gibi kendi aralarında paylaştılar. Hilafeti öyle sert ve kaba bir yere attı ki sertliği insanı derinden yaralar, oldukça kaba davranırdı.

Hilafeti boyunca oldukça düştü, sürçtü. Habire sürçtükçe özü diledi, Hilafet sahibi, huysuz bir deveye binmiş benzerdi. Öyle bir deve ki yularını çekse burnu yırtılır, yaralanırdı, dizginlerini salsa nefsinin yokluğa, helake atardı.

Allah'ın bekasına (varlığına) andolsun ki insanlar onun zamanında ihtilafa düştü, huysuzlaştı, renkten, rengine büründü ve birbirini suçladı. Ama ben bu uzun zaman boyunca birçok zahmet, mihnete düşmeme rağmen yine de sabrettim. Derken o da yolunu kat etti ve hilafeti bir topluluğa bıraktı ki benim de o topluluktan biri olduğumu sanıyordu.

Allah'ım, sana sığınırım, ne şûraydı bu! Benim hakkımda birincisiyle ne zaman şüphe hâsıl oldu ki bu tür kimselere denk tutuldum ben! Ama buna rağmen (kuşlar gibi) inerlerken onlarla indim, uçarlarken onlarla uçtum. İçlerinden biri (Sa'd b. Ebî Vakkas) haset ve kininden ötürü doğru yoldan saptı, öbürü (Abdurrahman b. Avf da) damadı olduğundan ona meyletti, öbürleri de öyle şeyler yaptılar ki söylenmesi, anılması bile çok çirkin...

Derken onların üçüncüsü iki yanı şişmiş bir hâlde kalktı. Yediği yerle kirlettiği yer arasında yaşadı.

Onunla beraber babasının oğulları da (mensubu olduğu Ümeyyeoğulları da) işe giriştiler. Allah'ın malını devenin ilkbaharda otları, çayır, çimeni yiyip hazmettiği gibi yiyip haz-

mettiler. Sonunda onun da ipleri çözüldü. Amelleri işini bitirdi. Karnının dolgunluğu, onu yere serdi.

Derken halk sırtların boynundaki kıllar gibi (yoğun bir şekilde) her taraftan etrafıma üşüştiler, neredeyse izdihamdan Hasan ve Hüseyin ayaklar altında kalacaktı. İki tarafımda çizikler, yaralar oluştu. Koyunların ağıla üşüşmesi gibi çevreme toplandılar.

Ama işi elime alınca bir bölük hemen biatten döndü, ahdini bozdu. Başka bir bölük ok yaydan fırlar gibi fırladı, çıktı. Öbürleri de zulme saptılar. Sanki onlar her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın **"İşte ahiret yurdu; biz onu yeryüzünde yücelik ve bozgunculuk dilemeyenlere verimiz."**¹ ve **"Akıbet takva sahiplerinindir."**² buyurduğunu duymamışlardı!

Evet, andolsun Allah'a ki elbette duydular ve anladılar da. Ama dünya gözlerine süslenmiş, bezenmiş bir şekilde göründü, onun bezentisi, süsü hoş geldi onlara.

Evet, tohumu yarana ve insanı yaratana andolsun ki eğer bu topluluk biat için toplanmasaydı, yardımcıların varlığıyla hüccet ikame edilmeseydi ve Allah zalimlerin çatlayasıya doyarken, mazlumların aklıktan kırılmasına (mani olması) hususunda âlimlerden söz almasaydı hilafet devesinin yularını sırtına atar, terk ederdim. Hilafetin sonunu ilk kâsesiyle suvarırdım. (Daha önce peşinde koşmadığım gibi şimdi de peşinde koşmaz, onu hemen terk ederdim.)

1- Kasas/83

2- Â'raf/128

Sizler de biliyorsunuz ki, şu dünyanızın değeri bir keçinin aksırığından daha değersizdir bence.¹

Denildiği üzere söz buraya gelince Irak halkından biri kalktı ve Hz. Ali'ye bir kâğıt sundu. Hz. Ali kâğıdı okumaya başladı. Okuyup bitirince İbn Abbas, "Ey Müminlerin Emiri, sözüne kaldığın yerden devam etsen." dedi. Hz. Ali şöyle buyurdu:

Ey İbn Abbas, bu azdığında devenin boğazının altında oluşan şişiklikte ki geldi, sonra geri indi.²

İbn Abbas, "Vallahi bu sözün istediği gibi bitiremeden yarım kalmasına üzüldüğüm gibi hiçbir şeye üzülmедim. Müminlerin Emiri ne olurdu dilediğini söyleseydi!" dedi.

4. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesini Talha ve Zübeyr'in öldürülmesinden sonra irad etmiştir:

1- *el-Cemel*, s.62, Şeyh Müfid; *Fihrist-i Neccaşi*, s.92; *Fihrist-i İbn Nedim*, s. 224; *el-İnsaf fi'l-İmamet*, İbn Kubbe-i Razi; *Maani'l-Ehbar*, Şeyh Saduk, s.343; *İle'uş Şerayi*, Şeyh Saduk; *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, İbn Abdurabbih (öl. 328 h.); *el-Muğni*, Kadı Abdulcebbar (öl. 415 h.); *Nesru'd-Durer*; *Nezhetu'l-Edib*, Vezir Ebu Said el-Abi (öl. 422 h.); *Şaffî*, s.203, Şerif Murtaza; *Emali*, Ebu'l-Feth Hilal b. Muhammed b. Cafer el-Heffar; *Emali*, Şeyhu't-Taife Tusî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sibte b. Cevzî, (öl. 654 h.); *Tuhetu'l-Ukul*, Harranî, s.313; *Şerh-u Hutbet'ut Şikşikiyye*, Seyyid Murtaza Alemlü'l-Hüda, (öl. 436 h.); *İfsah*, s.17, Şeyh Müfid; *el-İhticac*, s.281, Tabersî; *el-Mehasin*, el-Barki; *el-Musteksa*, c.1, s.393, Zemaşşerî; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.197, Meydanîyye (518 h.)

2- Metinde geçen "şikşiketun hederet" cümlesi bir darbimeseldir ve bir anlak gelip geçen haleti ifade etmektedir. Bu hutbenin adı da bu kelimededen alınmıştır.

Karanlıklarda doğru yolu bizimle buldunuz, üstünlüklere bizimle eriştiniz, akşam sonu karanlıklarında bizimle sabah aydınlığına erdiniz. Sağır olsun apaçık öğüdü duymayan kulak! Yüksek sesin sağır ettiği kulak, fısıltıyı nasıl duysun? (Allah korkusundan) Boyuna çarpan titrek yürekler yatışsın/itminana ersin.

İşin sonunda haksızlığa sapacağınızı bekliyor, üzerinizde hicler ve aldanmışların özelliklerini görüyordum. Niyetimin doğruluğu (gönül sefam) bana sizin gerçek hâlinizi gösterdiği hâlde din perdesine büründüğünüz için bunu görmezlikten geldim.

Batıl yol üzerinde toplandığınızda, sizin için hak yolun başında durdum. Her yana şaşkınca bakıyordunuz, kılavuzunuz yoktu, kuyu kazıyordunuz su bulamıyordunuz. Bugün artık beyan sahibinin konuşmayan/sessiz dilini konuşturuyorum. (Hâlimi beyan eden bu sır dolu hutbeyi irad ediyorum.) Bana muhalefet eden kimselerin reyî/görüşü yerin dibine batsın!

Bana gösterildiğinden beri hak konusunda şüpheye düşmedim. Musa nefsi için değil, cahillerin ve sapık/batıl devletlerin hâkimiyetinden/galebesinden korkmuştu. Bugün hak yolla batılın karşı karşıya geldiği yerde bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Suya kavuşacağından emin olan (bana itaat eden) kimse hiç susamaz (sapıklığa düşmez).¹

1- *el-İrşad*, s.147, Şeyh Müfid; *el-Müstersid*, s.95, Taberî

5. Hutbe

Resulullah'ın vefatından sonra Abbas ve Ebu Sufyan b. Harb, Hz. Ali'ye biat etmek için geldiğinde onlara şöyle buyurdu:

Ey insanlar! Fitne dalgalarını kurtuluş gemisiyle aşın, nefret yolundan ayrılıp gurur tacını başınızdan atın. Kanadıyla uçan (yeterli taraftarlarıyla kıyam eden) kurtulur ve teslim olan (yeterli taraftar olmadığından inzivaya çekilen) halkı rahatlığa kavuşturur. Bu (yeterli taraftar olmadığı hâlde iddia ettiğiniz kıyam) kokmuş ve rengi değişmiş bir sudur. Yiyenin kursağında düğümlenen bir lokmadır. Vakti gelmeden ham meyveyi devşiren, başkasının toprağına tohum ekene benzer.

Konuşacak olursam hükümet hırsına kapıldığımı söylüyorlar. Susacak olursam ölümden korktuğumu iddia ediyorlar. Heyhat! Başımdan geçen bunca sayısız zor ve ağır olaydan sonra mı ölümden korkacağım. Allah'a andolsun ki Ebu Talib'in oğlunun (Ali'nin) ölümle ünsiyet ve dostluğu çocuğun anne memesine olan ünsiyet ve dostluğundan daha çoktur. Ama ben şu anda gizli ilimlere daldım. Öyle ki eğer bildiklerimi açığa vuracak olursam derin kuyuya sarkıtılmış ip gibi titrer, ızdırıp içinde kıvranırsınız.¹

6. Hutbe

Talha ve Zübeyr Hz. Ali'ye biatlerini bozarak Basra'ya kaçtılar. Hz. Hasan babasına onların ardından gitmemesini ve onlarla savaşmamasını söyleyince şöyle buyurdu:

1- Tezkiretu'l-Havas, 6. Bab, Sibte bin Cevzî; el-İhticac, c.1, s.127, Tabersî; el-Mehasin ve'l-Mesavi, c.2, s.139, Beyhakî

Vallahi ben yuvasında uyuyan sırtlana benzemem.¹ Onu gözetleyen avcı (yuvadan çıkarmak için herhangi bir şeyle ya-vaşça) yere vurarak (onu sesin peşice yuvadan çıkartır,) yakalar ve hileyle aldatır. Ben ise hayatta olduğum müddetçe hakka yönelenlerle birlikte, ondan yüz çevirenlerin; itaatkâr ve söz dinleyenlerle birlikte, isyan edenler ve haktan şek edenlerin üzerine yürür ve onları bulduğum yerde vururum. Vallahi Allah elçisini katna aldığı zamandan bugüne dek, hak-kımdan mahrum olmuş, hakkımı elde etmekten men edilmiş, işlerimde yalnız bırakılmışım.²

7. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde muhaliflerini eleştirmektedir:

İşlerinde şeytanı ölçü aldılar, şeytan da onları ortaklar edindi. Şeytan gönüllerinde yuva yaptı, yumurtladı, civciv çıkardı, onları kendi eteğinde terbiye etti, büyüttü. Böylece onların gözleriyle baktı, dilleriyle söyledi. Onları hatalar merkebine bindirdi, onlara kötülükleri süsleyip güzel gösterdi. Sonunda işleri, güç ve saltanatında şeytanla ortak olanın ve onun diliyle batıl söz söyleyenin işine benzedi.³

1- Bu cümle Arapça'da bir deyimdir. İşlerinden gafil olan kimseler için kullanılır.

2- *et-Tarih*, c.6, s.3107, Taberî, H. 36. Yıl olaylarında; *Garibu'l-Hadis*, Ebu'l-Kasım bin Selâm; *es-Sihah*, Cevherî, (Nehcü'l-Belâğa yazılmadan 5 yıl önce vefat etmiştir); *el-Emali*, c.1, s.52, Şeyh Tusî; *el-Garibin*, Ebu Ubeyde Herevî; *el-Kâmil*, c.3, s.476, Taberî; *Simaru'l-Kulub*, s.403, Ebu Mansur Sa'libî; *el-Müstersid*, s.74, Taberî

3- *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî, c.1, s.109; *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, c.2, s. 50, İbn Esir

8. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde Zübeyr'i kastetmiştir:

(Zübeyr) Eliyle biat ettiğini, gönlüyle etmediğini sanmaktadır. Biatini ikrar ettiği hâlde kalbinde bunun aksini gizlediğini iddia etmektedir. Öyleyse ya bunu ispat eden bir delil getirsin, ya da çıktığı biatine geri dönsün.¹

9. Hutbe

Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'i Cemel Savaşı'nda şu şekilde eleştirmektedir:

Gök gibi gürlədiler, şimşek gibi çaktılar. Ancak korkuyla kalla-kaldılar, dağıldılar. Biz ise çakmadan güremeyiz, yağmadan akmayız.²

10. Hutbe

Cemel Savaşı'nın müsebbipleri hakkında:

Dikkat edin şeytan ordusunu toplamış, atlısını yayasını yanına almıştır. Ben ise basiretimi kaybetmedim. Ne gerçeği gizledim, ne de gerçek benden gizlendi. Allah'a yemin olsun suyunu çektiğim havuzu onlarla öyle bir dolduracağım ki, bir daha ne oradan çıkabilirler ne de oraya dönebilirler.³

1- *el-Cemel*, Şeyh Müfid, s.175; *el-Cemel*, Vakıdî

2- *el-Cemel*, Vakıdî; *el-Cemel*, Şeyh Müfid, s.177; İbn A'sem *Futuh* adlı kitabında ve hakeza Hatip Harezmi de nakletmiştir.

3- *el-İrşad*, s.118, Müfid

11. Hutbe

Cemel Savaşı'nda sancağı verdiği oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye:

Dağlar yerinden ayrılrsa sen yerinden ayrıлма, dişini sık, başını Allah'a emanet et, ayağını yere bas ve diren, gözünü ordunun ta sonuna dik, gözünü kıs ve bil ki yardım ve zafer ancak şanı yüce olan Allah katındandır.¹

12. Hutbe

Cemel savaşında galip gelince, Hz. Ali'ye ashabından biri şöyle dedi: "Falan kardeşimin de bu savaşta bizimle olmasını ve Allah'ın seni nasıl zafere erıştirdiğini onun da görmesini öyle isterdim ki?" Hz. Ali, "Kardeşin bizimle olmayı ister miydi?" diye sordu. "Evet." cevabını alınca da şöyle buyurdu:

Öyleyse o da bizimle beraberdi. Şu askerlerimiz içinde öyle kişiler var ki henüz babalarının bellerinde, analarının rahimlerinde. Zaman, burundan gelen pıhtı gibi onları ortaya atacak, iman onlarla kuvvet bulacaktır.²

13. Hutbe

Hz. Ali, Cemel Savaşı'nda galip gelip Basra'yı ele geçirince şehrin merkez camisinde kıldırıldığı ilk Cuma namazı hutbesinde halka şöyle buyurdu:

Bir kadının (Aişe'nin) ordusu oldunuz, bir hayvana (Aişe'nin

1- *Nezhetu'l-Ebsar*, Metamirî; *Rebiu'l-Ebrar*, el-Katlı ve Ş-Şahadet babı, c. 4, Zemaşşerî

2- *el-Mehasin*, c.1, s.262 (*Kitabu Mesabihi'z-Zulem*), Barkî

devesine) uydunuz. (Devesi) Bağırды, koştunuz; öldürüldüğünde de kaçtınız. Ahlâkınız kötülük, ahdiniz ayrılık, dininiz nifak, suyunuz tuzludur. Sizinle yaşayan günahının cezasına düçardır. Sizden ayrılan Rabbin rahmetine ermiştir. Mescidiniz sanki denizde yüzen bir gemi gibi... Allah da azap olarak üstten yağmur yağdırmada, alttan dalgalar denizi coşturmada ve içindeki herkes boğulmaktadır.

(Diğer bir rivayet:)

Andolsun Allah'a şehriniz batacaktır. Hatta ben mescidinizi denizde bir gemi veya denizin ortasında çırpınan bir kuş gibi görüyorum...

(Diğer bir rivayet:)

Mescidiniz büyük bir denizin dalgaları arasında yüzen bir kuş gibidir.

(Başka bir rivayet:)

Şehriniz Allah'ın beldeleri içinde toprağı en pis kokanı, suya en yakını, göğe en uzağıdır. Şerrin onda dokuzu buradadır. İçinizde olan günaha düçardır. Sizden ayrılan Allah'ın affına kavuşur. Bu beldenizi sanki suyun üzerini kaplamış gibi görüyorum. Hatta mescidin en yüksek yeri dışında olan bir şey görünmüyor. Sanki denizin coşkun dalgaları arasında çırpınan bir kuş gibidir.¹

1- *el-Ahbaru't-Tival*, s.153, Deynurî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.377, el-Mes'udî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.217, İbn Kuteybe; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.4, s.328, İbn Abdurabbih; *Bihar*, Meclîsî; *Tezkiretu'l-Havas*, Sibte bin Cevzî; *el-İrşad*, s.123, Şeyh Müfid; *el-Cemel*, Vakıdî, s.203; *el-Cemel*, s.201, Müfid; *el-İhticac*, s.250, Tabersî

14. Hutbe

Basra ve ehlini kınamaktadır:

Topraklarınız suya (denize) yakın, (ya deniz seviyesinin altında olduğu için ya da şehir ehlinin kötü ahlâkından dolayı); ama göklere uzaktır. Aklınız hafif, hilminiz gereksiz/yersizdir. (Dolayısıyla da) Atıcılar için hedef, yiyciler için lokma ve saldırganlar için bir avsınız.¹

15. Hutbe

Hz. Ali (a.s) hilafeti zamanında 3. Halife Osman'ın haksız yere akrabalarına verdiği arazileri sahiplerine geri çevirdi ve şöyle buyurdu:

Allah'a andolsun ki Osman'ın (akrabalarına) verdiği şeylerle kadınlar evlendirilmiş ve cariyeler alınmış olsa bile onları sahiplerine geri çevireceğim. Zira adalet ve dürüstlükte genişlik vardır. Adalet ve dürüstlükten sıkılanlar, zulüm ve haksızlıktan daha çok sıkılırlar.²

16. Hutbe

Hz. Ali kendisine Medine'de biat edildikten sonra şöyle buyurdu:

Ben sözüme kefilim, söylediklerimi yapacağım. Önündeki bela ve olaylardan ibret alan kimseyi şüpheli şeylere düş-

1- *el-Cemel*, s.217, Müfid; *el-Cemel*, Vakıdî; *el-Ahbaru't-Tival*, s.151, Dineverî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.217, İbn Kuteybe; *Mürucu'z-Zeheb*, s.368,

Mes'udî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.169; *Tezkiretu'l-Havas*, Sibte bin Cevzî
2- *Kitabu'l-Evail*, Ebu Hilal Askerî; *Deaimu'l-İslâm* c.1, s.396, Kadı Numan; *İsbatu'l-Vasiyye*, s.120, Mes'udî

mekten takva alıkoyar. Bilin ki mihnet ve bela (ihtilaf ve ce-
halet) Allah'ın nebinizi (s.a.a) gönderdiği günkü şekliyle ara-
nıza geri dönmüştür.

Peygamber'i hak üzere gönderene andolsun ki, büyük imti-
handan geçecek, sınanma kalburunda elenip ayrılacak ve ka-
zandaki yemeğin (pişerken) alt-üst olduğu gibi alt-üst ola-
caksınız. Sonunda en aşağısınız, en yüce makama erecek ve en
yüceniz en aşağı makama alçalacaktır. Geri kalmışlar ilerle-
yecek, öne geçecekler, (İslâm'da) herkesi geçenler, ileri gi-
denler ise geri bırakılacaklardır.

Allah'a andolsun ki, hiçbir sözü gizlemedim ve asla yalan
söylemedim. Peygamber tarafından daha önce bu makam-
dan (biat edeceğinizden) ve bugünden (biat için toplanaca-
ğınızdan) haberdar edilmiştim.

Bilin ki günahlar, dizginleri kopmuş azgın atlara benzer. On-
lara binenler günahkârdır ve binicilerini ateşe atarlar. Takva
ise itaatkâr/ram olan bir deve gibidir ki dizginleri/yuları bi-
nicilerinin elindedir ve onları cennete götürür. Hak ve batıl;
her iki yolun da ehli vardır. O hâlde eğer batıl hükümet ol-
ursa (ilginç değildir. Zira) eskiden beri vardı, yapılıp gider-
di. Şüphesiz hak az olursa çoğalması umulur. Ama bir şey
giderse, dönüşü nadir olur.¹

Cennet ve cehennem önünde olan kimse, meşgul olur. (İn-
sanları cennete veya cehenneme götüren amelleri göz önün-
de tutar.)

1- Seyyid Razî bu sözün çok fasih ve akıllara durgunluk veren bir söz
olduğunu beyan etmektedir.

(İnsanlar üç kısımdır:) Bir kısım insan acele çalışır, (salih amelleri sayesinde) kurtulur. Bir kısım insan ağır davranır, yavaşlar (ama Allah'ın mağfiret ve bağışını) ümit eder. Bir kısım insan ise günah/suç içinde (hakkı görmezlikten gelmiş), bu yüzden de ateşe düşer. Sağ ve sol sapıklık yoludur. Doğru yol orta yoldur. Kur'ân ve peygamberlik eserleri (sünneti) de bunun şahididir. Resulullah'ın yolu ve sünneti de bu yoldan çıkar. Mutluluk da bu yola döner.

Haktan gayrisini iddia eden helak olur, iftira/yalan eden kaybeder. Hakka karşı koyan helak olur, Kendi makam/de-recesini bilmeyene, bilgisizlik/cehalet yeter.

Takva üzere (kurulu) sağlam temel/kök çürümez, oraya ekin ekenlerin ekini asla susuz kalmaz. (Takva üzere kurulu inançlar düşmanın çağrılılarıyla yıkılmaz, takva üzere ekilen ekinler fitne sıcaklığında kurumaz.)

Evlerinize saklanın, aranızdaki ihtilafları islah edin. Tövbe arkanızda duruyor. (Ne zaman günahlarınızdan pişman olur ve tövbe ederseniz, tövbe sizden uzak/ayrı değildir.)

Hamd eden sadece Rabbine hamd etsin ve kınayan sadece kendini kınasın.¹

1- *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.65, Ebu Osman Cahiz; *en-Nihaye*, c.1, s.123, İbn Esir; *el-İrşad*, s.139, Şeyh Müfid; *Uyunu'l-Ahbar*, c 2, s.236 ve c.1, s.60, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferit*, c.2, s.163, İbn Abdurabbih; *et-Tarih*, c.2, s.187, Yakubî; *Ravzetu'l-Kâfi ve Usulu'l-Kâfi*, c.1, s.369, Kuleynî; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.111, İbn Miskeveyh; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.290, Ebu Talib el-Mekkî; *Kitabu'l-Gaybet*, s.107, Numani; *İsbatu'l-Vasiyye*, s. 124, Mes'udî; *el-Mustersid*, s.175; *el-Cemel*, s.46, Şeyh Müfid; *el-Cemel*, Medainî; *Kitabu'l-Huteb-i Ali (a.s)*, Medainî

17. Hutbe

Hz. Ali, ehil olmadıkları hâlde halka hükmetmeye kalkışanlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

Allah'ın yarattıklarından en fazla buğzettiği/sevmediği iki kişidir. Birincisi Allah'ın (günahları sebebiyle) kendi başına bıraktığı kimsedir. Bu kimse doğru yoldan sapmış, bidat sözler ve halkı saptırıcı çağrılara yönelmiştir. O hâlde bu kimse, kendisi vasıtasıyla fitneye düşenler için bir fitnedir. Kendinden önce doğru yoldan gidenlerin yolundan sapmıştır ve hayattayken veya ölümünden sonra kendine uyanlar için saptırıcıdır. (Dolayısıyla) Hem kendi günahının ipoteğindedir, hem de başkalarının günahını yüklenmiştir.

(Allah'ın en çok buğzettiği) ikinci kimse ise, bilgisizlikleri kendinde toplayan ve ümmetin bilgisizleri arasında kendine bir yer edinmiş kimsedir. (Bu kimse) fitne ve fesat karanlığında (kurtuluş yolunun olmadığından) habersiz yaşamakta ve (insanların arasını) islah ederken kör mü kör olmaktadır. İnsan suretinde olanlar onu bilgin sayar. Hâlbuki öyle değildir. Her gün, azı çoğundan hayırlı olan şeyleri çoğaltmanın peşinden koşar, kokmuş sudan kanasıya içer ve boş şeyler biriktirir. Halkın arasında hüküm vermek için oturur, insanları, şüpheli/bilinmez şeylerden kurtarmayı iş edinir. Kendine belirsiz bir şey sorulsa kendi görüşlerince saçma-sapan sözler ifade eder. Sonra da buna kendisi de inanır, yakın eder.

O şüpheleri örtmede ağını ören örümcek gibidir. Doğru mu yanlış mı hüküm verdiğini bilmez. Doğru hüküm vermişse de hata etmekten korkar. Yanlış hüküm vermişse doğru hükmettiğini ümit eder. Cahildir, cehaletler içinde birçok hata

yapmaktadır. Daima önünü görmeyen develere biner (meselere nasıl cevap vereceğini bilememenin şaşkınlığı içindedir). Kesin cevaplar veremez. Rivayetleri faydasız/kuru otları savuran rüzgâr gibi savurur. (Bilgisi olmadığından rivayetlerin sıhhat ve butlanına dikkat etmeksizin her yerde nakleder.)

Allah'a andolsun ki kendine sorulan şeylerde hüküm vermeye gücü yok, kendisine bırakılan iş hususunda ehliyet ve liyakate sahip değil. İnkâr ettiği (bilmediği) şeyi başkasının bilebileceğini tahmin etmez. Başkasının kendisinin dediğinin aksine bir ilminin olabileceğine inanmaz. Kendisine karanlık kalan bir şey oldu mu bilmediğini de bildiği için, hemen örter. Onun zulüm-haksızlık üzere verdiği hükümler neticesinde dökülen kanlar (hâl diliyle) feryat etmektedir, miraslar zalim elinden inlemektedir (ki, haksız hükümleri neticesinde sahibine erişmemiştir).

Cahil yaşayanları ve sapık yol üzere ölenleri Allah'a şikâyet ederim. Hakkıyla okunduğu, değiştirilmediği müddetçe onlar nezdinde Allah'ın kitabından daha değersiz bir meta/şey yoktur. Ama değiştirilir/tahrif edilirse onlar nezdinde Allah'ın kitabından daha değerli bir şey olamaz. Onlar nezdinde iyilikten daha kötü ve kötülükten daha iyi bir şey düşünülmez.¹

1- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.55, Kuleynî; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.290, Ebu Talib el-Mekkî; *el-Cem Beyne'l-Garibeyn*, Herevî; *en-Nihaye*, "habt" maddesi, İbn Esir; *Uşulu'l-Mezheb*, s.135, Kadı Numan; *el-Emali*, c.1, s.240, Şeyh Tusî; *el-İhticac*, c.1, s.390, Tabersî; *el-İrşad*, s.109, Müfid; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.61, İbn Kuteybe; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.118; *el-Mustersid*, s.75, Taberî; *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe

18. Hutbe

Hz. Ali (a.s) birbirlerine aykırı fetva veren -şer'i deliller üzere değil, kendi görüşleri esasınca kıyas üzere fetva veren- âlimleri kınyarak şöyle buyuruyor:

Onlardan birine hükümlerden bir hüküm gelince kendi reyince-görüşünce hüküm verir. Daha sonra aynı mesele olduğu gibi bir başkasına anlatılır, o da (öncekine) aykırı bir fetva verir. Sonra bunlar kadı'l-kudat (başkadı)'ın yanına toplanır, verdikleri hükümleri anlatırlar. O da hepsinin hükümünün doğru olduğuna hükmeder. Hâlbuki ilâhları bir, peygamberleri bir, kitapları birdir.

Allah-u Teâlâ bunlara birbirine aykırı hüküm vermelerini emretmiş de, bunlar da o emre mi itaat ediyorlar? Yoksa onları bundan nehyetmiş de bunlar isyan mı ediyor? Yoksa (hâşâ) Allah noksan bir din indirmiş de bunlardan dinini tamamlamak için yardım mı diliyor! Yoksa ortak mıdırlar onunla da, onlar söyleyecek, o da razı olacaktır onlardan? Yoksa Allah-u Teâlâ tam/kâmil bir din indirdi de (hâşâ) tebliğ ve edası hususunda Peygamber (s.a.a) bir hata mı etti?

Hâlbuki noksanlıklardan münezzehtir olan Allah bizzat şöyle buyurmaktadır:

"Kitapta biz hiçbir şeyi eksik bırakmadık."¹

Hakeza onda her şeyin açıklamasının olduğunu, kitabın bazısının diğer bazısını tasdik ettiğini ve onda hiçbir ihtilafın olmadığını bildiriyor.

1- En'am/38

Nitekim şöyle buyuruyor: "Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi, onda çok aykırılıklar bulurlardı."¹

Gerçekten de Kur'ân'ın zahiri/dışı güzel mi güzel, batını/iç-yüzü oldukça derin mi derindir. İlginç şeyleri asla bitmez. Esranı ve nükteleri sona ermez. Karanlıklar ancak onunla keşfolur, aydınlanır.²

19. Hutbe

Hz. Ali Kûfe'de minbere çıkmış hutbe okuyordu. Hz. Ali bu hutbesinde Muaviye ile yaptığı savaşta seçilen iki hakem mevzusunu beyan edince, Eş'as b. Kays, "Önce bizi hakemleri kabul etmekten sakındırdın, ama sonra kendin kabul ettin. Bu ikisinden hangisi doğrudur bilemiyoruz." diye itiraz edince, Hz. Ali elini elinin üstüne koyarak, "Biati bozan toplumun cezası budur." dedi. Eş'as b. Kays, "Bu söz senin lehine değil, aleyhinedir." deyince de Hz. Ali ona sert bir şekilde bakarak şöyle buyurdu:

Hangi şey aleyhime hangi şey lehime sen ne bilirsin? Allah'ın ve lanet edenlerin laneti sana olsun ey çulha oğlu çulha, ey kâfir oğlu münafık!³ Andolsun Allah'a ki babanın

1- Nisa/82

2- *Metalibu's-Seül*, c.1, s.141, Talha eş-Şafîî; *el-İhticac*, s.139, Tabersî (öl. 558); *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.93, Kadı Numan; *Besairu'd-Derecat*, Seffar. Bu hutbeyi İmam Sadık'ın (a.s) ashabından olan İbn Ezine de nakletmiştir. *Mustedreku'l-Vesail*, c.3, s.174'e bakınız; *el-Besair ve'z-Zehair*, c.1, s.7, Ebu Hayyan Tevhidî

3- İbn Ebî'l-Hadid ve Şeyh Abduh yazarlar ki: Eş'as İmam'ın ashâbı arasında, Resul-i Ekrem'in ashâbı arasındaki Abdullah b. Ubey gibidir. Her ikisi de kendi dönemlerinde münafıkların önde gelenlerinden idiler. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde baş gösteren tüm belaların

intikamını almak için bir defa küfürde (Murad kabilesiyle yaptığın savaşta), bir defa da İslâm'da (Resulullah'ın vefatından sonra mürtet olup zekât vermeyen Hazremut ehliyle birlikte Ebu Bekir'in gönderdiği Ziyad b. Buseyd komutasındaki birliğe karşı yaptığı savaşta) esir oldun. Ne malın, ne de büyüklüğün seni bu iki esaretten kurtarmadı. Kavmini kılca sevk eden (hile ile Halid b. Velid'e mağlup düşüren) ve ölüme gö-türen kimseyi; yakınlarının düşman ve yabancıların da emin bilmemesi haktır (gerekir).^{1/2}

20. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde insanları gafletten uyandırmaktadır:

Gerçekten de siz, içinizden ölen kimselerin gördüğünü görseydiniz feryat eder, inleyip sızıldınız; korkar dinler, itaat ederdiniz. Ama onların gördüklerini göremiyorsunuz, onların gördükleri şey örtülüdür sizlere. Ama yakında kaldırılacak o perde.

Gerçekten sizler görücü olursanız, sizleri görücü kıldılar;

kaynağı Eş'as idi. Hatta Nehrevan Savaşı dahi onun fitneleri yüzünden çıkmış ve Leyletü'l-Harir (Siffin'de Muaviye'nin ordusu yenik düştüğü gece)'de yaptığı konuşmaları casuslar Muaviye'ye iletmış, Muaviye de bu nedenle Kur'ân'ın mızrakların ucuna geçirilmesi fikrini benimseyerek böyle bir hileye başvurmuştu. Böylece Hz. Ali'nin (a.s) Eş'as ile neden bu denli sert konuştuğu açıklığa kavuşuyor.

Şunu da hatırlatalım ki, İmam Hasan'ı (a.s) zehirleyerek şehit eden eşi, Eş'as'ın kızı idi.

- 1- Seyyid Razî'nin bu hutbenin sonundaki açıklamasını parantezlerde aktardık.
- 2- *el-Ağani*, c.8, s.159, Ebu'l-Ferec İsfahanî, (Nehcü'l- Belâğa yazılmadan 44 yıl önce ölmüştür.)

duyucu olursanız, sizleri duyucu kıldılar; hidayeti kabul ederseniz sizlere hidayet ettiler! Gerçek söylüyorum; şüphesiz ki ibret verici şeyler açıklandı, zahir kılındı size. Sakıncalı şeylerden de men edildiniz. Gök elçilerinden (meleklerden) sonra da Allah'ın hükümlerini ancak bir insan tebliğ eder, ulaştırır size. (Meleklerin gelip de size ilâhî hükümleri tebliğ etmesini beklemeyin.)¹

21. Hutbe

Hz. Ali ölüm ve kıyamet hakkında şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz işin sonu (kıyamet) önünüzdedir. Sizi sevk eden ölüm de ardınızdadır. Öyleyse yükünüzü hafifletin ki erişesiniz. Çünkü ilk gideniniz son gelecek kişiyi beklemektedir.²

Merhum Seyyid Razî şöyle diyor: İmam'ın bu sözü Allah ve Peygamberi dışında herkesin sözünden üstün gelen bir sözdür. "Öyleyse yükünüzü hafifletin ki erişesiniz." sözü ise çok anlamlı ve kısa bir sözdür. Ne kadar derin ve anlamlı bir ifade! İlim susuzluğunu gideren hikmetli bir sözdür. Bu sözün şerafet ve azametini "el-Hasais" adlı kitabımda beyan ettim.

22. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde kendini Osman'ın katlinden sorumlu tutan Talha ve Zübeyr gibi kimseleri eleştirmekte, Onların iddiasını çürütmekte ve sonra da kendi cesaret ve kahramanlığını dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

1- Usul-i Kâfi, c.1, s.405, Kuleynî

2- el-Hasais, s.87, Seyyid Razî; et-Tarih, c.5, s.157, Taberî

Duyun ve bilin ki şeytan zulmü yurtlarına döndürmek ve batılı aslına geri çevirmek için taraftarlarını topladı, harekete geçirdi. Allah'a andolsun ki onlar bende hiçbir kötülük görmediler, benimle kendileri arasında insafı davranmadılar.

Onlar gerçekte benden, terk ettikleri bir hakkı istemekteler ve döktükleri bir kanı dilemekteler. O kanın dökülmesinde onlarla ortak olmuşsam, kendilerinin de onda payı var. Yok, eğer o kanı onlar döktülerse, benden değil, kendilerinden istemelidirler. En büyük delilleri kendi aleyhlerinedir. (Aslında onlar Osman'ın kan davasını gütmüyorlar; aksine) Sütten kesilmiş anadan süt emmek istiyorlar, ölmüş bidati diriltmek, canlandırmak istiyorlar. Ey ümitsizlik davetçisi! Çağıran kim ve neye icabet edilir?

Ben onların aleyhine olan Allah'ın hüccetine ve Allah'ın onların içindeki ilmine razıyım. O hâlde isyan ederlerse kılıcın keskin yüzünü çeviririm onlara. Bu onları batıl (hastalığından) kurtarmaya yeter ve hakka yardım eder. Bana mızrakları karşısında hazır bulunayım ve kılıçları çekmek için sabırlı olayım diye haber göndermeleri ne de şaşılacak şey! Anaları yaslarını tutasıcalar. Ben şimdiye kadar asla savaşa tehdit edilmedim ve kılıç darbesinden korkmadım.

Ben Rabbimden bir yakın üzereyim; dinim hakkında hiç şüphem olmadı benim.¹

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *el-Garat*, Hilal Sakafî; *el-Musterşid*, s.95, Taberî; *Keşfu'l-Muhacce*, s.174, Seyyid İbn Tavus; *el-Emali*, c.1, s.172, Şeyh Tusî; *el-Menakıb*, s.117, Harezmi; *en-Nihaye*, c.1, s.171 ve c.2, s.167, İbn Esir; *el-İrşad*, Müfid, s.120; *el-Va'fi*, s.27, Kitabu'l-Cihad, el-Feyz; *el-Cemel*, s.128, Müfid; *el-Kâfi*, c.5, s.53, Kuleynî

23. Hutbe

Hiz. Ali bu hutbesinde fakirlere zenginleri kıskanmamasını öğütlemekte, zenginlere de riyakâr davranmamalarını emretmektedir. Ayrıca da yakınları ziyaret etmenin faydalarını ve onlara yardım ve merhamet edilmesini beyan etmektedir:

Gerçekten de rızık yağmur damlaları gibi gökyüzünden yere iner, herkese ayrılan miktar eksiksiz-artıksız gelir çatar. Dolayısıyla biriniz kardeşinizin aile veya malında, ya da bizzat kendi üzerinde bir fazlalık görürse bu onun fitne-fesada düşmesine neden olmamalıdır.

Zira Müslüman olan kişi; anıldığı zaman aşağılanacak ve alçak-dar görüşlü kimselerce kınanacak bir aşağılığa düşmedikçe, ilk etapta yenecek ve zarar-zıyan görmeyecek bir yarışmacıya benzer.

Hakeza kendinde hainlik olmayan Müslüman da Allah'tan iki güzel şeyden birini bekler. Ya Allah'a çağrılır, bu takdirde kendisine Allah'ın nezdinde olanlar daha iyidir. Ya da Allah'ın rızıkına erer ki böylece ailesi ve malı olur, din ve hasebi (ilim, edep ve sabrı) de onunla olur, ayrılmaz. Şüphesiz ki mal ve evlad dünya ekinidir. (ki fani olacaktır.) Salih amel ise ahiret ekinidir. (ki bakidir.) Allah bazı kişilere de her ikisini verir. O hâlde Allah'ın sizleri korkuttuğu şeyden sakının. Allah'tan özür dilemek ihtiyacını duymayacak şekilde korkun. Gösteriş ve kendini beğenmişlik günahına bulaşmadan amel ediniz. Zira Allah'tan gayrısı için amel edeni Allah amel ettiği kimseye havale eder Allah'tan şehitlerin makamını, saadet ehlinin yaşayışlarını ve peygamberlerle birlikte olmayı dilerim.

Ey insanlar, hiç kimse her ne kadar mal-mülk sahibi de olsa yakınlarından ve onların kendini elleri ve dilleriyle savunmalarından müstağni (ihtiyaçsız) olamaz. İnsanın yakınları, insanın ardında en iyi, en büyük koruyucularıdır. İnsanın dağınıklık ve perişanlığını en iyi derleyip toplayanlar onlardır. Zorluk ve acılarda kendine (yabancılarından) daha merhametli olurlar. ...Allah'ın insana halk arasında verdiği iyihayırlı isim, başkasına miras olarak bırakacağı maldan daha hayırlıdır.

Sakin ola ki fakir yakınlarınızı gördüğünüzde onlardan yüz çevirmeyin, onlara vermediğinizde çoğalmayacak ve verdiğinizde ise azalmayacak malı ihsan ediniz. Her kim akrabasından el çekerse onlardan bir el çekilmiş olur, ama kendisinden birçok el çekilmiş olur. Her kim etrafındakilere alçakgönüllü ve merhametli olursa, onların sürekli dostluğunu kazanır.^{1/2}

24. Hutbe

Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde kendisi için "savaşta gevşeklik ediyor" diyenleri reddederek insanları takvaya davet etmektedir:

-
- 1- Merhum Seyyid Razî bu hutbenin sonunda bazı kelimelerin açıklamasını yazmıştır ki biz de tercümede bunu yansıtmaya çalıştık.
 - 2- *el-Kâfi*, c.2, s.294, Kuleynî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.366, İbn Abdurabbih; *Kitabu Sıffin*, s.10, Nasr bin Mezahim; İbn Vazih de "Tarih" kitabında bu hutbeyi nakletmiştir, c.2, s.149; *Rebiu'l-Ebrar*, el-Kesb ve'l-Mal Babı, Zemahşerî; *Kenzu'l-Ummal*, c.8, s.225, Muttaki Hindi; *Tarihu'l-Dimeşk*, İbn Asakir; *Garibu'l-Hadis*, c.2, s.183, Ebu Ubeyd bin Selâm; *en-Nihaye*, c.3, s.468, İbn Esir; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.189; *el-Kâfi*, c.2, s.123, sıla-i rahim babı; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.97, İbn Kuteybe; *et-Tarih*, c.2, s.182, Yakubî

Canıma andolsun, hakka karşı duranlara ve sapıklık yolunda yürüyenlere karşı savaşmak hususunda mûsamaha ve gevşeklik göstermem. O hâlde ey Allah'ın kulları, Allah'tan korkun. Allah'tan, yine Allah'a (hışmından rahmetine, azabından bağışlamasına adaletinden fazlına) sığının, size açık duran, apaydın olan yolda yürüyün. (Allah'ın) Sizi mükellef kıldığı şeyleri yerine getirin. Bugün kurtuluşa eremezseniz de, Ali sizin gelecekte kurtuluşa ereceğinizi garantiler.¹

25. Hutbe

Sürekli Muaviye'nin askerlerinin şehirlere birbiri ardınca ele geçirdiği haberleri geliyordu. Muaviye'nin gönderdiği Busr b. Ebi Ertat komutasındaki askerler Yemen'e girince Hz. Ali'nin Yemen valileri Ubeydullah b. Abbas ve Said b. Nemran şehri terk ederek Kufe'ye Hz. Ali'nin yanına vardılar. Yemen'de Osman'ın taraftarı olan bir grub, birtakım maslahatlar üzere Hz. Ali'ye biat etmişlerse de Irak halkı muhalefete kalkınca, Hz. Ali'nin Mısır valisi Muhammed b. Ebi Bekir öldürülünce ve Şam ehlinin zulmü artınca, bu olayları fırsat bilerek Hz. Ali'nin bu iki valisine muhalefet ettiler. Hz. Ali bunu duyunca hemen bir mektup yazarak onları tehdid etti. Onlar ise, Hz. Ali'den bu iki valiyi azletmesini, aksi takdirde kendisine biat etmeyeceklerini söylediler ve Hz. Ali'nin gönderdiği mektubu Muaviye'ye göndererek durumu ona da bildirdiler. Muaviye de hemen bu durumu değerlendirerek fitneci ve kan dökücü birisi olan Busr b. Ebî Ertat'ı onların yardımına gönderdi. Busr San'a şehrine girince Hz. Ali'nin iki valisi Ubeydullah ve Said, Abdullah-i Sakafi'yi yerlerine geçirerek oradan kaçıp Kufe'ye doğru yola koyuldular. Busr ise Abdullah-i Sakafi'yi katletti.

1- en-Nihaye, İbn Esir, c.3, s.244

Hz. Ali San'a'yı bırakıp kaçan bu iki valisini Busr ile savaşmadığı için kınamadı. İki vali birtakım özürler, bahaneler ileri sürdüler. Hz. Ali ashabinın cihat hususundaki tembelliği ve emrine muhalefeti nedeniyle oldukça üzgün bir hâlde minbere çıkarak şöyle buyurdu:

Elimde sadece sıkıp gevşettiğim (tasarruf edebildiğim) Kûfe kaldı. Ey Kûfe, eğer elimde senden başka bir yer kalmayacak ve sende de fırtınalar esip kasırgalar kopacaksa (ehlin fitne, fesad ve nifak içine girecekse) Allah seni çirkinleştirsın (seni harabeye çevirsin, viran etsin...).

Hz. Ali daha sonra örnek olarak şairin şu beytini okudu:

Ey Amr, hayırlı babanın ömrü hakkı için bana sadece kabın dibindeki yağlı artık kaldı.

Hz. Ali daha sonra şöyle buyurdu:

Bana Busr'un Yemen'i ele geçirdiği haberi geldi. Vallahi onlar, batıl yolda birlik içindeyken, sizin hak yolunuzda ayrılığa düşmeniz; onlar batıl yolda imamlarına itaat ederken, sizlerin hak yolunda imamınıza isyan etmeniz; onlar emaneti sahibine verirken, sizin emanete hıyanet etmeniz; onlar şehirlerinde islah edici-düzgün hareket ederken sizin fesad-bozgunculuk etmeniz sebebiyle çok geçmeden sizlere galib geleceklere sanıyorum.

Sizlere bir sağrak emanet etsem (devenin semerine asılan) ipini götürmenizden korkuyorum.

Allah'ım! Ben onlardan (Kûfe ehlinde) bezdim, usandım Onlar da benden usanıp bezdiler. O hâlde bana onlardan hayırlısını ver ve onlara da benden kötüsünü musallat kıl. Al-

lah'im onların kalplerini tuzun suda eridiği gibi erit.

Allah'a andolsun ki sizin yerinize (gayret, cesaret ve dostlukla ün yapmış) Firas b. Ganmoğulları'ndan bin atlım olmasını daha çok isterdim.

(*Daha sonra şu beyti okudu:*) (Ey Ümmü Zenba!) Yardım için Temimoğulları'ndan yardım isteseydin, yaz bulutları gibi atlıları gelirdi sana.

*Daha sonra minberden aşağı indi.*¹

Seyyid Razî burada şöyle demektedir: Şair yaz bulutları demiş, zira yaz bulutları fazla suya sahip olmadığı için hızlı hareket etmektedir. Kış bulutları ise fazla suya sahip olduğundan yavaş hareket etmektedir. Şair de bu yüzden yardıma koşanları yaz bulutlarına benzetmiştir.

26. Hutbe

Hz. Ali Hariçîler ile savaşmak için Nehrevan'a doğru hareket etmeden önce okuduğu bu hutbesinde şöyle buyurmaktadır:

Allah-u Teâlâ Muhammed'i âlemleri korkutmak-sakındırmak ve indirdiği hükümleri emin bir hâlde korumak için gönderdi.

Siz Arap toplumu en kötü bir din üzereydiniz ve en kötü bir yeri yurt/ev edinmiştiniz. Sarp taşlar/kayalar ve (seslerden

1- *Mürucu'z-Zehab*, c.3, s.149, Mes'udî; *Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.337, İbn Abdurabbih; *Tarih-i Dimeşk*, İbn Asakir, c.1, s.305 ve c.10, s.225; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.383, Belâzurî; *el-İrşad*, s.131, Müfid; *el-İhticac*, s.257, Tabersî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.34, Meydan

ürkmeyen) zehirli yılanlar vardı çevrenizde/yöre-nizde. Bulanık/pis sular içiyor, (kertenkele, hurma çekirdeğinden yapılan un gibi) sert şeyler yiyor, birbirinizin kanını döküyor, yakınlık hakkını gözetmiyordunuz. Putlarınız aranızda dikilmiş, günah işliyor, çekinmiyordunuz.

...Baktım Ehlibeýt'inden başka yardımcı göremedim, onların ölümüne razı olmadım ve diken dolu gözlerimi yumdum. Kemik saplanmış boğazımla (olayları) yudumladım. Sınırlerime hâkim oldum ve zakkumdan acı suyu tatma hususunda sabrettim.

...Bir değer şart koşmadıkça biat etmedi.¹ Bu uğursuz ticarete satıcı asla zafere erişmemiş ve alıcının sermayesi rezalete sürüklenmiştir.

O hâlde (Amr da Muaviye'nin tarafına geçtiği için artık) savaşa hazırlanın ve savaş hazırlıklarını görün ki savaş ateşi alevlendi ve ışığı yükseldi. Sabırlı olun; zira düşmana galib gelmenin ve zaferin en önemli yolu sabretmektir.²

27. Hutbe

Hz. Ali ömrünün son demlerinde irad ettiği bu hutbesinde Muaviye ile cihat etmek hususunda ağır davranan, gevşeklik gösteren ashabını eleştirerek şöyle buyurmaktadır:

1- Amr b. As, Muaviye'ye Mısır valiliğine karşılık olarak biat etmişti.

2- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *el-Garat*, Hilal Sakafî; *el-Musterşid*, s.95, Taberî; *Keşfu'l-Muhacce*, s.173, Seyyid bin Tavus; Kuleynî de *er-Resail*'de İbn Tavus'tan naklen rivayet etmiştir; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, Ahmet Zeki Safvet; *İkdu'l-Ferit*, c.2, s.135, İbn Abdurabbih

Şüphesiz cihat, cennet kapılarından bir kapıdır ki, Allah-u Teâlâ onu dostlarına açmıştır. Cihad takvanın elbisesi, Allah'ın koruyucu muhkem bir zırhı ve sağlam bir kalkanıdır. O hâlde kim cihadı terk eder, yüz çevirirse Allah ona zillet-aşağılık elbisesini giydirir ve belalar çepe-çevre bürür, kavrar onu, aşağılığa ve küçüklüğe mahkûm olur, Allah-u Teâlâ rah-metini kalbinden kaldırınca da akılsızlığa müptela olur (işlerinde şaşkınlığa düşer). Cihada gitmediği için de hak yoldan sapar, zillete düşer, adalet ve insaftan mahrum kalır. (Zalim ona musallat olur ve onun hakkında adalet ve insafı riayet etmez.)

Bildiğiniz gibi ben sizi, bu toplulukla gece-gündüz, gizli-aşikâr savaşa çağırdım ve size şöyle dedim: "Onlar, sizle savaşmaya gelmeden, siz onlarla savaşmaya gidin. Allah'a andolsun ki kendi yurtlarında/vatanlarında savaşılan bir toplum zillete/aşağılığa düşer.

Ama sizler (bu önemli işi) birbirinize havale ettiniz-bıraktınız, birbirinize yardım etmediniz. Sonunda her yandan üzerinize saldırılıp yağmalandınız, yurdunuzda yenik düştünüz, alt edildiniz.

İşte Gamid kavminden biri (Sufyan b. Avf) ordusuyla Enbar şehrine girmiş, (oranın valisi) Hassan b. Hassan-i Bekrî'yi öldürmüş, atlılarını o şehrin sınırlarından sürmüş, uzaklaştırmış. Ayrıca aldığım habere göre onların bir adamı, Müslüman bir kadın ile zimmî (Müslümanların emanında olan kâfir) bir bayanın evine girmiş, onların halhallerini, bileziklerini, kolyelerini ve küpelerini almış, onlarsa ağlayıp sızlanmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

Düşman (bu savaşta) birçok ganimetle geri dönmüş, onlardan hiçbiri yaralanmamış ve hiçbirinin kanı dökülmemiştir. Eğer Müslüman bir insan bu olayı duyar da üzüntü ve kederinden ölürse asla kınanmaz. Hatta bana göre ölmesi daha iyidir, uygundur. Hayret ki hayret!

Vallahi, bu (düşman) toplum batılda birleşirken, sizin hak yolunda ayrılığa düşmeniz kalpleri öldürür ve gam-hüzün verir insana. Düşman oklarına hedef olurken Yüzleriniz çirkin olsun, kalpleriniz gamla-hüzünle dolsun. Mallarınız yağmalanıyor, siz yağmalamıyor, savaşmıyorsunuz. Allah'a isyan ediyorlar, siz razı oluyorsunuz. Sıcak yaz günlerinde onların üstüne yürümenizi emrettiğim zaman "Şu anda hava sıcak, bize biraz mühlet- zaman ver de şu sıcak günler geçsin." dediniz. Kışın üzerlerine yürümenizi emrettiğimde ise, "Bugünler hava çok soğuk, bize biraz mühlet-zaman ver de şu soğuklar geçsin." dediniz. Sizler ki sıcak ve soğuktan (bu kadar özür ve bahanelerle) kaçılıyorsunuz; Allah'a yemin olsun ki (savaş meydanlarında) kılıçtan daha çok/hızlı kaçarsınız.

Ey mertlere benzeyen namertler, çocuklar gibi (küçük) akıllar, yeni zifafa giren kadınlar gibi (her şeyi tozpembe gören) akıllar! Keşke sizi görmeseydim, keşke sizi tanımasaydım. Vallahi sizi tanıyışım pişmanlıkla, gam ve hüznü sonuçlandı.

Allah sizi öldürsün, kalbimi kanla, gönlümü-göğsümü öfkeyle doldurdunuz, her nefeste/solukta bana yudum yudum derd/gam içirdiniz. Bana isyan ederek, beni yardımsız bırakarak reyimi-tedbirimi bozdunuz. Sonunda Kureyş de Ali b.

Ebi Talib hususunda "O cesur bir adamdır, ama savaş hususunda bilgisi yok." dedi. Allah babalarımı affetsin. Onlardan bir tek kişi var mı ki savaşta benden daha tecrübeli/ciddi olsun ve benden daha fazla dirençli/ayak direten olsun.

Daha yirmi yaşına gelmemiştim ki savaşa hazırlandım. Şu anda altmış yaşımı aştım. Ama itaat edilmeyenin tedbiri bir şey ifade etmez.¹

28. Hutbe

Hz. Ali dünyaya güvenilmeyeceği ve ahirete hazırlanılması gerektiği hususunda şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz ki dünya yüzünü çevirmiş ve ayrılığı duyurmuş, ahiret ise yönelmiş ve aşikâr olmuştur. Bilin ki bugün hazırlık ve idman günüdür ve yarın (ahiret) yarış günüdür. Kim yarışı kazanırsa (ödülü) cennettir ve kim geri kalırsa (cezası) ateştir. Yok mu ölümü gelmeden tövbe eden? Yok mu çetin günü erişmeden kurtuluşu için (salih ameller) işleyen?

Bilin ki sizler bugün ümit/arzu günlerindesiniz, arındaysa ecel/ölüm var. O hâlde eceli gelmeden ümit günlerinde (salih ameller) işleyene, şüphesiz ki ameli fayda verir ona, eceli

1- *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.170 ve c.2, s.66, Cahiz; *Uyumu'l-Ahbar*, c.2, s.236, İbn Kuteybe; *Ahbaru't-Tival*, s.211, Deynurî; *el-Garat*, Hilal es-Sakafî; *el-Kâmil*, c.1, s.13, Muberrred; *Ağani*, c.15, s.45, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *Mekatilu't-Talibiyin*, s.27; *Maani'l-Ahbar*, s.309, Şeyh Saduk; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.442, Belâzurî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.403, Mes'udî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.163, İbn Abdurabbih; *el-Kâfi*, c.5, s.4, Kuleynî; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.455, Kadı Numan; *el-İhticac*, s.251, Tabersî; *et-Tehzib*, c.6, s.123, Şeyh Tusî

zarar vermez ona. Ama eceli gelmeden ümit günlerinde ihmal ederse (Allah'ın kullarına yardımında, Allah'a ise kullukta kusur ederse) ameli ziyan verir ona, eceli zarar verir ona.

O hâlde de korku anında nasıl amel ediyorsanız, rahatlık ve eman hâlinde de öylece amel edin.

Bilin ki; Cennet gibi bir şeyi görmedim ki talipleri gaflet uykusuna dalsınlar.

Bilin ki her kime hakk fayda vermezse, batıl ona zarar verir. Her kim hidayetle doğru yola koyulmazsa, delalet/sapıklık onu helak ve yokluğa sürüp götürür.

Duyun/bilin ki (ahirete) göçe memur oldunuz ve (sefer için) azık almanız istendi.

Sizin için en fazla korktuğum (iki şey var:) Heva ve hevesine uymak ve uzun emellere/ümitlere kapılmak Dünyadayken yarın (kıyamette) sizi (ebedi azaptan) koruyacak/kurtaracak şeyleri azık ediniz/devşiriniz dünyadan.^{1/2}

1- Seyyid Razî burada bu sözlerin insanı ahirete yönelttiğini, insanı arzulara kapılmaktan alıkoyduğunu, kötü amellerden yüz çevirttiğini ifade etmektedir. Daha sonra da birtakım açıklamalarda bulunmuştur ki biz de bunu tercümeyle yansıtmaya çalıştık.

2- *el-İrşad*, s.138, el-Şeyh Müfid; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.171 ve c.2 s.66 el-Cahiz; *İcazu'l-Kur'ân*, s.222, el-Bakillanî; *Tuhefu'l-Ukul*, Harranî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.365, İbn Abdurabbih; *Uyumu'l-Ahbar*, c.2, s.235, İbn Kuteybe; *Mürucu'z-Zehab*, c.3, s.413 ve c.2, s.424, Mes'udî; *el-Vafi*, s. 196, Feyzî; *el-İrşad*, s.111, Şeyh Müfid; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s. 45, İbn Kuteybe; *el-İtkan*, Suyutî; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.144, İbn Miskeveyh; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.325, Şeyh Saduk

29. Hutbe

Hz. Ali (a.s) h. 38 yılında Zahhak b. Kays ile savaşta ihmalkârlık ve müsamaha gösteren ashabını kınayarak şöyle buyuruyor:

Ey bedenleri bir araya gelip toplanmış, heva-hevesleri muhtelif/farklı insanlar, sözleriniz sert kayaları bile parçalar, ameliniz, düşmanlarınızı hakkınızda ümitlendirir. Meclislerde şöyle böyle diyorsunuz (erkeklik taslıyorsunuz), ama savaş zamanı gelince düşmandan kaçış çığlıkları atıyorsunuz.

Sizleri (yardıma) davet edenin daveti, güç bulmaz, sizler için zahmet çeken kimsenin kalbi rahat/huzur yüzü görmez. Bahanelerinizi; borcunu saptırıcı bahanelerle erteleyen borçlunun bahanelerine benzer.

Korkak ve zelil kişi, zulme engel olamaz. Hakk, çabadan/uğraştan başka bir şeyle elde edilemez. Evinizden başka hangi eve düşmanın girmesine engel olacaksınız? Benden sonra hangi imamla (birlikte düşmana karşı) savaşacaksınız? Allah'a andolsun ki aldanmış kişi, sizin aldattığınız kimsedir. Sizinle kurtuluşa eren, kurada boş çekmiştir (asla kurtuluşa ermemiştir). Sizinle düşmana ok atan, gerçekte ucu kırık bir ok atmıştır (hedefe vursa da işe yaramaz).

Andolsun Allah'a ki sözünüze asla inanmadım, yardımınıza ümit bağlamadım, düşmanı sizinle korkutmadım.

Nedir bu hâliniz, nedir derdinizin ilacı, nedir çareniz? Düşmanlarınız da sizin gibi adam. Tüm söylediklerinizi ilminiz olmadan mı söylüyorsunuz?

Çekinmeden (günahlardan) gaflet mi ediyorsunuz? Haktan

başkasına mı ümit bağlıyorsunuz?¹

30. Hutbe

Hz. Ali, Osman'ın öldürülmesine sebep olduğu söylenince şöyle buyurdu:

(Osman'ın katli için) Emretseydim elbette katil olurdum. Nehyetseydim/engelleseydim elbette yardım etmiş olurdum. Ama ona yardım eden (Mervan b. Hakem ve Ümeyyeoğulları'ndan bir grup) kimse, "Ben ona yardım etmeyenden daha hayırlıyım." diyemez. Yardım etmeyen (Muhacir ve Ensar'dan bir grup) kimse de "Ona benden daha hayırlı kimse yardım etti" diyemez. Ben size Osman hakkında kısaca söyleyeyim ki Osman kendi başına buyruk hareket etti ve böyle yapmakla da kötü etti. Siz de sabırsızlandınız ve böyle yapmakla da kötü ettiniz. Tek başına hareket eden başına buyruk kimsenin de, sabırsızlık gösteren (ve onu katleden) kimsenin de hükmü Allah'a aittir.²

31. Hutbe

Hz. Ali Cemel Savaşı'ndan önce Abdullah b. Abbas'ı itaate davet etmesi için Zübeyr'in yanına gönderirken şöyle buyurdu:

1- *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.170 ve c.2, s.68, Cahiz; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.150, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, s.71 ve c.2, s.164, İbn Abdurabbih; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.380, Belâzurî; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.391, Kadı Numan; *Tarih-u Dimeşk*, c.1, s.306, İbn Asakir; *Emali*, c.1, s.112, Şeyh Tusî; *el-İhtisas*, s.151, Şeyh Müfid; *el-Mustersid*, s.162, Taberî; *el-İhticac*, s.254, Tabersî, *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.308, el-Meydanî; *el-Musteksa*, s.358, Zemahşerî

2- *Ensabu'l-Eşraf*, c.5, s.101, Belâzurî; *el-Mustersid*, s.80, Taberî; *el-Ağani*, c.15, s.66, İsfahanî; *er-Resail*, Kuleynî; *Kitabu'l-Muheccce*, İbn Tavus

Sakın Talha'yla görüşme, görüşürsen onun boynuzuyla süs-meye, vurmaya hazırlanmış bir boğa gibi olduğunu görür-sün. Huysuz asi bir bineğe binmiş, bu binek huylu, ram ol-muş diyor. Ama Zübeyr'le görüş, Zübeyr yaratılış bakımın-dan daha yumuşaktır. Ona de ki: "Dayının oğlu (Ali) diyor ki: Beni Hicaz'da tanıdın ama Irak'ta inkâr ettin. Seni, sana da açık olan şeyden yüz çevirten şey nedir?"¹

Seyyid Razî, bu son cümleyi daha önce hiç kimseden duymadığını söylüyor.

32. Hutbe

Hız. Ali zamanındaki insanları kınayarak şöyle buyuruyor:

Ey insanlar, (ehli) çok inatçı ve nimetlere karşı nankör bir za-manda sabahladık. (Bu zamanda) iyiler kötü sayılıyor, zalim zulmünü/isyânını arttırıyor. Bildiğimiz şeylerden faydalan-mıyor, bilmediklerimizi sormamakta ve musibet-bela gelip çatmadıkça da korkmamaktayız. İnsanlar dört kısımdır:

Bir kısmı ruhları zayıf, kılıçları kör ve malı-mülkü (ekono-mik durumu) az olduğu için yeryüzünde fesat/bozgunculuk çıkarmazlar.

Bir kısmı da kılıcını çekmiş, kötülüğünü açığa vurmuş, yaya-atlı tüm adamlarını toplamış, fitne-fesat için kendini hazırlamış, dinini yok edip gitmiştir. Bütün bunları da elde ede-

1- *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.115, Cahiz; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.115 ve 195, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, s.314, İbn Abdurabbih; *el-Muvef-fekiyat*, Zubeyr bin Bekkar; *Vefiyatu'l-A'yan*, İbn Hallekan; *el-Cemel*, s. 153, Şeyh Müfid; *Kitabu'l-Fahîr*, s.301, İbn Asım

ceği mal veya başbuğu olduğu atlılar (ordu) veya kendini yüceltecek bir minber edinmek için yapar. Dünyayı nefsi için bir değer görmeyen ve (dünyayı) Allah'ın indinde olanlara tercih etmeyen ne de kötü ticarettir...

Bir kısmı da dünyayı ahiret ameliyle (ibadet ve kulluğunu gösteriş yaparak) ister ve ahireti ise asla dünya ameliyle (gerçek ibadet, zühd ve takvayla) talep etmez. Kendini mütevazı gösterir, adımlarını (zararsız insanlar gibi) birbirine yakın atar, (ibadet için) eteğini toplar, kendini emin-güvenilir kılmak için süsler. Allah-u Teâlâ'nın örtüsünü de günahlara bir vesile kılar.

Bir kısmı da hiçbir yüceliği olmadığından ve bir makam ve mevkiye ulaşacak aracı/imkânı bulunmadığından evinde inzivaya çekilmiş, artık arzularına ulaşamaz bir halet içinde bu kaldığı hâliyle de kanaat ehli görünür ve zühd elbisesine bürünür. Hâlbuki ne geceleri ne de gündüzleri kanaat ve züht ehli değildir.

Geri kalanlarsa, gidecekleri yeri (ahireti) anmakla gözlerini yumarlar. Mahşer korkusuyla gözyaşlarını dökerler. Onlardan bazıları sürülmüş ve ürkmüş, bazıları korkmuş ve yenilgiye uğramış, bazıları susmuş ve ağızlarını yummuş, bazıları da insanları ihlâsla (doğru yola) davet etmiştir. Bazıları üzülür, sızlanırlar. Takiyye sebebiyle adları-şanları anılmaz, zayıflık kavramıştır onları. Adeta acı-tuzlu bir deniz içindedirler. Ağızları bağlı (sesleri çıkmaz) ve kalpleri yaralıdır. Halka öğüt vermekten usanmışlar. Yenilgilerden dolayı güçsüz düşmüş ve öldürüle-öldürüle azalmışlardır.

O hâlde dünya, deri tabaklanan ağacın yaprağından ve yün

kırpılan makasın artığından daha düşük/aşağı olmalı. Sizden sonrakiler sizden ibret almadan, sizden öncekilerden ibret alın siz. Kınanmış çirkin dünyayı terk edin. Zira dünya, sizden daha çok kendine alaka duyan ve kendisiyle dostça ilişkiler içinde olan kimseyi bile atıp reddetmiştir.¹

Seyyid Razî şöyle diyor: Bazı cahiller bu hutbeyi Muaviye'ye isnad etmişlerdir. Ama hiç şüphesiz bu hutbe Hz. Ali'nin'dir. Altın nerede, toprak nerede? Tatlı su nerede, tuzlu-acı su nerede? Bunun en büyük delili de edebiyatçı, eleştirmen ve basiret sahibi Amr b. Bahru'l-Cahiz'in el-Beyan ve't-Tıbyan kitabında söylediği şu sözdür: "Bu hutbeyi Muaviye'ye isnat etmişlerdir... Ama bu hutbe İmam Ali'nin sözüne ve halkı kısımlara ayırış metoduna daha çok benzemektedir. Zira o halkın galebe, zillet, takiyye ve korku gibi hâllerini daha iyi bilmektedir... Muaviye'nin konuşmalarında züht ve takvadan söz ettiği, Allah'a kulluk yolunu seçtiği nerede görülmüştür?"

33. Hutbe

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cemel savaşına giderken Basra yakınlarındaki "Zî-Gar" bölgesinde Hz. Ali'nin yanına vardım. Hz. Ali oturmuş yırtık ayakkabısını dikiyordu. Bana, "Bu ayakkabımın değeri ne kadardır?" diye buyurdu. "Hiç değeri yok." dedim. O zaman da Hz. Ali şöyle buyurdu:

Allah'a yemin olsun ki, bu ayakkabı bana sizlere baş olmaksızın daha sevimlidir. Sadece bir hakkı ikame edeyim veya bir

1- Metalibu's-Seül, c.1, s.90, Talha eş-Şafî; el-Beyan ve't-Tebyin, c.1, s.175 ve 71, Cahiz; Mizanu'l-İtidal, c.2, s.276, Allâme Zehebi, Uyunu'l-Ahbar, c.2, s.237, İbn Kuteybe; el-İkdu'l-Ferid, c.2, s.173, İbn Abdurabbih; İcazu'l-Kur'ân, s.195, el-Bakillânî

batılı yok edeyim diye sizlere baş olmayı kabul ettim.

Hz. Ali daha sonra dışarı çıkarak halka şöyle buyurdu:

Şüphesiz Allah Muhammed'i (s.a.a) gönderdiği vakit Araplar içinde ne bir kitap okuyan vardı, ne bir peygamberlik iddia eden. (Daha sonra) Peygamber onlara kılavuzluk etti Onları yurtlarına yerleştirdi. Rahat-huzura erdirdi/çaresizlikten kurtardı. Böylece mızrakları doğruldu. (bağımsızlığa ve işleminde düzene kavuştular.) Onların oynak-titrete taşı sükûnete/itminana ulaştı. (Emniyetsizlikten dolayı hâsıl olan ıstırapları yok oldu.)

Allah'a andolsun ki, ben onları (hidayet ve kurtuluşa) sevk edenlerin arasındaydım. Ta ki batıl tümüyle yüz çevirip kaçtı. Ben bu yolda ne aciz oldum ve ne de korktum. Benim bu gidişim (Basra halkıyla savaşa gitmem), peygamberle birlikte halkın hidayet ve kurtuluşu için gidişim gibidir. Şüphesiz hak içinden ortaya çıksın diye batılı yaracağım.

Benim Kureyş'le ne işim var? (Bu kadar bana düşmanlık etmelerinin nedeni nedir?) Allah'a andolsun onlar kâfirken de onlarla savaştım, şu anda fitne-fesada düşüp hak yoldan sapınca da onlarla savaşıcağım. Dün onlarla birlikteydim (direniş içindeydim), bugün de onlarla birlikteyim (direniş içindeyim) Allah'a andolsun ki Kureyş, sadece Allah bizi onlara tercih etti diye bizden intikam almaya kalkışmaktadır. Biz onları kendi zümremize kattık. Ama onlar öncekilerin; "Canıma andolsun ki, sabahları saf sütleri içtiniz. / Yağlı lezzetli yemeklerden doyusıya yediniz. / Yüce olmadığın hâlde sana azamet verdik / Sabaha kadar atlılarla seni koruduk." dediği bir hâle geldiler.¹

1- *el-İrşad*, s.154, Şeyh Müfid; *el-Hasais*, s.70

34. Hutbe

Hz. Ali Nehrevan'da Haricîlerle yaptığı savaşın ardından ordusuna Kûfe'nin dışında Nuheyle denen yerde toplanmasını ve Şam ordusuyla cihada hazırlanmasını emretti. Ama Hz. Ali'nin askerleri itaat etmeyerek Kûfe'ye evlerine kapandılar. Hz. Ali daha sonra Kûfe'ye dönüp halkı yeniden cihada davet ettiyse de itaat edilmedi. Hz. Ali bu yüzden üç gün sonra halka şöyle hitab etti:

Yuh olsun, yazıklar olsun size! Ben artık sizi kınamaktan azarlamaktan bıktım usandım. Ahirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz? İzzet yerine zilleti mi tercih ettiniz? Sizleri düşmanınızla cihada davet edince korkudan gözleriniz dönüyor, adeta ölümün çetinliği ve gaflet sarhoşluğu içinde çırpınıyorsunuz ve benimle konuşamıyorsunuz, sorularıma cevap veremiyorsunuz. Adeta aklınız gitmiş deli/divane olmuşsunuz da akıl edemiyorsunuz. Karanlık gecelerde size güvenmiyorum. Meyledilecek dayanak değilsiniz ki sizlere meyledilsin Güçlü dostlar değilsiniz ki sizlere ihtiyaç duyulsun. Siz sanki çobanları kaybolmuş/yitmiş develer gibisiniz ki bir yandan toplanırsa, diğer yandan dağılıp giderler. Allah'a andolsun ki siz savaş ateşini çok kötü yakıp tutuşturanlarsınız. Onlar size hile/düzen kurmadalar, siz kurmuyorsunuz. Onlar yörenizi kaplıyor, şehirlerinizi alıyorlar; siz hiddetlenmiyor, karşı koymuyorsunuz. Düşman sizden gaflet edip yatmıyor; siz gaflet uykusuna dalıp onları unuttuyorsunuz.

Allah'a andolsun ki birbirine yardım etmeyenler alt/mağlup olur gider. Allah'a andolsun zannediyorum ki savaş kızışır ve ölüm/öldürme ateşi alevlenirse sizler başın bedenden kopması gibi Ebu Talib Oğlu'nun etrafından kopuk gideceksiniz.

Allah'a andolsun ki, düşmanın saldırısını bekleyen kişiye düşman saldırır, etini kemiğinden sıyrır, kemiğini kırar, unufak eder, derisini yüzer gider. (Böyle kişinin) Aczi/zayıflığı oldukça büyüktür. Kalbindeki/gönlündeki azmi oldukça zayıftır. (Ey insan!) İstersen sen de böyle ol. Ama Allah'a andolsun ki ben, düşmanın saldırısını beklemeden Meşrefi kılıcıyla (Meşarif köylerinde yapılan sağlam kılıçla) düşmana öyle bir vururum ki kafataslarındaki küçük kemikler havaya savrulur, elleri ve ayakları kesilir. Ben böyle yaptıktan sonra, (zafer ve fetih için ise) artık Allah dilediğini yapar.

Ey insanlar benim sizin üzerinizde hakkım var, sizin de benim üzerimde hakkınız var. Benim üzerimde olan hakkınız size öğüt vermek (hayrınızı istemek), beytülmalinizi adaletle bölüştürmek, cahil kalmayasınız diye sizlere öğretmek ve bilmeniz için sizleri terbiye etmektir.

Ama benim sizin üzerinizdeki hakkım; ettiğiniz biate vefa etmeniz, gizli-aşikâr bana nasihat etmeniz/hayrımı istemeniz, çağırduğım zaman bana icabet etmeniz ve emrettiğim zaman itaat etmenizdir.¹

35. Hutbe

Hz. Ali, Amr b. As'ın hakemeyn olayında Ebu Musa el-Eşarî'yi kandırarak hileyle Muaviye'yi halife seçtiği haberini alınca Sıffin'den dönerken Nehrevan olayından önce üzgün bir hâlde halka şöyle hitap etti:

1- *Tarihu't-Taberî*, c.6, s.51 ve 3386; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.150, İbn Kuteybe; *Ensabu'l-Eşraf*, s.380, Belâzurî; *el-Mecalis*, s.79, Şeyh Müfid; *et-Tezkire*, s.106, İbn Cevzî; *el-İhtisas*, s.153, Şeyh Müfid

Zaman büyük ve çok zor belalar indirse de hamt sadece Allah'a mahsustur. Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur, tektir ve ortağı yoktur. O'ndan başka, O'nunla birlikte olan ilâh yoktur ve şahadet ederim ki, Muhammed (s.a.a) Allah'ın kulu ve elçisidir. Şüphesiz ki tecrübeli, her şeyi bilen, şefkatli bir nasihatçıya isyan etmenin sonu hasret ve pişmanlıktır. Ben bu hakem tayin etmek hususunda görüşümü sizlere özetle söyledim.

"Keşke Kasir'in sözü dinlenseydi!"¹

(Ama ne yazık ki) isyancı-cefakâr muhalifler gibi emrime itaat etmediniz. Öyle ki sonunda öğüt veren bile öğüdünden şüpheye düştü, Ocakçı, ateş vermekten imtina etti. Ben ve sizler Hevazin soyundan olan Dureyd b. Simme kardeşin ifade ettiği bir hâle düştük:

"Mün'araci'l-Liva denilen yerde (mola vermeyelim diye) reyimi beyan ettim size; ancak ertesi gün kuşluk vakti haklılığımı gördünüz. (Ki o zaman iş işten geçmiş Hevazin kabilesi saldırmak üzere Abdullah'ı öldürmüş ve Dureyd b. Simme de yaralı bir hâlde canını zor kurtarmıştı.)"²

1- Bu Arapça bir deyimdir. "Sözünü dinleyen kim?" anlamındadır. Deyimde adı geçen Kasir, Cüzeyme'nin akıllı bir müşaviriydi. Kasir onu Zuba ile evlenmekten men ettiyse de Cüzeyme dinlemedi ve Zuba ile evlendi. Ama sonunda Zuba'nın eliyle öldürüldü.

2- *Ensabu'l-Eşraf*, s.365, Belâzurî; *Tarihu't-Taberî*, c.6, s.43 ve 3368; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.119, İbn Kuteybe; *Kitabu Siffin*, Nasr bin Mezahim, *Tezkiretu'l-Havas*, s.103, Sibt bin Cevzî; *el-Ağani*, c.9, s.5, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.412, Mes'udî; *el-Kâmil*, c.2, s.171, İbn Esir; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.286, İbn Kesir; *Mecmeu'l-Emsal*, c.2 s.238, Meydanî

36. Hutbe

Hz. Ali, Nehrevan'da Haricîlere son kez nasihat ederek şöyle buyurdu:

Ben sizleri sabahlayınca; Rabbinizden apaçık bir delile de sahip değilken ve elinizde de hiçbir hüccet yokken bu nehrin etrafında öldürülmekten, alçak-yüksek yerlere serilmekten sakındırıyorum. (Oysa) Dünya sizi helak etmiş, Allah'ın takdiri (kaza ve kader), sizi pusuya düşürmüştür.

Sizi bu hakem işinden sakındırılmışım. Ama siz dinlemeyerek isyancı muhalifler gibi geldiniz bana, reyimi bırakıp heva-heveslerinize kapıldınız. Akli havada ve sefih topluluk, ben sizlere bir kötülük getirmedim. Ey babasızlar, ben sizlerle asla zarar-zıyan vermek istemedim.¹

37. Hutbe

Bu hutbe de Hz. Ali'nin Nehrevan savaşından sonra okuduğu uzun hutbenin özeti konumundadır. Hz. Ali bu hutbesinde kendi hâlini beyan ederek şöyle buyuruyor:

Güçleri-kuvvetleri yokken ben işe koyuldum. Onlar başlarını yakalarının içine sokmuşlarken (gizlenmişlerken), ben kendimi açık bir şekilde ortaya attım. Onlar dilsizlerken, ben konuştum. Onlar durmuşken, ben Allah'ın nuruyla geçip

1- *el-Muveffekiyyat*, s.350, Zübeyr b. Bekkar; *et-Tarih*, c.6, s.47, 78 ve 3277, Taberî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.147, İbn Kuteybe; *Tezkiretu'l-Havas*, s.100, Sibt bin Cevzî; *en-Nihaye*, c.1, s.97, İbn Esir; *Mürucu'z-Zehab*, c. 2, s.402, Mes'udî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.371, Belâzurî; *el-Ahbaru't-Tival*, s.192, Deynuri

gittim. Herkesten daha sessiz, ama öne geçmede herkesten daha üstündüm. Faziletlerin dizginini tutarak uçtum ve o faziletlerin ödülünü ben aldım. Şiddetli rüzgârların yerinden kıpırdatamadığı, kasırgaların söküp atamadığı bir dağ gibiydim. Hiç kimse yüzüme karşı veya arımdan bir ayıbımı-kusurumu söyleyemez, beni kınayamazdı. Düşkün kimse benim nezdimde hakkını (zalimden) alıncaya dek aziz ve üstündür. Güçlü-kuvvetli olan kimse benim nezdimde hakkı ondan alıncaya dek güçsüz ve zayıftır. Biz Allah'ın kaza ve kaderinden hoşnutuz ve O'nun emirlerine teslimiz. Hiç gördün mü Allah'ın Elçisine (s.a.a) yalan isnad edeyim? Allah'a yemin olsun ki ben onu tasdik eden ilk kimseydim. O hâlde Resulullah'ı vefatından sonra ilk inkâr/tekzib eden ben olamam.

Kendi işime baktım... Gördüm ki (Peygamber'in emrine) itaat, (halifeye zorla) biatten daha öncelikli ve gereklidir ve (İslâm'ı koruma için Peygambere verdiğim) söz/misak henüz boynumdadır.¹

38. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde "şüphe"nin neden "şüphe" olarak adlandırıldığını ve hiç kimsenin ölümden kurtulmayacağını beyan ederek şöyle buyuruyor:

Şüphe hakka benzediği için "şüphe" olarak adlandırmıştır. Allah dostlarının şüphelerdeki aydınlığı, iman ve yakınleri-

1- *el-Emali*, s.134, Şeyh Saduk; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, c.1, s.85, Beyhakî; *İcazu'l-Kur'ân*, s.189, Bakıllanî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.207, İbn Abdurabbih; *Emali*, s.214, Şeyh Saduk

dir. Yolları hidayet-kurtuluş yollarıdır. Ama Allah'ın düşmanlarını şüphelerde, dalalet ve sapıklık davet eder. Kılavuzları da körlük ve şaşkınlıktır. Ölümden korkan ondan kurtulamaz ve bekayı (ebediyeti) sevene beka ihsan edilmez.¹

39. Hutbe

Nu'man b. Beşir Muaviye'nin emriyle Irak halkını korkutmak için ikibin kişilik bir güçle Şam'dan harekete geçti. Kûfe yakınlarındaki Aynu't-Temr denilen bölgede ise Hz. Ali'nin Malik b. Ka'b-i Erhebi adında bir valisi vardı. Bin kişilik bir gücü olan Malik, Nu'man'ın hareketini hemen Hz. Ali'ye haber verdi. Hz. Ali Kûfe halkını Malik'in yardımına çağırdıysa da sadece üç yüz kişi bu davetine icabet etti. Bunun üzerine Hz. Ali üzgün bir hâlde minbere çıkarak şöyle buyurdu:

Bir topluma düştüm ki emrettin mi itaat etmezler, davet ettin mi kabulden sakınırlar. Babasızlar, Allah'ın yardımı için ne bekliyorsunuz? Sizi bir araya toplayan bir dininiz yok mu? Sizi sarsan bir gayretiniz-himmetiniz yok mu? Aranızda durmuş feryat ediyor, yardım diliyorum. Sizlerse sözlerimi dinlemiyorsunuz, emrime itaat etmiyorsunuz. Sonunda kötü olayların ortaya çıkacağını göreceksiniz. Sizinle kan istenmez, sizinle hiçbir hedefe varılmaz. Sizleri kardeşlerinize yardıma davet ettim göbek ağrısına tutulmuş deve gibi sızlandınız, (yük taşımaktan) sırtı yaralanmış deve gibi ağır davrandınız. Sonra sizden bana per-perişan, zayıf mı zayıf bir bölük çıka-geldi ki (onlar da) gözleriyle ölümü görürce-

1- *Gureru'l-Hikem*, s.98, Amidî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.170, Talha Şafîî; *Resail-i Cahiz*, s.125, Ebu Osman el-Cahiz

sine ölüme sürükleniyor gibiydiler.^{1/2}

40. Hutbe

Hz. Ali Haricîler'in "Hüküm sadece Allah'a aittir." sloganı hakkında şöyle buyurdu:

Hakk-doğru bir söz, ancak onunla batıl irade edilmektedir. Evet, şüphesiz ki hüküm sadece Allah'a aittir. Ancak onlar (aslında) "Emretmek-emirlik Allah'a aittir." diyorlar. Oysa insanlara iyi veya kötü bir emir gerekir. Böylece mümin onun emri altında (iyilikle) amel eder ve kâfir onun emri altında faydalar bulur. Allah onun emri-buyruğu altında (herkesi mukadder kıldığı) ecele ulaştırır. Vergiler onunla toplanır ve düşmanla onun emri altında savaşılır. Yollar onunla güvenli olur. Zayıfın hakkı güçlüden onunla alınır. Böylece iyi kişi huzura erer ve kötüden emin olur, zarar görmez.

Bir başka rivayette ise Hz. Ali bu sözlerini duyunca şöyle buyurmuştur:

İyi bir emirin emri altında takva sahipleri (iyi) amel eder, ama kötü bir emirin emri altında ise müddeti bitinceye veya ölümü gelip çatıncaya kadar sadece kötüler faydalanır.³

1- Bu hutbede Seyyid Razî bazı kelimelerin anlamını açıklamıştır ki biz de bunu tercümeyle yansıtmaya çalıştık.

2- *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî, (Ö. H. 283); *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.404, Belâzurî; *Tarihu't-Taberî*, Hicrî 39. yıl olayları, c.6, s.3411

3- *Kitabu'l-İmam*, İmam Muhammed bin İdris Şafî, (Ö. H. 204); *et-Tarih*, c.6, s.41, Taberî; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.530, Ebu Talib Mekki; *et-Tarih*, c.2, s.136, İbn Vazih; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.352 ve 114, Belâzurî; *el-Kâmil*, c.2, s.153, Muberrred; *Tarihu'l-Yakubî*, c.1, s.167; *Sıffin*, s.264, Nasr b. Mezahim; *el-İkdu'l-Ferid*, s.211, c.1, İbn Abdurabbih; *et-Tezkire*, s.99, İbn Cevzî

41. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde vefa ve doğruluğu övmekte, hileli düzeni kınayarak şöyle buyurmaktadır:

Ey insanlar! Şüphesiz ki vefa doğrulukla beraberdir. Vefadan daha koruyucu bir kalkan yoktur. (Kıyamette) dönüşün nasıl olacağını (nasıl hesaba çekileceğini) bilen kimse asla hıyanet etmez. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki hile düzenini (vefasızlığı) uyanıklık sayıyorlar, cahiller onları (vefasızları) uyanık addediyorlar. Onlara ne oldu? Allah onları öldürsün! Uyanık ve iş bilen kimse her işin çaresini ve yollarını bilir-görür, ama Allah'ın emri ve nehyi ona engel olur. Hileyi gördüğü ve hileye gücü-kudreti yettiği hâlde (Allah korkusundan) terk eder. Ama dinde çekinmesi, sakınması olmayanlar, asla fırsatı kaçırmaz ve hile-düzene başvururlar.¹

42. Hutbe

Hz. Ali nefsin heva hevesine uymayı ve uzun emellere kapılmayı kınayarak şöyle buyuruyor:

Ey insanlar sizin için korktuğum şeylerin en korkuncu iki şeydir: Heva-heveslere uymak ve uzun emellere-dileklere kapılmak. Heva heveslere uymak insanı haktan alıkoyar. Uzun emeller-dilekler ise insana ahireti unutturur.

Bilin şüphesiz hızla dünya ardını döndü, gitti. Ondan geriye kalan dökülmüş bir bardakta geriye kalan su damlacıklardır.

Bilin ki ahiret yönelmiştir-yakındır. Dünyanın da ahiretin de

1- *Metalibu's-Seül*, c.1, s.170, Talha eş-Şafii; *Resail-i Cahiz*, s.125, Ebu Osman el-Cahiz

çocukları vardır. Siz ahiretin çocukları olun, dünyanın çocukları olmayın.

Şüphesiz her çocuk kıyamette annesine katılacaktır. Bugün amel günüdür, hesap değil. Yarın ise hesap günüdür, amel değil.¹

43. Hutbe

Hz. Ali Cerir b. Abdullah el-Beceli'yi biat almak için Şam'a Muaviye'nin yanına gönderdi. Hz. Ali Muaviye'nin biat etmeyeceğini bildiği için bir yandan da ashabına Şam ordusuyla savaşa hazırlanmasını söyleyerek şöyle buyurdu:

Cerir daha (Şam'da) onların yanındayken, benim savaşa hazırlanmam, onların yüzüne kapıları kapatmak ve eğer irade etmişlerse (ki etmezler), Şam ehlini hayırdan (biat etmekten) vazgeçirtmek-yüz çevirtmek içindir. (Zira onların biatinin de hayrı yoktur.) Üstelik ben Cerir için bir süre tayin etmişim ki o süreden sonra orada kalması ya (Muaviye'ye) aldandığı, ya da (bana) isyan ettiği içindir. Ben onlarla iyi geçinmek istiyorum, siz de iyi geçinin (Aynı zamanda) onlarla savaş hazırlanmayı da kötü görmüyorum.

Şüphesiz ki, ben bu işin burnunu ve gözünü vurdum (bu

1- *Kitabu Siffin*, Nasr b. Mezahim, s.3-4; *el-Mecalis*, s.50, Şeyh Müfid; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.56, Ebu Nuaym; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.436, Mes'udî; *Uyumu'l-Ahbar*, c.2, s.353, İbn Kuteybe; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.107, Kuleynî; *el-Bihar*, c.17, Meclisî; *et-Tarih*, c.2, s.184, Yakubî; *el-İrşad*, s.111, Şeyh Müfid; *el-Hiknetu'l-Halide*, s.144, İbn Miskeveyh; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.124, İbn Abdurabbih; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.58, Kuleynî; *Menakib*, s.262, Harezmi; *Emali*, c.1, s.236, Şeyh Tusî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.122, İbn Cevzî

konuyu defalarca inceledim), içini dışını alt-üst ettim. Kendim için (Muaviye'yle) savaş veya Muhammed'in (s.a.a) getirdiklerini inkâr etmekten başka bir çare göremedim. (Zira Kâfir ve münafıkların sapıklıklarına karşı lakayt olmak ve Allah ve Resulü'nün emrine itina göstermemek bir çeşit küfürdür.) Bu ümmetin başında bir vali (Osman) vardı ki bir takım şeyler çıkardı. Bu işiyle de halkın söz söylemesine sebep oldu. Sonunda da onun hakkında söyleyeceklerini söylediler, intikam aldılar ve değiştirdiler.¹

44. Hutbe

Maskala b. Hubeyre-i Şeybani, Haricî olan Benî Naciye esirlerini azad etme karşılığında Hz. Ali'nin komutanı Mi'kal b. Kays'a olan beş yüz bin dirhem borcunu ödememek için kaçıp Muaviye'ye katılmca Hz. Ali şöyle buyurdu:

Allah Maskala'yı çirkinleştirsün. Efendinin işini yaptı (köle azad etti, ama) kölelerin kaçıışı gibi kaçtı. Onu öveni daha konuşturmadan susturdu. Onu tavsif eden daha yaptığı işleri onaylamadan, kınamak zorunda kaldı. Kalsaydı-kaçmasaydı, kolayına geleni alırdık, (geri kalanı içinse) malının fazlalaşmasını-artıp çoğaltmasını beklerdik.²

1- *Menakıb*, s.108, Hatip Harezmî; *Kitabu Sıffin*, s.201, Nasr b. Mezahim; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.94, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.108, İbn Abdurabbih; *Men la Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.461, Şeyh Saduk; *Misbahu'l-Muteheccid*, s.429, Şeyh Tusî; *Zehairu'l-Ukba*, s.112, Taberî

2- *Tarih-i Taberî*, c.6, s.65, 77 ve 344; *el-Garat*, Hilâlu's-Sekafi; *Ensabu'l-Eşraf*, s.114, Belâzurî; *Tarih-u Dimeşk*, c.55, İbn Asakir; *Mürucu'z-Zeheb*, Mes'udî, c.3, s.419; *el-Ağani*, c.9, s.100, Ebu'l-Ferec İsfahani; *el-Garat*, c.2, s.770

45. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde dünyayı ve fesatlarını kınayarak şöyle demektedir:

Hamdolsun Allah'a ki, rahmetinden ümit kesilmez, nimeti her şeyi kuşatmıştır, mağfiretinden-bağışlamasından ümitsizliğe düşülmez, ibadetinden el çekilmez, rahmetini esirgemez ve O'ndan nimet kesilmez. Dünya öyle bir yurttur ki fani-yok olması ve ehlinin de sonunda onu bırakıp gitmesi-ayrılması takdir edilmiştir. (Dünya, ehli nazarında) Pek tatlı, yemyeşildir. Dünya hemen-hızla kendini talep edene gelir ve kendine bakanın kalbine (sevgi) katar-karıştırır O hâlde dünyadan en güzel azıkla göçün-ayrılın. Dünyadan kendinize yeten şeyden fazlasını istemeyin ve size ulaşan-erişenden fazlasını talep etmeyin.¹

46. HUTBE

Hz. Ali Kûfe dışında Nuheyle denilen yerde Muaviye ile savaşa gitmek için atına binerken şöyle buyurdu:

Allah'ım! Yolculuğun zorluğundan, (ağır kayıplarla) dönüşün kederinden ve (döndüğümüzde) ehil, mal ve evlatlarımızda kötü bir şey görmekten sana sığınırım. Allah'ım sensin yolculukta yoldaşımız ve sensin ehlimizi bıraktığımız/emanet ettiğimiz. Bu ikisi senden gayrisinde toplanmaz. Zira ehlimizi emanet ettiğimiz, bizimle yoldaş olamaz, bize yol-

1- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.327, Şeyh Saduk; *Misbahu'l-Muteheccid*, s.458, Şeyhu't-Taife Tusî; *el-İrşad*, Şeyh Müfid; *el-Beyan ve't-Tebeyin*, c.1, s.171, Cahiz; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.235, İbn Kuteybe; *Tuhefu'l-Ukul*, Harranî; *İcazu'l-Kur'ân*, s.222, Bakıllanî

daş olan da ehlimizle/ailemizle geride kalmaz. (Her yerde hazır/nazır olan sadece sensin.)¹

Seyyid Razî şöyle diyor: Bu sözün başını peygamber buyurmuştur; Hz. Ali de birkaç cümleyle bu sözü tamamlamıştır.

47. HUTBE

Hz. Ali Kûfe hakkında şöyle buyuruyor:

Ey Kûfe! Adeta seni Ukaz pazarında tabaklanmış deri gibi, (düşmanların çizmeleri altında) ezilmiş-çekiştirilmiş görüyorum. Olaylar-hadiseler seni ayakları altında ezecek, sarsıcı belalar sırtına binecek. Ama aynı zamanda şüphesiz biliyorum ki seni kasteden her kötü zorbayı Allah-u Teâlâ bir belaya müptela kılar veya ona kendisini katleden birini musallat eder.²

48. HUTBE

Kufe'den Sıffin'e giderken Nuheyle'de bu hutbeyi irad etmiştir:

Gece gelip çattıkça ve karanlığı battıkça hamd Allah'a mahsustur. Yıldız göründükçe ve battıkça hamd Allah'a özgüdür. Hamd Allah'a aittir ki nimetleri bitmez-yok olmaz, hiçbir şey fazlına-keremine eş değer olamaz-mukabele edemez.

1- *el-Futuh*, c.2, s.461, A'sem el-Kufi; *Kitabu Sıffin*, s.132, Nasr b. Meza-him, s.132; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.347, Kadı Numan; bu söz Resulullah'tan (s.a.a) nakledilmiştir. Bunun için şu eserlere bakınız: *Tehzi-bu'l-Lügat*, c.3, s.153, Ezherî; *Riyazu's-Salihin*, s.197, h: 975. Niverî

2- *Kitabu'l-Buldan*, s.163, İbn Fakih; *Rebiu'l-Ebrar*, (birinci cilt, beldeler ve diyarlar bölümü) Zemahşerî

Öncü birlikleri (Ziyad b. Nasr ve Şureyh b. Hani'yi on ikibin atıyla) gönderdim. Kendilerine buyruğum gelinceye kadar Fırat kıyısında beklemelerini emrettim. Ben Fırat'tan geçerek Dicle etrafında oturan Müslümanların (Medayin halkının) yanına gitmeyi, onları da sizinle birlikte düşmana karşı harekete geçirmeyi ve sizlere yardımcı-destek kılmayı düşünüyorum.^{1/2}

49. Hutbe

Hz. Ali, Allah-u Teâlâ'nın sıfatları hakkında şöyle buyuruyor:

Hamd Allah'a mahsustur ki tüm işlerin gizliliklerini bilir, açık nişaneler (varlıklar) O'nun varlığına delalet eder. Görenlerin gözüne gözükmmez. O hâlde O'nu görmeyenin gözü, O'nu inkâr edemez. (zira eserlerini görmektedir.) O'nu kalbiyle görenler, zatının künhüne eremez. Yücelikte önceliklidir ve O'ndan daha yüce bir varlık yoktur. Tüm yaratıklarına yakındır ve O'ndan daha yakın bir varlık yoktur. Yüceliği O'nu yaratıklarından hiç uzaklaştırmamıştır. Yakınlığı da O'nu yaratıklarıyla bir mekânda eşit kılmamıştır. Akılları sıfatlarının sınırlarından haberdar kılmamıştır. (Zira sıfatları da zatı gibi sınırsızdır.) Ama O'nu kendilerine farz olduğu kadarıyla tanımaktan hiç kimseyi alıkoymamıştır. Bütün varlık âlemi, hatta (diliyle) inkâr edenlerin bile kalben O'nu ikrar ettiğine tanıklık etmektedir. Allah kendini yaratıklarına teşbih edenle-

1- Bu hutbede Seyyid Razî bazı kelimelerin anlamını açıklamıştır ki biz de bunu tercümeyle yansıttık.

2- *Kitabu Sıffin*, s.132-132, İbn Mezahim; Abduzzehra el-Hüseyni ise, *Masadiru Nehci'l-Belâğa ve Esanidihi*, c.2, s.16'da bunu siyer ashabından bir grubun da naklettiğini zikretmiştir.

rin veya inkârcıların söylediklerinden münezzehtir, çok daha yücedir, büyüktür.¹

50. HUTBE

Hz. Ali fitne ve fesadın nedenleri hakkında şöyle buyuruyor:

Fitnelerin meydana geliş nedeni, sadece nefsin heva-heveslerine uymak ve Allah'ın kitabına muhalif olan uydurulmuş hükümlerdir. Bazı insanlar da dine aykırı bir şekilde başkalarına hükmetmektedir.

Eğer batıl haktan karışmaksızın arınmış olsaydı, şekte olanlar (hakikat peşinde koşanlar) için gizli kalmazdı. Eğer hak da batıl örtüsünden arınmış olsaydı, inatçı düşmanların dili ondan kesilmiş olurdu. Ama biraz bundan (haktan) biraz da ondan (batıldan) alınmış, sonra birbirine karıştırılmıştır. İşte o zaman şeytan dostlarına musallat olur. Sadece Allah'ın lütfüne mazhar olanlar kurtulur.²

51. HUTBE

Muaviye'nin askerleri Fırat'ın kıyısını ele geçirerek Müslümanların su almasına engel olunca Hz. Ali şöyle buyurdu:

Bunlar (Fırat'ı ele geçirip su almanıza engel olmakla) sizi

1- *Kitabu'r-Ravza Mine'l-Bihar*, c.67, s.304, Meclisî; *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, Ali bin Muhammed bin Vasîtî, (Ö. H. 457)

2- *el-Mehasin*, c.1, s.208, el-Barkî; *Usul-i Kâfi* (bidatler, reyler ve kıyaslar babı), Kuleynî ve *Ravzatu'l-Kâfi*, s.58; *Kitabu't-Tarih*, c.2, s.136, İbn Vazih; *el-Besair ve'z-Zehair*, s.32, Tevhidî; *Mişkatu'l-Envar*, s.223 Tabersî, *Tarih*, c.2, s.197, Yakubî

savaş sofrasına davet ediyorlar. O hâlde siz ya zilleti kabul edip makamınızdan düşecek, ya da kılıçları kanla sulayıp suya kanacaksınız. Ölüm, mağlub-makhur düşerek yaşamamızda, hayat ise galip-kahir gelerek ölmenizdedir. (İzzet içinde ölmek zillet içinde yaşamaktan daha iyidir.)

Bilin ki, Muaviye bir grup aldatılmış sapığı peşinden sürüklemiş ve işin gerçeğini onlardan gizlemiştir. Onlar da (aldanarak) boğazlarını ölüme hedef kılmışlardır.¹

52. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde dünyanın vefasızlığını ve güvenilmezliğini beyan ederek insanları ahirete yönelmeye, Allah'ın azab, sevab ve nimetlerine teveccüh etmeye teşvik etmektedir:

Bilin ki, dünya yokluk ve fenaya yönelmiş, geçip gitmekte olduğunu ilan etmiştir. İyiliği değiştirmekte ve (ehlinden) hızla yüz çevirmektedir. Dünya, sakinlerini fena ve yokluğa sürükler ve komşuları ölüme çeker, götürür. Tatlıları acılara dönüştü, saf-berraklar bulanıklaştı. O hâlde, bu dünyadan geriye; matara dibindeki birkaç damlacık veya ancak kabın içindeki küçük çakıl taşlarını ıslatacak ölçüde az birkaç yudum kalmıştır. Dolayısıyla susayan kimse o birkaç damlacığı içse de bu asla susuzluğunu gidermez.

Öyleyse ey Allah'ın kulları ehline zeval-yokluk takdir edilmiş bu yurttan göç etmeye hazırlanın. Arzularınız sizlere galebe çalmasın. Yaşam süresi gözlerinize uzun gelmesin.

1- *Kitabu Siffin*, Nasr b. Mezahim ve *Şerhu Nehci'l-Belâğa'*ya bakınız, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.329

Allah'a andolsun ki, yavrusu ölmüş hüznü develer gibi de bağırırsanız, güvercinler gibi de ötseniz, dünyayı terk eden rahip gibi feryat da etseniz veya O'nun nezdinde yüce makamlara ermek için bir yakınlık dilemek veya ilâhî kâtiplerin yazdığı ve elçilerin (meleklerin) kaydettiği günahların bağışlanmasını istemek için Allah yolunda mal ve evlatlarınızdan da geçseniz (bu amelleriniz karşılığında ümit ettiğiniz sevab) benim sizler için Allah'tan vereceğini ümit ettiğim sevab ve mükâfattan çok daha az ve değersizdir. (Hakeza) sizin sürekli kurtuluşunuzu istediğiniz günahlarınızın azab ve cezaları da benim sizler için korktuğum (günahlarınızın neticesi olan) azab ve cezadan çok daha az ve değersizdir. (Allah'ın sevab ve azabı sizin aklınızın derk ettiğinden çok daha büyük ve çetindir.)

Allah'a andolsun ki, Allah'a şevkinizden veya Allah korkusundan kalbiniz erise, gözleriniz kan ağlasa ve dünya baki kaldığı müddetçe de bu durum/minval üzere yaşarsanız, yine de bu amelleriniz ve çabalarınızın nihai derecesi bile Allah'ın sizlere ihsan ettiği nimetler ve sizi imana hidayete erdirmesiyle eşit sayılmaz, kıyaslanamaz.^{1/2}

53. HUTBE

Mina'da kesilen kurban hakkında şöyle buyurmaktadır:

Bilin ki, kurban edeceğiniz hayvanın şartlarından biri kula-

1- Feyzu'l-İslâm nüshasına göre 53. hutbe de bu hutbenin devamıdır.

2- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.461, Şeyh Saduk; *Misbah*, s.461, Şeyh Tusî; *el-Hilye*, c.1, s.77, Ebu Nuaym; *Emali*, s.87, Şeyh Müfid; *Mecalis*, s.95, Şeyh Müfid; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.328, Şeyh Saduk

ğının sağlam olması (kesik veya yarık olmaması) ve gözlerinin sağlam-salim olmasıdır. O hâlde eğer kulağı ve yüzü kursosuz-tam olursa kurban edilmesi sahih ve doğrudur; her ne kadar boynuzu kırık veya kurban edileceği yere giderken aksak-aksak yürüse de.¹

54. HUTBE

Hz. Ali, halkın kendine biat etmesi hususunda ve bazılarının da kendisini Muaviye ile savaştan nehyetmesi üzerine şöyle buyurmuştur:

Halk (bana biat etmek için) ipleri çözülmüş ve çobanı tarafından salıverilmiş, susamış develerin su içerken birbirlerini ezip geçmesi gibi bana doğru saldırdılar. Öyle ki beni veya bazılarının diğer bazılarını öldüreceklerini sandım. Bu işin içini-dışını alt-üst ettim, irdeledim. Bu yüzden (günlerce) uyuyamadım.

Sonunda onlarla savaşmaktan veya Muhammed'in (s.a.a) getirdiğini (dini) inkâr etmekten başka bir çaremin olmadığını gördüm. (bu iki çareden) savaş çaresinin Allah'ın azab-ceza çaresinden; dünya meşakkatinin, ahiret meşakkatinden daha kolay olduğunu anladım, bildim.²

1- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.461, Şeyh Saduk; *Misbahu'l-Mutehcedid*, s.429, Şeyh Tusî; *el-Menakıb*, s.108, Hatip Harezmî; *Kitabu Sıffin*, s.201, Nasr b. Mezahim; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.94, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.108, İbn Abdurabbih

2- *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, İbn Abdurabbih; *en-Nihaye*, c.2, s.128, İbn Esir; *el-Cemel*, Ebu Mihnef; *Biharu'l-Envar*, Meclisî; *el-İrşad*, s.437, Şeyh Müfid; *İhticac*, s.236, Tabersî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.135, İbn Abdurabbih; *el-Musterşid*, s.80, Şeyh Müfid

55. HUTBE

Sıffin Savaşı'nda Muaviye'nin askerleri Fırat kıyısını ele geçirince Hz. Ali birkaç gün savaşa ara verdi. Bunun üzerine bazı ashabı Hz. Ali'nin ölümden korktuğu için, diğer bazıları da Şam ordusuyla savaş hususunda şekke düştüğü için savaşa ara verdiğini sandı. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle buyurdu:

Bütün bunlar ölümden kaçınmak yüzünden mi?" diyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki ölüme gidişime veya ölümün bana gelip çatmasına aldırış bile etmem. (Bazılarınıza gelince) "Şamlılar ile savaş hususunda şek-şüphe mi var?" diyorsunuz. Allah'a andolsun ki savaşı bir gün bile ertelemem-geciktirmem, sadece onların bir grubunun bana katılarak hidayete ermesini ve ışığım sayesinde gözlerinin nurlanıp doğru yolu-gerçeği görmeleri içindir. Bu bana, onları dalalet-sapıklık içinde öldürmemden daha sevimidir. Gerçi sonunda onlar (isyandan-muhalefetten el çekip itaat etmedikleri için ağır-büyük) günahlarıyla (Allah'a) döneceklerdir. (Ben onlara hücceti tamamlıyorum.)¹

56. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde kendinin ve diğer ashabın İslâm dinini savunma savaşlarında gösterdiği direniş-mukavemetini anlamakta, ashabını cihada teşvik etmekte ve bu önemli görevde gevşeklik gösterenleri kmayarak şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz biz hep Resulullah (s.a.a) ile beraberdik. (Bu uğurda) Babalarımızı, oğullarımızı, kardeşlerimizi, amcalarımızı

1- *Kitabu Sıffin*, s.209, Nasr bin Mezahim, *Tarih*, c.4, s.13, Taberî

öldürüyorduk. Bu sadece imanımızı, teslimiyetimizi doğru yoldaki sebatımızı, acılara sabrımızı, düşmanla cihad faaliyetlerimizi arttırıyor, güçlendiriyordu. Bizden biri düşman askerlerden biriyle savaşıyor, iki koç gibi birbirine saldırıyor ve "acaba hangisi diğerini ölüm bardağı ile suvaracak?" (diye bekliyorduk.)

Bazen biz düşmanımıza üstün-galib gelirdik, bazen de düşmanımız bize üstün-galib gelirdi. Allah-u Teâlâ doğruluk ve dürüstlüğümüzü görünce düşmanımızı hor-hakir kıldı ve bizlere zafer nasib etti. Sonunda İslâm her yere yayıldı ve kendine geniş bir yer edindi.

Canıma/ömrüme andolsun eğer sizin gibi (ihmalkâr-tembel) davransaydık dinin bir tek direği dikilmez, iman ağacının bir tek dalı yeşermezdi. Allah'a andolsun bu yaptıklarınızdan dolayı kan sağacak, sonra da çok pişman olacaksınız.¹

57. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde Kûfe ehlinin başına gelecekleri ve bu ortamda takınmaları gereken tavırları beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

Benden sonra size boğazı geniş mi geniş, karnı şiş mi şiş göbekli biri (Muaviye) hâkim olacaktır. O bulduğunu yer, bulmadığını ister. Onu öldürün, (ama asla) öldüremezsiniz.

Bilin ki, o beni sövmenizi emredecek size, teberri etmenizi

1- *Kitabu Sıffin*, s.520, Nasr bin Mezahim; *Rebiu'l-Ebrar*, c.2 (Bab-u Katli ve'ş-Şehade) Zemahşerî; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Kitabu'l-Cemel*, Vakıdî; *el-İrşad*, s.127, Şeyh Müfid; *Kitabu Süleym bin Kays*, s.77; *Tezkire*, s.115, İbn Cevzî

(benden uzak olduğunuzu söylemenizi) isteyecek sizden. Sövmeye gelince, sövün. Zira bu benim temizlenmemi (makamımın yücelmesini) arttırır, sizi de (ölümünden) kurtarır. Benden teberrî etmenize gelince sakın benden teberrî etmeyin. Zira ben (İslâm) fıtratı üzere doğdum. İman ve hicrette, önceliğim var benim.¹

58. HUTBE

Hz. Ali, ashabının ısrarı üzere Muaviye ile savaşta taraflar için hakem seçilmesini kabul edince bu defa da Haricîler, "Allah'tan başkasının hüküm hakkı yoktur." diyerek Hz. Ali'nin hâşâ küfre düştüğünü, dolayısıyla tövbe etmesi gerektiğini iddia ettiler. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle buyurdu:

Çakıl taşlarını savuran kasırgalar essin size! Sizden haber veren bir tek kişi bile kalmasın. Acaba Allah'a imanımdan ve Resulullah (s.a.a) ile birlikte cihad ettikten sonra küfre düştüğüme mi şahadet edeyim. Böyle bir şey yaparsam sapıklığa düşmüş, doğru yoldan şaşmış olurum. Yürüdüğünüz en kötü yoldan geri dönün. Ayak izinize gerisin geriye dönüş yapın (yerinize dönün, hakka itaat edin).

Bilin ki, benden sonra hepinizi kaplayacak bir horluğa-alçalışa düşecek, keskin kılıca müptela olacaksınız. Zalimler size hükmedecek, (öyle bir zulmedecek ki,) tüm zalimler bu

1- *Kitabu'l-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Usul-i Kâfi*, Kuleynî; *Tefsir-i Ayyâşî*, Nahl Suresi 106. ayetin tefsiri; *Kurbu'l-İsnad*, Himyeri; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.119, Belâzurî; *Mustedrek*, c.2, s.385, Hâkim; *Emali*, s.214, Şeyh Tusî; *el-İrşad*, s.151, Şeyh Müfid; *el-Melahim ve'l-Fiten*, s.75, İbn Tavas; *Kitabu'l-Fiten*, Naim bin Hammad; *er-Rical*, s.103, el-Keşşî

zulmü bir sünnet edineceklerdir.^{1/2}

59. HUTBE

Hiz. Ali sonunda Haricîler ile savaşa karar verdi. Onları takib edince ashabından biri Hiz. Ali'ye Haricîler'in Nehrevan köprüsünden geçtiğini haber verdi. Hiz. Ali, "Onların nehri geçtiğini gözlerinle gördün mü?" diye sordu. O şahıs, "Evet gördüm. "diye cevap verdi. Hiz. Ali bunun üzerine şöyle buyurdu:

Öldürülecekleri yer nehrin bu tarafıdır. (karşıya geçemeyeceklerdir.) Allah'a andolsun onlardan on kişi (den fazla) kurtulamaz, sizden de on kişi (den fazla) öldürülmez.^{3/4}

60. HUTBE

Haricîler savaşta öldürülünce ashabı, "Ey Emirü'l-Müminin hepsi helak oldu." demesi üzerine Hiz. Ali şöyle buyurdu:

-
- 1- Seyyid Razî burada, "La bakiye minkum âbirun cümlesi üç şekilde nakledilmiştir." diyor. Biz ise onun beğendiğini tercümeyle yansıttık.
 - 2- *Tarih*, s.48 ve 3378, Taberî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.124, İbn Kuteybe; *Tezkiretu'l-Havas*, s.100, Sibte bin Cevzî; *el-Musterşid*, s.162, Taberî; *en-Nihaye*, Abir kelimesi, İbn Esir; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.369, Belâzurî; *el-Kâmil*, c.2, s.141
 - 3- Hiz. Ali'nin ashabı Nehrevan nehrine yaklaşınca gerçekten de Hiz. Ali'nin önceden haber verdiği gibi Haricîler'in suyu geçmediğini ve nehrin bu tarafında kılıçlarını çekmiş bir hâlde "Allah'tan başkasının hüküm hakkı yok, " diye slogan attıklarını gördüler. Savaşta da hakeza Hiz. Ali'nin önceden haber verdiği gibi Haricîler'den dokuz kişi kurtulmuş, kendi ashabından da sadece sekiz kişi şehid olmuştu. Bu olay da Hiz. Ali'nin bir başka öngörüsünü ortaya koymaktadır.
 - 4- *el-Mehasin*, c.1, s.358, Beyhakî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.416, Mes'udî; *el-Kâmil*, c.2, s.140, Muberrred; *Kitabu'l-Havaric*, Medainî; *el-İrşad*, s.150

Olamaz, vallahi, onlar daha erkeklerin sulbünde ve kadınların rahminde birer nutfedir. Onlardan biri bir dal-boynuz (baş) gösterdi mi hemen kesilir. (öldürülür.) Ta ki sonuncuları hırsızlığa başlar, adam soymaya koyulur.^{1/2}

61. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde Haricîler hakkında şöyle buyurmuştur:

Benden sonra Haricîleri öldürmeyin; zira hakkı elde etmek isteyen, ama hata eden (Haricî) kimse, asla batılı isteyip elde edene (Muaviye ve taraftarlarına) benzemez.³

62. HUTBE

İbn Mülcem'in kendini öldürmek istediğini haber verdiklerinde Hz. Ali şöyle buyurdu:

Gerçekten de üzerimde Allah'ın sağlam mı sağlam bir kalkanı-zırhı var. Ecel günüm gelince benden (korunma) ayrılır ve beni (ölüme) teslim eder. O zaman artık (ölümcül) ok hata yapmaz ve (açtığı) yara asla iyileşmez.⁴

1- Gerçekten de tarihte yer aldığı üzere bu dokuz kişinin çocukları da ataları gibi her biri bir yola koyulmuş, yollarda adam soymaya, eşkıyalık etmeye başlamıştır.

2- *el-Mehasin*, c.1, s.358, Beyhakî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.416, Mes'udî; *el-Kâmil*, c.2, s.140, Muberred; *Kitabu'l-Havaric*, Medainî; *el-İrşad*, s.150

3- *el-Mehasin*, s.385, Beyhakî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.416, Mes'udî; *el-Kâmil*, c.2, s.120, Ebu'l-Abbas Muberred; *İlelu'ş-Şerai*, s.201, Şeyh Saduk; *et-Tehzib*, c.2, s.48, Şeyh Tusî

4- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.8, s.12, İbn Kesir; *Kitabu'l-Kadr*, Ebu Davud (Seyyid Razî'den 130 yıl önce ölmüş olup H. 275 yılında vefat ettiği söylenmektedir.); *Gureru'l-Hikem*, s.89, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Babu'l-Katl ve'ş-Şahade) Zemahşerî; *Kitabu Siffin*, s.128, Nasr b. Mezahim

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

63. HUTBE

Hz. Ali, bu hutbesinde dünyaya gönül bağlamamak ve kıyamet hesabından korkmak gerektiği hususunda şöyle buyuruyor:

Bilin dünya öyle bir yurttur ki, orada (dünya hakkında takvalı) olmadan hiç kimse ondan kurtulamaz, esenliğe kavuşamaz. Hiç kimse (sözlü veya amelen) dünya için sayılabilecek bir şeyle kurtuluşa eremez.¹ İnsanlar dünyaya imtihan nedeniyle müptela olmuşlardır. O hâlde, dünyadan dünya için elde ettikleri şeyler ellerinden çıkacaktır. (Ölüm hâlinde geride bırakacaktır. Ahirette ise) Ondan hesabını soracaklardır. Ama dünyadan gayrisi (yani ahiret için elde ettikleri) kendisi için baki kalır ve sürekli onunla olur, ondan ayrılmaz. O hâlde dünya akıl sahipleri nezdinde gölgenin dönüşünü andırmaktadır ki yayar yaymaz bir de bakarsın toplanıvermiş; fazlaşır fazlaşmaz bir de bakarsın kısalıvermiş.²

64. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde insanları Allah'tan çekinmeye, iyilik etmeye ve ahiret yolculuğuna hazırlanmaya davet etmektedir:

Allah'ın kulları, Allah'tan çekinin. Ecelleriniz gelip çatmadan önce amel ediniz. Size baki kalacak şeyleri (salih amelleri), sizden gidecek/ayrılacak şeylerle satın alın. (Geçici dünya vesilesiyle, baki olan ahiret yurdunu elde edin.)

1- İnsan sadece Allah için söylenen bir söz veya yapılan bir iş yüzünden kurtuluşa erer.

2- *Gureru'l-Hikem*, Amidî (Elif harfinde)

(Ahiret yurduna) Göç için hazırlanın ki, göç ettirilmeniz için ciddiyetle çalışılıyor. Ölüme hazır olun ki, gölgesi üzerinize düştü. Kendilerine seslenilince uyanan ve dünyanın (karar kılınacak bir) yurt olmadığını anlayınca onu (ahiretle) değiştiren topluluk olun. Zira şüphesiz münezzehten Allah sizleri boş yere yaratmamış, başıboş da bırakmamıştır. İçinizden biriyle cennet veya cehennem arasında sadece kendisine incek bir ölüm vardır. Bir anın bile eksilttiği ve ölüm saatinin yok ettiği bir son, müddet kısalığına (çok kısadır demeye) daha layıktır. Şüphesiz ki kaybolan ve yeni gelen gec-gündüzce de (gerçek vatanı ahirete doğru) sürülüp götürülen birisine en kısa zamanda dönüş layıktır.

Saadet veya şekavet ile (asıl vatanına) gelen kimse en iyi azağa muhtaçtır. O hâlde dünyada, dünyadan yarın sizleri kurtaracak-koruyacak şeyleri azık edinin.

Öyleyse kul Rabbinden sakınmalı, kendi kendine nasihat etmeli, tövbeyi (ölümden) öne almalı ve şehvetine hâkim olmalıdır. Zira ölüm kuldan gizlidir. Ayrıca arzuları onu aldatır. Şeytan onunla birlikte. Üstüne binip sürmek için günahları süsler, güzel gösterir. Onu tövbe için ümitlendirir ki tövbesini ertelesin. Derken, ölümden gafil bir hâldeyken eceli gelir çatar. Ömrü ahirette aleyhinde bir hüccet ve delil olan gafile hasret (eyvahlar-yakınmalar) olsun ki yaşam günleri onu kötülüğe sürmüş, götürmüştür.

Münezzehten Allah'tan dileriz ki bizleri ve sizleri hiçbir nimetin azdıramadığı, hiçbir amacın rabbine itaatten alıko-yamadığı ve (dolayısıyla da) ölümden sonra pişmanlık ve

hüzne kapılmayan kimselerden eylesin.¹

65. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde Allah'ın sıfatlarını şöyle beyan etmektedir:

Hamd Allah'a ki, hiçbir sıfatı diğer sıfatlarından öncelikli değildir.² Dolayısıyla ahir (son) olmadan evveldir, batın (gizli) olmadan zahirdir. O'ndan başka hakiki vahdetle nitelendirilenler tanınmamıştır.³ O'ndan başka her aziz, zelildir. O'ndan başka her güçlü, zayıftır. O'ndan başka her malik (sahip), memluktur (sahip olunandır) O'ndan başka her âlim, öğrencidir.

O'ndan başka her kudret sahibi bazen güçlüdür ve bazen de güçsüz. Allah'tan başka her duyucu düşük sesleri duymaz, yüksek sesler kulağını sağır eder, uzak sesleri işitmez.

O'ndan başka her gören gizli renkleri ve çok küçük cisimleri göremez. O'ndan başka her zahir batındır ve her batın da zahir değildir.

Yarattığı varlıkları; saltanatını güçlendirmek için veya za-

1- *el-Gurer ve'd-Durer*, Amidî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.145, Sibt bin Cevzî

2- Zira öncelik-sonralık zamanın özelliklerindedir. Zaman hareketin ürünü, hareket de cisimlerin gereklerindedir. Allah-u Teâlâ ise zaman ve hareketten münezzehtir. Dolayısıyla tüm sıfatları zatının ayınıdır, sıfatları arasında öncelik sonralık veya nedensellik gibi madî özellikler söz konusu değildir.

3- Diğer varlıkların vahdeti kesret karşılığındandır. Ama Allah'ın vahdeti kesret itibar edilmeksizin ifade edilmektedir. Yani gerçek vahdet ile muttasıftır.

manın akıbetinden korktuğu için yaratmamıştır. (Hakeza yarattığı varlıkları) Kendisiyle ayrılığa düşen bir ortağı (reddetmek) için yardım dilemek veya ortağının-çelişğinin galbesi ve büyüklenmesini önlemek için de yaratmamıştır.

Bütün hepsi, (O'nun) terbiye edilmiş yaratıkları, hakir kullarıdır. Bir şeye hulul etmemiştir ki "ondadır."denilsin. Hiçbir şeyden uzaklaşmamıştır ki onlardan ayrı olduğu söylensin. (Her şeyi ihata etmiştir.)

Yaratıklarını yaratması, tedbir ve ıslahı O'nu yormamıştır. Yaratıkları yaratmak O'nu aciz kılmamıştır. Emrettiği-takdir ettiği hükümlerde hiçbir şüpheye kapılmamıştır. Hükümü muhkem, ilmi payidar ve emri sabit ber-karardır. Yaratıkları, cezası-azabı olduğu hâlde O'na ümit bağlar ve nimetleri-bağışı olduğu hâlde O'ndan kaçınır, sakınır.¹

66. HUTBE

Hz. Ali Muaviye ile yaptığı savaşın en şiddetli bir gününde savaş metodu hakkında ashabma şöyle buyurdu:

Ey Müslümanlar Allah'tan korku ve haşyeti şiar edinin, sükûn ve huzuru giyinin, dişlerinizi sıkın; çünkü bu kılıçları başlardan en iyi şekilde defeder, uzaklaştırır. Zırhınızı kâmil bir şekilde giyinin. Kılıçlarınızı çekmedens önce kınların-dayken oynatın (ki gerektiğinde rahatça çekebilirsiniz.) Gözlerinizin ucuyla şiddetle bakın. Sağa sola mızrak vurup saldıırın. Adımlarınızı ileri atarak kılıçlarınızın keskin ucuyla

1- *et-Tevhid*, s.26-29, Saduk; *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, Ali bin Muhammed bin Şakir Leysi el-Vasîfî; *Gureru'l-Hikem*, s.238, Amidî

vurun.

Bilin ki, siz Allah'ın nazarı altındasınız ve Resulullah'ın (s.a.a) amcasının oğuluyla birliktesiniz. Birbiri ardınca-sürekli saldırın ve kaçmaktan utanın. Zira kaçmak geridekiler (çocuklarınız) için bir utanç ve hesap günü için de bir ateştir. (Savaşta) Ruhunuzun bedenden ayrılmasından hoşlanın ve ölüme kolayca, sevinerek-gülerek yürüyün. Bu büyük siyaha (Muaviye'nin büyük ordusuna) saldırın ve şu kurulmuş çadırı doğru ilerleyin, ortasından vurun. Zira şeytan oranın bir köşesinde gizlidir. Sıçrayıp saldırmak için ellerini önde, dönüp kaçmak için de ayaklarını geride tutmuş bir hâldedir.¹

O hâlde direnin; direnin ki sizler için hak direği açığa çıksın. **"Siz üstünsünüz; Allah sizinle birliktedir, O amellerinizi asla eksiltmeyecektir."**^{2/3}

67. HUTBE

Resulullah'ın vefatı üzerine Ensar yatağında hasta yatan Sa'd b. Ubade'yi Sakife'ye getirerek kendisine halife olarak biat etmek

-
- 1- Savaşta ne yapacağını bilemez hâldedir. Eğer korkarsanız size mu-sallat olur. Ama cesur ve kahramanca karşı koyarsanız yenilir ve kaçmaya başlar.
 - 2- Muhammed/35
 - 3- *Kitabu Siffin*, Nasr b. Mezahim, İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, c.1, s.479-483'e bakınız; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.110, İbn Kuteybe; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.21-24 Cahiz; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.45, Beyhâkî; *Beşaretu'l-Mustafa*, s.172, İbn Kasım Taberî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.124, Kadı Kudaî; *Tarih-i Dimeşk*, elyazması, c.12, s.182-188; *Mürucu'z-Zehab*, s.2, s.380, Mes'udî; *en-Nihaye*, İbn Esir (Ö. H. 606)

istedi. Bunu duyan Ömer ve Ebu Bekir hemen Sakife'ye koşarak onunla tartışmaya başladılar. Ensar, "Hilafete biz daha layığız, istemezseniz siz de kendinize bir başkasını halife tayin edin." dedi. Ömer, "Bir kına iki kılıç sığmaz. O zaman Araplar size itaat etmez." dedi. Bunun üzerine haset ateşiyle yanan Beşir b. Sa'd-i Hazreci kalkarak Kureyş'i övdü. Ardından Ömer ve Ebu Ubeyde ile birlikte Ebu Bekir'e biat etti. Bunun üzerine Sa'd b. Ubade'yi evine götürdüler. Hz. Ali oradakilere "Ensar buna ne dedi?" diye sordu. Kendisine "Ensar bir halife bizden, bir halife de sizden olsun teklifini yaptı." diye cevap verilince de Hz. Ali şöyle buyurdu:

Niçin onlara (şöyle bir) delil ve hüccet ikame etmediniz ki; Resulullah (s.a.a) Ensar'dan iyilere iyilikte bulunmayı ve kötülükte bulunanları bağışlamayı vasiyet etti.

Oradakiler "Bu vasiyet onların aleyhine nasıl bir delil ve hüccettir?" diye sorunca da Hz. Ali devamla şöyle buyurdu:

Emirlik onların hakkı olsaydı onları (Ensar'ı Muhacirlere) tavsiye etmeye gerek kalmazdı.

Daha sonra Hz. Ali "Kureyş (bu hususta) ne dedi?" diye sordu. Dediler ki: "Onlar da Resulullah'ın şeceresi-soyu olduklarını delil ve hüccet olarak ileri sürdüler." Bunun üzerine de Hz. Ali şöyle buyurdu:

Onlar şecereyi-soyu delil gösterdiler, ama meyvesini yitirdiler.^{1/1}

1- Zira onlar hilafete layık olduklarının delili olarak Peygamber'in soyundan olduklarını ifade ediyorlarsa, ben onun en yakın akrabası, amcasının oğluyum. O hâlde hilafete yine ben daha çok lâyığım.

68. HUTBE

Hz. Ali Mısır hükümetini Sıffin Savaşı'ndan önce Muhammed b. Ebi Bekir'e verdi. Muaviye ise Amr b. As'ın biat etmesine karşılık kendisine Mısır hükümetini vereceğini söz vermişti. Bu yüzden Amr b. As, daha önce de çoğu Osman'ın intikamını almak isteyenlerden oluşan bin kişilik bir güçle Mısır'a doğru harekete geçti. Bunlar Osman'ı, Muhammed b. Ebi Bekir'in öldürdüğünü sanıyordu. Muhammed b. Ebi Bekir olaydan haberdar olunca hemen durumu Hz. Ali'ye bir mektupla bildirdi ve para-asker yardımında bulunmasını istedi. Hz. Ali para-asker yardımında bulunacağını bildirdiği hâlde Muhammed b. Ebi Bekir acele ederek hemen halkı Amr b. As'ın ordusuyla savaşa davet etti. Muhammed ikibin kişiyi Künane b. Bişr komutasında düşmanla savaşa gönderdi. Ama ne yazık ki Künane ve komutasındaki askerler Amr b. As ile yaptıkları çetin savaşta şehid edildi. Bunu duyan Muhammed b. Ebi Bekir'in komutasındaki askerler de kaçarak onu yalnız bıraktı. Bunun üzerine yalnız kalan Muhammed de bir harabeye gizlendi. Amr, Muaviye b. Hadic-i Kindi adındaki bir komutanını Muhammed'i bulmakla görevlendirdi. Sonunda Muaviye b. Hadic-i Kindi gizlendiği harabede susuzluktan ölmek üzere olan Muhammed'i buldu. Acımasızca başını bedeninden ayırdı ve bedenini ölmüş bir merkebin içine yerleştirerek yaktı. Hz. Ali bu olayı duyunca çok üzüldü ve şöyle buyurdu:

Mısır hükümetini Haşim b. Utabe'ye vermek istiyorum. Eğer (önceden de) Mısır hükümetini Haşim'e bıraksaydım, asla savaş meydanını boş bırakmaz ve onlara fırsat vermezdi.

1- *Nihayetü'l-Ereb*, c.8, s.168, Nuveyrî; *Gururu'l-Hikem*, s.326, Amidî; *et-Taaccub*, s.13, Keracekî; *es-Sakife*, Cevahirî; *Tarih'ut Taberî*, c.6, s.263; *el-İstiab*, Avf b. Esase İbn Abdulberr'in biyografisinde; *Mürucu'z-Zehab*, Me'sudî; *el-Besair*, et-Tevhidî (öl. 404)

Ben Haşim'i övmekle Muhammed'i kınamak istemiyorum. O benim dostum ve üvey oğlum idi.¹

69. HUTBE

Hz. Ali, Muaviye ve batıl Şam ordusuyla savaşmaktan çekinen ahabını kınayarak şöyle buyurmaktadır:

Daha ne (zamana) kadar sırtları ağır yükler altında ezilmiş genç develerle veya bir yanı dikilse öbür yanı sökülün ve sürekli yırtılan eski elbiselerle idare edildiği gibi sizi idare edeceğim? Şam ordusundan bir bölük geldi mi sizden her biriniz evinin kapısını kapatır, (keler) kertenkele ve sırtlan gibi deliğine-yuvasına gizlenir. Andolsun Allah'a ki yardım ettiğiniz kimse zelil olmuştur, sizinle (düşmana) ok atan kimse, ucu kırık, temrensiz ok atmıştır.

Allah'a andolsun ki sizler dinlenme alanlarında çok, ama bayraklar altında (savaş meydanlarında) oldukça azsınız.

Ben sizleri islah edecek ve eğriliğiniz düzelterek şeyi biliyorum (siz zorla boyun eğdirebilirim). Ama Allah'a andolsun ki, nefsimi fesada-bozgunluğa düşürmek pahasına sizi islah etmeyi (uygun) görmüyorum. Allah yüzünüzü karartsın, nasibinizi azaltsın. Batılı tanıdığınız bildiğiniz gibi hakkı tanımıyor, bilmiyorsunuz. Hakkı batıl saydığınız gibi, batılı iptal

1- *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Tarih*, c.6, s.63 ve 3413, Taberî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.404, Belâzurî

etmiyorsunuz.¹

70. HUTBE

Hz. Ali, İbn Mülcem'in kılıcıyla yaralandığı günün sabahı, yani H.40 yılında Ramazan'ın 19. gününün sabahı şöyle buyurdu:

Oturmuştum, uyku bastırды, gözlerim kapandı. Aniden Resulullah'ı (s.a.a) gördüm. Dedim ki: "Ya Resulullah ümmetinden ne eğrilikler (isyanlar) ne düşmanlıklar gördüm!" Resulullah "Onlara beddua et" diye buyurdu. Dedim ki: "Allah onlardan daha hayırlısını versin bana ve benden daha kötüsünü musallat kılsın onlara."²

71. HUTBE

Şam ordusu tam bozguna uğramak üzereyken Amr b. As'ın Kur'ân'ı mızrakların ucuna takma hilesiyle son anda kurtuldu. Hz. Ali ahabımı defalarca bu hileye karşı uyardıysa da fayda etmedi. Bunun üzerine Hz. Ali hilekâr Şam ordusuyla savaşmaktan üşenen ahabımı kımayarak Allah'a hamdüsenadan ve Peygamber-i Ekrem'e salât-u selâmdan sonra şöyle buyurdu:

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.438 ve 458; *et-Tarih*, c.2, s.184 İbn Vazih, *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *et-Tarih*, c.6, s.3444-3445, Taberî; (H. 39. yıl olayları); *el-İrşad*, s.128 Şeyh Müfid

2- *et-Tebakat*, c.3, s.36, İbn Sad; *Mekatil'ut Talibiyin*, s.116, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.298, İbn Abdurabbih; *Zeylu'l-Emali*, s. 190, Ebu Ali el-Kali; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.160, İbn Kuteybe; *el-Muğtallin*, Muhammed bin Habib Bağdadî; *el-İstıab*, c.3, s.61, İbn Abdulbir; *el-İrşad*, s.9, Şeyh Müfid; *el-Gurer ve'd-Durer*, c.4, s.78, Mur-taza; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.495, Belâzurî; *Tezkire*, s.174, İbn Cevzî; *Zehairu'l-Ukba*, s.113, Taberî

Ey Irak halkı, siz uzun hamilelik dönemini geçirdikten sonra düşük yapmış, çocuğunu dünyaya ölü getirmiş, (sonra) kocası vefat etmiş, böylece uzun müddet dul kalmış (kocası ve oğlu olmadığı için de) malına en uzak-yabancı kimse mirasçı olmuş kadına benziyorsunuz. Ama bilin ki, Allah'a yemin olsun ben size isteyerek gelmedim. (Cemel Savaşı'nda Hicaz ordusu yeterli olmadığı için) çaresiz kaldım da geldim size. (Daha sonra da Şam ordusuyla savaş meselesi ortaya çıkınca yine aranızda kalmaya mecbur oldum.) Duyduğuma göre diyormuşsunuz ki "Ali yalan söylüyor." Allah sizi öldürsün. Kimin üzerine yalan atıyorum? Allah'ın mı? Ben ki Allah'a ilk iman edenim! Yoksa Peygamber'in üzerine mi yalan atıyorum? Ben ki onu ilk tasdik edenim! Hayır, Allah'a andolsun ki bu (yalan zannettiğiniz), sizin yabancı olduğunuz ve ehli de olmadığınız bir dildir.

Anneniz yasınıza otursun, eğer kapasiteniz varsa ben (ilim ve hikmeti) bedava ölçüp verdim size... **"Gelecekte bu dediklerimin hakikatini mutlaka bileceksiniz."**^{1/2}

72. HUTBE

Hz. Ali (a.s) Allah'ın ve Peygamber'in sıfatlarını beyan edip Peygamber (s.a.a) için dua ettiği bu hutbesinde insanlara Peygamber'e salâvat getirmeyi öğretmektedir:

1- Sad/88

2- *el-İhtisas*, s.155, Abbasi Halifesi Musa Hadi'nin çağdaşı İbn De'bi; *el-İrşad*, s.161, Şeyh Müfid; *el-İhticac*, s.1, s.254, Tabersî; *el-Kâfi*, c.2, s. 236, Kuleynî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.301, İbn Kuteybe; *el-Mecalis*, s.105, Şeyh Müfid; *Tezkiretu'l-Havas*, s.137, Sibte bin Cevzî; *el-İhtisas*, s.155, Şeyh Müfid; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.234, Meydanî

Ey yeryüzünü yayan, gökleri koruyan ve iyi ve kötü kalpleri fitratı üzere yaratan Allah'ım! En değerli rahmetini ve aşkın bereketini kulun ve elçin Muhammed'e özgü kıl ki, o kendinden önce gelip geçen peygamberlerin sonuncusu, kilitlenmiş şeyleri açan, Hakkı hakk ile aşikâr kılan, batıl ordularını bertaraf eden, sapıkların saldırısını bozguna uğratan dır.

(Allah'ım, o ki) ağır peygamberlik yükünü yükledi. Emrinle kıyam etti, hoşnutluğunu elde etmek için geniş çapta çalıştı. Bu hususta ilerlemekten geri kalmadı. Azminde bir gevşeme olmadı. Vahyini kaydetti, ahidini korudu, emrini uyguladı. Ta ki ateşini yaktı, sapık karanlık yolda yürüyenler için hak yolu aydınlattı. Günah ve fitne bataklığına batmış gönüller onunla hidayete erdi. Apaçık nişaneleri ve dinî hükümleri (toplumda) ikame etti. Güvenilir eminin, gizli ilminin hazinesi, hesap gününün tanığı, hak üzere gönderdiğin ve insanlara elçin de O'dur.

Allah'ım, (rahmet ve ihsan) gölgede ona geniş, ferah bir yere ver, fazlından kat kat hayırlar nasib et, Allah'ım onun binasını (önceki) bina yapanların binasından (onun dinini, önceki dinlerden) yüce kıl, nezdinde derecesini değerli kıl. Nurunu tamamla, risaletini kabulüne karşılık olarak tanıklığını kabul et. Adalet mantığının sahibi ve hak-batılı ayıran peygamberin sözünü makbul, rızana uygun kıl.

Allah'ım, yaşamı iyi, nimetleri ebedi, arzu ve dilekleri makbul, istekleri lezzetli, huzuru çok, dinlenme merkezi ve iyi

mükâfatları olan yurtta, bizi onunla bir araya getir.¹

73. HUTBE

Cemel Savaşı'nda Mervan b. Hakem esir düşünce Hz. Hasan ve Hüseyin şefaathçi olarak bırakılmasını istediler ve "Mervan sana biat etsin." dediler. Bunun üzerine Hz. Ali Basra'da onu serbest bırakarak şöyle buyurdu:

Osman'ın öldürülmesinden sonra bana biat etmemiş miydi? Benim onun biatine ihtiyacım yok. O'nun eli, Yahudilerin eli gibidir. Eliyle biat etse de kıcıyla (hile ve düzeniyle) bana gaddarlık eder. Köpeğin burnunu yalaması kadar bir müddet hükümeti ele geçirecektir. O dört koçun babasıdır² Ümmet ondan ve evlatlarının elinden kanlı günlere düçar olacaklardır.³

74. Hutbe

Halk Osman'a biat etmek isteyince Hz. Ali şöyle buyurdu:

1- *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.16, el-Kumbani baskısı; *Zeylu'l-Emali*, s 173, Ebu Ali el-Kali; *Tehzibu'l-Lügat*, Ezherî; *en-Nihaye*, İbn Esir; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.119, Kadı Kudaî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.136, Sibte bin Cevzî; *Sahifetu'l-Aleviyye*, s.3, Semahici

2- Mervan'ın; Halife olan Abdulmelik, Mısır valisi Abdulaziz, Irak valisi Bişr ve Cezire valisi Muhammed adında dört oğlu olmuştur. Bazıları ise bu dört koçtan maksadın Abdulmelik b. Mervan'ın oğulları Yezid, Hişam, Süleyman ve Velid olduğunu söylemiştir.

3- *et-Tabakat*, c.1 (Mervan'ın biyografisinde) İbn Sa'd; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.361, Belâzurî; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.78, Sibte bin Cevzî, *en-Nihaye* c.1, s.67, İbn Esir; *Hayetu'l-Heyevan*, Dimyerî

Siz de biliyorsunuz ki ben hilafete diğerlerinden daha müstahakım. Allah'a andolsun ki ben Müslümanların işleri düzenli yürüdüğü müddetçe ve özellikle benden başkasına zulmedilmedikçe, (hilafeti diğerlerine) teslim edeceğim. (Hakkımdan vazgeçmemin sebebi ise) Allah'ın fazlından ümit ettiğim sevabı elde etmek ve rağbet gösterip süs ve ziynetleri hususunda birbirinizle çekiştiğiniz dünyadan yüz çevirmektir.¹

75. HUTBE

Ümeyyeoğulları Osman'ın öldürülmesinden kendisini sorumlu tutunca Hz. Ali şöyle buyurdu:

Ümeyyeoğulları'nın beni tanınmaları onların beni ayıplamalarına engel olmalı değil miydi? Geçmişim o ceahilleri bana iftirada bulunmaktan alıkoymalı değil miydi? Allah'ın onlara öğüt verışı, benim dilimle söylediğim sözlerden çok daha üstündür. Ben ok gibi dinden fırlayıp çıkanlara delil getirmekteyim, dinde şek eden vefasızlara düşmanlık etmekteyim. Sonunda gizli kalan şüpheli işler Allah'ın kitabına sunulur ve Allah'ın kulları gönüllerinde saklı tuttuğu şeyler yüzünden ceza görür (ki sizler gerçekte Osman için değil, içindeki gizlediğiniz hilafet aşkı için fitne çıkarıyorsunuz).²

76. HUTBE

İnsanları iyi işlere teşvik etmektedir:

1- *et-Tarih*, Taberî, (hicrî 23 senesi olayları) *Tehzibu'l-Lügat*, c.1, s.341, Ezerî; *el-Cem Beyne'l-Garibeyn*, el-Herevî; *Tinbihu'l-Havatir*, Şeyh Veram; *en-Nihaye*, İbn Esir, (Hicri 23 senesi olayları)

2- *en-Nihaye*, İbn Esir, Karf maddesinde; *Mecmau'l-Bahreyn*, et-Tureyhi

Hükmü duyduğunda tâbi olan, olgunluğa çağırıldığında gelen, bir yol göstericiye uyararak eteğine yapışana Allah rahmet etsin. Rabbinin emrini gözetin, ona karşı suç işlemekten korkan, rabbine ihlâsını sunan, salih amel işleyen, azığını hazırlayan, sakınılması gereken şeyden uzak duran, hedefe doğru ok atan, karşılığını (ahiret derecelerini) elde eden, hevasına karşı direnen, gönlünün yersiz isteklerini yalanlayan, kurtuluşu için sabrını binek yapan, takvayı ölümü için hazırlayan, nurlu yolda yürüyen, açık ve geniş hak yoluna sarılan, fırsatı ganimet bilerek sürekli ecele hazırlanma telaşını yaşayan ve amelini kendisine azık edinen kişiye Allah rahmet etsin.¹

77. HUTBE

H. 33 yılında Osman zamanında Said b. As İmam'ın kesin hakkına ekonomik zorluklar bahanesiyle el koyunca Hz. Ali şöyle buyurdu:

Ümeyyeoğulları devenin sütünün azar azar sağılması gibi Muhammed'in mirasını da bana azar azar vermekte. Allah'a andolsun, eğer kalırsam, kasabın düşüp toza toprağa bulan çigeri, bağıracağı arıtığı gibi, ben de onları yere vurup arıtacağım.^{2/1}

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.151, Harranî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.162, Keracekî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.59, Muhammed bin Talha Şafiî; *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.231; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.42, el-Hasrî; *Gururu'l-Hikem*, Amidî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.145, Sibte bin Cevzî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.172, Kuleynî

2- Seyyid Razî burada bazı kelimelerin anlamını açıklamıştır ki biz de bunu tercümeyle yansıttık.

78. HUTBE

Hz. Ali'nin insanlara örnek olacak duası:

Allah'ım, benden daha iyi bildiğin şeyler için beni bağışla. Ben yine ona dönersem, sen de bana mağfiretle yönel. Allah'ım söz verip vefa görmediğin ahitlerim için beni bağışla. Sa-na yaklaşmak için dilimle söylediğim hâlde, sonradan kalbimin muhalefet ettiği için de beni bağışla. Allah'ım gözlerimin işaretlerini, faydasız sözlerimi, kalbimin yersiz isteklerini ve dilimin sürçmelerini bağışlamamı diliyorum.²

79. HUTBE

Haricîler'in üzerine yürümeye karar verince bu kararını arkadaşlarından birisine söylemiş, o arkadaşı şöyle demişti: "Ey Müminlerin Emiri eğer şu zamanda onların üzerine yürürsen yıldız ilmine göre amacına erişemeyeceğinden korkuyorum." Bunun üzerine Hz. Ali buyurdu ki:

Sen insanı hareket ettiğinde kötülüklerden korunacakları bir zamana sevk ettiğini mi sanıyorsun? Yoksa hareket ettiği takdirde kendisini zararın kuşatacağı bir zamandan mı korkutuyorsun? Kim seni bu hâlinle tasdik ederse kuşkusuz ki o kimse Kur'ân'ı yalanlamıştır; kötülükleri defetmede ve iyilik-

1- *el-Ağani*, c.11, s.29 ve c.2, s.29, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *Tehzibu'l-Lügat*, c.15, s.27, el-Ezherî; *Garibu'l-Hadis*, Kasım bin Selâm; *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, İbn Dureyd; *el-Cem Beyne'el-Garibeyn*, Muhammed bin Ebî Medyen-i İsfahanî; *en-Nihaye*, c.1 s.180, İbn Esir; *Cemheretu'l-Emsal*, c. 1, s.165, Ebu Hilal Askerî

2- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz; *el-Menakıb*, s.272, Harezmi

lere ulaşmada Allah'tan yardım istemekten kendini müstağni görmüştür. Bu sözüne göre emrine itaat eden bir kimsenin Rabbini değil, seni övmesini istiyorsun. Çünkü sen zannına göre insanları kendilerine faydanın ulaştığı ve zarardan emin oldukları bir zamana çağırıyorsun!

(Ali (a.s) sonra insanlara yöneldi ve şöyle dedi:)

Ey insanlar yıldız ilminden sakının. Karada ve denizde yol bulmak için öğrenirseniz o başka. Çünkü yıldız ilmi sizi kâhinliğe sürükler. Müneccim de kâhin gibidir. Kâhin de sihirbaz gibidir, sihirbaz da kâfir gibidir; kâfir ise ateştedir. (Bırakın bunları da) Allah'ın ismiyle yürüyünüz.¹

80. HUTBE

Cemel Savaşı'ndan sonra bazı kadınları kmayarak şöyle buyurmuştur:

Ey insanlar! Kadınlar iman, pay ve akıl bakımından noksanlardır.² İman bakımından noksanlıkları, hayızlı günlerde,

1- *Kitabu Sıffin*, İbrahim bin Hasan bin Dizili'l-Muhaddis; *Uyunu'l-Ahbari'r-Rıza*, Şeyh Saduk; *el-Emali*, s.249, Şeyh Saduk; *Uyunu'l-Cevahir*, Şeyh Saduk, s.57; *Ferecu'l-Mehmum fi Tarihi Ulemai'n-Nücum*, s.57-59, Seyyid bin Tavus; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.3608, Belâzurî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.158, İbn Cevzî; *el-İhticac*, s.357, Tabersî

2- Arapça orijinalinde de "noksan" kelimesi kullanılmıştır ve bunun çeşitli anlamları vardır. Buradaki noksanlıktan maksat, bir görüşe göre farklılıktır. Dolayısıyla da anlamı şudur: "Kadınlar iman, pay ve akıl bakımından erkeklerden farklılık içindedir." Bir başka görüşe göre ise maksat, sıradan kadınlardır. Başka bir görüşe göre ise buradaki akıldan maksat, idarî ve siyasî akıldır; rahmani akıl değil. Nitekim 14. ve 31. mektuplarda yer alan akıl da bu anlamı ifade etmektedir.

namazlardan ve oruçtan uzak olmalarıdır. Akıllarının noksanlığı iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği yerine geçmesidir. Payların noksanlığı ise mirastaki paylarının erkeklerin yarısı olmasıdır.

Kadınların kötülerinden sakının, hayırlılardan çekinin; onlara iyiliklerde itaat etmeyin ki, kötülüklerde itaat beklentisi içinde olmasınlar.¹

81. HUTBE

Hz. Ali, züht hakkında şöyle buyurmaktadır:

Ey insanlar! Zahitlik; emelleri kısaltmak, nimetlere şükretmek, haramlardan uzak olmakla olur. Eğer bunu elde edemezseniz, en azından haramlar sabrınızı yenmesin. Nimetlere eriştiğinizde şükretmeyi unutmayınız. Allah açık delilleri ve aşikâr kitapları sayesinde sizlere bir özür kapısı açık bırakmamıştır.²

82. HUTBE

Hz. Ali dünyayı kınayarak şöyle buyurmuştur:

Nasıl betimleyeyim bu diyarı ki başlangıcı meşakkat var, sonu ise yok olup gitmek... Helalinin hesabı sorulur, hara-

1- *Tezkiretu'l-Havas*, Sibte bin Cevzî; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.282, Ebu Talib Mekki (Ö. H. 382); *Furu-i Kâfi*, c.5, Kuleynî; *el-Musterşid*, s.81, Taberî el-İmamî

2- *Maani'l-Ahbar*, s.251, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.1, s.11, Şeyh Saduk; *el-Mehasin*, s.234, el-Barkî; *Gureru'l-Hikem*, s.119; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.434, el-Fettal; *Mişkatu'l-Envar* s.106, Taberî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.101, 138 ve 154, İbn Şu'be el-Harranî

mından dolayı azap vardır. Orada zengin kimse sınanmış; yoksulluğa düşen hüznülere dalmıştır. Kim dünyayı elde etmeye çalışırsa, o, ondan uzaklaşıp kaybolur; kim de oturur istemezse ona gelip çatar. Dünya ibretle bakanı basiret sahibi yapar, hasretle bakanı ise kör eder.¹

Seyyid Razî şöyle diyor: Hz. Ali'nin, "Dünya ibretle bakanı basiret sahibi yapar" sözünü düşünen insan onda derinliğine inilme-yecek birçok ilginç ve zarif nükteler derk eder. Özellikle de "hasretle bakanı ise kör eder." cümlesi ile yan yana mülahaza edildiğinde ikisinin farkı çok ilginç bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

83. HUTBE

Hz. Ali'nin "Garra" diye bilinen ilginç hutbesidir:

Bütün övgüler, her şeyden kudretiyle üstün, ihsanıyla yakın olan, her ganimeti ve fazlı veren ve her türlü güçlüğü belayı def eden Allah'a mahsustur. Boyuna akıp coşan lütuflarına, çok ve Kâmil nimetlerine hamd ederim. İlk olan, yaratan, kula yakın olan ve doğru yola sevk edene inanıp hidayetini isterim. O her şeye gücü yeten ve Kahhar olandan, yardım dilerim. O yeterli ve yardımcı olana tevekkül ederim. Muhammed'in onun kulu; buyruğunu yerine getirmek, hücceti tamamlamak, kullarının sakinmalarını sağlamak için gön-

1- *el-Kâmil*, c.1, s.88, *el-Mubberred*; *el-Emali*, c.2, s.117, *el-Kali*; *el-Muctena*, s.31, İbn Dureyd; *Tuhefu'l-Ukul*, s.138, *el-Harranî*; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.172, İbn Abdurabbih; *el-Emali*, c.1, s.153, *Murtaza*; *Tezkiretu'l-Havas*, s.136, *Sibt bin Cevzî*; *Mişkatu'l-Envar*, s.243, *Tabersî*; *Gureru'l-Hikem*, s.86, *Amidî*; *Kenzu'l-Fevaid*, s.160, *Keracekî*; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.433, *Mes'udî*; *el-İhtisas*, s.188, *Şeyh Müfid*; *el-Menakıb*, s.262, *Harzemî*; *el-Kâmil*, c.1, s.152, *el-Mubberred*

derdiği elçisi olduğuna şahadet ederim.

Ey Allah'ın kulları! Size örnekler getiren, ecellerinize vakit tayin eden, bezendiğiniz giysileri giydiren, geçiminizi düzeltip yükselten, yaptıklarınızı kuşatan, (amellerinize karşılık) sizlere mükâfat hazırlayan Allah'tan sakının ki sizi olgun nimetlerle, geniş ihسانlarla donatmış, apaçık delillerle korkutmuş, sizi tek tek saymış (sayınızı biliyor), belli bir süre takdir ettiği hayatınızı ibret ve imtihan diyarında karar kılmıştır. Orada imtihan edilecek ve ondan hesaba çekileceksiniz...

Dünya; kaynağı bulanık, çeşmesi çamurlu ve kaygan, görünüşü hoş ve aldatıcı, sınaması helak edici, çabuk geçip kaybolan bir aldatıcı, batıp giden bir aydınlık, geçiveren bir gölge, yıkılıveren bir dayanaktır. Kendisinden nefret eden ona alışınca, kendisinden ürken güvene erince de çifte atar, tuzaklarına düşürür, (helak edici) oklarına hedef kılar ve sonunda da insanı ölüm ipliyle sımsıkı bağlar. Onu daracak bir yere (kabrine), dönülüp varılacak korku yerine iletir ve orada yerini (cennet veya cehennem) ve amellerinin karşılığını görür.

Böylece gelen, gidene takip eder. Ne ölüm helak etmekten, ne de yaşayanlar suç işlemekten usanır. Sonrakiler öncekilerin amellerini tekrar işleyerek o şekilde sona ve yokluğa doğru geçip giderler.

Sonunda işler biter, zaman tükenir, dirilme zamanı yaklaşır. İnsanları kabirlerinden, kuşları yuvalarından, canavarları inlerinden ve ölüm yerlerinden çıkarır. Herkes, O'nun emrine uyup koşuşarak mahşer yerine yönelir. Suskun bir hâlde

toplanır, saf kurarak ayakta dururlar. Allah onları görür, çağıran onlara duyurur. Onlar, düşkünlük, huzu ve teslimiyet elbisesini giyinmişlerdir. Çareler tükenmiş, ümitler kesilmiş, yürekler korkudan sinmiş, ürkmekten sesler düşmüş, ter ağızlarına gem vurmuş, korku büyüdükçe büyümüştür. İyilik ve kötülüğün arasını ayıran; herkese yaptığığın karşılığının verileceğini, azabın şiddetini, elde edilecek sevabın ümidini bildiren sesteki kulaklar bile ürküptür tir tir titir.

Bu kullar kudretle yaratılmış, iradesiz terbiye edilmiş, ölümün gelmesiyle ruhları alınmış, kabirlere konulmuş, çürümeye yüz tutmuş, sonra tek tek dirilmişlerdir. Yaptıklarını karşılıkları elde etmek için dikkatlice hesaba çekilirler.

Onlara (dünyadayken) dalaletten kurtulmak için fırsat verilmiş, açık yola hidayet edilmişlerdir. Onlara rızayete elde etmek isteyen kimseye verilen fırsat gibi bir fırsat verilmiş, gözlerinden şüphe perdeleri kaldırılmış, yarış meydanlarında (hayırlara doğru) salıverilmiş; en iyi mertebelere ulaşmak ve hayatlarında saadet nurunu elde etmek için kendilerine bu müddette bir düşünme fırsatı verilmiştir.

Ne kadar ilginç olurdu, bu dosdoğru misaller ve şifa verici öğütler tertemiz gönüllere, işitip anlayan kulaklara, sabit görüşlere ve uzak görüşlü kalplere ulaşabilseydi!

O hâlde Allah'tan o kimse gibi korkun ki, duydu ve boyun eğdi, günah işledi ve itiraf etti, korktu ve amel etti, sakındı ve itaate koştu, yakın etti ve iyiliğe yöneldi, ibret verildi ve ibret aldı, korkutuldu ve korktu, günahattan men edildi ve men oldu, Hakk'ın davetine icabet etti ve Hakk'a gönül verdi, (günahattan) döndü ve tövbe etti, yol göstericilerine uydu

ve onların yolundan yürüdü, kendine hakikat gösterildi ve gördü, aceleyle (hakkı) talep etti, kötülüklerden kaçarak kurtuluşa erdi, (ahiret) azığını elde etti, batınını temizledi, ahiretini bayındır kıldı; hareket günü, varacağı yer, ihtiyaç zamanı, hacet durumu ve yokluk diyarı için azık hazırladı, ebedi diyarı için de önceden azık gönderdi.

Ey Allah'ın kulları! Yaratılış hedefiniz yolunda takva edinin, sizi kendinden sakındırdığı hususlarda son derece sakının, kıyamette sizler için hazırladığı şeyler cihetinde Hakk'ın sadık vadinin tahakkuku ve ahiret gününün dehşetinden korunmak için istihkak ve liyakat edinmeye çalışın.

...Size kulaklar verdi ki işe yarar şeyleri belleyesiniz, gözler verdi ki karanlıkları göresiniz, her uzvu çeşitli organlarla donattı, şekil telifi ve devamları hususunda onları uygun yerlerde karar kıldı, bedenlerini faydalı araçlarla teçhiz etti, kalpleri kendi rızkını arar, insanlar büyük nimetler, ihsan gerekleri ve afet engelleri ile sağlıklı bir hayat içindeler. Sizlere müddetini gizlediği ömürler tayin ve takdir etmiştir.

Sizden önce gelip geçenlerin yaşayıp ömür sürdükleri alanlarda, ölüm kemendi boğazlarına atılıp yok edilmeden önce mühlet bulup yaşadıkları mekânlarda sizler için ibretler bırakmıştır. Ölüm onları muratlarına erişmeden sürüp götürdü. Ecelleri dağıtıp perişan etti. Onlar bedenleri sağ salimken, gençlik fırsatı elerindeyken ibret almamışlardı. Acaba gençliklerinin en güzel çağlarını yaşayanlar ihtiyarlığının düşkünlüğünü; afiyet içinde yaşayanlar hastalık zamanını; ömür sürenler yok olma çağını mı beklerler? Kişinin dünyadan göçüp gitmesi, el ayak titremesi, tatlı tükürüğün boğazdan acı

geçmesi, yardım etsinler diye evlatlara, akrabaya, dostlara ve eşlere yakınma zamanı da yakındır. Ama ne soy-sop ve akraba bu sonucu giderebilir; ne de ağlaşıp sızlaşanlar fayda verebilir. O anda kişi, ölenlerin mahallesinde yer alan daracık mezarda tek başına kalmıştır. Derisini zehirli hayvanlar didik didik etmekte, o narin bedenini paramparça kılmaktadırlar. Kasırğa tozunu savurmada, olaylar adını şanını silmededir.

Taze bedenler çürüyüp dökülmüş; kuvvetli kemikler eriyip gitmiştir. Ruhlar ağır günah yükleri altına girmiş, gaybın haberlerine yakinen inanmışlardır. Artık onların salih amellerinin artması istenmez, kötü hatalarından dolayı tövbe etmeleri beklenmez. Siz de o kavmin oğulları, babaları kardeşleri, akrabaları, değil misiniz? Siz de onların metodunu edinecek, onların bineğine binecek ve onların gittiği yola ayak basacaksınız. Ama gönüller o paydan ve olgunluktan nasipsiz gaflete dalarak kaskatı kesilmiş, asıl yolundan sapmış, başka bir yolda yürüyor. Sanki hakkın maksadı kendilerinden başkasıdır ve doğru yolu bulmak dünyaları elde etmekten ibarettir.

Bilin ki, ceza yurduna giderken geçidiniz, ayakları kaydıran, sürçüp düşmekten korkulan tehlikelerle dolu olan sıratır.

Ey Allah'ın kulları! Allah'tan gönlünü O'na veren, düşünceyle bedenini korku saran, gece namazlarıyla uykusuz kalan, geceyi ümitle, gündüzleri de susuzlukla geçiren akıllı kişinin korktuğu gibi korkun. Zühd ile şehvetlerini öldürmüş, Allah'ın zikri dilini hareket ettirmiş, Allah korkusunu güvende olmak için önceden göndermiş, hak dışında tüm

yollardan yüz çevirmiş ve insanı hakka ulaştırın en iyi yolu kat etmiştir. Aldatıcı şeyler onu aldatmamış, şüpheli şeyler gözlerini kör etmemiştir. Oysa o, müjde ferahlığının sevincini tatmış, en tatlı uykusuna esenlik nimetleriyle yatmış ve sorgu gününden eminliğe ermiştir. Çabuk geçilen geçitten (dünyadan) övülmüş bir şekilde geçip gitmiş, ileride varılacak yerin azığını önceden iyi hazırlamıştır. Ürküp işe koyulmuş, mühletli fırsat bilip çabuk davranmıştır. (Allah'ın rızayetine) talep etmeye rağbet göstermiş, korkulacak olanlardan korkmuş, bugünden yarınını gözetmiş, önündeki âleme bakmış ve görmüştür. Artık mükâfat olarak Cennet, azab olarak da Cehennem yeter. Muhakeme edici ve yardım edici olarak Allah kâfidir. Hakemlik ve hüccet olarak da Kur'an yeter.

Sizi özür getirmenize fırsat vermeyecek şekilde uyarın ve apaçık yolu göstererek sizlere hücceti tamamlayan Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. O; gönüllere gizlice giren, kulaklara işitilmeden, nefes almadan fısıldayan düşmandan çekinmenizi emretti. O düşman ki, kendisine uyanları saptırdı, helak etti, vadetti ve isteklere kaptırdı. Kötü suçları süslü; büyük günahları da kolay gösterdi. Yavaş yavaş dostlarını aldattı, rehin aldıklarına (saadet kapısını) kapattı. Sonra da süslediğini inkâr etti. Kolay gösterdiğini büyüttü. Güven verdiklerinden sakındırmaya çalıştı.

O insan; rahimlerin karanlıklarında gizlice tasarlanıp kararlaştırılan dökülmüş erlik suyu ve yaratılışı noksan bir kan parçası, bir pıhtı değil miydi? Sonra rahimde bir yavru oldu. Çıkıp süt emen bir çocukken, ergenlik çağına geldi. Sonra da kendisine duyduğunu belleten bir gönül, konuşan bir dil, bakıp gören bir göz verildi ki duyup gördüğünü anlansın, ib-

ret alsın ve kötülüklerden kaçsın.

Ama o büyüyüp geliştiğinde tekebbüre kapıldı, yüz çevirdi, heva ve hevesine uydu, lezzetlere dalsın diye dünyası için çalışıp çabaladı, meşakkate düştü. Belaya düşeceğini ummaz, korkması gerekenden korkmaz oldu. O, fitne içinde aldanmış olarak ölür; hayatı yanılığlar içinde, yarını için bir şeye kazanmadan, farzları yerine getirmeden geçip gider. (İsyan çağının son anında pervasızca zevke dalmışken,) ölümün meşakkatleri gelip çatınca gündüzleri şaşkınlık içinde, geceleri ise uykusuzluk içinde geçirir. Elemlerin pençesinden ağrılar, sızılar, hastalıklar çeker.

Sevgili kardeşi, müşfik babası; sabırsızca inleyen ve göğsünü dövenleri arasında düşüp kalmış, kendinden geçmiştir. O can çekişir, dert ve acılar içinde kıvrınır, acı acı inler ve keder dolu bir bekleyiş içine girer.

Ölünce ümitsizce kefenine sarılır Her şeye boyun eğdiği bir hâlde kaldırıp tabutuna koyarlar. Yorulmuş, bitap düşmüş, hastalıktan erimiş, işi bitirmiştir. Torunlar, evlatlar, kardeşler onu yüklenerek gariplik yurduna; bir daha ziyaretçisi gelmeyecek mekânına götürürler. Onu uğurlayanlar, ayrılık acısına düşenler geri dönünce, şaşırıp kalacağı soruyu cevaplaması, derde dert katan imtihana hazırlanması için çukurunda oturtulur. İşte belaların en büyüğü de "Kaynar suyla ziyafet verilmiş ve Cehenneme atılmış..." zamanıdır. Alev alev yanan cehennem ateşinin ürpertici sesler çıkardığı, çekip alınan azabın saldırdığı zamandır bu... Ne azap bir an durur ki kişi biraz rahat etsin; ne mola var ki eziyet biraz gitsin. Ne ona engel olacak bir güç, ne onu giderip kurtaracak ölüm, ne

de onu unutturacak uyku vardır. Kişi çeşit çeşit ölümler, an be an yenilenen azablar içinde yaşar. Cehennem azabından Allah'a sığınırız.

Ey Allah'ın kulları! Nimetler içerisinde ömür sürenler nerede? İlim öğrenip anlayanlar nerede? Onlara mühlet verildi de gaflete daldılar. Sağlık ve esenlik içinde yaşarlarken unuttular. Uzun mühlet elde ettiler. Lütuflara nail oldular, çetin azaplarla korkutulduklar, sevaplarla müjdelendiler. Sakının insanı helak çukuruna düşüren günahlardan, gazaba uğratan ayıplardan...

Ey gören gözleri, duyan kulakları olanlar! Ey afiyet ve dünya malı olanlar! Kaçıp sığınılacak, kurtuluşa erişilecek, güvene kavuşulacak, kaçıp gizlenilecek bir yer var mı? Elbette yok! **"Nasıl da döndürülüyorsunuz?"** Nereye götürülüyorsunuz, neye aldaniyorsunuz? Oysa bu kadar uzunluğuna ve genişliğine rağmen, her birinizin yeryüzündeki payı, düşüp yanığınızı koyduğunuz yer değil mi?

Ey Allah'ın kulları! Henüz ölümcül ip boynunuza atılmamışken, canlarınız kemallere erişmek için özgürken, bedenleriniz rahatken, dertlerinize çare bulabilirken, fırsat elinizdeyken, karar almaya, tövbe etmeye hâlâ zamanınız varken; deşet darlığına, korkuya ve yokluğa düşmeden, görünmeyen fakat beklenen (ölüm) gelmeden, aziz ve muktedir olan sizi ansızın almadan gayret edin, çalışıp çabalayın.¹

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.146, İbn Şu'be; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.59, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir Leysi Vasîfî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.77, Ebu Nuaym; *en-Nihaye*, İbn

Seyyid Razî şöyle diyor: Rivayetlerde yer aldığı üzere Hz. Ali bu hutbeyi irad ederken dinleyenlerin bedenleri korkudan titremiş, gözyaşları akmış, kalpleri ürpermiştir. Bu yüzden de bir grup bu hutbeyi "Garra" olarak adlandırmıştır.

84. HUTBE

Amr b. As'ı kınayarak şöyle buyurmuştur:

Nabiğa'nın oğluna şaşarım; beni mizah ehli, şakacı ve halkı eğlendiren bir kişi olarak tanıtmış Şam halkına. Ama gerçekten batıl bir söz söyleyip günaha dalmıştır.

Bilin ki, sözlerin en kötüsü yalandır. O, konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner. Kendisinden bir şey istendiğinde cimrilik edip vermez. Ama kendisi ister, bu isteğinde ısrar eder. Ahde hıyanet edip, akrabalığı gözetmez. Savaş olduğunda işe kılıçlar bulaşmadan halkı kıskırtır. Kılıçlar çekilince de en büyük hilesi dönüp kıcını göstermesidir. Allah'a andolsun ölümü anmak, beni oyundan eğlence-den alıkoyar; ahireti unutmaksa onu hak söz söylemekten men eder. O, ancak az bir ücret vermesini şart koşarak Muaviye'ye biat ederek, bu az ücret karşılığında da dinini terk etti.¹

Esir, c.1, s.132 ve c.2, s.287; *Tezkiretu'l-Havas*, s.121, İbn Cevzî; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.112, İbn Miskeveyh; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.132, İbn Abdurabbih; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.29, Meydanî; *el-Musteksa*, c.1, s.240, Zemahşerî

1- *Uyunu'l-Ahbar*, c.3, s.10 ve c.3, s.164, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.287; *el-İmta ve'l-Muanese*, c.3, s.183, Ebu Hayyan Tevhidi; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.54, Beyhakî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.145 ve 151, Belâzurî;

85. HUTBE

Allah'ın celal sıfatlarını beyan etmektedir:

Allah'tan başka ilâh olmadığına, onun tek bir ilâh olduğuna, ortağı olmadığına, öncesi olmayan ilk olduğuna, sonrası olmayan ahir olduğuna şahadet ederim. Vehimler sıfatını bilemez; gönüller onu nitelikleriyle anlayamaz. Cüzlere bölünüp parçalanamaz, akıllar ve kalpler onu kuşatıp kavrayamaz.

...Ey Allah'ın kulları! Fayda veren nimetlerden öğüt, apaçık delillerden ibret alın. Açıkça anlatılarak korkutulduğunuz şeylerden sakının. Uyarma ve öğütlerden faydalanın, sanki ölüm pençesini size atmış; dilek, istek bağlarınız kesilmiştir. Beklenmedik işlerin zorlukları sizi kuşatmış, sonunda varacağınız yere sevk etmiştir. "**Her nefsin bir sürücüsü, bir de şahidi vardır.**"¹ Sürücü onu mahşer yerine sürer; şahitlerse onun yaptıklarına şahitlik eder.

Orada birbirinden üstün dereceler, birbirinden ayrı, durulacak menziller vardır. Ne nimetleri biter tükenir, ne de halkı başka yere gönder. Orada ebedi kalınır, orda ebedi kalan yaşanmaz, orayı yurt edinen zorluğa düşmez.²

Emali, c.1, s.131, Şeyh Tusî; *en-Nihaye*, c.1, s.117 ve c.3, s.59 ve 110 ve c.4, s.59 ve 89, İbn Esir; Hakeza Muhammed bin İmran el-Merzbanî (öl. 384, Nehcü'l-Belâğa yazılmadan 16 yıl önce), İbn Ukde (öl. 333) ve Zübeyr b. Bekkar (öl. 255) da bu hutbeyi nakletmişlerdir.

1- Kaf/50

2- *Hilyetu'l-Evliya* c.1 s.77, Ebu Nuaym; *Uyunu Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir Leysî Vasîfî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.131, Sibî b. Cevzî; *Metalibu's-Seûl* c.1 s.140, Muhammed Talha Şafîî

86. HUTBE

Allah'ın sıfatları ile halka takva ve meşveret hakkında verdiği öğütler:

O'nun sırları bildiğine, içten geçenleri haber aldığına, her şeyi kuşattığına, her şeye galebe çaldığına, her şeye kadir olduğuna şüphe yoktur.

İnsanın sayılı günlerinde eceli galip çatmadan, başına bir iş gelmeden, boğazı sıkılıp nefesi daralmadan, fırsat geçmeden önce, varacağı yeri dayayıp döşemesi, oturacağı yere azık hazırlaması, çalışıp çabalaması gerekir.

Ey insanlar! Allah için olsun, korumasını emrettiği kitabını ve size emanet ettiği hakları korumaya çalışın. Çünkü şanı yüce olan Allah sizi boş yere yaratmadığı gibi, başıboş bırakıp bilgisizliğe ve körlüğe de atmadı. İşlerinizi açıklayıp belirledikten sonra isimlendirdi, yaptıklarınızı bildi ve ecelinizi yazdı. **"Size her şeyi açıklayan kitabı indirdi."**¹ ve nebisini bir zaman içinizde yaşattı. Sonunda kitabında bildirdiği, razı olduğu dinini onun ve sizin için tamamladı. Amellerden sevdiklerini ve sevmediklerini, yasakladıklarını ve emrettiklerini onun diliyle bildirdi. Sizler için özür yollarını kapadı, sizlere hücceti tamamladı, tehdidini bildirdi ve önünüzdeki şiddetli azapla korkuttu sizi. O hâlde geri kalan günlerinizi idrak edin! Nefislerinizi sabretmeye alıştırmın, direnin. Çünkü gaflet içinde geçirdiğiniz ve öğüt almadığınız günlere göre geri kalan günler çok azdır.

1- Nahl/89

Nefislerinize, sizi zalimlerin yoluna götüren ruhsatlar vermeyin ve nefislerinize karşı sizleri isyana daldıracak şekilde yumuşak/gevşek davranmayın.

Ey Allah'ın kulları, insanlardan kendi hayrını en çok isteyen, Rabbine en çok itaat edip boyun eğendir. Kendisini en fazla aldatanı da Rabbine en çok isyan edendir.

Gerçek kandırılmış kimse, kendisini kandırandır. Özenilip gıpta edilen insan, dinini selâmette tutandır. Mutlu kişi, başkasından ibret alandır. Kötü kişi ise, hevasına kapılıp kendisini aldatandır.

Bilin ki, riyanın azı bile şirktir. Heva heves ehliyle düşüp kalkmak, imanı unutturur ve şeytanı celbeder. Yalan imanın zıddıdır, yalandan sakının. Doğru kişi, kurtuluş ve ikram yerindedir. Yalancı ise, aşağılanma ve helak yerindedir.

Birbirinize haset etmeyin. Çünkü hased, imanı; ateş odunu nasıl yer bitirirse öyle yer bitirir. Birbirinize buğz etmeyin; çünkü buğz, helak edicidir. Bilin ki emel, akli yanıldır, zikri unutturur. Emeli yalanlayın; çünkü o aldatıştır, emel sahibi de aldanmıştır.¹

87. HUTBE

İyi ve kötü insanların sıfatlarını ve Ehlibeyt'in makamını beyan etmektedir:

1- *el-Ahbaru't-Tival*, s.145, Ebu Hanife Deynurî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100-101 İbn Şube Harranî; *el-Mehasin* s.233-234, Barkî; *el-Mecalis*, s.120, Şeyh Müfid; *Mişkату'l-Envar*, s.156, Tabersî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Kitabu Sıffin*, s.10, Nasr b. Mezahim; *el-Fakih*, c.1 s.132, Şeyh Saduk

Ey Allah'ın kulları! Allah'ın kullarından en sevdiği, nefesine karşı Allah'ın kendisine yardım ettiği kişidir. O kimse hüznü giyinip kuşanmış, korkuya bürünmüştür. Derken, hidayet ışığı gönlünü aydınlatmış, orada kalacağı gün için azığını hazırlamış, uzağı kendine yakınlaştırmış, zorluğu kolaylaştırmıştır. Bakıp görmüş, zikredip, zikrini çoğaltmıştır. O, tatlı suyu kana içmiş, suyun kaynağına varması kolaylaşmış, bir kez daha içip kanmış, tertemiz doğru yola ulaşmıştır. Şehvet elbiselerinden soyunmuş, bütün üzüntü ve kederlerinden kurtulmuş da, tek bir üzüntüyle baş-baş kalmıştır. Körlük sıfatından çıkmış, heva ve heves ehlinde ayrılmış; hidayet kapılarının anahtarı olup, kötülük kapısına kilit vurmuştur. Doğru yolu görmüş ve onu izlemiştir. İşaretleri bilmiş, darboğazları geçmiştir. Yapışılması gereken kulpların en sağlamına yapışmış, tutunulacak iplerin en kuvvetlisine sarılmıştır. Artık o gün ışığı gibi parlak yakini inanca ermiştir. Kendini şanı yüce olan Allah için işlerin en yücesine öyle bir adamıştır ki, onun tüm emirlerini yerine getirmekte ve her şeyi aslına doğru döndürmektedir.

O, karanlıkların ışığı, şüphelerin gidericisi, belirsizliklerin anahtarı, güçlükleri gideren, uçsuz bucaksız çöllerde yol gösterendir. Söyler, anlatır; susar, kurtulur. İhlâsla Allah'a yönelir, Allah da ona ihlâs verir. O, Allah'ın dininin madenlerinden, arzının direklerindenidir.

Adaleti kendisine farz kılmıştır. Adaletinin ilk uygulaması, kendisini heva ve heveslerinden uzaklaştırmasıdır. Hakkı tanır ve onunla amel eder. Hayırda yönelmeyeceği bir son yoktur. Faydalı sanıp da kast etmeyeceği şey yoktur. Dizginlerini kitabın (Kur'ân'ın) emrine vermiştir. Kur'ân onun öncüsü ve önde-

ridir. O, yükünü nereye indirirse o da oraya iner, konduğu yere konar. (Her şeyiyle Kur'ân'a uyar.)

Bir başkası da var, ilim sahibi olmadığı hâlde kendini âlim diye tanıtır. Cahillerden ve sapıklardan birkaç sapıklığı ve cehaleti almış, insanlara aldatış ağlarını germiş, sahte sözler söylemektedir. Kitabı dilediği gibi anlatmakta, hakkı hevasına uydurmaktadır. İnsanlara büyük günahlar için güvence verir. Büyük suçları onlara küçük gösterir. Şüpheli şeylerde "duraklarım" der de şüphelerin içine düşer; "bidatlerden sakınırım." der, fakat onların içine yuvarlanır. Suratı insan, kalbi ise hayvan kalbidir. Hidayet kapısını bilmez ki yönelsin, körlük kapısını bilmez ki ondan yüz çevirsin. Dirilerin ölüsü odur.

"Nereye gidiyorsunuz?"¹ Nasıl da döndürülüyorsunuz? Oysa alametler ayakta, ayetler açık, hidayet meşaleleri dikilmiştir.

Nereye baka-bırakıldınız? Nasıl da apışıp şaşkınlaştınız? Oysa Nebinizin Ehlibeyt'i aranızdadır. Onlar hakkın öncüleri, dinin alameti, doğruluğun dilidirler. Onları Kur'ân'ın en güzel menzillerine (kalplerinize) indirin. Susuz kimsenin suya koşuşu gibi onlara koşun.

Ey insanlar! Son Peygamberin söylediği şu sözü alın: "Bizden olup da ölen gerçekte ölmemiştir ve bizden olup da eskien gerçekte eskimemiştir."

Bilmediğiniz şeyi söylemeyin. Hakkın çoğu, inkâr ettiğiniz şeylerdir. Aleyhinde bir delilinizin olmadığı kimseden özür dileyin; o kimse de benim. Ben aranızda "değerli emanetin

büyüğü" (Kur'ân) ile amel etmedim mi? "Değerli emanetin küçüğü"nü (Ehlibeyt'imi) size bırakmadım mı? Sizin içinize iman bayrağını yerleştirdim. Size helalin ve haramın hududunu bildirdim. Size karşı adil davranarak afiyet elbisesini giydirdim. Fiilimle, kavlimle, size iyiliği sergiledim. Size kendimde üstün ahlâkı göstermedim mi? Derinliğini gözlerin idrak edemediği ve akılların erişemediği hususlarda, kendi görüşlerinize amel etmeyin.

...Öyle ki bazıları; dünya Ümeyyeoğulları'na bağlanmış, sütü onlara bağışlanmış, en hayırlısı onlara sunulmuş ve bu ümmetin başından kılıçları kalkmayacak zannettiler? Böyle zannedenler büyük bir yanlıgı içindedirler. Hayır, o sadece bir zaman için hayatın lezzetlerinden tattıkları bir tadımlık baldır, sonra hepsini kusacaklar.¹

88. HUTBE

Hz. Ali Allah'a hamdüsenadan sonra milletlerin helak olma sebeplerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

Allah zamanın cebbar ve zalimlerine bir mühlet tanıyıp, rahatlık ve bolluk vermeden onları helak etmemiştir. Ümmetlerden hiçbiri darlık ve sıkıntı çekmeden, belaya düşmeden Allah (kırılan) kemiklerini kaynaştırmamış, onarmamıştır. Karşı karşıya olduğunuz ve geride bıraktığınız sıkıntı ve zorluklarda sizler için ibretler vardır. Ama kalbi olan herkes akıl (gönül) sahibi, kulağı olan herkes duyucu ve bakan herkes görücü değildir.

1- *Rebiu'l-Ebrar*, el-İzz ve's-Şeref babı, Zemahşeri; *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, İbn Ebi'l-Hadid, c.2, s.132

Ne kadar acayip! Şu fırkaların hatadan ötürü dinlerine delil saydıkları şeylerde ihtilaflı oluşlarına nasıl şaşmam ki hiçbir peygamberin izini takip etmiyor, hiçbir vasinin yaptıklarına uymuyor, hiçbir gaybe iman etmiyor ve hiçbir ayıptan sakınmıyorlar. Şüpheli şeyleri işlerler, şehvetleri peşinde koşarlar. Maruf (zanlarınca) kendilerinin iyi bildikleri işlerdir, münker de (zanlarınca) kendilerinin inkâr ettikleri şeylerdir. Gizli ve anlaşılması zor şeylerde kendi reylerine dayanırlar, güç ve ağır işlerde kendilerine sığınır. Onlardan her bir kimse, sanki kendisinin imamıdır. Kendince güvenilir gördüğü şeylere yapışmış, sağlam sebeplere bağlanmıştır.¹

89. HUTBE

Peygamber hakkında şöyle buyurmuştur:

Onu, elçilerini gönderdikten bir zaman sonra, ümmetler uzun uykular ve büyük fitneler içinde, işlerin darmadağın, savaş ateşinin tutuşmuş, dünya nurunun kararmış, aldatışların apaçık olduğu bir çağda gönderdi. Dünyanın yaprağı sararmış, meyvesinden ümit kesilmişti. Suyu çekilmiş, hidayet meşaleleri yıpranmıştı. Azgınlık bayrakları dalgalanmaktaydı. Dünya, ehline karşı yüzünü ekşitmiş, isteyene surat asmıştı. Meyvesi fitne, yemeği leş, içi korku, dışı ise kılıçtı.

Ey Allah'ın kulları ibret alın! Babalarınızın, kardeşlerinizin rehin oldukları ve sorguya çekildikleri yaşamlarını hatırlayın. Ömrüm hakkı için, aranızda asırlar girmemiş, üzerinden uzun yüz yıllar geçmemiştir. Bu gün onların sulbünde bu-

1- *er-Ravza*, s.62, Kuleynî; *el-İrşad*, s.173, Şeyh Müfid; *en-Nihaye*, c.1 s.46, İbn Esir

lunduğunuz günden uzak değilsiniz.

Allah'a andolsun, peygamberin onlara duyurduğu şeyleri, bu gün size ben duyurmaktayım. Kulaklarınız onların kulağından daha zayıf değildir. Onlara verilen gözler ve kalpler bugün size de verilmiştir.

Allah'a andolsun, onların bilmedikleri şeyler size gösterilmedi. Onların mahrum oldukları şeylere erdirilmediniz. Bela sanki yuları çözülmüş, yük ipi gevşemiş bir deve gibi indi size. Aldananları aldatan şeyler sizi de aldatmasın. O, belli bir zaman devam edecek, uzayıp giden bir gölgedir.¹

90. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde Allah'ın ezeliyeti ve yaratıklarının azametini söz konusu etmiş ve sonunda da insanlara öğüt vererek şöyle buyurmuştur:

Hamd, görülmeksizin bilinen, düşünmeye gerek duymadan her an yaratıp tedbir ve tasarruf eden, her an var olan, kaim ve daim olan Allah'a mahsustur. O; burçları bulunan gökler, büyük kapıları örten perdeler, karanlık geceler, durgun deniz, geniş vadileri olan dağlar, eğri büğrü yollar, döşenmiş yeryüzü, güvenilecek ve dayanılacak hiçbir yaratık olmadan önce de Kaim ve Daim'di O.

Eşsiz, örneksiz olarak mahlûkatı yaratan ve varisi olan (onlardan sonra da baki olan), onların mabudu ve razıkı olan

1- *Usul-i Kâfi* c.1, s.15-60, Kuleynî, *et-Teraz*, c.1, s.342, Seyyid Alevî el-Yemanî

O'dur. Güneş ve Ay onun rızasını dileyerek dönüp durur; her yeniyi yıpratır, her uzağı yaklaştırır.

Onların rızıklarını taksim eden; izlerini, amellerini, soluklarının sayısını, haince bakışlarını, gönüllerinden geçen, kendilerinden bile gizledikleri şeyleri, analarının rahimlerinde konaklayacaklarını, babalarının bellerinden zuhur edeceklerini, zamanların sonuna, çağların nihayetine dek saymış, tespit etmiş ve bilmiştir.

O, rahmetinin genişliği içinde düşmanlarına olan kahır, azabı daralan, çetinleşen; kahrının, azabının darlığı içinde, dostlarına rahmeti genişleyen bir mabuttur. Kendisine karşı bir üstünlük güdeni kahreder, karşı çıkanı helak eder, düşmanlık edip uzaklaşanı zelil eder. Düşmanlık edene üstün gelir. Kim ona dayanırsa O, ona kâfidir. Kendisinden isteyene verir, O'na (yolunda) borç verenin borcunu eda eder, kendisine şükreden mükâfatını verir.

Ey Allah'ın kulları! (Başkalarının) Tartılmadan kendiniz tartın. Hesaba çekilmeden kendiniz hesaba çekin. Boğazınız sıkılmadan nefes alın. Zorla sürülüp götürülmeden ram olun. Bilin ki kendisine yardım etmeyen, nefisini sakındırıp öğüt vermeyen kimseye, başka bir kimsenin öğüdü ve sakındırması fayda etmez.¹

91. HUTBE

el-Eşbah Hutbesi olarak bilinir. Bu hutbe onun en değerli ve yüce

1- *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, el-Vasıtî; *Gururu'l-Hikem*, s.185, Amidî; *en-Nihaye*, c.2, s.345, İbn Esir

hutbelerindedir. Me'sade b. Sadaka'nın İmam Sadık'tan rivayet ettiğine göre Emirü'l-Müminin bu hutbeyi Kûfe minberinde okudu. Bir adam gelip kendisine şöyle dedi: "Ya Emir'el Müminin şu maddi gözlerimizle göreceğimiz gibi bize Rabbimizi anlat ki, ona karşı olan sevgimiz daha fazla artsın ve onu daha iyi tanıyalım." Bunun üzerine Emir'el Müminin kızıp "Cemaat namazına" diye seslendi. Halk öylesine geldi ki cami dolup taştı, sinirli ve rengi değişmiş bir şekilde minbere çıktı, Allah'a hamd edip, Resulü'ne selâat ve selâmdan sonra şu konuşmayı yaptı:

Hamd; kısmakla, vermemekle varlığı artmayan, vermek ve cömertlikte bulunmakla da varlığı azalmayan Allah'a aittir. Çünkü ondan başka her verenin varlığı azalır ve her vermeyen kınanır. Nimetleriyle kullarına ikramda bulunan, faydalarıyla faydalandıran O'dur. Yaratıkları, onun rızkını yiyenlerdir. Onların rızkını garantilemiş, yiyeceklerini takdir etmiştir. Kendine rağbet edenlere ve nezdindekileri isteyenlere açık yolunu göstermiştir. Kendinden istenilmeyenlere, istenilenlerden daha az cömert değildir. O, öncesi olmayan, dolayısıyla kendisinden önce var olabilecek bir varlık bulunmayan Evvel'dir. O sonrası olmayan, dolayısıyla kendisinden sonra olabilecek bir varlık bulunmayan Ahir'dir. Göz bebeklerini zatını görmekten, idrak etmekten aciz bırakmıştır. Değişen bir zamanı yoktur ki değişimiyle hâli de değişsin. Bir mekânı yoktur ki başka yere intikali caiz olsun. Dağlardaki madenlerden çıkanları, denizlerdeki sedeflerin gülümsemesinden çıkan gümüş, saf altın, kaygan inciler ve mercan salkımlarını devşirip verse bütün bu bağışlar cömertliğine tesir etmez, varlık genişliğini eksiltmez. Nimet hazineleri, insanların isteklerinin tüketemeyeceği kadar çoktur. O öyle bir cömerttir ki, isteyenlerin arzuladığı şeyler nimetini azalt-

maz, ısrarla isteyenlerin ısrarı onu cimri yapmaz.

Ey soru soran, bir bak! Kur'ân sana O'nun sıfatlarından neyi anlatıyorsa ona uy, hidayeti gösteren nuru ile ışıklan; şeytanın bilmeni mükellef kıldığı, ama Kitap'ta sana farz kılınmayan, Resulullah'ın (s.a.a) sünnetinde ve hidayet önderlerinde de eseri olmayan şeylerin ilmini şanı yüce olan Allah'a bırak. Allah'ın, üzerindeki nihai hakkı budur.

Bil ki, ilimde derinleşenler; örtülüp gizlenmişleri tefsir etme hususunda bütün bilgisizliklerini ikrar edişleri, kendilerini büyük gayb kapılarına girmekten müstağni kıldığı kimselerdir. İlimleriyle kuşatıp kavramadıkları şeylerdeki acizliklerini itiraf etmeleri sebebiyle Allah da onları övmüştür. Allah, onların künhünden bahsetmekle mükellef kılınmadıkları şeylerde derinleşmemelerini, "**ilimde derinleşme**" olarak isimlendirir. Sen de bununla yetin ve şanı yüce ve münezzeh olan Allah'ın azametini aklınla ölçmeye kalkışma, sonra helak olanlardan olursun.

Öyle bir kudret sahibidir ki vehim ve akıllar onun kudretinin derecesini anlamaya çalışsa, vesvese tehlikesinden uzak yüce bilginlerin zekâsı melekût gaybının derinliklerini derk etmek için çabalasa, aşk ve iştihak dolu kalpler sıfatlarının niteliklerini anlamak için çırpınsa ve akıllar anlatılmaz bir biçimde, oldukça ince yollardan zatının ilmini elde etmek için yürümeye kalksa yine de hepsi eli boş geri döner ve gaybın karanlıklarında kendi kurtuluşları için Allah-u Teâlâ'ya sığınurlar. (Hiç kimse zatının künhüne eremez.) Büyük çaba ve telaşlarına rağmen ümitlerini kesince geri dönerler ve Allah'ı tanımanın künhüne erişilemeyeceğini, beşe-

ri nakıs akıl ve fikirlerle O'nu derk edemeyeceklerini ve izzet ve celalinin bilginlerin kalbinden dahi geçmeyeceğini itiraf ederler.

O hiçbir örneğe bakmadan, kendisinden önce hiçbir yaratıcı ve mabudun takdirini örnek almadan ilk defa yaratandır. Kudretinin melekûtunu ve hikmetinin eserlerini ifade eden inceliklerini bize göstermesi ve her varlığın sadece O'nun kudretiyle ayakta durabildiğini itiraf etmesi, bir hüccet olarak bizleri gayr-i ihtiyarî O'nu tanımaya ve marifetine sevk etmiştir.

Eşsiz, örneksiz yoktan var ederek yarattıklarında sanatının eserleri, hikmetinin delilleri apaçık ortadadır. Her yarattığını, varlığına hüccet ve delil kılmıştır. Yarattığı sussa da açık bir dille tedbir ve tasarrufuna delildir ve eşsiz/örneksiz yaratıcısına delaleti sabittir.

(Ey Rabbim!) Şahadet ederim ki, seni yarattıklarının uzuvları gibi uzuvları var sanıp onlara benzeten, hikmet ve tedbirince ete, deriye büründürdüğü kemiklerin benzerine sahip olduğunu sanan (sana cisim isnad eden kimse), sana dair bilgi ve düşüncelerini bir esasa bağlayamamış; kalbi, eşin ve örneğin olmadığına yakın etmemiştir. Sanki o, kıyamette uyanların uydukları şeylerden beri olduklarını ilan ettiklerini duymamıştır: **"Allah'a andolsun sizi âlemlerin Rabbiyle bir tuttuğumuz zaman apaçık bir sapıklık içindeydik."**¹

Putlarına benzeterek sana eş koşanlar, vehimleriyle sana ya-

1- Şuara/97-98

ratılmışların elbisesini giydirenler, zanlarıyla seni cisimler gibi parçalara ayıranlar ve kusurlu akıllarıyla seni de yaratıkların gibi farklı kuvvelerin bileşiği bilenler yalan söylemiştir.

Şahadet ederim ki, seni yarattıklarından birine denk tutan, onu sana eş tutmuş olur; sana eş koşan indirdiğin muhkem ayetleri ve ona şahadet eden apaçık delilleri inkâr etmiş olur. Şüphesiz akıllara sığmayan, dolayısıyla da düşünce esintileriyle nitelendirilemeyen Allah sensin. Hatırlara gelen düşüncelere sığmazsın, bu yüzden varlığına sınır konamaz, akıllar tasarrufta bulunamaz.

...O, yarattıklarını takdir etti, takdirini sağlamlaştırdı, düzenledi, çok iyi düzenledi, onu takdir ettiği yöne yöneltti, o da belirlenen hududunu aşmadı, kusur edip hedefi şaşırmadı, onun iradesiyle bir işle emrolunduğunda zorluk çıkarmadı. Nasıl zorluk çıkartsın! Oysa her şey onun meşiyetiyle vücudunda gelmektedir.

Eşyanın bütün türlerini; düşünceye dalmadan, vücudunda gizli tabiattan yardım almadan, zamanların hadiselerinden doğan tecrübeden faydalanmadan ve şaşılacak işlerini yoktan var ederken ona yardım eden bir ortağı da olmadan yarattı. Yarattığını emriyle tamamladı, yarattıkları da boyun eğip itaat etti, çağrısına uydu. Boyun eğmek ve çağrısına uymakta ağır davranan da, geride kalan da olmadı.

Her şeyi düzelterip eğriliğini giderdi, sınırlarını tayin etti, kudretiyle aykırıları uzlaştırdı, yakınlık sebeplerini birleştirdi. Yarattıklarını sınır, miktar, tabiat, şekil ve duruş bakımından muhtelif cinslere ayırdı. Yarattıklarını sağlam bir şekilde

inşa etti, onları iradesi üzere, yoktan var edip, ilk kez yarattı.

...O, göklerin alçak, yüksek ve geniş aralıklarını bir şeye asılı olmaksızın düzenledi, yarıklarını kapadı, onları birbirine kaynaştırdı. Buyruğuyla gökten inenlere ve yaratıkların amel-leriyle göğe yükselenlere (meleklerle) çıkış zorluğunu kolay kıldı.

Bir duman yığınyken onu (göğü) çağırdı da bir araya gelip (çekim gücüyle) birbirini tuttular. Kapandıktan sonra kapalı kapılarını açtı (santrifuj kuvvetiyle aralarını açtı), yollarına parıl parıl parlayan yıldızlardan gözcüler dikti. Onları boşlukta titrememeleri için kudretiyle kavradı. Emrine teslim olup durmalarını emretti. Güneşi gündüzleyin her şeyi aydınlatan, Ay'ı da parlaklığıyla gecenin karanlığını gideren bir ayet kıldı. İkisini de yerlerine yerleştirip yürüttü. Seyirleri sırasında onlara konaklar tayin ederek, onlarla geceyle gündüzün ayrılmasını, seyirleriyle yılların sayılmasını, sayıların hesabının bilinmesini diledi de dileği yerine geldi.

Sonra buldukları boşlukta hareket ettikleri yörüngeyi tayin etti. Göğü gizli/ışıkları zor görülen ve ışıkları göğü pırl pırl aydınlatan yıldızlarla bezedi. Gizlice dinleyenleri (şeytanları) parlak meteorlarla taradı. Yerinde sabit, gezegen, inen, çıkan, uğurlu ve uğursuz tüm yıldızları emriyle müsahhar kıldı.

...Sonra o münezzeh Allah, göklere yerleştirmek ve melekûtunun yüce göğünü bayındır kılmak için meleklerden güzel bir topluluk yarattı. Onlarla fezasının genişliklerini ve açık yerlerini doldurdu, mukaddes dergâhtaki bu meleklerin

yük-sek tespih sesleri, geniş gökyüzünde, hicab perdeleri ve celal katında yankılanmaktadır.

Kulakları sağır eden o feryatların ardında, bakışları kendisine ulaşmaktan caydıran ışık katları bulunur ki, bakışlar onun sınırlarından geri dururlar.

Onları çeşitli şekillerde ve ölçülerde yaratmıştır, Kanatları vardır, O'nun gücünün yüceliğini tesbih ederler. O'nun eseri olan bir yarattığı kendilerine mal etmezler. Yaratılışı O'nun zatına mahsus olan tek bir şeyi O'nunla birlikte yarattıklarını iddia etmezler. **"Bilakis onlar şerefli kullardır. Sözde O'ndan öne geçmezler. Ancak O'nun emriyle iş görürler."**¹

Allah, onları vahyin eminleri olarak yaratmış, onlara peygamberleri için emir ve nehiy emanetleri yüklemiş ve onları kuşkulardan korumuştur. Hiçbirisi onun razı olduğu yoldan sapmaz. Onlara gerekli yardımı sağlamıştır. Kalplerine huşu, tevazu ve sekine hissettirmiştir. Onlara yüceliğini söyletmek için kolay kapılar açmış, tevhit nişanelerini gösteren apaçık meşaleler dikmiştir. Günah yükleri onları ağırlaştırmamış, gece ve gündüzün peş-peşe gelmesi onları ölüme doğru sevk etmemiştir. Kuşku kıvılcımları dal budaklarıyla, azimli imanlarını hedef almamıştır. Zanlar, yakınlerinin köklerine nüfuz etmemiştir. Aralarında kin ateşi alevlenmemiştir. Şaşkınlık, benliklerindeki ilâhî marifeti ve kalplerindeki Allah'ın büyüklük ve celal heybetini selbetmemiştir. Vesveseler, aralarında amacına erememiştir ki, kötülüğünü onların düşüncesi üzerinde deneyebilsin.

1- Enbiya/26-27

Onlardan yağmur yüklü bulutların büyük yalçın dağların ve şaşırtıcı karanlıkları yaratışında bulunanlar vardır. Ayakları alt zeminin sınırlarını aşmışları vardır ki, hava deliklerine konmuş beyaz bayrakları andırırlar, altlarında hoş bir esinti, belli bir noktaya kapatmıştır onları. O'na ibadetle meşgul olmaları, onları başka şeylerle meşgul olmaktan alıkoymuştur. İmanın hakikatleri kendileriyle Hakk marifeti arasında bir bağ kurmuştur. Allah'a yakınleri onları her şeyden kesip koparmış, O'na yönelmiştir. O'ndakileri isteyişleri, başkasındakileri isteyişe engel olmuştur. O'nu tanımanın tadını almışlar, sevgisini kana kana içmişlerdir. Kalplerinin her zeresi onu görmedikleri hâlde korkusuyla doludur. Hep ibadet hâlinde olmaları, bellerini bük müştür. Hep onu istemeleri, niyazlarını tüketmemiştir. Yüce makamları, huşu ipini boyunlarından çıkarmamıştır, kendilerini beğenip de geçmiş amellerini abartmamışlardır, Allah'ın azameti karşısında huşu içinde olmaları iyiliklerini büyük saymalarına neden olmamıştır, uzun süreli ibadetlerinde gevşekliğe kapılmamışlardır, rağbetleri azalmamış ve bundan dolayı da Allah'tan ümitlerini kesmemişlerdir. O kadar münacatta bulunmalarına rağmen, dillerinin ucu (damakları) kurumaz. Meşgaleler, onlara sahip değildir ki yakarışları kesintiye uğrasın. Omuz omuza kulluk makamında saf tutmuşlardır. İşin kolayına kaçış, O'nun emirlerine uymada kusura sevk etmemiştir onları. Dalgınlık körlüğü, ciddiyetlerinin kararlılığını aşmamıştır. Şehvetlerinin kurnazlığı, himmetlerine etki etmez. Arşın sahibini ihtiyaç günlerinin zahiresi olarak kabul etmişlerdir. İnsanlar Allah'tan yüz çevirince onlar sadece Allah'a rağbet eder, yönelirler, hiçbir zaman Allah'a ibadetlerine sona vermezler, Allah'ın emirlerine itaat şevklerini gevşetmezler, onları Allah'a itaati sevdiren şey kalplerinde duydukları sevgi-

dir. Asla Allah'tan korku ve ümitlerini kesmezler. Korku nedenleri ortadan kalkmamıştır ki ciddiyetlerinde gevşekliğe kapılınsınlar. Tamahlar onları gafil avlamamıştır ki dünya telaşını ahiret işlerine tercih etsinler.

Yapmış olduklarını büyük görmezler. Böyle yapsalardı umutları korkularını silerdi. Şeytan kendilerine musallat olmadığından Rablerine karşı çıkmadılar, birbirlerine düşmediler, kötü davranışlar onları birbirinden ayırmadı, hasetten dolayı birbirinden yüz çevirmediler, şek ve şüphe nedenleri onları bölük pörçük kılmadı, görüş farklılıkları onları dağıtmadı. Onlar iman kullarıdır; asla şek, şüphe, gevşeklik ve yorgunluk kulluk ipini boyunlarından çözemez.. Gök katlarında secde veya süratle iş gören bir meleğin olmadığı yer yoktur. İbadet edip durmalarıyla, Allah'a dair bilgileri artar, kalplerinde Rablerinin izzeti daha da büyür.

Yeryüzünü büyük dalgaların şiddeti ve dolgun denizlerin baskınlığıyla doldurmuştur. Yüksek dalgaları çarpışmış ve büyük parçaları birbirine girmiştir. Suyun dalgalanmasından dev gibi köpükler oluşmuştur. Çarpışan sular onun ağırlığı altında kalmış; derken dinginleşmiş ve iyice yatışmıştır, homurtulu dalgalardan sonra sinip kalmış, itilip kakılan tutsak durumuna düşmüştür. Sonra yeryüzü suların engin yerlerinde serilip oturmuştur.

Burnunun büyüklüğünden, kibriden, taşkınlığından ve karmasından sıyrılarak, ağırbaşlı, oturaklı ve uysal olmuştur. Azgın sular kıyılardan ve sarp kayalıklardan eteklere inince, oluklarından pınarlar fişkırpıp dere yataklarını doldurmuştur. Sonra, suların hareketlerine aşınmaz kaya parça-

larıyla yön verilmiş, dağların yüzeye yerleşmesiyle çalkantı de dinmiş oldu, çukurlar doldu, düzlüklerde su seviyesi yükseldi. Yer ile gök arasında açıklık meydana çıktı. Yaşayanlar için esintili bir atmosfer hazırladı. Muhtaç oldukları şeylerle birlikte yeryüzü halkını yarattı. Pınar sularının tepelere ulaşmadığı ve yetişmek için ırmak yataklarının bulunmadığı verimli toprakları ihmal etmeyerek diriltici ve bitki çıkarıcı bulutlar yarattı. Birbirinden ayrı olan parlak bulut parçalarını birleştirdi. Beyaz, yoğun ve sulu bulutları harekete geçirdi ve bulutlar da yağmaya hazır hâle geldi. Etrafında şimşek çakmaya başladı; ama beyaz, dev ve yoğun bulutların parlaklığı azalmadı; peş peşe bulutlar gönderdi. Bu bulutlar, yeri ihata edince rüzgâr onları sürükleyip yağmur tanelerini döktü. Bulut, içindeki bol suyunu döktüğünde bunlarla yerin kıraçlığından bitkiler çıkarmış, dağ eteklerinde ot bitirmiştir. Bu dağlar giydirildiği çiçeklerle ve bahçelerle göz alıcı olmuş, dağların takındığı pırıl pırıl kolyeler olmuştur çiçekler. Bu nimetleri, insanlara bir azık ve hayvanlar için rızık olarak yarattı. O, dağ aralarında yollar açmış, yolculara en iyi yol için meşaleler koymuştur.

Yeryüzünü döşeyip, işini bitirince Âdem'i yarattıkları arasından seçmişti. Onu insan yaratılışının ilk türü kılarak cenetine yerleştirdi, bol rızkını temin etti. Nehyettiği hususları kendisine işaret edip bildirdi. Acelelik yapması itaatsizlik anlamı taşıyacak ve makamını tehlikeye sokacaktı. Ama nehyettiklerini onun ezeli ilmine uygun olarak yapınca, Âdem'i tövbe etmesinden sonra yeryüzüne indirdi ki nesliyle birlikte yeryüzünü bayındır kılsın ve onunla kullarına hücceti tamamlasın. Âdem'in ruhunu kabzettikten sonra da kullarını Rabbanî hüccetlerinden ve kendi marifetiyle kulları arasın-

daki bağdan mahrum bırakmadı. Seçtiği peygamberlerinin dilinden gönderdiği hüccetleri vesilesiyle birbiri ardınca her dönemde mesajlarını insanlara ulaştırmış ve insanlarla ahitleşmiştir. Peygamberimiz Muhammed (s.a.a) vesilesiyle de hüccet tamam olmuş ve hiçbir mazeret yeri kalmamıştır, günahkârlar hakkındaki tehdidi sona ermiştir.

O, rızıkı azaltıp çoğaltarak düzenlemiş; dar ve geniş olarak bölmüştür. Bu düzeni; kolayını ve zorunu isteyecek olanları tespit etmek, zengin ve fakirin şükrünü ve sabrını denemek için adalet üzere kurmuştur. Bolluğa sıkıntıları, sağlığına hastalıkları, sevinçlerine kederleri eklemiştir. Ömürleri uzatıp kısaltarak, öne salıp erteleyerek yaratmıştır. Ölüme birtakım sebepler takdir etti, ölümü hayat düğümlerini çözen bir unsur kıldı.

O; gizleyenlerin içindeki sırrı, fısıldaşarak konuşulanları, kuşukuları ve kesin inançları, gafil olunanları, gönüldekileri, görünmeyenleri, kulakların gizlice dinlediklerini, karıncaların yazlıklarını, haşeratın kışlıklarını, yaşlı kadınların hazin inleyişlerini, ayakların yavaş sesini, meyvelerin gizlendiği tomurcukların perdelerinin içini, dağ ve vadilerdeki vahşi hayvanların inini, sivrisineklerin ağaçların dal ve yaprakları arasında gizlendiği yeri, yaprakların dallara iliştigi yeri, nütfenin sulpten döküldüğü yeri, bulutların çıkıp kaynaşmasını, damlaların buluttaki yığınağını, kasırgaların kuyruklarıyla taşıdıklarını, yağmurların selleriyle süpürdüklerini, kum ve çakıl tepelerinde gizlenen haşereleleri, kanatlıların dağ zirvelerindeki durağını, cıvıldaayanların karanlık yuvalarındaki şakımalarını, sedeflerin içinde gizli incileri, deniz dalgalarının bağrındakileri, gece karanlığının gizlediği veya gündüz ay-

dınlığının açtığı, karanlığın ve aydınlığın kendisini takip ettiği şeyi, ayak izini, hareket hissini, sözün kaynağını, dudak kıpırtısını, ruhun karar yerini, zerrenin ağırlığını, her hüznünün inleyişini, ağaçtaki meyveleri, düşen yaprağı, nutfe yağını, kan dolaşımını ve kan pıhtılaşmasını bilmektedir. Bu, ona zor gelmez. Yarattıklarını yaşatma ve gözetmekte güçlük çekmez. İşlerini yürütmek ve yaratılmışları gözetmek uşanıp ara vermeden yaptığı işlerdendir. İlmî onları ihata etmiştir. Sayılarını bilir. Adaleti hepsini kuşatmıştır. Yarattıkları onu övmeye kusur ettiği hâlde, yine de fazlı ve keremi devam etmiştir.

Ey Allah'ım! Sen, bütün güzel vasıfların sahibisin, çok övülmeye layıksın. Ümit beslenenlerin en hayırlısı sensin. İsteneceklerin en hayırlısı da sensin.

Allahım! Bana öyle şeyler bağışladın ki, senden başkasına hamd ve sena edemem, ümitsiz kılanları ve güvenilir olmayanları dilimle övemem. Sen dilimi insanları övmekten, yaratılmış kullara sena etmekten uzak kıydın.

Allahım, her övenin övgüsünün bir karşılığı ve armağanı vardır. Ben de bunun için, rahmet ve mağfiret hazinelerinin kılavuzu olarak sana ümit bağladım.

Allahım, bu makam; sana özgü tevhide erenlerin ve bu övgü ve makamlara senden başkasını layık görmeyenlerin makamıdır. Sana, senden başkasının zenginleştiremeyeceği şekilde muhtacım. Kereminden başkası, bu fakirlikten kurtarmaz beni. Bize bu mekânda rızanı ihsan eyle. Bizi senden

başkasına el açtırma. "Senin her şeye gücün yeter."^{1/2}

92. HUTBE

Osman b. Affan öldürüldükten sonra insanlar kendisine biat etmek istediklerinde Hz. Ali şöyle buyurdu:

Beni bırakıp, başkasını bulun. Çünkü karşı karşıya kaldığımız işin çeşitli yönleri ve renkleri var. Böyle bir işte gönüller kararlı olamaz, akıllar sebat edemez. Ufuklar, boydan boya kara bulutlarla kaplanmış, yol görünmez olmuştur.

Bilin ki, eğer kabul edersem, size bildiğim gibi davranırım. Söyleyenin söylemesinden, ayıplayanın kınamasından çekinmem. Eğer bana bu sorumluluğu vermekten vazgeçerseniz, o zaman içinizden biri gibiyim. Buyruk sahibi yapacağınız kişinin emrini sizden daha fazla dinleyip itaat edeceğimi umuyorum.

Benim size vezir olmam, emir olmamdan daha hayırlıdır.³

93. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde ilmini ve Ümeyyegoğulları fitnesini beyan etmektedir:

1- Âl-i İmran/26

2- *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.406, İbn Abdurabbih; *et-Tevhid*, s.34, Şeyh Saduk; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Melekler bölümü, Zemahşerî; *en-Nihaye*, İbn Esir; *Ferecu'l-Mehmum*, s.56, Seyyid bin Tavus

3- *Tarih-i Taberî*, (Hicri 35. yıl olayları) c.6, s.3066; *en-Nihaye*, İbn Esir, (hicri 35. yıl olayları) *el-Cemel*, s.48, Şeyh Müfid; *et-Tezkire*, s.57, İbn Cevzî

Allah'a hamd ve senalar olsun. Ey insanlar, fitnenin gözünü ben kör ettim, dalgalar hâlinde yayılan karanlığına, azgınlaşan kudurganlığına (benden başka) kimse dalamazdı. O hâlde beni kaybetmeden önce bana sorun. Nefsim (kudret) elinde olana andolsun, bugünden kıyamete kadar olacakları ve yüz kişiye hidayet edecek ve yüz kişiyi de saptıracak grubu; çağırانları, öncülük edenleri, sevk edenleri, yüklerini nereden alıp indirdikleri, onlardan kimin katledileceği, kimin eceliyle öleceği ile birlikte bildiririm.

Ama beni yitirdiğinizde ve başınıza hoş olmayan sıkıntı ve zorluklar gelip çatınca, soranlardan çoğu başını önüne eğecek, sorulanlar da cevap veremeyip acze düşecektir. Bu da, giriştiğiniz savaşın uzun sürdüğü ve alevlendiği, dünyanın iyice daraldığı, bela ve musibet günlerinin uzadığı zaman olacaktır. Sonunda Allah geriye kalan hayırlılarınızdan bu belayı kaldırıncaya değin bu hâl sürüp gidecektir.

Dikkatli olun! Fitne gelip çatınca tanınmaz, (hakla karışır), sırtını dönünce hakikat ortaya çıkar, gelince tanınmaz, gidince tanınır. Bu fitneler, rüzgâr gibi bir dönüp durmakta; bir şehire uğramakta, bir diğerinden geçip gitmektedir.

Bilin ki, uğrayacağınız fitneler içinde en çok korktuğum, Ümeyyeoğulları'nın fitnesidir. Çünkü bu kör ve karanlık bir fitnedir, hâkimiyeti yayılır, belası (iyi insanlara) özgüdür. Görenler bu fitnenin belasından zarar görür, görmeyen insanlardan ise bu bela uzaklaşır.

Allah'a andolsun, Ümeyyeoğulları benden sonra size musallat olacak kötü buyruk sahipleridir. Onlar, kötü huylu, ko-

camış bir deveye benzer, sağılırken sağan kimseyi ısırır, elleriyle yere vurur, tekmeler, sütünü vermez.

Size böyle davranacak, sizden ancak kendilerine zararı olmayıp fayda vereni sağ bırakacaklardır. Onların belası içinizde uzun zaman sürecek; öyle ki içinizden birinin onları cezalandırması, ancak kulun erbabını, hizmetçinin efendisini cezalandırmasına benzeyecek. Size gelip çatacak olan Ümeyyeoğulları fitnesi çirkin ve korkunç bir yüze sahiptir. Yaptıkları cahiliye devrinin işleridir; onda ne bir hidayet meşalesi vardır, ne de (kurtuluş) bayrağı görülür.

Biz, Ehlibeyt, o fitnelerden kurtulmuşuz, halka o zaman davetçi olamayacağız. Sonra Allah; Ümeyyeoğulları'nı zillet ve horluğa düşüren, tahtından indiren, onlara ölümü tattıran, onlarla sadece kılıç diliyle konuşan ve üzerlerine korku örtüsünü geren kimsenin eliyle bu fitneyi, hayvanın derisini yüzer gibi yüzer, sizden giderir.

O zaman Kureyş bugün bir kısmını istediğim hâlde bana vermedikleri şeyi vermek üzere beni devenin kesildiği kısa bir süre de olsa görmek için bütün dünya ve içindekileri feda etmeye hazır olacaktır. (Ama ne fayda!)¹

1- *et-Tarih*, c.2, s.182, İbn Vazih; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.68, Ebu Nuaym; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *en-Nihaye*, İbn Esir, c.1, s.377 (Hizb maddesi) ve c.3, s.200, (Azım maddesi); *el-Mustedrek*, c.2, s.466, el-Hâkim; *Camîu Beyani'l-İlim ve Fazlihi*, c.1, s.114, İbn Abdurabbih; *el-İsabe*, c.2, s.509, İbn Hacer; *er-Riyaz'un-Nazre*, s.198, Taberî; *Tarihu'l-Hulefa*, s.124, Suyutî; *el-Futuhatu'l-Mekkiyye*, c.2, s.337, Ahmed Zeyni Dehlan; *Yenabiu'l-Mevodde*, s.224, Kunduzî; *Kitabu Süleym bin Kays Hilalî*, s.75; *Tarih*, c.2, s.119, Yakubî; *el-Fiten*, Ebu Salih Selilî; *el-Fiten*, Naim bin

94. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde Allah'ın sıfatlarını, Peygamber ve Ehlibeyt'inin faziletlerini beyan etmekte, sonunda da halka öğüt vermektedir.

Yüce himmetlerin ve zeki tahminlerin bile idrak edemeyeceği, (künhüne) eremeyeceği Allah, bereket sahibidir. O ulaşacak sonu olmayan Evvel'dir ve zamanı bitecek bir sonu yoktur.

Allah, peygamberleri en üstün emanet yerlerine emanet etmiş, en hayırlı karar yerlerinde kararlaştırmıştır. Yüce sülben, temiz kılınmış rahimlere aktarmıştır. Onlardan biri gidince, diğeri Allah'ın dinini ayakta tutmak için onun yerine geçmiştir.

Sonunda şanı yüce olan Allah'ın lütfü Muhammed'e (s.a.a) ulaştı. Onu en yüce kaynaktan, en değerli ekin topraklarından; enbiyasını açığa çıkardığı ve eminlerini seçtiği ağaçtan çıkarmıştır. Soyu soyların, ailesi ailelerin, şeceresi şecerecilerin en hayırlısıdır. Haremde bitmiş, kerem ile yetişmiştir. O ağacın dalları yüksektir ve (kötülüklerle) meyvesine erişilmez. O sakınanların önderi, hidayete erişenlerin basiretidir. Parlayan bir yıldız, her yana nurlar saçan bir ışık ve alevlenen bir meşaledir. Yolu itidal, sünneti rüşt (olgunluk), sözü furkan (hakla batılı ayıran), hükmü adil olandır. Onu, peygamberlerin arasının kesildiği bir zamanda; ümmetlerin cehalete düştüğü, amellerinde büyük yanlıgılar içinde oldukları bir dönemde gönderdi.

Allah size acısın; apaçık deliller üzere amel edin. Yol doğrudur ve sizi selâm yurduna çağırılmaktadır. Fırsat ve mühletinizin olduğu bir diyardasınız, Allah'ın rızayetini elde edebilirsiniz. Sahifeler açık, kalemler yazıyor; bedenler sağlıklı, diller özgürce konuşuyor; tövbeler işitilmekte, ameller kabul edilmektedir.¹

95. HUTBE

Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) faziletlerini beyan etmektedir:

Allah onu insanlar şaşkınlık içinde delaletle düşmüşken gönderdi. Fitneye dalmışlar, heva ve hevesleri onları azdırmıştı. Büyükleri aşağılayarak, cahilleri de cehalete düşürerek düşkünlüğe uğramışlardı. İşlerinde şaşırarak şaşkına dönmüşler, bilgisizlikleri yüzünden belaya uğramışlardı. O, (Hz. Muhammed) öğüt vermek için çok uğraştı; doğru yolda yürüdü, onları hikmete ve güzel öğüde davet etti.²

96. HUTBE

Allah ve Resulü hakkında şöyle buyurmuştur:

Hamd, kendisinden önce bir şey olmayan Evvel, kendinden sonra bir şey olmayan Ahir, O'ndan daha açık bir şeyin olmadığı Zahir ve O'ndan daha gizli bir şeyin olmadığı Batın olan Allah'a mahsustur.

1- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.134, Kuleynî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, s.74; İbn Abdurabbih; *et-Tevhid*, s.28, Şeyh Saduk

2- *Biharu'l-Envar*, c.18, s.219, Meclisî

...Onu (Peygamber'i) kararlaştırdığı yer, karar yerlerinin en hayırlısıdır. Bittiği yer, biten yerlerin en şerefli sidir. Keramet madenlerinde, selâmet, beşiğinde yetişmiş, iyilerin kalpleri ona yönelmiş, inananların gözleri ona meyletmiştir. Allah, onunla eski kinleri gömmüş, gönüllerdeki düşmanlıkları söndürmüştür. Onunla (inananların kalplerini) birleştirip kardeş yapmış, (inanmayan) yakınları ayırmış; zelilleri aziz, azizleri de zelil kılmıştır. Sözü beyandır, susması lisandır.¹

97. HUTBE

Kendi ashabı ve Resulullah'ın ashabı hakkında şöyle buyurmuştur:

Allah, zalime mühlet verse bile sonunda mutlaka cezalandıracaktır. Onu geçeceği yerde gözetlemektedir ve tükürüğünü yutmasına fırsat vermeden boğazını sıkır.

Nefsim, (kudret) elinde olana andolsun, bu kavim (Muaviye taraftarları) sizi yenecektir. Onların sizden daha haklı olduklarından değil; önderlerinin batıl emirlerine koşarak uymalarından, sizin de benim hakka yönelik emrime itaat etmeyişinizdendir. Ümmetler, buyruk sahiplerinin zulmünden korkar; bense raiyetimin zulmünden korkar oldum. Düşmanla cihada seferber ettim, gitmediniz. Duyurdum, ama duymadınız. Açık gizli çağırdım, icabet etmediniz. Nasihat ettim, dinlemediniz. Buradasınız; ama yok mu kesildiniz? Kullarsınız, ama efendi oldunuz! Size hikmeti okudum, kaçtınız, yeterli öğüt verdim, tutmadınız. İsyân edenlerle savaşa çağırdım, sözüm bitmeden Sebe kavmi gibi dağıldınız! Mec-

1- *Biharu'l-Envar*, c.16, s.380, Meclisî

lislerinize dönüp birbirlerinizi öğütlerinizle kandırıyorsunuz. Sabahleyin dosdoğru yolluyorum, akşamleyin yay gibi eğrilmiş olarak dönüyorsunuz. Sizi doğrultmaya çalışan aciz kaldı, doğrultulmaya çalışılanın işi sarpa sardı.

Ey bedenleriyle karşımda duran, akıllarını kaybetmiş, hevalarıyla arzuları ihtilafı, emirlerini belaya uğratan kavim! Emiriniz Allah'a itaat ediyor, siz ona isyan ediyorsunuz; Şamlıların emiri (Muaviye) Allah'a isyan ediyor, adamları emrine itaat ediyor.

Allah'a andolsun ne kadar da sevinirdim, Muaviye, sizin için benimle dinar dirhem alış verişine girişseydi, sizin onunuzu onun bir adamına değiştirdim!

Ey Kûfeliler! Sizde bulunan üç şeyle, bulunmayan iki şey yüzünden dertlere düştüm. Kulaklarınız olduğu hâlde sağır-sınız, konuştuğunuz hâlde dilsizsiniz, gözleriniz olduğu hâlde körsünüz. Savaşta hakkıyla direnmiyor, bela anında güvenilir bir kardeşlik göstermiyorsunuz.

Elleriniz toprak olsun; bir taraftan toplanılsa, diğer taraftan dağılan çobanı kaybolmuş deve sürüsüne benziyorsunuz.. Allah'a andolsun, öyle zannediyorum ki savaş kızışıp alevlenince, Ebu Talib oğlunun yanından, ana rahminden çıkıp ayrılan çocuk gibi, ayrılır gidersiz.

Ben Rabbinden apaçık bir delil üzereyim ve nebimin yoluna uymaktayım. Ben, apaçık bir yol üzerinde bilinçlice ilerlemekteyim.

Nebinizin Ehlibeyt'ine bakın, yollarına uyun, izlerini takip

edin. Sizi asla doğru yoldan çıkarmazlar, sapıklığa itmezler. Durduklarında durun, haerket ettiklerinde hareket edin. Onlardan öne geçmeyin ki dalalete düşersiniz ve onlardan geri kalmayın ki helak olursunuz.

Ben, Muhammed'in (s.a.a) ashabını gördüm, fakat sizin aranızda onlara benzer kişi görmedim. Onlar saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir hâlde geceleri sabahlara kadar secde ve kıyam ederlerdi. Bazen alınlarını, bazen de yanaklarını toprağa dayarlardı. Kıyametin zikri geçtiğinde ateş üzerinde durur gibi olurlardı. Uzun secdelerden alınları, keçi dizleri gibi nasırlaşmıştı. Allah anıldığında, azap korkusundan ve sevap ümidiyle rüzgârlı havada sallanan ağaç gibi titrerler, gömleklerinin yakaları ıslanacak kadar gözyaşı dökerlerdi.¹

98. HUTBE

Ümeyyeoğulları'nın zulmüne işaret etmektedir:

Allah'a andolsun, Allah'ın bütün haramını helal saymadan, bütün dini bağları çözmeden bu işi bırakmazlar. Zulümlerinin girmedigi bir ev veya çadır; kötü muamelelerinden yı-

1- *Kitabu Süleym bin Kayş el-Hilâlî*, s.110; *el-Kâfi*, c.2, s.236, Kuleynî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.301, İbn Kuteybe; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.76, Ebu Nuaym; *el-İrşad*, s.161, Şeyh Müfid; *el-Mecalis*, s.105, Şeyh Müfid; *Tezkiretu'l-Havas*, s.137, Sibte bin Cevzî; *Tarih-u Dimeşk*, İbn Asakir; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.301, İbn Kuteybe; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.68, Cahiz; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.142, Belâzurî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.26, İbn Kuteybe; *el-Mustersid*, s.73, Taberî İmamî; *Mişkatu'l-Envar*, s.57, Tabersî; *el-İhticac*, s.254, Tabersî

kılmamış, terk edilmemiş bir yurt kalmaz. Öyle ki sonunda iki çeşit ağlayan belirir: Biri dinine ağlar, öbürü dünyasına. Sizden birinin onları yenmesi, kölenin efendisini yenmesi gibidir. Gördüğünde itaat eder, görmediğinde aleyhinde konuşur. O çağda en büyük derde uğrayanınız, Allah'a güzel zanda bulunmanız olur. Allah size afiyet ve selâmetlik verirse ona yönelin, derde, belaya uğrarsanız sabredin. Çünkü "**akıbet muttakilerindir.**"^{1/2}

99. HUTBE

Züht ve dünyaperestlikten bahsetmektedir:

Olanlar için (Allah'a) hamd edip, olacaklar için yardımını dileriz. Bedenimizin sağlıklı olmasını dilediğimiz gibi, din konusunda da esenlik dileriz.

Ey Allah'ın kulları! Sizi terk edecek olan bu dünyayı her ne kadar terk etmeyi istemesiniz de sizin de terk etmenizi tavsiye ederim. O, gencelmesini arzuladığınız bedenlerinizi yıpratacaktır. Sizin ve onun durumu, yolcunun durumu gibidir: Yola koyulur, (daha yolun yarısında) yolu geçtiğini ve varacağı yere vardığını sanır. Bir hedefe ulaşmak ister ve (henüz daha işin başındayken) hedefine ulaştığını zanneder. Oysa nihai hedefine ulaşmak için henüz uzun bir yolu kat etmesi gerekir.

1- Hud/49

2- *el-İmamet ve's-Siyase*, c.1, s.151, İbn Kuteybe; *Tezkiretu'l-Havas*, s.100, Sibte bin Cevzî; *el-İrşad*, s.157, Şeyh Müfid; *Biharu'l-Envar*, Fiten babı, Allâme Meclisî

Hayatı bir gün mesabesinde olan ve o günü geçiremeyecek olan insan neye ümit bağlasın?! Ölüm onu süratle sürükleyip götürür ve farklı etkenler onu zorla, istemeden dünyadan ayrılmaya mecbur eder.

O hâlde dünyanın yüceliği ve övücü hususunda yarışmayın. Ziyet ve nimetlerine aldanmayın. Derdinden, mihnetinden sızlamayın. Zira izzeti de övücü de bir gün biter. Ziyeti de nimeti de bir gün zeval bulur, derdi de mihneti de bir gün sona erer. Dünyadaki her müddetin sonu gelir. Her diri, sonunda fani olur.

Öncekilerin eserlerinde sizi sakındıran bir şey yok mudur? Aklınız varsa evvel geçenlerden ibret alır, geçip gidenlere bakarsınız. Sizden önce geçip gidenlerin dönmediğini, yerlerine geçenlerin baki olmadığını görmez misiniz? Dünya ehlinin çeşitli hâllerde akşamını sabah ettiğini görmez misiniz? Birisi ölür, ölüye ağlanır, diğeri kalır, ona da baş sağlığı dilenir, birisi derde uğrar, diğeri ziyaret eder. Birisi can vermek üzeredir. Biri dünyayı ister, hâlbuki ölüm de onu istemektedir. Birisi gaflet eder, oysa kendisinden gaflet edilmez. Geride kalanlar da geçip gidenlerin izi üzere giderler.

Dikkatli olun, kötü işlere girişeceğiniz zaman lezzetleri yıkan, arzuları bulandıranı, emniyetleri kıranı hatırlayın. Farz olan hakkı yerine getirmek, sayılamayan ihsan ve nimetlerin şükrünü eda etmek için Allah'tan yardım dileyin.¹

1- *Maani'l-Ahbar*, s.184, Şeyh Saduk; *el-Fakih*, c.1, s.270 ve c.4, s.273, Şeyh Saduk; *el-Emali*, c.2, s.50, Şeyh Tusî; *Mişkatu'l-Envoar*, s.107, Tabersî

100. HUTBE

Resulullah ve Ehlibeyt'i hakkında:

Hamd, fazlını halka yayan, onları cömertliği ve ihsanıyla kuşatan Allah'a mahsustur. Bütün işleri için Allah'a hamd ederiz, hakkına riayet edebilmek için yardımını umarız.

O'ndan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederiz. Allah, emrini bildirmek, uyarısını söylemek için onu göndermiştir. O da emin olarak eda etmiş, kâmil olarak geçip gitmiş ve aramıza hak bayrağını bırakıp gitmiştir. Kim o bayraktan öne düşerse, okun yaydan fırladığı gibi dinden çıkar; kim ondan geri kalırsa, helak olur; kim de onunla birlikte olursa hakka ulaşır. Bu bayrağın kılavuzu (Peygamber'in vasileri) düşünerek konuşur; kıyam hazırlığında sabırlı, ama kıyam anında süratlidir. Siz ona boyun eğdiğinizde ve saygıyla ona işaret ettiğinizde, ölüm gelip götürür onu. Ondan sonra Allah'ın dilediği zamana kadar yaşar gidersiniz. Sonunda Allah sizi derleyip toplayan, dağınıklığınızı gideren birini gönderir.

O hâlde size yönelmeyene tamahlanmayın, her yüz çeviren için de ümitsiz olmayın. Çünkü yüz çevirenin bir ayağı kaysa bile öbürü sabit kalır. Böylece, ikisi sabitleşir (ve düşmez).

Uyanık olun, gerçekten de Muhammed'in Ehlibeyt'i gökteki yıldızlar gibidir. Bir yıldız batarsa, diğeri doğar. Allah lütfelerini üzerinize tamamlayacaktır. Ben, umduğunuza kavuş-

tuğunuzu görüyorum.¹

101. HUTBE

Hz. Ali bu hutbesinde gelecekle ilgili bazı olayları beyan etmektedir:

Hamd, her ilkten önce, her ahirden sonra var olan Allah'a mahsustur. İlk oluşu O'ndan önce bir varlığın bulunmamasını; ahir oluşu, O'ndan sonra bir varlığın olmamasını gerektirir. İçi dışına, kalbi diline uyan bir şahadetle şahadet ederim ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.

Ey insanlar! Bana muhalefet etmeniz, sizi günaha düşürmesin. Bana karşı isyan etmeniz, sizi şaşkırtıp perişan etmesin. Benden duyduğunuz sözlere karşı birbirinize bakışmayın. Tohumu yer içinde yarana, ruhları yaratana andolsun, size söylediklerim ümmi nebinin sözlerdir. Onu tebliğ eden yalan söylemedi, işiten de cahil olmadı. Aşırı sapan birinin Şam'dan seslendiğini, Kûfe'nin dışına bayraklarını diktiğini apaçık görür gibiyim. Ağzını açtığında, ağzındaki gemi gibi isyan ettiğinde ve adımlarını ağır bastığında fitne oğullarını ısıyor, savaş dalgaları harekete geçiyor, günler asık suratıyla gelip çatıyor, geceler dert ve meşakkatleriyle beliriyor. Ürünleri güzel yetişince, olgunlaşır dikilince, mest deve gibi bağırınca ve kılıçları şimşek gibi parlayınca artık karmaşık fitne bayrakları her yerde dalgalanmaya başlar, karanlık geceler ve dalgalı denizler gibi yönelir. Bu ve daha nice kasırgalar, Kufe'yi kasıp kavuracak, nice fırtınalar esecektir. Az zamanda, birbirine düşecekler, hayatta kalanlar,

1- Şerhu'n-Nehc, c.2, s.192, İbn Ebi'l-Hadid

ekin gibi biçilecek, biçilenler, ezilip gidecektir.¹

102. HUTBE

Bu hutbe de gelecek olayları beyan etmektedir:

İşte o gün (kıyamet), Allah'ın önce gelenleri de sonra gelenleri de hesaba çekmek, amellerinin karşılığını vermek için topladığı gündür. Herkes boyun eğmiş olarak ayakta beklemektedir. Ter ağızlarına gem vurmuş, yeryüzü onlarla beraber titremektedir. Onların içinde durumları en iyi olan, ayağını basacak yer bulup kendine geniş bir yer tutandır.

...Fitneler gece karanlığı gibi her yere iner, hiç kimse ve hiç bir bayrak ona karşı duramaz, gemlenmiş palanlı develer gibi size gelir, sürücüsü sürüp getirir, binicisi onu hızla koşturur. Ona binenin belası şiddetli, kayıpları azdır. Onlarla, ancak yeryüzünde tanınmayan fakat göklerde tanınan, mütekebbirler tarafından hor görülen bir topluluk Allah yolunda savaşır. İşte o zaman, eyvahlar olsun sana ey Basra! Sesi duyulmayan, tozu görülmeyen Allah'ın intikam ordusu geldiğinde senin halkın kızıl ölümle helak olur, yok edici bir açlığa düşer olur.²

1- *Tarih*, c.6, s.48, Taberî; *en-Nihaye*, (Ba harfi bölümü) İbn Esir; *Emali*, Şeyh Saduk; *Gururu'l-Hikem*, s.329, Amidî; *Ma'denu'l-Cevahir*, s.226, Keracekî; *el-Mehasin*, s.41, Beyhakî; *el-Heyevan*, c.2, s.90, Ebu Osman Cahiz

2- *el-İmamet ve's-Siyase*, c.1, s.153, İbn Kuteybe; *Tuhefu'l-Ukul*, s.131, İbn Şu'be Harranî; *Furu-i Kâfi*, c.4, s.31, Kuleynî; *el-Mecalis*, s.95, Şeyh Müfid; *Emali*, c.1, s.197, Şeyh Tusî

103. HUTBE

Züht ve dünyadan yüz çevirme hakkında:

Ey insanlar! Dünyaya zahitlerin ve ondan yüz çevirenlerin gözüyle bakın. Vallahi dünya az bir zaman sonra kendisine yurt edinenleri yok edip gider. Ondandır emin olan imkân sahiplerini elemlere boğar.

Ondandır göçüp giden her şey bir daha geri dönmez, geleceği de bilinmez ki beklenilsin. Sevinci kederle karışık. Erkeklerin kuvvetleri, orada gevşeklik ve zaaf içindedir. Size hoş gelen şeylerin çekiciliği sizi aldatmasın, zira onlarla birlikteliğiniz çok azdır.

Düşünüp ibret alan, ibretiyle basiret sahibi olana Allah rahmet etsin. Çok yakında göreceksiniz, dünyada var olanlar, az bir zamanda yok olacaktır; ahirettekiler ise, hiçbir zaman yok olmaz, devam eder. Sayıya sığan her şey tükenir, beklenen her şey gelir, her gelenin gitmesi de çok yakındır.

...Âlim kendi kadrini ve ölçüsünü bilen kimsedir. Kendi kadrini ve ölçüsünü bilmemek, kişiye bilgisizlik olarak yeter. Allah'ın hoşlanmadığı kişi, kendi başına bıraktığı kimsedir. O, doğru yoldan sapar, delilsiz, kılavuzsuz olarak gider. Dünya nimetini devşirmeye çağrılrsa çalışır; ahiret ekinini biçmeye çağrılrsa tembellik eder. Sanki çalıştığı iş gereklidir de tembellik ettiği işte sorumluluğu yoktur.

...Bu, isimsiz müminden başkasının kurtulmadığı bir zamandır. Onu gören tanımaz, görülmeyince sorulmaz. İşte onlardır hidayetin ışıkları ve karanlıkta kalanlara açık nişa-

neler... Söz gezdirip kulların ayıplarını yaymazlar, boş söz konuşmazlar. Allah, işte onlara rahmet kapılarını açar, zorluk ve meşakkatlerini giderir.

Ey İnsanlar! Dolu kabın baş aşağı çevrilip boşaltılması gibi, İslâm'ın da boşaltılacağı zaman gelecektir!

Ey insanlar! Allah, size zulmetmez, size bu konuda güven vermiştir, ama imtihan edilmemekten emin kılmamıştır. Şanı yüce olan Allah, "**Şüphesiz bunda ayetler vardır, biz kulları kesin olarak sınamaktayız.**"¹ buyurmuştur.^{2/3}

104. HUTBE

H. 36 yılında İmam Basra'ya doğru hareket ederken Rebeze'de Allah'a hamd ve sena ettikten sonra bu hutbeyi irad etmiştir:

Her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allah Muhammed'i (s.a.a) gönderdiğinde, Araplar arasında ne bir kitap okuyan, ne nübüvvet iddiasında bulunan, ne de vahiy geldiğini söyleyen vardı. O, kendisine itaat edenlerle beraber, isyan edenlere karşı savaştı ve onları ölüm gelip çatmadan kurtuluşla-

1- Mu'minun/23

2- Seyyid Razî burada birtakım kelimeleri açıklamıştır ki biz de bunu tercümeye aktardık.

3- *er-Ravza*, Kuleynî, s.139; *Tuhefu'l-Ukul*, s.143, Harranî; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.225, Kuleynî; *Uyunu'l-Ahbar*, s.2, s.352, İbn Kuteybe; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.219, Zemahşerî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.202, İbn Talha Şafîî; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.48, Kadı Kudaî; *Kitabu'l-Fiten*, Naim bin Hammad Huzai (Ö. H. 228); *el-Melahim*, s.27, Seyyid bin Tavus; *en-Nihaye*, c.5, s.131, İbn Esir; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.76, İsfahanî; *et-Tezkire*, s.138, İbn Cevzî

rının olduğu yere sevk etti. Böylece kendilerinden hayır gelmeyip helak olanlar dışında, yorgunları idare etti, düşkünleri himaye etti ve hepsini hedeflerine ulaştırıncaya kadar öylece çalışıp çabaladı, onlara kurtuluş yerlerini gösterdi ve onları uygun yerlerine yerleştirdi. Sonra değirmen çarkları dönmeye başladı, mızrakları düzeldi. (Hem dini ve iktisadi işleri düzeldi ve hem de askeri açıdan güçlendiler.)

Allah'a andolsun, yenilgiye uğratılıp geri püskürtülünceye kadar da bu ordunun öncüsüydim, zaafa düşmedim korkup ürkmedim. Ne ihanet ettim, ne de gevşedim. Allah'a yemin olsun, batılın böğrünü deşip oradan hakkı çıkaracağım!¹

Seyyid Razî diyor ki: Bu hutbenin bir bölümünü daha önce (33. Hutbede) zikrettik. Ama bu rivayette miktar açısından biraz farklı gördüğümüzden bunu da aktardık.

105. HUTBE

İslâm Peygamberi'nin bazı sıfatlarını beyan etmekte, Ümeyye Oğulları'nı tehdit etmekte ve halka öğüt vermektedir:

(Halk dalalet içindeydi.) Derken Allah Muhammed'i (s.a.a) şahit, müjdeleyici ve korkutucu olarak ümmetine gönderdi. Çocukluğunda insanların en hayırlısı, olgunluğunda en seçkini idi. Ahlâk bakımından temizlerin en temiz kılınmışıydı. Cömertlik bakımından kendisinden hayır umulanların en cömerti idi.

Dünyayı, ancak yuları sahipsiz, palanı oynayan bir deve gibi

1- *el-İrşad*, s.154, Şeyh Müfid; *el-Hasais*, s.70; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.429, Meydanî

elde ettikten sonra. Dünyanın lezzetleri tatlı gelmiş, onun memelerinden süt emme imkânına kavuşmuşunuz. Haram dikkensiz sedir ağaçları; helal ise hiç olmayan, uzak bir şeymiş gibi göründü bazılarına.

Allah'a andolsun onu sayılı günlerin sonuna değin bitmez bir gölgelik gibi gördünüz. Yeryüzü sahipsiz, elleriniz her yere uzanıyor ve sahiplerinin elleri çekilmiş durumda. Onların kılıçları kınlarında; sizin kılıçlarınız ise onlara musallat hâldedir.

Haberiniz olsun! Her kanın bir isteyeniyi, her hakkın bir taliplisi vardır. Bizim kanımızı istemek, insanın nefsi hakkında hüküm vermesine benzer. Onu isteyen Allah'tır, istediği O'nu aciz kılmaz, kaçmakla da O'ndan kurtulunamaz.

Ey Ümeyye Oğulları! Allah'a yemin ederim az bir zaman sonra bu devleti başkalarının elinde tanıyacak, düşmanlarınızın yurdunda göreceksiniz. Bilin ki iyi gören göz, hayır işlerin islahını gören gözdür. En iyi işiten kulak, öğüdü işitip kabul eden kulaktır.

Ey İnsanlar! Işığınızı, öğüt veren, öğüdünü tutanın ışığından yakın. Suyu, bulanık olmayan duru kaynaktan alın.

Ey Allah'ın kulları! Cehaletinize dayanmayın, heva ve heveslerinize teslim olmayın. Böyle bir menzile inip konaklayan kimse, selden yıkılmak üzere olan bir uçurumun başında konaklamıştır. Helak yükünü yüklenerek, süreli gezinmektedir. Zira her zaman bir düşünceden öbürüne sarmakta, yapılması gerekmeyene yapışmakta, yaklaşması gerekmeyene yaklaşmaktadır.

Allah, Allah! Şikâyetle bulunmak için sizden kederi ve acıyı gideremeyecek ve sorununuzu halledemeyecek kimselerin yanına gitmeyin. İmam'a farz olan; ancak Rabbinizin emrini bildirmek, öğüt vermek, nasihat etmek için çabalamak, Peygamber'in sünnetini ihya etmek, müstahak olanlara hadleri uygulamak, pay sahiplerinin hakkını paylaştırmaktır.

İlim ürünü kurumadan ilim elde etmeye çalışın. Nefsinizin derdine düşmeden önce ehlinden ilim isteyin, onlara danışın. İnsanları kötülükten men edip kendiniz de kötülükten uzak durun. Çünkü siz önce bizzat kötülük etmemekle, sonra kötülükten nehyetmekle emrolundunuz.¹

106. HUTBE

Bu hutbesinde İslâm'ın üstünlüğünü dile getirmekte, Resulullah'ı hatırlatmakta ve kendi taraftarlarını kinamaktadır:

Hamd, İslâm'ı şeriat kılan, uyanlara dinini kolaylaştıran, karşı duranlara erkânını üstün ve güçlü kılan Allah'a mahsustur. Ona sarılanlara emniyet girenlere selâmet, anlatana delil, düşmanlık edene tanık, onunla aydınlanmak isteyene nur kıldı. Akledene anlayış, düşünene kavrayış, doğru yolu arayana ayet, azmedene basiret, öğüt almak isteyene ibret, tasdik edene kurtuluş, tevekkül edene güven, işini ısmarlama rahat, sabredenlere kalkan kıldı. Programı apaydın, yolları en açık, meşalesi yüce, yolu aydınlık, ışığı aydınlatıcı, meydanı geniş, varılacak yeri yücedir. Yarışmacıları toplayan, ödülü değerli, yarışanlar da şerefli binicilerdir. Yolu

1- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.665, Meclisî; *el-İrşad*, s.160, Şeyh Müfid; *Tefsir-i Ali bin İbrahim*, c.1 s.384; *el-Mustersid*, s.73, Taberî İmamî

tasdik, yolunun işaretleri salih amel, ölümü son, dünyası imtihan, kıyameti toplanma yeri, cenneti de ödülüdür.

...Peygamber, dileyenlere hidayet ateşini alevlendiren ve şaşırarlara işaretleri gösterendir. Allahım! O senin eminin, din gününde tanığın; nimetinle, hak ile rahmet olarak gönderdiğin elçindir. Allahım! Adlinden onun payını ver, fazlından ona kat kat hayır ihsan et.

Allah'ım onun kurduğu binayı, yapılan binaların en üstünü kıl. Katından ona ikram et ve şerefli kıl. Derecesini yükselt, ona yakınlaşma vesilesini ihsan et. Yücelikler, faziletler ver. Bizi zelil kılınmamış, pişman olmamış, sapsamış ve fitneye düşmemişler zümresiyle haşret.

Seyyid Razi diyor ki: Bu söz önce de (72. Hutbe'de) geçti. Ama rivayetlerdeki farklılık sebebiyle burada da naklettik

"Allah'ın size olan ikramının yüceliğinden cariyelerinize bile ikram ediliyor, komşularınıza muhabbet ediyorlar. Bir üstünlüğünüz olmadığı ve üzerlerinde bir hakkınız bulunmadığı hâlde sizi yüce sayıyorlar. Onlar üzerinde gücünüz ve otoriteniz olmadığı hâlde sizden korkuyorlar. Allah'ın ahitlerinin çiğnendiğini gördüğünüz hâlde kızmıyor, babalarınızın sözlerinin bozulmasına ise öfkeleniyorsunuz. Allah'ın emirleri size getirilir, sizin elinizle icra edilir ve size müracaat edilirdi. Ama yerinize zalimleri yerleştirdiniz, işlerini idaresini onlara verdiniz, Allah'ın emirlerini onların eline teslim ettiniz. Onlar ise şüphelerle amel ediyor, şehvetlerinin peşinde koşuyorlar.

Allah'a yemin olsun bunlar sizi her bir yıldızın altında ayırıp

dağıtsa bile, Allah kendilerini bekleyen o kötü gün için sizi mutlaka toplayacak, bir araya getirecektir.¹

107. HUTBE

Sıffin Savaşı'nın günlerinin birinde bu hutbeyi irad etmiştir:

Döndüğünüzü, saflarınızın dağıldığını, aşağılık zalimlerin, Şam halkının hücumlarının sizi sürdüğünü gördüm. Oysa siz, Arabın öncüleri, şerefliyesiniz. Yüzde burun, yücelikte devenin hörgüçleri gibisiniz. Sonunda onları, sizi sürdükleri gibi sürdüğünüzü, sizi yerlerinizden ettikleri gibi yerlerinden edip zelil kıldığınızı, önde gelenleri ok, kılıç ve mızraklarla geri kalanlara kattığınızı, susuz develeri havuz kıyılardan, meralardan sürer gibi sürdüğünüzü gördüm de ıstıraptan inleyen, kederden kabaran göğsüm yatıştı.²

108. HUTBE

Gelecekteki önemli olayları haber vermektedir:

Hamt, yarattıklarına yaratışıyla tecelli eden, delilleriyle kalplerine görünen, halkı düşünmeye ihtiyaç duymaksızın yara-

1- *İhyau'l-Ulum*, Gazali; *Tuhefu'l-Ukul*, s.126, Harranî; *Usul-i Kâfi*, c.2, s. 49, Kuleynî; *Zeylu'l-Emali*, s.171, Ebu Ali el-Kali; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s. 382 ve 407, Ebu Talib Mekkî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.74-75, Ebu Nuaym; *el-Hisal*, c.1, s.108, Şeyh Saduk; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.121, Kadı Kudaî; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.639, Meclisî; *Kitabu Süleym b. Kays*, s.37; *el-Mecalis*, s.162, Şeyh Müfid; *et-Tezkire*, s.127, İbn Cevzî; *Emali*, c.1, s.35, Şeyh Tusî; *Kitabu Süleym bin Kays*, s.88

2- *et-Tarih*, c.6, s.14 ve 3301, Taberî; *Furu-i Kâfi*, c.5, s.40 (Cihad Kitabı) Kuleynî; *Kitabu Sıffin*, s.256, Nasr bin Mezahim, *Biharu'l-Envar*, *Kitabu'l-Fiten*, s.404 Meclisî

tan Allah'adır. Düşünüp taşınmak, ancak iç/batın sahibi olanlara yaraşır. Oysa Allah'ın bir iç ve batını yoktur. İlmî; her türlü gaybi gizlilikleri ve gizli inançları kuşatmıştır.

...Muhammed'i; nebiler soyundan, ışıklar saçan en yüce yerden, Mekke'nin göbeğinden, karanlıkları aydınlatan nurlardan, hikmet kaynaklarından seçmiştir.

...O (Peygamber), dertlerine deva bulmak için tıp bilgisiyle hastalarını dolaşan bir hekimdir. İlaçlarını hazırlamış, tıp malzemelerini ısıtmış, ihtiyaç duyulduğunda onlarla kör gönülleri, sağır kulakları, söylemez dilleri iyileştirir. Gaflet ve şaşkınlık içinde olanları ilaçlarıyla iyileştirmek için arar bulur. Ama (Ümeyyeoğulları) hikmet nuruyla nurlanmamış, nurlu ilimlerin ışığıyla aydınlanmamış kimselerdir. Onlar bu durumda otlayan dört ayaklı hayvanlara benzemekte; katılığı, kayaları taşları andırmaktadır.

Basiretli olanlara sırlar açıklanmıştır. Talep edenlere hak yol apaçık gösterilmiştir. Kıyametin örtüsü açılmış, geliş alametleri akıllılar için aşikâr olmuştur. Bana ne oluyor da sizi ruh-suz cesetler, cesetsiz ruhlar, ıslah olmadan ibadet eden, kazanmadan ticaret yapan kullar olarak görüyorum. Uykuya dalmış uyanıklarsınız, bedeniniz burda, ruhunuz yok, kör gibi bakıyor, sağır gibi dinliyor, dilsiz gibi konuşuyorsunuz.

Sapıklık bayrağı yerine dikilmiş, gölgesi (tarafatları) etrafa yayılmıştır. Sizi kendi ölçeği ile ölçek alıyor, ayakları altında eziyor. Önderi İslâm dininden çıkmış, sapıklık üzere yaşamaktadır. Sizi yendiği gün, sizden geriye, yenmiş yemeğin kaptaki artığı veya boş zahire çuvalındaki kırıntı kadarınız kalır. Sizi deri tabakaları gibi soyar, hasat edilmiş bir ekin

gibi öğütür. Kuşun küçük taneler içinden büyük taneleri seçip yemesi gibi, içinizden mümin kişiyi, zarar vermek için seçip alır.

Bu yollar sizi nereye götürüyor? Karanlıklar ne zamana kadar sizi şaşkırtacak, yalanlar ne zamana kadar aldatacak sizi? Bunlar nereden başınıza geldi? Nasıl döndürülüyorsunuz? Her ecel kitapta yazılmıştır. Her gidişin bir dönüşü vardır. İçinizdeki Rabbanî âlimin sözlerini dinleyin, kalplerinize yerleştirin, sizi çağırduğında uyanın. Habercinin halkına elbette doğru söylemesi, etrafındakileri toplaması ve zihnini hazırlaması gerekir. İşin aslı sizlere bütün açıklığıyla anlatılmıştır. Omurgayı kırdıkları veya ağaçtan reçine almak için ağacın kabuğunu soydukları gibi işin hakikati sizlere açıklanmıştır.

İşte o zaman batıl yerine yerleşir, cehalet bineğine biner, azgınlık büyür, davetçiler azalır. Zaman, saldırıp yaralayan canavar gibi saldırır; susup sinen ve evlek deveye benzeyen batıl, seslenmeye başlar. İnsanlar kötülük yolunda el ele verir, din işlerinde birbirlerinden uzaklaşırlar. Yalanlarda dost, doğruda düşmanlık ederler. İş bu hâlde gelince, oğul (valideyne) gazap olur, yağmur sıcaklığı arttırır; kötüler çoğalıp taşkınlıklar artarken, iyiler iyice azalır. Bu zaman halkı kurt, sultanları canavar, orta hallileri yem, fakirleri ise ölümlerdir. Doğruluk batıp gider, yalan çoğalıp yayılır, dilleriyle sever, kalpleriyle düşmanlık ederler. Fısk, bir asalet; iffetli ve namuslu olmak ise acayip işlerden sayılır ve İslâm, ters giyilen bir elbise gibi giyilir.¹

1- *Gureru'l-Hikem*, s.20 Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, (Tebeddülül-Ahval babı) Zemahşerî

109. Hutbe

Allah'ın kudreti, azameti ve kıyamet hakkında:

Her şey Allah'a boyun eğmiştir. Her şey O'nun sayesinde a-yaktadır; her fakirin zenginliği, her düşkünün izzeti, her za-yıfın kuvveti, her zulmedilenin sığınağıdır... O, konuşanı duy-makta, her susanın içini bilmektedir. Yaşayanların rızkını karşılamak O'na aittir. Ölenin dönüşü O'nadır.

(Rabbim!) Gözleri seni göremez ki anlatsın. Zira sen, yarattı-ğın vafedenlerden önce var idin. Onları yalnızlık vahşetin-den ötürü yaratmadın. Bir yarar uğruna kullanmadın. İste-diğin kişi senden öne geçemez, yakaladığın kimse senden kurtulamaz. Sana karşı gelen hükümranlığını eksiltmez. Sa-na boyun eğen, senin mülkünü arttırmaz. Hükmünden mem-nun kalmayan, senin kararını geri çeviremez. Emrinden dı-şarı çıkan senden müstağni olamaz. Tüm sırlar sende belli-dir. Tüm bilinmezler sende belirgindir. Sen ebedisin, dolayı-sıyla senin zaman sınırın olmaz. Sen son noktasın, senden kaçış yok. Vaat edilen yersin. Senden kaçış yine sanadır. Her canlının kaderi senin elindedir. Herkesin dönüşü sanadır.

Ey münezzeh, şanın ne yüce! Ey münezzeh, görebildiğimiz yaratıkların ne yüce! Her bela senin kudretinin yanında ne küçük! Görebildiğimiz melekûtun ne kadar muhteşem! Bun-lar, gözümüzden kaçan hükümranlığının yanında ne cılız! Dünyadaki nimetlerin ne kadar bol, ahiretteki nimetlerine göre ne kadar da küçük (az.)

...Göklerinde yerleştirdiklerin ve yerden yükselttiğin melek-ler, seni en iyi bilen yaratıklardır. Senden en çok korkan ve

sana en yakın olanlardır. Sulbe yerleşmemiş, rahme sokulmamışlar, nutfeden yaratılmamışlardır. Zamanın hadiseleri onları dağıtmaz. Onlar senin katındaki yerlerindedir, yerleri senin yanındadır. İstekleri sende toplanır. İbadetlerinin hepsi sanadır. Emrinden gafletleri azdır. O hâlde, kendilerine gizli olan hakikatinin künhüne de erseler, amellerini hiçe sayıp kendilerini kınarlar, kendilerinin sana gereği gibi ibadet ve itaat etmediklerini anlarlar.

Münezzeh yaratıcı ve mabutsun! Yarattıklarını güzel imtihan etmek için bir yurt yarattın. Orada bir sofraya hazırladın: İçecekler, yiyecekler, eşler, hizmetçiler, saraylar, ırmaklar, tarlalar, meyveler... Sonra şu sofraya davet eden bir davetçi gönderdin. Fakat ne davetçiye icabet eden, ne rağbet ettirdiğine rağbet eden ve ne de teşvik ettiğine müştak olan oldu. Yediklerinde rezil rüsva oldukları murdara yöneldiler ve sevgisinde birleştiler. Sevdikleri şey gözlerini körleştirmiş, kalplerini hasta etmiştir. Artık sağlıksız bir gözle bakmakta ve iyi duymayan bir kulakla işitmektedirler. Hevesleri, akıllarını çelmiş; dünya kalplerini öldürmüştür. O, kendini oraya kaptırmıştır. Artık dünyanın ve ondan bir şeye sahip olanların kölesi olup çıkmıştır. Gittiği yere gitmekte, yaşadığı yere yaşmaktadır. Allah'tan sakındıran vicdanı ve öğüt alacağı bir vaizi yoktur. Elindekileri yükseliş ve inişi olmadığı şeklinde bir yanılıyla görür. Bilmedikleri şey (bela) başlarına nasıl da gelmiştir! Emin oldukları dünyadan ayrılmışlar; ahirete, kendilerine vaat edilene gelmişlerdir.

Başlarına nitelendirilmesi zor şeyler gelmiş: Ölüm sarhoşluğu ve yok oluşun feryadı üstlerine çökmüş, kendilerinden geçmişler, renkleri atmıştır. Ölüm aralarına girmeye başla-

mış, kişiyle konuşması arasına girmiştir. Kişi tanıdıkları arasında gözüyle bakar, kulağıyla işitir, aklı ve zekâsı yerindedir. Giden ömrünü ve zamanın götürdüklerini düşünmektedir. Topladığı malları hatırlamaktadır. İsteklerinde helal-haram gözetmemiş, bellisini de belirsizini de kabullenmiştir. Topladığı her şey kendisine bağlanmıştır. Onlardan ayrılmak üzere olduğunu görür. Topladıkları, nimetlenecekleri ve keyflenecekleri şeyler olarak geridekilere kalır. Rahatlığı başkasına kalmış, yükü sırtında kalmış ve onun rehini olmuştur. Ölüm anında kendisine açığa çıkan işlerden dolayı pişmanlık duyarak ellerini ısırılmaktadır. Hayattayken istediklerinden vaz geçer, başkalarının gıpta ve hasret ettiği şeylerinin onların olmasını ister. Böylece ölüm bedeninde ilerlerken kulağı da dili gibi işlemez olur. Öyle ki daha tanıdıkları arasında diliyle konuşmaz, kulağıyla işitmez olur. Göz ucuyla tekrar tekrar yüzlerine bakar, dillerinin kıpırdayışlarını görür, sözlerini duymaz. Ölüm iyice nüfuz edip yavaşmıştır. Böylece kulağı gibi gözü de alınmıştır artık. Ruh cesedinden çıkmış, cesedi kadavra hâline gelmiştir. Herkes onunla oturmaktan vahşete kapılmakta ve ondan uzak durmaktadır. Ne ağlayanına yardım edebilmekte, ne de çağırmasına icabet edebilmektedir. Sonra onu toprağa verirler. Onu orada yaptıkları ile baş başa bırakırlar, her zaman için onu görmekten mahrum kalırlar. *(Bu iş böylece devam eder, gider.)*

Yazgı süresini, emir vadesini doldurunca, yaratılmışların ilki sonuncusuna eklenip de yaratılmışları yenileme isteği gelince Allah, gökyüzünü harekete geçirir, yeryüzünü yarıp titretir, dağları yerinden eder, korkunç ve karşı durulmaz gücüyle onları birbirine çarparak un-ufak hâle getirir, içindekileri çıkarır, onları eskidikten sonra yeniler, ayrıldıktan sonra bir-

leştirir. Daha sonra onları gizli kalmış işlerinden ve örtülü amellerinden sorguya çekmek için iki bölüme ayırır: Bir grubuna nimet verir, diğerinden intikam alır.

İtaatkârları kendi yanına yerleştirip, ebedi yurdunda ağırlar. Oradan taşınmayacaklardır. Şartlar kendilerini değiştirmez, korkuya kapılmaz, hastalanmaz, tehlikeye maruz kalmaz ve yolculuk zorluğuna katlanmazlar.

İsyankârları ise en berbat yurda indirmiştir. Eller boyunlara bağlı, alınlar ayaklara bitişiktir. Onlara katrana bulanmış gömlekler, ateşten düğmeli elbiseler giydirilmiştir. Sıcaklığı şiddetli bir azap içindedirler, kapı da yüzlerine kapalıdır. Hararetle ses çıkaran çok parlak, kasıp kavuran bir ateşin içindedirler. İçindekiler için gidecek yer yoktur. Tutsakları için fidiye kabul olmaz, zincirleri kopmaz. Buranın bir süresi yoktur ki son bulsun, buradakilerin belirli bir ömrü yoktur ki ölsünler.

...O, (Peygamber) dünyayı çok küçük saymış, küçümsemiştir. Değersiz görmüş, ciddiye almamıştır. Bilmiştir ki, Allah burasını hor olduğu için bilerek ondan uzak tutmuş ve başkasına vermiştir. Bu yüzden kalbini dünyadan çevirmiş, onun adını gönlünden çıkarmıştır. Onun süsünün gözden uzak olmasını, gösterişli bir elbise ya da bir mevki edinmek için daha sevimli bulmuştur. Halkın özrü kalmasın diye Rabbinden haber vermiş, ümmetine uyarıcı olarak nasihat etmiş, müjdeci olarak cennete çağırmış, korkutucu olarak ateşten korkutmuştur.

Bizler peygamberlik ağacı, risaletin indiği mekân ve meleklerin inip çıktığı yeriz; ilmin madeni, hükmün kaynağıyız.

Bizi sevip destek olan rahmet, düşmanımız ve bize kin besleyen ise Allah'ın kahrını beklemelidir.¹

110. Hutbe

İslâm'ın temellerini beyan etmektedir:

Allah'a yakınlaşmayı isteyenlerin bu yakınlaşmadaki en temel vesileleri; Allah'a ve Resulüne iman, İslâm'ın zirvesi olan Allah yolunda cihad, insan fitratıyla uyum içinde olan ihlâs kelimesi, dinin hakikati olan namazı kılmak, vacip bir fariza olan zekâtı vermek, azab için bir kalkan olan Ramazan ayında oruç tutmak, yoksulluğu giderip günahları temizleyen Beyt'i hacetmek ve umre yapmak, malı çoğaltıp eceli geciktiren sıla-ı rahim yapmak, hataları örten gizli sadaka vermek, kötü ölümü savan açık sadaka vermek, bayağı işler yapmaktan alı-koyan marufu işlemektir.

Hepiniz Allah'ı zikre koşun, bu zikirlerin en güzelidir. O'ndan muttakilere vadettiği şeylere rağbet edin. Şüphesiz, onun vaadi en doğru vaaddir. Peygamberinizin gösterdiği yolda yürüyün, çünkü o yolların en efdalidir. Sünnetine uyun, çünkü o sünnetlerin en doğrusu olandır.

Kur'ân'ı öğrenin, çünkü o sözlerin en güzelidir. Onda anlayışınızı derinleştirip kavrayışınızı genişletin. Çünkü o gönüllerin baharıdır. Nuruyla şifa bulun, zira o göğüslerin şifasıdır. Onu en güzel okuyuşla okuyun. Çünkü o kıssaların en faydalısıdır.

1- *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, s.76, İbn Abdurabbih; *Rebiu'l-Ebrar*, (Melekler babı) Zemaşşerî; *Gureru'l-Hikem*, (Peygamber'in Sıfatları'nda) Amidi

İlmi dışında amel eden âlim; cehaletten uyanmayan, tereddüt içinde şaşırıp kalan cahile benzer. Ama onun aleyhindeki hüccet daha büyük, onun pişmanlığı en derin pişmanlıktır. Allah katında en fazla kınanacak olan da odur.¹

111. Hutbe

Allah'a hamdüsenadan sonra dünyaya tapmayı kınamaktadır:

Sizi dile damağa hoş gelen, görünüşü güzel olan dünya hakkında uyarırım. Dünya şehvetlerle bezenmiştir. Nimetleri yakın olduğundan kendisini sevdirebilir. Az bir hoşlukla iyi görünür, emellerle bezenir, aldatıcı şeylerle kaplanmıştır. Verdiği sevinç baki olmadığı gibi, derdinden ve kederinden kurtuluş imkânı da yoktur. Çok aldatıcı ve zarar vericidir. Değişken ve yok olucu, fani, helak olucudur. İçindekileri yer bitirir. Dünya kendini isteyenlerin tüm arzularına cevap verecek bir hâle gelse ve onları kendinden razı etse, yine de noksan sıfatlardan münezzehe olan Allah'ın şu buyruğunu aşamaz: **"Gökten indirdiğimiz su ile yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır, sonunda kurur ve rüzgâr savurur; Allah her şeye kadirdir."**²

Dünyadaki herkes için sevinçten sonra gözyaşı, her ikbalinin de dönüşü vardır. Henüz başına yumuşak mutluluk yağmurunu yağmadan, bela şimşekleri iner. Birine sabahleyin yardım

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.104, İbn Şu'be Harrânî; *el-Fakih*, c.1, s.131, Şeyh Saduk; *İlelu's-Şerayi*, s.114, Şeyh Saduk; *el-Mehasin*, s.233, Barki; *Emali*, c.1, s.220 Şeyh Tusî; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.146, Meclisî; *et-Temsil ve'l-Muhazere*, s.422, Sealibî, (H. 429)

2- Kehf/45

eder, akşam olunca tanımamazlıktan gelir. Eğer bir tarafı hoş ve tatlıysa, diğer bir tarafı da acı ve beladır. Onun zevkine erip, güzelliğini tadamadan belaları ve dertleri ulaşır, selâmete kavuşup akşamlamadan, mutlaka korkuyla sabahlar.

Aldatan dünyada ne varsa hepsi aldatıcıdır. Fanidir, içindekiler yok olur. Onun azıklarından, takvadan başka hiçbirinde hayır yoktur. Ondan az şey elde eden, çokça güven; çok şey elde eden ise helakı için korku ve endişe elde etmiş demektir. Zaten kazandıkları da az sonra yok olur. Dünya, nice güveneni derde; nice mutmain olanı helake uğratmış, nice büyüğü hakir, nice benlik davası güdeni zelil kılmıştır. Onun saltanatı elden ele dolaşır; yaşamı bulanıktır. Lezzetlisi lezzetsiz, tatlısı acı, gıdası zehir, tutunulacak her şeyi çürümüştür; tutanın elinde kalır. Orada diri olan ölümü bekler; sağlam olan hastalığa maruzdur. Mülkü kalıcı değil, güçlü olanı mağlup, malı olan mihnete uğramış, ona komşu olan yağmalanmıştır.

Sizden önce daha çok yaşayıp eser bırakanların, olmayacak emeller peşinde koşanların, yardımcıları hazır ve orduları çok olanların yurdunda değil misiniz? Onlar da dünyaya taptılar, nasıl da dinlerini bırakıp dünyaya aldandılar, taptılar. Ondan sonra, kendilerini menzile ulaştıracak azık almadan, o güç yolları açacak binekleri olmadan göçüverdiler. Acaba dünyanın, onlardan birini fidye karşılığı bıraktığını, onlara yardımda bulunduğunu, onlarla dostluk kurduğunu gördünüz mü hiç?

Hayır, aksine onları belalara uğrattı, yıprattı; yüzüstü yere atıp, ayaklarının altında ezdi. Onlara ancak ölümle yardım

etti. Ebediyen ayrıлып gittikleri zaman kendisini seçip uyanları, kendisine dayananları tanımadığını mutlaka görmüşsünüzdür. Onlara açlıktan başka bir azık mı verdi? Baskı ve darlık dışında bir yurt mu edindirdi? Karanlıklar dışında bir aydınlık mı hediye etti? Pişmanlık dışında bir şey mi getirdi? Acaba böyle bir dünyayı her şeyden öne mi geçirirsiniz? Ona güvenir misiniz? İnsanları ona teşvik mi edersiniz? Bu yurt; kendisine karşı kötümser olmayan ve korku içinde yaşamayan kimseler için ne kötü yurttur.

Onu bırakıp gideceğinizi, göçeceğinizi bilin, gerçi bilirsiniz ya! "**Kuvvet bakımından bizden kuvvetli olan kimdir?**"¹ diyenlerden öğüt alın. İstemedikleri bineklere bindirilerek kabirlere indirildiler, misafirlğe çağrılmadan mezarlarına konular. Kerpiçten kabirleri örüldü. Kefenleri topraktan biçildi. Çürümüş kemiklere komşu oldu. Artık çağırana gidemeyen komşular oldular; onlara yapılan hiçbir zulmü gideremez, feryat edene aldırış bile edemezler. Ne yağmura sevinir, ne de kuraklıktan ümitsizliğe kapılırlar. Topluluk gibi görünürler, ama yalnızdırlar. Komşu gibi görünürler, ama uzaktırlar. Uzak değiller, fakat birbirlerini ziyaret etmezler, yakındırlar, ama birbirlerine yakınlaşmazlar. Kinleri yitmiş halim kişiler, hasetleri ölmüş habersizlerdir. Ne zararlarından korkular, ne de defetmek için çare düşünülür. Yerin üstünü bırakıp altını, genişliğini bırakıp darlığını, akrabalarla birlikte olmak yerine gurbeti, aydınlığını bırakıp karanlığını yurt edinmişlerdir. Topraktan geldikleri gibi toprağa geri döndüler. Dünyadan ayakları yalın, bedenleri çıplak olarak sadece amelle-riyle ayrılmış, ebedi yaşayışa, beka yurduna göçmüşlerdir.

Noksan sıfatlardan münezzehtir olan Allah da şöyle buyurmaktadır: "İlk kez yarattığımız gibi katımızdan verilmiş bir söz olarak onu tekrar yaratacağız. Şüphesiz biz yapanlarız."^{1/2}

112. Hutbe

Ölüm meleğinin canları alması ve kulların Allah'ı nitelendirme hususundaki acizyetlerin beyanı hakkında:

Eve girdiği zaman onu (Azrail'i) hissediyor musun? Ya da birinin canını alırken onu görür müsün? Dahası, cenini anası karnında nasıl öldürür? Oraya bazı yarıklardan mı sızmakta, yoksa Rabbinin izniyle ona ruh mu icabet etmektedir? Yoksa, zaten onun için bir yerde mi oturmaktadır? Kendi gibi bir yaratılışı vasfetmekten aciz kişi, ilâhını nasıl vafsetsin?³

113. Hutbe

Dünyaya tapmayı kınama hakkında:

Dünyadan el çekmenizi tavsiye ederim. Orası göçülecek yerdir, konaklanacak değil. Aldatıcı şeylerle süslenmiş, onlarla aldatmıştır. Rabbinin katında bayağı görülmüş bir yurttur.

1- Enbiya/104

2- *el-Munik*, Muhammed bin Umran el-Merzbanî (öl. 384); *Tuhefu'l-Ukul*, s.127, İbn Şu'be Harranî; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.51, Kadı Kudâî; *Metalibu's-Seûl*, s.144, İbn Talha Şafîî; *en-Nihaye*, c.1, s.18, 25, 308, İbn Esir; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.112, Cahiz; *Uyunu'l-Ahbar*, s.2, s.250, İbn Kuteybe; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.167, 163, Meclisî; *Senaateyn*, s.277, Ebu Hilal Askerî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.160, İbn Abdurabbih

3- *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir Leysî Vasîfî; *Biharu'l-Envar*, c.77, s.430, Meclisî;

Helali haramına, hayrı şerrine katışıktır. Hayat ölümle, tatlı acı ile iç içedir. Bu yüzden Allah onu dostlarına özgü kılmamıştır ve onu düşmanlarından esirgememiştir.

Hayrı gönülsüz, şerri hazırdır. Ondan toplanan tükenir, edinilen mülk alınır. Bayındırı harab olur. Yapısı çöküp gidecek binaya benzeyen, ömrü de azığının bitmesiyle biten ve müddeti de bir sefer gibi sona erecek olan diyardan ne hayır gelir! Allah'ın size farz kıldığı şeyler için çalışın, sizden istediğini eda etme gayretini de vermesini dileyin.

Sizi çağırmasından önce ölümün çağrısına kulak verip dinleyin. Zahitler, dünyada gülseler bile kalpleri ağlar, sevinçli olsalar da üzüdür ve gıpta edilecek kadar lütfе erseler de az kulluk ettikleri için kendilerine kızarlar. Eceli hatırlamak kalbinizden silinmiş, yalan istekler sizi kuşatmış, dünya sizi ahiretten fazla avucuna almış, çabuk elde edilen dünya nimeti, zamanla elde edilecek ahireti gönüllerinizden çıkarmıştır. Siz Allah'ın dininde kardeşsiniz. Sizleri ancak gönüllerinizdeki çirkinlik ve kalplerinizdeki kötülük birbirinden ayırdı. Birbirinize yardım etmiyor, öğüt vermiyor, ihsanda bulunmuyor, birbirinizi sevmiyorsunuz. Size ne oluyor ki, dünyada edindiğiniz az şeye seviniyor, ahiretten yitirdiğiniz çok şeye üzülmüyorsunuz!? Dünyadan yitirdiğiniz az ve önemsiz şeyler sizi ızdıraba itiyor, ızdırabınız yüzlerinizde beliriyor; az bir şey kaybedince sabrınız tükeniyor. Sanki orası sizin ebedî yurdunuz, metası da size ebedi gibi göründü. Ayıbınızı yüzünüze söylemesinden korktuğunuz için hiçbiriniz kardeşinizin ayıbını söylemiyorsunuz. Gerçekten ahireti terk etmek ve dünya sevmekte el ele verdiniz. Dininiz dillerinize pelesenk olmuş, Sanki her biriniz amelini işleyip

tamamlamış, efendisinin rızasını kazanmıştır.¹

114. Hutbe

Bu hutbede insanlara öğüt vermektedir:

Hamdî nimetlere, nimetleri şükre kavuşturan Allah'a hamd olsun. Tıpkı belalarına hamd ettiğimiz gibi, nimetlerine de hamt ederiz. Kendisine emredilenlerde yavaş davranan, nehyedilenlere koşan nefsin şerrinden Allah'a sığınırız. İliminin kuşattığı, kitabının tek tek saydığı şeylerle O'ndan bağışlanma dileriz. Bir ilim ki sınırlı değil, bir kitap ki hiçbir şey dışta bırakılmamış. Biz O'na; gaybı bizzat görmüş, vaat edilene vâkıf olmuş kimselerin iman ettikleri gibi; ihlâsıyla şirki, yakiniyle şüpheli ortadan kaldıran bir imanla iman ederiz.

Şahadet ederiz ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Tektir ve O'nun ortağı da yoktur. Hakeza (şahadet ederiz ki) Muhammed (s.a.a) O'nun kulu ve Resülü'dür. Bu iki şahadet; sözü yüceltir, ameli yükseltir. Bu ikisinin konulduğu mizan hafiflemez, kaldırıldığı mizan da ağır gelmez.

Ey Allah'ın kulları! Sizi hedefe götürecek azık ve sığındığınızda sizi kurtaracak bir sığınak olan ilâhî takvaya sarılmayı tavsiye ediyorum. Azık ve sığınak odur. En duyarlı davetçi ona davet etmiş, en güzel anlayıp belleyen de onu anlamış ve bellemiştir. Takvaya çağırın, gerçek tebliği yapmış, takvayı anlayan da gerçekten kurtulmuştur.

Ey Allah'ın kulları! Allah korkusu (takva), Allah'ın dostlarını O'nun koymuş olduğu haramlarını çığnemekten alı-koyar,

1- *Rebiu'l-Ebrar, Zemahşerî; Gureru'l-Hikem, s.76, 189, Amidî*

dostlarının kalplerini, O'nun korkusuna bağlar. Öyle ki onları seherlere kadar ayakta tutar, kavurucu bir günde (oruç tutarak) susuz bırakır da gene onlarda yorgunluk yerine rahat, susuzluk yerine suya kanmışlık görülür. Ölümün yakın olduğunu gördüklerinden salih amele koşarlar. Emellerini yalanlar, ecellerini gözetirler.

Sonra dünya yokluk, zahmet, değişiklik ve ibret yurdudur. Dünyanın yokluk diyarı olması, okunu yayına takmış olmasından dolayıdır. O okun sivri ucu hedefini şaşmaz, yarası da tedavi edilmez. Diriyi ölü yapar, sağlamı sakat, başı selâmette olanı da derde sokar. Doymayan bir yiyici, kanmayan bir içicidir.

Dünya bir zahmet yeridir; zira kişi yemeyeceği malı yığar, oturmayacağı evleri yapar. Sonra da gider Allah'ın huzuruna çıkar. Ne yanında taşıdığı malı vardır, ne de oturduğu binaları. Dünya değişiklik yeridir; zira acılanacak kimseye gıpta edersin, gıpta edilecek kimseye de acırsın. Dünyada nimetler çabucak kaybolur, sıkıntılar birden bire bastırır.

Dünya ibret yurdudur; zira insan emeline ulaşmak üzereyken, birden ölüm onun emellerini yok eder. Ne emeline kavuşur; ne de hayal etmeyi terk eder. Fesubhanellah! Dünya mutluluğu ne müthiş bir mutluluk! Susuzluğa kandırışı ne harika! Ve ne güzel gölgelendiriyor kavurucu sıcaklarda!

Azrail gelince geri çevrilemez, giden de geri getirilemez. Fesubhanellah! Yaşayan ölüme kavuşmaya ölüden daha yakın, ölü de hayata yaşayandan daha uzak. Cezası dışında kötülükten daha kötü bir şey ve sevabı dışında hayırdan daha hayırlı bir şey yoktur. Dünyadaki her şeyi işitmek onu gör-

mekten, ahiretteki her şeyi görmek onları işitmekten daha zor/büyük bir şeydir. Size görmek değil de işitmek, gaybe muttali olmak değil de haberdar olmak yetsin.

Şunu bilmelisiniz ki dünyada eksilip ahirette artan şey; dünyada artıp da ahirette eksilenden daha hayırlıdır. Nice eksilen karlı olur, nice artan da zararlı! Emrolduğunuz şeyler, nehiy olunduklarınızdan daha geniş; size helal kılınanlar, haram kılınanlardan daha çoktur. Öyleyse, az olanları çok olanlar için; dar olanı da geniş olanlar için terk ediniz. Allah sizin rızkınızı üstlenmiş ve sizler de (farz kıldıklarıyla) amel etmekle emrolundunuz. Onun size üstlendiği şey için çalışmayı, size farz kılınanla amel etmekten daha üstün tutmayın. Bununla beraber Allah'a yemin olsun ki şüpheler doğmuş, kesin şeyleri bürümüştür. Hatta sanki üstlenilen şey (rızık) size farzmış; farz kılınan (amel) da sizden kaldırılmış gibi telakki edilmeye başlanmıştır.

O hâlde (salih) amel işlemeye gayret edin. Ölümün ansızın gelip çatmasından korkun. Çünkü kaybolan rızkın geri gelmesi umulabilir, ancak kaybolan ömrün gelmesi mümkün olmaz. Bugün elden kaçan bir rızık, yarın daha bir artmış şekilde geri gelebilir. Oysa dün ömrünüzden kaybettiğiniz bir vaktin bugün geri dönmesini bekleyemezsiniz. Umut gelenle, yeis geçenle beraberdir. Öyleyse "**Allah'tan gereği gibi korkun ve ancak Müslümanlar olarak ölün.**"^{1/2}

1- Âl-i İmran/102

2- *et-Teraz*, c.2, s.335, Seyyid Yemanî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.156, İbn Şube el-Harranî, *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.33, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Emali*, c.2, s.107, Şeyh Tusî

115. Hutbe

Hz. Ali'nin yağmur duası:

Ey Allah'ım! Dağlarımız kurudu, topraklarımız tozlandı, hayvanlarımız susadı, hepsi de ağullarında şaşkınlık içinde, yavrusunu kaybetmiş anne gibi inlemekteler. Otsuz otlaklarda şaşkın şaşkın dolaşmakla, susuz pınarlara doluşmakla yoruldular.

Ey Allah'ım! Koyunların iniltisi ve develerin böğürtüsüne acı.

Ey Allahım! Onların yollardaki şaşkınlığına ve ağullarındaki iniltilerine acı.

Ey Allah'ım! Yılların sıkıntıları üzerimize çöreklenince, yağacakmış gibi olup da yağmur yüklü bulutlar yağmayınca sana geldik. Sen, başı darda kalanlara ümit kapısısın. Sen, her isteyenin sorununu halledensin. Hayvanların umutsuzluğa düştüğü, bulutların gelmediği, yaylım develerinin helak olduğu şu zamanda bizi amellerimiz ve günahlarımızdan dolayı yargılamaman için sana dua ediyoruz.

Bizim üzerimize yağmuru bol bulutlar, bereketli bol bir ilkbahar, gönüllere sevinç veren bitkiler göndererek bol rahmetini yay. Ölmüş şeyleri dirilten, kaybedilenleri geri getiren bir rahmet!

Ey Allah'ım! Senden su istiyoruz; kana kana doyuracak, diriltecek, tertemiz, bereketli, verimli, kökleri filizlendiren, dalları meyvelendiren, yaprakları yemyeşil eden, kulların-

dan zayıf olanları güçlendiren ve ölü olan arazileri canlandıran bolca bir su...

Ey Allah'ım! Senden bereketli topraklarımızı bitkilerle dolduracak, vadilerimizi canlandıracak, çevremizi yemyeşil edecek, meyvelerimizi bollaştıracak, hayvanlarımızı yaşatacak, en uzak yündeki komşularımızı faydalandıracak, güneşli çöller ve tarlaları nasiplendirecek bir su istiyoruz. Fakir iklimlere ve çöllerdeki vahşi hayvanlara sonsuz ikramını ve geniş bereketini nasip et.

Rabbim! Bizim üzerimize her tarafı ıslatacak, bardaktan boşanırcasına bir yağmur indir. Bir yağmur ki, taneleri sicim gibi insin, biri bitince biri başlasın. Ne yalancı şimşekler, ne de yalancı bulutları olsun. Ne yağmur getirmeyen parça parça bulutlar, ne de görünüp kaybolan bulutlar. Gönderdiğin bu yağmur, kıtlıktakilerin meralarını yemyeşil yapsın, kuraklıktakileri de bereketinle diriltsin. Çünkü sen, **"Onlar umutsuzluğa düştüğünde yağmuru indirir ve rahmetini yayarın. Sen çok övülen bir velisin."**^{1/2}

116. Hutbe

Dostlarına öğüt vermektedir:

Allah Muhammed'i (s.a.a) hakka davetçi, halka şahit olarak

-
- 1- Şûrâ/28. Seyyid Razî burada bazı cümleleri açıklıyor ki, bunları tercümeyle aktarmaya çalıştık.
 - 2- *el-Fakih*, c.1, s.335, Şeyh Saduk; *Misbahu'l-Muteheccid*, Şeyh Tusî; *R-ebiu'l-Ebrar*, ("sihab ve meter" babı) Zemahşerî; *Usul-i Kâfi*, c.5, s.53; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.4, s.338 İbn Abdurabbih; *Kitabu'l-Cemel*, Vakıdî; *el-İrşad*, s.139, 159, Şeyh Müfid; *Tecaribu'l-Umem*, İbn Miskeveyh, *Te'sisu'ş-Şia* adlı kitaba bakınız, s.415; *Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî

göndermişti. Risaletlerini gevşemeden ve ihmal etmeden tebliğ etmiş, Allah yolunda Allah düşmanlarıyla gevşemeden, bahane ileri sürmeden cihat etmiştir. Muttakilerin imamı, hidayete erenlerin gözüdür.

...Eğer benim bildiğim gibi size gizlenmiş olan şeyleri bilseydiniz (evlerinizi terk edip) yollara düşer, yaptıklarınıza ağlar, yaşlı kadınlar gibi dövünür, mallarınızı bırakırdınız; hem de başına ne bir bekçi diker, ne de birisine emanet ederdiniz. Sizin her biriniz başının derdine düşer, hiç kimseyle ilgilenmezdi. Fakat siz size verilen öğütleri unuttunuz, sakındırıldığınızı şeylerden güvene erdiniz.

Bunun için aklınız başınızdan gitti, işleriniz birbirine karıştı. Keşke Allah benimle sizin aranızı ayırsaydı da sizden daha layık olanlara katsaydı beni! Allah'a yemin olsun sağlam görüşlere sahip, yumuşak huylu, hakkı söyleyen, azgınlığı ve zulmü terk etmiş, hedefe koşarcasına önde giden, dosdoğru yolda ilerleyen bu (layık) topluluk ebedî mükâfatı ve rahat bir yaşamı elde etmiştir. Bi-lin ki, Allah'a yemin olsun size, Sakif kabilesinden kibirli ve haktan yüz çeviren birisi musallat olacak, yeşilliklerinizi yiyip yağlarınızı eritecek. Yeter artık ey Eba Vazaha!¹

Seyyid Razî şöyle diyor: "Vazaha" osuruk böceğidir ve bu söz (H.

1- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.6, s.249, İbn Abdurabbih; *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.112, Mes'udî (öl. 333); *Tehzibu'l-Lügat*, c.7, s.101, Ezherî; *el-Buldan*, s.181, İbn Fakih; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Ahmed bin Muhammed Herevî; *en-Nihaye*, c.2, s.41 ve c.5, s.170, İbn Esir; *Kenzu'l-Ummal*, c.6, s.87, Muttaki Hindî; *el-İrşad*, c.1, s.33, Deylemî; *el-Fakih*, c.1, s.275, Şeyh Saduk

41 yılında doğan) Haccac-i Sakafi'ye işaretir. Haccac'ın osuruk böceği ile bir hikâyesi vardır ki burası zikre uygun değildir.¹

117. Hutbe

Bu hutbesinde can ve malı açısından cimrilik edenleri kınamaktadır:

Mallarınızı size rızık verenin yolunda infak etmiyor, nefislerinizi yaratıcısının uğruna tehlikeye atmıyorsunuz. Allah adını kullanarak kulları üzerinde ikram sahibi olduğunuz hâlde, Allah'a kulları arasında ikram etmiyorsunuz.

Sizden öncekilerin yaşadığı evlerde yaşamaktan ve en yakın kardeşlerinizden ayrılmaktan ibret alın.²

118. Hutbe

Salih dostları hakkında şöyle buyurmaktadır:

Sizler hak üzere yardımlaşanlar, dinde kardeşler, zor gününüzde birbirlerinize koruyucu kalkan ve diğer insanlara karşı sırdaşlırsınız. Sizinle yüz çevirenleri vurur ve yönelenlerin itaatini ümit ederim. O hâlde bana riya ve şüpheden uzak nasihatlarla yardım edin. Vallahi ben, insanlara kendile-

1- Haccac bir osuruk böceğini kaç defa kendinden uzaklaştırdı, ama yine yanına gelince bu defa eliyle tuttu ve osuruk böceği elini ısırıldı. Haccac H. 95 yılında bu ısırdıktan dolayı bedeni şişti ve öldü.

2- *el-İkdu'l-Ferid*, c.6, s.249, İbn Abdurabbih; *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.112, Mes'udî (Ö. H. 333); *Tehzibu'l-Lügat*, c.7, s.101, Ezherî; *el-Buldan*, s.181, İbn Fakih; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Ahmed bin Muhammed Herevî; *en-Nihaye*, c.2, s.41 ve c.5, s.170, İbn Esir; *Kenzu'l-Ummal*, c.6, s.87, Muttaki Hindî; *el-İrşad*, c.1, s.33, Deylemî; *el-Fakih*, c.1, s.275, Şeyh Saduk

rinden daha evlâyım.¹

119. Hutbe

Sıffin ve Nehrevan Savaşları'ndan sonra halkı cihada davet edince onların suskunluğu karşısında şöyle buyurdu:

Ne bu hâliniz? Dilsiz mi oldunuz?

Bazıları, "Ey Müminlerin Emiri! Sen hareket edersen biz de seninle hareket ederiz." deyince de şöyle buyurdu:

Size ne oluyor? Ne doğru yola girebildiniz, ne de dilediğinizi elde ettiniz. Bu şartlarda mı savaşa çıkayım? Ancak, cesur ve kuvvetlilerinizden oluşan, razı olduğum askerle savaşa çıkabilirim. Benim orduyu, şehri, beytülmalı, yeryüzünün toplanacak haracını, Müslümanlar arasında hüküm vermeyi isteyenlerin haklarını gözetmeyi bırakıp, az bir askerle önceden gönderdiğim öbür bölüğün arkasına düşmem, boş torbada sallanan bir ok gibi ses çıkarmam doğru olmaz. Ben değirmen taşının miliyim. O benim etrafımda döner ve ben yerimde sabitim. Ben ayrılınca da rayından çıkar, değirmen taşının altındaki sofraya sallanır (içindekiler etrafa saçılır.) Bu ise Allah'a andolsun kötü bir görüşür.

Allah'a andolsun düşmanla karşılaşınca şehit düşmeye ümitvar olmasaydım -keşke böyle bir şahadet bana mukadder olsaydı- bineğimi yaklaştırım, biner, sonra sizden ayrılır, kuzey

1- *et-Tarih*, c.4, s.85, Taberî; *el-İmame ve's-Siyase*, s.121, İbn Kuteybe; *Kitabu'l-Cemel*, Vakıdî; hakeza bu hutbeyi Medainî ve Vakıdî de kendi kitaplarında nakletmişlerdir; *Şerhu Nehci'l-Belâğa* c.2, s.259, İbn Ebî'l-Hadid

ve güney yelleri estikçe sizi asla aramazdım. Zira siz kınayıp ayıplayanlarsınız, doğru yoldan, birlik ve dirlikten sapanlarsınız. (Tilki gibi) kurnazlıkla davranıyorsunuz; şüphesiz gönüllerinizin birliği olmadıktan sonra sayı çokluğunuzun bir faydası yoktur. Sizleri öyle bir açık yola koydum ki onda sadece helak ehli olanlar helak olur. Kim bunu takip ederse gideceği yer cennet, kim de saparsa gideceği yer ateştir.¹

120. Hutbe

Bu hutbesinde halka üstünlüklerini anlatmakta ve öğüt vermektedir:

Allah'a andolsun, tebliğ edilen emirlerin, tamamlanan vaatlerin, söylenen sözlerin tümü bana öğretildi. Hikmetin kapıları, işlerin/emirlerin ışığı biz Ehli Beyt'tedir. Dikkat edin! Dinin hükümleri birdir, yolu düz ve doğrudur. Kim ona tâbi olursa hedefe ulaşır, kazanır; kim ondan geri durur uzaklaşırsa, sapar ve pişman olur.

Azıkların hazırlanacağı, gizli şeylerin açığa çıkacağı gün için çalışıp çabalayın. Akli nezdinde hazır olan şeylerin kendisine fayda vermediği kişi, akli nezdinde gizli olan şeyler hususunda daha fazla acze düşer, yoksun düşer ve şaşkınlık içinde kalır. Harareti şiddetli, dibi derin, ziyneti demir, içeceği irin olan ateşten sakının.

Bilin ki, Allah'ın insanlar içinde bir kişiye güzel ün vermesi, teşekkür etmeyene miras bırakacağı mal vermesinden daha hayırlıdır.²

1- *en-Nihaye*, c.1, s.215, İbn Esir

2- *Kitabu Süleym bin Kays*, s.142; *Gururu'l-Hikem*, s.81-82, Amidi

121. Hutbe

Leyletü'l-Harir'den sonra Sahabelerden biri ayağa kalkıp kendisine "Önce bizi hakemlikten alıkoydunuz, sonra da bunu bize emrettiniz. Bu iki işten hangisi daha doğrudur?" deyince, Emirü'l-Müminin, bir elini diğer eline vurduktan sonra şu konuşmayı yaptı:

Biatini terk edip ahdini bozanların cezası budur. Bilin ki, Allah'a andolsun size (savaşa devamı) emrettiğim zaman, Allah'ın hayır kıldığı, ama istemediğiniz bir işe zorluyordum sizi. Bana uysaydınız, sizi doğru yola sevk ederdim, eğriseydiniz sizleri doğrulturdum, itaat etmeseydiniz çarenize bakardım. Bu da doğru bir şey olurdu. Fakat bu işi kimin için, kiminle yapayım? Siz benim derdimsiniz, sizi tedavi etmek istiyorum. Ayağındaki dikenle dikenle çıkarmaya çalışan kişiye benziyorum. O da biliyor ki bu diken o dikenin yerinde kırılacak kalacaktır.

Ey Allah'ım, bu dermansız derdin hekimleri ilaç bulmaktan bıktı, bu derin kuyudan su çekenler usandı, çaresiz kaldı!

İslâm'a davet edildiğinde kabul eden, Kur'ân'ı okuyup onu güzel anlayan, cihada çağrıldıklarında yavrusuna koşan dişi deve gibi süt emen çocuklarını bile bırakıp koşan, kılıçlarını kınlarından sıyırp yalın kılıçla saldıran, bölük bölük ve saf-lar hâlinde arzın her tarafına yayılan topluluk nerede? Bir kısmı yok oldu, bir kısmı kurtuldu. Hayatta kalanlardan dolayı sevinmiyor, ölenler için başsağlığı dilemiyorlardı. (Allah korkusundan) Ağlamaktan gözleri dünyayı göremez olmuş, oruçtan karınları çekilmiş, dua etmekten dudakları kurumuş, uykusuzluktan benizleri solmuş, simalarına Allah'a bo-

yun eğenlerin tozu konmuştı. İşte onlar, benim giden kardeşlerimdir. Onları görmeye müştak olup hasretiyle, ayrılıklarının acısıyla ellerimizi ısırmayı hak ettik. Şeytan, yollarını güzel gösteriyor, dininizi düğüm düğüm çözmek istiyor. Sizleri birlik yerine ayrılığa ve ayrılıkla da fitneye düşürmeye çalışıyor. O hâlde onun vesvese ve büyüünden yüz çevirin; size nasihat armağan edenin nasihatını tutun, ona bağlanın.¹

122. Hutbe

Hz. Ali hakemeyn olayına itiraz eden Haricîlerin yanına gelerek şöyle buyurdu:

Hepiniz, Siffin'de bizimle birlikte miydiniz?

"Olan da var olmayan da var" dediler. Şöyle buyurdu:

İki kısma ayrılın; Siffin'de bulunanlar bir yanda, bulunmayanlar da diğer yanda toplansın da her gruba kendine uygun olanı diyeyim.

Ardından halkı çağırdı ve şöyle buyurdu:

Konuşmanızı kesin, sözlerimi dinleyin, can kulağıyla dinleyin; şahitlik yapmanızı istediğimde herkes o konuda bildiğini söylesin.

1- *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.165, İbn Abdurabbil; *Metalibu's-Seül*, c.1, s.100, İbn Talha Şafii; *el-İrşad*, s.139, Şeyh Müfid; *el-İhtisas*, s.153, Şeyh Müfid (Abbasî Halifesi Hadî'nin çağdaşı İbn De'b'in kitabından nakletmiştir); *el-İhticac*, c.1, s.273, Tabersî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.130, Zemahşerî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *el-Mustaksa*, c.2, s.260, Zemahşerî;

Sonra onlara uzun bir konuşma yaptı. Bu cümleden şöyle buyurdu:

Onlar hile, aldatma, kandırma ve düzenle mushafları mızraklarının ucuna taktıkları zaman; "Bunlar da dindaş ve kardeşlerimizdir, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın kitabına sığınarak geçmiş hatalarını bağışlamamızı diliyorlar. O hâlde onları kabul edelim ve kalplerinden hüznü uzaklaştıralım" diye söylemediniz mi? Size, "Bu işin dış yüzü iman, iç yüzü düşmanlıktır; evveli merhamet, sonu ise pişmanlıktır. İşinize sarılın, yolunuzda yürüyün, dışinizi sıkın, savaşa devam edin. Uyulduğunda insanı sapıklığa götürecektir; uyulmadığında zillete düşürecek çağırıcının çağırısına iltifat etmeyin" dedim. Fakat o iş -hakemiyet meselesi- sonunda gerçekleşti ve ona razı oldunuz.

Allah'a andolsun kabul etmeseydim, bana hiçbir şeyi farz olmazdı. Allah ondan dolayı bana bir günah yüklemeydi. Ben kabul etseydim yine hak benimle olurdu ve bana itaat etmeniz gerekirdi. Şüphesiz Kur'ân benimledir, sahip olduğundan beri ondan ayrılmadım. Resulullah'la birlikteyken öldürmek sadece babaların, oğulların, kardeşlerin, yakınların arasında dönerdi; her musibet ve güçlük ancak imanımızı daha fazla artırır; hak üzere sebat ederek, emre uyararak, yaraların acısına dayanırdık. Fakat İslâm'da kardeşler olduğumuz hâlde, İslâm'a giren eğrilik, sapıklık, şüphe ve tevil yüzünden birbirimizle savaşmaktayız. Allah'ın aramızdaki ayrılığı giderip bizi uzlaştıracığı vesileye yapışmalı ve onun dışındakilerden uzaklaşmaya çalışmalıyız.¹

1- *el-İhticac*, c.1, s.274, Tabersî; *el-Maarif*, c.2, s.136, İbn Kuteybe

123. Hutbe

Sıffin' de ashabına şöyle demiştir:

Hangi biriniz, düşmanla karşılaştığında yüreğinde bir güçlük duyar ve kardeşlerinden birinin zayıf düştüğünü görürse, kendisine ihsan edilen üstün cesaretle, nefsinden düşmanı defettiği gibi kardeşinden de defeder? Oysa Allah dileseydi, onu da kendisi gibi karar kıları.

Ölüm haristir; ne oturan onun pençesinden kurtulur; ne de korkan onu acze düşürür. Ölümün en şerefli (Allah yolunda) öldürülmektir. Ali b. Ebî Talib'in canı kudretinde olana and olsun, bana bin kılıç darbesiyle yaralanarak ölmek, Allah'a itaatsiz olarak yatakta ölmekten daha yeğdir.¹

...Kertenkelelerin izdiham anında derilerinden çıkan ses gibi sesler çıkardığınızı (bozguna uğradığınızı) görür gibiyim. Hiçbir hakkı almıyor, hiçbir zulmü gidermiyorsunuz. Bu siz, bu da açık yol! Kurtuluş, kendini (cesaretle) zor işlere atan kimsenin; helak ise, (zayıf bir yürekle) geride durup kalandır.²

124. Hutbe

Ashabını cihada teşvik etmektedir:

Zırhsızları geriye, zırhlıları öne alın, dişinizi sıkın; çünkü bu,

1- Feyzu'l-İslâm nüshasına göre bu hutbenin sona kadar geri kalan kısmı 123. hutbe olarak yer almıştır. Öncesi ise 122. hutbe sayılmıştır.

2- *Rebiu'l-Ebrar* (Tebeddulu'l-Ahval babında), Zemaşşerî; *Gureru'l-Hikem*, s.322, Amidî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.282, İbn Abdurabbih; *el-Kâfi*, Kitabu'l-Cihad, s.342, Kuleynî; *el-Vafi*, Kitabu'l-Cihad, s.27, el-Feyz; *el-Cemel*, s.174, Şeyh Müfid; *el-İrşad*, s.119, Şeyh Müfid

kılıcı insanın başından uzaklaştırır. Mızraklar karşısında zikzaklar çizin; böylesi düşman mızraklarından kurtuluş için daha tesirlidir. Gözlerinizi kısın; bu size cesaret ve kalbinize huzur verir. Seslerinizi kısın, (temkinli olun); bu gevşekliği giderir. Bayrağınızı diktiğiniz yerde sabit tutup, başıboş bırakmayın; onu ancak içinizdeki yiğitlere verin. Onlar, savunması gerekeni savunan, uğradıkları meşakatlere direnen, sabreden, bayrağın etrafında dönüp duran, bayrağın önüne arkasına, sağına soluna geçip bayrağı koruyanlardır. Ne geri kalarak bayrağı düşmana teslim ederler ne de öne geçip yalnız bırakırlar.

Savaşta düşmanla karşılaşınca herkes rakibine yetsin, kardeşini de himaye etsin. Rakibini arkadaşına bırakmasın. Bu takdirde o iki rakib karşısında yalnız kalır; kendi rakibi ve kardeşinin rakibi.

Allah'a yemin olsun, dünya kılıcından kaçsanız da, ahiret kılıcından emanda olamazsınız. Siz Arabın büyükleri, ileri gelenleri, hamiyetlilerisiniz; savaştan kaçmak, Allah'ın gazabına uğramaya, zillete düşmeye sebep olur ve ebedi bir utançtır. Kaçan kimse, ömrünü uzatmaz, kendisiyle ölüm günü arasına bir engel koyamaz. Suyu koşan susuz kimse gibi, Allah'a doğru giden kimse kimdir? Cennet, mızrakların gölgeleri altındadır. Bugün haberler açıklanır. (iman iddialarının doğru olup olmadığı belli olur.)

Allah'a andolsun ki, düşmanların kendi diyarlarını özlediği kadar, ben de onlara kavuşmayı özlüyor, şevk duyuyorum. Allah'ım hakkı reddederlerse topluluklarını dağıt, ayrılığa düşür, suçlarına karşılık helak et onları. Onlar, peş peşe vu-

ruhan mızrak darbeleriyle delik deşik olup deliklerinden hava çıkmadıkça, kafaları parçalanmadan, kemikleri kırılmadan, kolları ayakları kesilmeden yerlerinden kıpırdamazlar. Grup grup askerler birbiri ardınca saldırmadıkça, yanlarında atlar ve develer bulunan askerler onlarla savaşmadıkça, peş peşe gelen büyük ordular beldelerini ele geçirip, atları bütün topraklarını, ekin ve tarlalarını çiğnemedikçe inatlarından vazgeçmezler.^{1/2}

125. Hutbe

Haricîler'in hakemiyet olayı ile ilgili konuşmasını duyduktan sonra şöyle buyurdu:

Biz insanları değil, Kur'ân'ı hakem kabul ettik. Bu Kur'ân, sadece iki kapak arasına yazılmış, dil ile konuşmayan bir kitaptır. Ona bir tercüman gerek. Onu ancak insanlar açıklar. Bu topluluk bizden Kur'ân'ı hakem tayin etmemizi istediğinde noksan sıfatlardan münezzehe olan Allah'ın kitabından yüz çevirenler olmadık. Çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Bir şey hakkında çektiğinizde o işi Allah'a ve Resulüne döndürün."**³ Allah'a döndürmek, onun kitabıyla hükmetmemiz; Resulullah'a döndürmek ise, onun sünnetine uymamızdır. Allah'ın kitabıyla, doğrulukla hükmedilecekse,

1- Seyyid Razî burada bazı kelimeleri açıklamıştır ki biz de bunu tercümede yansıtmaya çalıştık

2- *Kitabu Sıffin*, Nasr bin Mezahim, s.235; *et-Tarih*, c.6, s.9 ve 3290, Taberî; *el-Kâfi*, c.5, s.39, Kuleynî; *el-Futuh*, c.3, s.73, Ahmed bin A'sem Kufî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.110, İbn Kuteybe; *Kitabu Süleym bin Kays*, s.140; *el-İrşad*, s.126, Şeyh Müfid; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.398, Mes'udî

3- Nisa/59

biz buna diğ er insanlardan daha layıĝız. Resulullah'ın sünnetiyle hükmedilecekse, biz buna insanların en ehlerinden daha ehiliz. Ama "Niçin hakemiyet meselesinde aranızda mühlet verdin?" derseniz; Cahil olan bunu öğrensin, âlim de sebat etsin diye yaptım. Olur ki Allah, bu arada ümmetin arasını düzeltir de böylece ümmetin boĝazı sıkılmaz, hakkı tanıma hususunda acele etmez ve ilk saptırıcı düşüncelere uymaz.

Allah katında insanların en efdali kazancını azaltsa, onu kedere, meşakkatlere sürüklese bile hakla amel etmeyi, kendine fayda veren batıldan daha çok seven kimsedir.

Böyle şaşkınca nereye g t r l yorsunuz, nereden getirildiniz? Yoldan çıkan, kitaptan uzaklaşan, doĝru yoldan ve adaletten sapan, zulme sarılan, hakkı görmeyen, ona uymakta şaşkınlaşan kavme karşı savaşa hazırlanın. Ama siz ne güvenilecek kişilersiniz, ne de dayanılacak yoldaşlarsınız? Ne kadar da savaş ateşini alevlendiren kötü kişilersiniz. Yazıklar olsun size sizden ne kadar da kötülük gördüm! Sizi bir gün yüksek sesle  aĝırdım ve bir gün de kulaĝınıza fısıldadım; ama ne yüksek sesle  aĝırdıĝımda sadık azadeler, ne de kulaĝınıza fısıldadıĝımda g venebileceĝim kardeşler oldunuz.¹

126. Hutbe

Beyt lmalı adil şekilde b l şt r nce bu siyasete uymaz deyip kendisini kımayanlar hakkında şöyle buyurdu:

1- *et-Tarih*, c.6, s.37 ve 3352, Taberî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.100, Sibte b. Cevzî; *el-İrsad* s.157, Şeyh Müfid; *el-İhticac*, c.1, s.275, Tabersî

Yönettiğim topluma karşı zulümle galebe çalmayı istememi mi emrediyorsunuz? Allah'a andolsun gece gündüz birbiri ardınca geldikçe, gökte yıldız yıldızı takip ettikçe böyle bir işi yapmam. Eğer benim malım bile olsaydı hepsini aralarında eşit paylaşırdım. Şimdi nasıl haksızlık yaparım? Mal Allah'ın malı!

Haberiniz olsun, malı yersiz yerde harcamak, israf ve haddi aşmaktır; bu iş sahibini dünyada yüceltir, ahirette alçaltır. İnsanlar arasında ikram sahibi, Allah katında ise hakir kılar. Malını yersiz yere, ehil olmayan kişilere veren mal sahiplerinden, Allah'ın o halkın şükran duygusundan kendilerini mahrum kılmadığı, onların sevgilerini de başkasına yöneltmediği kimse yoktur. Bir gün ayağı kayar da, yardımlarına ihtiyaç duyarsa, en kötü ve kınayıcı dost olurlar.¹

127. Hutbe

Bu hutbede bazı dini hükümleri açıklamakta, Haricîlerin yanlışlarını dile getirmekte ve hakemeyn olayına değinmektedir:

Diyelim ki kendinizce benim hata ettiğimi, doğru yoldan sapığımı zannettiniz; peki neden benim bu hareketim yüzünden bütün Muhammed (s.a.a) ümmetini de sapık sayıyorsunuz? Benim hatam yüzünden onları hatalı kabul ediyor; suçum yüzünden onları tekfir ediyorsunuz, kılıçlarınız omuzlarınızda hasta sağlam ayırt etmeksizin onu herkese sallıyor,

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.153, İbn Kuteybe; *Tuhefu'l-Ukul*, s.131, İbn Şu'be Harranî; *Furuu'l-Kâfi*, c.4, s.31, Kuleynî; *el-Mecalis*, s.95, Şeyh Müfid; *el-Emali*, c.1, s.121 ve 197, Şeyh Tusî; *Biharu'l-Envar*, Kitabu'l-Garat, Meclisî

suçularla masumları birbirlerine karıştırıyorsunuz. Resulullah'ın evli olarak zina eden kimseyi recmettikten sonra üzerine namaz kıldığını, mirasını da mirasçılara verdiğini bilirsiniz. Katili öldürmüş, mirasını ehline paylaşmıştır; hursuzluk edenin eli kesilmiş, zina eden bekâra celde (yüz sopa cezası) uygulanmış, ama ganimetlerden paylarına düşeni de vermiştir. Onlar da Müslüman kadınları nikâhlamışlardır. Resulullah onlara suçlarının cezasını vermiş, Allah'ın hukukunu tatbik etmiştir. Ama İslâm'daki paylarından onları men etmemiş, adlarını Müslümanlıktan çıkarmamıştır.

Siz insanların en şerlilerisiniz; şeytanın kendi yollarına sevk ettiği ve şaşkınlığa düşürdüğü kimselersiniz. Benim hakkımda iki sınıf helak olacaktır: Bir kısmı kendisini haktan uzaklaştıracak ölçüde beni aşırı sevenlerdir. İkincisi ise kendisini haktan uzaklaştırıp sapıklığa götürecek ölçüde bana aşırı buğz edendir. İnsanların en hayırlıları; hakkımda ne ileri gidip ne de geri kalan, orta yolu seçenleridir. Bu yolu seçerek çoğunluğun (hak) inancına sahip olun. Çünkü Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. Ayrılıktan sakının.

İnsanlardan ayrılan, sürüden ayrılan koyunun kurda yem olması gibi şeytana yem olur. Dinleyin ve uyanık olun. Bu sloganı atan (Haricîlerin fitneye düşürücü sözlerini söyleyen) kimseyi, benim sarığım altında olsa bile öldürün. Tayin edilen iki hakem, Kur'ân'ın hayat verdiğini diriltmek, öldürdüğünü öldürmek için tayin edilmişti. Kur'ân'ı ihya etmek ona topluca sarılmaktır. Onu öldürmek ise ondan uzaklaşmaktır. Kur'ân, bizi onlara sevk ederse onlara uyarız. Onları bize sevk ederse o zaman da onlar bizlere uymalıdır.

Babası olmayasicalar! Sizi kötü bir işe salmadım, işlerinizde aldatmadım, yanlışlığa düşürmedim. Cemiyetiniz iki kişiyi seçme görüşünde birleşti. Biz de Kur'ân'ın hükmünden çıkmamalarını şart koştuk. Ama onlar ise saptılar, gözleri göre göre hakkı terk ettiler, zulüm heva ve hevesleriyle örtüştü de o yola koyuldular. Biz ise zalimce hükmetmeden ve kötü görüşlerini açıklamadan önce onlara hükmünde adil olmalarını ve gerçeğe uymalarını şart koştuk.¹

128. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde Basra'da gelecekte olacak büyük olayları haber vermektedir.

Ey Ahnef! Sanki ben onun; tozu dumanı, gürültüsü, dizgin sesleri, atlarının kişnemesi olmayan bir orduyla yola düştüğünü ve yeryüzünü deve kuşlarının ayakları gibi ayaklarının altına aldığını görür gibiyim. (*Seyyid Razî bu şahıstan maksadın Sahibu'z-Zenc olduğunu söylemektedir.*)

Yazıklar olsun o gösterişli yollarınıza, akbaba kanatları gibi etrafa sarkan (balkonlu) ve (sütunları) fil hortumlarına benzeyen süslü evlerinize. Böylelerinin ne ölülerine yas tutulur ve ne de yitikleri aranır. Dünyayı yüzünün üstüne çarpan, ona gerektiği kadar değer veren ve olması gerektiği gibi bakan benim.

1- *et-Tarih*, c.6, s.47 ve 3378, Taberî; *en-Nihaye*, (Cebr maddesi), İbn Esir; el-Heyevan, c.2, s.90, Ebu Osman Cahiz; *el-Mehasin*, s.41, Beyhakî; *el-Emali*, Şeyh Saduk; *Gureru'l-Hikem*, s.329, Amidî; *Madenu'l-Cevahir*, s.226, Keracekî; *Mürucu'z-Zeheb* c.2, s.413, Mes'udî; *et-Temsil ve'l-Muhazere*, s.27, Sealibî; *en-Nihaye*, (Yed babında) İbn Esir, (H. 606)

...Sanki yüzleri çekiçle dövülmüş kalkan gibi olan bir topluluğu (Moğol Türklerini) görür gibiyim. Renkli ve has ipek giyiyorlar. En güzel atları kendilerine saklıyorlar. Çok cina-yet işlerler; öyle ki yarahlılar öldürülenlerin üzerinden yürür. Kaçanları, esir düşenlerinden daha azdır.

Arkadaşlarından birisi, "Sana gayb ilmi verilmiş ey Müminlerin Emiri!" deyince Ali (a.s) güldü ve Kelb kabilesinden olan o adama şöyle dedi:

Ey Kelbli! Bu, gayb ilmi değildir; bu ancak ilim sahibi birisinden ilim öğrenmektir. Gayb ilmi, kıyamet ilmidir. Bu da Allah'ın şu ayetinde saydığı şeylerdir: "Muhakkak ki kıyamet saati Allah'ın indindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerdeki olacağı O bilir. Hiçbir şahıs yarın ne kazanacağını bilmez ve hiçbir şahıs nerede öleceğini de bilmez."¹

Bundan dolayı rahimlerden erkek mi kız mı, çirkin mi güzel mi, cömert mi cimri mi, şaki mi said mi, cehenneme bir odun mu; yoksa cennetlerde peygamberlere bir arkadaş mı olacağını Allah bilir. İşte bu Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği gayb ilimidir.

Bundan başka bir ilim daha vardır ki, Allah onu nebisine öğretmiş ve o da bana öğretmiştir. Kalbim iyice idrak etsin ve aklım da iyice kavrasın diye dua etmiştir.²

1- Lokman/34

2- *et-Tarih*, c.6, s.48, Taberî; *en-Nihaye*, (Cebr maddesi) İbn Esir; *el-Heyevan*, c.2, s.90, Ebu Osman Cahiz; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.41, Beyhâkî; *el-Emali*, Şeyh Saduk; *Gureru'l-Hikem*, s.329, Amidî; *Madenu'l-Cevahir*, s.226, Keracekî; *Sahih-i Müslim*, c.8, s.184, *Kitabu'l-Fiten*, Naim

129. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde insanlara öğüt vermektedir:

Ey Allah'ın kulları! Siz ve bu dünyadaki arzularınız eceli belli olan yerde konaklayanlar veya ödeme zamanı geldiğinden alacaklıları alacağını istemeye gelmiş borçlularsınız. Ömrünüz tükeniyor, yaptıklarınız yazılıp sayılıyor. Nice çaba gösterenler kaybetmiş ve nice zahmet çekenler zarar etmişlerdir. Hayrın yüz çevirip uzaklaştığı, şerrin yönelip yaklaştığı, şeytanın da insanları helak etmeyi umduğu bir devirde yaşıyorsunuz. Şeytan kuvvetlenmiş, ordusu çoğalmış, düzeni her yana yayılıp etrafınızı kuşatmış avlaması kolaylaşmıştır. Çevredekilerden dilediğine bak; yoksulluk içinde kıvranan fakirden, küfrü Allah'ın nimetiyle değişmiş zenginden, malını çoğaltmak için Allah'ın hakkını vermeyen cimriden, kulağını öğütlere sağır eden azgın inatçıdan başkasını görebilir misin? Nerede iyileriniz, salihleriniz? Nerede hürleriniz, cömertleriniz? Nerede, kazançlarında titiz davranıp sakınanlarınız, dinlerinden kötülük ve günahı giderenleriniz? Hepsi şu çabucak geçen, meşakkatle yaşanan bayağı dünyayı terk edip gitmedi mi? Dudakların; küçük görülsün ve unutulsunlar diye haklarında sadece kötülecek için kıpırdadığı en kötü/aşağılık insanlar olarak mı yaratıldınız? O hâlde, "**İnna lillah ve inna ileyhi raciun**"¹ demek gerekir.

Fesat yaygınlaştı, onu değiştiren, inkâr eden ve önleyen yok. Bu hâlinizle mi Allah'ın mukaddes yurdunda Allah'a komşu

bin Hammad; *el-Melahim*, s.70, İbn Tavus; *Kitabu'l-Fiten*, İbn Bezzaz; *Sahih-i Buhari*, c.4, s.34

1- "Biz Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz!" Bakara/156

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ve en değerli dostları olmayı umuyorsunuz? Hayır olmaz! Hile yapıp aldatarak Allah'ın cennetine giremezsiniz, itaat etmeden hoşnutluğuna eremezsiniz. Marufu emredip kendisi terk edene, kendisi işlediği hâlde münkerden nehyetmeye kalkışana Allah lanet etsin!¹

130. Hutbe

Ebuzer'e Rebeze'ye sürgün edilirken şöyle buyurmuştur:

Ey Ebuzer! Sen Allah için kızdın. Kendisi için gazablandığın kimseye ümit bağla. Bu kavim dünyaları için senden korktu. Sen de dinin için onlardan korktun. Senden korktukları şeyi onlara bırak, onlardan korktuğun şey için de onlardan kaç. Onları menettiğin şeye ne kadar da muhtaçtırlar, sen ise menettikleri şeyden tamamen müstağnisin. Yarın kimin kazandığını, kimin daha çok gıpta edildiğini bileceksin. Gökler ve yerler bir kula kapansa, eğer o kul Allah'tan sakındıysa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Sana ancak hak arkadaş olur, senden yalnız batıl kaçır. Onların dünyalarını kabul etseydin, seni severlerdi; dünyadan bir şey alsaydın, sana eman verirlerdi.²

131. Hutbe

Bu hutbesinde hâkimiyet kurmasının sebebini açıklamakta ve hak

1- *Gureru'l-Hikem*, s.320, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Tebeddül'ül Ahval babı) Zemahşerî

2- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.206, Kuleynî; *Kitabu's-Sakife*, Cevherî; *Şerhu Nehci'l-Belâğa* c.2, s.375, İbn Ebi'l-Hadid; *et-Tarih*, c.2, s.120, Yakubî; *et-Tezkire*, s.156, İbn Cevzî

üzere olan bir önderin niteliklerini beyan etmektedir:

Ey ruhları farklı, kalpleri dağınık, bedenleri burda, akılları kaybolmuş kimseler! Ben sizi hakka yöneltiyorum, siz ise aslanın kükremesinden kaçan keçi gibi kaçıyorsunuz. Hayır, sizinle adaletin karanlığını gidermeye, hakkın eğriliğini düzeltmeye imkân yok! Allah'ım, şüphesiz sen bilirsin, bizim burada bulunuşumuz, dünya iktidarına meylimizden, geçici dünya malını isteyişimizden değildir. Fakat biz dinin işaretlerini yeniden dikmek, beldelerini ıslah etmek istiyoruz. Böylece zulme uğrayan kulların güvene kavuşsun, terk edilen ve uygulanmayan hadlerin yeniden ikame olsun. Allahım! İlk olarak mabuduna yönelen, işitip icabet edenlerdenim. Resulullah'tan (s.a.a) başka benden önce namaz kılan olmadı.

Şüphesiz bilirsiniz, namuslar, kanlar, ganimetler ve hükümler hususunda velayet sahibi olanların ve Müslümanlara önderlik edenlerin cimri olması doğru değildir. Çünkü lider cimri olursa halkın malına göz diker; Aynı zamanda cahil de olmamalıdır; aksi takdirde bilgisizliğiyle onları yoldan çıkarır. Zalim de olmamalıdır; zira zalim olursa, zulmüyle onları birbirinden ayırır. Adaletsizlik eden de olmamalıdır; aksi takdirde halkın mal ve servetine yazık eder, bir grubu diğerinden öne geçirir.

Hüküm makamında rüşvet almamalıdır; zira rüşvete kapılan olursa hakları yok eder, hadleri görmezlikten gelir. Sünneti terk eden de olmamalıdır; aksi takdirde ümmeti helake sürükler. (Bunların hiçbirisi Müslümanların önderi ve lideri

olmaya layık değildir.)¹

132. Hutbe

Bu hutbesinde insanlara öğüt vermekte ve dünyadan sakındırmaktadır:

Verdiği ve aldığı şeylere, nimetlerine ve imtihanlarına hamd ederiz. O, her şeyin gizlisini bilir ve her sır onun nezdinde aşikârdır. Göğüslerin gizlediğini, kem gözlerin sakladığını bilir. Kalbin lisanla, batının zahirle uyumlu olduğu bir tanıklıkla şahadet ederiz ki, ondan başka hiçbir ilâh yoktur, Muhammed onun seçkini ve gönderdiğiidir.

...Allah'a yemin olsun, bu gayet ciddidir, şaka değildir, hak-
tır, yalan değildir. Ölümü diyorum ben, işte ölüm meleği
herkese sesini duyurdu, yolcuları süratle çağırdı. Bunun için
sakin insanların çokluğu seni aldatmasın. Senden önce dün-
yaya dalıp ölümün gelmeyeceğini sanarak mal yığan, malı-
nın tükenmesinden korkan ve cezalandırılmayacağını zan-
nedenlere ölümün nasıl gelip çattığını, memleketinden nasıl
ayırıldığını ve güvenli yerinden nasıl da koparıp aldığını,
onları tabuta koyduğunu, insanların onu elden ele taşıdığını,
omuzlarına alarak parmak uçlarında tuttuklarını görmüş-
sündür.

Evet, uzun emellere kapılanları, sapasağlam evler inşa eden-
leri, çokça mal yığanları görmediniz mi?! Evleri nasıl kabir-

1- *Tezkiretu'l-Havas*, s.120, Sibte bin Cevzî; *Deaimu'l-İslâm*, s.531, Kadı Numan; *en-Nihaye*, c.3, s.154 ve c.5, s.270, İbn Esir; *el-Menakıb*, İbn Cevzî; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.111, Meclisî

lere dönmüş, yığdıkları hep boşa gitmiş, malları varislere intikal etmiş, eşleri başkalarına kalmış; ne iyiliklerini arttırabilir ve ne de günahlarından tövbe edebilirler.

Kim takva elbisesini giyerse, hayırda başkalarını geçmiş ve amelleri kurtuluşuna neden olmuştur. Takvadan elde ettiğiniz hayrı ganimet bilin. Cennete girmek için ona yakışan amellerde bulununuz; çünkü dünya sizin için ebedi bir karargâh olarak yaratılmamıştır. Aksine, ebedi yurda amellerle azık hazırlamak için geçiş yeri olarak yaratılmıştır. Ahirete azık hazırlamak için acele ediniz. Ayrılmak için atları eğrleyiniz.¹

133. Hutbe

Allah'ın azametini beyan etmekte, Kur'ân ve Peygamberi (s.a.a) hatırlatmakta ve insanlara öğüt vermektedir:

Dünya ve ahiret, bütün yönleriyle Allah'a boyun eğmişlerdir. Gökler ve yerler bütün anahtarlarını O'na teslim etmişlerdir. Yemyeşil ağaçlar, sabah akşam O'na secde ederler; o yemyeşil ağaçların budanmış dallarından O'nun emriyle ateş yakılır, meyve ağaçları O'nun emriyle olgunlaşmış ve yenilecek meyveler verirler.

...Allah'ın kitabı; aranızda dili durmayan bir hatip, temelleri yıkılmaz bir bina, mensuplarının yenilemeyeceği bir azizdir.

...Allah Muhammed'i, peygamberlerin gönderilmediği bir dönemde ve farklı söylemlerin çatıştığı bir zamanda gönder-

1- *Gureru'l-Hikem*, Amidi; *en-Nihaye*, c.2, s.210 ve c.5, s.239

miştir. Kendisini peygamberlerin peşinden göndermiş ve onunla vahyini sona erdirmiştir. Resul de O'ndan yüz çevirenlerle ve O'na ortak koşanlarla Allah yolunda cihat etmiştir.

...Dünya ancak kör (kalpli) olanların görme sınırının son noktasıdır, dünyanın ötesinde ne olduğunu görmez. İnsan basiretiyle dünyayı deler geçer ve (esas) dünyanın öteki dünyaya olduğunu bilir. Bu yüzden basiretli kimse dünyadan yüz çevirir, kör ise ona yönelir. Basiretli kimse ondan azık toplar, kör ise onun için azık biriktirir.

...Biliniz ki, dünyada olan her şeyin sahibi ondan doyar, bıkar. Ancak hayat öyle değildir; zira ölümden huzur bulamaz. İşte bu, ölü kalpleri diriltecek, kör gözlere basiret verecek, sağır kulakları işittirecek, susuzları kandıracak bir hikmet mesabesindedir. Bütün zenginlikler ve selâmet bundadır.

Siz, Allah'ın kitabıyla gerçekleri görüyor, hakikatleri söylüyor ve hakkı işitiyorsunuz. Kur'ân'ın ayetlerinden bazıları diğerlerini destekler ve bir birbirlerine şahitlik eder. Onda Allah hakkında çelişki yoktur, dostunu da Allah'a muhalefet ettirmez.

Siz kinleriniz üzerinde birbirinizle ittifak ettiniz, dostluklarınız tezekler arasında biten bitki gibidir, emel sevgisinde birleştiniz, mal kazanmada birbirinize düşman oldunuz. Şeytan yollarınızı şaşkırtmış, aldaniş sizi helak etmiştir. Allah benim

ve sizin yardımcınız olsun.¹

134. Hutbe

Halife Ömer, Rumlarla harbe katılmayı düşünerek istişare ettiğinde Hz. Ali şöyle buyurdu:

Allah bu dinin mensuplarının dinini yüceltmeyi, ayıplarını örtmeyi üzerine almıştır. Müslümanlar azınlıktayken ve yardımcıları yokken onlara yardım eden sayılarının az olduğu ve kendilerini savunamadıkları bir zamanda da onları savunan Allah asla ölmeyen diridir.

Bu düşmana karşı bizzat savaşa çıkıp karşı durduğun ve yenildiğin zaman, o uzak memleketlerde Müslümanlara sığınacak bir yer kalmaz, senden sonra müracaat edecekleri biri olmaz.

O hâlde kumandan olarak savaşta tecrübeli birini seçip gönder; beraberine de belalara sabreden, savaşın şiddetine dayanan, öğüt tutan erler ver. Allah nusret verirse istediğin iş olur; ama bunun aksi olursa Müslümanların sığınağı, başvurucağı mercisi sen olursun.²

135. Hutbe

Osman ile tartışıklarında Muğire b. Ahnes, Osman'a: "Ben, onun hakkından gelirim." deyince bunun üzerine Hz. Ali şöyle buyurdu:

1- *Gururu'l-Hikem*, s.88, Amidî; *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, c.2, s.386, İbn Ebi'l-Hadid

2- *en-Nihaye*, c.4, s.250, İbn Esir; *Kitabu'l-Emval*, s.252, Ebu Ubeyd; *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, İbn Meysem, c.3, s.162

Ey lanetlenmiş; dalı, kökü olmayan soysuzun oğlu! Sen mi benim hakkımdan geleceksin!

Allah'a andolsun Allah, senin yardımcısı olduğun kimseye galibiyet vermez, senin ayağa kaldırdığın kimseyi ayakta tutmaz. Yıkıl git karşımızdan! Allah hayrı senden uzak etsin! O hâlde dilediğini yap. Eğer istediğini yapmazsan Allah seni sağ koymasın!¹

136. Hutbe

Biat hakkında şöyle buyurmuştur:

Bana biat etmeniz tesadüf ve düşünülmeden yapılan bir iş değildi. Benim işimle sizin işiniz bir değildir. Ben, sizi Allah için istiyorum; sizse beni kendiniz için istiyorsunuz.

Ey İnsanlar! Kendi aleyhinize olsa bile, bana yardım edin. Allah'a andolsun mazlumun hakkını zalimden alacağım, zalimin burnuna halka takıp gem vuracağım, deve gibi istemese bile hakkın kaynağına zorla sürüp götüreceğim.²

137. Hutbe

Talha ve Zübeyr'in biati hakkında şöyle buyurmuştur:

Allah'a andolsun beni, üzerimdeki bir münker yüzünden in-kâr etmediler; kendileriyle benim aramda insafı da davranmadılar. Onlar benden kendilerinin terk ettiği hakkı ve kendilerinin akıttıkları kanı istiyorlar. Eğer o işte onlarla ortak-sam, onda onların da payı var. Sadece kendileri bu kanı dök-

1- *el-Futuh*, c.2, s.165, Ahmed bin A'sem Kufi

2- *el-İrşad*, s.142, Şeyh Müfid; *en-Nihaye*, c.3, s.467, İbn Esir

tüyse, kendileri sorgulanması gerekir. Adaletlerini ilk uygulamaları, kendileri aleyhinde hükmetmeleri olmalıdır. Şüphesiz basiretim benimledir; ne şüpheye düştüm, ne de şüpheye düşürüldüm. Onlar isyan eden; içlerinde siyah fitne çamuru, ısırcı akrep zehiri ve karanlık şüpheler bulunan bir topluluktur.

Oysa iş açıktır; batılın kötülüğü uzaklaşmış, bozgunculuk edenin dili kesilmiştir. Allah'a yemin olsun, onlara suyunu sadece kendimin çekeceği, hiçbirinin suya kanmayacağı ve başka bir yerden su içemeyeceği bir havuz dolduracağım.¹

...Çocuklarına yönelen dişi develer gibi bana yöneldiniz, "biat biat!" diye bağıştınız. Ben elimi yumdum siz açtınız; ben elimi çektim, siz de çekip durdunuz. Allah'ım bu iki kişi (Talha ve Zübeyr) benden koptular, bana zulmettiler, biatimi bozup halkı aleyhime kışkırttılar. Düğmelerini çöz; istedikleri, yaptıkları şeylerdeki kötülüğü onlara göster. Savaştan önce tövbe edip biatlerine dönmelerini bekledim, mühlet verdim; onlarsa nimeti teptiler, afiyeti hor gördüler.²

138. Hutbe

Gelecekle ilgili önemli olayları haber vermektedir:

-
- 1- Bu bir Arapça deyimdir ve "Onlara kaçamayacakları bir düzen kuracağım" anlamındadır.
 - 2- *el-İstiab*, c.2, s.211, İbn Abdulbirr; *Usdu'l-Gabe*, c.2, s.61, İbn Esir; *Kitabu Cemel*, s.142, Şeyh Müfid (Vakıdî'den naklen); *en-Nihaye*, c.3, s.318, İbn Esir; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *el-Musterşid*, s.95, Taberî; *Keşfu'l-Muhacce*, s.173, Seyyid İbn Tavus, *Cemheretu Resaili'l-Arab*, Ahmed Zeki Safvet; *et-Tarih*, c.6, s.3143, Taberî; *el-İrşad*, s.118, Şeyh Müfid; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.135, İbn Abdurabbih

Onlar hidayete karşı hevalarına uymak istediklerinde o da (Hz. Mehdi) hevaya karşı hidayete uymayı ister. Onlar Kur'ân'a karşı reylerini isterlerse, o da reye karşı Kur'ân'a uymayı ister.

...Savaş her yana yayıldığı, diz boyu yükselip şiddetlendiği zaman, doğumu yaklaşmış hamile kadınlar gibi göğüsler dolar, verdiği süt önce tatlı gelir, sonra acır. Yarın bilmediğiniz olaylar olacak, Emir Sahibi (Hz. Mehdi), onlardan kötülük yapan kimseleri sorguya çekecek; yeryüzü, içinde altın ve gümüş cinsinden ne varsa dışarı atacak, servet ve hazinelerini ona sunacak. O da adalet nasıl uygulanırmış, onlara gösterecek; Kitab'a ve sünnete tekrar hayat verecek.

...(Mervan b. Hakem veya Süfyânî'nin) Şam'dan seslendiğini, Kûfe civarında bayraklarını dalgalandırdığını ve sütünün sağılmasına kızan deve gibi saldırdığını görür gibiyim! Yeryüzünü başlarla örtecek, ağzı açık, adımları ağır, hareketi geniş, saldırısı büyüktür. Allah'a andolsun sizleri yeryüzüne dağıtıp paramparça edecek ve gözde kalan sürme gibi geride pek azınız kalacak. Bu, aklını yitiren Arabin akli başına gelinceye kadar sürüp gidecek. O hâlde yaşayan sünnete, apaçık hükümlere, nübüvvet mirasını (günümüze) taşıyan size yakın ahde/ilme uyun. Bilin ki Şeytan, uyasınız diye kendi yollarını sizlere kolay göstermektedir.¹

139. Hutbe

Şûra yapıldığı esnada şöyle buyurmuştur:

1- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.361, Meclisî; *Gureru'l-Hikem*, s.296, Amidî

Hiç kimse, benden önce hakkın davetine, akrabalığın gereğini yapmaya ve keremiyle yardıma koşmadı. Artık sözümü dinleyin ve dediklerimi aklınızda tutun. Pek yakında bu iş için kılıçların çekildiğini, ahitlere hıyanet edildiğini göreceksiniz. Sonunda bir kısmınız dalalet ehlinin önderleri, bir kısmınız da cehalet ehlinin taraftarı olacak.¹

140. Hutbe

İnsanları gıybetten sakındırmıştır:

İsmet sıfatına sahip, Allah'ın lütfüyle günahlardan korunmuş olan kimselerin, günah ve kötülük işleyenlere acımaları gerekir. Sürekli Allah'a şükretmeli ve bu şükür onları halkın ayıbını söylemekten alıkoymalıdır.

İnsan, kardeşinin işlediği ayıbı nasıl söyler, onu düçar olduğu bela sebebiyle nasıl yerer?! Oysa o, ayıbı işleyenin ayıbından daha büyüğünü işlediği zaman Allah'ın, kendisinin ayıbını örttüğünü hatırlamaz mı?! Onun işlediğinin benzerini işlediği hâlde onu nasıl kötüler! Onun gibi bir suç işlememiş olsa bile, ondan başka daha büyük bir suç işleyerek (gıybet etmekle) Allah'a isyan etmiştir. Allah'a yemin olsun, büyük bir suç işlememiş, küçük bir suç işlemişse de zaten insanların ayıbını görüp onları yermesi daha büyük bir suçtur.

Ey Allah'ın kulu! Hiç kimseyi günahıyla ayıplamakta acele etme; belki günahı bağışlanır. Küçük bir günah işledim diye kendini güvende sayma; belki o yüzden azaba uğrarsın. Siz-

1- *et-Tarih*, c.5, s.39, Taberî; *Tehzibu'l-Lügat*, c.1, s.341, Ezherî; *Tinbihu'l-Havatir*, Şeyh Verram; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, el-Herevî; *en-Nihaye* (hicrî 23. yıl olaylarında), İbn Esir

den bir başkasının ayıbını bilen kimse, kendi ayıbını da bildiği için onun ayıbını açmasın. Allah'a şükretmek onu, başkalarının ayıbıyla uğraşmaktan alıkoysun.¹

141. Hutbe

Gıybeti işitmekten sakındırmış ve hakkı batıldan ayıran yola işaret etmiştir:

Ey insanlar! Kim bir kardeşini, yolunun doğruluğunu, dininin sağlamlığını biliyor, onu öyle tanıyorsa, onun hakkında başkalarının sözlerini kesinlikle dinlememelidir. Bilin ki ok atan, bazen hedeften şaşar, söz de bazen hatalı olur. Batıl söz helake gider. Allah ise, işiten ve görendir. Hak ile batıl arasında ancak dört parmak mesafe vardır. (Bu sözün manası sorulduğunda, dört parmağını birleştirip kulaklarıyla, gözlerinin arasına koydu, sonra şöyle buyurdu:) Batıl duydum dediğin, hak ise gördüm dediğin şeydir.²

142. Hutbe

Hakkı olmayana iyilik etmek hususunda:

Uygun olmayan yerde ve ehli olmayan kimseye iyilik eden kişinin nasibi, ancak aşağılık, şerli ve cahillerin övgüleridir. Bu övgü onlara iyilik ettiği müddetçe devam eder. Ne kadar da cömert bir eli var (derler, oysaki) o, Allah hakkında cimridir.

1- *Gureru'l-Hikem*, s.135, 359, Amidî

2- *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.139; *Aynu'l-Edeb ve's-Siyaset*, s.215, İbn Huzeyl; *el-Hisal*, c.1, s.110, Şeyh Saduk; *el-İkdu'l-Ferid*, c.6, s.268, Esmei; *en-Nihaye* (Sab' babında), İbn Esir (H. 606)

Allah'ın mal verdiği kimse, sevap kazanmak için onunla yakınlarına sahip çıksın, misafirlere ihsanda bulunsun esirleri hürriyete kavuştursun, yoksullara ve borçlulara ihsanda bulunsun ve haklara riayet edip musibetler karşısında sabretsin. Bu huyları kazanmak; dünyanın şerefini ve yüceliğini elde etmek ve ahiret faziletlerine erişmektir inşallah.¹

143. Hutbe

Yağmur yağmadığı zaman kulların Allah'ın rahmetinden yardım dilemeleri gerektiğine dair şöyle buyurmuştur:

Dikkat edin! Sizi üzerinde barındıran yer, altında gölgelendiren gök Rabbinize boyun eğmişlerdir. Gök ve yer, bereketlerini ne size acıdıkları için, ne size yakınlık duydukları için, ne de sizden bir hayır umdukları için veriyorlar! Onlar sadece size faydalı olmakla emrolundular ve O'na itaat ettiler. Maslahatlarınızı temin etmekle yükümlü kıldılar ve onlar da görevlerini yaptılar.

Kuşkusuz ki Allah, kulunu kötü amelleri sebebiyle ürünlerden eksilterek, bolluk ve bereketten kıyarak, hayır hazinelerinin kapılarını kapatarak; tövbe edecek kimsenin tövbe etmesi, kötülükten vazgeçeceklerin kötülükten vazgeçmesi, öğüt alacakların öğüt alması, sakınacakların da sakınması için imtihan eder. Allah, istiğfar etmeyi, rızkın bollaşmasına ve mahlûkatın rahmetine bir sebep kılmış ve şöyle buyurmuş-

1- *Kitabu Sıffin*, s.235, Nasr bin Mezahim; *et-Tarih*, c.6, s.9, Taberî; *el-Kâfi*, c.5, s.39, Kuleynî; *el-Futuh*, c.3, s.73, A'sem Kufi; *el-Garat*, İbrahim Sakafi; *Tu-
hefu'l-Ukul*, s.126, Harranî; *el-Emali*, c.1, s.198, Şeyh Tusî; *el-Mecalis*, s.104, Şeyh Müfid

tur: "Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsin. Sizi, mallar ve oğullarla desteklesin; sizin için bahçeler var etsin, ırmaklar akıtsın."¹ Tövbeye yönelen, hatasının affedilmesini isteyen ve ahirete koşan kimseye Allah rahmet etsin.

Ey Allah'ım! Biz çocuklarımız ve hayvanlarımızın bağışmaya başlamasından sonra, örtülerimiz ve gölgeliklerimizin altında senin rahmetini umarak, nimetlerinin bolluğunu dileyerek, azabından ve belalarından korkarak sana geldik.

Ey Allah'ım! Bereketli yağmurunla bizleri sula. Bizleri ümitsizlerden etme. Kıtlıkla bizleri helak etme. İçimizdeki beynsizlerin yaptıklarından dolayı bizleri hesaba çekme, ey merhametlilerin en merhametlisi!

Zorluklar ve sıkıntılar başımıza çöreklenince, kıtlık dolu seneler bizi bu duruma getirince, zaruri ihtiyaçlar usandırınca ve ağır belalar peş peşe üstümüze gelince, sana gizli olmayan durumumuzu şikâyet etmek için huzuruna geldik.

Ey Allah'ım! Bizi ümitsizlikle, hüznle geri çevirme, bize günahlarımızla hitap etme, bizi amellerimizle ölçme. Ey Allah'ım! Üzerimize bol yağmurunu, bereketini, rızkını ve rahmetini yay. Bize fayda verecek, etrafı yemyeşil yapan, solmuş bitkileri yeniden dirilten, ölmüş şeyleri kendisiyle dirilteceğin bol yağmur gönder. Susuzluğu giderecek, meyveleri çoğaltacak, düz toprakları suya kandıracak, vadilere su akıtacak, ağaçları yapraklandıracak, pahalılığı düşürecek faydalı bir yağmur indir. **"Muhakkak ki sen dilediğin her**

şeye kadirsin."^{1/2}

144. Hutbe

Peygamberlerin gönderilişi hakkında:

Allah, vahyi için seçtiği elçilerini; yarattıklarına delil kılmak, halkın özür getirme yolunu kapatmak, doğruluk dili ile onları hakka çağırarak için gönderdi.

Haberiniz olsun, yüce Allah, kullarının sır perdesini kaldırdı; bu onların gizlediklerini ve gönüllerindeki sırlarını bilmemesinden değildi. Aksine iyiliğe karşı mükâfatı, kötülüğe karşı da cezayı takdir etmek için. **"Kullarından hangilerinin daha güzel iş yapacaklarını denemek içindi."**³

Bizden (Ehlibeyt'ten) ayrı olarak, yalan söyleyip buğz ederek kendilerinin ilimde derinleşmiş olduğu zannına kapılanlar nerede!? Oysa Allah, bizim derecemizi yükseltmiş, bize vermiş; onları ise mahrum kılmış, alçaltmıştır. Bizi içeri almış, onları çıkarmıştır. Hidayet bizimle istenebilir, körlük bizimle giderilebilir. İmamlar Kureyş'ten, Kureyş'in Haşimi soyundandır. Onlardan başkasına rehberlik yakışmaz, velayete onlardan başkası layık değildir.

...(Dalalet ehli) Dünyayı seçip, ahireti geriye attılar. Arı suyu bırakıp bulanık, kokuşmuş su içtiler. Onların fasıklarının sanki münkerle arkadaş olmuş, ona alışıp onunla uyum sağla-

1- Âl-i İmrân/26

2- *A'lamu'n-Nübüvvet*, Deylemî; *Müstedrekü'l-Vesail*, c.1, s.439, Nuri; *en-Nihaye*, c.1, s.137, İbn Esir

3- Hud/7. ayetten iktibastr.

muş görüyorum. Öyle ki günahlarda saçlarını ağartmış, ahlâkı günah rengine bürünmüş; sonra köpürerek herkesi ve her şeyi boğmaktan sakınmayan coşkun bir denizi veya kuru otları yakmaktan çekinmeyen alevli bir ateşi andırmaktadır.

Hidayet ışıklarıyla aydınlanan akıllar ve takva meşalelerine bakan gözler nerede? Allah'ın itaatine bağlanıp, kendini Allah için adayın gönüller nerede? Dünyanın malına hücum edip, haramı elde etmek için birbirini itişip kakışıyorlar. Cennet ve cehennemin bayrakları dikilmiş; ama onlar yüzlerini cennetten çevirdiler, işledikleriyle cehenneme yöneldiler. Rableri onları çağırıldı; fakat onlar, Rablerine nankörlük edip gerisin geriye döndüler. Ama Şeytan çağırıldığında ise icabet edip isteklerini kabul ettiler.¹

145. Hutbe

Dünyanın fani olması hakkında:

Ey insanlar! Siz bu dünyada ok atılacak hedeflersiniz; her yudum suda boğaza kaçıp boğulma, her lokmada boğazda durup ölme tehlikesi vardır. Bir nimetine ancak bir başkasından ayrılarak nail olabilirsiniz. Sizden biri için bir gün yaşamak, ancak ömründen bir gün eksiltmekle olur. Yediği miktarı artırmak ancak daha önceki rızkını tüketmekle olur. Onun bir eseri ölmeden, bir başka eseri dirilmez. Ondaki bir yeni yıpranmadan, bir başkası yenilenmez. Onda bir şey düşmeden, yenisi bitmez. Asıllarımız gittiler, biz onların dalleriyiz; asıl gittikten sonra dalın ne hükmü kalır?!

1- *Gureru'l-Hikem*, Amidî

...Bir sünnet terk edilmeden hiçbir bidat çıkmaz. Bidatlerden sakının, apaçık hidayet yoluna yönelin. İşlerin en efdali köklü işler, bidatler ise en şerli işlerdir.¹

146. Hutbe

Halife Ömer'in İranlılarla bizzat savaşma isteği üzerine Hz. Ali şöyle buyurmuştur:

Bu işte kazanmanın veya kaybetmenin azlıkla ve çoklukla hiçbir ilgisi yoktur. Bu din, Allah'ın ortaya koyduğu dini; bu ordu da onu hazırlayıp yardım ettiği ordusudur. Böylece varacağı yere varmış, doğduğu yerden doğmuştur. Biz Allah'ın vaadine güvenmekteyiz; Allah vaadini yerine getirir, ordu-suna yardım eder. Yöneticinin konumu boncuk dizilen ipin konumu gibidir; boncuklar ona dizilir ve boncukları ip bir araya getirir. İp koparsa düzen bozulur, boncuklar dağılır gider, hiçbir zaman aslına uygun olarak dizilemezler.

Araplar bugün her ne kadar azınlıkta olsa da, İslâm sayesinde çoğalmış, birlikleriyle de güçlü olmuşlardır. O hâlde sen kutup ol, değirmeni Araplar vasıtasıyla döndür ve onları savaş ateşine sok. Çünkü eğer sen bu topraklardan çıkarsan, etraftaki Araplar ahdini bozar, böylece ardında bıraktığın İslâmî sınırlar önündekinden daha önemli olur.

Acemler yarın seni görünce; "bu Arabın aslı, onu kestiğiniz zaman rahata erersiniz" derler. Bu düşünce, sana en şiddetli

1- *Tuhefu'l-Ukul*, İbn Şu'be Harranî; *el-İrşad*, s.139, Şeyh Müfid; *Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Beyan ve't-Teb-yin*, c.4, s.74, Cahiz

saldırıların yapılmasına, seni ortadan kaldırma arzusuyla hareket etmelerine sebep olur. Müslümanlarla savaşmaya geldikleri hususunda söylediklerine gelince; onların böyle yapmalarını noksan sıfatlardan münezzehten Allah daha çok istemez. Ve istemediğini değiştirmeye en çok muktedir olan da O'dur.

Sayılarının çokluğunu söylemene gelince, biz geçmişte çoklukla savaşmadık. Aksine, Allah'ın nusretine, yardımına güvenerek savaşırdık.¹

147. Hutbe

Peygamber'in (s.a.a) gönderiliş hedefini beyan etmektedir:

Allah Muhammed'i (s.a.a), kullarını putlara kulluktan kurtarıp kendine kulluğa, şeytana itaatten ayırıp kendine itaate çağırması için hak ile gönderdi. O'nu, habersiz oldukları Rablerini bilsinler, inkârlarından sonra onu ikrar ve ispat etsinler diye, kullarına apaçık anlatıp hükümlerini bildirdiği Kur'ân ile gönderdi. Noksan sıfatlardan münezzehten Allah, kudretini göstererek onlar görmeksizin kitabında tecelli etti; onları kahriyle korkuttu. Felaketlerle helak ettiklerini nasıl helak ettiğini, biçtiklerini nasıl biçtiğini gösterdi.

Benden sonra öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda haktan daha gizli, batıldan daha aşikâr bir şey olmayacak. Allah ve Resulü'ne yalan söylemekten daha fazla artıp yayılan bir şey olmayacak. O zaman halkına hakkıyla okunduğunda Kur'-

1- *Ahbaru't-Tival*, s.134, Deynu'rî; *el-Futuh*, c.2, s.37, A'semu'l-Kufî; *et-Tarih*, c.4, s.237, Taberî; *el-İrşad*, s.120, Şeyh Müfid

ân'dan daha rağbetsiz ve tahrif edildiğinde ise ondan daha rağbetli şey olmayacaktır.

Ülkelerde maruftan daha münker ve münkerden daha maruf şey olmayacaktır. Kur'ân'ı yüklenenler onu atmış ve hıfzedenler onu unutmuş olacaktır. O günde Kur'ân ve ehli kovulmuş iki sürgün, beraber yolculuk eden iki yoldaş olacak; fakat hiçbir kimse onlara yer vermeyecektir. O zaman da Kur'ân ve ehli insanlar içindedir; fakat onlarla değil; insanlarla beraberdir, fakat birlikte değil... Çünkü bir araya gelseler bile dalalet hidayete uymaz. Bu halk ayrılık üzere birleştiler ve birlikten ayrıldılar Sanki kitabın önderleri onlar da, kitap onların önderi değildir. Onların yanında kitabın ancak adı vardır; sadece yazısını tanırlar, Bundan önce de salihlere her türlü zulmü reva görenler onlardı. Salihlerin Allah'a karşı doğruluklarına yalandır dediler, iyiliklerine kötülükle mukabele ettiler. Sizden öncekiler, ancak uzun-uzak emellere kapılmaları, ecellerinden gafil olmaları yüzünden helak oldular. Böylece özrün kabul edilmeyeceği, tövbenin kaldırıldığı ve çetin azap ve ceza gününün kendilerini kuşattığı o vaat edilmiş gün gelip çattı.

Ey insanlar, sizden kim Allah'tan öğüt isteyip kabul ederse, başarıya ermiştir. Onun sözünü delil/kılavuz kabul eden "**en doğru yola hidayet**"¹ olmuştur. Zira Allah'a sığınan emin olur; düşmanlık eden, korku içinde yaşar. Allah'ın yüceliğini, azametini bilenlerin büyüklük taslamamaları gerekir. O'nun büyüklüğünü tanıyanların yücelmeleri, ancak ona karşı tevazu göstermeleriyle mümkün olur. O'nun kudretini bilenle-

rin selâmeti, O'na teslim olmalarındadır. O hâlde, sağlam kişinin uyuzdan, sağlıklı insanın hastadan kaçtığı gibi siz de haktan kaçmayın.

Bilin ki O'nu terk edenleri tanımadıkça olgunluğu tanıyamazsınız. Kitabın ahdini bozanları tanımadıkça ahbine yapışmazsınız. Onu atanları tanımadıkça, sımsıkı tutunamazsınız.

Bunu ehlinde arayın; çünkü onlar cehaletin ölümü, ilmin yaşayışındırlar. Onların dışları içlerini, susmaları konuşmalarını, hükümleri ilimlerini anlatır. Onlar, dine muhalif olmazlar, dinde ayrılığa düşmezler. Din onların arasında doğru söyleyen, sustuğu hâlde konuşan bir şahittir.¹

148. Hutbe

Talha ve Zubeyr hakkında:

Her ikisi de (Talha ve Zubeyr) idareciliği üzerine almak, öbürüne vermeyip kendine mal etmek ister. Onlar ne sağlam bir ilâhî ipe sarılmışlar ve ne de O'na erişmekte bir vesile edinmişlerdir. Her biri diğerine kin güder durur. Pek yakında üzerinden perde kalkacak.

Allah'a andolsun, ikisinden biri idareciliğe erişse; ya mutlaka bu öbürünün canını alır; ya da öbürü bunu helak eder.

Asiler grubu ayaklandı, sevap kazanmak isteyenler nerede? İşte gitmek isteyenlere yollar açık, haberler bildirildi.

1- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.386, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.163, Harranî

Her sapmanın bir sebebi, her ahdinden dönenin bir şüphesi vardır. Allah'a andolsun ben ağıt yakarı ve ölüm haberini vereni duyan ve ağlayan gözleri gören, ama ibret almayan kimse değilim.¹

149. Hutbe

Vefatından önce şöyle buyurmuştur:

Ey insanlar, her kişi kaçışında, kaçtığı şeyle karşı karşıya gelir. Ecel herkesin (ölüme) sevk edildiği meydandır. Ondan kaçmak, ona erişmek demektir. Allah'ın gizli olmasını murat ettiği bu işin gizli yönünü araştırmak için günlerce araştırdım. Ama hayır! Bu ilim (detay açısından) gizlenmiştir.

Vasiyetime gelince...

Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, Muhammed'in (s.a.a) sünnetini yitirmeyin. Bu iki direği ayakta tutun ve bu iki ışığı yakın. Bunları terk edip kaçmazsanız, yerilmezsiniz. Herkese gücünün yeteceği kadar yüklenmiştir. Cahillerin yükü de hafifletilmiştir. Rahmet eden bir Rab, doğru bir din ve bilen bir imam var. Dün sizin bir arkadaşınızım, bugün siz ibretim, yarın da sizden ayrılacağım. Allah beni de sizi de bağışlasın.

Ayağım bu kaygan yerde kaymadan sabit kalırsa (ölmezsem) sözüm budur. Eğer ayağım kayarsa (ölürsem, o zaman da diğerleri gibi), dalların gölgesinde, rüzgârların estiği yer-

1- *Kitabu'l-Cemel*, Ebu Mihnef; *Şerhu Nehci'l-Belâğa*'ya bakınız, c.1, s.78; *el-İrşad*, s.142, Müfid

lerde, havada dağılıp giden bulutların altında ve yeryüzünde izleri silinen kimselerden oluruz.

Bedenimin birkaç gün sizinle arkadaşlık ettiği komşunuzdum. Pek yakında benden size ancak hareketten sonra sakinleşmiş, konuştuğuktan sonra susmuş cansız bir beden kalacak. Cansız bedenim, yumulmuş gözlerim, hareket edemeyen aza larım, size öğüt verecek. Bu öğüt, ibret alanlar içindir. Bu; tesirli konuşmadan, dinlenen sözden daha çok etkileyicidir.

Sizinle dostlarla buluşmaya giden kimse gibi veda ediyorum. Yarın bu günlerimi görüp düşüneceksiniz, size sırlarım açılacak, benim yerime bir başkası geçtikten sonra tanıyacaksınız beni.¹

150. Hutbe

Gelecekle ilgili olayları haber vermekte ve bir grub dalalet ehlini nitelendirmektedir:

Olgunluk yolunu terk ederek azgınlık yoluyla sağı solu tutular. Beklenen ve gelecek olan şeyi istemede acele etmeyin, yarının getireceği şeyin gelişini uzak sanmayın (pek yakında gelecek). Nice acele eden var, ona ulaştığında keşke ulaşmasaydım der! Bugün yarının gelmesine ne kadar da yakındır!

Ey insanlar! Bu, vaat edilenin gerçekleşeceği vakittir; tanımadığımız fitnelerin görülmesi yakındır. Haberinizi olsun, kim bizden aydınlatici ışık elde ederse orada nurlu bir meşaleyle

1- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.299; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.436, Mes'udî; *İsbatu'l-Vasiyye*, s.103, Mes'udî; *et-Tarih*, c.12, s.211 (elyazması), İbn Asakir; *Biharul-Envar*, Hz. Ali'nin (a.s) şahadeti babı, Meclisî

yürür, salihler gibi yol alır, böylece bağları çözer ve tutsakları azat eder. Batıl topluluğu dağıtır, ayrılığa düşmüş topluluğu bir araya getirir. Dikkatle bakanın bile göremeyeceği, izleyenin izini bulamayacağı şekilde insanlardan gizli olarak yaşar. Sonra bir grup bu fitneler içinde körleşmiş kılıcını biler gibi basiretini biler. Kur'ân'ın nuru gözlerini ıştır; tefsirle anlayışları keskinleşir ve hikmet kâsesinden sabah akşam içerler.

...(Dalalet ehline gelince) Zilletleri tamamlansın ve (Allah'ın nimetlerinin) değişimine müstahak olsunlar diye müddetlerini uzattık. Sonunda verilen mühlet sona erdi. Bir grup imtihan edici fitnelerin üzerine yürüdü ve (hak yolunda) kılıçlarını çekerek savaşıma koyuldular. Onlar direnişlerinden dolayı Allah'ı minnet altında bırakmadılar; hak uğrunda nefislerini feda etmelerini büyük görmediler. Kazanın/kaderin gerçekleştiğine hükmedildikten sonra imtihan dönemi bitti. Basiretle kılıç salladılar ve öğüt verenin emriyle Rablelerine yakınlaştılar. Bu, Resulullah'ın (s.a.a) vefatına kadar böyle devam etti.

Ondan sonra bir bölük, topukları üzerinde geri döndüler. Helak edici çeşitli yollarda yürüdüler. İçlerinden geçen batıl inançlara dayandılar. Yakın olmayanlarla birleştiler, sevgileri emredilen sebebi (Ehlibeyt'i) terk ettiler, binayı temelinden söküp, başka bir yerde kurdular. Onlar her hatanın kaynağı, insanı şaşkırtan her şiddetin, aşırılığın kapısıdır. Şaşkınlıkta bocaladılar, sarhoşlukta kendilerinden geçtiler. Firavun ehlinin sünnetine uyararak, bir kısmı dünyaya bağlandı, bir kıs-

mı da dinden ayrılıp din düşmanı oldu.¹

151. Hutbe

İnsanları fitneden sakındırmaktadır:

Allah'a hamd eder ve Şeytanı kovmak, onun tuzaklarına düşmek, ipine yapışmak ve oyunlarına kanmak hususunda O'ndan yardımını dilerim. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in seçtiği ve beğendiği kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim. Onun faziletine kimse eşit olamaz, boşluğu doldurulamaz. Dalalet karanlığından sonra ülkeleri onunla aydınlattı. Her şeye galip gelip kuşatan cehaleti, sınır tanımayan zulmü, cefayı onunla giderdi. İnsanlar haramları helal sayıyor, âlimlerini hor görüyor, ilâhî şeriaten habersiz yaşayıp küfür üzere ölüyorlardı.

Ey Arap topluluğu, yaklaşmakta olan fitne oklarının hedefisiniz. Nimetlerin aklınızı alıp sizi sarhoşluğa düşürmesinden sakının. Çetin azap günlerinden çekinin. Çocuğu doğurduğunda, gizliliği ortaya çıktığında, milinin düzgün olup deşirmeni döndüğünde toza dumana karışmış olan belalara ve fitnenin belirsiz kıvrımlarına, dönemeçlerine karşı direnin. Fitneler gizlilikle başlar, apaçık kötülüklerle ortaya çıkar. Gençliği, delikanlının gençliğine, izleri, taş izlerine benzer. Zalimler onu sözleşmelerle birbirinden miras olarak alır. Öncekiler sonrakileri güderler; sonrakiler de öncekilere uyarlar. Aşağılık dünyayı elde etmek için savaşırlar, kokmuş leşe saldırıp dalaşırlar. Az zamanda uyan uyduğunu yöneten yönettiğini terk eder. O hâlde buğz ederek ayrılırlar, karşılaş-

1- *el-Mustersid*, s.73, Taberî İmamî

tıklarında lanetleşirler. Bundan sonra sarsıp titreten ve kasıp kavuran bir fitne ortaya çıkar. Doğruluk içindeki kalpler eğriliğe düşer. Selâmet içinde olan kimseler sapıklığa yönelir. O hücum ettiğinde görüşler ihtilafa düşer ve ortaya çıktığında doğru yanlış düşünceler birbirine karışır. Kim ona karşı çıkarsa, onu yok eder. Kim onu yok etmek isterse onu ezer. O fitnedeki insanlar, birbirlerini yaban eşekleri gibi ısırırlar. İpin düğümü çözülür, işin gerçek yüzü örtülür, hikmet dibe iner, zalimler konuşur, o fitneler bedevileri demir gemleriyle vurur, göğüslerini sıkarak kırar geçer. Tozun içinde yalnız gidenler kaybolur, biniciler o yolda helak olur. Kaza, bütün acılığıyla gelir, taze kanları saçar, din yolunun işaretleri sökülür, yakın bağı çözülür. Akli başında olanlar ondan kaçır. Kötü olanlar da onu idare ederler. Yıldırımı şimşegi çoktur; meşakkati fazladır. Onda akrabalıklar kesilir, insanlar İslâm'dan ayrılır. Ondan kaçır rahatsızlanır, uzaklaşmak isteyen kaçamaz, içinde bocalar.

...Bir grup katledilip kanları boşa gider, bir grup korkup sığınak arar. Yeminleriyle aldatır, imanlarıyla yoldan çıkarırlar. Ama siz fitnelerin işareti, bidatlerin bayrağı olmayın. Toplumun bağlandığı ve üzerine itaat rükünlerinin bina edildiği şeye sarılın. Allah'a zalim olarak değil, mazlum olarak varmaya çalışın. Şeytanın basamaklarından ve düşmanlık yerlerinden sakının. Karnınıza haram lokma sokmayın. Çünkü isyanı size haram edip, itaat yollarını kolaylaştıran, mutlaka sizi görür.¹

1- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.663, Meclisî; *et-Teraz*, c.1, s.334, Seyyid Yemanî

152. Hutbe

Allah'ın sıfatları ve din önderlerinin nitelikleri hakkında:

Hamd, yarattıklarını mevcudiyetine, onların yaratılmalarını ezeliyetine, birbirine benzemelerini benzersizliğine delil kılan Allah'a mahsustur. Yapıp işleyenle yapılanın; sınırlayanla sınırlananın, rab ile (terbiye edip yetiştirenle) yetiştirilenin farklılığı yüzünden duyular onu idrak edemez, örtüler O'nu gizleyemez. Birdir, sayıdaki rakamla değil. Yaratandır, hareket ve çalışıp yorulma manasında değil. Alele bağlı olmaksızın duyan, gözlerini açıp kapamadan görendir. Her şeye şahittir, bir şeyle temasta bulunmaksızın. Her şeyden ayrıdır; uzaklık olmaksızın. Zahirdir, görülmezsizin. Batındır, fakat küçüklük ve zarafetinden değil. O, her şeyden üstünlüğü ile kudretiyle, her şey de ona boyun eğmekle ve O'na dönmekle ayrıdır.

Kim vasıflandırırsa sınırlar, sınırlayan saymış olur, sayan ise O'nun ezel olduğunu inkâr etmiş olur. "Nasıl?" diyen onu vasıflandırmaya kalkmış; "nerede" diyen mekânda sanmıştır. Bilinen yokken bilen, terbiye edilen yokken Rab; gücünü uyguladığı yokken kadir olandır.

...Bir doğan doğdu; bir parlayan parladı; bir aşikâr olucu aşikâr oldu bir eğri doğruldu. Allah bir toplumu başka bir toplumla, bir günü başka bir gün ile değiştirdi. Susuzların, kıtlığa düşenlerin yağmuru beklemesi gibi, bu zamanın geçmesini bekliyorduk. İmamlar, Allah'ın hükmüyle kullarını yöneten, insanlara önderlik edenlerdir. Cennete ancak onları tanıyan ve onlar tarafından tanınan girebilir. Cehenneme de

ancak onları inkâr eden ve onların inkâr ettikleri atılır. Allah size İslâm'ı seçti ve onunla sizi halis kılmak istedi. İslâm, bütün yücelikleri toplayan, esenlik bildiren bir addır. Allah İslâm yolunu seçti, delillerini açıkladı ve zahiri ilim ve batını hikmet olan. (Kur'ân'ı) indirdi. Onun yenilikleri yok olmaz, ilginçliklerinin sonu gelmez. Baharın hayır ve bereket yağmurları ve karanlıkların ışığı ondadır. Hayır kapıları sadece onun anahtarıyla açılır ve karanlıklar sadece onun nuruyla aydınlanır. Korusuna girmeyi yasaklamış, yaylasına girmeyi serbest bırakmıştır. Şifa isteyenlerin şifası, kifayet edenlerin kifayeti ondadır.^{1/2}

153. Hutbe

Sapıkların bazı niteliklerini beyan etmektedir:

O kendilerini hedefine ulaştıracak bir yolu ve kılavuzu olan bir imamı olmadan Allah'ın kendisine verdiği mühleti gafiller ve günahkârlarla geçirir (değerlendirmez.)

...Günahlarının cezasını görünce ve gaflet perdelerinden sıyrılınca bu defa kendilerine yüz çevirene (ahirete) yönelirler ve kendilerine yönelenden (dünyadan) yüz çevirirler. Talep edip ulaştıklarından ve ihtiyaçlarını giderdikleri şeylerden fayda görmediler. Ben kendimi ve sizleri bu durumdan sakındırıyorum. Herkes, kendi nefsinin faydalandırın. Basiretli kişi, duyup düşünen, bakıp gören, ibretlerden faydalanan, sonra da

1- Feyzu'l-İslâm nüshasında 153. hutbe de 152. hutbenin devamı olarak yer almıştır.

2- *Usul-i Kâfi* c.1, s.139, Kuleynî; *Gureru'l-Hikem*, s.232, Amidi; *et-Tevhid*, s.41, Şeyh Saduk

aşağılık ve zarar veren yerlere ve dalalete düşmekten sakınarak apaçık yola giren kimsedir. Aynı zamanda sapanlara, hakta sıkı tutmak, sözü tahrif etmek ve doğruyu söylemekten korkmakla kendi aleyhine yardım etmez.

Ey dinleyen, sarhoşluktan ayıl, gafletinden uyan, çok acele etme. Ümmî nebinizin (s.a.a) diliyle sana gelen ve kaçınılmaz, olacağı muhakkak şeyleri düşün. Başkasına yönelip buna karşı çıkana muhalif ol, onu nefsi için razı olduğu şeyle baş başa bırak. Övünmeyi ve kibri bırak, kabri hatırla, çünkü varacağın yer oradan geçer, ne yaparsan onu bulursun, ne ekersen onu biçersin, bugün ne hazırladıysan, yarın sana o sunulur. Adımına yer hazırla, o gün için bir şeyler gönder. Ey dinleyip işiten, sakın, sakın! Ey gafil çalış, çalış! "**Her şeyden haberdar olan (Allah) gibi sana kimse haber veremez.**"¹

Allah'ın hüküm, hikmet ve öğütle dolu kitabında sevap vereceğini, azab edeceğini, razı olacağını veya gazaba uğratacağını kesinlikle bildirdiği şeylerden biri de (aşağıda sayılacak olan) bu hasletlerin birisine bile sahip olan ve tövbe etmeden rabbinin huzuruna çıkan kimse, istediği kadar çalışıp çabalasın, işinde ihlâslı olsun kendisine hiçbir fayda vermez. (Bu hasletlerden) Biri, kendisine farz kıldığı ibadette Allah'a ortak koşmak, öfkesini bir kişiyi öldürerek yenmek, başkasının ayıbını söylemek, bir ihtiyacını elde etmek için dininde bidat ortaya çıkarmak, insanlara ikiyüzlü görünmek, onlar arasında iki dilli konuşmaktır. (Kendine gel de) bunları iyi düşün. Çünkü örnek, benzerine de delalet eder.

Hayvanların en önemli işleri karınlarını doyurmaktır, canavarların işleri başkalarına düşmanlıkta bulunmaktır, kadınların bütün dertleri, tasaları, dünya ziynetleriyle süslenmek ve orada gereksiz işlerle uğraşmaktır. Müminler ise boyun eğenler, şefkatli davrananlar ve (Allah'tan) korkanlardır.¹

154. Hutbe

Ehlibeyt'in faziletleri hakkında:

Akıllı kişinin basireti; işinin sonunu görmesini, alçaklığı yükseliği tanumasını sağlar. İnsanları çağırın (Peygamber) çağırılmış, yöneten yönetmiştir. O hâlde o çağırana icabet edin, o yönetene tâbi olun.

Fitne denizlerine daldılar, sünnetlerin yerine bidatlere sarıldılar. Müminler inzivaya çekildiler, sapıklar ve yalanlayanlar konuştu. Resulullah'ın sırdaşı, arkadaşı, hazinedarı ve kapıları biziz. Evlere ancak kapılarından girilir, kapılarından girmeyene hırsız denir.

...Kur'ân'ın yücelikleri onlardadır. Onlar, rahmanın hazineleridir; konuştukları zaman doğru söylerler. Sustuklarında kimse onları geçemez. Toplumu idare edenin doğru, akli başında ve ahiret evladı olması gerekir. Çünkü oradan gelmiş, oraya gidecektir.

Kalbiyle gören ve basiretiyle amel eden kimsenin, işine başlarken yaptığı işin lehine mi yoksa aleyhine mi olduğunu

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.108, İbn Şu'be Harranî; *el-Kâfi*, c.5, s.82, Kuleynî; *el-Mecnuu*, s.77, Şeyh Verram

bilmesi gerekir. Lehine ise yapar; aleyhine ise bırakır. Bilgisiz amel eden, yolun dışında gidene benzer; yol aldıkça elde etmek istediğinden uzaklaşır. İlmiyle amel eden ise apaçık yolda gidene benzer. Bakanın görmesi gerek; yol mu alıyor, yoksa geriye mi dönüyor.

Her dış görünüşün ona benzer bir iç yüzü olduğunu bil; dışı temiz olanın, içi de temizdir, dışı pis olanın içi de pistir. Sadık olan Elçi (s.a.a) der ki: "Allah bazen bir kulu sever; amelini sevmez; bazen de amelini sever, ama kendisini sevmez."

Her amelin bir bitişi/serpilişi vardır. Her bitkinin suya ihtiyacı vardır. Sular ise muhtelifdir. İyi bir şekilde sulanırsa fidanları iyi, meyveleri hoş olur. Kötü bir şekilde sulanırsa fidanları kötü, meyvesi de acı olur.¹

155. Hutbe

Yarasanın yaratılış inceliklerinden bahsetmektedir:

Sıfatların tanımaktan aciz kaldığı, azametini akılların kavrayamadığı ve böylece mülkünün sonuna erişilemediği Allah'a hamdolsun.

O gerçektir, apaçıktır. Gözlerin gördüğü şeylerden daha gerçek ve daha apaçıktır. Akıllar, O'nu sınırlarıyla kavrayamazlar ki, bir şeye benzetebilirler. O belirli bir ölçüye göre zihinlerde tahayyül edilmez ki, örnek verilsin. Mahlûkatı hiçbir şeyi örnek almadan, hiçbir kılavuzun kılavuzluğunu almadan, hiçbir yardımcının yardımını görmeden yaratmıştır.

1- *Gureru'l-Hikem*, (Kaf harfinde) s.331-324, Amidî; *et-Teraz*, c.1, s.217, Seyyid Yemanî

Emriyle yaratılışı tamamlamış, kendisine boyun eğdirmiş, itirazsız icabet ettirmiş, tartışmasız boyun eğdirmiştir.

Allah'ın şu yarasaların yaratılış hikmetlerinden bize gösterdiği şeyler, onun harikulade yaratışına ve sanatının inceliklerine örneklik teşkil eder. Her şeyi harekete geçiren ışık yarasaı hapseder. Bütün canlıları hareketsiz kılan karanlıklar da onu harekete geçirir. Nasıl da aydınlatıcı güneşten yardım alamıyor, yollarına koyulamıyor, güneşin ışıklarıyla hedefine ulaşamıyor ve hiçbir yeri göremiyorlar? Yarasalar ışığın parlamasıyla aydınlatıldığı yerlere gitmekten nasıl aciz kalıyorlar?

Güneşin ışınlarının parlamasıyla gizlendikleri yerlerde hiçbir yere gidmeden nasıl da gizleniyorlar! Gündüz onların göz kapaklarını göz bebeklerinin üzerine sarkıtmış; gece ise, rızık aramak için onlara bir lamba olmuş; ne gecenin karanlığı onun görmesini engelleyebiliyor, ne de zifiri karanlıklar gece yol almalarına engel oluyor. Güneş ışıklarını ortaya saçıp sabahın aydınlığı ortalığı bürüyünce ve güneş parıltıları kelerlerin yuvalarına kadar girince yarasaların göz kapakları kapanır ve onlar gecenin karanlıklarında topladıkları yiyeceklerle yetinirler.

Geceyi yarasalara aydınlık ve geçim vakti, gündüzü de durak ve dinlenme kılan ve ihtiyaç hâlinde kendilerine göklere uçtukları etten kanatlar yaratan Allah ne de münezzehdir! O kanatlar kamışı ve tüyü olmayan iki kulak memesi gibidirler. Damar yerlerini da apaçık görebilirsin. İki kanadı var; ne kırılacak kadar ince ve ne de ağırlık edecek kadar kalındırlar. Yavrusu kendisine yapışmış, kendisine sığınmış bir şekilde uçuyor. Durduğunda o da duruyor, havalandığında o

da havalanıyor. Yavrusu, azaları tamamlanuncaya, kanatları kendisini harekete geçirebilecek hâle gelinceye, yaşam yollarını öğreninceye, kendisi için faydalı olanı bilinceye kadar anasından ayrılmıyor. Başkasından kopya etmeden her şeyi emsalsiz bir mükemmellikte yaratan Allah ne yücedir!¹

156. Hutbe

Basra halkına hitab etmekte ve gelecekte haber vermektedir:

O zaman (fitneler zamanında) kendini aziz ve yüce olan Allah'a vermeye güç yetiren, öyle yapsın. Eğer bana itaat ederseniz Allah'ın izniyle meşakkatli ve acılarla dolu da olsa bile, sizi cennet yoluna götürürüm.

Ama o kadın ise, kadınların reylerine kapıldı, gönlündeki kin boyuna kaynayan demirci kazanı gibi kaynamaktadır. Bana yaptığını bir başkasına yapması istense yapmazdı. Yine de ben ona önceki gibi hürmet ederim. Hesap, yüce Allah'a aittir.

...(İslâmî) Yol, apaçık bir yol ve apaydın bir meşaledir. Salih amel imana; iman, salih amellere delalet eder. İlim, imanla yaşatılır. İlimle, ölümden korkular. Dünya ölümlerle biter. Ahiret, dünya ile kazanılır. Kıyametle cennete yaklaşırlar ve Cehennem azgınlara zahir olur. Halk için Kıyamet dışında durak yoktur; telaş içinde varacakları o son noktaya doğru koşuştururlar.

...Halk kabirlerinden çıkıp varacakları son noktaya varırlar.

1- *et-Teraz*, c.1, s.334, Yemanî

Her evin (cennet ve cehennem) bir ehli vardır; değiştirilmez ve başka bir yere nakledilmezler.

Marufu emredip, münkerden nehyetmek Allah'ın huylarından iki huydur; bunlar ne kimseye ecelini yaklaştırır, ne de hiçbir rızkını azaltır. Tutunulacak sağlam bir ip, aydınlatıcı bir nur, şifalı bir kaynak, susamışların susuzluğunu gideren, ona sarılıp tutanı koruyan ve asılanı kurtaran Allah'ın kitabına sarılın. Eğrilmediği için düzeltilmesi, sapmadığı için özür dilemesi gerekmez. Çok okunmaktan, çok dinlenmekten yıpranmaz. Onunla konuşan doğru konuşur; onunla amel eden kazanır.

Birisi kalkıp, "Ey müminlerin emiri, bize fitneden haber ver; Resulullah'a bunu sordun mu?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle buyurdu:

Noksan sıfatlarından münezzehe olan Allah katından **"Elif, Lam Mim. İnsanlar inandık demekle sınanmadan bırakılıvereceklerini mi sanıyorlar!"**¹ ayeti indiğinde anladım ki, Resulullah (s.a.a) aramızdayken bize fitne inmez. "Ey Allah'ın Resülü, Allah'ın bu ayetle sana haber verdiği fitne nedir?" dedim. "Ey Ali, ümmetim benden sonra fitneye düşecektir." dedi. "Ya Resulullah, Uhud günü Müslümanlardan bir grup şehit olmuş, bense şahadete erişememiştim ve bu bana pek ağır gelmişti de, 'Müjdelerim seni, şahadet arkadadır.' dememiş miydin?" diye sordum. "Evet dediğin gibidir! O zaman nasıl sabredeceksin?" deyince de, ben "Ey Allah'ın Resülü, bu sabır yeri değil; müjde ve şükür yeridir." dedim. O da,

"Ey Ali! Bu kavim mallarıyla aldanacak, dinleriyle Rablerine minnet etmeye kalkışacak, rahmetini dileyecek, azabından emin olacak. Haramını yalancı şüpheler ve gaflete düşürücü isteklerle helal kılarlar. Böylece içkiye nebiz (şıra), rüşvete hediye, faize alışveriş adını takarak helal sayarlar." buyurdu. "Ey Allah'ın Resulü, bu çağda onları hangi konağa indireyim? Dinden dönmüş mü sayayım; fitneye düşmüş mü sayayım?" dedim. O da, "Fitneye düşmüş kabul et." buyurdu.¹

157. Hutbe

İnsanları takvaya teşvik etmektedir:

Hamdı kendisi zikretmek için anahtar, fazlını ve keremini artırmak için sebep, nimetlerine ve azametine delil kılan Allah'a hamdolsun.

Allah'ın kulları! Zaman geçenlerle akıp gittiği gibi kalanlarla da akıp gidiyor. Giden zaman geri dönmez. Onun içindekiler de ebedi ve sonsuz kalmaz. İşinin sonu başlangıcındaki gibidir. İşleri birbirine benzer, nişaneleri açıktır. Sanki sizi develerini süren kimse gibi sürüp kıyamete götürmektedir. Bu yüzden, kim kendisini başkalarıyla oyalarsa karanlıklarda şaşkın şaşkın dolaşır, belalar içerisinde kaybolur gider. Şeytanları, onu azgınlıkları içerisinde azdırmaya devam ederler, kötü eylemlerini kendisine süslerler. O hâlde hayırda

1- *İhticac*, c.1, s.326, Tabersî; *Kenzu'l-Ummal*, c.8, s.215, Muttaki Hindi; *Muntahabu Kenzi'l-Ummal*, c.6, s.315; *Telhisu's-Şa'fi*, c.1, s.326, Şeyh Tusî; *Muhtasar-u Besairu'd-Derecat*, s.195, Hilli; *Biharu'l-Envar*, (Fiten ve Mihen babı) Meclisî; *el-Mecalis*, s.162, Şeyh Müfid; *Tuhefu'l-Ukul*, s.109, Harranî; *Kitabu Süleym bin Kayş*, s.38

yarışanların durağı cennet, aşırı gidenlerin durağı ise cehennemdir.

Ey Allah'ın kulları, biliniz ki takva sapasağlam bir kaledir. Sapıklık ise hor ve gevşek bir kaledir; ehlini koruyamaz, kendisine sığınanları saklayıp, barındıramaz. Bilin ki takva ile hataların zehirli iğnesi sökülür, yakın ile de yüce hedefe ulaşılır.

Allah'ın kulları! Allah için kendi nezdinizde en aziz ve en sevimli şey hususunda dikkatli olun. Şüphesiz Allah, size hakk yolu göstermiş ve O'nun yolları sizin için aydınlanmış-tır. Kötü bir akibet veya ebedi bir saadet! Bunun için tükenecek günlerinizde tükenmeyecek günler için azık hazırlayın. Gereken azık ise size tanıtılmış, göç etmekle emrolunmuşsunuz ve süratle harekete geçirilmişsiniz. Bir yerde konaklayan kervan gibisiniz ve ne zaman hareket emrinin verileceğini bilmiyorsunuz. Dikkat edin! Ahiret için yaratılmış bir kimse dünyayı neylesin! Yakında elinden alınacak ve geriye sadece hesabı ve zorlukları kalacak olan malı ne yapsın!

Allah'ın kulları! Allah'ın vadetmiş olduğu hayırdan hiçbirisi terk edilmez ve Allah'ın nehyetmiş olduğu şerden hiçbirisine rağbet edilmez.

Ey Allah'ın kulları! Amellerin hesabının sorulacağı, yerin yerinden oynayacağı, çocukların dehşetten ihtiyarlayacağı günden sakının.

Ey Allah'ın kulları! Biliniz ki, kendi içinizde sizi gözetleyenler var. Azalarınızın gözcüleri ve dosdoğru yazan yazıcılar var; yaptıklarınızı kaydedip nefeslerinizi sayıyorlar. Sim-

siyah bir gecenin zifiri karanlığı bile, sizi onlardan gizleyemez. Sapasağlam kapalı kapılar bile, sizi onlardan saklayamaz. Evet, gerçekten yarın bu güne ne kadar da yakındır!

Bugün içindekileriyle gider, yarın hemen onun peşinden gelir. Sanki sizin her biriniz kabrine ve kabir çukurunun ucuna varmış. Ah o yalnızlık evine; vah o vahşet konağına, vah o tek başına garipliğe! Sanki sur nefhası size geldi. Sanki kıyamet üzerinizi bürüdü ve siz hükmün gerçekleşmesi için meydana çıktınız. Batıllar sizden uzaklaştı, bahaneler yok oldu, gerçekler açığa çıktı, işler sizi götürmesi gereken yere götürdü. O hâlde ibretlerden öğüt alın, değişikliklerden ibret alın, uyarıcılardan da faydalanın.¹

158. Hutbe

Peygamber ve Kur'ân'ın azametini beyan etmekte ve Ümmeyleoğullarının durumunu haber vermektedir:

Onu, (Hz. Muhammed'i) resullerin yollanmasına ara verildiği, ümmetlerin uzun gaflet uykusuna dalıp gittiği, sağlamlığın çözüldüğü bir zamanda gönderdi. O, onlara kendilerinde bulunanı tasdik eden, uyulması gereken nur ile geldi. Bu Kur'ân'dır, onu konuşurmaya çalışın; ama o konuşmaz. Lakin ben ondan haber vereyim size; geleceğin bilgisi, geçmişe ait haberler, derdinizin ilacı, aranızdaki düzenin gerektirdiği her şey ondadır.

...Bu zamanda, zalimlerin dertlendirmedeği, işkencelerin zul-

1- *en-Nihaye*, c.2, s.510, İbn Esir; *Gureru'l-Hikem*, s.97, Amidi; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.60, Kuleynî; *Biharu'l-Envar*, c.77, s.433, Meclisî

münün girmedığı, kerpiçten yapılmış yahut kilimden kurulmuş hiçbir ev ve çadır kalmaz. Ama o günde (hesap gününde) ise zalimler için ne gökte şefaata dileyen, ne de yerde yardımcıları kalır. İşte ehli olmayana seçtiniz; işi kaynağından başka yere götürdünüz. Allah'ın yiyeceklerini zakkum, içeceklerini zehir ve acı kılarak lokmaya karşılık lokmayla, yuduma karşılık yudumla zalimlerden intikam alması pek yakındır. İçerden korkuyu, dışardan ise kılıcı onlara hâkim kılacak. Onlar suçları yüklenmiş merkepler, günahları taşıyan develerdir.

Yemin üstüne yemin ederim, Ümeyyeoğulları benden sonra bu devleti, balgamı ağızlarından atar gibi atacaktırlar. Zaman ilerledikçe, gece gündüzü kovaladıkça onu bir daha ebediyen tadamayacaklardır.¹

159. Hutbe

İnsanlara iyi davrandığından bahsetmektedir:

Sizlere iyi bir komşu oldum, gücümün yettiğince sizi arkınızda korumaya çalıştım. Sizi zillet bağından kurtarıp zulmü ve haksızlığı yok ettim. Gözün gördüğü ve bedeninin şahit olduğu nice kötülüklerinize göz yumuyor, az iyiliğiniz için teşekkürler diyorum.²

1- *en-Nihaye*, (Özr ve Nahm maddesi) c.1, s.46 ve c.3, s.198 ve c.5, s.347, İbn Esir; *er-Ravza*, s.63, Kuleynî; *el-İrşad*, s.173, Şeyh Müfid; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.668, Meclisî

2- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.606, Meclisî

160. Hutbe

Allah'ın azameti hakkında:

O'nun hükmü kesin ve hikmet esasındadır. O'nun rızası eman ve rahmettir. İlimle hüküm verir, hilimle affeder.

Yarabbi! Aldığın ve verdiğin şeylere hamd olsun. Verdiğin afiyet ve belalara hamdolsun. Seni en güzel şekilde razı edecek, sana en sevimli gelecek, senin katında en makbul olacak hamtla sana hamt ederim. Yarattığın şeyleri dolduracak, istediğin makama ulaşacak bir hamt! Senden gizli kalmayacak ve katında hiçbir kusur taşımayacak bir hamdle hamd ediyorum. Sayısı kesilmeyecek, uzunluğu bitmeyecek bir hamtla! Çünkü biz senin azametinin künhünü hakkıyla bilemeliyiz. Ancak biz, Hayy ve Kayyum olduğunu, uyku ve uyuklamanın seni tutmadığını biliyoruz. Sana hiçbir bakış ulaşamaz. Hiçbir göz seni idrak edemez. Sen bütün gözleri idrak eder, bütün amelleri sayar; "**perçem ve ayaklarından**"¹ yakalar, alırsın. Hakeza sadece senin yarattıklarından gördüğümüz, kudretinden hayrete düştüğümüz, saltanatının büyüklüğünden niteleyebildiğimiz sıfatlarını bilebiliriz. Bizim haberdar olmadığımız, gözlerimizin göremediği, akıllarımızın ulaşamadığı, aramıza perde gerdiği o gayb âlemi ise çok büyük!

Arşını nasıl diktiğini, mahlûkatını nasıl yarattığını, gökleri havaya nasıl astığını, ırmakları ve su dalgalarını yeryüzüne nasıl yaydığını öğrenebilmek için bakışlarını yöneltin, fikrini çalıştıran bir kimsenin gözleri yorulur, akli karışır, şuuru

bulanır, fikri hayrete düşer, şaşa-kalır.

...(Birisi) Allah'a ümit bağladığını iddia ediyor. Allah'ın azametini yemin olsun ki yalan söylüyor. Ümit ediyor da niçin ümidi, ameli ile ortaya çıkmıyor? Her kim ümit ederse ümidi amelinde ortaya çıkar. Onun ise Allah'a ümitten başka her ümidi amelinde gözüktür. Allah'a ümidi ise kusurludur. Allah korkusu hariç her korkusu yerindedir. Allah korkusu ise amellerine yansımadağı için gerçek değıldir.

Büyük şeyleri Allah'tan umar ve küçük şeyleri ise kuldan ümit eder. Ama Allah'a vermediğı (değeri) kula veriyor! Niçin kullara verilen değeri ve şanı yüce Allah'a vermiyor? Umutunun yalan çıkacağından mı korkuyorsun? Yoksa O'nu umuda layık mı görmüyorsun? Aynı zamanda kullarından birinden korkarsa ona, Allah'a göstermediğı saygıyı gösterir. Kullardan korkusu peşin, Rabbinden korkusu veresiye ile dir. Dünyayı büyük gören, kalbindeki yeri yüce olan, onu Allah'a tercih eden, böylece sadece dünyaya bağlanan, dünyaya dalıp giden ve dünyanın kulu olan kimse işte böyledir.

Allah'ın Resulü; dünyanın çirkinliklerine ve alçaklıklarına, dünyaya düşkünlüğün ayıplığına ve kötülüğüne karşı sana güzel bir örnek ve delil olarak yeter. Çünkü dünya etrafıyla Peygamber'den alınmış, bütün yönleriyle başkası için hazırlanmıştır. Peygamber onun sütünden kesilmiş ve süslerinden yüz çevirmiştir.

Eğer istiyorsan, Musa Kelimullah'ın şöyle dediğini ikinci örnek olarak sunabilirim **"Ya Rabbi! Bana indireceğın iyiliklere**

ihtiyacım var.¹ Allah'a yemin olsun ki o, yiyeceği ekmekten başka bir şey istemedi.² Çünkü yerin bitirdiklerinden yiyordu. Yediği bitkilerin yeşilliği, zayıflığı ve sıskalığı nedeniyle karın derisinin altından gözüküyordu.

Eğer istersen, üçüncü olarak Zeburlar sahibi ve cennet ehlinin karisi (okuyucusu) Davud'u örnek gösterebilirim. Çünkü o kendi eliyle hurma liflerinden örgü örüyordu da arkadaşlarına şöyle diyordu: "Kim bana bunu satar!" Onun satışından elde ettiği parayla arpa ekmeği yiyordu.

İstersen İsa b. Meryem hakkında söz edeyim. O da taşı yastık yapıyor, sert şeyler giyiyordu ve katıksız kuru yiyecekler yiyordu. Azığı açlık, gece lambası ay, kışın barınağı yeryüzünün doğusu ve batısıydı. Meyveleri ve sebzeleri, yeryüzünde canlılar için biten şeylerdi. Ne onu fitneye düşürecek bir hanımı, ne hüznülenecek bir çocuğu, ne kendisini meşgul edeceği bir malı ve ne de kendisini hor kılacak bir tamahı vardı. Bineği iki ayağı, hizmetçisi de iki eliydi.

Öyleyse tertemiz olan Peygamberine (s.a.a) uy; çünkü onda uyacak kimse için güzel örnekler, yaslanacak kişiye yaslanacak yerler vardır. Allah katında kullarının en sevgilisi, nebisine uyup onun yolunu izleyen kimsedir. Dünyada ağız dolusu bir lokma yemediği gibi, gözünün ucuyla bile bakmadı ona. Dünya ehlinin, bedeni en zayıf karnı en aç olanıydı, Dünya ona sunuldu, kabul etmedi. Noksan sıfatlardan mü-

1- Kasas/26

2- Hz. Musa Firavun zulmünden çöllere kaçtığı zaman yerin bitirdikleri dışında hiçbir şey bulamayınca bir ağacın altına oturup bu duayı etti. İmam da ayeti bu şekilde tefsir etmiştir.

nezzeh olan Allah'ın buğzettiği şeyi bildi de buğzetti, hor gördüğünü hor gördü ve küçük gördüğünü de küçük gördü. Hiçbir ayıbımız olmasa bile, yalnız Allah ve Resulünün buğzettiğini sevsek, Allah ve Resulünün küçülttüğünü büyültsek, Allah'a karşı gelmek ve Allah'ın emrinden çıkmak için yeter bize. Peygamber (s.a.a) yerde yemek yer, kul gibi otururdu. Ayakkabısını kendisi tamir eder, elbisesini kendisi yamardı. Çıplak merkebe biner, birini de arkasına bindirirdi. Evinin kapısına asılmış olan üzerinde resimler bulunan perdeyi görünce, zevcelerinden birine "Benden gizle, baktıkça dünyayı ve süslerini hatırlıyorum" dedi. Dünyadan kalbiyle yüz çevirmiş, içinde yâd etmeyi öldürmüştü. Güzel bir elbisesi olmasın, dünyayı sürekli bir yer bilmesin ve onda her zaman kalma ümidini taşımasın diye, ziynetini gözünden uzak tutmayı severdi. Bu yüzden ruhundan dışarı atmış, gönülden uzaklaştırmış, gözünden gizlemişti. Bir şeyi sevme-yen biri işte böyledir; ne onu görmek ve ne de yanında adının anılmasını ister.

Resulullah'ın bu dünyada dostlarıyla beraber aç yaşaması ve Allah nezdindeki yüce makamına rağmen dünya süslerini kendisinden esirgemesi bu dünyanın kötülüklerine ve ayıplarına delalet eder. Bakan kimse aklederek baksın; Allah Muhammed'i böyle yaşamakla alçalttı mı, yoksa ikram edip yüceltti mi?! Alçalttı diyen, yüce Allah'a andolsun büyük iftira eder, yalan söyler. İkram edip yüceltti diyen de bilsin ki Allah ondan gayrisine dünyayı vermekle alçaltmış, dergâhına en yakın olanlardan da dünyayı uzak tutmuştur. Peygambere uyan kişinin de onun izini takip etmesi, konduğu yere konması gerekir. Yoksa helak olmaktan kurtulamaz. Allah Muhammed'i kıyametin yaklaştığına bir nişane; cenneti müj-

deleyen, azapla korkutan bir kimse olarak gönderdi. Dünyadan karnı boş olarak çıktı, ahirete esenlik içinde vardı, taş üstüne taş koymadan rabbinin yolunu tuttu, davetine icabet etti. Rabbimiz onu bize uyulacak, tabi olunacak biri olarak göndermekle ne büyük lütufta bulunmuştur!

Allah'a andolsun, şu yünden dokunmuş gömleğimi o kadar yamattım ki artık yamayandan utanıyorum. Birisi bana, "(Bu kadar yamadan sonra hâlâ bunu mu giyeceksiniz.) Artık bunu atmayacak mısınız?" dedi. Ona, "Benden uzak dur." dedim. Sabah olduğu zaman halk, gece yol alanları över.¹

161. Hutbe

Peygamber, Ehlibeyt'i ve müslümanlardan söz etmekte ve insanları takvaya davet etmektedir:

Onu aydınlatıcı bir nur, şüpheleri gideren kesin bir delil, apaçık bir program ve yol gösterici bir kitapla gönderdi. Ailesi en hayırlı aile, soyu en iyi soydur. Dalları düzgündür, meyveleri kolay toplanır. Doğduğu yer Mekke, göçtüğü yer tertemiz Medine'dir. İsmi orada yücelip sesi orada duyuldu. Allah onu yeterli delille, şifa veren öğütle, halkı düzene sokacak bir davetle gönderdi. Cahil oldukları ilâhî hükümleri onunla bildirdi, (dine) girmiş bidatları onunla söküp attı, uyulması gereken hükümleri onunla açıkladı. Kim İslâm'dan başka din ararsa zararı kesinleşir; kurtuluş bağları kopar, baş aşağı düşmesi şiddetli olur, Dönüş yeri upuzun bir hüznün ve şiddetli bir azaptır.

1- *Rebiu'l-Ebrar*, (Ye's ve Kanaat babı) Zemahşerî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.3, Meydanî (H. 518)

Allah'a yönelen bir tevekkülle tevekkül ederim, Cennetine götüren ve arzuladığı yere ulaştıran yola beni irşat etmesini dilerim.

Ey Allah'ın kulları, Allah'tan korkmanızı ve O'na itaat etmenizi tavsiye ediyorum. Çünkü bu yarının kurtarıcısı ve ebedi kurtuluş yeridir. O ciddi bir şekilde korkuttu, geniş bir şekilde teşvik etti. Size dünyayı, dünyadan kesilmeyi, yok olacağını ve intikal edileceğini anlattı. Çok az bir müddet size arkadaşlık edeceğinden dünyadaki hoşunuza giden şeylerden yüz çevirin.

Allah'ın gazabına en yakın ve rızasına en uzak yurt dünyadır! Dünya hâllerinin değişmesini ve ayrılıklarını çok iyi bildiğiniz için, dünyanın gamına ve zorluklarına göz yumun. Ciddi çalışmış, duyarlı ve tecrübeli nasihatçinin sakındığı gibi dünyadan sakınınız. Sizden önceki toplulukların başına gelenlerden ibret alınız; eklemleri darmadağın, gözleri ve kulakları yok olmuş, şanları-şerefleri gitmiş, neşeleri ve nimetleri kesilmiştir. Çocuklarının yakınlığı yokluğa dönüşmüş, eşleriyle birliktelikten ayrılmışlar, birbirlerine karşı övünemiyorlar. Nesilleri üremiyor, birbirlerini ziyaret edemiyorlar ve birbirleriyle konuşamıyorlar.

Ey Allah'ın kulları! Nefsine sahip olan, şehvetini yenen ve akıllarıyla bakanların sakındığı gibi sakının. Çünkü durum apaçık, bayrak dikili, yol açık ve dosdoğru...¹

1- *Biharu'l-Envar*, c.18, s.222, Meclisî

162. Hutbe

Arkadaşlarından biri, "Siz bu makama daha çok hak sahibi olduğunuz hâlde, kavminiz nasıl oldu da sizi bu makamdan uzaklaştırdı?" diye sormuştu. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

Ey Benî Esedli kardeş! Sen palanı gevşek ve kaygan bir merkebe binmiş, istediği yere götürecektir şekilde dizginlerini salıvermişsin. Ama akrabalık bağına¹ ve meseleyi öğrenme hakkına da sahipsin. Meseleyi bilmek istedin; o hâlde bil: Biz nesep olarak en üstün, Peygamber'e (s.a.a) akrabalık olarak en güçlü/yakın olduğumuz hâlde bu makamla ilgili bize zorbalık edildi. Çünkü bu makam üstün ve özgü bir makamdır. Bir grup ona tamahlandılar. Başkaları ise (biz Peygamber'in Ehlibeyt'i de) cömertçe ondan vazgeçti. Hâkim Allah'tır, hüküm yeri ise kıyamettir.

"Geçmişteki bu yağma olayını bırak! / Binek atının çalını hikâyesini hatırla."²

Sen gel de Süfyan'ın oğlunun büyük olayından bahset! Zaman ağılattıktan sonra beni güldürdü. Hayır, vallahi çok acayip değil! İşin büyüklüğü acayıplığı aşmakta ve eğriliği arttırmaktadır! Bu topluluk, Allah'ın lambasındaki nurunu sö-

1- Peygamber'in hanımı Zeyneb binti Cahş, Benî Esed kabilesindendi.

2- İmreu'l-Kays, babası öldürüldükten sonra Halid b. Sedus'a sığındı. Beni Cedile kabilesi ona saldırdı, mal ve develerini götürdüler. Halid, İmreu'l-Kays'ın kalan bineğine binerek develerini almaya gitti. Neticede Beni Cedile kabilesi Halid'den o bineği de aldı. Bunu duyan İmreu'l-Kays yukarıdaki şiiri söyledi. İmam burada bu şiir ile "Geçmişteki hilafetin gasbedilmesini bırak da, Muaviye'ye ne yapacağımızı düşün!" demek istemiştir.

dürmeye ve suyun pınarlarında kaynamasına engel olmaya uğraşıyorlar. Benimle kendileri arasındaki temiz suyu vebalı kılıyorlar. Bizim ve onların üzerlerinden imtihan sıkıntıları kalkarsa, onları saf hak yola koyarım, eğer başkası olursa, **"Artık onlara üzülerək nefsin zayı olmasın; Allah onların yaptıklarını şüphesiz bilir."**^{1/2}

163. Hutbe

Allah'ın yaratıcılığından bahsedilmektedir:

Hamd kulları yaratan, yeryüzünü döşeyip düzenleyen, alçak yerlerinden seller akıtıp, aralarını yükseklikleri bitkilerle bezeyen Allah'a mahsustur. İlk oluşuna bir başlangıç, ezeli oluşuna bir son yoktur. O her zaman olan ilk, sonu olmayan bakidir. Alınlar ona secdeye kapanır, dudaklar O'nun birliğini zikreder. Yarattığı zaman eşyayı sınırladı ki O'na benzesinler. Sınırlar, hareketler, aletler ve uzuvlarla vehimler onu takdir edemez. O'na, "ne zaman vardı?" veya "ne zamana kadar olacak?" gibi ifadeler kullanılamaz. Zahirdir; "nereden?" denemez. Batındır; "nerede?" diye sorulamaz. Cisim değil ki sonuna erişilsin, örtülü değildir ki bir şey ihata etsin. Eşyaya yakınlığı birleşmekle değil, eşyadan uzaklığı da ayrılmakla değil. Kullarının kıpırtısız bakışları, dilleriyle kelimeleri tekrarlayışları, bir tepeye yaklaşmaları, karanlık ve mehtaplı gecelerde gecede adım atışları, ardından parlayan

1- Fatır/8

2- *el-Emali*, s.368, Şeyh Saduk; *İlelu'ş-Şerai*, 119. Bab, Şeyh Saduk; *el-Musterşid*, s.64, Taberî İmamî; *el-İrşad*, s.173, Şeyh Müfid; *Biharu'l-Envar, Kitabu'l-Fiten ve'l-Mihen*, Meclisî; *Fusulu'l-Muhtare*, s.46, Şeyh Müfid

güneşin doğuşu ve batışı ile gece ve gündüzün gelişi neticesinde zaman çarkının dönüşü O'na asla gizli değildir. (Bilgisi,) Her şeyin hedefini, müddetini, zamanını ve sayısını kuşatır. Allah, sınırlayanların miktar, boyut, bir mesken tutma ve bir mekânda bulunma nitelendirmelerinden münezzehtir. Sınır, yaratıklarına aittir, gayrisine mensuptur.

Eşyayı ezeli maddelerden ve önceden var olan şeylerden yaratmamıştır. Yaratacağını yaratmış, sınırını belirtmiş ve şekillenecekleri en güzel biçimde şekillendirmiştir. Hiçbir şey ondan kaçınmaz; hiçbir şeyin itaati ona fayda vermez. Ölüp gidenleri bilmesi, yaşayıp kalanları bilmesi gibidir; yüce göklerde olanları bilmesi, aşağılık yerlerdekini bilmesi gibidir.

...Ey doğru düzgün yaratılmış mahlûk! Kat kat perdelerin arkasında, rahimlerin karanlığında inşa edilip korunan yaratık! İlk kez balçığın özünden yaratıldın, bilinen bir süre sağlam karar yerlerine konuldun, takdir edilen süre de orada kaldın. Annenin karnında bir cenin idin; ne cevap verebildin ne de bir çağrıyı duyardın. Sonra konulduğun yerden hiç görmediğin, menfaatlerini elde etmenin yolunu bilmediğin âleme çıkarıldın. Annenin memesinden beslenmeyi kim öğretti? İhtiyaçlarını arayacağın, isteyeceğin yerleri kim tarif etti? Heyhat! Surete, şekle bürünmüş mahlûkun sıfatlarını bilmekten aciz olanlar yaratıcısı nitelendirmekte daha acizdir ve yaratılmışların sıfatlarıyla nitelendirdikçe de O'nu tanımaktan uzak kalmıştır.¹

1- *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.72, Ebu Nuaym İsfahanî; *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, Vastî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Melaïke babı) Zemahşerî; *Biharu'l-Envar*, s.77, s.306; *et-Tevhid*, s.61, Şeyh Saduk

164. Hutbe

H. 34 yılında halk Osman'ı şikâyetle bulunmak ve Osman'la görüşmesini istemek için Hz. Ali'nin yanına geldi. Hz. Ali de, Osman'a giderek şöyle dedi:

Halk peşimde, beni seninle kendileri arasında elçi olarak gönderdiler. Vallahi, sana ne diyeceğimi bilemiyorum; senin bilmediğin bir şeyi biliyor değilim. Benim sana göstereceğim, senin bilmediğin bir iş yok. Bizim bildiğimizi sen de biliyorsun. Seni geçtiğimiz bir şey yok ki sana haber verelim ve gizlice bir şey yapmış değiliz ki sana iletelim. Bizim gördüğümüz gibi sen de gördün, bizim duyduğumuz gibi sen de duydu. Bizim Resulullah ile arkadaşlık ettiğimiz gibi sen de ettin. Ne İbn Ebu Kuhafe ne de İbn Hattab, doğru amelde sende daha evla değillerdi. Sen akrabalık bakımından Resulullah'a o ikisinden daha yakınsın¹. Sen onun damadı olmaya nail oldun, onlarsa buna ulaşamadılar.²

Allah için, Allah için kendine acı. Çünkü sen, Allah'a andolsun, körlükten basirete, cehaletten bilgiye gelmiyorsun. Yollar açık, dinin alametleri ayaktadır. Bil ki Allah katında Allah'ın kullarının en efdalinin; hidayete ermiş, hidayete çağıran, malum olan sünneti ayakta tutan ve meçhul olan bidatleri öldüren adil imamdır. Sünnetler aydınlatılmış, alametle-

1- Osman'ın soyu Resulullah'a dört göbekten(abdulmenaf'ta), Ebubekir altı göbekten (Murre'de), Ömer ise yedi göbekten (Ka'b'da) ulaşmaktadır.

2- Bazı kaynaklara göre Osman Hz. Hatice'nin kız kardeşinin damadıydı. Rukeyye ve Ümmü Gülsüm de Hz. Peygamber'in değil, Hz. Hatice'nin kız kardeşinin çocuklarıydı ve sadece Peygamber'in evinde büyümüşlerdi... (Mütercim)

ri var; bidatler de açıkça gösterilmiş, onun da alametleri vardır. Allah katında insanların en şerlisi, sapmış ve halkın da ona uyarak sapıtığı zalim imamdır. O yaşanan sünneti öldürür, terk edilen bidati diriltir. Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini duydum: "Zulmeden imam, kıyamet günü beraberinde hiçbir yardımcısı ve mazeret bildireni olmaksızın getirilir; cehennem ateşine atılır, içinde değirmen taşı gibi döner; sonunda ta dibinde bağlanır."

Allah için, bu ümmetin öldürülecek imamı olma. Çünkü (Peygamber'den) şöyle söyleniyordu: "Bu ümmet içinde bir imam öldürülür, onun öldürülmesiyle kıyamete kadar öldürmeler sürer. Böylece ümmetin işi birbirine karışır, içlerinde fitne baş gösterir, hakkı batıldan ayırt edemez, fitneler dalga dalga yayılır, büyük bir kargaşalığa düşerler." Yaşının kemalini, ömrünün sonuna geldikten sonra, Mervan'ın istediği yere sürdüğü binek olma.

Bunun üzerine Osman, "Halkla konuş, şikâyet ettikleri haksızlıkları gidermem için bana mühlet versinler." dedi. Ali (a.s) de, "Medine'de olanlar için mühlet vermeye gerek yok; diğer yerlerdeki haksızlıkları giderme mühleti ise, emrin onlara ulaşınca kadar." dedi.¹

165. Hutbe

Tavusun yaratılış ilginçliklerini açıklamaktadır:

Allah, canlı-cansız, duran-hareket eden her ne varsa onları

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.5, s.60, Belâzurî; *et-Tarih* c.5, s.96 ve c.6, s.2938, Taberî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, s.308 ve c.2, s.273, İbn Abdurabbih; *Kitabu'l-Cemel*, s.100, Müfid

en harika bir şekilde örneksiz yaratmıştır. Bunların hepsini de sanatının inceliklerine, kudretinin azametine apaçık birer delil olarak dikmiştir; akıllar Allah'ın büyüklüğünü itiraf ederek boyun eğmiş, O'nun vahdaniyetine ait delilleri kulaklarımızda çınlamıştır. Yeryüzünün kovuklarında, geniş vadilerde ve yüksek dağların zirvelerinde çeşit çeşit şekilleri olan kuşları yaratmıştır. Değişik değişik kanatları, farklı farklı şekilleri, O'nun emri altında iç açıcı geniş semalarda ve fezalarda kanat çırpın kuşlar... Onlar bir zamanlar yokken Allah onları yoktan var etti, ilginç şekil ve suretler verdi, eklemlerle sağlamaştırdı ve bütün uzuvlarına et ve deri giydirdi. Bir kısmını şişman ve etine dolgun yaratarak, gökyüzünde seri ve süratli uçmaktan alıkoydu. Bunları yeri sıyrarak uçacak şekilde yarattı. İnce sanatı ve latif kudretiyle kuşları farklı farklı renklerde tertip etti. Bir kısmı da, vücudunun renginin aksine, özellikle boynu sanki tasma gibi bir renkle kaplanmıştır. (Bütün bunlar Allah'ın vahdaniyetine ve kudretine birer delildir.)

Mükemmel bir şekilde yaratılmış olan tavus, Allah'ın en harika yaratıklarından birisidir. Onun kanatlarının uzun ve kısa yerlerindeki renkleri en güzel şekilde dizmiş, uzun bir kuyruk yaratmıştır. Dışisine doğru yürüdüğü zaman kuyruğunu yayar, kendisine gölge edencesine denizlerdeki gemilerin yelkenleri gibi cazibeli, acayip bir edayla kuyruğunu havaya kaldırarak sağa sola hareket ettirip dışisine horozun gidişi gibi gider. Şehvetli erkek hayvanların, dişilerini döldedikleri gibi tenasül organlarıyla dışisini döller.

Sözlerimin doğruluğunu ispatlayan gerçekleri gidip görmek suretiyle müşahede ediniz, zayıf deliller üzere bir şey diyen

kimse değilim. Göz salgı bezlerinin göndermiş oldukları yaşların gözlerinin yan taraflarında durduğunu, dışisinin bunu emerek tattığını, sonra dişiyi dölleyen tenasül suyundan olmadığını, gözden kaynaklanan yaştan olduğunu ileri sürenler varsa da bu delilsiz inanç, halkın kargaların (gagalarının birbirine değmesinden) döllemesi inancından daha garip değildir. Tavusun kanatları sanki gümüşten yapılmış tarak gibi durur, üzerinde biten sarı ve yeşil renkler saf altın ve yeşil zebercet gibi parlak.

Onu yerin yeşerttiklerine benzetecek olursanız; her ilkbaharda yeşeren rengârenk çiçeklere, işlenmiş kıymetli taşlara veya Yemen'in işlenmiş giysilerine benzetebilirsiniz. Onu mücevherlere benzetecek olursanız, o muhtelif renklerden meydana gelen mücevherler ve gümüşlerle süslenmiş yüzük taşlarına benzer.

Yürüyüşü kendisini beğenen ve işve ile yürüyen kimsenin yürüyüşüne benzer. Bazen başını çevirerek kanatları ve kuyruğunu inceden inceye inceler, mücevher ve inciden giymiş olduğu giysisinden dolayı kahkahalar atarak güler. Gözleriyle ayaklarını süzdüğü zaman ağlayarak, sesini yükselterek bağırır. Bu bağırışla, sanki yardım ister ve acı çektiğinin gerçek yönünü ortaya koyar. Çünkü onun ayakları melez Hint horozu gibi ince ve zayıftır. Onun ayak kemiğinin arkasında sivri uçlu bir kemik vardır. Başında ise bir tutam yeşil ve nakışlı saç bulunmaktadır. Boynunun çıkış yeri ve boyun ile kama varan mesafe ibriğe benzemektedir. Yemyeşil renkli Yemen kına çiçeğini veya giyilen ayna gibi parlak ipekleri andırmakta, kadının siyah bir örtüyü kendisine sardığı gibi siyah bir örtüye bürünmekte, ancak o çok parıldadığını, eşi

olmayan göz alıcı yeşilliğin kendisinde birleşip kaynaştığını hayal etmektedir.

Kulağının yarığında kalem ucuna benzer ve papatya gibi bembeyaz duran bir çizgi vardır, bu beyazlık etrafındaki siyah renk arasında parlar. Bu hayvanda kullanılmayan çok az renk vardır, aşırı parlaklık ve güzellikten dolayı rengi daha güzel göstermekte ve henüz bahar yağmurlarının ve sıcak güneşin büyütmediği dağınık tomurcukları andırmaktadır. Bazen kanadından çıkmakta, gömleğinden soyunmakta, sonbaharda yaprak döken ağaçlar gibi, başının arkasındaki tüyler bile dökülmekte, yeniden bitmekte, yeniden büyüyerek ilk hâlini almaktadır, yeni kanatla da renk hususunda ilki gibidir. Her yer önceki yerini alır.

Tavusun bir kanadına dikkatlice bakacak olursan bir defa kırmızı, bir defa yeşil zebercet ve bir defa da altın sarısı görürsün. O hâlde derin fikirler ve zevk sahibi akıllar nasıl bu hayvanın ilginç yaratılışını derk edebilir ve vafedenler vasfını sıralayabilir? Hâlbuki en küçük bir parçası derin düşünceli insanları derkten aciz bırakmış ve vafedenlerin dilini güçsüz kılmıştır. Tavus kuşu gibi bir hayvanı düşünmekten aciz bırakan Allah ne de münezzehdir. Hâlbuki onu bir sınırla sınırlanmış, vücuda gelmiş, az bir endam ile terhib bulmuş ve renklendirilmiş olarak gördükleri hâlde sıfatlarını beyan noktasında dilleri aciz bırakmış ve bu hayvanın vasfını şerh etmekten mahrum bırakmıştır.

Karıncaların ve küçük sivrisineklerin ayaklarını ve bunlardan üstünü olan deniz balıkları ve iri fillere kadar birçok şeyi (en sağlam ve güzel şekilde) yaratan Allah ne de mü-

nezzehdir. Ruh sahibi her canlıya da ölümü bir vade ve fena-yı işlerinin sonu olarak karar kılmıştır.

Cennet hakkında sana söylenenlere kalp gözüyle bakacak olursan, dünyadaki şehvet, lezzet ve bakışları kendine çeken süslerinden yüz çevirirsin. Dalları birbirine değen ve kökleri cennet nehirleri kenarındaki miskten tepeler içinde gizlenen ağaçları düşünmekle meşgul olur, ağaçların küçük ve büyük dallarındaki yaş inci salkımlarını düşünürsün. Hakeza kabuklarından yeni çıkan çeşitli meyvelere yönelirsin. O meyveler hiçbir zahmet olmadan toplanır ve toplayanın istediği üzere ele gelir. İsteyenlerin içmesi için cennet sakinlerinin saraylarında sarhoş etmeyen tertemiz şarap ve bal elden ele gezdirirler. Onlar ahiret yurduna girinceye kadar da ilâhî kerametlere erişen ve yolculukların zahmetinden güvenliğe ermiş kimselerdi.

Ey dinleyici! Cennetteki bu ilginç manzaralara yönelecek olursan ruhun onu seyretmekten zevk alır, şu anda onlara bir an önce ulaşmak için bu meclisten süratle kabir ehline komşu olmaya gidersiniz. Allah, rahmetiyle bizi ve sizleri o iyilerin menzillerine ulaşmak için kalpten çalışanlardan kılsın.^{1/2}

166. Hutbe

Ülfet, sevgi ve muhabbete teşvik etmektedir:

Küçüğünüz, büyüğünüze uysun; büyüğünüz de küçüğünü-

1- Seyyid Razî burada birtakım kelimelerin anlamını açıklamıştır ki biz de bunları tercümeğe yansıtmaya çalıştık.

2- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Zemaşşerî; *en-Nihaye*, c.1, s.27, İbn Esir ve c.2, s.140 ve c.3, s.238; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.12, Meydanî

ze merhamet etsin. Allah hakkında düşünmeyen, dinde kavrayış sahibi olmayan cahiliye zalimleri gibi olmayın. Onlar kırılması günah¹ ve (kırılmadığı takdirde ise) içinden şer (devekuşu yavrusu yerine yılan yavrusu) çıkan yuvalarındaki engerek yılanı yumurtaları gibidir. (Yani zahirleri iman, batınları ise cahiliye döneminin kokusunu taşımaktadır.)

...Onlar birbirleriyle ülfet ettikten sonra dağıldılar; asıllarından ayrıldılar. Onlardan bazıları bir dala yapıştı; o nereye eğilse, onlar da onunla beraber eğildiler. Yüce Allah onları, Ümeyyeoğulları için sonbahar bulutlarını topladığı gibi kötü bir günde toplayacaktır! Allah onların aralarını bulacak, sonra onları bulut kümeleri gibi bir araya getirecek, sonra da onlar için kapılar açacak, toplandıkları yerden iki bahçeye gelen sel gibi akıp gidecekler.² O selden bir toprak parçası bile, bir tepelik bile kurtulamayacak, bir tümsek, bir yükselti bile engel olamayacak. Allah onları vadilerine dağıtacak, daha sonra çeşmeler gibi yeryüzünde akıtacak, onları gücüyle bir kavmin hakkını başka bir kavimden alacak ve bir kavmi başka bir kavmin yurduna yerleştirecektir.

Allah'a yemin olsun, yükselip yüklerini sağlamlaştırdıktan sonra, kuyrukyacağının ateşte erimesi gibi eriyeceklerdir.

1- Engerek yılanının yuvası ve yumurtası birbirine benzediğinden insanlar birbirinde ayırt edemiyor ve dolayısıyla da yanlışlıkla kırılması günah olan deve kuşu yumurtasını kırma hatasına düşüyorlardı.

2- Sebe Suresi'nin 16. ayetine işaret etmektedir. Bu ayette de yer aldığı üzere Allah Yemen'de Me'reb seddini yıkan, Kâfir Sebe kavmini yok eden, bağ ve bahçelerini silip süpüren ve de Arm seli diye bilinen bir sel akıtmıştır.

Ey İnsanlar, hakka yardımda ayrılığa düşmeseydiniz, batılı gidermede gevşek davranmasaydınız, sizin emsaliniz olmayanlar sizi yenmeye tamahlanmazlar, hiçbir güçlü size galib gelemezdi. Fakat siz, İsrail oğulları gibi şaşkınlığa düştünüz. Ömrüme yemin olsun, hakkı ardınıza attığınız, yakında bulunanlardan ilginizi kesip uzağa sarıldığınız için, benden sonra da bu şaşkınlığınız kat kat artacaktır. Bilin ki çağırana uysaydınız, sizi Resulün yolundan götürür, boyunlarınızda ki ağırlığı atar ve sizi yanlış yollarda gezme zahmetinden kurtarırdı.¹

167. Hutbe

H. 35 yılında, hilafetinden sonraki ilk konuşması olduğu söylenmektedir:

Münezzeh olan Allah, hayrı ve şerri açıklayan, doğru yolu gösteren kitabı indirdi. Hidayete ermek için hayır yolunu tutun ve adil olmak için de şer cihetinden yüz çevirin.

Farzlara, farzlara dikkat edin! Onları Allah için eda edin ki sizi (neticede) cennete götürürler. Allah bilinmez olmayan şeyleri haram, aybı olmayan şeyleri de helal kılmıştır. Müslümanın hürmetini (dokunulmazlığını) bütün hürmetlerden üstün kıldı. Müslümanların haklarını yerinde, ihlâs ve tevhit ile güçlendirdi. "Müslüman, haklı olması müstesna, Müslümanların elinden ve dilinden selâmette olduğu kişidir."

Gerekmedikçe bir Müslümana eza etmek helal olmaz.

1- *Kitabu Süleym b. Kays*, s.89, *Ravzatu'l-Kâfi*, s.62, Kuleynî; *el-İrşad*, s.373 Müfid; *en-Nihaye*, c.1, s.46, İbn Esir

Hepinize teker teker gelip çatacak olan genel ölüme koşunuz. İnsanlar (veya korku) önünüzde, kıyamet ise arduzdan sizi sürüp durmaktadır. Yükünüzü hafifletin de kervana katılın; çünkü ilk gideniniz, son geleni beklemektedir.

Kulları ve beldeleri hakkında Allah'tan korkun. Çünkü yerlerden ve hayvanlardan bile sorumlusunuz. Allah'a itaat edin, O'na isyan etmeyin, hayrı gördüğünüz zaman onu alın, şerri gördüğünüzde onu terk edin.¹

168. Hutbe

Halife olarak kendisine biat edildikten sonra, arkadaşlarından bazıları kendisine, "Osman'ı öldürenleri keşke cezalandırsaydın?..." dediler. Bunun üzerine şu konuşmayı yaptı:

Kardeşler! Bildiklerinizden habersiz değİlim. Fakat benim ne kuvvetim var ki! Bu işte eli olanlar son derece güçlü; bize hükmediyorlar, biz onlara hükmedemiyoruz! İşte bu toplum coştı, köleleriniz de onlarla beraber coştular. Bedevileriniz de onlara katıldı. Onlar aranıza karıştı. Size, diledikleri eziyeti ediyorlar. Dilediğinizi yapma gücünü kendinizde görüyor musunuz? Bu iş cahiliye işlerindedir. Bu toplumun yar ve yardımcıları var. İnsanlar bu iş için harekete geçirildiğinde ayrılığa düşüyorlar; bir bölük sizin gördüğünüzü, öbürü sizin görmediğinizi, diğerleri ise ne bunu ne de öbürünü görüyor.

O hâlde halk sakinleşinceye, gönüller yatışınca, haklar kolaylıkla alınınca kadar sabredin. Sakin olun, size vere-

1- *et-Tarih* c.5, s.157 ve c.6, s.3078, Taberî; *Hesais*, s.87, Razî

ceğim emrimi bekleyin. Kuvveti zayıflatacak, kudreti giderecek, gevşekliğe ve zillete düşürecek işlere kalkışmayın. Mümkün olduğu kadar bu işi iyilikle halletmeye çalışacağım. Eğer başka çare bulamazsam, son çare yarayı dağlamaktır (savaşmaktır).¹

169. Hutbe

Cemel ashabı H. 36 yılında Basra'ya giderken şöyle buyurmuştur:

Allah Peygamberi emri yürürlükte olan, konuşan bir kitapla yol gösterici olarak gönderdi. O, ancak helak olacak kimseyi helak eder. Hak kılıfı giydirilmiş bidatler Allah'ın koruduğu kimseden başkasını helak edicidir. Allah'ın egemenliğine sığınmak işlerinizi korur. Bıkıp usanmadan, isteyerek ve arzuyla ona itaat edin Vallahi ya böyle yaparsınız, ya da Allah sizden İslâm kuvvetini alır da ebediyen onu size geri döndürmez ve böylece hüküm başkalarının eline geçer.

Bunlar, benim hükümetim aleyhinde birlik oldular. Cemaatiniz için korkmadıkça sabredeceğim. Çünkü onlar bu zayıf görüşlerinde kalırlarsa Müslümanların düzenleri bozulur. Allah'ın dilediğini nimetlendirmesine hasetleri yüzünden, bu dünyayı istediler. İşleri tersine döndürmeyi arzuladılar.

Üzerimizdeki hakkınız; Allah'ın kitabına (Kur'ân') ve Resulü'nün (s.a.a) sünnetine göre amel etmek, hakkı eda için kıyam etmek ve Resulü'nün sünnetini yüceltmektir.²

1- *et-Tarih*, c.5, s.158 ve c.6, s.3078 ve 3079, Taberî; *el-Mustaksa*, c.1, s.3, Zemahşerî

2- *et-Tarih*, c.6, s.163, 3091 ve 3093, Taberî

170. Hutbe

Müminlerin Emiri Hz. Ali H. 36 yılında Basra'ya yaklaştığında, Basra'dan bir grup halk Cemel ashabı ile durumunun gerçek yönünü öğrenmek ve içlerindeki şüpheyi gidermek için kendisine bir elçi göndermiş, Hz. Ali de onlarla olan durumunu ve hak üzere olduğunu beyan etmiş ve elçiye, "Bana biat et." demişti. O ise, "Ben onların elçisiyim, onların yanına varmadan, hiçbir şeyden söz edemem." dedi. Bunun üzerine şöyle dedi:

Eğer seni kendilerine yağmurun yağdığı bir yeri bulman için gönderselerdi de sen onlara geri dönüp çayırı suyu haber verseydin, onlar da muhalefet edip kurak bir yere yönelselerdi ne yapardın?¹

O (Kuleyb), "Onları bırakır su ve çayırılık olan bir yöne yönelirim." dedi. Hz. Ali (a.s) "O hâlde uzat elini." dedi. (Kuleyb el-Cermî isimli adam), "Allah'a andolsun, bana kesin delil gösterdiğinde artık kaçınmadım, ona biat ettim." dedi.

171. Hutbe

Sıffin'de Muaviye'nin ordusuyla çarpışmaya karar verdiğinde şöyle buyurdu:

Ey yükseltilmiş tavanın ve korunmuş atmosferin Rabbi olan Allah'ım! Atmosferi gece ve gündüz için konak, güneşle ay için mecra, gezen yıldızlar için seyir yeri ve sana kullukta usanmayan bir grup meleklerin için de mesken kıldın.

1- *Kitabu'l-Cemel*, Vakıdî; *et-Tarih*, c.5, s.192 ve c.6, s.3159, Taberî; *Rebiu'l-Ebrar*, (el-Ecvibetu'l-Muskite ve Reşekatu'l-Kelam babında)

Ey bu yeryüzünün Rabbi! Onu insanlar, sürüngenler, otlayan hayvanlar ve görülen, görülmeyen sayısız canlıların karar yeri kıldın.

Ey yeryüzüne çivi ve halka güven veren sabit dağların Rabbi! Düşmana galip getirirsen azıp zulmetmekten kuru, hakka dayandır bizi. Onları bize galip getirirsen, bizi şahadetle rızıklandır ve fitneden kuru.

Çetin gerçekler (belalar) indiğinde korunacak şeyleri koruyanlar ve vefalı gayret sahipleri nerede? İşte utanç arkanızda, Cennet ise önünüzde...¹

172. Hutbe

Şûra günü, Kureyş'i şikâyet ve Cemel ashabi hakkında:

Hamd hiçbir göğün diğer bir göğü ve hiçbir yerin de diğer bir yeri kendisinden gizleyemediği Allah'a mahsustur.

...Birisi² bana, "Ey Ebu Talib'in oğlu, sen bu işte (hilafet konusunda) çok hırslısın!" dedi. Ben dedim ki: "Hayır, vallahi ona (veya Resulullah'a) uzak olduğunuz hâlde siz daha hırslısınız. Ben ise ona daha layık ve daha yakınım. Ben hakkımı aradım, siz benimle onun arasına girdiniz (engel oldunuz) ve ondan dolayı benim yüzüme vurdunuz."

Onu orada bulanların önünde delil gösterdiğimde şaşırды da, bana ne cevap vereceğini bilemez hâle geldi.

1- *Siffin*, s.232, Nasr bin Mezahim; *ed-Dua ve'z-Zikr*, Hüseyin bin Said Ehvazî; *Mehc'ud-Deavat*, Seyyid bin Tavus; *et-Tarih*, c.6, s.3288, Taberî

2- Sa'd b. Ebî Vakkas

Allah'im! Kureyş'e ve ona yardım edenlere karşı bana yardım et, onlar akrabalık bağımı kestiler, büyük olan makamımı küçülttüler. Bana ait olan iş (hilafet) için karşımda birleştiler. Sonra, "hakkı alman da var, hakkı terk etmen de." dediler. (Bir yerde "hilafeti alman haklıdır." dediler, bir yerde de "terk etmen...")

Çıkıp Resulullah'ın hürmetini sürüklediler; bir halayığı satın alıp götürür gibi onu alıp Basra'ya götürdüler. O ikisi kendi kadınlarını ise evde sakladılar. Resulullah'ın (s.a.a) haremindeki zevcesini kendileri ve başkaları için meydana çıkardılar, isteyerek ve zorlama olmaksızın bana biat etmiş bir ordu ile yollara düşürdüler. Basra'daki valime, Müslümanların beytülmalinin koruyucularına ve diğer ahaliye saldırdılar; bir kısmını işkenceyle, bir kısmını da hileyle öldürdüler.

Vallahi, Müslümanlardan yalnızca biri bile suçsuz olduğu hâlde zulümle katledilseydi, (o suçu işleyeni değil) o orduyu toptan katletmek bana helal olurdu. Çünkü orda bulunanlar da bu işe aldırış etmeyip elleriyle ve dilleriyle karşı koymadılar. Bırak bunu da, onlar kendilerinden oraya girenler sayısınca Müslüman öldürdüler.¹

173. Hutbe

Medine'de Resulullah, hilafete layık olan kimse ve dünyanın aşağılığı hakkında şöyle buyurmuştur:

1- *et-Tarih*, c.6, s.48, Taberî; *en-Nihaye*, ("ba" babı) İbn Esir; *el-Mehasin*, s. 41, Beyhakî; *Emali*, Şeyh Saduk, *Gureru'l-Hikem*, s.329, Amidî; *Made-nu'l-Cevahir*, s.226, Keracekî; *el-Musterşid*, s.80, Taberî İmamî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.13, İbn Kuteybe

O (Hz. Muhammed), Allah'ın azabıyla korkutan, rahmetiyle müjdeleyen, elçilerinin sonuncusu ve vahyinin emindedir.

Ey insanlar! Bu işte (hükümet işinde) insanların en haklısı; bu işte en güçlü olan ve Allah'ın emirlerini bu konuda en iyi bilendir. Fitne çıkarandan hakka dönmesi istenir. Kabul etmezse onunla savaşılar. Ömrüm hakkı için, imametın bütün insanların bir araya gelip rey vermesiyle gerçekleşmesine imkân yoktur. Ancak onların ehil olanları, orada bulunmayanlar adına görüş bildirebilirler. Sonra şahit olanın dönmesi, orada bulunmayanın (başka birini seçme hususunda) hakkı olmaz. İki çeşit adamla savaştığımı bilin: Biri, kendisinin olmayanı istiyor; diğeri, üzerine düşeni yapmıyor.

Allah'ın kulları, Allah'tan sakınmanızı tavsiye ederim; çünkü bu, kullara tavsiye edilecek en hayırlı şeydir. Allah katında işlerin en hayırlı sonu takvadır. Kible ehliyle aranızda savaş kapısı açıldı. Bu bayrağı ancak sabır ve basiret ehli, hak konularında bilgi sahibi olan kişiler taşıyabilir. Size buyurulanı yapın, nehyedilenden sakının. İyice bilinmeden hiçbir işte acele etmeyiniz. Zira sevmediğiniz işlerde, (Allah'ın emrine aykırı olmadıkça bizim de görüşümüzü) değiştirme hakkımız vardır.

Uyanık olun, elde etmeyi dileyip arzuladığınız, sizi bazen üzen, bazen de hoşnut eden dünya; konaklamak için yaratıldığınız, davet edildiğiniz eviniz değildir. Bilin ki dünya size baki değildir, siz de orada ebedi kalacak değilsiniz. O sizi aldatmışsa da, şerriyle sakındırmıştır. Sakındırdığı sebebiyle aldanmayı, korkuttuğu sebebiyle de tamahlanmayı terk edin. Orada çağırıldığınız yurt için yarışın ve kalplerinizi ondan

uzaklaştırın. Hiçbiriniz, elinden bir şey alınınca halayıklar gibi sızlanmasın. Allah'ın hakkınızdaki nimetinin tamamlanması için sabırla, Allah'a itaat ederek Allah'ın korunmasını emrettiği kitabını muhafaza edin. Dininizi ayakta tutarak koruduktan sonra dünyadan bir şey kaybetmenizin size zarar vermeyeceğini bilin. Dininizi kaybettikten sonra da dünyanıza ait her şeyi korumanız size fayda vermez. Allah kalplerinizi ve kalplerimizi hakka yöneltsin, hepimize sabır/direnış ilham etsin.¹

174. Hutbe

H. 36 yılında Talha ile Zübeyr'in kendisiyle savaşmak için Basra'ya ilerledikleri haberini aldığı zaman Talha hakkında şöyle buyurdu:

Ben savaşla korkutulmamış, darbeye ürkütülmemiş bir kişiyim. Rabbimin bana vadettiği yardımı beklemekteyim. Vallahi, (Talha'nın) Osman'ın kanını aceleyle istemesinin sebebi, ancak o kanın kendisinden istenmesinden korkmasıydı. Çünkü bu konuda o şüphe altındadır. Toplumda Osman aleyhinde bulunmada ondan daha hırslı yoktu Bu nedenle işi karıştırmak, halkı şüpheye düşürmek için buna kalkıştı.

Vallahi, Osman hakkında ancak şu üç şeyden biri yapılabilirdi: Eğer Osman zalimse -ki o öyle sanıyordu- katillerine yardım edip yardımcılarıyla savaşması gerekirdi. Mazlumsa, ona saldıranları men etmesi, suçsuzluğuna dair delil getirmesi gerekirdi. Zalim veya mazlum olduğundan şüphe ediyorsa;

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.130, İbn Şu'be Harranî; *Nakzu'l-Osmaniyye*, Ebu Cafer İskafi (Ö. H. 240)

bir kenara çekilip hiçbir şeye karışmaması, halkı onunla baş başa bırakması gerekirdi. O bu üç şeyden hiçbirini yapmadı; kapısı bilinmeyen, mazereti kabul edilmeyen bir işe girişti. (Halkı hiçbir delili olmadan benim aleyhime tahrik etti.)¹

175. Hutbe

Öğüt vermiş ve Resulullah'a yakınlığı hakkında şöyle buyurmuştur:

Ey kendilerinden gaflet edilmeyen (gafil) insanlar! Ey (Allah'ın emrini) terk ettiklerinden hesaba çekilecek olanlar! Bana ne oldu da, sizin Allah'tan ayrılıp, başkasına rağbet edenlerden olduğunuzu görüyorum. Sanki siz çobanın vebalı bir otlağa, dertlerle dolu bir sulağa sürdüğü hayvanlar gibisiniz. Kesilmek için otlatılan, ama bundan neyin amaçlandığını bilmeyen hayvan gibisiniz. Kendilerine ihsan edildiğinde gününün her zaman böyle olacağını ve tek işinin sadece doymak olduğunu sanır.

Vallahi dilersem, her birinizin nereden geldiğini, nereye gittiğini ve tüm işlerinin nereye varacağını sizlere haber veririm. Ama benim yüzümden Resulullah'ı (s.a.a) inkâr etmenizden korkarım. Bunu ancak güvenir özel kişilere açıklarım.

Elçisini halkın içinden seçip hak ile gönderene andolsun ki, ben sadece doğruyu söylüyorum. Allah Resülü bütün bunları bana bildirdi. Helak olacakların nasıl helak olacaklarını, kurtulacakların nasıl kurtuluşa ereceğini ve bu işin (hilafe-

1- *Emali*, c.1, s.172, Şeyh Tusî; *el-Menakıb*, s.117, Harezmi; *en-Nihaye*, c.1, s.171 ve c.2, s.167, İbn Esir; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *el-Musterşid*, s.95, Taberî; *Keşfu'l-Muhacce*, s.173, Seyyid bin Tavus; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe

tin) sonucunu bana haber verdi. Başıma gelecek şeylerin her birini de eksiksiz olarak kulağıma söyledi ve bana açıkladı.

Ey İnsanlar! Allah'a andolsun, (ilâhî) itaate teşvik ettiğim işlerde sizin en önde gideninizim, sizi nehyettiğim günahlardan ise sizden önce sakınmaktayım.¹

176. Hutbe

H. 35 yılında hilafetinin ilk günlerinde Medine'de okuduğu bu hutbesinde öğüt vermekte, Kuran'ın faziletlerinden bahsetmekte ve bidat işlerden sakındırmaktır.

Allah'ın açıkladıklarından faydalanın, öğüdüyle öğütlenin, nasihatını kabul edin. Çünkü sizin mazeret göstermemeniz için açık deliller getirdi, sizlere hücceti tamamladı, amellerinizden hoşnut olduğu şeyleri de, kötü gördüğü şeyleri de bildirdi. Bütün bunları emrettiklerine uymanız, nehyettiklerinden kaçınmanız için yaptı. Allah'ın Resulü (s.a.a), "Cennet dünyada hoş gitmeyen şeylerle, cehennem ise nefsanî arzularla kaplanmıştır." buyururdu.

Bilin ki, Allah'a itaat zorluk ve isteksizlikle, Allah'a isyan ise, lezzet ve isteklerle iç içedir. O hâlde nefsinin arzularından kaçan, nefsinin hevasını kökünden söküp atan kimseye Allah rahmet etsin. Çünkü nefsini heveslerden ayırmak en zor işlerdendir. Gerçekten de nefis insanı sürekli günaha ve heveslere sürükler.

Allah'ın kulları! Bilin ki müminler ancak sabah akşam endişe içinde yaşarlar, sürekli nefislerini ayıplar, dururlar, kendile-

1- *Gureru'l-Hikem*, s.191, Amidi; *Biharu'l-Envar*, s.8, s.661, Meclisi

rinden sürekli iyi işleri arttırmasını isterler. O hâlde sizden önce ve karşınızda ölüp gidenler gibi olun. Onlar dünyada göçebeler gibi çadır kurdular, sonra konaklarını bırakıp göçtüler.

Bu Kur'ân'ın; öğüdünün aldatmayan, saptırmayıp doğru yolu gösteren, sözünde yalan olmayan bir nasihatçı olduğunu bilin. Kur'ân'la oturup kalkan kimse bir artma ve bir de eksilme ile kalkar. Hidayetinde artma, körlüğünde eksilme olur. Kur'ân'a uyduktan sonra yoksulluk, Kur'ân'a uymadan önce de zenginlik gelmeyeceğini bilin. O hâlde ondan dertlerinize şifa isteyin, zorluklarınıza karşı yardım dileyin. Çünkü o; küfür, nifak, azgınlık ve sapıklık gibi en büyük dertlere devadır. Onunla Allah'tan istekte bulunun, onun sevgisiyle Allah'a yönelin. Onun vasıtasıyla halktan bir şey istemeyin. (Maddî kazançlar elde etmek için Kur'ân'ı araç edinmeyin.) Çünkü kulları ona benzeyen, (ona denk) başka bir şeyle Allah'a yönelmemişlerdir.

Bilin ki, o şefaati kabul edilmiş şefaatchi ve sözü onaylanmış bir konuşmacıdır. Şüphesiz Kur'ân kıyamet gününde kime şfaat ederse şefaati kabul olur ve Kur'ân kıyamet gününde kimin aleyhinde söz söylerse sözü makbul sayılır. Ve şüphe yok kıyamet günü bir münadi şöyle çağrı yapar; "Kur'ân'dan başka bir şey eken kimse bugün ektiği tohum ve yaptığı ameller sebebiyle belaya düşecektir." O hâlde siz de Kur'ân'ı ekip, ona uyanlardan olun. Rabbinizi onunla tanıyın, onu kendinize nasihatçı sayın. Ona uymayan fikirlerinizi suçlayın, aykırı düşen isteklerinizi doğrulamayın.

İşe koyulun işe! İşin sonu, işin sonu! Direniş, direniş! Sabır,

sabır! Takva, takva! Gerçekten de sizin için bir son vardır, sonunuza yönelin. Şüphesiz, sizin için yola işaretler konulmuştur; onlarla hidayete erin. İslâm için bir nihai hedef vardır; ona yürüyün Allah'ın huzuruna çıkarırken, üzerinize farz kıldığını açıkladığı vazifeleri eda ederek çıkın. Ben size şahidim, kıyamet gününde sizin adınıza delil göstereceğim.

Bilin ki, önceden takdir edilen şeyler gerçekleşmekte ve kesinleşmiş hükümler ortaya çıkmaktadır. Ben sizinle Allah'ın vadi ve deliliyle konuşuyorum. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz, "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da doğrulukta devam edenlerin üzerine melekler iner: "Sizi vaadedilen cennetle müjdeleriz" derler."**¹

Siz de, "Rabbimiz Allah'tır." dediniz, öyleyse kitabı, emrettiği metod ve kulluğu sayılan iyi yol üzerinde sebat gösterin; sonra da o yoldan çıkmayın, onda bidatler çıkarmayın ve ondan sapmayın. Çünkü ayrılanlar kıyamet gününde Allah'ın rahmetinden kesilirler.

Sonra dikkat edin de güzel ahlâkı bozmayın ve değiştirmeyin. Tek dilli olun, herkes dilini korumalıdır. Çünkü bu dil sahibine asidir.

Allah'a andolsun ben, dilini korumadıkça sakınan kula bu sakınmasının fayda verdiğini görmedim. Müminin dili, kalbinin arkasında; münafığın ise kalbi dilinin arkasındadır. Mümin, bir söz söylemek istediğinde kendi kendine düşünür, hayırsa söyler, şer ise vazgeçer. Münafık ise, kendisine ne getireceğini, ne götürüleceğini düşünmeden diline geleni söyler.

Resulullah (s.a.a) "Bir kulun dili doğrulmadıkça kalbi, kalbi doğrulmadıkça imanı doğrulmaz." buyurmuştur. Kim Müslümanların kanlarından ve mallarından eli temiz ve ırzlarından dili salim olarak yüce Allah'a ulaşabilirse, bunu yapsın.

Ey Allah'ın kulları! Müminin ilk yıllarda helal saydığını bu yıl da helal sayacağını; ilk yıllarda haram saydığını, bu yıl da haram sayacağını bilin. Size haram kılınmış olan şeyler, başkalarının çıkardığı şeylerle helal olmaz. Helal, Allah'ın helal kıldığı; haram da Allah'ın haram kıldığıdır. İşleri denediniz ve tecrübe ettiniz. Size öncekilerin hâlleriyle öğüt verildi, misaller gösterildi. Apaçık işe çağırıldınız; bunu ancak kör olan görmez, sağır olan duymaz. Allah'ın bela ve tecrübelerle fayda vermediği kişiye, hiçbir öğüt fayda vermez. Dar görüşlülük/dalalet önünü keser, böylece kötülüğü iyi ve iyiliği de kötü bilir. İnsanlar, iki kısımdır: Şeriata tâbi olanlar ve bidat çıkaranlar ki ne sünnetten ilâhî bir delilleri ve ne de ışıklı bir hüccetleri vardır.

Münezzeh olan Allah hiç kimseye Kur'ân'ın benzeri bir şeyle öğüt vermemiştir. Çünkü O, "Allah'ın sağlam ipi" emin sebebdir. Gönüllerin baharı, bilginin kaynakları ondadır. Özellikle de öğüt alanların gittiği, unutan ve unutkan gözükkenlerin ise kaldığı bu durumda ondan başka hiçbir şey gönülleri aydınlatamaz Bir hayır gördüğünüz zaman onu alıp, yardımınızla destekleyin; kötü bir şey gördüğünüzde de sakınıp gidin. Resulullah (s.a.a), "Ey Âdemoğlu! Hayırla amel et, şerri terk et; o zaman, cömert olur ve orta yolu bulursun." buyurmuştur.

Bilin ki, zulüm üç kısımdır: Bağışlanmayan zulüm, (cezası)

terk edilmeyen zulüm ve bir de bağışlanan ve sorulmayan zulüm. Bağışlanmayan zulüm, Allah'a şirk koşmaktır. Yüce Allah, "**Allah kendisine şirk koşulmasını kesinlikle bağışlamaz.**"¹ buyurmuştur. Bağışlanan zulüm, bazı küçük günahlarla kulun kendisine yaptıklarıdır. Terk edilmeyip cezalandırılan zulüm ise, kulların birbirine zulmüdür. Burada kısas çok şiddetlidir; bıçakla yaralamak veya kamçıyla vurmak gibi değildir. Bunlar onun yanında ne kadar küçük kalır! Allah'ın dininde renkten renge girip kaypaklık etmeyin. Hakta birleşip cemaat olarak yaptığınız ve hoşlanmadığınız şey, batılda birbirinizden ayrı olarak yaptığınız ve sevdiğiniz şeyden hayırlıdır. Münezzeh olan Allah ayrılığa düşen hiçbir kavme geçmişte bir hayır vermediği gibi, şimdi de vermez.

Ey insanlar! Ne mutlu o kişiye ki kendi ayıbı, insanların ayıplarını görmekten kendisini alıkoyar. Evinde oturup rızıkını yiyen, Rabbine itaat ve kullukla meşgul olan, hatalarına ağlayan, kendisiyle meşgul olan ve halkın kendisinden rahat olduğu kişiye ne mutlu!²

177. Hutbe

H. 38. yılda, Hakemeyn (Ebu Musa Eş'arî ve Amr b. As'ın) olayı hakkında:

Önde gelenlerinizin görüşü iki kişinin seçiminde birleşti. Biz de Kur'an'ın karşısında diz çökmelerine, sınırını aşmamala-

1- Nisa/48

2- *Rebiu'l-Ebrar*, s.1, s.219, (elyazması) Zemahşerî; *Usul-i Kâfi* c.2, s.443, Kuleynî; *el-Mehasin*, s.6 Barkî; *Emali*, s.153, Şeyh Saduk; *Tefsir-i Ay-yâşî*, s.2, s.262; *Tuhefu'l-Ukul*, s.71, İbn Şu'be Harranî

rına, dilleri ve kalplerinin ona tâbi olacağına dair kendilerinden söz aldık. Fakat onlar, Kur'ân'dan saptılar. Gözleri göre göre hakkı terk ettiler. Onların heva ve hevesleri zulmetmek; görüşleri ise eğri gitmekti. Onlardan hükmünde adaletli, amelde hakka uygun davranacaklarına dair aldığımız söz, kötü reyleri ve zalimce hükümlerinden önceydi. Şimdi hak yolundan saptıkları ve Allah'ın hükmünün tam tersine hüküm verdikleri için hüccet kendi elimizde ve lehimize dir.¹

178. Hutbe

Osman öldürüldükten sonra hilafetinin başlarında,² Allah'ın vahdaniyeti, Peygamber'in risaleti ve takva hakkında şöyle buyurmuştur:

Hiçbir iş O'nu meşgul edemez, hiçbir zaman onu değiştiremez, hiçbir mekân onu kuşatamaz, hiçbir dil onu vasıflandıramaz. Yağmur tanelerinin, göğün yıldızlarının, yelin savurduğu tozların sayısı, düz ve beyaz taşın üzerinde yürüyen karıncanın hareketi ve karanlık gecelerde küçük karıncaların yuvası bile O'ndan gizli kalmaz. Ağaçtan düşen yaprakları ve gözlerin gizli bakışını görür.

Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve hiçbir dengi bulunmadığına; hakkında hiçbir şüpheye düşmeden, dinini ve her varlığı yaratanın O olduğunu inkâr etmeden; doğru bir niyet, temiz bir öz, ihlâslı yakın ve tartısı ağır gelen kişinin şahadetiyle şahadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu, bil-

1- *et-Tarih*, c.5, s.48 (hicrî 37. yıl olayları) Taberî

2- İbn Ebi'l-Hadid ise H. 35 yılında Medine'de bu hutbeyi irad ettiğini söylemektedir.

dirdiği gerçekleri anlatmak için yarattıkları arasından seçtiği, en yüce kerem ve lütuflarıyla risaletinin en büyüğü için beğendiği, alametlerini onunla açıkladığı, benzersiz körlüğü onunla giderip aydınlattığı elçisi olduğuna da şahadet ederim.

Ey İnsanlar! Dünya, kendisine ümit bağlayıp güvenenleri ve onu isteyenleri aldatır. Onun için yarışanlara teveccüh etmez. Kendisini yenmek isteyenleri alt eder. Allah'a yemin olsun, nimet içinde hoşnut olarak yaşayanların mutluluk nimeti, ancak işledikleri günahlar yüzünden yok olur gider. Çünkü **Allah, kullarına zulmedici değildir.**¹ Eğer insanlar, azap üzerlerine indiği, ellerindeki nimetler yok olduğu zaman Rablerine, doğru niyetle ve içtenlikle sığınsalar, Rableri ellerinden giden her şeyi geri verir, içlerindeki her bozgunu düzeltirdi.

Ben sizin hidayetden mahrum bir fetret dönemine düşmenizden korkuyorum. Geçmişte benim yanımda övülmeyen bir takım işlere meylettiniz. Ama işleriniz size tekrar geri döndürülürse (asr-ı saadete geri dönecek olursanız) mutlu olursunuz. Bana düşen ancak çalışmaktır. Konuşmak istersem, "Allah geçenleri affetsin!" derim.²

179. Hutbe

H. 36 yılında Kufe camiinde irad etmiştir: Ze'leb el-Yemanî kendisine sordu: "Ya Emire'l-Müminin Rabbini hiç gördün mü?" O da,

1- Âl-i İmran/182

2- *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir el-Leysî; *Biharu'l-Envar*, c.77, s. 307, Meclisî; *el-Hisal*, c.2, s.163, Şeyh Saduk; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.162, Zemahşerî; *en-Nihaye*, c.3, s.282, İbn Esir; *el-Cemel* s.46, Şeyh Müfid; *el-Beyan ve't-Tebyin*, Cahiz

"Görmediğime mi ibadet edeyim?" dedi. "Peki, O'nu nasıl görüyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine şöyle dedi:

Gözler, O'nu açıkça görüp idrak edemez; fakat kalpler, onu iman gerçekleriyle görür. Her şeye yakın olduğu hâlde ilişerek değil; her şeyden uzak olduğu hâlde ayrı değildir. Konuşandır, fakat düşünerek değil. İrade edendir, kast/himmet etmeksizin. Yaratanıdır, aza ve organları olmaksızın. Latif'tir, gizlilikle vasıflandırılmaz. Büyüktür, ama zulümle nitelendirilemez. Basir'dir, ama hisle vasıflandırılmaz. Rahimdir; gönül yumuşaklığı ile nitelendirilemez. Yüzler onun azameti karşısında boyun eğmiştir. Gönüller, O'nun korkusuyla dolmuş, titrer dururlar.¹

180. Hutbe

H. 38 yılında irad ettiği bu hutbesinde itaat etmeyen dostlarını kınamaktadır:

Hükmettiğini yapan, takdirini yerine getiren, beni sizinle imtihan eden Allah'a hamd ederim. Ey buyurduğumda itaat etmeyen, çağırduğumda icabet etmeyen topluluk! Size mühlet verip, serbest bıraksam, boş lafa dalarsınız; savaşa soksam gevşeklik edersiniz. İnsanlar bir imamın etrafında toplansa kınarsınız; zorluğa düşerseniz gerisin geriye dönersiniz.

Düşmanlarınız babasız kalsın! Kendinize yardım etmek ve hakkınız için cihat etmek yerine neyi bekliyorsunuz? Ölümü

1- *Usul-i Kâfi* c.1, s.138; *et-Tevhid* s.96, 32, 324, Şeyh Saduk; *Emali*, s.205, Şeyh Saduk; *el-İrşad*, s.131, Şeyh Müfid; *el-İhtisâs*, s.236, Şeyh Müfid; *Tezkiretu'l-Havas*, s.157, Sibte bin Cevzî; *el-Bed' ve't-Tarih*, c.1, s.74, Mukaddesi

mü? Yoksa zillete düşmenizi mi? Vallahi ölüm günüm gelip çatsa -ki elbette gelecektir- aramızı ayıracak, bu durumda sizinle konuşmayı istemeden ve sizinle hiç güç bulmamış gibi ayrılacağım.

Allah için! Sizi bir araya toplayacak dininiz, size gayret verecek hamiyetiniz yok mu? Ne kadar şaşılacak şey, değil mi! Muaviye aşağılık zalimleri çağırıyor, hiçbir karşılık vermediği hâlde ona itaat ediyorlar. Ben ise İslâm'ın mirasçıları ve Müslümanların geriye kalanları olan sizleri yardıma çağırıyorum ve bahşiş veriyorum; buna rağmen benden ayrılıyor, ayrılığa düşüyorsunuz. Şüphesiz ne benim emrime razı oluyorsunuz, ne de aleyhine birleşeceğiniz şekilde sakındırmam sizleri gazaplandırıyor! Böylece ölüm bana görüleceğim en sevimli şey oldu.

Size kitabı öğrettim, delil ve hüccet yollarını sizlere bellettim, tanımadığınız şeyleri tanıttım, ağzınızdan attığınız suyu size tatlı tatlı içirdim. Keşke kör görseydi de, uyuyan uyan saydı! Öncüleri Muaviye olan ve Nabiğa oğlu (Amr b. As) tarafından terbiye edilen toplum Allah'ı tanımamaya ne kadar yakındır!¹

181. Hutbe

Kufe ordusundan bir grup hakkındadır. H. 38 yılında Nehrevan savaşı eşiğinde Hz. Ali, birini bir grup Kufelinin yanına gönderdi, Zira onlar korkudan Haricîlere katılmak istiyorlardı. Geri döndüğünde adama dedi ki: "Kendilerini güvencede hissedip oturdular

1- *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *et-Tarih*, c.6, s.60 ve 3290, Taberî; *en-Nihaye*, c.1, s.188, İbn Esir

mi, yoksa korkup orayı terk mi ettiler?" Adam dedi ki: "Terk edip gittiler ya Emire'l-Müminin." O bunun üzerine şöyle dedi:

Semud kavmi gibi uzaklaşıp helak olsunlar! Mızraklar önlerine uzatıldığı, kılıçlar tepelerine indirildiği zaman pişman olurlar. Bugün onları ayrılığa düşüren şeytan, yarın onlardan uzak olduğunu söyleyip yalnız bırakır. Hidayetten çıkmaları, dalalet ve körlüğe uymaları, haktan yüz çevirmeleri ve sapıklık çölünde isyan etmeleri, (bela ve ceza olarak) onlara yeter.¹

182. Hutbe

Nevf el-Bikalî'den gelen rivayete göre der ki: Emirü'l-Müminin Ali, bu hutbeyi H. 40 yılında Kufe'de bir taşın üzerinde durarak okudu. Taşı, Cu'de Bin Hubeyre el-Mahzumî yerleştirmişti. Üzerinde yünden örülü bir elbise, ayaklarında hurma ağacı kabuğundan ayakkabı vardı. Kılıcını hurma lifinden örülü bir iple yanına asmıştı. Alnı secdede fazla durduğundan nasırlaşmıştı. İşte bu hâlde Hz. Ali şöyle konuştu:

Hamd, işlerin sonu ve halkın gidişi kendisine doğru olan Allah'a mahsustur. Büyük ihsanının, aydınlatici delillerinin, artan fazlının ve nimetinin şükürünü ve hakkını eda eden, sevabını elde etmeye yaklaştıran ve güzel ihsanının artmasına sebep olan bir hamd ile O'nu överiz. Sözde ve amelde kendisine inanan ve kudretini itiraf ederek kötülüğü gidermesini, iyiliğinin fayda vermesini ve isteyene fazlasıyla yardım edeceğini uman kimsenin yardım dilemesi gibi O'ndan yardım dileriz. İmanında yakinle ümit bağlayan, mümin ola-

1- *el-Garat*, İbn Hilal Sakafi; *et-Tarih* c.6, s.65 ve 3421, Taberî

rak O'na yönelen, inanarak O'na boyun eğen, tevhidinde ihlâslı olan, överek yücelten, O'nun rızasını dileyerek çalışan kimsenin imanıyla O'na iman ederiz.

Münezzeh olan Allah hiçbir şeyden doğmamıştır ki kendisine yenilmezliğinde ortaklık edilsin. O da doğurmamıştır ki, miras bırakıp yok olsun. Zaman O'nu geçmemiş, noksanlık ve ziyadelik O'na arız olamamıştır. Bizlere gerçekleşecek olan kazası ve sağlam tedbirinin alametlerini göstererek akıllara zahir olmuştur. Göklerin direksiz olarak yaratılması ve onların dayanaksız durması, yaratışının şahitlerindedir. Onları bu şekilde durmaya çağırmış, onlar da durup duraksamadan ve gevşemeden, itaat etmişlerdir. Onun rububiyetini ikrar etmeseler, ona itaatle boyun eğmeselerdi, onları ne arşına yer ederdi, ne meleklerine mesken, ne de halkın temiz sözlerinin ve salih amellerinin yükseldiği yer kılardı. O, göğün yıldızlarını, yeryüzünde yolculuk edenlere şaşırdıklarında yol bulmaları için kılavuz kıldı. Gecenin karanlık perdeleri, onların nurunu gideremez ve ayın göklerdeki aydınlığının parlıtısına da engel olamaz.

Münezzeh olan Allah'a yerin çukurlarında ve birbirine yakın irili ufaklı dağlarda siyah ve dingin gecelerin zifiri karanlığı, göğün ufuklarında gürleyen gök gürültüsü, bulutlardan parlayıp çıkan şimşekler, şiddetli yelden ve yağmurdan yere düşüp uçuşan her yaprak O'na gizli değildir. O, yağın yağmur damlalarının nereye düşeceklerini, nerede karar kılacaklarını; karıncanın taneyi nereden nereye götürceğini; sivrisineğe yetecek gıdayı, dişinin karnında taşıdığını bilir.

Kürsü, arş yer, gök, cin ve insan yokken de var olan Allah'a

hamd olsun. O vehimle derk edilmez, anlayış gücüyle ölçülmez, istemekle meşgul edilmez, ihsanda bulunmakla varlığı eksilmez, (cisim olmadığından) gözle görmez, nerededir denilerek sınırlandırılmaz, eşi olmakla nitelendirilemez. Tecrübe ve alıştırmayla yaratmaz, duygularla idrak edilmez, insanlarla kıyaslanmaz. O, Musa'ya söyleyeceğini söylemiş, azametli ayetlerini kendisine göstermiş, ama bir uzuvla, aletle, kelamla ve dille değil.

Ey Rabbini anlatma zahmetini üstlenen kimse! Eğer doğru isen; Cebrail'i, Mikail'i ve O'na yakın kılınmış mukaddes mekânlarda güzel yaratıcılarının vasfıyla, O'nun heybetinden kendinden geçmiş olarak hayretler içinde duran melekler ordusunu anlat. Ancak şekilleri ve uzuvları, olanlar, zamanı bittiğinde yokluğa erişenler sıfatlarla derk edilebilir. (O ise bütün bunlardan münezzehtir.) Dolayısıyla O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Bütün karanlıklar O'nun nuruyla aydınlanır, bütün ışıklar onun karanlığıyla kararır.

Ey Allah'ın kulları! Sizi güzel elbiselere bürüyen, genişçe bir yaşayış sebepleri ihsan eden Allah'tan sakınmanızı tavsiye ederim. Eğer bir kimse bekaya tırmanmak için bir merdiven, ölümü kendinden savmak için bir yol bulabilseydi; cinlerin ve insanların hükümeti, uhdesine verilen ve nübüvvetle birlikte büyük yakınlığa mazhar olan Davud oğlu Süleyman (a.s) bulurdu. Allah, dünya üzerindeki rızkını tamamladığı ve müddetini doldurduğu zaman, Süleyman'ı yokluk yaylarından atılan ölüm oklarıyla okladı. Böylece dünya onsuz kaldı ve evleri yurtları sahipsiz kaldı da onları başka toplumlar miras aldı. Şüphesiz ki geçmiş devirlerde sizin için ibretler vardır.

Nerede Amalike¹ ve Amalike'nin oğulları? Nerede Firavunlar ve Firavunların oğulları? Nerede nebilerini öldüren, nebevi sünnetleri söndüren ve zorbalara sünnetini ihya eden Ress şehirlerinin² halkı?! Nerede büyük orduyla yürüdüklerinde binlercesini hezimetle uğratan, askerler yetiştiren ve şehirler yapan insanlar?

...(Hz. Mehdi) Hikmet zırhını büründü, onu bütün adabıyla; teveccüh, marifet ve feragatle kuşandı. Hikmet onun nezdinde yitiği, hep istediği ihtiyacıdır. İslâm boynunu yere dayayıp, kuyruğunu sallayan yorgun deve gibi³ garip kaldığı zaman, o da garip kalır. (gaybete çekilir.) O, dinin hüccetlerinin bakiyesi, ilâhî peygamberlerin halifelerinden bir halifedir.

Ey insanlar! Size peygamberlerin ümmetlerine verdikleri öğütleri verdim. Vasilerin kendinden sonrakiler için yaptığı şeyleri yaptım. Kamçı zoruyla terbiye etmeye çalıştım, doğrulmadınız, sakındıran şeylerle sizi öne sürdüm, bir araya gelmediniz. Allah için, sizinle birlikte yol kat edecek ve size yol gösterecek benden başka bir imam mı bekliyorsunuz?

Dikkat edin, dünyadan size yönelenler yüz çevirdi, yüz çevirenler ise yöneldi. Hayırlı kişiler, dünyadan göçmeye hazırlandılar. Dünyanın baki olmayan az nimetlerini, ahiretin yok olmayan bol nimetleri için sattılar. (Sıffin'de) Kanlarını feda eden kardeşlerimiz bugün hayatta olmadıkları için zarar

1- Sam b. Nuh'un oğulları olup Yemen ve Hicaz bölgesinde hükümet etmişlerdi.

2- Semud kavminden arta kalanlar olup Yemen'de yaşamış ve günah ve zulümleri sebebiyle yerin dibine geçirilmişlerdi.

3- Bu Arapça bir deyim olup yorgunluk ve bitkinlikten kinayedir.

etmediler. Zira ne boğazlarında kalan bir lokma yiyorlar, ne de bulanık su içiyorlar. Vallahi Allah, onların ecirlerini tam olarak verdi de korkudan sonra onları emniyet diyarına yerleştirdi.

Nerede doğru yolda yürüyüp hak üzere giden kardeşlerim? Ammar nerede? İbn Teyhan nerede? Nerede iki şahadet sahibi (Huzeyme b. Sabit el-Ensari)? Nerede onlar gibi ölüm için ahitleşen ve (şahadetlerinden sonra) başları zalimlere gönderilen kardeşleri?

Ravi diyor ki: "Sonra eliyle mübarek sakalını tuttu, uzun bir müddet ağladı ve şöyle devam etti:

Ah olsun, Kur'ân'ı okuyup hükümlerini uygulayan, farzlarını düşünüp ifa eden, sünnete hayat verip bidati öldüren, cihada çağrıldığında icabet eden, kumandanlarına bağlanıp itaat eden kardeşlerime!

Sonra yüksek sesle nida etti: Cihad, cihad, ey Allah'ın kulları! Bugün ordu hazırlamadım, Allah'a gitmek isteyenler çıkıp gelsin!

Nevf diyor ki: İmam Hüseyin'e (a.s) on bin, Kays b. Sa'd b. Ubade'ye on bin, Ebu Eyyub el-Ensari'ye on bin ve başkalarına da bir miktar asker verildi. Hz. Ali yeniden Siffin'e gitmek istiyordu. Cuma gelmeden melun İbn Mülcem tarafından yaralandı. Böylece asker dağıldı, biz de çobanları yitmiş ve her yandan kurtların saldırısına uğramış sürülere döndük.¹

1- *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir Leyli; *en-Nihaye*, c.2, s.145 ve 198; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.643, Meclisi; *Emali*, s.362, Şeyh Saduk

183. Hutbe

Allah'ın kudreti, Kur'ân'ın faziletleri ve takva tavsiyesi hakkında:

Görülmeden bilinen, zahmete düşmeden yaratan Allah'a hamdolsun. Kudretiyle mahlûkatı yarattı, egemenliğiyle büyüklük taslayanlara boyun eğdirdi, cömertliğiyle büyüklere üstün geldi. Dünyayı mahlûkata yerleşim merkezi kılan, cinlere ve insanlara elçilerini gönderen O'dur. Cin ve insanlara dünyanın üzerindeki perdeyi kaldırmak, zararlardan korumak, türlü türlü örnekler vermek, dünyanın noksanlıklarını bildirmek; hastalık ve sıhhat gibi dünyanın ibret verici durumlarını, haram ve helâllerini, Allah'ın itaat edenlere hazırladığı cennet ile asilere hazırladığı cehennemi, aşâğılık ve yüceliği haber vermek için peygamberler göndermiştir.

O'na, mahlûkatından istediği gibi hamd ediyoruz. O, her şey için bir ölçü, her ölçü için bir süre ve her süre için bir kitap takdir etmiştir.

...Kur'ân emreden ve sakındıran, sessiz ve konuşandır. Allah'ın mahlûkata hüccetidir. Allah insanlardan Kur'ân'la misak almış, misaklarına karşı onların nefislerini rehin tutmuş, nurunu tamamlamış, dinini Kur'ân'la kemale erdirmiş ve Nebi'sini (s.a.a), halka kendilerini doğru yola iletecek Kur'ân hükümlerini bıraktıktan sonra katına almıştır. Allah'ı, kendini yüce tuttuğu gibi yüce tutun. Çünkü O size dininden hiçbir şeyi gizlemedi, hoşnutluk veya hoşnutsuzluğuna neden olacak her şey için sakındıran veya kendisine davet eden sağlam bir delil ve belli bir sancak takdir etmiştir.

Rızayyet ve gazabı geçmişte nasıl ise gelecekte de öyledir.

Bilmelisiniz ki, sizden öncekilere gazaplandığı bir şeye sizin için asla razı olmayacaktır ve sizden öncekilerden razı olduğu bir şeyden dolayı size gazab etmeyecektir. Siz, apaçık bir iz üzerinde hareket etmektesiniz. Sizden önceki insanların söylemiş olduğu şeyleri söylüyorsunuz. Allah dünya rızkınızı temin etmiş, şükre teşvik etmiş, dilinizle zikretmeyi farz kılmıştır.

Allah size takvayı tavsiye eder. Takvayı rızasının zirvesi, mahlûkata da bir ihtiyaç kılmıştır. Asla kendisinden gizlenemeyeceğiniz ve dizginleriniz ile tüm değişen durumlarınızı elinde tutan Allah'tan sakının. Bir şey gizleseniz bilir, açıklasanız yazar. Bunun için yüce gözcüler görevlendirmiştir; hiçbir hakkı kaçırmazlar, hak olmayan bir şeyi de kaydetmezler.

Biliniz ki, Kim Allah'tan sakınırsa Allah, onun için fitnelerden bir çıkış yolu ve karanlıklarda bir nur verir. Gölgesi Allah'ın arşı, nuru O'nun cemali, ziyaretçileri melekler, arkadaşları peygamberler, kendisi için özel hazırlanmış ve canının istediği her şeyi elde edebileceği bir yurttu onu ebedi kılar, onu kendi katında en şerefli mevkiye çıkarır. Öyleyse dönülecek o yere varmak için acele edin, ecel gelmeden çalışmaya koyulun. Çünkü insanların neredeyse ümitleri kesilir, ölüm gelip çatar, tövbe kapısı yüzlerine kapanır. Sizden önce bu dünyadan göçen ve Allah'tan kendilerini (dünyaya) döndürmeyi isteyen kimseler gibisiniz. Sizler kendi yurdunuz olmayan, göç etmeniz ilan edilen ve azık hazırlamanız emredilen bu diyarda bir yolculuğa çıkmış yolcularsınız.

Biliniz ki şu incecik derinin, ateşe karşı hiç dayanma gücü

yoktur. Öyleyse kendinize acıyın. Çünkü siz dünya musibetleriyle de bunu çok iyi tecrübe ettiniz.

Sizden birine bir diken batınca, düşüp yaralanınca veya kızgın çakıl taşları bir yerini yakınca nasıl sızlandığını görmüyor musunuz? O hâlde şeytanın arkadaş olduğu ve kızgın taşların bulunduğu ateşten iki tabaka arasında kalınca durumu nasıl olacak! Biliyor musunuz; Malik (zebani) cehennem ateşine gazap etti mi, gazabından dolayı ateş alt üst olup iç içe girer. O ateşe bağırды mı bağırmasıyla ateş inleyerek cehennemin kapılarından dışarı taşar.

Ey yaşlılığa mağlup düşmüş ihtiyar! Boyun kemiklerine ateş tasmaları yapıştığı, pazı etlerini yiyen zincirler geçirilip sarıldığı zaman sen ne yapacaksın? Ey kullar topluluğu! Hastalanmadan önce sıhhatte, darlıktan önce genişlikte Allah'tan korkun, Allah'tan! Özgürlük kapıları yüzünüze kapanmadan özgürlüğünüz için çalışın. Gözlerinizi geceleri ayık tutun. Karınlarınızı zayıflatın. Ayaklarınızı kullanmaya çalışın. Mallarınızdan infak edin, cesetlerinizden alıp cömertçe ruhlarınıza verin. Bu alışverişte sakın cimrilik etmeyin. Çünkü münezzeh olan Allah buyurmuştur ki: **"Eğer Allah'a yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlamlaştırır."**¹ Ve yine buyuruyor ki: **"Kim Allah'a karşı güzel bir borç verirse Allah, onun için kat kat artırır ve onun için şerefli bir mükâfat da vardır."**²

Allah sizden, zilletten dolayı yardım, azlıktan dolayı borç istemez. Göklerde ve yerde O'nun orduları olduğu, güçlü ve

1- Muhammed/7

2- Bakara/245

hikmet sahibi bulunduğu hâlde sizden yardım istemektedir. Göklerin ve yerin hazineleri O'nun olduğu ve Gani ve Hamid bulunduğu hâlde sizden borç istemiştir. Böylece Allah, **"hanginiz daha güzel amel iş-leyecek diye sizi imtihan etmeyi istemiştir."**¹

O hâlde ahirette Allah'ın komşusu, peygamberlerin arkadaşı, meleklerin ziyaret ettiği, kulakları cehennem sesini duymaktan uzak kıldığı ve bedenleri de yorgunluk ve kedere düşmekten kurtardığı makama erişmek için amel işlemeye koyulun. **"Bu Allah'ın dilediğine verdiği bir lütfüdür. Allah, büyük lütuf sahibidir."**²

İşittiklerinizi söylüyorum, Allah, bana ve size yardım edicidir! O bize yeter, O ne güzel vekildir!³

184. Hutbe

Haricîlerden biri olan Burc b. Mushiru't-Taî'nin, "Hüküm ancak Allah'ındır." feryadını duyduğunda şöyle buyurdu:

Ey ön dişleri düşmüş adam, sus! Allah çirkinleştirsin seni! Allah'a andolsun, Hak ortaya çıktığı zaman sen pek zayıftın; sesin bile duyulmazdı. Batıl nara attığı zaman, erkek keçinin boynuzu gibi ortaya çıktın.⁴

1- Hud/7

2- Hadid/21

3- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.53, Zemaşşerî; *en-Nihaye*, c.5, s.299, İbn Esir; *Tefsiru'l-Burhan*, c.1, s.9 Seyyid Behrani

4- *Kitabu Senaateyn*, s.258, Ebu Hilal Askerî, (Öl. Nehcü'l-Belâğa'nın yazılmasından beş yıl önce, H. 395)

185. Hutbe¹

Allah'ı ve Peygamber'i övmekte ve bir grup hayvanların yaratılış sırlarını beyan etmektedir:

Duyu organlarının derk edemediği, mekânların kapsamadığı, bakanların göremediği, örtülerin örtemediği; mahlûkatı yaratmayı ezeliyetine ve varlığına, mahlûkatın benzerliğini ise hiçbir şeye benzemediğine delil kılan Allah'a hamd olsun. Vaadinde sadık olan, kullarından zulmü kaldıran, yarattıkları arasında adaleti ikame eden ve hükmünde herkese adil davranan Allah, eşyanın yaratılışını ezeliyetine, acziyetini kudretine, yokluğa mahkûmluğunu da ebediyetine şahit kılmıştır.

Tektir, sayı ile değil; ebedidir, zamanla sınırlanmadan ve kaimdir, dayanak olmaksızın. Zihinler O'nu duyu organları olmaksızın kavrar, yarattıkları huzurda görmeden O'na tanıklık eder. Vehimler onu kuşatmaz. O, vehimlere/düşüncelere azametiyle tecelli etmiş; onlara kavranamayacağını göstermiş ve bu konuda da onları hâkim karar kılmıştır. Büyüklüğü boyutlarla değildir ki cisim açısından büyük sayılsın. Yüceliği de ebatla değildir ki cüsse açısından yüce sayılsın. Hayır, o böyle değildir! O, şanı büyüktür ve saltanatı çok yücedir.

Ve şahadet ederim ki, Muhammed (s.a.a) Allah'ın kulu ve seçilmiş, en güvenilir, kendisinden razı olunmuş elçisidir. Allah onu ikna edici deliller, apaçık bir zafer ve apaydın bir

1- Feyzü'l-İslâm nüshasına göre 185 ila 192. hutbeler 227 ila 234. hutbeler olarak yer almıştır.

yolla göndermiştir. O da risaleti açıkça tebliğ etmiş, delillere dayanarak insanları risalete sevk etmeyi üstlenmiş, hidayet yolunun sancağını dikmiş, aydınlık (yolun) meşalesini yakmış ve İslâm'ın iplerini ve imanın kulplarını güvenli kılmıştır.

Eğer insanlar, Allah'ın yüce kudretini ve büyük nimetlerini düşünselerdi (İslâmi) yola gelirler ve (cehennemdeki) yakıcı azaptan çekinirlerdi. Fakat kalpler hasta, gönüller yıkık! Allah'ın yaratmış olduğu şu küçük yaratıklara bakmıyorlar mı? Nasıl da Allah, oluşumunu, terkiplerini sapasağlam yapmış, ona göz ve kulak vermiş, kemik ve deriyle düzmüştür.

Bir baksanıza şu karıncanın o küçücük cüssesine, şeklinin inceliklerine! Neredeyse gözler onu göremiyor, zihinler onu kavrayamıyor! Yeryüzünde nasıl da hareket ediyor! Rızık için yeryüzünde koşturuyor, taneyi deliğine taşıyor, özel yerde saklıyor, sıcak günlerinde soğuk günleri ve girişinde dönüşü için (yuvasında kalınca tekrar çıkıncaya kadar) yiyecek topluyor! Oysaki rızıkları garanti altına alınmış, kendisine gereken uygun rızıklarla rızıklandırılmıştır. Bol bol veren ve mutlak kudret sahibi Allah, dazlak ve kaygan bir kayanın tepesinde veya donmuş taşların üzerinde bile olsa onları ihmal etmez, mahrum bırakmaz. Onların yeme mecrasını; bedeninin yukarı aşağı ve içini, karnının adalelerini, kafasında yer alan göz ve kulaklarını bir düşünceye olursan yaratılışına hayran kalırsın, özelliklerini sıralamaktan yorulursun. Onları ayakları üzerinde tutan, dayanaklar üzerinde durduran Allah ne de yücedir! Hiçbir ortak, onları yaratmada Allah'a ortak olmamış, hiçbir güçlü de onları yaratmasına yardım etmemiştir. Bir sonuca varmak için kafanı yorarsan, karıncaları yaratının, hurma ağaçlarının yaratıcısından baş-

kası olmadığına erişirsin. Çünkü o (bütün farklılıklarına rağmen) her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmüş ve her canlıyı farklı özelliklerde yaratmıştır. Kalın-ince, ağır-hafif, güçlü-zayıf yaratılışta hepsi birdir.

Aynı şekilde gökler ve hava, rüzgârlar ve su da böyledir. Güneşe, aya, bitkilere, ağaca, suya, taşa gece ve gündüzün değişmesine, şu denizlerin kabarmasına, şu dağların çokluğuna ve zirvelerin yüksekliğine, şu dillerin farklılığına ve lehçelerinin çeşitliliğine bir bak! Öyleyse yazıklar olsun, tedbir ve takdir ediciyi inkâr edene! Onlar, hiçbir delile dayanmadan, hiçbir araştırma yapmadan ekicisiz çıkan bitkiler gibi olduklarını ve çeşit çeşit şekillerinin yapıcısı bulunmadığını sanıyorlar. Ustasız bina veya suç işleyen olmadan suç olur mu?!

İstersen çekirgeden bahset. Hani Allah onun için iki kırmızı göz yaratmıştır. Ay gibi parlayan iki gözbebeği vermiştir. Gizli bir kulak vermiş, dümdüz bir ağız açmış; güçlü bir duyu, kesici iki diş, kendisiyle tutacağı iki orak (şeklinde el). Ekinciler ekinleri hususunda onlardan korkar. Ekincilerin hepsi bir araya gelse yine de onları çıkarmaya güçleri yetmez. Çekirgeler sıçrayarak ekine dalar, doyasıya yerler. Hâlbuki onların tüm bedeni ince bir parmak kadar bile değildir.

Göklere ve yerde olanların isteyerek veya istemeyerek kendisine secde ettikleri Allah¹ ne de bereket sahibidir! Hepsi yüz ve alınlarını toprağa koyar, zaaf ve teslimiyetle ona itaatlerini sunarlar. Korkarak ve çekinerek hüküm ve idareyi

ona verirler. Kuşlar onun emrine boyun eğmişlerdir. Onların tüy ve nefeslerini sayıyla bilmiş, el ve ayaklarını yaş ve kuru yerlere yerleştirmiş (bazısı suda, bazısı karada yaşar), yiyeceklerini takdir etmiş, türlerini saymıştır. İşte şu karga, şu kartal, şu güvercin, şu da deve kuşu! Her kuşu bir isimle çağırdı ve her birinin rızkını üstlendi. Yağmur yüklü bulutları meydana getirdi, sağanak yağmurları yağdırdı. Her bölgeye gereken miktarı taksim etti. Kuraklıktan sonra yeryüzünü suladı, kıtlıktan sonra da bitkiler çıkardı.¹

186. Hutbe

Kufe'de irad ettiği bu hutbesi tevhid hakkında olup hiçbir hutbede bulunmayan ilmi ilkelere değinilmiştir.

Allah'a nitelik isnat eden, onu birlememiş; örneklendiren O'nun hakikatini kavrayamamış; teşbih eden O'nu kastetmemiştir. O'na işaret eden ve tevehhüm eden O'nu ihtiyaçsız bilmemiştir. Bizzat tanınan her şey sonradan yapılmıştır. Başkasıyla kaim olan her şey de maluldür (bir nedenin sonucudur). O yapıcıdır, bir alete ihtiyaç duymadan. O takdir edicidir, düşünmeden. O zengindir, (kimseden) istifade etmeksizin. Zamanla birlikte değildir. Aletler, O'na yardım edemez. Oluşu zamanlardan, varlığı yokluktan, ezeliyeti başlangıçtan önce gelmiştir. Duyu organlarını yaratmakla, duyu organına sahip olmadığı bilinmiştir. Eşya arasında zıtlık var etmesiyle zıddının, eşyalar arasında benzerlikler var etmesiyle de eşi ve benzerinin olmadığı kavranmıştır. Nuru zul-

1- *el-İhticac*, c.1, s.305, Tabersî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Devvab, bi'r ve'l bahr bında) Zemahşerî; *Emali*, s.192, Ebu Talib Yahya bin Hüseyin bin Harun el-Hüseyinî (Ö. 424)

metle, açıklığı kapalılıkla, donmuşluğu akıcılıkla, sığağı soğuklukla birbirlerine zıt olarak yaratmıştır. O, farklı iki parçayı bir arada tutar, farklılıkların arasını eşitler, uzakları bir araya getirir, yakın olanları birbirinden ayırır. O belirli bir sınırla sınırlandırılmaz, bir sayıyla sayılamaz; çünkü sadece eşyalar birbirlerini sınırlandırabilir, ancak aletler, birbirlerine benzeyip, birbirini çağrıştırabilir. "Ne zamandan beri" tabiri kadim olmaktan alı-koymuş, "kesin olacak" ifadesi, ezeliyete engel olmuş ve "keşke böyle olsaydı" sözü de kâmil oluştan uzaklaştırmıştır.

Yaratıcı yaratıklarıyla akıllara tecelli eder, onlarla gözlerin bakmasına (görülüşüne) mani olunur. Allah için sükûnet ve hareket geçerli değildir. Çünkü kendisinin cari ettiği şeyler (sükunet ve hareket), nasıl kendisine cari edilebilir; kendisinin ortaya çıkardığı şeyler, nasıl kendisine dönebilir (yaratığı onu yaratamaz) ve kendisinin vücuda getirdiği şeyler, nasıl onda vücuda gelebilir?! Böyle olsaydı zatı değişir, künhü parçalanmış olur ve ezeli olamazdı. Eğer onun için bir "ön" söz konusu olsaydı, "ard"ı da olur, böylece zatına bir noksanlık lazım gelirdi ve tamamlanmaya ihtiyaç duyardı. Bu durumda onda yaratık nişanesi ortaya çıkar, başkaları kendisine delil olduğu hâlde, kendisi delil olur (hâlbuki bütün yaratıkları O'nun delili ve göstergesidir), başkasına tesir eden şeyin kendisine de tesir etmesine engel olan saltanatından çıkar giderdi.

O değişmez, zail olmaz, kaybolması caiz olmaz. O, doğmamıştır ki doğurulmuş olsun. Doğurulmamıştır ki sınırlı olsun. O, çocuklar edinmekten yücedir, kadınlara yaklaşmaktan münezzehdir. Zihinler, O'na ulaşamaz ki onu takdir etsin.

Zekâlar, onu kavrayamazlar ki betimleyebilsin. Duyular, O'nu derkedemez ki hissedebilsin. O'na el değemez ki dokunulsun. Hâli değişmez, hâlden hâle de girmez. Geceler ve gündüzler O'nu eskitemez, aydınlıklar ve karanlıklar, onu değiştiremez. Her hangi bir parça, endam, organ, araz (ilnek), değişim ve ebaz ile (nicelikle) vasıflandırılmaz. Hakında bir had, nihayet, inkıtaa uğramak veya son söz konusunda edilemez. Eşyalar O'nu ihata edemez ki aşağı yukarı götürsün. Hiçbir şey O'nu yüklenemez ki eğsin veya düzeltsin. Ne eşyaların içine girmiş ve ne de onların içinden çıkmıştır. Dil ve damak olmadan haber verir. Alet ve işitme cihazı olmadan işitir. Konuşur, fakat laf söylemez. Korur, fakat koruyabilmek için çaba sarf etmez. İster, fakat içinden geçirmeksizin. Yumuşamadan sever ve razı olur, meşakkate girmeden kızar ve gazab eder. Olmasını istediği şeye "ol" der, o da olur; kulağa gelen sesle değil, işitilen bir nidayla da değil. Münezzehe olan Allah'ın kelâmı yarattığı ve tecessüm ettirdiği fiildir. O'ndan önce bir şey yoktu; eğer önce olmuş olsaydı şüphesiz o da ikinci ilâh olurdu.

Allah, "yokluğundan sonra oldu" diye de söylenemez. Çünkü bu durumda Allah'a, sonradan oluşmuş sıfatlar isnat edilmiş olur, Allah'la onun sıfatları arasında bir ayırım söz konusu olamaz. Aynı zamanda kendisinin, kendi sıfatlarından fazlalığı da söz konusu değildir. Aksi takdirde yapan ve yapılan eşitlenmiş, bir şeyi örneksiz yaratana, örneksiz yaratılan şey denklenmiş olur. Allah, yaratılanları başkasından alınmış örnek olmadan yaratmıştır. Mahlûkatı yaratırken yarattıklarından hiç kimseden yardım da istememiştir. Yeryüzünü yaratmış, meşgul olmadan tutmuş, bir yerde karar kılmadan sağlamlaştırmış, direksiz dikmiş, dayanaksız yük-

seltmiş, eğrisi-büğrüsü olmadan korumuş, paramparça olup dağılmasını engellemiş, çivilerini (dağları) sağlamlaştırmış, sıra dağları yanyana dizmiş, pınarları fişkırtmış, vadileri yarmıştır. Böylece bina ettiklerine gevşeklik ve pörsüklük yol bulmaz, kuvvetli kıldığı zayıf olmaz.

O, gücü ve azametiyle tüm mahlûkatına hâkimdir, ilmi ve marifetiyle her şeyi bilir. Celal ve izzetiyle her şeyden yücedir. İsteddiği hiçbir şey, O'nu aciz bırakmaz, emrinden çıkamaz ki O'na üstün gelsin. Hızlı hareket eden O'ndan kaçamaz ki, geçilebilsin. Malı olana ihtiyacı yoktur ki O'nu rızıklandırısın.

Her şey, O'na boyun eğmiş, azameti karşısında küçülmüştür. Hiçbir şey, O'nun saltanatından kaçıp başkasına sığınamaz ki fayda ve zararına engel olsun. O'nun hiç dengi yoktur ki O'na denk olabilsin. O'nun bir benzeri yoktur ki O'na eşit olabilsin. Mahlûkatı hiç var olmamış gibi var ettikten sonra yok edecek olan O'dur.

Dünyanın yaratılmasından sonra yok edilmesi, ilk defa yaratılması ve ilk defa düzene konmasından daha çok hayret edilecek bir şey değildir. Bütün hayvanlar; kuşlar, dört ayaklılar, ahırlarda veya otlaklarda otlayanlar, akıllı ve akılsız her çeşit ve sınıftan canlılar, bir sivrisineği yaratmak için birleşseler, onu yaratmaya güç yetiremezler! Onu nasıl var edeceklerine dair bir yol bulamazlar. Bunu bilmek için akılları karışır ve sapıtır. Bütün kuvvetleri aciz kalır ve tükenir. Hepsi de zelil ve yenilgiyi kabul etmiş bir şekilde bu işten vazgeçerler. O sivrisineği hiçbir zaman var edemeyecekleri için acizyetlerini itiraf ederler, onu hiç yok edemeyeceklerini de kabullenirler.

Münezzeh olan Allah, dünya yok olduktan sonra hiçbir şeyle birlikte olmaksızın tek kalır. Vakit, yer, süre ve zamana olmaksızın, dünya yok olduktan sonra da var olmadan önceki gibi olur. O zaman bütün süreler ve vakitler yok olur, seneler ve saatler kaybolur, bütün işler kendisine dönen, tek ve kahhar olan Allah'tan başka hiçbir şey kalmaz. Dünya, ilk yaratılışında hiçbir güce sahip olmadığı gibi, kendinin yok olmasını da engelleyemez. Eğer engellemeye gücü yetseydi ebediyeti devam ederdi.

Yapmaya koyulunca herhangi bir şeyi yapmak ona zor olmadı, bir şeyi yaratmak ona ağır gelmedi. Allah varlıkları; saltanatını güçlendirmek, yok olmaktan ve noksanlıktan korkmak, kendisine galib gelecek dengi karşısında kendilerinden yardım almak, saldıran düşman karşısında korunmak, mülkünü arttırmak, ortaklığında ortağından üstün hâle gelmek ve yalnızlıktan kurtulup onlarla ünsiyet edinmek için yaratmamıştır.

Daha sonra var ettikten sonra dünyayı yok eder. Tabii ki bu yok edişi; ne dünyayı evirip çevirme veya idare etmedeki bir bıkkınlık, ne arzulayıp ulaşmak istediği rahatlık, ne de dünyanın kendisine getirdiği külfetten dolayıdır. Müddetinin uzaması O'nu usandırmaz ki hemen yok etmeye kalkışsın. Münezzeh ve yüce olan Allah, dünyayı sona erdirmeyi kendi lütfüyle düşündü, kendi iradesiyle tuttu ve kendi kudretiyle sağlamaştırdı. Yok ettikten sonra da hiçbir şeyine ihtiyaç duymadan, yardımını ummadan; yalnızlık hâline ünsiyet hâline, cehalet ve bilinçsizlik hâline ilim ve irfan hâline, fakirlik ve ihtiyaç hâline zenginlik ve bolluk hâline, düşkünlük ve zilletten izzet ve kudret hâline geçmeyi murat

etmeden, dünyayı tekrar iade edecektir (yeniden yaratacaktır.)¹

187. Hutbe

H. 38 yılında Nehrevan savaşından sonra irad ettiği bu hutbesinde gelecekle ilgili olaylardan bahsetmektedir.

Onlara anam babam feda olsun, isimleri göklerde bilinmekte, fakat yeryüzünde meçhuldürler. İşlerinizin tersine döneceği, aralarınızdaki bağların kopacağı ve küçüklerinizin hükmedeceği zamanı bekleyin. O zamanda mümine kılıç vurulması, helalinden elde edilen bir paradan daha ehven gelir; verilen, verenden daha büyük sevap elde eder. O zaman nimet bolluğu yüzünden içmeden sarhoş olur, zora düşmeden yemin eder, zorlanmadan yalan söylersiniz. Semerin devenin boynunu ısırdığı gibi, belalar da sizi ısırıp kemirir. Bu meşakkat alabildiğince uzar, kurtuluş ümidi de iyiden iyiye uzaklaşır.

Ey İnsanlar! Ellerinizle sırtlarına suç yüklediğiniz şu devele-
rin yularlarını ellerinizden atın. Önderinize itaatten yüz çevirmeyin, aksi takdirde sonuçta kendi yaptıklarınızı kınarsınız. Size yönelen fitne ateşine dalmayın, yollarından uzaklaşın, ona varacak yola girmekten sakının.

Ömrüme yemin olsun, onun alevleri mümini helak eder;

1- *el-İhticac*, c.1, s.299 Tabersî; *el-Kâfi*, c.1, s.138, Kuleynî; *et-Tevhid*, s.96, 320 ve 324, Şeyh Saduk; *Emali*, s.205, Şeyh Saduk; *el-İrşad*, s.131, Şeyh Müfid; *el-İhtisâs*, s.236, Şeyh Müfid; *Tezkiretu'l-Havoas*, s.157, Sibte bin Cevzî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.43, el-Harranî; *el-Emali*, c.1, s.148, Şerif Murtaza

gayrimüslim salim kalır. Benim içinizdeki durumum, karanlığın içindeki ışığa benzer; karanlığa dalan onunla aydınlanır. Ey insanlar! İşitip belleyin, düşünmek için can kulaklarınızı açın.¹

188. Hutbe

Bu hutbede insanlara önemli şeyleri tavsiye etmektedir:

Ey insanlar Allah'tan korkmanızı, O'nun size bağışladığı batinî nimetlere, verdiği zahirî faydalara ve nezdinizdeki insanlara çokça hamd etmenizi tavsiye ediyorum. Nimetleriyle sizi nicelerine üstün tuttu ve rahmetiyle sizi faydalandırdı. Ayıp ve kusurlarınızı açığa çıkardığınız hâlde onları örttü, cezayı hak ettiğiniz hâlde size mühlet tanıdı.

Ölümü çokça hatırlamanızı ve O'ndan gafletinizi azaltmanızı tavsiye ederim. Sizden gaflet etmeyen bir şeyden nasıl gafil olabiliyorsunuz?! Ve size göz açtırmayacak, mühlet tanımayacak birisine nasıl ümit bağlıyorsunuz? Gözlerinizle gördüğünüz kimselerin ölümü size öğüt olarak yeter. Onları binksiz olarak kabirlere taşıdılar, iradesi olmadan oraya gömüldüler. (Öylesine unutuldu ki,) Sanki onlar dünyayı hiç bayındır kılmadılar da orası onların öteden beri edindikleri devamlı yurtlarıydı. Yurt edindikleri yerden dehşete kapıldılar, dehşete kapıldıkları yeri yurt edindiler. Sonunda ayrılacakları şeyle meşgul oldular ve gidilecek yerlerini zayı ettiler. Ne bir çirkinlikten uzaklaşmaya, ne de bir güzelliği arttırmaya güç yetirebildiler. Dünyayla dost oldular da onları

1- *Kitabu Siffin*, Ebu'l-Hasan Medainî; *Rebiu'l-Ebrar*, (mal ve kesb babı) Zemahşerî; *Biharu'l-Envar*, *Kitabu'l-Fiten*, Meclisî

aldattı, dünyaya güvendiler de onları yerden yere çarptı.

Allah size rahmet etsin, imar etmekle emrolunduğunuz, teşvik edildiğiniz ve çağrıldığınız evlerinize koşun! Allah'a itaatte sabırla ve sebat etmekle, O'na isyandan kaçınmakla, üzerinizdeki nimetleri kemale erdirin. Çünkü yarın, bugüne daha yakındır. Saatler günde, günler ayda, aylar yılda, yıllar da ömürde ne de çabuk geçip gidiyor.¹

189. Hutbe

H. 38 yılında Kufe'de irad ettiği bu hutbe iman ve hicretin farz olduğu hakkındadır:

İman ise; bazıları kalplerde sabit ve istikrarlı, bazıları ise bilinen bir sona kadar kalpler ve göğüsler arasında emanet ve geçicidir. Bir kimseden (şer'i sebeplerle) beri iseniz ölümüne dek kendi hâline bırakın, öldüğü zaman (yine eski hâlindeyse) artık beraatın sınırı gerçekleşmiş olur.

Hicret, ilk zamandaki gibi dipdiri ayaktadır. Allah'ın yeryüzündeki kullarının imanlarını gizlemesine veya açığa vurmasına ihtiyacı yoktur. Allah'ın yeryüzündeki hüccetini sırf tanıyana muhacir adı verilmez. Kim onu tanır ve ikrar ederse muhacir odur. Kendisine hüccet ulaşan, onu kulağıyla duyan ve kalbiyle ezberleyen kimselere "mustazaf" adı verilmez.

Bizim işimiz gerçekten çok zordur; ancak Allah'ın kalbini

1- *el-İ'caz ve'l İcaz*, s.31, Ebu Mansur Sealibî; *Biharu'l-Envar*, c.77, s.433, Meclisî

imanla imtihan ettiği mümin kul onu yüklenir. Sözlerimizi ancak o emin gönüller ve metin akıllar kabul eder.

Ey İnsanlar! Beni yitirmeden ve sahibinden kaçan deveye benzeyen fitneler adım atmadan, yularını ayakları altında çiğnemen ve akıllıları şaşkınlığa düşürmeden soracağınızı sorun. Çünkü ben göğün yollarını, yerin yollarından daha iyi bilirim.¹

190. Hutbe

Kufe'de irad edip Haricîleri kınadığı bu hutbesinde Allah'a hamt etmekte, Peygamber'i övmekte ve öğüt vermektedir:

O'nu, nimetlerine karşılık şükürün ifadesi olarak över, vazifelerini hakkıyla ifade edebilmek için yardımını dilerim. Ordusu güçlü, şanı yücedir.

Halkı O'na itaate çağırarak, dini yolunda cihat ederek düşmanlarını mağlup eden; yalanlayanların toplanıp birleşmelerinin ve nurunu söndürmek isteyenlerin gayretinin engel olamadığı Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim.

1- *el-İ'caz ve'l-İcaz*, s.32, Sealibî; *Besairu'd-Derecat*, s.31, Ebu Cafer Muhammed bin Hasan Saffar (Ö. H. 290, Nehcü'l-Belâğa yazılmadan 120 yıl önce); *Kitabu Hute-i Emiri'l-Müminin Ali (a.s)* Mes'ade bin Sadaka; *Uyunu'l-Ahbar*, s.264, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.2, s.164, Şeyh Saduk; *Gureru'l-Hikem*, s.80, Amidî; *el-Hâkim, Mustedrek*, c.2, s.466'de; İbn Abdulberr, *Camiu Beyani'l-İlim ve Fazlihi*, c.1, s.114'de; İbn Hacer, *İsabe*, c.2, s.509'da; *el-Muhib'ut Taberî, er-Riyaz'un-Nazre*, s.198'de; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s.124'de; Seyyid Ahmed Zeyni Dehlan, *Futuhatu'l-Mekkîyye*, c.2, s.337'de; *el-Kunduzi, Yenabiu'l-Mevedde*, s.224'de

İlâhî takvaya bağlanın; çünkü takva, halkası sağlam bir ip, yüceliklerine varılmaz bir sığınaktır. Gelip çatmadan ölüme ve şiddetine hazırlanın, inmeden ona hazırlık görün. Çünkü sonuç kıyamettir; bu, akli olana öğüt, cahil olana da ibret olarak yeter. Kabirlerin darlığını, hüznün şiddetini, varılacak yerin korkusunu, tekrarlanan korkuları, kemiklerin ayrılığını, kulakların sağır olmasını, kabrin karanlığını, vaadin korkusunu, çukurun gamını ve taşla kapanıp örtülüşünü, oraya varmadan önce bilmelisiniz.

Ey Allah'ın kulları! Allah'ı düşünün, Allah'ı! Dünya, sizleri sünnetleri üzerinde götürmektedir. Siz ve kıyamet birbirinize yakınsınız. Kıyametin sanki alametleri görüldü, belirtileri yaklaştı da sırat'ın başında durdurdu sizleri. Sanki sarsıntısıyla geldi, göğsünü yere dayadı. Dünya, ehlerinden kesildi, onları bakıcı kucağından ayırdı, bir gün veya aydı bitti, yenisini yıprandı, semizi zayıfladı. Dar bir yerde, karışık ve şüpheli büyük işlerde; azabı şiddetli, alevi gür, yalımı yüksek, homurtusu kızgın, alevi parlak, sönmeye imkânsız, yakıtı yarıcı, tehditleri korkutucu, karar yeri zulmet, etrafı zifiri karanlık, kapları kazanları kızgın, durumu korkunç ve meşakatkatli bir ateştedirler.

(Muttakilere gelince...) "**Rablerinden sakınanlar bölük bölük cennete sevk edilirler.**"¹ Onlar azaptan güvende, kınanmaktan kurtulmuş, ateşten pek uzakta, güvenli evlerde yer almış, yerlerinden hoşnut olmuşlardır. Onlar öyle kimselerdir ki işleri dünyada tertemizdi, gözleri ağlardı, dünyada huşu ile boyun eğmek ve bağışlanma dilemekle geceleri gündüz; insanlardan çekinip korkmakla da gündüzleri gece idi. Allah

da onlara cenneti konak kıldı, yaptıklarının karşılığını verdi. **"Onlar buna ehil ve layık kimselerdir."**¹ Orada mülkleri devamlı, nimetleri kalıcıdır.

Ey Allah'ın kulları! İcinizden yaptıklarında kazançlı çıkanların riayet ettikleri şeylere uyun, onları zayi etmekle hüsrana uğrayanların yaptıklarından çekinin. Ecelinize amellerinizle hazırlanın. Önceden yaptıklarınızın rehini ve önden gönderdiklerinizin karşılığını görücüleriniz. Varsayın o korkunç şey gelip çatmış, yitirdiğinizi elde etmek için geri dönmenize imkân yok ve hatalarınızdan kurtulamazsınız. Allah bize de, size de; kendisine ve Resul'üne itaat etme başarısını versin, rahmetinin bolluğu ile bizleri affetsin.

Yeryüzünde sakın durun, belalara karşı direnin. Dillerinizin heva ve hevesleri yolunda ellerinizi ve kılıçlarınızı hareket ettirmeyin. Allah'ın acele etmenizi istemediği işlerde acele etmeyin. Çünkü sizden Rabbinin, O'nun elçisinin ve Ehlibeyt'inin hakkını tanıyarak yatağında ölen kimse de şehittir ve eciri Allah'a aittir. Salih işlere niyetinden dolayı da sevaba ermesi de muhakkaktır. Bu niyeti, (Allah yolunda) kılıcını çekmesinin yerini tutar. Şüphesiz her şeyin (sabrın da, savaşın da) bir zamanı ve eceli vardır.²

191. Hutbe

Allah'a hamdettikten sonra sabır, takva ve zühdü tavsiye etmektedir:

1- Fetih/26

2- *Gureru'l-Hikem*, s.50 ve 108, Amidî; Bu hutbe Nehcü'l-Belâğa'nın yazılmasından 23 yıl önce (H. 374'de) ölen, İbn Nebate'den de nakledilmiştir. *Şerhu İbn Ebi'l-Hadid*, c.1, s.8'e bkz.

Hamdı mahlûkat arasında yaygın, ordusu galip, azameti yüce olan Allah'a hamd olsun. Hilmi çok olduğundan affeden, bütün hükümlerinde adil olan, geçmiş ve geleceği bilen Allah'ın ardı arkası kesilmeyen nimetlerine ve büyük ihsanlarına hamd ederim. Mahlûkatı; ne birinin izinden giderek, ne birinden öğrenerek, ne de hikmet sahibi başka bir yaratıcıdan kopya ederek, hataya düşmeden ve önde gelenlere fikir danışmadan ilmiyle örneksiz yaratan, hikmetiyle ilk defa inşa eden Allah'tır.

Ve şahadet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve Resul'üdür. Allah O'nu, insanların fitne kargaşalığı içerisinde bulunduğu, şaşkınlık dalgalarının dalgalandığı, helaket gemlerinin kendilerini yönlendirdiği ve kalplerini sapıklık kilitlerinin kilitlediği bir dönemde gönderdi.

Allah'ın kulları! Size Allah'tan korkmayı tavsiye ediyorum. Çünkü takva Allah'ın sizin üzerinizdeki hakkıdır ve Allah'ın yanında hak sahibi olmanıza neden olur. (takva sebebiyle sevaba erişirsiniz) Takvaya erişmek için Allah'tan yardım dileyin ve Allah'ın mükâfatına ermek için de takvadan yardım isteyin. Çünkü takva bugün bir sığınak ve kalkandır, yarın cennete bir yoldur. Takvanın yolu açık, yolcusu kârlıdır. Takvanın emanetçisi onu muhafaza edicidir. Zira takva; yarın duyacakları ihtiyaçları sebebiyle geçip gitmiş ve kalmış milletler için sürekli kendini takdim etmiştir. O gün Allah her şeyi ilk hâline döndürecek, verdiğini alacak ve verdiklerinin de hesabını soracaktır.

Takvayı kabullenmiş ve onu gereği gibi yüklenmiş kimseler ne kadar da azdır! İşte bunlar sayıca azdırlar ve Allah'ın şöyle buyurarak (azlıkla) vasıflandırdığı kimselerdir: "**Kulla-**

rımdan şükredenler pek azdır."¹ Bu yüzden takvaya kulak verin, bütün gayretinizle takvayı elde etmeye çalışın. Kaybettiklerinizin yerine ve her aykırı işlerinize karşılık takvayı kabullenin. Takva ile (gaflet) uykularınızdan uyanın, günlerinizi onunla geçirin, kalplerinizi onunla örtün, günahlarınızı onunla silin, (ruhsal) hastalıkları onunla tedavi edin, ölümlü onunla karşılayın! Takvayı kaybedenden ibret alın, takvaya riayet eden kimselere ibret olacak duruma asla düşmeyin. Dikkat edin! Takvayı koruyun ve takvayla korunun. Dünyadan sakının, ahirete büyük bir aşkla gönül bağlayın. Takvanın yücelttiği kimseyi aşağılamayın, dünyanın yücelttiğini yüceltmeyin. Dünyanın göz alıcı bulutlarına (debdebese) göz dikmeyin, onu överek konuşanı dinlemeyin, ona çağırana icabet etmeyin, onun aydınlığıyla aydınlanmaya heveslenmeyin, onun nefis şeylerine aldanmayın. Çünkü dünyanın şimşegi (debdebesi) aldatıcı, konuşması yalan, malları talan edilmiş ve nefis şeyleri çalınmıştır.

Dikkatli olun; zira dünya ortalıkta oynayan bir işveli, itaat etmeyen huysuz bir binek, ihanet eden bir yalancı, nankör bir inkârcı, uzaklaşan bir inatçı ve şaşkın bir yüz çeviricidir. Hâli değişken, zemini kaygan, izzeti zillet, ciddiyeti şaka, yüksekliliği alçaklıktır. Talan, soygun, yağma ve helak yurdudur. Dünya ehlinin bir ayağı mezarda; gidenlere kavuşacak, kalanlardan ayrılacak durumdadır. Yolları şaşkırtıcı, kaçış yerleri sonuçsuz, arzuları ümitsiz kılıcıdır. Bu yüzden sığınakları onları (ölüme) teslim etmiş, evleri onları dışarı atmış ve çare arayışları bitkin düşürmüştür. Kimi yaralı kurtulmuş, kimi eti soyulmuş, kimi bedeni parçalanmış, kimi kanı akıtılmış,

kimi iki elini (pişmanlıktan) ısırmış, kimi (hasretten) ellerini ovuşturmuş, kimi (şaşkınlıktan) başını elleri arasına almış, kimi görüşlerinden dolayı kendini kınamış ve kimi de karından dönmüş hâledir. Oysa çare yüz çevirmiş, ölüm kendilerine yönelmiştir. "Şimdi artık kaçış vakti değildir." Heyhat! Heyhat! Yitirilen yitirildi, giden gitti. Dünya istediği gibi gelip geçti! **"Onlara ne gökler ve ne de yer ağladı, hiç mühlet de verilmedi."**^{1/2}

192. Hutbe

Bu hutbe el-Kasia (hakir görme) olarak adlandırılır. Bu hutbe İblis'i lanetlemesi, onun böbürlenip Âdem'e secde etmeyerek ilk kez cahiliye asabiyetini ortaya atmasını kınaması ve insanları onun yolunu takip etmekten sakındırması konularını kapsamaktadır:

Hamd, izzet ve kibriya sahip olan, bu iki sıfatı yarattıklarına vermeyen Allah'a mahsustur. Onları kendisi ile başkaları arasında bir sınır kıldı, yüce zatı için seçti. Kullarından bu iki şeyde onunla çelişenlere lanet etti.

Sonra boyun eğip itaat edenlerle büyüklük taslayanları birbirinden ayırmak kendisine yakın kıldığı melekleri onlarla imtihan etti. Münezzehe olan Allah kalplerde gizleneni, engellerin arkasındaki gaybi bildiği hâlde şöyle dedi: **"Çamurdan bir insan yaratacağım. Onu şekillendirip, ruhumdan ülediğim zaman derhal ona secde edin. Meleklerin hepsi toplu olarak secde ettiler. Ancak İblis hariç."**³ O gereksiz yere kıs-

1- Duhan/29

2- Gururu'l-Hikem, s.87, Amidî

3- Sad/74

kandı ve Âdem'e karşı yaratılışıyla övündü, onun aslına karşı asabiyet güttü. O asabiyet davasında aşırılığa gidenlerin önderi, büyüklenenlerin öncüsü, Allah'ın düşmanıdır. O asabiyetin temelini kurdu. Zorbalıkla Allah'la çekişmeye kalkıştı; izzet libasına büründü, tevazu maskesini çıkardı.

Allah'ın onu büyülenmesinden dolayı nasıl küçülttüğünü, kendini yücelttiğinden dolayı nasıl alçalttığını, böylece dünyada kovulmuş kıldığını, ahirette de kendisi için alevli ateş hazırladığını görmüyor, düşünmüyorsunuz!

Allah Âdem'i ışığı gözleri alan, görünüş güzelliği akılları durduran ve kokusu nefesleri kesen bir nurdan yaratmak isteseydi yaratırdı; böylece boyunlar ona eğilir, meleklerin imtihanı hafiflerdi. Fakat Allah; birbirinden ayırmak, büyülenenleri içlerinden kovmak ve kendini beğenmişleri onlardan uzaklaştırmak için yarattıklarını aslını bilmedikleri bazı şeylerle imtihan etmektedir.

O hâlde Allah'ın şeytana yaptığından ibret alın. Öyle ki uzun amelini, yoğun çabalarını boşa çıkardı. Allah'a altı bin sene-dünyanın yılları mı, yoksa (her günü bin yıl olan) ahiretin yılları mı bilinmez- ibadet etti, ama bir anlık tekebbür ile hepsini boşa çıkardı. İblisten başka, onun gibi bir günah işledikten sonra kim Allah karşısında emanda kalabilir? Hayır! Münezzeh olan Allah, bir meleğin cennetten çıkmasına sebep bildiği bir ameli, bir beşerin cennete girmesine sebep kılmaz. Şüphesiz yerdekiler için de göktekiler için de hükmü birdir. Âlemlere haram kıldığı bir yasağın mübah kılınması hususunda Allah, yarattıklarından hiç kimseye müsamaha göstermez.

Ey Allah'ın kulları! Allah'ın düşmanının (İblis'in) hastalığını size bulaştırması, çağrısıyla sizi tahrik etmesi, atlı yaya askerleriyle sizi kendine çekmesi konusunda uyanık olun. Ömrüme andolsun, sizi azaba düşürmek için korkunç yayını hazırladı. Sizi pek şiddetli bir çekişmeye düşürdü. Yakın bir yerden sizi oklamaya koyuldu. İblis, "**Rabbim, beni azdırdığın için, onlara yeryüzünü süslü göstereceğim ve hepsini azdıracağım**"¹ demiştir. Bu sözyle karanlıkta uzak bir hedefi oklamış, doğru olmayan bir zanda bulunmuştur. Onu hamiyet (gereksiz kıskançlık) davasının oğulları, asabiyetçiliğin kardeşleri, kibir ve cahiliye meydanında at koşturanlar tasdik etmiştir. Ta ki asileriniz ona uydu, size karşı tamahı, hırsı arttı. Böylece gizli olan iş, apaçık ortaya çıktı, üzerinizdeki otoritesi güçlendi. Ordusunu üstünüze sürdü, sizi zillet sığınaklarına sürükledi, ölümden ölüme uğrattı, ağır yaralarını zı çiğnedi, gözlerinizi mızrakladı, boğazınızı kesti, burunlarınızı kırdı, sizi mahvetmeye yöneldi, burunlarınıza kahur halkası takarak sizin için hazırlanmış olan ateşe sevk etti.

O hâlde şeytan dininiz için en büyük müşkül ve dünyanız için fitne körükleyen bir kimsedir. O büyük düşman saydığınız ve yenmek için üzerine yürüdüğünüz düşmandan daha tehlikelidir. Ona karşı huşmunuzu/gazabınızı bileyin, onunla tüm ilişkilerinizi kesin. Allah'a andolsun, o atanıza karşı övünmüş, sayınızı küçümsemiş, soyunuzu yermiştir. Atlılarını üzerinize sürmüş, yayalarını yolunuza dikmiş, her yandan sizi avlamakta, ellerinizi kesmektedir. Hileyle korunamazsınız, yeminle def edemezsiniz. Zillet içinde dar bir daireye kısırılmış; ölüm meydanında ve bela gezisindediniz.

Gönlünüzde gizlediğiniz şu asabiyet ateşini, cahiliye kinini söndürün. Çünkü Müslümandaki bu yersiz kıskançlık, şeytanın tehlike, tekebbür, bozgunculuk ve üflemesindedir. Tevazuyu başlarınıza, büyülenme duygusunu ayaklarınız altına alın, boyunlarınızdaki kibri atın. Tevazuyu kendiniz ile düşmanınız olan İblis ve askerleri arasında bir sığınak edinin. Çünkü onun her ümmetten orduları, yardımcıları, yaya-ları ve atlıları vardır. Allah kendisine hiçbir üstünlük vermediği hâlde, şeytanın burnuna üflediği kibirle, kalbindeki öfkeyle tutuşan büyüklük ateşine düşüp nefsindeki haset düşmanlığı yüzünden, kardeşine (Habil'e) kibirlenen kişi (Kabil) gibi olma. Allah kibri yüzünden onu cezalandırdı, pişmanlığa düşürdü, kıyamete kadar adam öldürenlerin günahından onu da sorumlu tuttu.

Dikkat edin azgınlıkta ileri gittiniz ve ve yeryüzünde bozgunculuk ettiniz. (Çünkü) Allah'a açık düşmanlık ettiniz ve müminlerle savaştınız. Allah için, Allah için büyülenme kibirinden ve cahiliye övücünden vazgeçin. Her ikisi de kinin aşısı, şeytanın üfürüğü, onlarla geçmiş zamanlardaki ümmetleri aldattığı şeydir. Sonunda kolayca istediği yere sürülerek ve ona teslim olarak cehalet karanlıklarına ve sapıklık çukurlarına daldılar. Bu işte (kibir ve asabiyette) kalpler birbirine benzemiş ve yıllarca bu hâl üzere yaşamışlardır. Hâl-buki kibir, göğüsleri daraltıp sıkıntıya düşür.

Dikkat edin, dikkat edin! Makamıyla övünen, nesebiyle başkalarına karşı büyülenen, kazasına karşı koyarak ve nimetlerini görmezlikten gelerek Rablerine çirkin şeyler isnat eden ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri inkâr eden büyüklerinize ve idarecilerinize itaat etmekten sakının. Çünkü on-

lar, asabiyetin esas sütunları, fitne binasının temeli, cahiliye devri övücünün kılıçlarıdır.

O hâlde Allah'tan korkun; verdiği nimetlere karşı gelmeyin, bahşettiği üstünlüklere haset etmeyin. Saf suyunuza bulanık sularını katıp içtiğiniz, sıhhatinize hastalıklarını karıştırdığınız, hak inancınıza batıllarını girdirdiğiniz nesebi şüpheli kimselere uymayın. Onlar fıskın temeli, isyanın ayrılmaz parçalarıdır. İblis onları sapıklık binekleri ve insanların üzerine saldırdığı ordu edinmiştir. İblisin tercümanıdır onlar, onların dili ile konuşur. Böylece akıllarınızı çeler, gözlerinize girer, kulaklarınıza fısıldar. Sonunda sizi oklarına hedef, ayaklarının bastığı yer, ellerinin tuttuğu şey yapar.

Allah'ın azaba ve belaya uğrattığı sizden önceki büyüklenen ümmetlerin başlarına gelenlerden ve uğradıkları cezadan ibret alın. Toprağa değen yanaklarından ve toprağa uzanmış yanlarından ibret alın. Zamanın musibetlerinden Allah'a sığındığınız gibi, kibir aşısından Allah'a sığının. Allah, kullarından birinin kibirde bulunmasına izin verseydi, onu nebileri ve evliyası arasından seçerdi. Fakat onlara büyüklük taslamayı kötü gördü, onlar için tevazuya razı oldu. Onlar da yanaklarıyla yere kapandılar, yüzlerini toprağa dayadılar. Kanatlarını müminler için yaydılar.

Onlar, mustazaf bir topluluktur. Allah onları açıklıkla denedi, meşakkatlere, korkulara uğratarak imtihan etti. Onları zorluklarla halis kıldı. Mal ve oğul sahibi olmayı, Allah'ın gazab veya rızasına ölçü saymayın. Zira bu kudret ve zenginliğin imtihan için verildiğini bilmemektir. Allah, "**Kendilerine mal ve oğullar vermekle onlara iyilik etmekte acele ettiğimizi mi**

sanıyorlar; hayır onlar şuurunda değiller."¹ buyurmuştur. Allah, büyüklenen kullarını, onların gözlerinde zayıf olan dostlarıyla sınamaktadır.

İmran oğlu Musa, kardeşi Harun ile birlikte, sırtlarında yünden elbiseler, ellerinde asalar olduğu hâlde Firavun'un yanına gitti. Ona, eğer hakka teslim olursa saltanatının süreceğini ve kudretinin devam edeceğini söylediler. Firavun: "Fakirlik ve çaresizlik içinde olduklarını gördüğünüz şu ikisinin bana saltanatımın ve üstünlüğümün devam edeceğini söyleyip şart koşmalarına şaşmıyor musunuz?" dedi. Altın sahibi olmayı bir büyüklük, yün giyinmeyi alçaklık saydı da "Neden onlara altın bilezikler verilmemiş?" dedi. Münezzeh olan Allah dileseydi, nebilerini gönderdiği zaman altın definelelerini, altın madenlerini ihsan eder; bağlar, bahçeler verir; onların etrafına göğün uçan kuşlarını, yerin vahşi hayvanlarını toplardı. Fakat bunu yapsaydı imtihan ortadan kalkar, cezalar boşa gider, vaatler yok olurdu. O zaman da denenip kazananlara ecirleri verilmez; müminler, muhsinlerin sevabını elde edemez; isimler, anlamlarına uygun olmazdı. Fakat Allah, elçilerini iradelerinde güç sahibi kıldı, görenlere karşı hâllerini zayıf gösterdi. Gözleri, gönülleri dolduran bir kanaat, kulaklara ve gözlere eza olan bir yokluk verdi.

Eğer elçiler, karşı konulmaz bir kuvvete, başa çıkılmaz bir üstünlüğe ve görenlerin başlarını çevirecekleri bir saltanata sahip olsalardı ve insanlar kendilerine gelmek için her taraf-tan sefer hazırlığı yapar, halk öğütlerini daha kolay kabul eder, onlara karşı durmazlar ve düştükleri korkudan veya

1- Mü'minun/55-56

kendilerine meylettiren bir raĝbetten dolayı iman ederlerdi. Bu takdirde de insanların niyetlerinde bir ortaklık olur, iyilikler paylaşıldı. Ancak münezzeħ olan Allah peygamberlerine uymayı, kitaplarını tasdik etmeyi, kendisine huşu etmeyi, emrini kabul etmeyi ve itaatine teslim olmayı kendisine has kılmış ve başka şeylerle karışmasını dilememiştir. Bela ve imtihan ne kadar büyük olursa, sevabı ve ödülü de o kadar çok olur.

Allah'ın Âdem'in (a.s) zamanından beri bu dünyada ilk ve son bütün insanları ne kimseye zararı ve ne de faydası dokunan, görmeyen ve duymayan taşlarla denediğini görmüyor musunuz? O taşları kendine saygın bir ev ve evini de, "insanlar için kıyam yeri" kıldı. Sonra onu, yeryüzünün taşı en çok, ot bitmez, dar bir vadide, sarp dağlar arasında, savrulan kumlar içinde, suyu az pınarların ve birbirinden kopuk köylerin bulunduğu bir bölgede kurdu. Orada ne deve, ne at, ne inek ve ne de koyun barınırdı.

Sonra, Âdem ve evladına oraya yönelmelerini emretti. Böylece orası seyahatlerin konağı, kervanların durağı oldu. Gönüllerin seyri orayadır. İnsanlar, çölleri aşarak, yükseklerden inerek, geniş yolları, yurtlarını, adalarını bırakarak oraya gelirler. Omuzlarını oynatarak, ezikle hoşnutluğunu isteyerek yürürüler, koşuşurlar. Saçları darmadağın, toz toprak içinde kalırlar, elbiselerini çıkarıp arkalarına atarlar, yaratılışlarındaki güzelliklerden olan saçlarını kestirirler. Bunlar büyük bir deneme, çetin bir imtihan, apaçık bir seçim, güzel bir artımdır. Allah, onu rahmetine vasıta, cennetine ulaşmaya sebep kılmıştır. Allah dileseydi, hürmetli evini büyük yerleşim yerlerine yakın, bahçeler ve nehirler arasında; düz, ko-

lay ve istikrarlı bir yerde; ağacı çok, meyvesi bol, binaları sık, köylerin bitişik ve yakın olduğu bir yerde kurardı. Kızıla çalan buğdayların, yemyeşil çayırın yetiştiği, sulak bir yerde; taze bitkilerin, güzelim suların, mamur yolların bulunduğu bir mevkide bina ederdi. Böyle yapsaydı imtihanların azlığına karşı mükâfatın da az olması gerekirdi. O, yapıldığı gibi değil de; yeşil zümrüt, kızıl yakutla süslü, nurlu ışıklar saçan, parıl parıl parıldayan bir bina olarak yapılsaydı, gönüllerdeki şüphe azalır, iblisin kalplerdeki savaşı biter, insanların arasında dalgalanıp duran vesveseler giderilmiş olurdu. Kalplerindeki kibri çıkarsın, yerine ruhlarına huzu ve huzuru yerleştirsın, yüzlerine rahmet kapılarını açsın ve onlara bağışlama araçlarını kolayca versin diye Allah, kullarını çeşitli zorluklarla imtihan etmekte, sorunlarla ibadete davet etmekte ve çeşitli belalara düşürmektedir.

Allah için, Allah için, bu dünyada azgınlıktan, ahirette zulmün korkunç cezasından ve kibrin kötü akıbetinden sakının. Çünkü bu (kibir), iblisin büyük av usulü, büyük tuzak şeklidir. Bu, insanların gönüllerine öldürücü zehirler gibi girerek onları zehirler; asla başarısız olmaz, hiç kimseyi vuruşunda da hata etmez. Ne âlim bilgisiyle, ne de yoksul olan yoksulluğuyla (ondan kurtulup bir yol bulabilir.) Allah mümin kullarını bundan; namazlarla, zekâtlarla, farz kılınmış günlerdeki orucun gayretiyle; ellerini ayaklarını sakınlaştırıp gözlerini sakındırarak; nefislerini ezip gönüllerine tevazu vererek ve kendini beğenmeyi onlardan gidererek korur. Çünkü namazda, gönül alçaklığıyla yüzleri ve en değerli azalarını toprağa koyup tevazu göstermek; oruçta, karınları açlıkla terbiye ederek kibri yok etmek ve tevazuya alıştırmak; zekâta da yerin bitirdiği ürünlerinden yeterince yararlanmak ve

bunların dışındakileri miskinlere, yoksullara vermek vardır.

Bunların içinde bulunan, övünme belirtilerini yok eden, kibrin izlerini bile yasaklayan hükümlere bakın. Baktım da, cehalet hastalığına yakalanıp da kendisini kandıracak bir sebebe yapışmayan yahut sefihlerin aklına uyup da kendini bir delille bağnazlığa düşürmeyen sizden başka kimse bulamadım. Çünkü siz sebebi ve nedeni bilinmeyen bir şey hakkında bağnazlık gösteriyorsunuz. İblis de aslını delil göstererek bağnazlığa düştü. Âdem'in yaratılışını kınayarak, "Ben ateştenim, sen ise topraktansın." dedi.

Ümmetlerin eşraf sınıfından olan zenginler de ellerindeki nimetler yüzünden bağnazlık gösterdiler. "**Biz mal ve evlatlar bakımından çokluğuz, bize azab edilecek de değildir.**"¹ dediler. Eğer bağnazlık gerekirse, güzel huylarda, övgüye layık amellerde ve iyi işlerde bağnazlık gösterin. Arap kabilelerinin asilleri, seçkinleri güzel ahlâkla, üstün ve büyük işlerle, yüce düşüncelerle ve övgüye layık eserlerle övünürler, birbiriyle yarışlardı.

O hâlde siz de komşuların hakkını korumak, ahde vefa göstermek, iyiliğe uymak, kibirden sakınmak, cömert olmak, zulümden kaçınmak, kan dökmekten korkmak, halka insafli davranmak, öfkeyi yenmek, yeryüzünde fesat çıkarmaktan kaçınmak gibi övülen iyi huylarda bağnazlık gösterin. Sizden önceki ümmetlerin işledikleri kötülöklere, kınanan amelleri yüzünden uğradıkları belalara uğramaktan korkun. Hayırda ve şerde onların durumlarını düşünün ve onlar gibi olmaktan sakının.

Hâllerinin farklılığı (iyi ve kötü hâllerini) düşündüğünüz zaman, her işte onların üstünlüğünü sağlayan, düşmanlarını kendilerinden uzaklaştıran, esenlik içinde yaşatan, onları nimetlere boğan; ayrılıktan çekinmek, birleşmeyi gerekli görmek, birbirini iyiye ve doğruya yönlendirip onu tavsiye etmek gibi yüceliğe ulaştıran hâllerini elde etmeye çalışın. Birbirlerini yardımsız bırakmaları, kendilerini düşünmeleri, gönüllerinde birbirine kin güdüp düşmanlık beslemeleri gibi, belleri kıran, güçleri zayıflatan hâllerinden sakının.

Sizden önceki müminlerin hâlini bir düşünün! Belaya ve imtihana uğradıkları zaman hâlleri nasıldı? Zahmetlerin en ağırını yüklenmediler mi? Belaların en çetinine uğramadılar mı? Dünya halkı içinde hâlleri en sıkıntılı olan onlar değil miydi? Firavunlar, onları kul ediniyor, en kötü şekilde işkence ediyor, defalarca acılığı tattırıyorlardı; helak olmak zilletinden ve düşmanlarının üstünlüklerinden dolayı kahredilmekten bir türlü kurtulamıyorlardı. Ne onları giderecek bir hile, ne de başlarından savacak bir yol vardı. Sonunda Allah, düşmanların cefalarına kendisine olan muhabbetleri sebebiyle dayandıklarını; Allah korkusundan kendilerine yapılan kötülüklere tahammül ettiklerini gördü de onlara belanın darlığından bir çıkış yolu açtı; zilleti izzete, korkuyu güvene çevirdi. Onlara Allah katından ummadıkları yücelikler lütfedildi; mülkün sahipleri, hükmedenler, başkan ve önderler oldular.

Onların birlik içinde, dilekleri bir, gönülleri ılımlı, elleri ve kılıçları birbirlerine yardımcı, basiretleri açık ve azimlerinin tek olduğu zamanlarda nasıl olduklarına bakın; yeryüzünün efendileri olup, âlemleri idare etmediler mi? Bir de işlerinin

sonunun nasıl olduğuna bakın; birbirlerinden ayrıldıkları, birlikleri bozulduğu, arzuları, gönülleri birbirlerine zıtlığı, çeşitli fırkalara, bölüklere ayrılıp birbirleriyle savaşmaya kalkınca da Allah onlardan keramet elbisesini soyup çıkardı, nimetlerinin genişliğini esirgedi; onlardan geriye, yalnız, içinizden ibret alanların işine yarayan hikâyeler kaldı.

İsmail'in evladından, İshak Oğulları'ndan, İsrail (Yakub) Oğulları'ndan ibret alın. Hâllerinin benzerliği ne kadar çok, durumları birbirlerine ne kadar da yakındır.

Onların bölünüp ayrıldıkları zamanı düşünün, Kisralar, Kayserler, onlara nasıl da efendiler oldular! Onları dünyanın mamur yerlerinden, Irak'ın denizinden (Dicle ve Fırat'tan) ve dünyanın yeşilliklerinden çıkardılar; yalnızca çalı çırpı biten, şiddetli rüzgârların estiği ve yaşanması güç çöllere sürdüler. Onları sırtı yaralı hayvanlarla birlikte, fakir ve miskin bir hâlde bıraktılar. Onlar evleri açısından milletlerin en zelili idi ve yerleri en verimsiz topraklardı. Ne kendisine sığınacakları ve kendilerini hakka davet eden birileri ve ne de izzet ve şevketine dayanacakları ülfet ve birlik gölgeleri vardı. Hâlleri perişan, güçleri darmadağın oldu. Dağınık birçokluk hâlinde, şiddetli bir belaya tutulmuş kapkaranlık cehalet içindeydiler. Kızlarını diri diri toprağa gömüyor, putlara tapıyor, akrabalığı gözetmiyor, geniş bir çapta yağma ve baskınlar yapıyorlardı.

Bir de Allah'ın onlara Resul'ünü yollayıp nimetlendirdiği zamana bakın; diniyle itaatlerini pekiştirdi, onları daveti etrafına toplayarak uzlaşmalarını sağladı; bu dinde birleşmeleri yüzünden yücelik kanatlarını gererek nimetini üzerlerine

nasıl yaydı! Türlü türlü nimetlerini, bereketlerini, hayırlarını üzerlerine akıttı. Nimetler içinde yüzenler, o nimetle yaşamın zevkine erdiler. Güçlü bir hükümet gölgesinde işleri düzene girdi, izzet içinde yaşayacak güzel bir konuma geldiler. Sağlam, güvenilir bir güç sayesinde işleri derlenip toparlandı. Âlemlerin hâkimleri ve etraflarında iktidar sahibi oldular. Önceden kendilerini yönetenlerin işlerini kendileri idare ettiler, kendilerine hükmedenlere hükmettiler. Kimse onlara mızrak ve taş atamaz oldu.

Dikkat edin, siz ellerinizi itaat bağından çektiniz, sizin için inşa edilmiş olan Allah'ın kalesini cahiliye hükümleriyle deldiniz. Allah bu ümmetin arasını birlik ipiyle bağlamış, gölgesinde yaşayanlara dirlik düzenlik vermiş, himayesine sığınmalarını sağlamış; yarattıklarından hiçbirinin kıymetini bilemeyeceği, bütün değerlerden üstün, bütün karşılıklardan değerli bir nimet ihsan etmişti.

Bilin ki hicretten sonra çöl Arapları hâline geldiniz, birbirinizi sevip dost olduktan sonra hiziplere dağılıp darmadağın oldunuz. Siz İslâm'dan, isimden başka hiçbir şeye sahip değilsiniz. İmandan onun şeklinden başka bir şey tanımıyorsunuz.

Cehenneme evet, utanca hayır diyorsunuz. Sanki Allah'ın hürmetlerini çiğneyerek ve Allah'ın yeryüzünde kanunlarına sınır kılıp yarattıkları arasında güvenliği sağlamak üzere sizden aldığı ahidini bozarak İslâm'ı baş aşağı çevirmek istiyorsunuz. İslâm'dan başkasına yönelirseniz, kâfirler sizinle savaşır, artık ne Cebrail, ne Mikail, ne muhacirler ve ne de ensar yardımınıza gelmez ve Allah aranızda hükmedinceye kadar kılıçla savaşmaktan başka çareniz kalmaz.

Allah'ın azabına uğrattığı kulları ile belalara, çetin olaylara düşürdüğü günlere ait önünüzde pek çok örnek var. O hâlde azabı hakkında bilginiz olmadığı bahanesiyle Allah'ın intikamını hafif sayarak ve kendinizi Allah'ın intikamından uzak görerek Allah'ın azabından emin olmayın. Allah, sizden önce geçmiş ümmetleri ancak iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmayı terk etmeleri sebebiyle rahmetinden uzak kılmıştır. Sefihleri günah işledikleri için; bilgi ve anlayış sahibi olanları da kötülükten sakındırmadıkları için rahmetinden uzak kılmıştır.

Uyanık olun ki, gerçekten İslâm bağı kestiniz, hadlerini işlevsiz kıldınız, hükümlerini öldürdünüz, Bilin ki Allah bana, yeryüzünde bozgunculuk eden, biat edip biatinden dönen, azgınlık edip yeryüzünde fitne çıkaran kimselerle savaşmamı emretti. Bu esas üzere ahdi bozanlar (Nakisin) ile savaşım, zalimler (Kasitin) ile mücadele ettim, dinden çıkarları (Marikin) mahvettim, zelil kıldım.

Redhe Şeytanını (Harcîlerin başı Zu's-Sedy'i), ardından yüreğinin çarpıntısını ve göğsünün titrediğini gördüğüm korkunç bir feryatla işini bitirdim. Asilerden ardımda kalan kaldı. Allah izin verirse, yine savaş için üzerlerine yürüyeceğim de, onlardan ancak uzak ülkelere dağılanlar kurtulabilecek.

Henüz küçükken, Arabın büyüklerini yere serip, Rabia ve Mudar kabilelerinin eşrafının boynuzlarını kırdım. Resulullah'a (s.a.a) ne kadar yakın olduğumu, yanında nasıl özel bir makama ulaştığımı bilirsiniz. Çocukluğumda beni bağrına basar, yatağına alır, vücudunu bana ilişdirir, güzel kokusunu bana koklatırdı. Lokmayı çiğnedikten sonra bana verirdi. Ne

söylediğimde bir yalan, ne yaptığımda bir kötülük bulmuştur. Allah, süttten kesildiği andan itibaren meleklerin büyüklerinden birini ona (s.a.a) arkadaş etmişti. O melek, ona gece gündüz yüceliklerin yolunu, âlemin güzel ahlâkını öğretirdi. Ben de yavru annesinin arkasından nasıl giderse onu öylece takip ederdim. Her gün huylarından birini öğretir, ona uymamı isterdi. Her yıl Hira dağına çekilirdi, onu ben görürdüm, benden başkası da görmezdi. O gün İslâm Resulullah ve Hatice'nin evinden başka hiçbir evde yoktu; ben de onların üçüncüsüydim. Vahyin ve risaletin nurunu görür, nübüvvetinin kokusunu duyardım.

Gerçekten de O'na (s.a.a) vahiy geldiği zaman, şeytanın inlemesini duydum da "Ya Resulullah! Bu inleme nedir?" dedim. "Bu, kendisine kulluk edilmesinden ümidini kesen şeytandır. Benim duyduğumu duyuyor, gördüğümü görüyorsunuz. Ancak sen nebi değilsin, vezirsin ve hayır üzeresin." dedi. Kureyş'in ileri gelenleri ona (s.a.a) geldiğinde onunla beraberdim. "Ya Muhammed, sen atalarından ve ailenden hiç kimsenin bulunmadığı büyük bir iddiada bulunuyorsun, biz senden, nebi ve resul olduğuna bilmemizi sağlayacak bir şey göstermeni istiyoruz. Eğer yapmazsan, seni sihirbaz ve yalancı biliriz." dediler. Resulullah (s.a.a), "Ne istiyorsunuz?" dedi. "Bizim için şu ağacı çağır da köküyle beraber yerinden sökülüp yanına gelsin." dediler. O (s.a.a), "Allah şüphesiz her şeye kadirdir; eğer Allah sizin için bunu yaparsa hakka iman ederek şahadet eder misiniz?" dedi. "Evet." dediler. "İstediginizi size göstereceğim, hayra dönmeyeceğinizi de biliyorum. İçinizde (Bedir'de) kuyuya atılacak, (Hendek'te) hiziplere ayrılacak kimseler var." dedi. Sonra "Ey ağaç eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyor ve benim Allah'ın Resülü

olduğumu biliyorsan, Allah'ın izniyle kökünle beraber sökül ve önümde dur." dedi. Onu hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki ağaç yerinden söküldü, şiddetli bir gürültü kopardı, kuşun kanatlarını çırpması gibi ses çıkararak yerinden sökülüp geldi, dalları kuşların kanatları gibi birbirine değerek Resulullah'ın (s.a.a) önünde durdu. En yüksek dalı Resulullah'ın (s.a.a) üzerine, bazı dalları da benim omuzlarıma geldi. Ben Resulullah'ın (s.a.a) sağındaydım. Onlar bunu gördüğü zaman kibirlenip böbürlenerek "Ona emret tekrar gelsin fakat yarısı orada kalsın" dediler. O da bunu emretti. O da daha şaşırtıcı bir şekilde daha şiddetli bir sesle yarım olarak geldi; neredeyse Resulullah'a (s.a.a) sarılacaktı. İnkâr ve kibir dolu olarak "Tekrar bu yarısına emret de geldiği gibi öbür yarısına dönsün." dediler. Resulullah, o yarıya emretti ve o da döndü.

"Allah'tan başka ilâh yoktur; ben sana iman edenlerin ilkiyim ya Resulullah!" dedim. "Sözünü yüceltmek, nübüvvetini tasdik etmek için Allah'ın emriyle bu ağacın emredilene yaptığını ikrar edenlerin de ilkiyim." dedim. Onların hepsi birden, "Hayır, sihirbaz ve yalancıdır. Sihrinin şaşırtıcılığı bu işi kolaylaştırdı. Bu işinde ancak bunun (beni kastediyorlardı) gibiler sana inanabilir." dediler.

Ben, Allah yolunda olan, kınayıcının kınamasına aldırış etmeyen, simaları sıdıklıkların siması, sözleri iyilerin sözleri olan bir toplumdanim. Onlar geceyi (ibadetle) ihya ederler, gündüzün yol gösteren işaretleri olurlar. Onlar, Kur'ân'a sınımsız sarılmışlardır. Allah'ın ve Resul'ünün sünnetlerini diriltirler, kibirlenmezler, büyüklük taslamazlar, hıyanet etmezler, bozgunculuk yapmazlar. Kalpleri cennette, bedenleri ameldedir.

193. Hutbe

Rivayete göre Hz. Ali'nin ashabından muttaki olan Hemmam adlı biri, "Ey Müminlerin Emiri, bana muttakileri anlat. Hem öyle anlat ki, onları görür gibi olayım." dedi. Müminlerin Emiri, "Allah'tan sakın ve iyi amelde bulun; şüphesiz Allah muttakilerle ve ihsanda bulunanlara beraberdir."¹ diyerek geçiştirmek istedi. Hemmam bu sözü yeterli bulmadı. İsteğinde direndi. Bunun üzerine Hz. Ali Allah'a hamdüsenadan ve Peygamber'e salâvat gönderdikten sonra şöyle buyurdu:

Münezzeh ve yüce olan Allah, mahlûkatı yarattı; yarattığı zaman onların itaatlerinden mustağni ve günahlarından da güvende idi. Çünkü isyan edenin isyanı ona zarar vermediği gibi, itaat edenin itaati de ona fayda vermez. Aralarında geçimliklerini taksim etmiş, dünyadaki yerlerine yerleştirmiştir. Ama muttakiler fazilet sahibidirler, konuşmalarında doğrudurlar, tarzları ılımlıdır, davranışları tevazu ileldir. Gözlerini Allah'ın kendilerine haram kıldığı şeyden sakınırlar, kulaklarını kendilerine faydalı olan ilme vakfederler. Huzur ve bela durumlarında hâlleri aynıdır, (değişiklik arzetmez.) Allah'ın onlara tayin ettiği ecel olmasaydı, ruhları göz kırpa-cak bir an bile olsun; azaptan korkmak, sevabı arzulamak sebebiyle bedenleriyle durmazdı. Gözlerinde yaratıcı büyük ve bundan dolayı da onun dışındakiler gözlerinde küçüktür. Cennete oranla orayı görüp nimetler içinde yaşayan ve ce-henneme oranla da orayı görüp azab çeken kimse gibidirler. Kalpleri mahzundur. Kötülüklerinden herkes emindir, be-denleri zayıf, ihtiyaçları az ve iffetlidirler. Çarçabuk geçen

günlerde sabrettiler, sonunda uzun bir rahata erdiler. Rable-ri onlara bu karlı alış verişi kolaylaştırmıştır. Dünya onları ister, onlar dünyayı istemezler; dünyanın esaretinden canla-rını fidye vererek kurtulurlar.

Geceleri ayakları üzerinde durup Kur'ân ayetlerini, anlamını düşünerek ağır ağır (tertil üzere) okurlar, Onunla hüznülere dalar, dertlerinin çaresini onda bulurlar. O sırada müjdele-yen bir ayet geçtiği zaman, o sevabı elde etmeyi umarlar, şevkle ona yönelirler; (mükâfatını) gözlerinin önünde zan-nederler. Korkutucu bir ayet geçtiği zaman, can kulaklarını ona verirler. Cehennem alevlerinin uğultusu adeta kulakla-rında yankılanmaktadır. Onlar (rükûda) iki büklüm olurlar; alınları, elleri, dizleri ve ayak parmakları ile yerlere (secde-ye) kapanırlar. Böylece Allah'ın azabından kurtulmayı di-lerler.

Gündüzleri ise halîm, âlim, iyi ve muttaki olurlar. Korku on-ları okçunun yonttuğu ok gibi inceltmiştir. Bakan kimse on-ları hasta zanneder; oysa onlarda hiçbir hastalık yoktur. Ba-kan kimse "bunlar karıştırmış" der. Oysa onları büyük bir iş karıştırmıştır. Onlar az amellerine razı olmaz, fazlasını da çok görmezler. Kendilerini itham eder, amellerinden korkarlar. Bir kimse içlerinden birini överse, o övülmekten korkar ve "kendimi başkalarından daha iyi bilirim, Rabbim ise beni benden daha iyi bilir" der. "Allah'ım, söyledikleri sözler-den beni sorumlu tutma, beni zannettiklerinden daha üstün kıl, onların bilmedikleri suçlarını da bağışla." diye söylenirler.

Onlardan birinin alametleri; senin onu dini işlerde güçlü, uzak görüşlülükte yumuşak, imanda şeksiz şüphesiz, ilimde

hırslı, bilgisi hilimle iç-içe, zenginlikte kanaatkâr, ibadetinden huşu içinde, fakirlikte muhteşem, zorlukta sabırlı, helal peşinde, hidayette neşat, tamahtan kurtulmuş ve salih amel işlediği hâlde korku içinde yaşayan biri olarak görmendir. Gündüz akşama kadar düşüncesi şükür, gece sabaha kadar işi zikirdir. Korkuyla geceler, neşeyle sabahlar, gaflete düşmekten çekinerek korkar, rahmet ve fazilete nail olduğundan sevinir. Nefsi, onu istemediği bir şeye zorlarsa, sevip istediğini ona vermez. Sevdiği şey, zevali olmayan nimettir. Sakındığı, baki olmayan (geçici) şeylerdir. Hilmini ilimle, sözünü amelle birleştirip pekiştirmiştir. Onu emeli yakın, hatası az, kalbi huşu içinde, nefsi kanaatkâr, yemesi az, işi kolay, dini korunmuş, şehveti ölmüş, öfkesi yenilmiş, hayır umulan, şerrinden emin olunan biri olarak görürsün.

Eğer, gafiller içinde de olsa, zikredenlerden yazılır; zikredenlerin içinde olsa, gafillerden sayılmaz. Zulmedeni bağışlar, kendisine vermeyene verir. Kendisine gelmeyi kesene gider, kötü sözden uzak, sözü yumuşak, kötü olarak kınanacak işi yok, iyiliği her an mevcuttur. Hayrı yönelmiş, şerri yüz çevirmiştir.

Zor işlerde vakarlıdır, tatsız işlerde sabırlıdır, Rahatlıkta ise şükredenlerdir. Kendisine buğz edene zulmetmez, birini sevdiğinden günaha girmez. Aleyhine şahadet edilmeden hakkı itiraf eder, emaneti zayi etmez, söyleneni unutmaz, kimseye lakap takmaz, komşusuna zarar vermez, başkalarının musibetine sevinmez, batıla girmez, haktan ayrılmaz. Susarsa sustuğuna üzülmez, güldüğünde sesini yükseltmez. (Dostları tarafından) İsyân ve zulme uğradığı zaman, Allah kendisine yapılanı cezalandırıncaya kadar sabreder (onu Allah'a hava-

le eder). Kendisini zorluğa salar, oysa insanlar ondan rahat-tadır. Kendisini ahireti için yorar, insanları ise rahata erdirir. Bir kimseden uzaklaşması, temizliğinden ve zühdündendir. Bir kimseye yaklaşması, yumuşaklığı ve acımasındandır. Uzaklaşması büyüklükten ve kibirden; yaklaşması da hile ve tuzaktan değildir.

Ravi diyor ki: Söz buraya geldiğinde Hemmam feryad edip düştü ve hemen oracıkta can verdi. Bunun üzerine İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu:

Vallahi, ben de bunun olmasından korkuyordum.

Sonra ekledi:

Yerinde, tam ve olgun öğütler, ehline işte böyle tesir etmeli, değil mi?

Birisi ona, "Öyleyse sana neden böyle tesir etmedi ey Müminlerin Emiri?" dedi. O da şöyle buyurdu:

Yazıklar olsun sana. Her ecel için aşamayacağı bir vakit ve geçemeyeceği bir sebep vardır! Dur, sakın bunun gibi bir şeyi bir daha söyleme! Bu, şeytanın senin dilinle söylediği bir sözdü!¹

1- *Kitabu Süleym bin Kayıs*, s.211, Hilalî; *Emali* s.340, Şeyh Saduk; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.352, İbn Kuteybe; *Tuhefu'l-Ukul*, s.159, İbn Şu'be el-Harranî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.148, Sibte bin Cevzî; *Metalibu's-Seül*, c.1, s.151, İbn Talha Şafîî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.31, Keracekî; *Mürucu'z-Zehab*, c.2, s.420, Mes'udî; *et-Tebakatu'l-Kubra*, c.6, s.118, İbn Sa'd; *el-Vaîfî*, c.3; *Usul-i Kâfî*, s.226, Kuleynî; *Emali*, Şeyh Saduk; *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.314, İbn Abdurabbih; *Emali*, c.2, s.185, Şeyh Tusî

194. Hutbe

Bu hutbe münafiklar hakkındadır:

Bizi kendisine itaate muvaffak ettiğinden ve gûnahtan koruduğundan dolayı Allah'a hamd ederiz. Üzerimizdeki nimeti tamamlamasını ve kitabına bağlılığımızı artırmasını dileriz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederiz. O, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için her türlü meşakkate dayandı, her derdi, kederi içti. Yakınları ikiyüzlülüğe düşmüşler, uzak olanlar aleyhine toplanmışlardı. Araplar Peygamberle savaşmak için dizginlerini çözmüş, bineklerinin karnını tekmeleyerek uzak yerlerden ve evlerden gelip, bulunduğu yere düşmanlıklarını indirdiler.

Ey Allah'ın kulları, Allah'tan korkup sakınmanızı, münafiklardan çekinmenizi tavsiye ederim. Onlar saptırıcı sapıklar ve hata işleyip insanı hataya sevk edenlerdir. Renkten renge giren, her türlü entrikayı çeviren, her yoldan sizi kasteden, her gözetleme yerinde sizi gözetleyenlerdir. Kalpleri hasta, zahirleri ise temizdir. Sinsi sinsi yürür, görünmeden gizlice hareket ederler. Nitelendirmeleri deva, sözleri şifa (gibi görünür), ama yaptıkları işler, dermansız bir derttir. Ferahlıkta olanı çekemezler, belaya düşenin beter olmasını isterler, ümitli olanları ümitsiz kılarlar.

Onlar her yolda bir ölü, her kalpte bir yol ve her musibette akıtacak gözyaşı olan kimselerdir. Birbirlerine övgüyü borç verirler ve karşılığını beklerler. İstedikleri zaman istediklerinde ısrar eder, kınadıkları kişinin sırrını yayar, hükmettikleri zaman haddi aşırıp, aşırı giderler. Onlar her hakka karşı batıl, her doğruya karşı eğri, her canlıya karşı bir katil, her

kapıya bir anahtar, her geceye karşı bir lamba hazırlamışlardır. Ümitsizliklerini açığa vurarak arzularına ulaşmak, pazarlarını canlı tutmak ve eşyalarını böylece pahalı satmak isterler. Konuştuklarında hak ve batılı birbirine karıştırırlar, bir şeyi nitelendirince kandırırlar, yolu önce kolay gösterirler, dar geçitlerinde çıkmaza sürüklerler. Onlar şeytanın cemaati ve ateşin alevleridir. **"İşte onlar şeytanın hizbidir; en çok hüsrana uğrayanların işte o şeytanın hizbi olduğunu bilin."**^{1/2}

195. Hutbe

Bu hutbede hamd ve salâvattan sonra insanlar öğüt vermektedir:

Saltanatının eserlerini, yüceliğinin celalini açıklayan, gücünün harikası ile yarattığı şeylerde akılları hayrete düşüren ve sıfatının künhünü kavramak için uğraş verenlerin çabalarını alıkoyan Allah'a hamdolsun.

İman ve yakin, ihlâs ve inanç şahadetiyle şahadet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur ve yine şahadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Onu hidayet nişanelerinin yıprandığı, dinin yollarının yok olduğu bir dönemde göndermiştir. O da, hakkı aşikâr kılmış, halka nasihat etmiş, onları rüşt yoluna yönlendirmiş, her şeyde orta yolu emretmiştir. Salât ve selâm kendisine ve Ehlibeyt'ine olsun.

Biliniz ki ey Allah'ın kulları! Allah, sizi boşuna yaratmadı, kendi başınıza başıboş develer gibi salıvermedi. Nimetleri-

1- Mücadele/19

2- et-Teraz c.2, s.308, Seyyid Yemanî; Gururu'l-Hikem, s.54, 269, Amidî

nin sınırını size bildirdi, güzelliklerini ise sayarak anlattı. Bu sebeple, Allah'tan zafer isteyin. İşlerinizde muvaffakiyetler dileyin. O'nun bağış ve ihsanını isteyin. Çünkü O, sizinle arasına ne bir perde germiş, ne de bir kapı kapatmıştır. Kuşkusuz ki her yerde, her zaman ve anda bütün insan ve cinlerle beraberdir. Ne bağış hazinelerini tüketir ve ne de verdiklerinden bir şey eksilir. İsteyen tüketemez, almakla sonuna eremez. Ne birisi başka birisine teveccühten O'nu alıkor, ne de bir ses O'nu başka bir sestem gafil kılar. Ne bir bağışı, O'nu diğer bir nimeti almaktan alıkoyar, ne gazabı O'nu rahmet etmekten engeller, ne de rahmeti O'nu cezalandırmaktan gafil kılar. Gizli olması aşikâr olmasını engellemez. Aşikâr olması O'nu gizli kalmaktan alıkoymaz. Yakın olduğu hâlde uzaktır, yüce olduğu hâlde yakındır. Zahir olduğu hâlde batındır ve batın olduğu hâlde aşikârdır. Herkesi hesaba çeker, kendisi hesaba çekilmez. Mahlûkatı acizliğinden dolayı düşünüp taşınarak yaratmamış, onları yaratırken yorulup yardım da istememiştir.

Allah'ın kulları, size Allah'tan sakınmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü takva kontrol edici ve ayakta duruş sebebidir. Bu yüzden onun iplerine sımsıkı tutunun ve hakikatlerine sıkıca yapışın. (Takva böylece sizleri) gözlerin korkudan dikildiği, her tarafın karardığı, sürü sürü hamile develerin salıverildiği, Sur'a üfürüldüğü, yüreklerin ağza geldiği, bütün dillerin kekeme olup tutulduğu, yüce dağların ve sağlam sahraların un ufak olup döküldüğü, yeryüzünün en sert yerlerinin titrek bir seraba dönüştüğü, bayındır yurtların viran ve yerle yeksan bir hâle geldiği; şefaata edecek bir şefaatinin, faydası dokunacak, himaye edecek bir dostun ve kabul edilebilecek bir özrünün olmadığı bir günde, sizi mutluluk diyar-

larına, genişlik yurtlarına, sığınmak kalelere, izzet ve şeref evlerine götürsün.¹

196. Hutbe

Peygamber'in (s.a.a) biseti hakkındadır:

Allah, onu hiçbir dikili işaretin kalmadığı, hiçbir aydınlatıcı meşalenin olmadığı ve apaçık bir yolun bulunmadığı bir zamanda göndermiştir. Ey Allah'ın kulları! Size Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizi dünyadan sakındırırım. Çünkü dünya göç edilecek bir yurt, meşakkat ve zorluk yeridir. Onun sakinleri göçebe, mukimleri ayrılmak zorundadır. Dünya, sakinlerini fırtınaya yakalanmış bir gemi gibi sarsmaktadır. Kimileri boğulup helak olmuş, kimileri ise dalgaların üstünde kurtulmuş hâdedir. Rüzgâr onları esişiyile o tarafa bu tarafa sürükler, korkuya düşürür. O hâlde helak olanı bulmak mümkün değildir, kurtulanı ise yine ölüme doğru ilerler.

Allah'ın kulları! Bunu dillerin işlediği, bedenlerin sağlam, a-zaların hazır, dönüş yolunun mevcut, fırsatların çok, vaktin geçmediği, ölümün henüz çatmadığı şu an bilmelisiniz (ve amel etmelisiniz.) Ölümün ineyeğini kesin bilin ve ölümün gelişini beklemeyin.²

197. Hutbe

Hız. Ali, Kuşe'de hilafeti esnasında irad ettiği bu hutbesinde Allah ve Resulü'nün emir ve yasaklarını kabul edişindeki faziletini hatırlatarak ve halkı uyurarak şöyle buyurdu:

1- *Biharu'l-Envar*, c.7, s.314, Meclisî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.87, Amidî

Muhammed'in ashabından olup onu ve dinini koruyanlar, benim bir an bile Allah'ın ve Resul'ünün emrini reddetmediğimi bilirler. Cesur yiğitlerin dayanamayıp geriledikleri tehlikeli anlarda bile, Allah'ın bana ihsan ettiği cesaretle canımı yoluna koydum. Resulullah, başı göğsümde, bedeni ellerimde olduğu hâlde can verdi ve böylece gözlerimin önünde geçti gitti. O'nu (s.a.a) yıkamayı üstlendim, melekler de bana yardım ediyordu. Adeta evin altı üstü feryad ediyordu. Bir grup melek iniyor, bir grup da göğe çıkıyordu. O'nu yatacağı yere koyuncaya kadar, meleklerin selâm ve dua sesleri, feryat ve figanları kulağımdan gitmemişti. Ölüyken de diriyken de O'na benden daha layık kim var!? Basiretinizi çalıştırın, düşmanınızla savaşıma niyetinizde sadık olun. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a andolsun ki, ben dosdoğru hak yoldayım; onlar ise ayakları kaydıran batıl yoldalar. Duyduklarınızı söylüyor, Allah'tan kendim ve sizin için bağışlanma diliyorum.¹

198. Hutbe

Hz. Ali bu hutbesinde Allah'ın tüm her şeyi bildiğini ifade etmekte, insanları takvaya teşvik etmekte ve İslâm ile Kur'ân'ın üstünlüğünü beyan etmektedir:

Allah, çöllerdeki vahşi hayvanların seslerini, kulların yapayalnız kuytu yerlerde yasaklanmış şeyleri nasıl işlediklerini, derin denizlerdeki balıkların çeşitlerini, kasırgalarla dalgaların çarpışmalarını bilir. Şahadet ederim ki Muhammed Allah'ın seçkin kulu, vahyinin ve rahmetinin elçisidir.

1- *Biharul-Envar*, Kitabu'l-Fiten, s.342, Allâme Meclisî; *Gureru'l-Hikem*, s.243, Amidî

...Sizi ilk olarak yaratan, dönüşünüzün kendisine olduğu, arzunuzu kavuşmanızın kendisiyle sağlandığı, amacınızın en son mercii olan, yolunuzun hedefinin kendisine yöneldiği ve korkunuzun sığınağı yalnızca kendisi olan Allah'tan korkmanızı size tavsiye ederim. Allah'tan korkmak kalplerinizin devası, akıllarınızın körlüğünün basireti, bedenlerinizin hastalıklarının şifası, göğüslerinizin fesadının salahı, nefislerinizin kirlerinin temizleyicisi, görmeyen gözlerinizin aydınlığı, kalbinizin her korkudan güvenliği ve karanlıklarınızın ışığıdır.

Allah'a itaati iç elbiseniz kılın; dış elbiseniz değil. Ona canlarınızın ve kalplerinizin içinde yer verin. İşlerinizin üzerinde bir amir, pınara vardığınızda ilk olarak içtiğiniz yudum, isteklerinize kavuşmak için bir şefaatchi, korku gününüzde bir kalkan, kabirlerinizin ortasında lamba, uzun korkularda bir sakinleştirici ve başınız sıkıntıya düştüğünde çektiğiniz bir nefes olsun. Çünkü Allah'a itaat; etrafınızı sarmış belalardan, içine düşmüş olduğunuz korkulardan ve sizi yakıp kavuran ateşin alevlerinden sizi koruyan bir vesiledir. Zira kim takvaya yapışır; bütün zorluklar yaklaşmış olsalar bile kendisinden uzaklaşır, bütün acı işler tatlılaşır, önüne yığılmış dağ gibi dalgalar aralanır, yorgunluklardan sonraki bütün zorluklar kolaylaşır, kuraklıktan sonra üzerine fazilet yağmurları yağar. Kendisinden uzaklaşıp kaçmış olan rahmet geri gelir, yerin dibine çekildikten sonra nimetler onun için fıskırır, azalıp kıtlaşmasından sonra üzerine şiddetli ve bol bereket yağmurları yağar.

Öğütleriyle size fayda veren, risaletiyle size öğüt veren ve nimetleriyle size ikram eden Allah'tan korkun. Kendinizi

onun ibadetine adayın ve onun huzuruna gerçek bir itaatle çıkın.

Sonra bu İslâm, Allah'ın kendisi için seçtiği, inayetiyle bakıp büyüttüğü, tebliği için yarattıklarının en hayırlılarını seçtiği, direklerini sevgiyle ayakta tutup yücelttiği bir dindir. Dinleri onun üstünlüğü ile alçaltmış, onu yükselterek diğer şeriatleri indirmiş, kerametiyle düşmanlarını hakir kılmış, yardımıyla karşı duranları dize getirmiş, sağlam esasıyla azgınlık ve sapıklık direklerini yıkmıştır. Susayan kimseyi havuzundan suya kandırır, havuzu su çekenler için doldurur.

Sonra kulpunu kopmaz bir şekilde sağlamlaştırdığından kökünün kopmasına, temelini yıkılmasına imkân yoktur. Onun esasları yıkılmaz, direkleri çökmez, ağacı kökten çıkarılmaz, zamanı dolmaz, hükümleri eskimez, dalları kopmaz, yolunda darlık olmaz, kolay yolunu zorluk sarmaz ve aydınlığını karanlık basmaz.

Doğruluğunda bir eğrilik olmaz, düz direği eğilmez, geniş caddelerinde kayma olmaz ve ışıklı lambaları sözmez, tatlılığında acılık bulunmaz.

Dolayısıyla İslâm, Allah'ın direklerini hak üzere kurduğu, temelini sabit kıldığı dinidir. Suyu bol kaynakları, parıl parıl parlayan ışıkları var. Dileyene yol gösteren işaretleri, susayanların suya kandırıldığı su kaynakları var. Allah; rızasının sonsuzluğunu, direklerin en yücesini, itaatin en makbulünü bu dine bağışlamıştır. İslâm Allah katında sağlam direkleri, yüce yapısı, parlayan delili, ışık saçan nuru, üstün kudret ve otoritesi, uzaktan dahi görünen işaretleri olan bir dindir. Onunla savaşmak mümkün değildir. O hâlde bu dinle yüce

tutun, ona uyun, hakkını eda edin, layık olduğunu yeri verin.

Sonra münezzehten olan Allah dünyanın yok olmaya yaklaştığı, ahiretin doğmak üzere olduğu bir zamanda Muhammed'i (s.a.a) hak ile gönderdi. Dünya, aydınlıktan sonra karanlığa bürünmüş, ehline zorluk diz boyu yükselmiş, güvenliği şiddete dönmüş, viran oluşu yaklaşmış, ömrü sona ermiş, yok oluş nişaneleri aşikâr olmuştu. Halkı ondan ümit kesmiş, yüz çevirmişti. Halkası kopmak, düğümü çözülmek üzereydi. Bayrakları eskimiş, perdeleri yırtılmış, uzun sanılan ömrü kısalmıştı.

(Böyle bir zamanda) Allah, yardımcılara şeref vermek, dostlarını yüceltmek, zamanın ehline bahara çevirmek, ümmetine şerafet vermek ve risaletini ulaştırmak üzere onu (Muhammed'i) karar kıldı.

Daha sonra, ona ışığı sönmeyen bir nur, parıltısı tükenmez bir ışık olan Kitab'ı indirdi. O (Kur'ân), dibine inilmeyen bir deniz, uyanın sapmayacağı bir yol, ışığı kararmayan bir alevdir. Delili sönmeyen furkan, temeli yıkılmayan bir bina dır. Hastalıkları iyileştirmeyeceğinden korkulmayan bir şifa, yardımcılarının bozguna uğramayacağı bir izzet, taraftarlarının zillete düşmeyecekleri hakıdır. O imanın madeni ve orta yolu, ilmin pınarları ve deryalarıdır. Adaletin bahçeleri ve havuzları, İslâm'ın temel taşı ve esası, gerçeğin vadileri ve düz ovalarıdır. Alınmakla suyu tükenmeyen bir deniz, su alanların dibine varamayacağı bir kuyudur. Kullanmakla, almakla, suyu tükenmeyen kaynaktır. Gelen yolcuların sapmayacağı menziller, seyredenlerin görmezlikten gelemeyeceği dizilmiş işaretlerdir. Kendisinden geçilmeyen tepelerdir.

Allah, Kur'ân'ı âlimlerin susuzluğunu giderici, anlayış, kavrayış sahibi kalplere bahar ve salihler için bir yol kıldı. Kul lanana bir daha hastalık bulaşmayan bir ilaç, beraberinde karanlığın barınamayacağı bir nurdur. Düğümü sağlam bir ip, sağlam ve yüce bir sığınaktır. Dost edinene üstünlük, girene esenlik, uyan kimseye yol gösterendir ve mensup olan kimse için makbul özürdür. Onunla konuşana delil, ona uyup düşmanıya savaşıya şahittir. Kendine delil kılana zaferdir. Kendisini yüklenene yüklenir, kendisiyle amel edene kılavuzluk eder. Nişane arayana nişane, sığınana kalkan olur. Dileyip belleyene bilgi, rivayet edene söz, onunla hükmedenlere doğru bir hükümdür.¹

199. Hutbe

Bu hutbeyi bir savaşın eşiğinde irad etmiş ve sürekli ashabına hatırlatmada bulunmuştur.

Namaza riayet edin, onu gözetin, çok kılın ve onunla Allah'a yakınlaşmaya çalışın. Çünkü namaz "**müminler üzerinde vakitleri belirli bir farzdır.**"² Kendilerine, "**Sizi bu yakıcı ateşe sürükleyen nedir?**" diye sorulduğunda cehennem ehlinin, "**Biz namaz kılanlardan değildik**"³ diye cevap verdiklerini işitmediniz mi? Namaz, günahları yaprakların döküldüğü gibi döker ve iplerin çözüldüğü gibi çözer. Allah Resulü (s.a.a),

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.126, Harranî, *Usul-i Kâfi*, c.2, s.49, Kuleynî; *Zeylu'l-Emali*, s.171, Ebu Ali Kalî; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.382, Ebu Talib Mekkî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.74-75, Ebu Nuaym; *el-Hisal*, c.1, s.108, Şeyh Saduk

2- Nisa/103

3- Müddessir/42-43

namazı insanın kapısının önünde akan ve orada gece gündüz beş defa yıkandığı (şifalı) kaynarcalara benzetmiştir. Böyle olan bir kim-sede kirden hiç eser kalır mı? İşte bu namazın hakkını bilenler, mal ve evlada düşkünlükleri veya dünya metalarına dalmış olmaları, kendilerini namaz kılmaktan geri bırakmayan mümin kimselerdir. Münezzeh olan Allah şöyle buyuruyor: "**İşte, o kimseleri ne ticaret ve ne de alışveriş, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar.**"¹ Peygamber (s.a.a) kendisi cennetle müjedlendikten sonra bile namaz kılmak hususunda kendini sıkıntıya sokuyordu. Allah'ın "**Ehline namazı emret ve kendin de ona devam et.**"² emri gereğince Allah Resulü, ehline namazı emrediyor ve kendisi de ona devam ediyordu.

Namazla beraber zekât da İslâm ehline Allah'a yaklaşma vesilesi kılındı. Kim, zekâtı gönül rızasıyla verirse zekât kendisi için bir kefarete olduğu gibi, ateşten koruyan bir engel de olur ve korur. Hiç kimse, verdiği zekât için gözü arkada kalmasın ve üzülmesin. Gönül hoşnutluğu duymadan veren ve ondan daha iyisini bekleyen kimse, sünneti bilmeyen, zekâtın ecirini kaybeden, ameli boşa giden ve çok pişman olacak olan bir kimsedir.

Sonra Allah, emaneti eda etmeyi emretmiştir. Zira emanete ehil olmayan hüsrana uğrar. Emanet daha önce kendilerinden daha uzun ve kuvvetli, daha yüksek ve büyük olmayan yükseltilmiş göklere, yayılmış yerlere ve sapaşağlam uzun dağlara sunulmuştu. Eğer bir şey uzunluk, yükseklik, güçlü-

1- Nur/37

2- Tâ-Hâ/32

lük ve büyüklük açısından emaneti kabulden kaçınmaya yetseydi, onlar kaçınırlardı. Fakat o güçlü varlıklar, işin sonucundan korktular ve kendilerinden çok daha zayıf olanın anlamadığı şeyi kavradılar. İşte bu varlık insandır, "**O çok zalim ve çok cahildir.**"¹

Muhakkak ki kulların gece ve gündüzlerinde işledikleri hiçbir şey, yüce ve münezzeh olan Allah'a gizli kalmaz. Kulların yaptıkları her şeyden tümüyle haberdar ve ilmiyle her şeyi kuşatandır.

Sizin azalarınız, Allah'ın şahitleridir. Tüm organlarınız O'nun ordularındır. Vicdanlarınız O'nun hafiyeleri ve halvetleriniz ona aşikârdır.²

200. Hutbe

Bu hutbe H. 38 yılında Siffin savaşından sonra irad edilmiştir:

Allah'a andolsun ki, Muaviye, benden daha dahi değildir. O, hıyanet eder ve yalan söyler. Hıyanetin kötülüğü olmasaydı, ben de insanların en dâhisi olurum. Her hıyanet yalandır, her yalan da bir çeşit hakkı gizlemektir. "Her hıyanet edenin kıyamet gününde kendisiyle tanınacağı bir bayrağı vardır."

Vallahi onların tuzakları beni gafil avlamaz ve ben zorluklarda asla zayıflığa düşmem.³

1- Ahzab/72

2- *el-Kâfi*, c.5, s.36 (Kitabu'l-Cihad) Kuleynî; *Biharu'l-Envar*, Kitabu'l-Fiten, Meclisî

3- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.336, Kuleynî

201. Hutbe

Bu hutbe Kufe minberinde irad edilmiştir:

Ey İnsanlar! Ehli azdır diye hidayet yolunda dehşete kapılmayın. Zira insanlar, doyumu kısa, açlığı uzun olan bir sofrada toplanmışlardır.

Ey insanlar! Halkı bir araya toplayan şey hoşnutluk ve hoşnutsuzluktur. (Bir iş hususundaki hoşnutluk veya hoşnutsuzluk sevab veya cezayı genelleştirir.) Şüphesiz Semud'un devesini sadece bir kişi kesmişti de hepsi bu duruma ses çıkarmayıp razı olunca Allah da azabı hepsine göndermiş ve buyurmuştu ki: **"Onlar onu (Salih'in devesini) boğazladılar, sonunda hepsi de pişman oldular."**¹ Çok geçmeden yerleri, kızdırılmış demirin yumuşak toprağa girerken çıkardığı ineğinkine benzer bir ses çıkararak yerin dibine geçti.

Ey İnsanlar! Kim dosdoğru yolda ilerlerse suya kavuşur; kim de muhalefet ederse, çöle düşer. (Su bulamaz, şaşkınlık içinde bocalar.)²

202. Hutbe

Bu hutbe Hz. Fatıma gömülürken Peygamber'e (s.a.a) döktüğü dertlerini içermektedir:

Ey Allah'ın Resulü, sana çok çabuk kavuşup yanına geleln

1- Şuara/157

2- *el-Mehasin*, s.208, Barki; *el-Gaybe*, s.9, Numan; *Biharu'l-Envar*, c.2, s. 266; *Tefsir-u Burhan*, c.4, s.260; *el-Mustersid*, s.76, Taberî; *el-İrşad*, s. 300, Şeyh Müfid

kızından ve benden selâm olsun! Senin seçilmiş, temiz kızından ayrılalı sabrım azaldı, gücüm kalmadı. Ancak senin ayrılığının acısını ve musibetinin büyüklüğünü gördükten sonra buna da sabretmeliyim. Nitekim seni kabrine yatırdım ve ruhun boğazımla göğsüm arasında kabzedildi. "**İnna lil-lah ve inna ileyhi raciun.**"¹ (Biz Allah'a aitiz ve yine O'na döneceğiz.) Emanetin geri gönderildi ve rehinin alındı. Fakat Allah, beni senin yanına seçip alıncaya kadar hüznüm devam edecek, gecelerim de uykusuz geçecek. Ümmetinin, kızına yaptığı zulüm hakkında o sana haber verecek. Israrla sorarak durumu ondan öğren. Bütün olanlar, senden ayrılalı fazla olmadan, zikrin unutulmadan oluverdi. İkinizi de incinip darılmamış, veda eden kişinin selâmıyla selâmlarım. Eğer ayrılır gidersem, bu usancımdan değildir; kalırsam da Allah'ın sabredenlere vadettiği şey (ecir) hakkında su-i zanda bulunduğumdan değildir.²

203. Hutbe

Bu hutbe dünyada züht ve ahirete teşvik etmek hakkındır:

Ey İnsanlar! Dünya yurdu geçiş yolu, ahiret yurdu ise karar kılınacak yurttur. Dünyadan ahiretiniz için azık alın. Sırlarınızı bilen yanınızda perdelerinizi yırtmayın. Kalbiniz bedeninizden çıkmadan önce, dünyayı kalbinizden çıkarın. Burada sınanacaksınız, ama başka bir yer için yaratıldınız. Bir kimse öldüğünde insanlar, "Ne bıraktı?", melekler ise, "Ne

1- Bakara/156

2- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.458, Kuleynî; *Delailu'l-İmamet* s.47, Taberî İmamî; *Mecalis*, s.165, Şeyh Müfid; *Emali*, c.1, s.108, Şeyh Tusî; *Keşfu'l-Gumme*, c.2, s.147, İrbeli; *Tezkiretu'l-Havas*, s.318, Sibte bin Cevzî

hazırladı?" diye sorarlar. Allah babalarınızı bağışlasın! Sonradan alacaklı duruma düşmek için önceden bir miktar gönderin, tümünü geride bırakıp sorumlu duruma düşmeyin.¹

204. Hutbe

Hz. Ali dostlarına öğüt vermekte ve bu öğütleri sürekli dile getirmekteydi:

Allah'ın merhameti, sizin üzerinize olsun! Hareket için hazırlanın. İşte bir göçe çağrıldığınız, dünyada kalmaya olan meylinizi azaltın. Hazırladığınız azığın iyilerini yanlarınıza alın. Zorluk geçidi ve korkulu/endişe konaklar önünüzdendir. Oraya varmaktan ve O'nun katında durmaktan kaçamazsınız.

Bilin ki ölüm, yakından gözlerini üzerinize dikmiş, pençesini size geçirmiş gibidir. Dünyanın zor işleri sizlere ölümü unutturmuş ve dayanılmaz belalar onu sizlerden gizli tutmuştur. O hâlde dünyaya olan ilginizi kesin ve takva azığınızı hazırlamakla yardım alın.²

Seyyid Razî diyor ki: Bu sözün bir bölümü önceden geçti, ama bu rivayetle farklılık içindeydi.

1- *el-Emali*, s.132, Şeyh Saduk; *Uyunu Ahbari'r-Rıza*, c.1, s.298, Şeyh Saduk; *el-İrşad*, s.139, Şeyh Müfid; *Miškatu'l-Envar*, s.243, Tabersî; *Mecmuatu Verram*, s.66; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.100 Meclisî; *el-Kâmil* c.2, s.317, Muberrred

2- *el-Emali*, Şeyh Saduk; *el-Mecalis*, s.116, Şeyh Müfid; *el-İrşad*, s.110, Şeyh Müfid; *Miškatu'l-Envar*, s.275, Tabersî; *Biharu'l-Envar*, s.227, Al-lâme Meclisî

205. Hutbe

Talha ve Zubeyr kendisine biat ettikten sonra, "neden kendisiyle meşveret edip yardım almadığı" sebebiyle itiraz edince Hz. Ali bu hutbeyi onlara cevap olarak irad etti:

Az bir şeye kızdınız, birçok şeyi ertelediniz. Bana söyler misiniz, sizi hakkınız olan hangi şeyden alıkoydum veya hangi pay hususunda kendimi size tercih ettim. Müslümanlardan birisinin bana müracaat edip istediği hangi hakkı vermekte aciz kaldım, bilemedim veya hükmümde hatta ettim!

Vallahi, hilafete rağbetim ve hükmetmeye isteğim yoktu. Fakat bu iş için beni siz çağırdınız, bu yükü siz yüklediniz! İş bana verildiği zaman Allah'ın kitabına baktım, bize ne emredilmişse onunla hükmedip ona uydum. Resulullah'ın (s.a.a) bize sünnet olarak bıraktığına uydum. Bu konuda ne ikinizin, ne de başkalarının görüşüne ihtiyaç duydum. Hükmünü bilmediğim bir şey olmadı ki, size ve Müslüman kardeşlerime danışayım. Eğer öyle bir şey olsaydı ne sizden ne de diğerlerinden yüz çevirirdim.

Hatırlattığınız (paylaştırmada) eşitlik meselesine gelince... Bu, kendi görüşümle, kendi arzuma uyarak verdiğim bir hüküm değil. Aksine ben de, siz de Resulullah'ın (s.a.a) bu konuda getirdiği ve amel ettiği hükmü biliyoruz. Allah'ın verdiği ve teyid ettiği hükümde size ihtiyacım olamaz. Vallahi, o hâlde siz ve başkasının bu konuda beni kınama hakkı yoktur. Allah, kalplerinizi ve kalplerimizi hakka doğru yöneltsin, bize ve size sabır ilham etsin.

Daha sonra şöyle buyurdu:

Hakkı görüp yardım edene, zulmü görüp red edene ve hak sahibine yardımcı olana Allah rahmet etsin.¹

206. Hutbe

Sıffin Savaşı günlerinde bazı arkadaşlarının² Şam halkına küfrettiklerini duyduğu zaman şöyle buyurdu:

Küfürbaz kişiler olmanızı kötü görüyor, hoşlanmıyorum. Ama onların yaptıklarını anlatsaydınız ve durumlarını hatırlatsaydınız, sözleriniz doğruya daha yakın olur ve özüünüz daha makbul düşerdi. Küfretmek yerine, sözünüz şu olmalıdır:

"Allah'ım, onların kanlarını da bizim kanlarımızı da koru, onlarla aramızı islah et, onları sapıklıklardan kurtarıp hidayete ulaştır da bilmeyen hakkı tanısin, sapıklıkta ve düşmanlıkta direnen vazgeçsin."³

207. Hutbe

Sıffin Savaşı'nda İmam Hasan'ın savaşa katılabilmek için acele ettiğini görünce şöyle buyurdu:

Şu genci simsıkı tutun, (ölümüyle) belimi kırmamasın benim! Çünkü ben Resulullah'ın (s.a.a) soyunun kesilmemesi için bu

1- *Nakzu'l-Osmaniyye*, Ebu Cafer İskafî ve Ebu Hadid'in *Şerhu Nehci'l-Belâğa* (c. 2, s.173) kitabına bakınız; *Biharu'l-Envar, Kitabu'l-Fiten ve'l-Mihen*, s.371, Meclisî

2- Hicr bin Adiyy ve Amr b. Humk adlı kişiler idi. (Şerh-i Huyi c.13 s.83 ve 94)

3- *el-Ahbaru't-Tival*, s.155, Ebu Hanife Deynurî; *Kitabu Sıffin*, s.103, Nasr bin Mezahim; *Tezkiretu'l-Havas*, s.154, Sibte bin Cevzî

ikisinin (Hasan ve Hüseyin'in) ölmesini istemem.¹

208. Hutbe

Hakemlik olayından sonra bazı arkadaşlarının kendisi hakkında tereddüde düşmeleri üzerine şöyle buyurdu:

Ey insanlar! Savaş sizi zayıflatıncaya kadar da sizinle olan işim istediğim gibiydi. Vallahi, eğer savaş bazınızı alıp diğer bazınızı bıraktıysa, (biliniz ki) düşmanınızı daha çok zayıflatıyordu.

Şüphesiz dün emîrinizdim, bugün emir altına girdim. Dün ben sizi nehyediciydim, bugün ben nehyediliyorum. Gerçekten de yaşamayı, bekayı çok seviyorsunuz. Ben de istemediğiniz şeyi size zorla yükleyecek değilim.²

209. Hutbe

Basra savaşından sonra ashabından olan Ala b. Ziyad el-Harisî'yi görmeye gitti. Orada evinin büyüklüğünü görünce şöyle buyurdu:

Dünyada bu evin genişliğini ne yapacaksın? Hâlbuki ahirette ona daha fazla muhtaçsın. Evet, istiyorsan, onunla ahirete ulaşabilirsin. Yani bu geniş evde misafir ağırlayarak, akrabalarına iyilik ederek ve boynunda olan hakları sahibine ulaştırarak böylelikle ahireti elde edebilirsin.

(Ala, "Ya Emire'l-Müminin! Kardeşim Asım b. Ziyad'ı sana şikâyet ediyorum." dedi. "O ne yapıyor?" diye sorunca, Ala, "Bir

1- *et-Tarih*, c.6, s.34, Taberî

2- *Kitabu Sıffin*, s.484, Nar bin Mezahim; *el-İmamet ve's Siyaset*, c.1, s.118, İbn Kuteybe; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.400, Mes'udî

aba-ya bürünerek dünyayı terk etmiş." dedi. Hz. Ali, "Onu bana getir." dedi. Gelince de ona şöyle dedi:

Ey kendinin düşmanı olan adam! Pis şeytan seni şaşırtmak istiyor! Ailene çocuğuna acıamaz mısın? Allah'ın sana temiz şeyleri helal kıldığını görmüyor musun? Şeytan, bunlara ulaşmanı kötü görüyor. Sen, Allah katında düşündüğünden daha aşağısın.

Asım, "Ey Müminlerin Emiri, senin de giyimini kaba, yemeğince tatsız!" deyince de şöyle buyurdu:

Yazıklar olsun sana! Ben sen değilim! Yüce Allah, insanlar yoksullukları nedeniyle heyecanlanıp isyan etmesinler diye adil imamlara kendilerini insanların en fakirleriyle ölçüp değerlendirmelerini emretti.¹

210. Hutbe

Birisi bidatlara sebep olan ve halk arasında yaygınlaşan çok çeşitli rivayetler hakkında soru sorunca Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

İnsanların elinde hak ve batıl, doğru ve yalan, nasih ve men-suh, genel ve özel, muhkem ve müteşabih, hıfzedilmiş ve şüpheli olan (rivayetler) vardır. Resulullah'ın (s.a.a) sağlığında bile hadis uydurdular. Nitekim Resulullah bir gün minbere çıktığında, "Benim adıma bilerek yalan atan kimse cehen-nemde yerini hazırlasın." buyurdu.

1- *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.531, Ebu Talib Mekkî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.1, s.329, İbn Abdurabbih; *el-Kâfi*, c.1, s.410, Kuleynî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.4, (Lezzat ve Lehv babı) Zemahşerî; *el-İhtisas*, s.152, Şeyh Müfid; *Telbisu İblis*, s. 194, Sibte bin Cevzî; *Tezkire*, s.110, İbn Cevzî

Sana dört kişi hadis getirir. Bunların beşincisi olmaz.

(Bu dört kişinin ilki) İman gösterisinde bulunan, Müslümanların yaptıklarını yapan münafıktır. Günahtan korkmaz, suçtan çekinmez, Resulullah'a (s.a.a) karşı kasten yalan isnat eder. Eğer, insanlar onun yalancı bir münafık olduğunu bilseler, söylediğini kabul etmezler, sözünü tasdik etmezlerdi. Fakat onlar, "O Resulullah'ın arkadaşıdır, onu görmüş ondan duymuş, duyduğunu bellemiştir." deyip sözünü kabul ederler. Allah, münafıkları haber vermiş, hâlleri nasılsa öylece anlatmıştır sana. Resulullah'tan sonraya da kalan münafıklar, yalan ve iftirayla halkı ateşe çağırarak dalalet önderlerine yaklaştılar, yaklaştıkları kimseler de onları iş başına geçirdiler, insanlar üzerinde hüküm sahibi yaptılar, onlarla dünyayı yediler. Allah'ın koruduğu kişinin dışındaki insanlar, dünya ve yöneticilerle beraberdir. İşte bu (rivayet eden) dört gruptan biridir.

(İkinci kişiye) Resulullah'tan bir söz duymuş, fakat gereği gibi bellememiştir. Yanlışlık etmiştir, ama kasten yalan söylemez. O sözler önündedir, rivayet eder. Onlarla amel eder, "Ben bunu Resulullah'tan (s.a.a) duydum." der. Müslümanlar onun bu hususta hata içinde olduğunu bilseler, onu kabul etmezler. O da yanlışlığını bilseydi, onu terk ederdi.

Üçüncü kişi, Resulullah'ın (s.a.a) bir şeyi emrettiğini işitmiş, ama daha sonra onu nehyettiğini bilmemiştir veya Peygamber'in bir şeyi nehyettiğini işitmiş, ama daha sonra onu emrettiğini bilmemiştir. Mensuhunu öğrenmiş, fakat nasihini bellememiştir. Neshedildiğini bilseydi onu terk ederdi. Müslümanlar da ondan duydukları şeyin neshedildiğini bilse-

lerdi, onu terk ederlerdi.

Dördüncüsü ve sonuncusu ise, Allah'a ve Resulü'ne karşı yalanan isnad etmez. Allah'tan korkarak, Resulü'ne (s.a.a) saygı duyarak yalandan nefret eder ve hataya düşmez. Aksine, duyduğunu olduğu gibi ezberler. Duyduğu sözü bir şey katmadan, eksiltmeden rivayet eder. Nasihî bilir, onunla amel eder, mensuhu bilir ondan kaçınır. Hükmün özel ve geneliğini, muhkem ve müteşabihini tanır. Her şeyi yerli yerine koyar.

Resulullah'ın sözleri bazen iki yönlü idi. Bazen özel ve bazen de genel... Münezzeh olan Allah ve Resulü'nün (s.a.a) neyi kastettiğini anlamayan kimse o sözü duyar; gerçek anlamını bilmeden, hangi amaçla söylendiğini anlamadan ve neden böyle söylendiğini derk etmeden farklı bir anlam vererek, bir çeşit tevil eder.

Resulullah'ın ashabının tümü, ondan bir şey sorup cevabını bilmek isteyen kimseler değildi. Nitekim bedevi ve yabancı birinin gelip Resulullah'a bir şey sormasını arzular, cevabını işitince de sevinirlerdi. Hâlbuki ben aklıma gelen her şeyi sorar ve cevabını ezberlerdim.

İşte insanların rivayetlerdeki ihtilafları bu yüzdendir.¹

1- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.62, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.136, Harranî; *el-Hisal*, c.1, s.333, Şeyh Saduk; *el-İmta' ve'l-Muanese*, c.3, s.197, Tevhidi; *el-Gaybet*, s.26, Numan; *el-Musterşid*, s.30, Taberî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.142, Sibte bin Cevzî; *el-İhticac*, c.1, s.293, Tabersî; *el-İstinsar*, s.10, Keracekî; *el-Erbain*, s.98, Şeyh Behai; *el-Kâfi*, c.1, s.50, Kuleynî; *Kitabu Süleyym b. Kays* s.38, *el-Hisal* c.1, s.233, Şeyh Saduk

211. Hutbe

Bu hutbe Allah'ın yaratışındaki incelikleri hakkındadır:

O'nun muhteşem kudretinden ve ince sanatının harikalarından biri de dalgalı, yoğun ve bol deniz suyundan kuru ve katı şeyler yaratmasıdır. Sonra Allah ondan tabakalar yaratmış, birbirleriyle ilintiledikten sonra yedi gök olarak yerleştirmiştir. Onlar O'nun emriyle orada tutunmuşlar, olması gereken yerde durmuşlardır. Allah masmavi okyanusların, kaynayan denizlerin taşıdığı bir yer yaratmış ve bu yer Allah'ın emri karşısında boyun eğip azametine teslim olmuştur. Akan sular haşyetinden durmuştur. Daha sonra büyük kayalıkları, tepeleri ve yeryüzünün yüce dağlarını yarattı, yerinde sağlam kıldı ve yerlerinde kalmalarını takdir etti. Onları göklere yükseltmiş, temellerini suya gömmüş, alçak yerlerden yüce kılmıştır. Dağları yeryüzünün dört bir köşesine, var olan yerlere gömmüş, doruklarını göklere yükseltmiş, uçlarını uzatmıştır. Onları yeryüzünün direkleri kılmış, yere çivilemiştir. Dünya, hareket hâlinde iken halkıyla birlikte sarsılmaması veya yerinden kopup ayrılmaması ya da hedefinden sapmaması için sakin kılınmıştır. Yeryüzünü, suları köpüren dalgalar üzerinde tutan, etrafını ıslandıktan sonra kurutan, orayı mahlûkatının yaşadığı yer kılan ve onlar için yeryüzünü sadece sert fırtınaların dalgalandırdığı ve yağmurlu bulutların harekete geçirdiği denizin üzerinde bir beşik ve döşek yapan Allah münezzehdir. **"Kuşkusuz Allah'tan korkan kimseler için bunda ibretler vardır."**^{1/2}

1- Naziat/26

2- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, (Sema ve'l-Kevakib babı) Zemahşerî; *en-Nihaye*, c.1, s.27, İbn Esir

212. Hutbe

Arkadaşlarını Şam halkına karşı savaşmak için ayağa kaldırdığı zaman şöyle buyurdu:

Allah'ım! Hangi kulun, bizim zulme bulaşmayan adil olan, bozguncu olmayan, hem dini, hem de dünyayı islah edici sözlerimizi duyduktan sonra kabul etmez, senden yardımını esirger ve senin dinini aziz kılmaktan çekinir! Ey şahitlerin en yücesi seni ve yer ile göklerde yerleştirdiklerinin hepsini onun (bundan çekinenin) aleyhine şahit tutarız. Sen onun yardımından mustağni ve onu kendi günahlarıyla cezalandıransın.¹

213. Hutbe

Bu hutbe Allah'ın büyüklük ve azameti hakkındadır:

Yaratılanlara benzetmekten yüce, sıfatlarını anlatanların anlatımından üstün, bakanların O'nu inceden inceye tariflerinden zahir, izzetinin saygınlığıyla O'nu tasarlayanların fikirlerinden batın; artma, kazanma veya faydalanılan bir bilgi olmadan bilen, enine boyuna düşünmeksizin veya içten bir planlama yapmaksızın bütün işleri ayarlayan Allah'a hamd olsun.

O öyle Allah'tır ki; karanlıklar onu örtemez, ışıklar onu aydınlatamaz, geceler onu gizleyemez, gündüzler üzerinden geçemez. O'nun idraki gözlerle ve ilmi ve bilgi almakla değildir.

1- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, (Sema ve'l-Kevakib babı) Zemaşşerî; *en-Nihaye*, c.1, s.27, İbn Esir

...Allah, Peygamber'i ışıkla göndermiş ve seçerek öne geçirmiş, ayrılıkları onunla gidermiştir. Galiplere Peygamber'le üstün gelinmiş, zorluklar onunla aşılmış, problemler onunla çözülmüş, sağdan ve soldan gelen sapıklık sona erdirilmiştir.¹

214. Hutbe

Bu hutbede Peygamber'in (s.a.a) yüce sıfatları ve bilginlerin nitelikleri beyan edilmiş, takvaya davet edilmiştir:

Allah'ın eşit muamele eden adil ve hakkı batıldan ayırıp hükmü açıklayan hakîm olduğuna şahadet ederim. Ve yine şahadet ederim ki Muhammed de O'nun kulu ve elçisi, kullarının seçkinidir. Allah kullarını iki bölüğe ayırmış, peygamberini o iki bölükten en iyisinde karar kılmıştır. O bölükte ne zina eden, ne de kötülük yoluna gidenler vardır.

Bilin ki, münezzeh olan Allah hayır için ehil insanlar, hak için ayakta tutucu direkler, itaat için de koruyucular tayin etmiştir. Her itaatte sizin için Allah katında bir yardım vardır; dillere hükmeder, kalplere sebat verir. Onda yetinenler için kifayet ve şifa isteyenlere için şifa vardır.

Bilin ki, Allah'ın ilmini koruyanlar, koruması gerekeni korurlar, kaynaklarını akıtıp coştururlar. Birbiriyle dostlukla buluşur, muhabbetle karşılaşırlar. Birbirine ilim kâsesinden içirir, birbirinden kanmış olarak ayrılırlar. Aralarına şek ve şüphe karışmaz, birbirlerinin gıybetini etmezler. Yaratılışları ve ahlâkları bu özellikler üzere şekillenmiştir. Bu esas üzere

1- *Biharu'l-Envar*, c.4, s.319, Meclisî

birbirlerini sevmekte ve ilişki kurmaktadırlar. Onlar halk arasında seçilmiş temiz tohumlar gibidir. Onları ekmek için diğerlerinden seçmiş; sürekli imtihanlar ile ayrıcalık kazanmış, temizlenmelerle halis kılınmışlardır.

O hâlde kişi, yüce nasihatları kabul etmeli, her şeyi kırıp geçen kıyamet gelmeden ondan korkmalıdır. Kişi sayılı günlerine ve buradaki kısa süren ikametine baksın da burayı daha iyi bir yere dönüştürsün. O hâlde götürüldüğü yer için amel etsin ve orayı tanıma hususunda çaba gösterebilir. Selim bir kalbe sahip olan kimseye ne mutlu ki hidayet edene uyar, kötülüğe sevk etmek isteyeninden kaçınır, gözlerini açan kimşenin verdiği basiretle kurtuluş yolunu bulur, hidayeti emredene itaat eder. Sebepler kesilip kapılar kapanmadan önce tövbe kapısını açmak ve günahlardan sıyrılmak için hidayete koşar. Bu kişi, elbette doğru yol üzerindedir. Apaçık ve aydınlık yola ulaşmış kurtulmuştur.¹

215. Hutbe

Bu hutbede sürekli yaptığı şekliyle Allah'a şöyle dua etmektedir:

Hamd; beni geçmiş ümmetlerin azabıyla azaplandırmadan, aklımı kaybetmeden, imanımdan paniğe kapılmadan, Rabbi-me inkârcı, dinimde mürted olmadan, soyumu kesmeden, kötü işlerimle cezalandırmadan, damarlarıma kötü bir afet buluşturmaktan, hastalanmadan ve ölmeden sabaha çıkararak Allah'a mahsustur. Hükmedilen bir kul olarak, nefsimi zulmederek sabahladım. Allah'ım, benim üzerimde hüccetin var; benim sana karşı bir hüccetim yok. Ancak bana verdiğini almaya,

1- *Gureru'l-Hikem*, Amidi; *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, c.3, s.23, İbn Ebi'l-Hadid

beni koruduğundan korunmaya güç yetirebiliyorum.

Allah'ım, senin zenginliğin içinde fakir olmaktan, hidayetinden sapmaktan, egemenlik sana aitken zulmedilmekten, emir sana aitken mağdur olmaktan sana sığınırım.

Allah'ım, nefsimi; bahşettiğin nimetlerden alacaklarının ilki, bana verdiğin emanetlerden geri alacaklarının evveli karar kıl!

Allah'ım, sözünden uzaklaşmaktan, dininde fitneye düşmekten, senin katından gelen hidayeti bırakıp heva ve heveslerimize uyarak sapıtmaktan sana sığınırız.¹

216. Hutbe

Hz. Ali bu hutbeyi Sıffin'de irad etmiştir:

...Allah, işlerinizin idaresi sebebiyle üzerinizde benim için bir hak karar kılmıştır. Benim sizin üzerinizde hakkım olduğu gibi sizin de benim üzerimde hakkınız var. Hak nitelen-dirilmede en geniş, amel makamında en dar olan bir şeydir. (Haklar karşılıklıdır.) Başkasının üzerinde hakkı olanın, başkasının da onun üzerinde hakkı vardır. Başkasının kendi üzerinde hakkı olanın da, başkası üzerinde hakkı vardır. Birinin üzerinde hakkı olan, ama başkasının kendi üzerinde hakkı olmayan biri olsaydı, bu yarattıkları değil, ancak münez-zeh olan Allah olurdu. Zira kulları üzerinde güç sahibi ve her işi adaletiyle icra eden O'dur. Ama münezzeh olan Allah'ın, kulları üzerindeki hakkı, kullarının kendisine itaat etmesidir. Buna karşılık O da lütfüyle onların yaptıklarını

1- *el-İhtibar*, Seyyid İbn Baki; *Biharul-Envar*, c.94 s.226

kat sevapla mükâfatlandırmasını, ehli olana da artırarak genişlik vermesini bir hak bilmıştır.

Münezzeh olan Allah, ayrıca insanların birbiri üzerinde olan haklarını da düzenlemiştir. Çeşitli yönleriyle o hakları eşit kılmış, bazılarının vücudunu diğer bazılarına bağlamıştır. Biri, ancak öbürü yapılıncaya yapılmalıdır. Bu haklardan Allah'ın farz kıldıklarının en büyüğü, emir sahibinin tebaası, tebaanın da emir sahibi üzerindeki hakkıdır. Bu hakkı eda etmeyi Allah her iki tarafa da farz kılmıştır ve bunu onların uzlaşmasını temin eden, dinlerinin yücelip güçlenmesini sağlayan bir vesile kılmıştır. Halk, ancak emir sahipleri islah olunca düzene girer. Emir sahipleri de ancak halkın doğru olmasıyla düzelir. O hâlde teba emredenin hakkını ve emreden de tebaanın hakkını eda ederse aralarında hak üstün olur, dinin programları uygulanır, adaletin nişaneleri doğrulur, kanunları halk arasında yürürlükte olur. Zaman bununla islah olur, düşmanın ümitlerinin ye'se dönüşmesi ve devletin bekası bununla gerçekleşir.

Halk, emirine karşı koyduğu, emir de halkına zulmettiği zaman da halk ihtilafa düşer, zulüm alametleri ortaya çıkar. Dinde bozgunculuk artıp, sünnetler terk edilir, heva ve hevesle amel edilir, hükümler yürürlükten kaldırılır. İnsanların ahlâki hastalıkları çoğalır. Yürürlükten kaldırdıkları en büyük haktan ve uygulamaya koydukları en büyük batıldan korkmazlar. O zaman da işte orada iyiler zillete düşer, kötüler izzet sahibi olur. Allah'ın kullarına yönelttiği azaplar çoğalır ve büyür. Öyleyse, birbirinize nasihat etmeniz, güzel bir şekilde yardımlaşmanız gerekir. Bir kimse, Allah'ın hoşnutluğunu elde etmeyi ne kadar şiddetle isterse istesin, iba-

deti ve çalışması ne kadar çok olursa olsun, Allah'a itaat hakkını eda edemez.

Allah'ın kulları üzerindeki farz haklarından biri de gücü yettiğince nasihatta bulunmak ve hakkı kendi aralarında ika-me etmek hususunda yardımlaşmaktır. Hakta yüce bir makamı ve dinde üstün bir fazileti de olsa, Allah'ın kullarına yüklediği hakların edası konusunda hiç kimse yardım edilmekten müstağni değildir. Kişi gözlerde küçülmüş de olsa, hakir de görülse, hakkı eda konusunda diğerlerine yardım etmeli veya yardım edilmelidir.

Ashabından biri kalkıp uzun bir konuşmayla cevap verdi, onu çokça övdü, "emrini işitip, itaat ettiklerini..." söyledi. Bunun üzerine Hz. Ali de şöyle buyurdu:

Nefsinde Allah'ın büyüklüğünü duyan ve kalbinde Allah'ın yerini yücelten kimsenin hakkı, Allah'tan başka her şeyi küçük görmesidir. Bundan daha büyük hak sahibi ise Allah'ın büyük nimetler verdiği ve ihsan ettiği kimsedir. Zira Allah'ın üzerinde nimetlerini büyüttüğü kimsenin, üzerindeki hak-ları da büyür.

Emir sahiplerinin insanların salihlerince en aşağı sayılan durumları, kendilerini övülme sevgisine kaptırmaları, işlerini kibirlenerek yapmalarıdır. Beni övülmeyi seven, övgü duy-mak isteyen biri sanmanızdan nefret ederim. Allah'a ham-dolsun, böyle değilim. Eğer böyle demenizden hoşlanan biri olsaydım, yine de Allah'ın yüceliği ve azameti karşısında bu huydan vaz geçerdim. (Çünkü Allah azamete ve yüceliğe en çok layık olandır.) Birçok insan önemli bir faaliyette bulun-duktan sonra övülmek ister. Ama Allah'tan korktuğum için

işlerinizi iyi idare ettiğimden dolayı beni güzel övgülerle övmeyin. Zira henüz yerine getirmem gereken görevlerim ve eda etmem gereken haklarım var. Zalimlere söylenen övgü dolu sözleri söylemeyin bana. Öfkeli kişilere söylenemeyen sözleri benden gizlemeyin. Benimle yalakalık ederek muşerette bulunmayın. Hakkı söylemenizin bana ağır geleceğini düşünmeyin. Beni büyüklerden sanmayın. Zira hakkı duymak ve adil olmaya çağrılmak nefsinde ağır gelen kimseye hak ve adaletle amel etmek daha ağır gelir. Hakkı söylemekten ve adil olarak benimle müşaverede bulunmaktan çekinmeyin. Ben kendiliğimden (Allah'ın koruması olmaksızın) hataya düşmeyecek üstünlükte biri değilim. Eğer, nefsimde benden çok malik olan Allah beni alıkoyarsa, ancak o zaman hataya düşmekten emin olabilirim. Ben de siz de kendisinden başka Rab olmayan Rabbin hükmü altındaki kullarız. Sahip olamadığımız nefsimizin sahibi O'dur. Bizi içinde bulunduğumuz durumdan çıkarıp kurtuluşa erdiren O'dur. Dalaletten sonra hidayete ileten, körlükten sonra basiret veren O'dur.¹

217. Hutbe

Bu hutbesinde Kureyş'ten şikâyet etmektedir:

Ey Allah'ım! Kureyş'ten ve onlara yardım edenlerden intikamımı almanı istiyorum. Çünkü akrabalık bağımı kestiler, (hakk) bardağımı devirdiler. Başkalarından daha layık olduğum bir hak hususunda hepsi benimle çekişti. "Hakkı alabiliyorsan al; ama haktan mahrum kılınırsan ister keder içinde

1- *Ravzatü'l-Kâfi*, s.352, Kuleynî

sabret, istersen üzgün olarak öl." dediler. Baktım da, Ehli-beyt'imden başka yardım edip destekleyen, hakkımı savunan ve yardım eden kimsenin olmadığını gördüm. Onları ölüme sürüklemekten kaçındım. Böylece gözüme çer-çöp dolduğundan gözlerimi yumdum, boğazına kemik saplanan kimse gibi yavaş yavaş yutkundum. Bu işin zehirden acı olan, bıçaklarla doğranmaktan daha elem verici olan kederli öfkesine sabrettim.¹

Seyyid Razî şöyle diyor: Bu söz önceki huutbelerin birinde (172. Hutbe'de) de geçti ve ben iki rivayet arasındaki farklılık sebebiyle onu tekrarladım.

218. Hutbe²

Kendisiyle savaşmak için Basra'ya gidenler hakkında şöyle demiştir:

Elimde olan beytülmalın hazinedarlarına, görevlilerine ve tümü bana itaat ve biat etmiş olan şehir halkına saldırdılar. Birliklerini bozup topluluklarını aleyhimde bozgunculuğa sevkettiler. Taraftarlarıma saldırıp bir kısmını hileyle öldürdüler. Bir kısmı da onlara kılıçlarıyla karşı çıktı, doğrular olarak Allah'a kavuşuncaya değin direnişte bulundular.³

1- *er-Resail*, Kuleynî; *Keşfu'l-Muhacce*, s.173, Seyyid İbn Tavus; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *el-Musterşid*, s.95, Taberî; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, Ahmed bin Zeki Safvet; *el-Cemel* s.76, Şeyh Müfid; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.227, İbn Abdurabbih

2- Bu hutbe Feyzu'l-İslâm nüshasına göre 208. Hutbe'nin devamıdır.

3- *er-Resail*, Kuleynî; *el-Garat*, İbn Hilal es-Sakafî, *el-Musterşid*, s.95, *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, Ahmed bin Zeki Safvet

219. Hutbe

Cemel günü öldürülmüş olan Talha ve Abdurrahman b. Attab b. Useyd'in yanından geçerken verdiği hutbedir:

Kuşkusuz ki, Ebu Muhammed (Talha) bu yerde garip kalmıştır! Dikkat buyurun, vallahi Kureyş'in yıldızların altında öldürülmüş olmasını hoş görmüyordum! Abdimenafogulları'ndan intikamımı aldım.

Ama Cumahoğulları'nın ileri gelenleri elimden kaçıp kurtuldular. Onlar, ehil olmadıkları bir işe (hilafete) boyunlarını uzattılar. Fakat ona ulaşmadan bo-yunları kırıldı.¹

220. Hutbe

İmam Ali (a.s) bu hutbede Allah yolunda yürüyenleri nitelendirmektedir:

O, (seyr-u sülük ehli ilim ve fikirle donarak) aklını diriltmiş, şehvetlerini öldürmüş, böylece cismi incelmış, katı kalbi yumuşamış, kendisi için ışığı kuvvetli bir meşale yakmış ve bununla önünü aydınlatarak doğru yolunu devam etmiştir. Her çaldığı kapı onu esenlik ve karar kılacağı yere ulaştırmış, bedeninin sükülüyle iki ayağı emniyet ve rahat içinde sabit kalmıştır. Böylece kalbini (aklını) kullanmış ve Rabbini razı etmiştir.²

1- *el-Ağani*, c.21, s.246, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *el-Kâmil*, c.1, s.126, Muberrid; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.279, İbn Abdurabbih; *el-Mehasin ve'l-Mesavi* c.2, s.53, Beyhakî; *en-Nihaye*, c.1, s.192, İbn Esir; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.261, Belâzurî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.371, Mes'udî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.233, Amidî

221. Hutbe¹

Bu hutbe, "Çoklukla övünmek sizi o derece oyaladı ki, kabirleri dahi ziyaret ederek oradakileri de sayacak gibi oldunuz."² ayetlerini okuduktan sonra irad ettiği hutbedir:

Vay! Ne kadar uzak bir hedef, ne kadar gafil ziyaretçiler, ne kadar da büyük ve rüsva edici bir iş! Gidenlerin ibret noktası olan yerlerini bırakıp, kendilerinden çok uzaklardaki çürümüş ölülerle övünüyorlar. Atalarının mezarlarıyla mı, yoksa ölülerini de kendilerine katarak çokluklarıyla mı övünüyorlar?! Onlar adeta ruhsuz cesetlerin dönmesini ve durmuş cisimlerin harekete geçmesini istiyorlar. Oysaki onlarla öğüncüklerine onlardan ibret almaları daha güzel olmaz mıydı? Onların durumunu görünce tevazu göstermeleri, onlarla yüklenmekten daha akıllıca bir iş olurdu!

Ama onlar atalarına iyi görmeyen gözlerle bakmaktalar ve onlar hakkında cehalet uçurumuna yuvarlandılar. Eğer şu yıkılmış diyarlar ve şu boş evler, ataları hakkında konuşulacak olsaydı, "Atalarınız yerin dibine sapık olarak gittiler, siz de peşlerinden cahilce koşturdunuz. Onların başlarının üzerinde dolaşıyorsunuz. Cesetlerine ekinler ekiyorsunuz. Onların geride terk edip bıraktıklarını yiyorsunuz. Eskitip bıraktıkları yerlerde oturuyorsunuz. Kuşkusuz ki günler sizinle onlar arasında ağlamakta ve sizin için çığlıklar koparıp dövünmektedir." derlerdi.

Onlar, sizin de sonunuz olan ölüme sizden önce koştular ve

1- Bu hutbe Feyzu'l-İslâm nüshasına göre 212. hutbedir.

2- Tekasür/1-2

sizden önce kabir âlemine ulaştılar. Onların yüksek yüksek makamları, övünecek vesileleri vardı. Kimisi sultandı; kimisi de halktı, ama hepsi de kabir âleminde bir yola girdiler ve orada yeryüzü onlara musallat oldu. Kabir toprağı etlerini yedi, kanlarını içti; hepsi de kabirlerinin yarıklarında büyüyüp gelişmeyen cansızlar ve bulunamayan kayıplar hâline geldiler. Onları ne belaların gelmesi korkutur, ne sıkıntıların basması hüznendirir. Sarsıntılara aldırılmıyorlar, gök gürültülerini duymuyorlar. Beklenilmeyen kayıplar, hazır bulunmayan şahitlerdirler. Hepsi bir arada idiler, ama darmadağın oldular, toplu idiler, ama parçalara bölündüler. Onlardan bir haber gelmemesine ve diyarlarının sessizliğe bürünmesine ne asırların uzunluğu, ne de yerlerinin uzaklığı sebep oldu. Fakat onlara bir kadeh içirildi de o kadeh, konuşmalarını sessizliğe, işitmelerini sağırlığa ve eylemlerini hareketsizliğe dönüştürdü. İlk bakışta nitelendirmek istersek adeta yere düşmüş ve derin bir uykuya dalmış gibidirler.

Sanki ünsiyetleri olmayan komşular, birbirini ziyaret etmeyen dostlar, aralarındaki tanışıklık bağları yok olmuş yakınlar, kardeşlik bağları kopmuş kimseler gibidirler. Bir arada olmalarına rağmen hepsi yapayalnız ve yakın oldukları hâlde birbirinden uzaktırlar. Ne geceye bir gündüz ve ne de gün-düze bir gece tanırırlar. Kabre girdikleri o gece veya gündüz onlara ebedîdir. O diyarın tehlikelerini, korktuklarından da-ha zor gördüler. Tahmin ettikleri delillerden daha büyüklerine şahit oldular. Cennet de, cehennem de, kendilerine korku ve ümitle (havf ve reca) işledikleri ameller karşılığında ebedî karargâh olarak sunulmuştur. Eğer orada gözle gördüklerini anlatmak isteselerdi, izah etmeye güçleri yetmez, aciz kalırlardı.

İzleri kayboldu da, haberleri gelmese de, şüphesiz ibret alan gözler onları görmekte ve akıl kulakları seslerini duymaktadır. Konuşma aracı olmaksızın (lisan-ı hâl ile) şöyle derler: "Güzel yüzlerimiz çirkinleşti, nazik bedenlerimiz dağıldı, yırtık elbiseler giydik, kabir darlığı bize zor geldi, birbirimizden korkuyu miras aldık, üzerimize sessiz yerleşme merkezleri olan kabirler yıkıldı da bütün bunlar yüzünden cesetlerimizin güzelliği silindi. Şekillerimizin belirgin özellikleri tanınmaz oldu. Korku diyarlarında kalmamız uzadı; ne sıkıttan bir çıkış, ne darlıktan bir genişlik bulabildik! Keşke, akılla onları betimleyebilseydin veya senin için onların üzerine örtülmüş örtüler kaldırılabilseydi de hâllerinin nice olduğunu bir görebilseydin! Kulaklarını kurtlar yemiş de duymaz olmuşlar, sürme yerine gözlerine toprak dolmuş da kör olmuşlar, işleyen diller ağızlarından kopup ayrılmış, uyanık kalpler göğüslerinde darmadağın olmuş, bütün azalarda (ölümün etkisiyle) bozulmalar olmuş, azalarını çirkin bir hâle sokmuş ve yok olmayı kolaylaştırmıştır. Hepsi teslim olmuşlardır. Ne onu savunacak bir elleri ne ağlayıp sızlayacak bir kalpleri vardır! Kalplerinin hüznüldüğünü ve gözlerinin çerçöp dolu olduğunu görürsün. Bütün bu işlerde onlar için değişmeyen bir özellik, aşılmayan bir zorluk vardır.

Yer nice değerli ve güzel renkli bedenleri yutmuştur. O, dünyada birçok çeşitli nimetlere sahipti, büyük makamları vardı. Kendisine bir musibet indiği zaman eğlenceyle oyalanır, oyun ve eğlencelerden taviz vermez, kendine teselli arardı. Umursamaz bir hayatın gölgesinde gülerken, dünya da ona gülüyordu. Zaman o dikenini batırdığı, günler kuvvetini yok ettiği ve ölüm ona yakından baktığı zaman, kendisini bilmediği bir hüznü sardı, önceden haberdar olmadığı gizli dertle-

re dūçar oldu, sağlığından emin olduğu bir anda hastalık belirtileri ortaya çıktı. O bu hâliyle, sıcağı soğukla ve soğuğu sıcakla tedavi eden doktorlara sđınmış; ama soğukla bastırılmaya çalışılan sıcak artttıkça artmış, sıcakla tedavi edilmek istenen soğuk da artış kaydetmiştir. Bu tedavi hastalığını iyileştirmedi, hatta hastalıkları daha da arttırdı. Uzmanlar bile onun derdine derman bulmaktan aciz kalmışlar, hastalığını soranlara hiçbir cevap verememişler, gizledikleri içler acısı haberi onun gıyabında tartışmışlardır.

Böylece birisi "O işte böyledir!" diyor; diğeri, tekrar sıhhatine kavuşması için ümit veriyor; bir diğeri ölümüne baş sağlığı dileyip ailesine, ondan önce ölüp gidenlerin ailelerini hatırlatıyordu. Aynı şekilde o, dünyadan ayrılmak ve sevdiklerini terk etmek üzereyken bir anda boğazı tıkanı, şuurunu kapandı, dili kurudu, bildiği birçok cevabı hatırladı da dilinde onları söyleyecek takati bulamadı. Hürmet ettiği nice büyükten ve sevgi beslediği nice küçükten kalbine elem veren çağrılar işittiği hâlde onları işitmezlikten gelir. Kuşkusuz ki ölümün izah edilemeyen ve dünya ehlinin akıllarına hayallerine bile getirmeleri imkânsız olan daha nice zorlukları ve sıkıntıları vardır.¹

222. Hutbe

*Hz. Ali (a.s), "Orada akşam sabah Allah'ı tesbih eden birtakım insanlar vardır. Onları ne ticaret ne de alış veriş Allah'ı zikretmekten alıkoyamaz."*² *ayetini okuyunca şöyle buyurdu:*

1- *Uyumu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, İbn Şakir Leysî Vastî; *en-Nihaye*, c.2, s.398, İbn Esir; *Hilyetu'l-Evliya*, c.2, s.132, Ebu Nuaym

2- Nur/36-37

Münezzeh ve yüce olan Allah, zikri kalplerin cilası kılmıştır. Ağır duyan kulaklar onunla (zikirle) iyi duymuş, zayıf gören gözler onunla görmeye başlamış ve düşmanlıklar onunla teslimiyete dönüşmüştür. Her zaman ve fetret dönemlerinde, büyük nimetler sahibi Allah'ın, fikirlerine ve akıllarına ilham ettiği, akıl ve düşünceleriyle konuştuğu kullar var olmuştur. Bunlar, gözlerindeki, kulaklarındaki ve kalplerindeki uyanış nuruyla aydınlanmışlardır. Allah'ın günlerini (eyyamullahı) hatırlatmışlar, insanları Allah'ın azamet makamından korkutmuşlar ve çöllerde insanlara yol gösteren kılavuzlar makamında olmuşlardır. Kim orta hedefi tutturmuşsa onu o yolda gitmeye teşvik etmiş ve kurtuluşla müjdelemişlerdir. Kim de sağa sola yönelmişse, onun gidişatını kınamışlar ve helak olmaktan sakındırmışlardır. Böylece onlar, o karanlıkları aydınlatan lambalar ve o şüpheleri gideren kılavuzlar olmuşlardır.

Dünya yerine zikri tercih eden bir zikir ehli vardır. Onları ne ticaret ne de alış veriş bundan alıkoyabilmiştir. Bu şekilde yaşamaya devam etmişlerdir. Her zaman gafillerin kulaklarına Allah'ın haramlarından kaçınmayı fısıldamışlardır. Adalette emrettiklerinde kendileri de sarılmışlar, münkerden nehyettiklerinde kendileri de kaçınmışlar. Dünyada oldukları hâlde, sanki dünyayı ahirete taşımışlar ve ötedeki şeyleri görmüşler, sanki orada uzun süre kalan berzah ehlinin gaybi hâllerinden haberdar olmuşlar, adeta kıyamet vaatlerini onlara gerçekleştirmiş, böylece dünya ehlinin gözünün önüne gerilen perde aralanmıştır da onlar, insanların göremediklerini görüp, işitemediklerini işitmişlerdir.

Eğer onları kendi aklınca; övülmüş makamlarında ve o de-

ğerli meclislerinde amel defterlerini yaymış, nefislerini hesaba çekmek amacıyla emrolunup da kusur ettikleri veya nehyolunup da haddi aştıkları bütün küçük büyük işleri ortaya dökmüş, günahlarının ağırlıklarını sırtlarına yüklenmiş, ağırlığından bellerini doğrultamamış, ağlamaktan boğazı düğümlemiş, pişmanlık ve itiraf içinde şiddetle ağlayıp feryat etmiş bir hâlde tasvir edecek/betimleyecek olursan, hidayet sancakları ve karanlığı aydınlatan lambalar gibi olduklarını da görürsün. Etraflarını melekler almış, üzerlerine bir sekine ve huzur inmiş, göklerin kapıları kendilerine açılmış, onlar için Allah'ın bildiği bir yerde keramet koltukları hazırlanmış, Rableri onların çalışmalarından memnun kalmış ve makamlarını övmüştür...

Allah'a dua ederken, af ve bağış havasını solumuş, O'nun fazlına çok muhtaç ve azametine boyun eğen esirleri olmuşlardır. Uzun hüznün kalplerini yaralamış, dinmeyen ağlamalar gözlerini bozmuştur. Allah'a rağbete açılan her kapıyı çalan bir elleri vardır. Onlar, geniş (bağış) toprakları daralmayan, isteyenleri ümitsizlikle çevirmeyen kimseden isterler.

O hâlde kendin için nefsini hesaba çek. Çünkü diğerlerinin senden başka hesap görücüleri vardır.¹

223. Hutbe

Hz. Ali (a.s), "Ey insan, seni Rabbine karşı aldatan nedir!"² a-yetini okuyunca şöyle buyurdu:

1- *Gururu'l-Hikem*, s.81, Amidî

2- İnfitar/6

Soru sorulan (insan) en batıl delile ve en temelsiz mazerete sahiptir. Onun hoşnutluğu kendini tanımadığındandır.

Ey insan! Seni günahına karşı cesaretlendiren nedir? Seni rab-bine karşı aldatan nedir? Kendi kendini mahvetmene sebep olan nedir? Derdine deva mı yoktur, yoksa gaflet uykusundan mı uyanamadın? Başkalarına acıdığın kadar kendine acımiyor musun? Güneşin kavurucu sıcağı altında kalmış birini görünce, hemen onu gölgelendiriyorsun veya bütün bedenini saran bir derde tutulmuş birisini gördüğün zaman, ona acıyarak ağlıyorsun! Kendi derdine ne kadar sabırlısın, başına gelen belaya ne kadar da tahammüllüsün! Nefsin herkesten değerli olduğu hâlde, kendine ağlamak sana neden zor geliyor! Gece incek bela endişesi, seni nasıl uyanık tutmuyor? Allah'a isyan etmen, seni O'nun kahır uçuşumuna yuvarlamıştır.

O hâlde kalbindeki boşluk derdini kararlılıkla, başındaki gaflet uykusunu da uyanıklıkla tedavi et. Allah'a itaatkâr ol, O'na zikriyle ünsiyet et, O'ndan yüz çevirdiğin hâlde onun sana nasıl yöneldiğini bir düşün! O seni fazlı ile bürümüş, affına çağırıyor. Sen ise O'nu bırakıp başkasına gidiyorsun. Bu yüce ve güçlü olan Allah ne de kerimdir!

Zayıflıktan boyun eğdiğin hâlde seni Allah'a isyana cüret ettiren nedir! Oysa sen, Allah'ın perdesinin altında kalıyor, lütfünün genişliğinde yeryüzünde gezip-tozuyorsun ve O, seni lütfünden mahrum bırakmadı, üzerindeki mağfiret perdesini de yırtıp atmadı. Aksine senin için yarattığı mağfireti, senden alıkoyduğu kötülüğü veya belayı fark ettiğinde, O'nun sana olan lütfünü göreceksin! Bir de Allah'a itaat etmiş olsaydın ne olacağını düşün! Vallahi eğer bu durum güc

ve kudrette eşit olan iki kişi arasında vaki olsaydı, kınanmış ahlâk ve kötü amel sahibi olduğuna bizzat hükmeden ilk kimse sen olurdu.

Evet, gerçek söylüyorum! Dünya seni aldatmadı; fakat sen, dünyayla kendi kendini aldattın! Dünya sana bir yığın öğüt vermiş, seni adalet ve insafa davet etmiştir. Dünya sana isabet eden bir bela veya gücünün eksileceği hususunda verdiği vaatlerinde, sana atmaktan veya kandırmaktan daha vefalı ve daha doğru davranmıştır. Sana nice ibret ve nasihat verenlerini itham ettin ve doğru söyleyenlerini yalanladın.

Dünyayı ıpıssız harabelerden ve bomboş kalmış diyarlardan tanımak isteseydin, onların sana üzülmeyi istemeyen merhametli bir dost gibi çok güzel öğütler ve dersler verdiğini görürdün.

Dünya kendini yurt edinmeyene ne güzel yurt ve vatan edinmeyene ne güzel yerdir! Yarın dünyanın mutluları, bugün ondan kaçanlar olacaktır.

Yeryüzü sarsıldığı, kıyametin bütün dehşetiyle gerçekleştiği ve bütün ibadet yerlerinin ehline, mabutların ibadet edenlerine, itaat edenlerin itaat ettikleri kimselere kavuştukları zaman; tüm kötü gözler ve yanlış adımlar Allah'ın adaletinde hak üzere ceza görür. İşte o günde nice deliller batıl olur ve nice özürler kabul edilmez!

Bu yüzden, şimdiden işlerin için hesap gününde makbul olacak uygun mazeretler ara, delilinin gerçekleşmesine çalış. Sende ebedî kalmayacak şeylerden ayrıl ve ebediyen senin kalacak şeyleri seç. Yol için hazırlan, kurtuluş nuruna göz

dik, merkebine yükünü sıkı bağla.¹

224. Hutbe

Hz. Ali bu hutbeyi Kufe'de hilafeti döneminde irad etmiştir:

Allah'a andolsun, deve dikenlerinin üzerinde gecelemem ve elim kolum bağlanarak zincirlerle sürüklenmem; kıyamet günü kullarından bazılarına zulmetmiş ve dünya malından bir kırıntı bile olsa gasp etmiş olarak Allah'a ve Resulüne kavuşmamdan daha sevimlidir bana. Çabucak imtihan yerine dönecek ve uzun zaman toprak altında kalacak nefis için, bir kula nasıl zulmederim!

Vallahi (kardeşim) Âkil'i gördüm; yokluk içine düşmüş olarak bana geldi, sizin buğdayınızdan az bir miktar vermeme ısrarla istedi. Çocuklarını perişan, toza toprağa bulanmış gördüm. Açlıktan yüzleri kararmıştı. Gelip gidip, istediğinde ısrar ediyordu. Onu o kadar dinledim ki, sözüne uyup dinimi satacağımı, yolumu bırakıp onun yoluna uyacağımı zannettim. Bir demir parçasını kızdırdım, ibret alması için bedenine yaklaştırdım; acısından bir hastanın acıdan inleyişi gibi inlemeye başladı. Demiri iyice yaklaştırdım, neredeyse dağlanacaktı. Sonra ona şöyle dedim:

"Yaslı anneler yasında ağlasın ey Akil! Şakacıktan vücuduna yaklaştırdığım bir demir nedeniyle bu kadar inliyorsun da beni Allah'ın gazabıyla aevlenen ateşe mi atmak istiyorsun! Sen bu kadarlık ezadan feryat ediyorsun da ben cehennemden feryat etmez miyim?"

1- *Gureru'l-Hikem* s.232, *Amidî; et-Teraz*, c.2, s.272, *Seyyid Yemani*

Bundan daha da ilginç şey oldu: Bir gece yarısı, birisi (Eş'as b. Kays el-Kindî ki, dinden döndüğü, sonradan Haricî olduğu rivayet edilir) kapalı bir kab içinde helva getirdi. O helvadan tiksindim. Adeta yılan kusmuşu veya zehiriydi. "Bu hediyedir, yoksa zekât veya sadaka mıdır?" diye sordum. "Eğer sadaka veya zekât ise bu biz Ehlibeyt'e haram kılınmıştır." dedim. "Bu ne zekâttır ve ne de sadakadır; bu bir hediyedir." dedi. "Anan, ağlasın sana! Allah'ın diniyle gelip beni tuzağa mı düşüreceksin? Aklını mı kaybettin, şeytan mı çarptı, yoksa sayıklıyor musun?" dedim.

Vallahi, karıncanın ağzındaki arpanın kabuğunu alarak Allah'a isyan etmem için bana yedi iklim ve göklerin altındakiler verilse gene de kabul etmem. Benim nazarımda dünyanız, bir çekirgenin ağzıyla çiğnediği yapraktan daha değersizdir. Ali'nin fani olacak nimetler ve baki olmayan lezzetlerle işi ne! Akıllarının gaflet için de olmasıyla günaha düşerek ayakların kaymasından Allah'a sığınır, O'nun yardımını dileriz.¹

225. Hutbe

Hz. Ali (a.s) ekonomik problemler hususunda Allah'tan şöyle yardım dilemektedir:

Ey Allah'ım! Yüzsuyumu ihtiyaçsızlıkla koru ve beni fakirlikle başkalarının yanında küçük düşürme ki senden rızıklananlardan rızık talep etmeyeyim, kötü yaratıklardan merhamet dilemeyeyim, bana vereni övmeye mübtela olmayayım

1- *Emali*, s.369, Şeyh Saduk; *Tezkiretu'l-Havas*, s.155, Sibte bin Cevzî; *Rebiu'l-Ebrar*, (hayır ve salah babı) Zemahşerî; *el-Menakıb*, c.2, s.109, İbn Şehraşub; *el-Erbain*, s.116 Meclisî

ve benden esirgeyeni yermekle imtihan edilmeyeyim. Bütün bunlardan öte bağışta bulunan ve esirgeyen de sensin. "**Sen, gerçekten, her şeye kadirsin.**"^{1/2}

226. Hutbe

Hz. Ali (a.s) dünyayı tanıma ve ondan ibret alma hususunda şöyle buyurmaktadır:

Dünya, sıkıntılarla örülmüş ve hıyanetle tanınmış bir evdir. Ne kendi hâli sabit kalır, ne de sakinleri güvenlik ve esenlik içindedir!

Çeşit çeşit durumları, durmadan değişen hâlleri vardır. Dünya hayatı kötülenmiş, orada emniyette olmak imkânsız kılınmıştır. Orada dünya ehli, hedef tahtası yapılmış, dünya onlara oklarını atıyor, kargısıyla hayatlarına son veriyor.

Ey Allah'ın kulları! Sizler ve bu dünyadan içinde bulunduğunuz sizden önce geçenlerin yolunda yürüme tesiniz. Onlar ki sizden daha uzun ömür sürmüş, buldukları yerleri sizden daha iyi imar etmiş ve daha kalıcı eserler bırakmışlardı. İşte hepsinin sesleri kesildi, güçleri ve hareketleri durdu, bedenleri yıprandı, yurtları bomboş kaldı ve geride bıraktıkları darmadağın oldu. Oysaki onlar sapa sağlam sarayları ve (büyük keyifle) yaslandıkları sırtlıkları; dayandıkları sert kayalar, taşlar ve bitişik kazılmış mezarlar ile değiştirdiler. O

1- Âl-i İmran/26

2- *ed-Deavat*, Ravendî; *Biharu'l-Envar*, c.75, s.297 Medisî; *et-Teraz*, c.1 s.119, Seyyid Yemani; *Mekarimu'l-Ahlâk*, s.111, Tabersî ve c.17, s.112; *Sahife-i Secadiye*, İmam Ali bin Hüseyin (a.s)

mezarlar harabeler üzerine yapılmış, yapıları toprakla sağlamlaştırılmıştır. Mekânları birbirine yakın ama sakinleri birbirinden uzak ve garibtir. Sakinleri görünürde işsiz, ama gerçekte meşgul korkunç bir mahellede karar kılmışlardır. Yurt edindikleri yerle ünsiyet edinmezler. Evleri bitişik ve birbirine yakın komşu oldukları hâlde, komşulular gibi ilişkide bulunmazlar! Ölüm onları un-ufak ettiği, toprak onları yiyip bitirdiği hâlde nasıl birbirlerini ziyaret etsinler!

Öyle düşünün ki, sanki onların başına gelen sizin başınıza gelmiş, o yatakhaneye esir düşmüşsünüz ve o emanetgah sizleri kendine katmıştır. O hâlde (bir düşünün) bütün bu işler tamamlanıp kabirler içlerindeki dışarıya çıkardığı, **herkesin önden gönderdiği ile imtihan verdiği, gerçek dostları olan Allah'a döndürüldükleri, uydurmuş oldukları şeylerin hepsinin kendilerinden uzaklaştığı zaman**¹ sizin hâliniz ne olacaktır!²

227. Hutbe

Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde Allah'tan hidayet, hayır ve saadet dilemektedir:

Allah'ım! Dostları için en çok ünsiyet edilen, sana tevekkül edenlere tek başına yetensin. Gizliliklerini görür, içlerinden geçenlere vakıf olur, basiret derecelerini bilirsin sen. Sırları, senin nezdinde aşikârdır. Kalpleri, hasretle senden yardım ister.

1- Yunus/30

2- *Kenzu'l-Ummal*, c.3, s.511, Muttaki el-Hindî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.122, Sibte bin Cevzî; *el-Menakıb*, s.267, Hatip Harezmi; *Hilyetu'l-Eoliya*, Ebu Nuaym; *el-Menakıb*, s.267, Harezmi

Gurbet, onları korkuya düşürürse seni zikretmekle ünsiyet edinirler. Üzerlerine musibetler yağdığı zaman sana sığınurlar. Çünkü işlerin dizginlerinin senin elinde ve kaynaklarının senin emrinde olduğunu bilirler. Allah'ım eğer istemekten aciz veya taleplerimi istemekte körleşmiş isem, çıkarlarım hususunda bana yol göster, kalbimi kurtuluşumun olduğu yere yönelt. Bunlar senin hidayetinden uzak ve böyle sine istekleri gidermen yeterliliğine yabancı değildir. Allah'ım! Bana adaletinle değil, affınla davran.¹

228. Hutbe

Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde ashabından bazıları² hakkında şöyle buyurmuştur:

Allah falana iyilik versin; eğrileri doğrulttu, hastalıkları tedavi etti, sünneti ikame etti, fitneyi arkasına attı. Kendisi temiz, az ayıplı bir elbiseyle gitti. İyi işler yaptı, kötü işlerden kaçındı. Allah'a karşı itaatini yerine getirdi ve O'ndan hakkıyla sakındı. Ama insanları; sapanın hidayet bulamayaacağı ve hidayet bulanın yakine eremeyeceği çeşitli yollar üzerine bırakarak dünyayı terk etti.³

1- *Sahifetu'l-Aleviyyeti'l-Ula*, Semahicî; *el-Misbah*, s.249, Şeyh Tusî

2- Merhum Şehristani'nin naklettiğine göre Seyyid Razi'nin kızının değerli amcası Seyyid Murtaza'nın yanında ders aldığı babasının el yazması nüshasının başında bu hutbenin muhatabının Selman-i Farişi olduğu yazılıydı. Malik-i Eşter, Ebubekir, Ömer veya Osman hakkında olduğu da söylenmiştir.

3- *ed-Deavat*, Kutbuddin Ravendî; *et-Tarih*, s.48, Taberî; *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, c.2, s.92, Ebu Hadid İbn Meysem, c.4, s.97

229. Hutbe

Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde halkın kendisine biat etmesi hususunda şöyle buyurmuştur:

Sizler elimi açtınız, ben ise kapattım. Siz ısrarla kendinize doğru çektiniz, ben ise kendime çektim! Sonra, suya giden su-suz develer gibi kalabalık bir şekilde ve sanki yarışarak, birbirinizi ezercesine üzerime doğru geldiniz. Öyle ki, ayakka-bım parçalandı, üstümden elbisem düştü, zayıflar altta kala-rak çiğnendiler. Halkın bana karşı yaptığı sevinç gösterisi öyle bir düzeye vardı ki, küçükler şenlik yaptı, yaşlılar titrek ve zayıf bir eda ile yürüdü, hastalar büyük bir acıyla ve genç kızlar yüzlerini açık hâlde (aceleyle) bana yöneldiler.¹

230. Hutbe

Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde çeşitli konular hakkında şöyle buyur-maktadır:

İlâhî takva; doğruluk ve istikametın anahtarı, ahiretin yegâne azığıdır. İnsanın her türlü kölelikten kurtuluş ve helak olmaktan korunma sebebidir. İsteyen, onunla başarıya ulaşır, ona sığınan kurtulur ve arzulara onunla ulaşılır.

O hâlde amel ediniz. Zira ameller (Allah'a) yükselir. Tövbe fayda verir, dua işitilir. Durum sakin, kalemler yazmaktadır. Ömrünüz sona ermeden, sizi işten alıkoyan hastalık çatma-

1- *el-İrşad*, s.142, Şeyh Müfid; *Kitabu Cemel*, s.128, Vakıdî; Garat, İbn Hilal Sakafî, *Keşfu'l-Muhacce*, s.173, Seyyid İbn Tavus; *el-Musterşid*, s. 95, Taberî; *Resail*, Kuleynî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kutey-be; *et-Tarih*, c.5, s.28, Taberî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.165, İbn Abdurabbih

dan ve ölüm ansızın inip canınızı bedeninizden ayırmadan amele koşunuz. Çünkü ölüm, lezzetlerinizi yok eder, isteklerinizi karartır, sizi amaçlarınızdan uzaklaştırır. O, sevilmeyen ziyaretçi, yenilmeyen pehlivan ve istenmeyen suçludur. Sizleri ipleriyle ve kapanlarıyla avlar, musibetleriyle her yönden sarıp kuşatır, okları ve mızraklarıyla sizleri nişan alır. Onun kahrı büyük, düşmanlığı süreklidir. Attığında hedefi şaşırması azdır.

Karanlık bulutların, şiddetlenen sancıların, zifiri karanlıkların, gizli can çekişmelerinin, ızdıraplı elemelerin, üst üste yığılmış yoğun karanlıkların ve katı/sert yiyecekleri tatmanın sizi kuşatacağı gün yakındır. Öyle düşünün ki sanki ölüm ansızın sizi yakalayıp sırdaşlarınızı susturmuş, istişare ettiğiniz kimseleri dağıtmış, tüm eserlerinizi imha etmiş, evlerini zi sahipsiz bırakmış, mirasınızı paylaştırmak için varislerinizi harekete geçirmiştir. Bu esnada onlar ya sizlere hiçbir faydası olmayan özel dostlardır, ya ölüme engel olamayan üzüntülü yakınlardır ya da ölümünüze ağlamayan sevinçli kimselerdir.

O hâlde sebat ve gayret göstermeli, hazırlıklı olmalı ve azık alabileceğiniz bu diyardan çok azık almalısınız. Dünya; geçmiş çağlarda sizden önceki toplulukları kandırdığı gibi, sizleri de kandırmazın. Onlar dünyanın sütünü sağmış, tuzağına düşmüş, süresini tüketmiş ve yenilerini eskitmişlerdi. Meskenleri mezarları olmuş, malları başkalarına miras kalmıştır. Onlar kendilerine gelenleri tanımaz, ağlayanlara aldırılmaz ve çağırana cevap veremezler.

Dünyadan sakının! O gerçekten kalles, aldatıcı ve kandırıcı-

dır! Bir taraftan verici, diğer taraftan ise alıcıdır. Bir taraftan giydirci, bir taraftan soyucudur. Huzuru devamsız, sıkıntı ve meşakkatleri bitmez, belalarının sonu gelmez.

...Onlar (zahitler), dünya ehlinden bir kavim oldukları hâlde sanki ehlinden değillerdi. Onlar dünyada oldukları hâlde sanki dünyada olmadılar. Dünyada basiret üzere amel ettiler, korktukları şeyden (ölümden) öne geçtiler. Dünyada oldukları, ahiret ehli arasında idiler. Onlar, dünya ehlinin bedenlerinin ölümünü gözlerinde büyüttüklerini gördükleri zaman, yaşayan kalplerinin ölümünü daha büyük görürler.¹

231. Hutbe

H. Ali bu hutbeyi Zî-Gar bölgesinde, H. 36 yılında Basra'ya giderken irad etmiştir:

(Peygamber) Emrolunduğu şeyi açıklayıp Rabbinin risaletini tebliğ etti. Allah onun vesilesiyle ayrılıkları birleştirdi ve geldikleri kapadı. Kalpleri dolduran, göğüslerde gizlenen ve kini alevlendiren yakınlar arasındaki düşmanlığı onunla giderdi ve onları birbiriyle uzlaştırdı.²

232. Hutbe

Hilafetin ilk günlerinde, mal istemeye gelen ve dostlarından olan Abdullah İbn Zem'a'ya şöyle dedi:

1- *en-Nihaye*, c.2, s.61 ve c.3, s.174 ve c.1, s.355 ve c.2, s.103, İbn Esir; *Gureru'l-Hikem*, s.112 ve 148 ve 213, Amidî

2- *Kitabu'l-Cemel*, Vakıdî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.227, İbn Abdurabbih; *İrşad*, s.115, Şeyh Müfid; *Kitabu Cemel*, s.127, Şeyh Müfid; *İhticac*, s.235, Tabersî

Bu mallar senin de değil benim de. O kılıçlarıyla elde ettikleri ganimet, Müslümanlar için saklanmış mallardır. Eğer onların savaşlarına iştirak ettiysen, onların payı kadar sana da düşer; eğer savaşa katılmadıysan, onların elleriyle elde ettikleri kazançlar başkalarının ağzına olmaz (onlarda kimsenin hakkı yoktur.)¹

233. Hutbe

Cude b. Hubeyre minberde konuşamayınca Hz. Ali bu hutbeyi irad etti. Bu hutbede Ehlibeyt'in faziletleri ve o zamandaki karışık durum söz konusu edilmiştir:

Bilin ki, dil insanın bir parçasıdır. İnsanın konuşma gücü olmazsa dil onu konuşmacı yapmaz. Gücü olduğunda ise konuşma ona mühlet vermez. Biz sözün emirliyiz. Kök ve damarları bizde güçlenmiş ve dalları bizi gölgelemiştir.

Allah, size rahmet eylesin! Biliniz ki sizler, gerçekler doğrultusunda hakça konuşulanların az olduğu, doğruyu söyleyenin dilinin tutulduğu, hakka sarılanın zayıf düştüğü bir zamanda yaşıyorsunuz. Zamanın ehli isyanda karar kılmış, yalacakılıkta uzlaşmışlardır. Gençleri kötü ahlâklı, yaşlıları günahkâr, âlimleri münafık, dostları sahtekârdır. Ne küçükleri büyüklerine saygı gösterir ne de zenginleri fakirlerine yardım eder.²

1- *Gureru'l-Hikem*, s.69

2- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.396, Kuleynî; *Gureru'l-Hikem*, s.82, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Zemahşerî; *Muhazeratu Ragib*, c.1, s.89; *el-Gurer ve'l-Urer*, s.108, el-Vetvat

234. Hutbe

Za'leb el-Yemamî, Ahmed b. Kuteybe'den, o da Abdullah b. Yezid'den, o da Malik b. Dihye'den şöyle rivayet etmektedir: "Biz Emirü'l-Müminin'in yanında bulunuyorduk. Onun yanında halkın farklılıklarından bahsedilince şöyle buyurdu:

Onların arasındaki farklılıklar, yapılarındaki unsurların farklılığından kaynaklanmaktadır. Onlardan bazıları toprağın tuzlu, bazıları tatlı, bazıları sert ve bazıları da yumuşak parçalarından meydana gelmişlerdir. Onlar, topraklarının birbirlerine yaklaştırdığı kadar birbirlerine yaklaşır ve topraklarının farklılığı kadar birbirlerinden farklı olurlar. Bu yüzden biri dış görünümü güzel, fakat akli nakıs; biri boyu uzun, fakat himmeti az; biri amelleri iyi, fakat dış görünüşü çirkin; biri boyu kısa, fakat düşünceleri derin; biri fıtratı iyi, fakat ameli kötü; biri güzel ahlâklı, ama akli karışık; bir diğeri ise aydın kalpli konuşkan biri olur.¹

235. Hutbe

Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra gusul ve teşhiz sırasında şöyle buyurmuştur:

Anam babam sana feda olsun ya Resulullah! Başkasının vefatıyla kesilmeyecek olan nübüvvet haberleri ve göklerden gelen hükümler senin vefatınla kesildi. Senin vefatının bir özelliği vardır; senin ölümünün musibetine düşer olanlar başka musibetleri unuttular ve herkes aynı şekilde senin ölümünün musibetinde yasa büründü. Sabrı emretmeseydin ve sa-

1- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.110, Zemahşeri; *et-Teraz*, Seyyid Yemanî

bırsızlık göstermekten nehyetmeseydin, göz pınarlarım kuruyup, gözyaşlarım tükeninceye kadar ağlardım da derdim şifa bulmaz, hüznüm bitmez ve yine bütün bunlar senin için az olurdu! Fakat ölüme engel olmak ve savmak da mümkün değildir. Anam babam sana feda olsun! Rabbim katında bizi hatırla, bizi unutma!¹

236. HUTBE

Hicreti ile ilgili verdiği hutbenin bir bölümünde şöyle buyurur:

...(Hicret ederken) Resulullah'ın (s.a.a) gittiği yerden gittim, Arece mevkiine ulaşına kadar da attığım her adımda onun yâdını adımladım (adım adım ondan haber aldım).²

Seyyid Razî (r.a) diyor ki: Arece³ mevkiine ulaşına kadar da attığım her adımda onu hatırladım" cümlesi icaz ve fesahat örneği bir cümledir. Maksat Şudur: Mekke'den çıkıp Arece'de kendisine ulaşıncaya kadar da sürekli olarak bana haberleri bildiriliyordu. Hz. Ali (a.s) bu manayı o ilginç kinaye ile ifade etmiştir.

237. HUTBE

Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde dostlarını salih amele davet etmektedir:

Henüz hayatınızı sürdürürken, amel defterleri açıkken, töv-

1- *el-Emali*, s.60, Şeyh Müfid; *Nihaye*, c.3, s.143, İbn Esir; *Emali*, Muhammed bin Habib (Ö. H. 245, Seyyid Razî'nin doğumundan 140 yıl öncedir); *Emali*, Ebu İshak İbrahim bin Sırrı bin Sehl'un-Nehvi (Ö. H. 311, Seyyid Razî'nin doğumundan 42 yıl öncedir.) *Müsned-i Ahmed bin Hanbel*, 228. Hadis; *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.213, İbn Hişam; *En-sabu'l-Eşraf*, c.1, s.571, Belâzurî; *Mecalis*, s.60, Şeyh Müfid

2- *en-Nihaye*, c.5, vet' maddesi, İbn Esir

3- Mekke ile Medine arasında bir konaklama yeri.

be yolu genişken, Allah'a itaatten kaçınanlar Allah'a davet edilirken, kötülerin dönüş ümidi kesilmemişken, amel kandi-
li sönmemişken, süre dolmamışken, ecel çatmamışken, tövbe
kapısı kapanmamışken ve melekler göğe yükselirken (fırsatı
ganimet bilip) amel ediniz.

Kişi kendi çabasıyla, yaşadığı günlerden ölümden sonrası
için, fani dünyadan baki olan yurdu için ve geçici dünyadan
daimi olan ahireti için kendisine azık almalıdır. Hakeza in-
san bütün ömrü boyunca Allah'tan korkmalıdır. Zira ona a-
mel için bir fırsat verilmiştir. Aynı şekilde insan asi nefsinin
gemlemeli, dizginlerini eline almalı, Allah'a isyandan alkoy-
malıdır. Bu yolla onu isyandan Allah'a itaate sevk etmelidir.¹

238. HUTBE

*Hz. Ali (a.s) bu hutbesinde hakemeyn konusunu ele almakta ve
Şamlıları kınamaktadır:*

Onlar (Muaviye ve taraftarları), her biri bir yerden toplanmış
ve getirilmiş katı kalpli, rezil ve aşağılık ve soysuz kimseler-
dir. Onlar, anlatılması, edeplendirilmesi, öğretilmesi, terbiye
edilmesi, idare edilmesi ve elinden tutulması gereken kişi-
lerdir. Onlar ne Muhacirlerden, ne Ensar'dan ve ne de Me-
dine'de olup imanında sebat gösterenlerdendir.

Dikkatinizi çekerim! Onlar sevdiklerine en yakın kişiyi (Amr
b. As'ı) seçtiler, siz ise sevmediklerinize en yakın kişiyi (Ebu
Musa el-Aş'arî'yi) seçtiniz. Sizin işiniz Abdullah İbn Kays
(Ebu Musa el-Aş'arî) gibi kimselere kaldı. O dün, "Bu, bir fit-
nedir, yaylarınızın ipini koparın, kılıçlarınızı kınına sokun."

1- *Gureru'l-Hikem*, s.54, Amidi; *el-Vâfi*, c.3, s.62, el-Feyz

diyordu. Eğer doğru söylediyse, zorlanmadığı hâlde gelmekle hata etti. Eğer yalan söylediyse, töhmet altına girdi. Amr b. As'ı, Abdullah İbn Abbas ile defedin. Fırsattan faydalanın, İslâm'ın uzak şehirlerini gözetip koruyun. Görmüyor musunuz şehirleriniz savaş meydanına dönüşmüş, evleriniz düşmanın oklarına hedef olmuştur!¹

239. HUTBE

Bu hutbe de Ehlibeyt hakkındadır:

Onlar, (Ehlibeyt) ilmin hayatı ve dirilişi, cehaletin ölümüdürler. Hilimleri, size ilimlerinden, zahirleri batınlarından ve sükûtları konuşmalarındaki hikmetlerinden haber verir. Hakta ayrılığa düşmez, ona karşı durmazlar. Onlar, İslâm'ın direkleri ve halkın sığınaklarıdır. Hak, onlarla yerine gelir, batıl onlarla yerinden ayrılır ve dili kökünden kesilir.

Dinin hükümlerini işitip rivayet ederek değil, kavrayıp uygulayarak anlamışlardır. Çünkü ilmi rivayet eden çoktur, ama riayet/amel eden çok azdır.²

240. HUTBE

Osman, kuşatıldığı zaman Abdullah b. Abbas'ı Hz. Ali'ye göndermiş hilafet konusunda halka ismini unutturmak için varını yoğunu toplayıp Yenbu'a gitmesini istemişti. Daha önce de bu çe-

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *Garat*, İbn Hilal Sakafî; *el-Musterşid*, s.95, Taberî; *Keşfu'l-Muhacce*, s.173, Seyyid İbn Tavus, *Resail*, Kuleynî; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, Ahmed Zeki Safvet; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.35, Mes'udî

2- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.386, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.163, İbn Şu'be Harranî

şit isteklerde bulunmuştu. Hz. Ali, Yenbu'a gittikten sonra da bu kez yardım için gelmesini istemiş, bu iş defalarca tekrarlanıp durmuştu. Bunun üzerine Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

Ey İbn Abbas! Osman beni tarla sulamak için büyük kovalarla su taşımak için gelip giden devenin durumuna getirmekten başka bir şey istemiyor! Önce çıkıp gitmem için haber yolluyor; sonra da gelmemi istiyor. Şimdi, yine çıkıp gitmem için haber gönderiyor. Allah'a andolsun günahkâr olmaktan korkacak kadar onu savundum.¹

241. HUTBE

Ashabını cihada teşvik etmektedir:

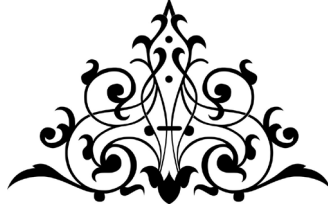
Allah, şükrünü eda etmenizi istemekte, emrine varis kılmakta, sınırlı olan ömrünüzde ödülü (cenneti) kazanmak için yarışasınız diye size mühlet vermektedir. O hâlde kemerlerinizi iyice bir sıkın ve himmeti kuşanın. Lezzetlere dalmakla, yüceliklere ulaşılmaz. Uyku, günün nice güçlü iradesini bozar ve karanlıklar, nice yüce himmetleri yok eder.²

Allahın selâmı ümmî bir nebi olan efendimiz Hz. Muhammed'e ve karanlıkları aydınlatan meşaleler ile ilâhî sağlam ip olan Ehlibeyt'ine olsun.

1- *el-İkdu'l-Ferid*, c.4, s.309, İbn Abdurabbih; *el-Kâmil*, c.1, s.11, Muberrred; *el-İmamet ve's Siyaset*, c.1, s.34, İbn Kuteybe

2- *Gureru'l-Hikem*, s.308, Amidî

İkinci Bölüm

MEKTUPLAR

1. Mektup

Medine'den Basra'ya giderken Kûfe halkına yazmış olduğu mektup:

Allah'ın kulu, müminlerin emiri Ali'den Ensar'ın cömerdi, Arabın yücesi Kûfe halkına...

Ben Osman'ın olayını sizlere, duyanın görür gibi olduğu şekilde haber veriyorum. Halk onu kınadı; ben ise, muhacirler içinde onu razı etmek için en çok uğraşan ve en az ayıplayan idim. Talha ve Zübeyr'in ise onun karşısında en yumuşak davranışları, sertlik ve aşırılığa sürüklemek idi. Aişe ise, kin kusuyordu; sonunda bir gurup ona saldırarak onu öldürdüler. Sonra halk zorlanmadan, mecbur da edilmeden, serbest iradelerini kullanarak bana biat ettiler.

Bilin ki, gerçekten hicret yurdu (Medine), halkını dışarı atmış, onlar da orayı terk etmişlerdir. (Medine ateş üstündeki) kazan gibi kaynıyor, fitne çarkı dönmeye başladı; artık, Allah'ın izniyle emirimize koşun ve düşmanınıza karşı cihad edin.¹

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.67, İbn Kuteybe; *el-Cemel*, s.131, Şeyh Müfid; *Rebiu'l-Ebrar*, c.4, Zemahşeri; *Emali*, c.2, s.359, Şeyh Tusî; *Kitabu Cemel*, s.116, Şeyh Müfid; *el-İmame ve's-Siyase*, s.66, Dineverî

2. MEKTUP

Basra'yı aldıktan sonra Kûfe halkına yazdığı mektup:

Allah'ın kendisine itaat üzere amel ederek nimetine şükredenlere vereceği karşılığın en güzelini, Peygamberinizin Ehlibeyt'ine karşı gösterdiğiniz iyi muamele yüzünden size verirsin. Çünkü iştirip itaat ettiniz; çağrılınca da geldiniz.¹

3. MEKTUP

Kadı Şureyh b. Hâris'e yazdığı mektuptur. Şureyh b. Hâris, kadılığında seksen dinara bir ev satın almıştı. Müminlerin Emiri bunu duyunca, huzuruna çağırttı ve "Seksan dinara bir ev satın aldığına, senedini yazdırıp şahitlere imzalattığına dair bana haber geldi." dedi. Şureyh, "Evet böyle oldu. " diye tasdik edince, ona öfkeyle bakıp şöyle dedi:

Ya Şureyh! Pek yakında, yazdığına bakmadan, delilini sormadan oturduğun evden çıkarıp seni malsız-mülksüz kabrine teslim edecek biri gelecek.

Bak Şureyh, bu evi sakın kendi malından başka bir mal ile ya da helalinden kazandığından başka bir şeyle almış olmayasın. Eğer böyleyse, dünyada da ahirette de hüsrana uğramış olursun. Evi aldığına senedini yazdırmak için bana gelseydin, ben sana öyle bir senet yazardım ki onu almak için bir dirhem dahi vermeye rağbet etmezdin.

1- *en-Nusre*, s.215, Şeyh Müfid, *el-Cemel*, Vakdî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s. 264, Belâzurî; *el-İrşad*, s.123, Şeyh Müfid; *el Cemel* s.197, Şeyh Müfid; *et-Tarih* c.3, s.545, Taberî; *el-Beyanu ve't-Tebyin*, Cahiz; *Kitabu Sıffin* Nasr bin Mezahim

Bu senet şöyledir:

Aldatıcı, fanilerle komşu olan ve helaket mahallesinde bulunan bu evi; zelil bir kul, ölüm yolculuğuna koyulmuş olan bir kimseden almıştır.

Bu ev, dört duvarla sınırlanmış: Birinci sınır afetlere, ikincisi musibetlere, üçüncüsü, insanı helake götüren arzulara, dördüncüsü de insanı azdıran şeytana dayanır. Bu evin kapısı da buradan (dördüncü duvardan) açılır.

Bu evi arzusuna kapılıp aldanan biri; eceli gelip çatan birinden, kanaatkârlık izzetinden çıkıp, helak ve istek batağına düşme pahasına satın almıştır ve bu muamelede müşterinin başına geleceklerin sorumlusu; padişahların bedenine hastalık veren, zalimlerin canını alan, Kısra, Kayser, Tub'a (Yemen sultanlarının lakabı), Himyer (Seba kavminin melikleri) Firavunlarının saltanatını yıkan, malı kat kat yığıp, yapılar bina eden, sağlamaştırın, yüceltip süsleyen, malı toplayarak stok eden, zannınca evladına miras bırakanların hepsini hesap gününde, sevap ve azapları için toplayacak olan kimse dir. O günde iş bitip kesin hüküm verilecektir:

"İşte orada ba-tilla amel edenler hüsrana uğrayanlar olacaktır."¹

Heva ve hevesinin esaretinden ve dünya bağlarından kurtulmuş akıl, buna şahadet eder.²

1- Mü'min/78

2- *el-Emali*, s.187, Şeyh Saduk; *Tezkiretu'l-Havas*, s.185; *Sibt bin Cevzî; Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.135, Kadı Kudaî; *Erbain* s.77, Şeyh Bahaî; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.77, Meclisî

4. MEKTUP

Komutanlarından birisine yazdığı mektup:

Eğer, itaat gölgesine dönseler, zaten bizim istediğimiz de budur. Yok, eğer gelişen olaylar onları ayrılık çıkarmaya, isyan etmeye yöneltirse, içlerinden sana itaat edenlerle birlikte isyan edenlerin üzerine yürü. Gelmek istemeyenlerden vazgeç, itaat edenlerle yetin. Çünkü isteksizlerin hazır olmamaları, hazır olmalarından; oturmaları, harekete geçmelerinden daha hayırlıdır.¹

5. MEKTUP

Azerbaycan valisi Eş'as b. Kays'a yazdığı mektup:

Şüphesiz yetkilerin senin için bir yemek aracı değil, belki boynuna yüklenmiş bir emanettir. Senden üstün olan birinin emri altındasın. İdaren altındakilere karşı zorbalık edemeyeceğin gibi, izinsiz olarak maceraya atılıp tehlikeye de sürükleyemezsin. Elinde olan Allah-u Teâlâ'nın malını da bana teslim edilinceye kadar korumak zorundasın. Sana kötülük eden amirlerden olmamayı diliyorum. Ve's-Selâm.²

6. MEKTUP

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Şüphesiz Ebubekir'e, Ömer'e, Osman'a biat edenler, onlara

1- *Tezkiretu'l-Havas*, s.66 ve 129, Sibte bin Cevzî

2- *Kitabu Sıffin*, s.20, Nasr bin Mezahim; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.283 ve c.3, s.104, İbn Abdurabbih; *el-İmame ve's-Siyase*, c.2, s.91, İbn Kuteybe; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.151, İbn Kuteybe

biat ettikleri şekilde bana da biat ettiler. Orada bulunanların (başkasını) seçme hakkı olmadığı gibi, bulunmayanın da reddetme hakkı yoktur. Şûra, ancak Muhacirler'e ve Ensar'a aittir; onlar, toplanıp birisine uyar ve imam olarak nitelendirirse, bu Allah'ın da hoşnut olduğu bir iştir. Kim onların hükümüne razı olmayıp kınayarak veya bidate uyararak onların işlerini terk ederse, onu geri çevirirler. Kabul etmezse, müminlerin yoluna tabi olmadığı için onunla savaşır ve döndüğü şeyin vebalini de Allah, onun boynuna yükler.

Ey Muaviye! Ömrüme yemin olsun, eğer heva ve hevesine uymadan aklınla düşünürsen, beni Osman'ın kanına girenlerden en uzak (ve tertemiz) bulursun. Sen çok iyi biliyorsun ki ben, bu işin dışındaydım. Ama yok bu işi benim üzerime yıkmak istiyorsan ve bildiğini (gerçekleri) gizliyorsan o başka... Ve's-Selâm.¹

7. MEKTUP

Muaviye'ye yazdığı mektup:

...Kendi tarafından göndermiş olduğun gösterişli, sapıklığıyla bezediğin, süslenmiş, malum öğütlerinin tekrarlandığı mektubun bana geldi. Doğru yola sevk edecek basireti, gerçeğe götürece kılavuzu olmayan birinin mektubu. Heva ve hevesi onu çağırılmış, o da uymuş; sapıklık onu gütmüş, o da kendisine tâbi olmuş; anlaşılmaz hezeyanlar savurur, çarpar ve sapıtır.

1- *Kitabu Siffin*, s.29, Nasr bin Mezahim; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.93, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.284 ve c.4, s.322, İbn Abdurabbih; *et-Tarih* c.5, s.235, Taberî; *Tarih-i Dimeşk*, İbn Asakir; *Biharu'l-Envar*, *Kitabu'l-Fiten ve'l-Mihen*, Meclisî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.82, İbn Cevzî

...Çünkü biat birdir, ikinci kez bakılmaz. Bir daha seçim yapılmaz. Onu kabul etmeyip kaçınan kınanır, şüphe eden de ikiyüzlüdür.¹

8. MEKTUP

Muaviye ile konuşması için, Cerir b. Abdullah'a gönderdiği mektup. İmam Ali (a.s) Cerir'i Muaviye'den biat alması için yanına gönderdi, Muaviye ise altı ay onun Şam'dan çıkmasına engel oldu ve bu müddet içerisinde savaş için hazırlık yaptı: Bunun üzerine İmam, Cerir'e şöyle yazdı:

Mektubum sana ulaştıktan sonra, açık hükmünü sana bildirmesi ve bu konudaki görüşünü tam olarak açıklaması için Muaviye'yi zorla. Sonra ondan "ya vatanından sürüp çıkararak savaşı, ya da zillete düşüren barışı" seçmesini iste. Savaşı seçerse, kabul et, barışı seçerse biatini al. Ve's-Selâm.²

9. MEKTUP

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Kavmimiz (Kureyş), Peygamberimizi öldürmeyi, kökümüzü kurutmayı arzularak aleyhimize komplolar kurmuş, başımıza alçakça işler açmıştı. Bizden huzuru alıp yerine kor-

1- *el-Futuh* c.2, s.431, A'semu'l-Kufi; *el-Kâmil* c.1, s.193, Muberrred; *Kitabu Sıffin*, s.64, Nasr bin Mezahim; *el-Ikdu'l-Ferid* c.2, s.284, İbn Abdurabbih; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.267, İbn Kuteybe; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, c.1, Ahmed Zeki Safvet; *el-İmame ve's-Siyaset*, c.1, s.87, İbn Kuteybe; *et-Tezkire*, s.84, İbn Cevzi

2- *Kitabu Sıffin*, s.55, Nasr bin Mezahim; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.232, İbn Abdurabbih; *el-İmame ve's-Siyase* c.1, s.95, İbn Kuteybe; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.470 Meclisî

kuyu bırakmış, sarp dağ (Ebu Talib vadisinde) yamaçlarında yaşamaya mecbur etmiş, aleyhimize savaş ateşini yakmıştı. O hâlde Allah, dininin etrafından kötülüğü kovmamızı, kimseye onun hürmetini çiğneme fırsatı vermememizi irade etti. Müminimiz, bununla ecir kazanmak istiyor; kâfirimiz ise soyunu koruyordu. Kureyş'ten İslâm'ı kabul edenler, diğer kabilelerle yapmış oldukları anlaşmadan, ya da kendi aşiretinin himaye etmesinden dolayı, bizim karşılaştığımız zorluklardan ve öldürülme tehlikesinden güvende idiler.

Savaş kızışıp insanlar hücum edince Resulullah (s.a.a), ashabını Ehlibeyt'iyile korur; kılıçların ve mızrakların karşısına onları sürerdi. Böylece Ubeyde İbn Haris(Rasulullah'ın amcası oğlu), Bedir'de; Hamza, Uhud'da; Cafer, Mute'de öldürüldü. Birisi de -ki isteseydim ismini söylerdim- onlar gibi şehit olmak istedi; fakat onun eceli ertelenmiş, onlarınki gelmişti.

Şu yaşadığım çağa ne kadar da şaşıyorum! Allah'ın dinini savunmayan ve benim gibi bir geçmişi olmayan birisi (Muaviye) benimle aynı seviyede tutuluyor! Oysa değil o, hiç kimse bu seviyeye ulaşmamıştır. O seviyede olduğunu iddia eden birisini ben tanımıyorum ve Allah'ın tanyacağını zannetmiyorum. Her hâlükarda hamt Allah'a mahsustur.

Osman'ın katillerini teslim etmemi istemene gelince; ben bu işi inceleyip, düşündüm. Onları sana veya bir başkasına vermem mümkün değil. Ömrüme yemin olsun ki azgınlığından, ayrılıkçılığından vazgeçmezsen, yakında onların seni istediğini öğreneceksin. Onların seni istemesi, seni de karada, denizde, dağda ve ovada onları arama zahmetinden kurtara-

caktır. Belki bu isteğin seni gamlara gömecek ve sana mutluluk vermeyecektir. Selâm, ehil olanın üzerine olsun.¹

10. MEKTUP

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Ey Muaviye! Örtündüğün bu ziynetleriyle süslenmiş, lezzetleriyle aldatan dünyanın perdeleri önünden kalkınca ne olacak hâlîne? Seni çağırılmış, sen de kabul etmişsin; seni yönetmiş, sen de uymuşsun; emretmiş, itaat etmişsin. Yakında önün alındığında bir kurtarıcı da bulamayacaksın. Bu işi bırak da hesap gününü düşünmeye bak. Önüne gelen tehlikelere karşı tedbirini al ve azgınların sözüne uyma. Eğer bu sözlerime uymazsan, sana gaflete düştüğün şeyleri bildireceğim. Çünkü sen içinde bulunduğun nimetlere aldanmışsın, şeytan boğazına sarılmış, seninle emeline ulaşmış, canına ve kanına girmiştir.

Ey Muaviye! Geçmişte bir hizmetin ve üstünlüğün olmadığı hâlde, nasıl halkın idaresini üstlenir, ümmetin hâkimiyetini ele geçirirsin! Kötülüğe, isyana sevk eden hâllerden Allah'a sığınırız. Arzularının aldatıcılığına kapılıp gitmekten, içinin ve dışının bir olmayışından seni sakındırırım.

Savaşa çağırдың; öyleyse halkı bir yana bırakıp tek başına karşıma çık. Böylece, iki tarafı da savaş meşakkatinden kurtar. Hangimizin basireti körelmiş, hangimizin kalbi kararlanmış belli

1- *Kitabu Sıffın*, s.85, Nasr bin Mezahim; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.4, s.335, İbn Abdurabbih; *Ensabu'l-Eşraf*, s.282, Belâzurî; *el-Uyun ve'l-Mehasin*, c.2, s.76, Şeyh Müfid; *el-Menakıb*, s.176, Hatip Harezmi; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.547, Meclisi; *el-Ehbar'ut Tıval*, s.145, Deynuri

olsun. Ben Ebu'l-Hasan'ım; Bedir'de atanın (Utbe b. Rabia'nın), dayının (Velid b. Utbe'nin), kardeşinin (Hanzele'nin) başlarını yararak öldüren benim; işte o kılıç hâlâ yanımda ve yine aynı yürekle düşmanımla karşılaşırım. Ben ne dinimi değiştirdim, ne de yeni bir Peygamber uydurdum. Ben sizin isteyerek terk ettiğiniz, zorla ve istemeyerek girdiğiniz yol üzerindeyim.

Zannınca Osman'ın kanının alınmasının peşindesin. Hâlbuki sen Osman'ın kanının nerede döküldüğünü biliyorsun. İstiyorsan git oradan iste.

Isırıldığını anlayınca, savaş korkusuyla ağır yükler altındaki develer gibi bağırdığını ve kendi ordunla peş peşe yiyeceğiniz darbelerden, başınıza gelen musibetlerden, sürekli kayıp vermenizden sızlanarak beni Allah'ın kitabına davet ettiğinizi görür gibiyim. Hâlbuki o ordu, (Allah'ın kitabını inkâr eden) inatçı kâfirler veya biatinden el çeken hainlerdir.¹

11. MEKTUP

Düşmanın üzerine gönderdiği ordusuna yazdığı mektup:

Düşmanın üzerine gittiğiniz, ya da düşman üzerinize geldiği zaman, karargâhınızı yüksek yerlerin önlerine, dağ eteklerine, nehirlerin kenarlarına kurun; hem oralardan faydalanır, hem de düşmanın şerrinden korunursunuz. Savaşı bir ya da iki cepheden sürdürün. Düşmanın, korktuğunuz ya da sizin için güvenli olan bir yerden baskın yapmaması için dağ zirvelerine, yüksek tepelere gözcüler dakin. Bilin ki, ordunun

1- *Kitabu Siffin*, Nasr bin Mezahim; *Tarih-i Dimeşk*, İbn Asakir; *Ensabu'l-Eşraf*, s.279, Belâzurî; *el-İkdu'l-Ferid*, s.2, s.33, İbn Abdurabbih

öncüleri, ordunun gözleridir; öncülerin gözleri de, onların (öncüler) öncüleridir. Ayrılmaktan sakının; konakladığınız zaman topluca konaklayın, harekete geçtiğinizde de hep beraber hareket edin. Geceleyin, etrafınıza mızraklar dikin (mızrakçılar ordunun etrafında nöbet tutsun), uykunuz suyla ağzınızı çalkalamanız gibi (hafif ve tadımlık) olsun.¹

12. MEKTUP

Ma'kıl b. Kays er-Riyahî'yi üç bin askerle öncü olarak Şam üzerine gönderirken ona tavsiyesi:

Kendisinden başka sığınıp varacağı olmayan ve mutlaka huzuruna çıkacağı Allah'tan sakın. Ancak seninle savaşanla savaş. Askerlerin ile sabah ve akşam serinliğinde hareket et, öğlen sıcaklığında konakla. Hızlı hızlı hareket ederek askerlerini yorma. Onları gecenin başlangıcında yürüyüşe geçirme. Çünkü Allah, o zamanı hareket vakti değil, dinlenme ve konaklama vakti kılmıştır. O hâlde gece vakti bedenini rahatlat, bineğini dinlendir. Durup dinlendikten sonra seher vakti geldiğinde ya da şafak söktüğünde Allah'ın bereketiyle yürü.

Düşmanla karşılaştığın zaman, askerlerinin ortasında yer al. Savaşı kızıştırmak isteyen kişi gibi düşmana yaklaşma, savaştan korkan kişi gibi de uzaklaşma. Böylece emrim sana ulaşıncaya kadar bekle. Onların size olan kini, onları doğru yola çağırmadan ve onlara karşı olan sorumluluğunuzu ye-

1- *Kitabu Sıffin*, s.123, Nasr bin Mezahim; *Tuhefu'l-Ukul*, s.191, İbn Şu'be Harranî; *el-Ahbaru't-Tival*, s.166, Deynurî; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.477 ve c.21, s.98, Meclisî

rine getirmeden önce sizi tahrik ederek saldırıya geçirmesin.¹

13. MEKTUP

Ordunun iki komutanına (Ziyad b. Nadr ve Şureyh b. Hani'ye) yazdığı mektup:

Size ve emriniz altındakilere, Malik b. Hâris el-Eşter'i komutan tayin ettim. Onu dinleyip, itaat edin. Onu zırh ve kalkan edinin. Çünkü O, gevşeme ve hataya düşme hususunda güvenilen birisidir, tez davranılması gereken yerde ihtiyatlı davranacak, ihtiyatlı davranılması gereken yerde de acele edecek kimselerden değildir.²

14. MEKTUP

Sıffin'de düşmanla karşılaşmadan önce ordusuna tavsiyeleri:

Onlar savaşa başlamadan, siz savaşa başlamayın; çünkü Allah'a hamdolsun, siz hüccet üzeresiniz (doğru yoldasınız). Onlar başlayıncaya kadar beklemeniz, sizin için onların aleyhine başka bir delildir. Allah'ın izniyle düşman bozguna uğradığı zaman kaçanları öldürmeyin, kendilerini koruyamayanlara zarar vermeyin, yaralıları katletmeyin, liderlerinize veya şahsınıza sövseler bile, kadınlara eziyet etmeyin. Çünkü onların (savaşı yönlendirme açısından) akılları, nefisleri ve güçleri zayıftır. Gerçekten biz, müşrik kadınlardan

1- *Kitabu Sıffin*, s.198, Nasr bin Mezahim

2- *et-Tarih*, c.5, s.238 ve c.6, s.3361, Taberî; *Kitabu Sıffin*, s.135, Nasr bin Mezahim; *et-Tarih*, c.2, s.170, Yakubî; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.478, Allâme Meclisî

bile el çekmekle emrolunduk. Cahiliye döneminde de bir kimse taş ya da sopa ile bir kadına saldırsa, bu hareket kendisi için ve sonra da torunları için yüz karası sayılırdı.¹

15. MEKTUP

Düşmanla karşılaştığı zaman şöyle buyurmuştur:

Allah'ım! Kalpler sana yönelip bağlanmış, boyunlar sana uzanmış, gözler sana dikilmiş, ayaklar sana doğru hareket etmiş, bedenler sana itaat için yıpranmıştır. Allah'ım, gizli olan kötülük açığa çıktı, içlerindeki kinler kaynayıp taşı. Allah'ım, Peygamberimizin olmayışını, düşmanımızın çokluğunu, arzularımızın perişan oluşunu sana havale ediyoruz. "Rabbimiz, kavmimizle aramızı hak ile aç! Açıların en hayırlısı sensin."^{2/3}

16. MEKTUP

Düşmanla karşılaştığı zaman ashabına şöyle buyurmuştur:

Geriye çekilip tekrar saldırmak, geri dönüp tekrar hamle yapmak size ağır gelmesin. Kılıçların haklarını verin; vurduğunuz zaman yaralayacak ve zarar verecek şekilde hassas yer-

1- *et-Tarih*, c.6, (37. yıl olayları) 3225, Taberî; *Kitabu Sıffin*, s.203, Nasr bin Mezahim; *Furu-i Kâfi*, c.5, s.38, Kuleynî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.731, Mes'udî; *el-Futuh*, c.3, s.44, A'sem Kufi; *el-Vaifi*, c.9, s.18, Feyz; *el-Cemel*, s.169, Şeyh Müfid; *et-Tarih*, c.3, s.518, Yakubî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.123, İbn Kuteybe; *el-İrşad*, s.121 ve s.127, Şeyh Müfid

2- A'raf/89

3- *Kitabu Sıffin*, s.231, Nasr bin Mezahim; *Kitabu Sıffin*, Celludi; *Kitabu Nusre*, s.182, Şeyh Müfid; *el-Cemel*, s.165, Vakıdî; *Biharu'l-Envar*, c.21, s.101, Meclisî; *el-Cemel*, s.166, Şeyh Müfid; *ez-Zikra*, Şehid-i Evvel

lerine vurun, kendinizi öldürücü yaralar açmaya, şiddetli darbeler vurmaya teşvik edin. Seslerinizi kesin; çünkü sessizlik gevşeme ve çözülmeyi uzaklaştırır. Tohumu yarana, insanı yaratana and olsun ki onlar (Muaviye ve taraftarları), Müslüman olmadılar, belki zahiren teslim oldular. Küfürlerini gizlediler, kendilerine yardımcıları bulunca da açığa vurdular.¹

17. MEKTUP

Muaviye'nin mektubuna cevap (Sıffin'de, H. 37, safer ayı):

Benden Şam'ı istemene gelince; dün seni men ettiğim şeyi bugün sana verecek deyim. "Savaş, Arap'ı yedi bitirdi; ancak yarım canlılar (ihtiyarlar, çocuklar ve kadınlar) kaldı" diyor-sun. Şunu bil ki, hak uğrunda ölen cennete; batıl uğrunda ölen cehenneme ulaşmıştır. "Savaş ve adam bakımından eşitiz" demene gelince; senin şüphelerin için çabalaman, benim yakınlığım için çabalamamdan daha fazla değerlidir. Şam ehlinin dünya hırsı da, Irak ehlinin ahirete düşkünlüğünden daha fazla değerlidir.

Şimdi de "Biz de Abdumenafoğulları'yız" sözüne gelelim; biz de öyleyiz! Fakat Ümeyye, Haşim gibi; Harb (Ümeyye'nin oğlu) da Abdulmuttalip gibi; Ebu Süfyan da Ebu Talib gibi değerlidir. Muhacir, azat edilene benzemez; soyu belli olan, soyu şüpheli olana benzemez; Hakka uyan, batıla uyan; mümin de, bozguncuya denk olamaz. Atalarının heva ve

1- *Furu-i Kâfi*, c.5, s.41, Kuleynî; *Kitabu Sıffin*, s.215, Nasr bin Mezahim; *Biharü'l-Envar*, c.8, s.626, Meclisî; *Furu-i Kâfi*, *Kitabu'l-Cihad*, Kuleynî; *el-İrşad*, s.121, Şeyh Müfid

hevesine tabi olup cehenneme düşen evlat, ne kötü evlattır!

Elimizde nübüvvet üstünlüğü var ki, onunla aziz olanı zelil kıldık ve zelil sayılana da üstünlük verdik. Allah, Arabı akın akın dinine girdirdiği ve bu ümmet, isteyerek veya istemeyerek Müslüman olduğu zaman siz de isteyerek ya da korkarak bu dini kabul ettiniz. O zamanda ise İslâm'a ilk girenler, ilk Müslümanlar olmaları itibarıyla kazanmış; ilk muhacirler üstünlükleriyle geçip gitmişlerdi. O hâlde şeytanın seni azdirmasına, sana ulaşmaya yol bulmasına fırsat verme. Ve's-Selâm.¹

18. MEKTUP

Basra'daki valisi Abdullah b. Abbas'a (H. 36, Cemel Savaşı'ndan sonra):

Bil ki Basra, iblisin indiği ve fitnelerin ekildiği yerdir! Halkına iyilikle davran ve kalplerindeki korku düğümünü çöz.

Temimoğulları'na karşı kötü ve katı davrandığın haberi bana geldi. Hâlbuki Temimoğulları ne zaman bir yiğidini kaybetse, başka bir yiğidi hemen yerini doldurur. Gerçekten ne cahiliye döneminde, ne de İslâm'da hiç kimse savaşlarda onlardan öne geçmemiştir, aynı zamanda onların bizimle akrabalıkları ve özel bir yakınlıkları vardır. Akrabalığımızı sür-

1- *Kitabu Sıffin*, s.471, Nasr bin Mezahim; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.53, Beyhakî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.118, İbn Kuteybe; *Kitabu Süleyman bin Kays*, s.174; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.520, Meclisî; *el-Ahbaru't-Tival*, s. 174, Deynuî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.22, Mes'udî; *Kenzu'l-Fevaid*, s. 201, Keracekî; *el-Futuh*, c.3, s.259, İbn A'sem Kufî; *Biharu'l-Envar*, *Kitabu'l-Fiten ve'l-Mihen*, Meclisî

dürüp kesmezsek ecir, kesersek günah kazanırız. O hâlde ey Ebu Abbas, Allah sana rahmet etsin, elinle ve dilinle işlediğin hayır ve şer işlerde onlarla uyum içerisinde ol. Çünkü ikimiz o işlerde ortağız. Hakkındaki iyimser zannım gibi ol ve bu zannım zayıflamasın. Ve's-Selâm.¹

19. MEKTUP

Valilerinden birisine (Ömer b. Ebu Seleme'ye) yazdığı mektup:

...Bölgedeki çiftçiler ve köylüler, onlara sert davrandığın, katı muamele ettiğin, aşağılayıp zulmettiğin için seni şikâyet ettiler. Baktım, inceledim ve müşrik oldukları için yaklaşıp dost edinilmeye layık değillerse de; verdikleri ahit dolayısıyla (İslâm'ın korumasında oldukları için) uzaklaştırılmaları, zulüm ve baskı ile idare edilmeleri de doğru değildir.

O hâlde Allah'ın izniyle, bir yanı şiddetle örülmüş olan yumuşaklık örtüsüyle onları ört. Gerekir de sert davranırsan, bir yandan da merhametli ol. Ne kendine fazla yaklaştır, ne de fazla uzaklaştır.²

20. MEKTUP

Basra, Ahvaz, Fars, Kirman... valisi Abdullah b. Abbas'ın Basra'daki yardımcısı Ziyad b. Ebih'e yazdığı mektup:

1- *Senaateyn*, s.277, Ebu Hilal Askerî; *İcazu'l-Kur'ân* c.1, s.103, Bakıllanî; *et-Teraz*, c.1, s.219 ve 412, Seyyid Yemanî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.158, Belâzurî; *Biharu'l-Envar*, c.9, s.636, Meclisî; *Kitabu Siffin*, s.57 Nasr bin Mezahim

2- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.162, Belâzurî; *et-Tarih*, c.2, s.19, İbn Vazih; *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.179; *Biharu'l-Envar*, Kitabu'l-fiten, Meclisî

Allah'a doğru söyleyen biri olarak yemin ederim ki Müslümanların ganimetlerine az veya çok hıyanet ettiğini öğrenirsem, sana öyle şiddetli davranırım ki malın azalır, yükün ağırlaşır (fakirleşirsin), hakir ve zayıf hâle düşersin. Ve's-Selâm.¹

21. MEKTUP

Ziyad b. Ebih'e yazdığı mektup (H. 36):

İktisatlı davranarak israfı terk et! Bu günden yarını düşün, zaruri ihtiyacına yetecek kadar malı elinde tut. Arta kalan malları da ihtiyacın olacağı gün (kıyamet) için, azık kıl.

Sen Allah'ın yanında mütekebbir kişilerden sayılırken ondan mütevazi kişilerin ecrini mi arzuluyorsun?! Hakeza kendin nimetler içinde yüzerken, dolu ve zayıfı muhtaç bırakarak, Allah'tan sadaka verenlerin ecrini ve mükâfatını mı kazanmak istiyorsun?! Kişi geçmişteki yaptıklarıyla mükâfatlandırılır ve neyi vermişse onun karşılığını alır. Ve's-Selâm.²

22. MEKTUP

Abdullah b. Abbas'a yazdığı mektup. Abdullah b. Abbas bu mektup ile ilgili olarak, "Resulullah'ın sözünden sonra hiçbir sözden bu kadar faydalanmadım." diyordu.

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.162, Belâzurî; *et-Tarih*, c.2, s.193, İbn Vazih; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, c.2, s.201; *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.180; *et-Tarih*, c.4, s.163, Taberî; *el-Fihrist*, s.131, İbn en-Nedim; *el-Cemel*, s.210, Şeyh Müfid; *Kitabu Siffin*, s.192, Nasr b. Mezahim

2- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.169, Belâzurî; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, c.1, s.582, Ahmed Zeki Safvet

...İnsan (bilgisizliğinden dolayı) bazen kendisine mukadder olan bir şeye kavuştuğunda sevinir ve bazen de kendisine mukadder olmayan bir şeyi kaybettiğinde üzüdür. O hâlde sevincin ahiretten elde ettiklerine, üzüntünün ise ahiret için kaybettiğine olsun. Dünyada elde ettikleriyle fazla sevinip neşelenme, elden kaçırdıkların için de acı çekip ağlayıp sızlanma ve bütün kaygın ölümden sonrası için olsun.¹

23. MEKTUP

İbn Mülcem tarafından yaralandıktan sonra vefat etmeden önceki bir vasiyeti (ramazan, h. 40):

Sizlere vasiyetim: Allah'a hiçbir şeyle şirk koşmayın ve Muhammed'in (s.a.a) sünnetini kaybetmeyin. Bu iki direği ayakta tutun ve bu iki lambayı yakıp aydınlatın. Böylece kınanmaktan uzak olursunuz.

Dün ben sizlerle birlikteydim; bugün sizlere bir ibretim ve yarın da sizlerden ayrılacağım. Eğer yaşayacak olursam kanımın velisi benim; şayet ölürsem bu, üzerime hak olan vadedir. Affedecek olursam, af benim için Allah'a yakınlık, siz-

1- *Kitabu Sıffin*, s.107, Nasr b. Mezahim; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.240, Kuleynî; *el-Mecalis*, s.187, Sealibî; *Emali*, c.2, s.96, Ebu Ali Kali; *et-Tarih*, c.2, s.148, İbn Vazih; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.142, İbn Abdurabbih; *Kutu'l-Kalb*, c.1, s.158, Ebu Talib-i Mekkî; *Ensabu'l-Eşraf*, s.117, Belâzurî; *el-Muhazerat*, c.2, s.173, Rağib el-İsfahanî; *Düsturu Mealim'i-Hikem*, s.96; Kadı Kudaî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.160; Sibî b. Cevzî; *Aynı'l-Edeb ve's-Siyaset*, s.210, İbn Huzeyl; *et-Teraz*, c.2, s.370, Seyyid Yemanî; *İcazu'l-Kur'ân*, s.195, Bakıllanî; *Kâmil*, c.2, s.304, Muberrid; *el-Vaîfî*, c.3, s.54, el-Feyz; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.179, İbn Miskeveyh; *Tuhefu'l-Ukul*, s.200, İbn Şu'be el-Harranî; *et-Tarih*, c.2, s.181, Yakubî; *Menakıb*, s.27, Harezmi

ler için de iyilik ve sevaptır. O hâlde affedin! "Allah'ın sizleri affetmesini istemez misiniz?"¹

Vallahi ölüm konusunda ne nefret ettiğim bir sürprizle karşılaştım ve ne de hoşlanmadığım bir şeyi gördüm. Şimdi ben geceleyin su arayan kimsenin suya kavuştuğu, isteyenin muradına erdiği gibiyim. "Allah katında olan, iyiler için daha hayırlıdır."^{2/3}

Seyyid Razî diyor ki: Geçmiş hutbelerde (149. Hutbe) buna benzer sözler söylenilmiştir. Ama bazı farklılıklar olduğundan dolayı burada da zikrettik.

24. MEKTUP

Sıffin'den ayrıldıktan sonra malların ne yapılacağı hakkında yazmış olduğu mektup (20 Cemadiyelevvel H. 37):

Bu; Allah'ın kulu Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib'in Allah'ın rızasını kazanmak için, kendinden sonra malları hakkında nasıl davranılacağı konusundaki emridir; Allah bundan dolayı Onu cennetinde karar kılsın ve orada rahatlığa kavuştursun.

...Hasan b. Ali, bu vasiyeti yerine getirir, marufla bunlardan faydalanır ve yine bir şekilde harcamalarda bulunur. Eğer,

1- Nur/22

2- Al-i İmran/198

3- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.299, Kuleynî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.436, Me'sudî; *İsbatu'l-Vasiyye*, s.103, Me'sudî; *et-Tarih*, c.12, s.211, İbn Esakir, elyazması; *el-Vafi*, c.1, s.80, el-Feyz; *Haraic*, s.18, Ravendî; *Tarih-i Hulefa*, s.184, Suyutî

Hasan'a bir şey olursa, o zaman Hüseyin yaşıyorsa ondan sonra da bu işi o üstlenir. Hasan'ın yaptığı gibi işleri aynı şekilde yürütür.

Ali'nin bıraktığı malda, Fatıma'nın iki oğlu ile Ali'nin (diğer) oğulları eşittirler. Ben Fatıma'nın iki oğlundan vasiyetimi uygulamalarını; sadece Allah'ın rızasına erişmek, Resulullah'a yaklaşmak, onun makamını yüceltmek ve yakınlığının şerafetinden dolayı istedim.

Mallarımın üzerinde tasarruf hakkına sahip olan kimseye; bu malları aldığı gibi korumasını ve onun (hurma ağaçlarının) meyvelerinden emrolunduğu gibi infak etmesini ve bu köylerdeki hurma ağaçlarının fidanlarından birini dahi satmamasını, böylece bu fidanların bütün hurmalığı kaplamasını şart koşuyorum.

Çocuğu olan veya hamile olan cariyelerim ise çocuğuna bırakılır ve bu, çocuğun hakkıdır. Çocuk ölür de kendisi yaşarsa artık o hürdür, kölelikten kurtulmuş, özgür olmuştur.¹

Seyyid Razî ise şöyle diyor: Hz. Ali'nin bu vasiyetindeki "ella yebie min nehliha vediyeten" cümlesinde yer alan el-vediyeye kelimesi "hurma fidanı" anlamındadır ve çoğulu da "vediyyun" dur. Aynı zamanda "hetta tuşkilu erzuha girasen" cümlesi de sözün en fesih ve açık olanıdır. Maksat ise içinde hurma fidanlıklarının çok olduğu yer anlamındadır. Öyle ki gören kimse onu tanıdığından başka bir şekilde bulur, tanımakta zorlanır ve onun başka yer olduğunu sanır.

1- *Furu-i Kâfi*, c.7, s.49, Kuleynî; *et-Tehzib*, c.2, s.375, Şeyhu't-Taife Tusî; *Biharul-Envar*, c.9, s.662, Meclisî, *Cemheretu Resailu'l-Arab*, c.1, s.606

25. MEKTUP

Hz. Ali, bu mektubu H. 36 yılında sadaka (zekât) işlerini yürütmesi için tayin etmiş olduğu kişiye yazmıştır:

Seyyid Razî ise şöyle diyor: Biz İmam'ın küçük veya büyük; önemli veya önemsiz tüm işlerde hakkı ikame etmeye verdiği önemi ve nasıl adalette hükmettiğini göstermek için vasiyetinin bir bölümünü burada zikrediyoruz:

Bir olan, hiçbir ortağı olmayan Allah'tan korkarak git, hiçbir Müslümanı korkutma, istemiyorsa topraklarına girme, onun malından Allah'ın hakkı dışında fazla bir şey alma, bir kabileyeye varınca evlerine gitmeden sularının başına git, sonra vaka ve sükûnetle onlara doğru hareket et, yanlarına varınca da selâm ver ve selâm vermekte kusur etme. Sonra "Ey Allah'ın kulları! Allah'ın velisi ve halifesi, mallarınızdaki Allah'ın hakkını almam için beni gönderdi. Mallarınızda Allah'ın velisine vereceğiniz Allah'ın hakkı var mı?" de. Birisi yok derse, ısrar etme; hakkını verecek kimseyi bulduğun zaman da onu tehdit edip korkutmadan, kaba davranmadan, usulsüz muamele etmeden onunla beraber git. Altından, gümüşten ne verirse al. Davarı, devesi varsa, hayvanların bulunduğu yere sahibinin izni olmadan girme. Çünkü onların çoğu sahibinin malıdır. Oraya girdiğinde zorbalıkla girerek sahibine eziyet etme. Hiçbir hayvanı ürkütüp korkutma, sahibini de o hayvandan dolayı tedirgin etme. Malı ikiye böl, sahibi hangi kısmı almak isterse onu almasına müsaade et, hangisini seçtiyse ona karışma. Geri kalanı da tekrar ikiye böl ve yine, onu iki bölükten birini almakta serbest bırak. Seçtiği, almak istediği hayvanlara dokunma. Böylece geriye Allah'ın hakkı kalıncaya kadar ayırmaya devam et ve

bu şekilde Allah'ın hakkını ondan al. Eğer böldüğünü bozmanı isterse, is-teğine uy. Sonra, onları birbirine karıştır. Yine ilk yaptığın gibi yap, Allah'ın hakkı olanı alıncaya kadar bu işleme devam et. Yaşlı, işten düşmüş, hastalıklı ve özürlü olan hayvanı (zekât olarak) alma. Aldığın malları da ancak dininden e-min olduğun, Müslümanların mallarına yumuşak ve iyi dav-ranacak birine teslim et ki Müslümanların velisine (salim bir şekilde) ulaştırısın ve o da Müslümanlar arasında taksim et-sin. (Malların sağlam ulaşması için) Ancak onların iyiliğini isteyen, müşfik, koruyan ve emin olan, sert davranıp zarar vermeyen, malı koşturarak yormayan kişiyi vekil yap. Sonra, yanında toplanan malı da hemen bize yolla, biz de Allah'ın emrettiği yerde sarf edelim.

Malı ulaştırmak için gönderdiğin emin memuruna, deveyi yavrusundan ayırmamasını, yavruya zarar vereceğinden dolayı annenin bütün sütünü sağmamasını, develere binmede adil davranmasını, yorgunları dinlendirmesini, yürürken tökezleyen, yürümekte güçlük çeken hayvanları yavaş yürütmesini tembih et. Suyu rastlayınca sulasın, otağı bol olan yerden kuru yol kenarına sürmesin, zaman zaman o hayvanları dinlendirsin, sulak otlak yerlerde sulayıp otlatarak getirsin. Böylece Allah'ın izniyle bize semiz, yorulmamış, sağlam, dinç hâlde gelsinler ki, Allah'ın kitabına, Resulü'nün (s.a.a) sünnetine göre taksim edelim. Allah'ın izniyle bu, senin için ecir bakımından daha büyük ve olgunluğuna daha yakın bir iştir.¹

1- *Furu-i Kâfi*, c.3, s.536; *el-Garat*, İbn Hilal-i Sakâfi; *Müstedreku'l-Vesail*, c.1, s.516, Muhaddis Nuri; *Biharu'l-Envar*, Bab'uz Zekât, Meclisî; *el-Meknea* s.524, Şeyh Müfid; *et-Tehzib*, c.1, s.386, Şeyh Tusî; *Rebiu'l-Ebrar*, 52. Bab, Zemahşerî; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.641, Meclisî; *el-Vesaya*, s.154, Ebu Hatem Secistanî

26. MEKTUP

Zekât toplamak için gönderdiği bazı memurlarına¹yazdığı mektup:

Ona gizli işlerinde ve gözlerden saklı fiillerinde, Allah'tan başka kimsenin görmediği ve O'ndan başka bir vekilin olmadığı yerlerde Allah'tan korkmasını emrediyorum.

Ona zahirde Allah'a itaat edip, gizlide tam tersini yapmamasını emrediyorum. Zira gizli ve açığı; söz ve ameli bir olanlar Allah'ın emanetini eda etmiş, ibadetlerinde ihlâslı davranmıştır. Halkı incitmemesini, yalancı saymamasını, iftirada bulunmamasını, onların emiri olduğu bahanesiyle onlardan yüz çevirmemesini emrediyorum. Zira onlar kendisinin din kardeşleri ve Allah'ın hakkını almada yardımcılardır.

Bu zekâta, senin için de karar kılınmış bir payın ve bilinen bir hakkın vardır. Fakirlerden; takatten düşmüş, yoksul, zayıf kimselerden de ortakların var. Biz senin hakkına vefa göstermekteyiz, sen de onların hakkına vefalı ol. Eğer bunu yapmazsan, insanların pek çoğu kıyamet gününde düşmanın olur. Fakirler, miskinler, muhtaçlar, hakkından mahrum kalanlar, borçlular ve yolda kalmışların Allah katında düşmanı olduğu kimsenin vay hâline! Emanete değer vermeyip küçümseyen, hıyanetle geçimini sağlayıp, kendini ve dinini bunlardan temizlemeyen kimse, dünyada kendini horlamış ve rezillğe düşürmüştür. Ahirette ise, daha zelil ve daha rezildir. Hıyanetin en büyüğü ümmete hıyanet etmek; hile ve sahtekârlığın en kötüsü ise imamlara ve önderlere

1- Bu mektubu H. 36'da İsfahan valisi olan Mihnef b. Selim'e göndermiştir.

yapılandır. Ve's-Selâm.¹

27. MEKTUP

H. 37 yılında Muhammed b. Ebu Bekir'i Mısır'a vali tayin ettiği zaman yazdığı mektub

Onlara karşı mütevazı ol, yumuşak davran, güler yüzle muamele et. Bakışta da, görüşte de bir tut onları. Böylece büyükler kendilerine meylettiğini düşünüp onlar adına zulmetmeni istemesinler, zayıflar da adaletinden ümitsizliğe düşmesinler. Çünkü Allah-u Teâlâ sizleri, yaptığımız büyük küçük, açık gizli amelleriniz nedeniyle hesaba çekecektir. Eğer size azap ederse, siz zulmünüzden dolayı daha fazlasına layıksınız; eğer bağışlarsa bu, en büyük ikram sahibi olduğu içindir.

Ey Allah'ın kulları! Şunu bilin ki muttakiler, hem dünyanın geçici faydalarını, hem de bir müddet sonra gelecek olan ahiretin faydalarını elde ettiler. Onlar dünya ehlinin dünyadaki nimetlerine ortak oldular, fakat dünya ehli onların ahiretteki nimetlerine ortak olamadılar. Muttakiler dünyada en güzel yaşam şeklini seçtiler, dünyanın nimetlerinden en iyi şekilde faydalandılar. Üstelik onlar, dünya nimetiyle çarpılan dünya ehlinin dünyada tattıklarından da tattılar. Zalimlerin ve mütekebbirlerin aldıklarından da aldılar. Sonra karlı bir alış verişle, olgun bir azıkla oradan ayrıldılar; dünyalarında zahitliğin lezzetine kavuştular, ahirette de Allah'ın

1- *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.252, Kadı Numar; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.159, Belâzurî; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.642 ve c.20, s.22, Meclisî; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, c.1, s.456, Ahmed Zeki Safvet

komşuları olacaklarına yakın ettiler. Onların (muttakilerin) duaları reddedilmez, lezzetten de payları azalmaz.

Ey Allah'ın kulları, ölümden ve onun yaklaşmasından sakının. Ona azık hazırlamaya koyulun. O, büyük bir işle, yüce bir hadise ile hiçbir şerrin ebediyen onunla barınamayacağı bir hayırla, ya da hiçbir hayrın ebediyen onunla olamayacağı bir şerle geliyor. O hâlde cennete cennetlik amel işleyenden daha yakın, cehenneme de cehennemlik iş yapandan daha yakın kim vardır?! Siz, ölümün kovaladığınız; onun gelmesini oturarak bekleseniz de sizi alır, ondan kaçsanız da sizi yakalar. O, size gölgenizden daha yakındır. Ölüm sizi perçemlerinizden yakalar ve ardınızdan dünya dürülür.

Dibi derin, alevi çetin, azabı sürekli yenilenen cehennem ateşinden korkun. Orası; merhameti olmayıp feryadı duyulmayan, meşakkati eksik olmayan bir yurttur, Eğer gücünüz yeter de, Allah'tan korkunuzun daha şiddetli ve O'na olan ümidinizin daha iyi olmasını isterseniz; korkuyla ümidi bir araya getirin. Çünkü kulun rabbine iyi zanda bulunması, Rabbinden korkusu kadardır. İnsanların Allah hakkında en iyi zanda bulunanları, Allah'tan korkusu en şiddetli olanlardır.

Ey Muhammed b. Ebî Bekir! Bil ki seni, en fazla askerimin bulunduğu Mısır halkına vali tayin ettim. Bu sebeple ömründen bir saat kalsa bile nefesine şiddetle karşı durman, dine sarılıp bağlanman senin üzerine hak olmuştur. Halkından birini memnun etmek için Allah'ı gazaplandırma. Çünkü Allah'ın rızası her şeyin yerini tutar, lakin hiçbir şey Allah'ın rızasının yerini tutamaz.

Namazı tayin edilen vaktinde kıl; işin yokken öne alıp acele

etmeye, meşgulken de vaktinden ertelemeye kalkışma, yapacağın her şeyin namazına bağlı olduğunu bil.

Hidayetin önderiyle, sapıklığın, kötülüğün önderi; Peygamber'in dostuyla, Peygamber'in düşmanı bir ve eşit değildir. Resulullah (s.a.a) bana şöyle demişti:

"Ümmetim için müminden ve müşrikten korkmam; çünkü Allah, mümini imanı nedeniyle korur, müşriki de şirki yüzünden kahreder. Fakat sizin için kalbiyle münafık, sözleriyle âlim kimseden korkuyorum. O beğendiğiniz şeyleri söyler, beğenmediğiniz işleri yapar."¹

28. MEKTUP

Muaviye'ye cevap olarak yazdığı mektup:

...Allah'ın Muhammed'i (s.a.a), dinini tebliğ etmek için seçtiği ve ona tabi olan ashabının da kendisini desteklediğini anlattığın mektubun bana ulaştı. Allah'ın peygamberi vasıtasıyla verdiği nimetini ve içinde bulunduğumuz imtihanını bilmiyormuşuz gibi bize haber vermene şaştık doğrusu! Senin bu durumun; hurması bol olan Hecer'e² hurma götürmeye kalkan hurmacıya veya üstadına ok atmayı öğretmeye kalkan öğrenciye benzemektedir. İslâm'da insanların en üstününün, falan ve filan olduğunu zannediyorsunuz. Zikret-

1- *Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Tuhefu'l-Ukul*, c.176, Harranî; *Mecalis*, s.137, Şeyh Müfid; *el-Emali*, c.1, s.24, Şeyh Tusî; *Beşaretu'l-Mustafa*, s.52, Taberî; *Mecmua-i Şeyh Verram*, c.12 ve 489; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, c.1, s.487; *et-Tarih*, c.6, s.3246, Taberî; *el-Emali*, s.152, Şeyh Müfid; *Beşaretu'l-Mustafa*, s.52, İmaduddin Taberî

2- Hecer, Bahreyn'de hurması bol olan bir şehrin adıdır.

tiğın gibi olsa bile sana bir üstünlük gelmeyen, yokluğu seninle ilgili olmayan şeyi söylüyorsun. Üstün ve üstün olmayanın, yöneten ve yönetilenin seninle ne alakası var?! Esir edilip azat edilenlerin ve oğullarının; ilk muhacirlerin ayırt edilmesi, derecelerinin belirlenmesi, sınıflarının tanımıyla ne ilgisi olabilir? Ne kadar yazık! Vınlaması olmayan bir okun vınlaması duyuldu, kendisi hüküm altında olan biri, hüküm vermeye başladı. Ey insan! Niye durduğun yerde durmuyor, kusurunu görmüyor ve kaderin seni attığı yerde kalmıyorsun. Mağlubun yenilmesinin ve muzaffer olanın zaferinin seninle ilgisi yoktur.

Sen çok şiddetli bir şekilde şaşkınlığa düşüp, doğru yoldan sapmışsın. Görmüyor musun -elbette sana bildirmek için değil, Allah'ın bizlere verdiği nimetlerini dile getirmek için diyorum- Muhacir ve Ensar'dan bir kısmı Allah yolunda şehit oldular ve her birinin bir fazileti vardır. Amma bizim şehidimiz (Hamza), şehit olduğu zaman kendisine "Seyyidü's-Şüheda" denildi ve Resulullah onun namazını kılarken yetmiş tekbir aldı. Hakeza görmüyor musun bir topluluğun Allah yolunda ellerinin kesildiğini! Elbette her biri için bir fazilet vardır. Ama bizden de aynı şekilde eli kesilen birisine "cennette uçan¹ ve iki kanat sahibi" denildi. Eğer Allah, kişinin nefsini övmesini nehyetmeseydi, söyleyen kendisinin pek çok üstünlüklerini sayardı da müminlerin kalpleri onları se-zinler ve duyanlar inkâr edemezlerdi. Okunu ulaştıramadığın kimseyle uğraşmaktan vazgeç. Çünkü bizler Rabbimiz tarafından terbiye edilmiş kişileriz ve halk da bizim tarafımızdan terbiye edilmektedir. Eskiden beri olan izzetimiz,

1- Cafer-i Tayyar

kavminize olan üstünlüğümüz; size karışmamıza, sizden kız alıp vermemize, sizi kendimizle bir tutmamıza mani olmadı. Hâlbuki siz o seviyede değildiniz, nasıl olur da bizimle bir seviyede olabilirsiniz ki? Peygamber bizden, yalanlayan (Ebu Cehil) ise sizden; Allah'ın aslanı (Hamza) bizden, düşmanları toplayan ve savaşmak için yemin içirten (Ebu Süfyan) ise sizden; cennet geçlerinin iki efendisi (Hasan ve Hüseyin) bizden, cehennem çocukları (Mervanoğulları veya Ukbe b. Ebu Muayt'ın çocukları) ise sizden; âlemlerdeki kadınların en hayırlısı (Hz. Fatıma) bizden, odun hammalı (Ebu Leheb'in karısı) kadın ise sizdendir. Ve daha bizim lehimize ve sizin aleyhinize olan birçok husus vardır.

Bizim Müslümanlığımız meşhurdur, cahiliyedeki durumumuz da inkâr edilemez. Allah'ın kitabı, sadece bizde bulunan bazı özellikleri bir ayette şöyle toplamaktadır: **"Allah'ın kitabına göre, aralarında akrabalık bağı bulunanların bir kısmı diğerlerinden üstündür."**¹

Hakeza: **"İnsanların İbrahim'e en yakın olanları ve ona uyanları, bu peygamber ve iman eden kimselerdir, Allah müminlerin velisidir."**²

Biz bir defa yakınlık bakımından ve bir defa da, itaat bakımından üstünlüğe sahibiz. Sakife günü Muhacirler Ensar'a, Resulullah'a yakınlıklarını öne sürüp üstün geldiler. Eğer üstünlük yakınlıkla olursa, bu hak sizin için değil bizim içindir. Yok, eğer üstünlük başka bir şeyleylese, o zaman da Ensar'ın iddiası yerindedir.

1- Enfal/75

2- A'raf/3

Bütün halifelere haset ettiğimi ve onlara isyan ettiğimi iddia ediyorsun. Eğer bu iş dediğin şekildeyse sana karşı bir hata olmadı ki senden özür dilensin.

Bu, utancı sana ait olmayan bir noksanlıktır.

Yularından tutulup sürüklenen deve gibi, biate sürüklendiğimi söylüyorsun. Allah'a andolsun ki, beni kınamak isterken övdün, beni rezil etmek isterken kendin rezil oldun. Bir Müslümanın mazlum olması; dininde şüpheye, yakınında kuşkuya düşmediği müddetçe onun için bir noksanlık değildir. Bu söylediklerimle senden başkalarını kastediyorum. Fakat sana söylenmesi gereken kadarını söyledim.

Sonra, Osman'la aramızda geçen olayları dile getiriyorsun. Bunun, ona yakınlığından dolayı sana açıklanması uygun olur; hangimiz ona daha fazla düşmanlık ettik ve ölümüne sebep olduk? Acaba ona yardım edip, yerinde oturmasını ve bu olaylardan el çekmesini isteyen kişi mi, yoksa öldürülmesi için ortam hazırlayıp da başına gelecekler gelinceye kadar durup oyalanan kişi mi?

Vallahi hayır, "Allah, içinizden (halkı savaştan) alıkoyanları ve yandaşına, 'Bize katılın.' diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir."¹

Ona defalarca tekrarladığı bidatlerin kötülüğünü bildirmemden dolayı özür dilemiyorum. Eğer ona karşı kusurum onu irşat ve hidayet etmekse (bu kusur değildir) nice günahsızlar vardır ki günahla itham olunmuştur.

1- Ahzab/18

Bazen nasihat eden kimse hakkında da su-i zan edilir.

İsteğim, "Ancak gücümün yettiği kadar ıslah etmek idi. Muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımı ile. Ona tevekkül eder ve yalnız ona yönelirim."¹

Ben ve ashabıma ancak kılıçla cevap vereceğini söylemişsin. Bizleri bu şekilde ağlamanla kendine güldürdün. Abdulmuttalip Oğulları'nın kılıçtan korkup, düşmandan çekindiklerini ne zaman görmüştün?!

"Hele biraz dayan, rakibin gelecek..."

İstediğin kişi, seni isteyecek; uzaklaşacağını sandığın kişiye yaklaşacaktır. Muhacir ve Ensar'dan ve iyilikle onlara uyanlardan toplanmış büyük bir orduyla tez elden üzerine geleceğim. Hepsi kefenlerini giymiş, kuvvetli, cesur, hareket ettiklerinde tozu dumana katan bir topluluktur onlar. Bu ordunun en çok sevdiği şey, Rablerine kavuşmalarıdır. Bedir ashabının evlatları onlarla beraberdir, Haşim Oğulları'nın kılıçları yanlarındadır. Kardeşine, dayına, atana, soyuna karşı nasıl savaştıklarını da biliyorsun.

"Ve bu zalimlerden uzak değildir."^{2/3}

1- Hud/88

2- Hud/83

3- *el-Futuh*, c.2, s.961, A'sem-i Kufi; *Subhu'l-E'ş'a*, c.1, s.229, el-Kalkaşendî *Nihayetu'l-Ereb*, c.7, s.233; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.279, Belâzurî; *Cemheretu Resâili'l-Arab*, s.456; *el-İhticac*, s.95; Tabersî; *et-Tezkire*, s.37, İbn Cevzî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.17, s.326, İbn Abdurabbih; *Kitabu Sıffin*, s. 88, Nasr b. Mezahim; *el-Mustaksa*, c.2, s.99; Zemaşşerî; *Mecmau'l-Em-sal*, c.1, s.305, Meydanî (H. 518); *Biharu'l-Envar*, c.78, s.13, Meclisî

29. MEKTUP

Basra halkına yazdığı mektup:

Birlik/vahdet ipinizin kopmasından ve ayrılıklarınızın nasıl olduğundan habersiz değilsiniz. Ben suçlularınızı affettim, arkasını dönüp kaçanların üzerinden kılıcımı kaldırdım. Bana gelenlerinizi de kabul ettim. Eğer helake sürükleyen işler, zayıf ve zalimane düşünceler sizi hataya düşürüp bana muhalefet ettirerek savaşa sürüklerse, bilin ki ben ordumu hazırlamış, savaş için atıma binmişim. Eğer beni yanınıza gelmeye mecbur ederseniz, sizlere öylesine saldırırım ki Cemel Savaşı bunun yanında çok küçük kalır. Bununla beraber, içinizde itaatkâr insanların faziletlerini, nasihat edenlerin haklarını bilerek, sınırı aşır suçsuz suçlamıyor ve ahdinde duran vefalıyı da ahdi bozmakla itham etmiyorum.¹

30. Mektup

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Elinde olan şeylerden dolayı Allah'tan kork. Allah'ın senin üzerindeki hakkına bak. Hakkındaki bilgisizliğinin senin için özür kabul edilmeyeceği şeyleri tanımaya dön. Çünkü itaat için belirli alametler, aydınlık yollar, apaçık deliller ve arzu edilen bir sonuç vardır; akıllı olanlar o yoldan gider, kötü kişilerse ona muhalefet ederler. Kim o yoldan saparsa, haktan ayrılır ve şaşkınlığa düşer. Allah da onun nimetini elinden alır, ona azabını ulaştırır. Kendini kurtar, kendini! Allah sana doğru yolunu açıklamış, işinin nasıl sonuçlanacağını

1- *el-Garat*, Hilal Sakafî; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, c.1, s.579

bildirmiştir; sen işlerini hüsrarla sonuçlandırıp küfür mahal-line ulaştırmışsın. Çünkü senin nefsin seni şerre sokup, sapıklık ve helake sürüklemekte, bozguna uğratmakta ve yolunu gitgide zorlaştırmaktadır.¹

31. Mektup

Sıffin'den dönerken oğlu Hasan'a Hadirin'de² yazdığı vasiyetnamesi:

Yok olma eşiğinde bulunan, zamanın geçtiğini itiraf eden, ömrünü geçiren, zamana teslim olan, dünyayı kınayan, ölümlerin mekanında yurt tutan, yarın da oradan göçüp gidecek olan fani babadan; ulaşılmayan şeylere ulaşmak isteyen, helake uğrayanların yolundan giden, hastalıklara hedef, zamana rehin olan, üzerine musibetler ok gibi yağın, dünyanın kulu, aldanma taciri, ölüme borçlu, yokluğa esir, gamlarla sözleşen, hüznünlere kapılan, afetlere hedef olan, şehvetlere yenik düşen ve ölümlerin yerinde oturan evlada...

...Dünyanın benden yüz çevirmesinden, zamanın bana başkaldırmasından ve ahiretin bana yönelmesinden başkalarını değil, kendimi düşünmem, geride bıraktıklarımın yüz çevirmem ve halkın dertleriyle dertlendiğim gibi kendi derdimin de farkına varmam gerektiğini anladım. Bu hâl heva ve hevesimden uzaklaştırdı, bana işimin gerçeğini gösterdi, böylece içinde şaka olmayan bir ciddiyete ve yalanı olmayan bir

1- *Cemheretu Resaili'l-Arab*, c.1, s.422; et-Taraz, c.2, s.123, Seyyid el-Yemanî; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.540, Meclisî

2- Şam ile Irak arasındaki veya Şam'a bağlı Balis şehrinin etrafındaki köylerden birinin adıdır.

doğruluğa sürükledi. Seni kendimden bir parça olarak, belki de bütünümlük olarak gördüm; hatta başına bir musibet gelse bana gelmiş gibidir, ölüm sana gelmiş olsa, bana gelmiş gibidir. Senin durumunu, kendi durumum gibi bildim ve sana sağ olsam da, dünyadan göçsem de hayatında yardımcı olması için bu mektubu yazdım...

Ey oğlum! Allah'tan korkup sakınmanı, emrine sürekli itaat etmeni, kalbini zikriyle imar etmeni, onun ipine sınımsız sarılmanı tavsiye ederim. Eğer Allah'la arandaki bağa sınımsız sarılacak olursan, bu bağdan daha sağlam bir bağ var mıdır?

Kalbine öğütle hayat ver, züht ile öldür, yakini imanla kuvvetlendir, hikmetle nurlandır; ölümü zikrederek zelil kıl, yok olacağını ikrar ettir, dünyanın feci olaylarıyla basiret sahibi kıl, onu zamanın saldırısından, günlerin, gecelerin geçmesiyle oluşan kötülüklerden koru. Ona geçmişlerin haberlerini arz et ve senden öncekilerin başına gelenleri hatırlat, onların diyarlarında ve bıraktıkları eserler arasında gez, dikkatle bak! Ne yapmışlar, nerden göçüp ayrılmışlar ve nereye yerleşip konaklamışlar. Muhakkak kendi dostlarından ayrıldıklarını, diyar-ı gurbete göçtüklerini göreceksin. Az bir zaman sonra, sen de aynı onlardan biri gibi olacaksın. Öyleyse konağını (ölümden sonraki yerini) ıslah et; ahiretini dünya karşılığında satma. Bilmediğin şey hakkında konuşmayı, üzerine düşmediği hâlde söz söylemeyi terk et. Sapıklık olacağından korktuğun bir yola girme. Çünkü sapma ihtimali olan yollardan kaçınmak, o korkunç yerlere girmekten daha iyidir. Marufu emret ve ona uyanlardan ol, münkeri elinle ve dilinle ortadan kaldır. Münkeri yapanlardan tüm çabanla sakın ve uzaklaş. Allah yolunda hakkıyla cihat et. Hiçbir kına-

yıcının kınaması, seni O'nun yolundan alıkoymasın. Ne-rede olursa olsun Allah için zorluklara katlan, dinini güzel öğren. Kendini zorluklara karşı sabretmeye alıştı ki hak yolunda sabretmeye alışmak güzel bir huydur. Bütün işlerinde rabbine sığın; böylece, tam bir sığınağa, güçlü bir koruyucuya sığınmış olursun. Bir şey istersen sadece Rabbinden iste; çünkü vermek de vermemek de O'nun elindedir. Hayrı çok iste, vasiyetimi iyice anla ve sakın yüz çevirme. Çünkü sözün hayırlısı faydalı olanıdır. Fayda vermeyen ilimde hayır olmadığı bil. Faydalanılmayan bilgi öğrenilmeye layık değildir.

Ey yavrum! Yaşlandığımı, zaafımın gevşekliğinin arttığını gördükten hemen sonra sana vasiyetimi yazdım. Gönlümdekileri aktarmadan ecelim gelir, bedenimdeki gibi görüşümde de bir zayıflık olur, dünya seni kandırır yahut da heva ve heveslerine mağlup olur, buyruk dinlemez serkeş bir deveye dönersin ve öğütlerimin sende hiçbir etkisi olmaz korkusuyla önceden vasiyetimi anlatmaya koyuldum. Gencin kalbi e-kilmemiş tarlaya benzer, oraya ne eksen tutar, yeşerir. Kalbin katılaşmadan, öğütleri reddetmeden ve aklın başka şeylere yönelmeden sana edepten bir şeyler öğretmek istedim ki ciddi bir kararla o işlerin peşine düşesin, tecrübe sahiplerinin istediği ve kendilerinde denediği şeylerden nasiplenesin ve yeniden denemeye ihtiyaç duymayasın. Böylece sana edepten sadece sıkıntılara katlanarak elde ettiklerimiz ulaşacak ve bizim için karanlıkta kalan birçok mesele senin için aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

Yavrucuğum, ben benden öncekiler gibi ömür sürmediysem de, onların yaptıklarına baktım, haberleri üzerinde düşündüm, bıraktıkları eserlerini gezdim, böylece, onlardan biri

gibi oldum; belki de başlangıçtan sonuna kadar onlarla birlikte yaşamış, ömürleri benimle sona ermiş gibi oldu. Safını bulanğından, faydalısını zararlısından ayırdım. Her işin özünü ve mühim olanını senin için özetledim, en güzelini seçtim. Bilinmeyenlerini ve şaşkınlığına sebep olacakları da senden uzak tuttum. Oğlunun işlerine bakan şefkatli bir baba gibi senin işlerine baktım. Öğrenmen ve amel etmen için senin için edepten bir şeyler biriktirdim. Çünkü sen henüz ömrünün baharındasın ve önünde uzun bir yol var, iyi niyetli, temiz, pak bir ruha sahipsin.

Her şeyden önce sana ilk olarak üstün ve yüce olan Allah'ın kitabını tefsir ve teveli ile İslâm'ın şeriat ve ahkâmını, helal ve haramı ile öğretmeyi kararlaştırdım. Başka şeylerle ilgilenmedim.

İnsanların şimdi ihtilafa düşmesine ve görüşlerinin bulanmasına sebep olan şeylerin seni de hataya düşürmesinden korktum. İlk önce seni bu yola çekmek istemedim. Ama seni kurtuluşun olmadığı birtakım işlere teslim etmektense, inançlarını sağlam kılmak için çalışmayı daha uygun gördüm. Allah'tan doğru yolu bulmada, yöneldiğin hedefe ulaşmakta sana başarı vermesini dilerim. İşte bu, sana bıraktığım vasiyetimdir.

Ey oğlum! Şunu bil; vasiyetimden alacağın şeylerden benim için en sevimli olanı, Allah'tan korkman, sadece farz ettiği şeylerle yetinmen, senden önce gelip geçen atalarının ve hanedanından salih olanlarının yolundan gitmendir. Tıpkı senin kendi görüşlerini gözden geçirmen gerektiği gibi, onlar da kendi görüşlerini gözden geçirmişler ve senin düşün-

düğün gibi düşünmüşlerdir. Sonra iyi olarak bildikleri şeyleri yerine getirdiler, sorumlu olmadıkları şeylere sarılmaktan vazgeçtiler. O hâlde nefsin onlara uymak istemez de, onlar gibi bizzat gerçekleri bulmak isterse, her şeyi ilim ve anlayış üzere elde etmeye çalış; şüphelere, faydasız çekişmelere koyularak değil. Bu yola girmeden önce, Allah'ın yardımını iste; başarı elde etmek için O'na yönel; Seni şüpheye düşüren ve sapıklığa sürükleyen her şeyden sakın. Kalbinin saflığa ulaştığına iyice inanırsan, boyun bükerek ve bütün gücünle bu konuya odaklanırsan, sana açıklayıp anlattıklarına bak. Sevdiğin şeylere erişemez ve görüşüne fikir esenliğine kavuşamazsan; gözü görmeyen deve gibi bilmeden adım attığını, karanlıklara dalıp gittiğini bil. Hataya düşen ve hak ile batılı karıştıran kimse, dini talep etmemektedir; bu gibi şeylerden de el çekmesi daha iyidir.

Oğlum, vasiyetimi iyi anla. Şunu bil ki ölümün sahibi, hayatın da sahibidir. O yaratanın ve öldürenin ta kendisidir, yok eden, tekrar döndürendir, dertlerle imtihan edip derdi giderendir. Dünya fakat Allah'ın nimet ve imtihan yeri kıldığı, ahiret için sınanma yurduudur. Ya da O bilmediğimiz başka bir şey için dilemiştir.

Bu işlerden biri seni aciz bırakırsa, bu durumu ona bilmediğine yor. Çünkü sen, önce cahil olarak yaratıldın, sonra bilgi sahibi kıldın. Bilemeyeceğin, ne yapacağını şaşıracağın nice iş vardır ki, ilk etapta onlarla görüşün şaşar, basiretin sapsar; ama daha sonra görür tanırırsın. Seni yaratana, güzel şeykillendirip rızıklandırana bağlan, kulluğunu ona has kıl, isteğin O'na yönelsin, korkun O'ndan olsun.

Ey oğlum! Şunu bil ki hiç kimse, Allah'tan Resulün (s.a.a) getirdiği gibi haber getirmemiştir. Onu, mutluluğu sağlayan rehber ve kurtuluşa götüren lider olarak kabul et. Ben sana öğüt vermekte kusurlu davranmadım. Muhakkak sen ne kadar çabalarsan çabala, benim seni düşündüğüm kadar sen kendini düşünemezsin.

Ey oğlum! Bil ki, eğer Rabbinin ortağı olsaydı, sana onun da elçileri gelirdi; onun tasarrufunun ve iktidarının izlerini görür, yaptıklarını, sıfatlarını tanırdın. Fakat O, kendini vasfettiği gibi, tek bir ilâhtır. Hiç kimse O'na mülkünde karşı çıkmaz. Ebediyen zeval bulmaz, sürekli olacaktır. İlki olmaksızın her şeyden evveldir; nihayeti olmaksızın her şeyden sonradır. Allah, rububiyetinin kalp ve göz kuşatılmasından daha büyüktür. Bunu kavradığın zaman, senin gibi gücü az, değeri küçük, aczi çok, rabbine ihtiyacı büyük kişinin; O'nun itaatini istemekte, azabından korkmakta öfkesinden çekinmekte nasıl davranması gerekiyorsa öyle davran. Çünkü O, sana ancak iyi şeyleri emreder; çirkin şeylerden de alıkoyar.

Ey oğlum! Sana dünyaya, durumuna, zevalini ve elden ele geçişine dair haberleri bildirdim. Ahiretten ve ahiret ehli için orada hazırlanan şeylerden seni haberdar ettim. İbret alman, ona göre davranman için de ikisine -cennet ve cehennem- dair misaller getirdim. Dünyayı deneyen kimsenin durumu; harap, kıtlık, darlık bir yerden, evi mamur ve geniş, otağı bol yere yolculuk edene benzer; yolun zahmetine, arkadaşlarından ayrılığına ve yolculuğun meşakkatlerine, yemeğin yabanlığına katlanır, sonra, genişlik ve bolluk diyarı yurtlarına, yerleşecekleri evlerine gelirler. Artık çektikleri zorlukları kolay ve yaptıkları harcamaları da zarar da görmezler. Onlar

için kendilerini evlerine ve varacakları yurtlarına yaklaştıran şeyden daha sevimli bir şey yoktur.

Dünyada aldanan kimsenin durumu ise, nimeti bol, mamur bir konaktan; harap, kıtlıktan kupkuru kesilmiş bir yere göçen topluluğa benzer. Onlar için önce buldukları yerden ayrılmak kadar kötü, ansızın öyle bir yere gitmek kadar ikrah verici hiçbir şey yoktur.

Ey oğlum! Nefsini kendinle başkaları arasında tartı hâline getir; kendin için sevdiğin şeyleri başkası için de sev, kendin için kerih gördüğün şeyleri başkaları için de kerih gör. Zulme uğramayı sevmediğin gibi, kimseye de zulmetme. Nasıl, sana iyi davranmalarını istersen, sen de iyi davran. Başkalarında çirkin gördüğün şeyi, kendin için de çirkin gör; onlar yaptıklarıyla seni hoşnut ettikleri gibi, sen de onları razı et. Bildiğin az bile olsa, bilmediğini söyleme. Sana söylenmesinden hoşlanmadığın şeyi de başkalarına söyleme. Şunu da bilesin ki, kendini beğenmek, gerçeğin düşmanı ve aklın afetidir. Bütün gayretinle çalış çabala; lakin başkaları için mal biktiren kimselerden olma. Hedefine iletiltiğin zaman Rabbine şimdi olduğundan daha çok huşu içinde ol!

Önünde uzun ve aşılması zor bir yol olduğunu bil. Bu yolu kat etmek, güzel bir şekilde istekli olmayı gerektirir. O hâlde, gücünün yettiği kadar azık hazırla. Ama yükünün hafif olması gerek, sırtına da gücünü aşan yükü yükleme, yoksa ağırlığı altında ezilirsin. Yoksul kimselerden kıyamet gününe kadar azığını yüklenecek ve kıyamette ihtiyacın olacağı günde sana geri verecek birini bulduğun zaman bunu ganimet bil, ona yükle, çokça yardımda bulun. Belki son-

ra yar-dım etmek istersin de bulamazsın. Sen zenginken borç isteyene ganimet sayıp ver ki, o da senin zorluk gününde karşılığını ödesin.

Önünde sarp, çıkılması zor bir geçit olduğunu bil. Orada hafif olanın durumu, ağır olanunkinden daha iyidir; yavaş gidenin durumu, çabucak göçenlerinkinden kötüdür. Oradan ya cennete ya da cehenneme varılır. O hâlde oraya inmeden önce azık edin, bir konak hazırla; zira ölümden sonra O'nun rızasını dilemenin faydası yoktur; dünyaya geri dönmek de mümkün değildir.

Yere ve göklere tasarruf eden, af dileyip dua etmene izin vermiş, kabul etmeyi de üzerine almıştır. Vermesi için istememi, merhamet etmesi için de merhamet dilemeni emretmiştir. Seninle arasına engel olacak bir kimseyi koymadı. Kattında bir şefaataçıye muhtaç etmedi, kötü işlerinden sonra tövbe etmeni yasaklamadı. Cezalandırmada acele etmedi. Dö-nünce kınamadı, rezil rüsva olmayı hak ettiğinde rezil rüsva etmedi, tövbeyle yönelişinin kabulünde sana şiddetli davranmadı. Günahın sebebiyle zorluğa düşürmedi, rahmetiyle seni ümitsizliğe düşürmedi. Aksine, suçundan yüz çevirmeni bir iyilik saydı; yaptığın kötülüğe misliyle, ettiğin iyiliğe de on misliyle karşılık verdi. Sana tövbe ve hoşnutluk kapısını açtı. Çağırдыңın zaman seslenişini duyar; fısıltıyla yalvardığın zaman da fısıldadığını işitir. O hâlde ihtiyacını O'na söyle, gönlündekini aç, dertlerini şikâyet et. Sıkıntılarını gidermesini iste, işlerinde O'ndan yardım dile. Rızkın bolluğu, bedenin sıhhati, ömrün uzunluğu gibi O'ndan başkasının veremeyeceği şeyleri rahmet hazinlerinden ihsan etmesini iste. İhtiyacını istemeye izin vererek hazinelerinin anahtarını eli-

ne vermiştir. İsteddiğin zaman dua ile nimet kapılarını açar, kurak yerleri sulayıp hayat vermek için rahmetini istersin. İcabeti gecikti diye ümitsizliğe düşmemelisin. Çünkü ihsan, niyetle birdir. Pek çok kez, isteyenin ecri artsın, arzulayana daha çok verilsin diye icabet gecikir. Bazen de bir şey istersin verilmez; fakat bu dünyada ya da ahirette daha hayırlısı verilir. Veya verilmemesi senin yararına olmuştur. İsteddiğin pek çok şey vardır ki, eğer verilirse dinin helak olur. O hâlde güzelliği sana kalıp zorluğu senden uzaklaşanı isteyen kimse ol. Mal, sana kalmaz; sen de malına ebediyen sahip olmazsın.

Ey oğlum! Dünya için değil, ahiret için yaratıldığını bil. Hayat için değil, ölüm için; beka için değil, yok olmak için var edildin. Ne kadar kalacağını bilmediğin bir evde, alınıp götürüleceğin bir durakta, ahirete varacağın bir yoldasın. Sen, korkan kimsenin kurtulamayacağı, isteyenin er geç kavuşacağı, sonunda mutlaka tadacağı ölümün avısın. Seni helak etmesinden kork; günah bir işle uğraşıp tövbe ederim ümidinde iken ölümün tövbe ile arana girmesinden ve kendini böylece helak etmekten sakın.

Ey oğlum! Ölümü anmayı çoğalt, birden bire saldırıya geçişini ve ölümden sonraki olayları düşün. Ölümü hep önünde bil, gafil olma; ölüm, seni gitmeye hazır, güçlü bir hâlde bulsun; ansızın gelerek seni yenip helak etmesin. Dünya ehlinin dünya ile avunup, ona bağlanması sakın seni aldatmasın. Allah, sana dünyayı anlattı, dünya da kendini tanıttı, kötülüklerini açıp gösterdi. Dünya ehli, ancak havlayan köpekler, av peşinde koşan canavarlardır. Biri diğerini ısırır; üstün olan zayıf olanı yer; büyüğü küçüğünü kahreder; ona galip

gelir. Dünya ehli; bazıları ayakları bağlanmış, bazıları ise serbest bırakılmış develer gibidir. Akıllarını kaybetmiş, meçhule dalıp gitmişlerdir; başıboş sarp vadilerde yürümekte, afetlerde otlamaktadırlar. Ne onları gözecek birisi, ne de yayıp otlatacak çobanları var. Dünya, onları körlük yoluna sürüp, hidayetin aydınlattığı gözlerini aldı da şaşkınlık içinde dünyaya daldılar, nimetine gark olup onu rab edindiler. Dünya onlarla, onlar da dünya ile oynarlar ve ahireti de unuturlar.

Biraz dikkatlice bak, karanlık perdesi kenara çekilmekte, sanki mahfeler geldi gibi, koşanlar geçmişlerin kervanına mutlaka ulaşır. Ey oğlum! Şunu bilesin; bineği geceyle gündüz olan kişi, duruyor olsa bile gider, oturup dinleniyor olsa da mesafe kat eder.

Emeline ulaşmayacağını, ecelinden kaçamayacağını, senden öncekilerin olduğu yolda olduğunu yakinen bil. İsteklerini azalt, rahat ol, geçimini isteme hususunda iyi çalış. Zira nice istekler insanı elindekinden eder. Her çok isteyen, rızıklanmaz; istediği ideal olan ve güzelce isteyen de mahrum kalmaz. Nefsin, seni isteklere yöneltse bile nefsinin bütün aşağılıklardan üstün tut. Zira kendinden verdiklerini bir daha elde edemezsin. Sakın başkalarına kul olma; çünkü Allah seni hür olarak yarattı. Şerle ulaşılan hayır, hayır değildir. Güçlkle ulaşılan kolaylık da kolaylık değildir.

Tamah bineğiyle yola çıkmaktan sakın! Çünkü o, seni süratle helak suyunun başına götürür. Eğer güç yetirebilirsen, Allah'la aranda bir velinimetin olmamasını sağla. Çünkü sen, kısmetine ulaşacak, payını alacaksın. Hepsisi de Allah katında olmakla beraber, Allah'tan gelen az şey halktan gelen çok

şeyden daha büyük ve daha yücedir.

Sessiz kalışınla kaybettiklerini telafi etmen, konuşmanla kaybettiklerini telafi etmenden daha kolaydır. Kabin içindekini korumak, ağzını sıkı kapamakla mümkündür. Elinde bulunanı korumak, başkasının elindekini istemekten daha sevimlidir bana. Ümitsizliğin acısı, insanlardan bir şey istemekten; iffetli olarak çalışıp geçinmek, günahla dolu zenginlikten daha hayırlıdır. Kişi kendi sırrını, en iyi kendisi korur. Pek çok çalışan kimse nasıl bir zarara doğru koştuğunu bilmez. Çok konuşan saçmalar; düşünen kimse basiret kazanır. Hayırlılarla arkadaşlık et ki onlardan biri sayılasın. Şerlilerden sakın ki onlardan sayılmayasın. Yiyeceklerin en kötüsü haram yemektir! Zulmün en kınanmış, zayıflara yapılandır. Yumuşaklık, sertlik sayıldığı zaman, sertlik de yumuşaklık sayılır. Bazen ilaç, ölüme sebep olur; bazen de hastalık ilaç olur. Bazen kendisinden nasihat beklenmeyen kimse güzel nasihat eder, bazen de nasihat eden kimse ihanet eder. Arzulara kapılıp bel bağlamaktan sakın; çünkü arzular, ahmakların sermayesidir. Akıl, tecrübeleri korumaktır. En hayırlı tecrübe, sana öğüt veren tecrübedir.

Sıkıntıya düşmeden fırsatları değerlendir. Her isteyen isteğine kavuşamaz, her giden de geri dönmez. Azığı yitirmek ve ahireti bozmak fesattandır. Her işin bir sonucu vardır; senin için nasıl takdir edilmişse öyle gelecektir. Ticaretle uğraşan tehlikededir. Nice az şey, çok olan şeyden daha verimlidir. Aşağılık dostta ve itham edilen yardımcıda sana hayır yoktur. Zaman sana teslim oldukça sıkıcı olma, fazla kar elde etmek için tehlikeli şeylere atılma. Sürekli inatçı bineğinin dizginlerini koparmasından sakın. Kardeşin senden ayrılınca

ona bağlan, yüz çevirince lütuf ve yakınlık göster, cimrilik edince cömert davran, uzaklaşınca yaklaş, şiddetlenince yumuşa, suç işleyince özrünü kabul et. Böylece sen onun kölesi, o ise senin nimet sahibin gibi olsun. Bunu gerekmeyen yerlerde ve ehli olmayan kimselere yapma. Dostunun düşmanını dost sayma; dostunla düşman olmana sebep olur. Ona ister iyi gelsin, ister kötü, kardeşine öğüt ver, ihlâs ile söyle. Öfkeni yut; ben, onu yutmak kadar sonucu tatlı, akıbeti haz verici başka bir yudum görmedim. Sana sertlik gösterene karşı yumuşak davran, belki o da yumuşar. Düşmanına iyilik ve lütufla muamele et; bu, iki zaferin (intikam veya affın) en tatlısıdır. Dostundan ayrılmak istersen, barışmak için açık kapı bırak ki bir gün dönmek istediğinde döne bilsin. İnsanlar senin hakkında iyi zanda bulunursa sen de iyi işlerinle onların zannını doğrula. Zira bir hakkını zayi ettiğin kimse artık dostun olmayacaktır. Yakınların, senden en nasipsiz kalan kimseler olmasın, senden uzak duran kişiye rağbet etme. Dostunun dostluğu kesmesindeki delili, senin dostluğu sürdürmende delilinden daha güçlü olmasın. Sana iyilik etmekten çok kötülük etme düşüncesinde olmasın. Sana zulmedenin zulmünü gözünde büyütme; çünkü o kendisinin zararına, senin faydana çalışmaktadır. Seni sevindirenin mükâfâtı kötü davranman değildir.

Ey oğlum! Bilesin ki rızık, senin aradığın ve seni arayan olmak üzere iki kısımdır. Sen ona gitmeden o sana gelir. İhtiyaç hâlindeyken alçalmak, zenginken kabalık göstermek ne kötüdür. Dünyadan kazandığın, ahiretin için islah ettiğin kaddardır. Elinden kaçırdığına hayıflanacaksan, sana ulaşamayan her şey için de hayıflan. Olmayanı olup bitenden çıkar da anla. Çünkü işler, birbirine benzer. Sakın musibete uğra-

madıkça nasihatten faydalanmayanlardan olma. Akıllı olan, nasihatten öğüt alır ve yola gelir; hayvanlar ise ancak dayakla uslanır. Sabrın gücü ve güzel yakın ile sana yönelen dertleri, belaları kendinden uzaklaştır. İtidali bırakan zulme sapsamıştır. Arkadaş, sana akraba gibidir. Gerçek dost ise senin yokluğunda bile doğru dost olandır. Heva ve heves dert ve elemeler ortağıdır. Akrabadan da yakın olan nice uzak kimse; uzaktan da uzak olan nice akraba vardır. Garip, dostu olmayan kişidir. Hakka karşı çıkıp düşmanlık edenin yolu daralır. Gücünün sınırını bilen kudreti baki kalır. Sarılacağın sebeplerin en sağlamı, seninle yüce Allah arasındaki sebeptir. Senin durumunu düşünmeyen, düşmanıdır. Özellikle tamahın insanın helak ettiği zamanlarda ümitsiz olmak hedefe ulaşmaktır. Her ayıp aşikâr, her fırsat elde edilecek değildir. Çoğu kez, gören kişi hata ettiği hâlde, kör olan doğru yolu bulur. Kötü işler yapmayı ertele, zira istediğin zaman ona koşabilir, ulaşabilirsin. Cahille irtibatını kesmek, akıllıya katılmaktır. Kim zamandan emin olursa ona hıyanet eder; kim de ona değer verirse onu aşığılar. Her ok atan isabet ettiremez. Sultanın görüşü değiştiğinde zaman da değişir. Yolculuğa başlamadan arkadaşını, eve girmeden komşunu sor. Başkasının sana anlattığı olsa bile, güldürecek söz söylemekten sakın.

Kadınlarla (kendilerini ilgilendirmeyen hususlarda) istişare etmekten kaçın. Çünkü onların (bu konudaki) görüşleri eksik ve zayıf, azimleri gevşektir. Kadınları örtülü tut ki gözleri (yabancı) erkekleri görmesin. Zira örtü kadınları her türlü kötülükten korur. Yanlarına güvenmediğin birini göndermen, onları dışarıya salıvermenden daha kötüdür. Senden başkalarıyla görüşmemelerine güç yetirebilersen, bunu yap. Ka-

dınları güçlerini aşan işlere koşma; çünkü kadın zarif bir güldür; sert bir kahraman değil. Onları aşırı yüceltme ve başkasına şefaathçi olma hususunda tamahlandırma. Kiskanılacak yerden başka bir yerde kıskançlığa kalkışma; çünkü bu, doğru kadını eğriliğe ve iffetli kadını şüpheye düşürür. Hizmetçilerinden her birine yapması için bir iş tayin et; o zaman hizmeti birbirlerine atıp kaçınamazlar. Soyuna ikramda bulun; onlar, senin kanatlarındır, onlarla uçarsın, senin bağlı olduğun aslın, saldırıya geçtiğin ellerindir onlar.

Dinini, dünyanı Allah'a emanet et. Şu tez geçen dünyada da, az zaman sonra gelecek ahirette de akibetinin hayırlı olmasını dile. Ve's-Selâm.¹

32. Mektup

Muaviye'ye yazmıştır:

İnsanların birçoğunu azgınlığınla aldatıp helak ettin, daldığın fitne denizinin dalgalarına attın. Böylece zulüm karanlıklarına, şüphenin azgın dalgalarına daldılar. Onlar, doğru yoldan ayrılıp, toplukları üzerinde gerisin geriye döndüler ve atalarına yönelip, güvendiler. Ancak basiret sahipleri, seni tanıdıktan sonra senden ayrıldılar ve sana yardım etmekten

1- *Resail*, Kuleynî; *ez-Zevacir ve'l-Mevaiz*, Hasan b. Abdullah b. Said Askerî (Saduk'un üstatlarından); *el-İkdu'l-Ferid* (Babaların oğullara nasihatleri babında), c.3, s.155 ve 156, İbn Abdurabbih; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.3, s.362 ve c.4, s.275, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.52, İbn Şu'betu'l-Harranî; *Kitabu'l-Vesaya*, Seyyid b. Tavus; *Kitabu'l-Muhecce*, Seyyid b. Tavus; *el-Kâfi*, c.5, s.338, Kuleynî; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.56, Meclîsî; *el-Vafi*, c.1, s.48, el-Feyz; *Şerhu Gureri'l-Fevaid*, s.240, el-Heydecî; *Mecmau'l-Misal*, c.1, s.172, Meydanî

Allah'a sığındılar. Çünkü sen onları meşakatlere sürüklüyor, doğru yoldan ayırıyordun.

Ey, Muaviye! Kendin için Allah'tan kork; yularını şeytanın elinden kurtar. Dünya, senden kopup gitmekte; ahiret ise git gide yaklaşmaktadır. Ve's-Selâm.¹

33. Mektup

Mekke valisi Kutem b. Abbas'a yazdığı mektup:

Batıdaki gözetme memurum, hac mevsiminde Şam halkından kalpleri kör, işitme duyuları sağır, basiretleri doğuştan kör olan bazı insanları gönderdiğini bana yazarak bildirdi. Onlar, hakka batıl ile varmak istiyor, yaratana isyan ederek yaratığına itaat ediyorlar. Din perdesi altında dünyanın memesini sağıyorlar. Muttakilerin ve salihlerin seçtikleri ahireti, gelip geçici dünyaya satıyorlar. Hayrı, ancak işleyen kazandır. Şerrin cezasını da ancak işleyen çeker.

Oysa ileri görüşlü, ciddi, akıl sahibi, nasihat edici büyüğüne ve imamına tabi olan kimse gibi, elinde var olan bütün gücünle kıyam et.

Özür dileyeceğin işi yapmaktan sakın. Nimetlere gark olunca azma, belalara uğrayınca kendini dağıtma. Ve's-Selâm.²

1- *el-Futuh*, Ebu'l-Hasan Medainî (öl. 224); *Şerhu İbn Ebi'l-Hadid*, c.2, s.281

2- *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, c.4, s.12; İbn Meysem, c.5, s.72; Seyyid Abduzzehra Hüseyini ise, "Bu ikisinin zikredilmesi onların Nehcü'l-Belâğa dışında bir kaynağa dayandıklarını göstermektedir." demiştir; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.44

34. Mektup

Muhammed b. Ebu Bekir'in Mısır valiliğinden azledip yerine Malik b. Eşter'in tayin edilmesine canının sıkıldığını duyunca kendisine yazdığı mektup. Malik de henüz Mısır'a varmadan vefat etmişti:

Senin yerine Eşter'i vali olarak tayin etmeme canının sıkıldığını bana haber verdiler. Bunu işe ciddi olarak sarılmadığın, az çaba gösterdiğin için yapmadım. Seni hükmettiğin yerden aldım, ama daha kolay idare edebileceğin ve fazla seveceğin bir yere tayin edeceğim. Mısır'ın işlerini yönetmek üzere vali tayin ettiğim kişi bize öğüt veren, düşmanına karşı sert ve acımasız davranan bir kişiydi. Allah rahmet etsin, günlerini tamamlayıp ölümle buluştu. Kendisinden hoşnut olduğumuz hâlde vefat etti. Allah onu hoşnutluğuyla mükâfatlandırıp, ecrini kat kat versin.

O hâlde düşmanına karşı çık, tedbirle yürü, savaşırken seninle harb edene karşı çevik ol. Rabbinin yoluna çağır, Allah'tan çokça yardım dile, bu sıkıntılara karşı O, sana yeter ve başına gelen şeylere karşı sana yardım da eder inşallah.¹

35. Mektup

Muhammed b. Ebubekir'in öldürülmesinden sonra Abdullah b. Abbas'a yazdığı mektup:

...Mısır alındı, Muhammed b. Ebubekir (r.a) şehit edildi. Onu Allah katında öğüt veren bir evlat, zahmete katlanan bir vali,

1- *el-Futuh*, Medainî; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *et-Tarih*, (38. yıl olaylarında), c.6, s.3394, Taberî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.400, Belâzurî

keskin bir kılıç, kötülükleri defeden bir direk bilirim. Bu olaydan önce halkı ona katılmaya teşvik edip, ona yardım etmelerini emrettim. Onları gizli, aşikâr, tekrar tekrar çağırduğım hâlde, bir kısmı istemeyerek geldiler, bir kısmı yalan uydu-rarak, bir kısmı da evlerinde oturarak yardıma gelmediler.

Onlardan bir an önce kurtulmam için Allah'ın bana bir çıkış yolu ihsan etmesini diliyorum. Vallahi düşmanımla karşılaştığımda şahadet arzusu olmasaydı ve ölüme hazırlık yapmasaydım, bunlarla bir gün dahi olsa beraber olmayı ve karşılaşmayı ebediyen istemezdim.¹

36. Mektup

Bazı düşmanlara karşı (Yemen'e saldıran Busr b. Ebî Ertat) göndermiş olduğu ordu hakkında kardeşi Akil b. Ebu Talib'e yazdığı mektup... Bu mektup Akil'in kendisine yazmış olduğu mektubun cevabıdır:

Müslümanlardan kalabalık bir orduyu onun üzerine gönderdim. Haber ona ulaşınca, pişman olup geldiği gibi geri döndü ve kaçtı. (Ama) ordu, güneş batmak üzereyken ona ulaştı ve aralarında hızlı ama kısa çarpışmalar oldu. O çok büyük bir sıkıntıya düşmüş olduğu hâlde ve canı çıkmak üzereyken pişmanlıkla kendini zor kurtardı.

Dalalete meyleden, ayrılık ve ihtilafı seçen, kendileri dalaletin karanlığında yaşayan (hakka varmayı zorlaştıran) Kureyş'i hâline bırak. Gerçekten onlar benden önce Resulullah'a

1- *et-Tarih* (38. yıl olaylarında), c.6, s.3214, Taberî; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Kâmil*, c.3, s.178, İbn Esir

(s.a.a) karşı savaşmakta birleştikleri gibi, bana karşı savaşmakta da ittifak ettiler. Allah Kureyş'e bana yaptıklarından dolayı cezalarını versin. Onlar akrabalık bağımı kopardı ve annemin oğlunun (Resulullah'ı kastetmektedir) otoritesini benden aldı.

Savaş konusundaki görüşümle ilgili soruna gelince; benim görüşüm, Allah katına varıncaya kadar savaşı helal kılıp, onu reva görenlerle savaşmaktır. Etrafımda çok kişinin bulunması, bana izzet ve güç kazandırmadığı gibi, benden ayrılmaları da beni hüzne boğmaz.

Babanın oğlunun (yani benim), kendisini terk edip bıraksa da insanlara yalvarıp yakaracağını, zulme razı olup kabul edeceğini, kolay bir şekilde boyunduruk altına gireceğini, sırtı esnek olan binek hayvanları gibi davranacağını sanma.

Benî Selim kavminden olan şairin söylediği gibi:

Bana, "Nasılsın?" diye sorsanız, derim ki:

Zamanın zorluklarına karşı direnenlerdenim.

Yüzümde hüznün görülmesi, bana ağır gelir.

Çünkü düşman sevinir, dost ise ızdırab çeker.¹

37. Mektup

Muaviye'ye yazmıştır:

Fesuphanallah! Nefsinin hevasıyla sonradan uyduğun asıl-

1- *el-Garat*, Hilal Sakafî, *el-Ağani*, c.15, s.44, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.44, İbn Kuteybe

sız şeylere bağılılığa ne kadar da şiddetle sarılmış, şaşkınlığa tâbi olmuşsun! Hem de Allah'ın hesabını isteyeceği, kullarına delil kıldığı hakikatleri kaybedip ahitleri terk etmişsin.

Osman'a ve katillerine dair haddinden fazla ve lüzumsuz sözlerine gelince... Sen Osman'a yardımı kendin için faydalı olduğu zaman yaptın, tam yardımına ihtiyacı olduğu zaman ise onu horlayıp yardımsız bıraktın. Ve's-Selâm.¹

38. Mektup

Malik Eşter'i Mısır'a vali tayin ettiği zaman Mısır Halkına yazdığı mektup:

Allah'ın kulu, müminlerin emiri Ali'den Allah'a isyan edildiği, hakkın yok edildiği; zulüm ve işkence çadırının iyi-kötü, mukim-yolcu herkesin başına kurulduğu; marufla amel edip rahatlamamanın, münkerden uzaklaşmanın mümkün olmadığı bir çağda, Allah rızası için öfkelenen topluma.

...Size Allah'ın kullarından; korku günlerinde uyumayan, korkulu dönemlerde ihtiyatı elinden bırakmayan, kötülük işleyenlere ateşten de çetin olan bir kulu gönderiyorum. O Mezhic boyundan Malik b. el-Hâris'tir. Onu dinleyin, hakka uygun olan emrine itaat edin.

O, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır; ağzı körelmez, vurduğunda da iz bırakır. Eğer toplu olarak hareket etmenizi em-

1- *Şerh-i Mu'tezilî*, c.4, s.57; *Şerh-i Behrani*, c.5, s.81; Seyyid Abduzzehra, (*Mesadir-u Nehci'l-Belâğa* c.3, s.334'de), "Mutezili ve Behrani'nin kaynağı her ne kadar işaret etmemişlerse de Nehcü'l-Belâğa dışında bir kaynağa dayanmışlardır" demiştir; *el-İhticac*, s.97, Tabersî

rederse harekete geçin, kalıp direnmenizi emrederse kalıp direnin. Çünkü O emrim olmadıkça ne geri kalır, ne ileri gider, ne acele eder ve ne de geciktirir. O sizin hayrınızı istediğinden ve düşmanınıza karşı da şiddetli olduğundan dolayı (kendisine ihtiyacım olduğu hâlde size göndermekle) sizi kendime tercih ettim.¹

39. Mektup

Amr b. As'a yazdığı mektup:

Gerçekten sen dinini; sapıklığı aşikâr, perdesi açılıp ayıbı görünen bir kimsenin dünyasına uydurdun. O, meclisindeki saygın kimseleri ayıplar, yumuşak huylu kimseleri de sefih olarak değerlendirir. Aslanın avladığı avın artığını yemek isteyen köpeğin, onun peşinden gidip pençesine göz diktği gibi (sen de Muaviye'nin) peşinden gittin ve ihsanını diledin. Önüne bir parça atmasını umarak hem dinini hem de dünyanı kaybettin. Oysa hakka sarılıp bağlanmış olsaydın istediğine kavuşurdun.

Allah bana güç verir ve desteklerse seni ve Ebu Süfyan'ın oğlunu yaptıklarınızdan dolayı cezalandıracağım. Eğer bundan aciz olursam ve siz sağ kalırsanız, önünüzdeki ceza sizin için daha kötüdür. Ve's-Selâm.²

1- *et-Tarih*, c.6, s.394, 3394, Taberî; *el-İhtisas*, s.80, Şeyh Müfid; *el-Emali*, s.45, Müfid; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Kitabu Sıffin*, s.122, İbn Mezahim; *et-Tarih-i Yakubî*, c.2, s.170; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.3, s.257, Cahiz
2- *Kitabu Sıffin*, Nasr b. Mezahim; *el-İhticac*, c.1, s.267, Tabersî; *Tezkiretu'l-Havaas*, s.84, Sibte b. Cevzî; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.3, s.259, Cahiz; *Siret*, c.1, s.357, İbn Hişam

40. Mektup

H. 40 yılında memurlarından birine yazdığı mektup:

...Yaptığın bazı işler bana bildirildi. Eğer bunları yaptıysan Rabbinin gazabına, hoşnutsuzluğuna uğradın, imamına isyan edip, emanetine hyanette bulundun demektir.

Bana, arzın üzerinde ne varsa soyduğunu, ayaklarının altında ne varsa aldığını, elinde bulunanı yediğini söylediler. Hesabını hemen bana bildir ve bil ki Allah'ın hesap sorması insanlarınkinden daha büyüktür. Ve's-Selâm.¹

41. Mektup

Memurlarından birine (Abdullah veya kardeşi Ubeydullah b. Abbas'a) yazdığı mektup:

...Gerçekten ben seni sorumluluklarımda (emanetimde) kendime ortak ve sırdaş edinmiştim. Yakınlarım arasında bana senden daha yakın, güvenilir; malı ve canıyla destek veren ve emaneti bana iade eden kimse yoktu. Zamanın, amcan oğlunun aleyhine şiddetlenip gaddar davrandığını, düşmanın savaş açtığını, halkın emanetinin zelil ve zayıf olduğunu, ümmetin delirircesine saçmaladığını, kendisini koruyacak kimsenin meydanda bulunmadığını gördüğün zaman, amcan oğluna vermiş olduğun vaatten geri döndün. Sen ayrılanlarla beraber ayrıldın, yüzüstü bırakıp gidenlerle bırakıp gittin, hainlerle birlikte ona ihanet ettin; böylece ne amcan oğlunun dertlerini paylaştın, ne de emanetini eda ettin. O hâlde sen, cihadında Allah'ı dilemeyip, Rabbinin apaçık gös-

1- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.4, s.355 ve c.2, s.297, İbn Abdurabbih

termiş olduğu deliller üzerinde değilmışsin; dilediğini elde etmek için bu ümmeti kandırıyor, onları ganimetlerinden gaflete düşürmeyi amaçlıyormuşsun.

Ümmete tam anlamıyla ihanet etme fırsatı bulunca, süratle hamle yapıp sıçradın. Süratle koşan bir kurdun total keçiye kaçırıldığı gibi, yetimlerin ve dulların korunmuş olan mallarını elinden geldiğince yağmaladın. Sonra, bu malları kalp huzuru içinde almış olduğundan dolayı günahkâr olduğunu bile hissetmeden Hicaz'a taşıdın. Baban sensiz kalsın! Onu anandan, babandan geriye kalan miras gibi ehline ulaştırdın.

Suphanallah! Yoksa ahirete inanmıyor musun? Hesap gününde hesap vermekten korkmuyor musun?! Ey Bizim yanımızda akıl sahibi sayılmış olan, içtiklerinin ve yediklerinin haram olduğunu bile bile nasıl bir şey yiyip içebiliyorsun? Allah'ın kendilerine ganimet olarak vermiş olduğu mallar ile İslâm memleketini koruyan mücahitlerin, müminlerin fakirlerin ve yetimlerin mallarıyla nasıl da kadınları nikâhlayıp cariyeleri satın alabiliyorsun?

Allah'tan kork ve onlara mallarını geri ver! Eğer böyle yapmazsan ve Allah da bana imkân verirse, seni öyle cezalandıracağım ki, Allah bu konuda beni mazur görecek. Vurduğumda cehennemden başka yere gitmeyen kimseleri öldürdüğüm kılıcımla seni vuracağım. Vallahi, senin yaptığını Hasan ile Hüseyin bile yapsaydı, onlar için nezdimde ne anlaşma veya uyuşma olur, ne de onlardan hakkı alıncaya, zulümlerini uzaklaştırıncaya kadar gücüm olduğu hâlde benden kurtulabilirlerdi! Âlemlerin yaratıcısı olan Allah'a yemin ederim ki, onların mallarından aldıkların helal yolla bile eli-

me geçmiş olsaydı, kendimden sonrakilere miras olarak bırakmak beni sevindirmezdi. Nefsinin arzu ve isteklerine yavaş yavaş sınır koy ve artık "yeter" de! Öyle zannet ki adeta ömrün sona ermiş, toprağın altına defnedilmişsin. Zalimin pişmanlıkla bağırdığı yerde amellerin sana gösterilmekte, orada ömrünü zayi eden dünyaya dönmek istemektedir. Ama "**artık dönüş yoktur.**"^{1/2}

42. Mektup

Bahreyn valisi olan Ömer b. Ebi Seleme el-Mahzumî'yi azledip yerine Nu'man b. Aclan ez-Zurakî'yi tayin edince Ömer b. Ebî Seleme'ye yazdığı mektup:

Numan b. Aclan ez-Zurakî'yi, Bahreyn'e tayin ettim, seni de kötüleyip suçlamadan azlettim. Yöneticiliği güzelce eda edip emaneti yerine getirdin. O hâlde bana karşı zanna düşmeyip seni kınamamı da beklemeden ve töhmet altında bırakılıp suçluluk hissine kapılmadan yanıma gel. Çünkü Şam zalimleri üzerine hareket etmek istiyorum, yanımda bulunman beni sevindirir. İnşallah sen düşmana karşı savaşta bana yardım edecek, dinin direğini ayakta tutacak kimselersin.³

1- Sad/3

2- *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.57, İbn Kuteybe; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.242, İbn Abdurabbih; *Rical Keşşî*, s.58; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.174, Belâzurî; *Kenzu'l-Ummal*, c.6, s.410, Muttaki Hindi; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.101, Meydanî; *Tezkiretu'l-Havas*, c.167, İbn b. Cevzî; *Simaru'l-Kulub*, s.627, Ebu Mansur Sealibî; *Mustaksa*, c.2, s.145, Zemahşerî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.101, Meydanî (H. 518)

3- *et-Tarih*, c.2, s.190, İbn Vazih; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.159, Belâzurî; *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.179; *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.26; *et-Takrib*, s.383, İbn Hacer

43. Mektup

Erdeşir-i Hurre (Firuzabad) valisi olan Maskala b. Hubeyre eş-Şeybanî'ye H. 38. yılda yazdığı mektup:

Bazı işlerini bana haber verdiler; eğer yaptıysan Allah'ın gazabına uğradın, imamını da kızdırdın demektir. Müslümanların ok atarak, at koşturarak elde ettikleri, elde ederken uğrunda kanlarını döktükleri, canlarını verdikleri ganimetleri kavminden istediğin kimselere paylaştırmışsın. Tohumu yarana, mahlûkatı yaratana and olsun ki, eğer bu doğruysa, gerçekten benim yanımda çok aşağılık ve itibar açısından da çok değersiz biri olursun. Rabbinin hakkını aşağılama küçük görme ve dinini mahvederek dünyanı düzeltme. Yoksa işlediklerinden en çok hüsrana uğrayanlardan olursun.

Haberin olsun ki, senin yanında bulunan Müslümanların da, benim yanımda bulunanların da ganimette hakları eşittir. Onlar haklarını almak için bana gelir ve razı olarak giderler.¹

44. Mektup

İmam Ali (a.s), Muaviye'nin Ziyad b. Ebih'i² kendisine kardeş ilan ettiği haberini alınca bu mektubu h. 39. yılında Ziyad'a yazmıştır:

Muaviye'nin; aklını çelmek seni zelil kılıp hataya düşürmek, kılıcını köreltmek için sana mektup yazdığını öğrendim. On-

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.160, Belâzurî; *et-Tarih*, c.2, s.190, İbn Vazih; *et-Tarih*, c.2, s.177, Yakubî

2- "İbn Ebih" babasının oğlu demektir. Babası belli olmadığından böyle anılıyordu. Daha sonra Ebu Süfyan onun kendi oğlu olduğunu söylemiş ve o günden sonra Ziyad b. Ebu Süfyan olarak anılmıştır.

dan sakın! O, şeytanın ta kendisidir! İnsana önünden, arkasından, sağından, solundan gelir ve böylece onu gafil avlamak ve olgunlaşmamış aklını çelerek kapmak ister.

Ebu Süfyan'ın Ömer b. Hattab zamanında nefesine uyararak, şeytanın aldatmasına kapılarak söylediği bir sözle soy ispat edilmez, mirasa da hak kazandırmaz. Böyle bir sözle kendini bir soya bağlayanın durumu, o develerin içinde su içmeye çalışan ve diğer develer tarafından fark edilince kovulan yabancı deveye benzer ve aynı zamanda hareket eden bineğe asılan mataranın durumuna benzer ki, devamlı sallanır durur.¹

*Ziyad, bu mektubu okuduktan sonra, "Kâbe'nin Rabbine andolsun, bu böyledir." dedi. Lakin Muaviye iddiasında ısrar edip çağırınca uymamazlık etmedi.*²

45. Mektup

H. 36 yılında Basra valisi olan Osman b. Huneyf-i Ensârî'nin çağırıldığı bir ziyafet yemeğine gittiğini öğrendiği zaman yazdığı mektup:

...Ey İbn Huneyf! Basra eşrafından birinin seni ziyafete çağırıldığını, oraya koşarak gittiğini, çeşit çeşit yemeklerin, kocaman kocaman kâselerin sana sunulduğunu öğrendim. Oysa yoksulların (çağrılmayıp) kovulduğu, zenginlerin davet edildiği bir davete icabet edeceğini sanmıyordum. Çiğnediğin lokmaya bir bak; (helal-haram açısından) şüpheli olursa onu ağzından

1- *el-Futuh*, Medainî; *el-Kâmil*, c.3, s.220, İbn Esir; *Usdu'l-Gabe*, c.2, s.217, İbn Esir; *İstiab*, c.1, s.550, İbn Abdulberr; *Kitabu Siffin*, s.192, İbn Mezahim; *Tarih-i Yakubî* c.2, s.194

2- Seyyid Razî'nin bu mektupla ilgili açıklamasını tercümede yansıttık.

at; tam anlamıyla pak olduğunu bilersen birazcık ye.

Bil ki, her kişinin uyduğu, yolundan gittiği, ilminin nuruyla ışımlandığı bir imamı vardır. Yine bil ki sizin imamınız, dünyasında eskimiş bir elbise ve iki lokma ekmeğiyle yetinmektedir. Elbette buna güç yetiremeyeceğinizi bilin. Ama takva ve ibadet telaşı ile temiz ve iffetli olmaya çalışarak bana yardım edin. Allah'a and olsun ki ben, bu dünyanızda ne bir altın, ne de gümüş külçeleri yığdım; ne ganimetlerden mal biriktirdim, ne üzerime yırtılmış elbisemden başka bir elbise aldım, ne de dünyada bir karış toprağa sahip oldum. Ancak geçinmeme yetecek kadar yiyecek aldım. Gerçekten dünya, benim gözümde acı bir pelitten daha değersiz, daha bayağıdır.

Gökyüzünün gölgelendirdiği şu dünya yüzünde elimizde bir Fedek vardı, ona da toplumun bir kısmı göz dikti, bir kısmı ise cömertlik ederek ondan el çektiler; Allah ne de güzel hükmedicidir!

Ben Fedek'i veya başka yeri ne yapayım. Yarın bu nefsin konağı mezarıdır. Onun karanlığında işleri kaybolur, haberi yok olur. Mezarıcı onu geniş kazsa veya elleriyle genişletse bile taş, kerpiç düşer, arayı doldurur, toprak birikir, daracık hâle gelir. Büyük korku gününde güvene erişebilmem, sırat ayağımı sabit kılabilmem için nefsimi şimdiden takva ile meşakkate alıştırmalıyım. Eğer isteseydim balın safını, buğdayın halisini yemeye, ipek elbise giyinmeye yol bulabilirdim. Fakat heyhat! Hicaz'da veya Yemame'de bir ekmeğe bile bulamayan, tokluk, doyumluk denen şeye ulaşmayan nice yoksullar varken, nefsimin beni yenmesi, lezzetli yemekler yemeye götürmesi nasıl mümkün olabilir! Çevremde aç karın-

lar, susuzluktan yanmış ciğerler varken geceyi nasıl tok olarak geçirebilirim! Ben şairin dediği duruma nasıl düşebilirim:

Çevrende tabaklanmış deriye hasret olanlar,

Ciğeri yanmışlar varken;

Karnı tok olarak yatman,

Sana dert olarak yeter!

Bana, "Müminlerin Emiri" denildikten sonra zamanın zorluklarında onlara ortak olmamaya, sıkıntılı yaşayışlarında onlara örnek olmamaya razı olur muyum? Ben, temiz şeyleri yemekle meşgul olmak için yaratılmadım. Ben derdi/tasası yiyeceği olan bağlı veya işi gücü çöplükler arasında yiyecek aramak olan, sahibinin maksudından haberi bile bulunmayan bir hayvan değilim. İşsiz güçsüz gezeyim, abesle meşgul olayım, sapıklık ipini çekeyim veya şaşkınlık yoluna gireyim diye de yaratılmadım. Şöyle dediğinizi duyar gibiyim: "Ebu Talib'in oğlunun yediği buysa, zayıflıktan akranlarıyla savaşa, yiğitlerle dövüşmeye gücü yetmez."

Bilin ki, sahralardaki ağaç daha katı ve sert; bağ bahçe içindeki ağaçlar ise daha zayıf ve naziktirler. Çorak topraklarda biten ağaçların ateşi daha kuvvetli ve kuru da daha geç söner. Ben, Resulullah'ın nurundan bir nur ve pazısının dirseği konumundayım. Vallahi, bütün Araplar, benimle savaşmak için bir birleriyle yardımlaşsalar bile yine ondan yüz çevirmem, imkânlar ölçüsünde ona koşar ve ekin aralarındaki taştan temizlensin diye yeryüzünü şu aksi ve ters adamdan temizlemek için mücadele ederim.

...Ey dünya, benden uzaklaş! Yularını boynuna attım (diledi-

ğın yere git), pençenden kurtuldum, tuzaklarından sıyrıldım. Sürçme yerlerinden uzak kaldım. Süslerinle güzelliğinle mahvettiğin ümmetler, oyunlarıyla güldürüp aldattığın nesiller nerede? İşte onlar, kabirlerde rehin olup yatmışlardır.

(Ey dünya) Vallahi, eğer sen görünür bir şahsiyete, tutulup dokunulabilir bir bedene sahip olsaydın, uzun emellerle aldatıp sonra kandırarak helak çukuruna attığın ümmetler ve telef ettiğin, belalara uğrattığın, dönüşü olmayan, varanından haber alınmayan yerlere attığın sultanlar için sana Allah'ın hadlerini uygulardım.

Heyhat! Senin sürçme yerlerine ayak basan kayarak düşer. Dalgalarına düşen boğulur; (ama) senin tuzaklarından uzaklaşan başarıya ermiştir. Senden kurtulup da selâmete eren kimsenin geçimi dar olsa ne çıkar! Onun yanında dünyanın, zevale ermesi yakın bir gündür.

Benden uzak ol! Vallahi ben sana zelil edesin diye boyun eğmem. Beni istediğin yere çekesin diye irademi sana teslim etmem. Allah'a, -iradesi müstesna- bir yeminle yemin olsun ki nefsimi, katığı tuz olan bir ekmek parçasıyla yetinip sevinecek duruma gelinceye kadar terbiye ederim ve gözlerimden; suyu çekilmiş, akıntısı kurumuş bir pınar hâline getirinceye kadar da gözyaşı dökerim. Otlayan, karnını doyurunca yan gelip yatan bir hayvan veya yayılıp doyunca ağılına dönen koyun sürüsü gibi, Ali de ağızını yiyip uykuya mı dalar!? Bunca seneden sonra, ovada otlayan merada yayılan hayvanlara dönerse, gözleri aydın olsun!

Rabbinin farz kıldıklarını eda eden, uğradığı meşakkatlere sabr eden, geceleri uykusunu terk eden; uykusu onu yendi-

ğinde de yeri kendisine döşek, kolunu da yastık kılan, kıyamet gününün korkusundan gözlerine uyku girmeyen, yanları döşek yüzü görmeyen, dudakları gizlice Rabbinin zikrini fısıldayan, devamlı diledikleri bağışlanma sebebiyle günahlarından arındırılanlara ne mutlu! **"İşte onlar Hizbullah'tır. Haberiniz olsun Allah'ın hizbi kurtuluşa erenlerin ta kendisidir."**¹

Allah'tan kork ey İbn Huneyf! Sahip olduğun ekmeğinle yettin. Bu, cehennem ateşinden kurtulman için sana yeter.²

46. Mektup

H. 36 yılında valilerinden birine (Malik Eşter olduğu söylenmiştir) yazdığı mektup:

Sen, kendilerinin yardımıyla dini ayakta tutup yücelttiğim, günahlara neden olan kibri kırdığım, korkularla dolu hudutları koruduğum kişilerdensin. Önem verdiğin her işte Allah'ın yardımını iste. Şiddetli muamelene biraz yumuşaklık kat; yumuşak davranman gerektiğinde sert davranmaktan kaçın. Sert davranman gereken yerde de sert davran. Tebanın üzerine kanat ger, onlara güler yüzlü davran, şefkatle ve esneklikle muamele et. Bakışında, görüşünde, işaretinde, selâmında onlar arasında eşit davran ki güçlüler sana zayıflara zulmetmeye tahrik hususunda tamahlanmasın, zayıflar

1- Mücadele/22

2- *el-Haraih ve'l-Ceraih*, Kutb-u Ravendî; *Menakıb*, c.2, s.101, İbn Şehraşub; *Rebiu'l-Ebrar*, s.216, Zemahşerî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.127, İbn Fetta-i Nişaburî; *el-İstiab*, c.2, s.21, Abdulbirr; *el-Emali* (90. meclis), Şeyh Saduk

da adaletinden ümit kesmesinler. Ve's-Selâm.¹

47. Mektup

İbn Mülcem tarafından yaralandıktan sonra Hasan ve Hüseyin'e yazdığı mektup:

Allah'tan korkmanızı, dünya sizi istese bile onu istememenizi vasiyet ederim. Ona ait bir şeye ulaşmadığınız veya kaybettiğiniz için üzülmeyin. Hakkı söyleyin; ahiret ecri için çalışın. Zalime düşman, mazluma yardımcı olun.

Siz ikinize, bütün evlatlarıma, ehlime ve bu vasiyetin ulaştığı kimselere Allah'tan korkmayı, işlerinizde intizamlı olmayı, birbirinize iyilikle davranmayı, insanlarla barışık yaşamayı vasiyet ederim. Ben dedeniz Resulullah'tan (s.a.a) şöyle duydum: "Birbiriyle barışık yaşamak bir yıllık namaz ve oruçtan daha faziletlidir."

Allah için, Allah için yetimlerin hakkını gözetin, onları bir aç bir tok bırakarak nezdinizde zayi etmeyin.

Allah için, Allah için komşularınızın hakkına riayet edin. Onlar, size Nebi'nizin vasiyetidirler. O, komşular hakkında öylesine tavsiyelerde bulunurdu ki biz mirasa da dâhil olacaklar sandık.

Allah için, Allah için Kur'ân'a uyun; onunla amel etmede başkası sizden önde olmasın.

1- *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.368, Belâzurî; *et-Tarih*, c.6, s.392 (38. yıl olaylarında), Taberî; *el-Kâmil*, c.3, s.177, İbn Esir; *el-Mecalis*, s.48, Şeyh Müfid

Allah için, Allah için namaza dikkat edin; çünkü namaz, dininizin direğidir.

Allah için, Allah için, Rabbinizin evi Kâbe'ye dikkat edin, varolduğunuz müddetçe orayı ıssız bırakmayın, eğer orayı terk edecek olursanız azap hususunda sizlere fırsat dahi verilmaz.

Allah için, Allah için mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle Allah yolunda cihat edin. Size düşen görev, karşılıklı iyi ilişkilerde bulunmak, karşılıklı olarak hediyeler vermektir. Sırt çevirip gitmekten ve birbirinize dargın durmaktan sakının, iyiliği emredip kötülükten men etmeyi terk etmeyin. Aksini yaptığınız takdirde başınıza kötüleriniz geçer ve sonra ne kadar çağırırsanız da artık sizlere icabet edilmez.

Sonra şöyle buyurdu:

Ey Abdulmuttalip oğulları! "Müminlerin emiri katledildi!" diyerek Müslümanların kanını akıtmaktan, öç almaya kalkışmaktan sakının. Sakın, benim için katilimden başkasını öldürmeyin.

Biraz bekleyin bakın; şayet onun darbesinden ölürsem, darbesine karşı kendisine bir darbe vurun, organlarını kesmeyin. Ben Resulullah'ın şöyle dediğini işittim:

"Öldüreceğiniz kuduz köpek bile olsa, cesedi ibret verici bir şekle sokmaktan sakının.¹

1- *Mekatil'ut Talibiyyin*, s.38, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *el-Muammerun ve'l-Vesaya*, s.149, Ebu Hatem Secistanî; *et-Tarih*, c.6, s.85 ve 3461, Taberî; *el-Emali*, s.112, Zeccacî; *el-Kâfi*, c.7, s.51, Kuleynî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.425, Me'sudî; *Tu-*

48. Mektup

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Zulüm ve yalancılık, kişiyi hem dünyasında hem de ahiretinde helake götürür. Aybını araştıranlar katında böyle kişilerin ayıbı ve fesadı, er-geç ortaya çıkar. Kaybettiğini geri getiremeyeceğini sen de biliyorsun. Bazıları doğru olmayan işleri yapmaya niyetlendiler, Allah'ın hükmünü tevil ettiler. Allah da onları yalancı saydı. İyi akıbeti olanların sevindiği; yularını şeytanın eline vererek ona karşı direnmeksizin onun sürdüğü yere giden kişinin de pişman olacağı günden sakın.

Bizi, ehli olmadığın hâlde, Kur'ân'ın hükmüne çağırdın. Senin çağırına değil, Kur'ân'ın hükmüne uyduk. Ve's-Selâm.¹

49. Mektup

Muaviye'ye yazdığı mektup:

hefu'l-Ukul, s.197; İbn Şu'betu'l-Harranî; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.141, Şeyh Saduk; *Menakıb*, s.278, Harezmi; *Keşfu'l-Gumme*, c.2, s.58, el-Erbeli; *Zehairu'l-Ukba*, s.116, Taberî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.136, el-Fettal Nişaburî; *el-Maarif*, c.2, s.178, İbn Kuteybe; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.162, ed-Dineverî; *Kitabu Süleym b. Kays*, s.13; *el-Emali*, c.1, s.6, Şeyh Tusî; *el-Emali*, c.2, s.170, el-Kali; *Sevaiku'l-Muhrika*, s.80, İbn Hacer; *el-Emali*, s.129, Şeyh Müfid; *Biharu'l-Enwar*, c.9, s.663, Meclisî; *Tarih-i Hulefa*, s.184, Suyutî; *el-Haraic*, s.18, Ravendî; *Kâmil*, c.2, s.152, Muberrred; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, Seduk; *el-Muammerun ve'l-Vesaya*, s.150, Ebu Hatem Secistani; *el-Ağani*, Ebu'l-Ferec İsfahanî

1- *Kitabu Sıffin*, İbrahim b. Dizel; *Kitabu Sıffin*, s.493, Nasr b. Mezahim; *el-Futuh*, c.3, s.322; A'sem Kufi

Dünya insanı başka şeylerden gafil kılacak şekilde oyarlar. Dünya peşinde koşanlar, ona karşı daha hırslı olma ve aşırı istekle yanıp tutuşmaktan başka bir şey elde edemediler. İnsanı elde ettiği şeyler, elde etmediği şeylerden ihtiyaçsız kılmaz. Dolayısıyla (bir gün mutlaka) topladıklarıyla kendisi arasında ayrılık ve sağlam kılıp düzene soktuklarının dağılması söz konusudur. Geçmiş şeylerden ibret alırsan, gelecek şeyleri korur gözetirsin ve's selâm.¹

50. Mektup

Ordu komutanlarına yazdığı mektup:

Allah'ın kulu, müminlerin emiri Ali b. Ebu Talib'den silah arkadaşlarına... Emir sahibinin eline bir mal geçtiğinde veya bir nimete özgü kılındığında emri altındakilere karşı değişmemesi gerekir. Aksine Allah'ın kendisine verdiği nimetler, O'nun kullarına yakınlaşmasına ve kardeşlerine karşı merhametli olmasına neden olmalıdır.

Bilin ki, sizin üzerimde olan hakkınız ise sizden savaş hâli dışında hiçbir işi gizlememem, Allah'ın hükümlerini icra etme dışında hiçbir işi sizlere danışmadan yapmamam, hakkınız olan bir şeyi yeri gelince ertelememem, yapmadıkça durmamam ve hakkınızı eşit şekilde vermemdir. Bunları yaptığım zaman, Allah'ın size nimet vermesi kaçınılmazdır. Benim sizin üzerinizdeki hakkım ise bana itaat etmeniz, çağırıldığında geri kalmaktan kaçınmanız, hayrınıza gördüğüm işleri yapmakta kusur etmemeniz, hak uğruna zahmetlere

1- *el-Futuh*, c.3, s.323, A'sem Kufi; *Ahbaru't-Tival*, s.154, Deynuri; *Kitabu Sıffin*, s.110, Nasr b. Mezahim

girişmeniz, sıkıntılara katlanmanızdır. Bu konuda bana karşı dosdoğru davranmazsanız, benim yanımda doğru gidişini eğriltip, yoldan sapan kimseden daha aşağılık hiç kimse yoktur. Ona büyük bir ceza vereceğim! O benim yanımdan kaçacak ruhsat da bulamaz! Dolayısıyla da bunu emirlerinizden alın ve Allah'ın işlerinizi ıslah ettiği şeylerde onlara itaat edin. Ve's-Selâm.¹

51. Mektup

Beytülmal görevlilerine yazdığı mektup:

Allah'ın kulu Müminlerin Emiri'nden vergi toplayanlara... Ancak kendisine kaçınılmaz olarak gelecek olan sorgu gününden çekinmeyen kimse, orada kendisini koruyacak şeyi önceden hazırlamaz. Bilesiniz ki, sorumluluğunuz kolaydır, ama ecri büyüktür. Allah'ın nehyettiği azgınlığın, düşmanlığın, kötülüğün korkulacak bir cezası olmasaydı bile, ondan kaçınmakta o kadar sevap var ki, onu elde etmeye çalışmakta bir mazeret/bahane olamaz. O hâlde halka insafılı muamele edin, İhtiyaçlarını karşılamada sabırlı olun. Çünkü siz halkın hazine memurları, ümmetin vekilleri, imamların elçilerisiniz. İhtiyacı olanın ihtiyacını karşılamada geç davranıp kızdırmayın ve istediğini elde etmesine engel olmayın Haraç almak için halkın yazlık, kışlık giysilerini satmayın. İşlerini gördükleri, yüklerini taşıdıkları hayvanlara, hizmetlerindeki kölelere dokunmayın. Bir dirhem için, kimseyi kırbaça dövmeyin. İnsanlardan Müslüman veya zimmet altında bulunanların mallarına dokunmayın. Ancak Müslümanlara karşı kullandıkları atlara, silahlara el koyun. Çünkü bunları İslâm

1- *Kitabu Sıffin*, s.107, Nasr b. Mezahim, *el-Emali*, c.1, s.221, Şeyh Tusî

düşmanlarının ellerine verip onların güçlenmesini sağlamak, bir Müslümana yakışmaz. Başkalarının hayrını düşünmeyi esirgemeyin. Askerlere iyi davranın, halka yardımdan geri kalmayın, Allah'ın dinini, kuvvetten mahrum bırakmayın. Allah'ın yolunda üzerinize düşeni hakkıyla eda edin. Allah, bizim ve sizin çabamız oranında kendisine şükretmemizi ve gücümüzün yettiğince yardımda bulunmamızı istemiştir. Yüce ve büyük olan Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur.¹

52. Mektup

Bazı belde emirlerine namaz vakitleri hakkında yazdığı mektup:

Güneş, bir keçi ağılı kadar gölge saldıktan sonra halka öğlen namazını kıldırın. Güneş beyaz ve parlak; gündün iki fersah yol gidecek kadar bir zaman kalmışken halka ikindi namazını kıldırın. Oruçlunun iftarını açtığı, hacca gidenin Mina'ya doğru hareket ettiği zaman onlara akşam namazını kıldırın. Akşam şafağının kaybolmasından sonra gecenin üçte birine kadar yatsı namazını kaldırın. Sabah namazını ise insanın başkasının yüzünü tanıyabildiği zamanda kıldırın. Namazı en güçsüz kişinin kılabileceği şekilde kıldırın ve fitneye düşmelerine neden olmayın.²

53. Mektup

Mısır'a vali tayin ettiği ve Muhammed b. Ebubekir'in işinin karış-

1- *Kitabu Siffin*, s.108 ve 132, Nasr b. Mezahim

2- *el-İ'caz ve'l İcaz*, s.33, Ebu Mansur Sealibi; *Biharu'l-Envar*, c.8, s.629, Allâme Meclisî

tığı bir zamanda Malik el-Eşter'e yazdığı emirnamesidir. Bu; yazdığı ahitlerin en uzununu, en derli toplu ve en güzel olanıdır:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla... Bu, Allah'ın kulu Müminlerin emiri Ali'nin, vergisini toplamak, düşmanı ile savaşmak, halkını ıslah etmek, ülkelerini imar etmek üzere Mısır'a vali tayin ettiği Malik bin Hâris el-Eşter'e emirnamesidir.

Ona, Allah'tan korkmasını, itaatini tercih etmesini; herkesin sadece uyduğunda mutlu olduğu, inkâr ve zayi ettiğinde ise mutsuz olduğu farzlarına ve sünnetlerine dair kitabında emrettiği şeyleri yerine getirmesini ve Allah'a kalbiyle, eliyle, diliyle yardım etmesini emreder. Zira ismi yüce olan Allah, dinine yardım edene yardım etmeyi ve dinini üstün tutanı üstün tutmayı üzerine almıştır.

Hakeza, şehvetler karşısında nefsinin dizginlerini ele almasını ve azgınlıklardan alıkoymasını emreder. Zira Allah'ın merhamet ettiği dışında hiç şüphesiz nefis, kötülüğü emreder.

Ey Malik! Seni, senden önce adaletle veya zulümle hüküm süren nice devletlerin gelip geçtiği bir ülkeye yolladığımı billesin. Sen, senden önce idarecilerin işlerini nasıl görüyorsan; halk da senin işlerini öylece görür. Sen, onlar hakkında neler söylüyorsan; halk da senin hakkına öyle şeyler söyler. Salih insanları, Allah'ın kullarının diliyle söylettiği şeylerden anlamak mümkündür.

Senin için kıymetli azık, salih amel olsun. Nefsine hâkim ol. Sana düşen; helal olmayan şeylerde nefsini dizginlemektir. Zira onu dizginlemek sevdiği veya sevmediği şeyler husu-

sunda ona karşı insafli olmaktır. Halkına merhametle muamele etmeyi kalbine şiar, onları sevip, lütfetmeyi kendine huy edin. Onlara karşı yiyeceklerini ganimet bilen yırtıcı bir canavar gibi olma. Çünkü onlar iki sınıftır: Bir kısmı, dinde kardeşindir, bir kısmı ise yaratılıştta senin eşindir. Onlar yanılıp hata edebilirler, kusurları olabilir, kasten veya hata ile ellerinden bir şey çıkabilir. O hâlde Allah'ın seni bağışlamasına nasıl sevinip hoşnut olursan, sen de onlara karşı bağışlayıcı davranıp kusurlarını affet. Çünkü sen, onlardan üstünsün; seni bu işe tayin eden senden üstün ve Allah da seni vali tayin edenden üstündür. Onların işlerinden seni sorumlu tutmuş, seni onlarla imtihan etmek istemiştir.

Allah'a karşı savaş açmaya kalkışma; çünkü onun cezalandırılmasından kurtulman mümkün olamadığı gibi; seni bağışlayıp rahmetiyle muamele etmesinden de müstağni değilsin. Kusurlarını bağışladığında pişman olma, cezalandırdığında da sevinme. İçinden çıkmanın mümkün olduğu şeylerde gazaba koşma, "Ben onların üzerinde emir sahibiyim, emirlerime uyulması gerek" demeye kalkışma; çünkü bu, kalbin fesadına yol açıp dini zayıflatır. Nimeti devleti zevale yaklaştırır. İçinde, iktidarından dolayı kibir ve gurur gibi bir duygu ortaya çıktığı zaman senin üzerinde olan Allah'ın mülkünün azametini düşün ve senin güç yetiremediğin şeylere nasıl güç yetirdiğini gör. Bu, tamahından dolayı isyan edip serkeşlik eden nefsinı yatıştırır, kibrini ve gururunu yok eder, kaybolup giden aklını da başına getirir.

Allah'ın azametiyile boy ölçüşmeye; gücünü, onun yüce kuvvetine benzetmeye kalkışma. Çünkü Allah, her zorbayı ezip zelil eder; her kibirlenip büyüklük taslayanı alçaltır, küçük

düşürür. Allah'a karşı insafli ol; halka, ailenin seçkinlerine, kendilerine özel ilgi duyduğun emrindeki kimselere karşı insafli davran. Böyle yapmazsan, ancak zulmetmiş olursun. Allah'ın kullarına zulmeden kimseye kulların yanısıra Allah da düşman olur. Allah kendisine düşmanlık edenin delilini batıl kılar, zulümden vazgeçerek tövbe edinceye kadar onunla savaşıır. Allah'ın nimetini değiştiren, azabının çabuk gelmesine sebep olan şeyler içinde zulümden daha etkili bir şey yoktur. Allah, zulme ve işkenceye maruz kalanların feryadını duyar ve O, zalimleri gözetir.

Senin için işlerin en sevimlisi hakta orta yolda olan, adalette en genel bulunan ve halkın hoşnutluğunu en çok toplayan iş olmalıdır. Çünkü genelin öfkesi özelin rızayetini faydasız kılar; oysa genelin hoşnutluğuyla özelin öfkesi örtülüp giderilir. Zira bu yakınlar hâkime bollukta en ağır gelen, darlıkta en az yardım eden, haklarında insafla hükmedilmesini hoş görmeyen, isteklerinde inatla direnen, verildiğinde az şükreden, verilmediğinde özrü zor kabul eden, zamanın güçlüklerine karşı en az direnç gösteren kimselerdir. Dinin direği olan, İslâm cemaatini oluşturan, düşmanlara karşı duran, ümmetin çoğunluğu olan halkı daha çok sevmeli ve onlara daha fazla meyletmelisin.

Senden en uzak ve nezdinde en sevilmeyen kimse, halkın ayıplarını araştıranlar olsun. İnsanların ayıpları vardır. Valiler, bunları örtmeye en layık olan kimselerdir. Onların bilmediğin ayıplarını araştırmaya kalkışma; sana düşen, gördüklerini temizlemendir. Bilmediklerin hakkında da Allah hükmeder. Halkın ayıplarını gücünün yettiğince ört ki Allah da senin halktan gizli kalmasını istediğin ayıplarını örtsün. Hal-

kın kalplerindeki kin düğümünü çöz, kalbinden çıkar, her düşmanlığın kökünü kes, senden gizletilen şeyleri bilmezlikten gel; halkın ayıplarını söyleyen dedikoduları tasdik etme; çünkü nasihatçilere benzese bile, dedikodu yapan sahtekârdır.

Cimri kişiyi meşveretine sokma, ki seni cömertlikten alıko-
yar ve bir şeyler yapmaya çalıştığında da seni fakirlikle korkutur. Korkaklara da danışma; çünkü işlerini zayıflatır. Harris olanlara da danışma; onlar da sana zulümle tamahkârlığı güzel gösterir. Cimrilik, korkaklık ve hurs farklı huylardır ama Allah'a kötü zanda birleşirler.

Vezirlerinin en kötüsü, senden önceki kötülere vezirlik edenler, suçlarına ortak olanlardır. Sana sırdaş olmasınlar; çünkü onlar günahkârların yardımcıları, zalimlerin kardeşleridir. Sen, bunların yerine görüşleri en az onlarınki kadar isabetli, fakat onlar gibi günahkâr olmayan, zalime zulmünde, günah işleyene günahında yardımcı olmayan daha hayırlı kişiler bulabilirsin. Bunların yükü daha hafif, yardımları daha güzeldir. Besledikleri sevgi daha içten, başkalarıyla yakınlıkları, daha azdır. Yalnızken bunlarla bulun, meclislerinde de bunları bulundur.

Allah'ın, dostlarında bulunmasından hoşlanmadığı şeylerde sana en az yardım eden, acı da olsa sana hakkı söyleyen kişileri seç; her ne kadar sana hoş gelmeseyse de... Takva ehli olan sadık kişilerle dost ol, seni övmemelerini iste; yapmadığın batıl bir işle seni sevindirmesinler. Çünkü fazla övünme, insanın kendini beğenmesine neden olur, azgınlığa sürükler.

Nezinde iyilik yapanla kötülük edenin yeri, aynı düzeyde

olmasın. Çünkü bu, iyileri iyilik etmekten vaz geçirir; kötülük edenleri de kötülüğe teşvik eder. Bunların hepsine de kendilerine layık oldukları şekilde muamele et. Bil ki, vali için, halka ihsanda bulunmaktan onların işlerini kolaylaştırmaktan ve yerine getirmek zorunda olmadıkları işleri yerine getirmeye zorlamamaktan daha çok halkın güvenini kazandıracak başka bir şey olamaz. Halka senin hakkında güzel zanna sahip olmalarını sağlayacak şekilde davran; gerçekten hüsn-ü zan, senden birçok zorlukları uzaklaştırır. Hakkında daha çok hüsn-ü zanda bulunman gereken kimse, hakkında daha çok iyilik ettiğin ve kötü zanda bulunman gereken kimse ise hakkında kötülük ettiğin kimsedir.

Bu ümmetin öncülerinin ortaya koyduğu, halkın üzerinde uzlaştığı, işlerini düzenlediği salih sünneti kaldırma. Geçip gidenlerin güzel sünnetlerine zarar veren yeni sünnetler çıkarma. Aksi takdirde iyi mükâfat bu iyi sünnetleri getirenlere, günah ise bu sünneti kaldıran sana kalır.

İdaren altındaki ülke işlerini düzenlemek ve senden önceki insanların ortaya koyduğu şeyleri ayakta tutmak için daima ulema ile görüşmeyi, hikmet sahipleriyle tartışmaları çoğalt.

Şunu bilmelisin ki halk sınıflara ayrılmıştır. Bir kısmı, ancak diğer kısmın ıslahıyla düzene girer. Birbirlerinden ihtiyaçsız değillerdir. Onlardan bazıları Allah'ın askeridir, bazıları da kamu ve özel işleri gören kâtiplerdir. Bazısı adil kadı, bazıları insafla ve şefkatle iş gören memur, bazıları cizye ve haraç veren zımmi, bazıları vergi veren Müslüman, bazıları tüccar, bazıları sanatkâr, bazıları da düşük olan muhtaç ve fakirlerdir. Bunların hepsine Allah, kendi katında bir pay ayırmış, ölçüsünü

kitabında veya nebisinin (s.a.a) sünnetinde kesin olarak bildirmiş ve nezdimizde mahfuz olan bir ahit karar kılmıştır.

Ordu, Allah'ın izniyle halkın sığınakları, valilerin ziyneti, dinin izzeti, emniyetin vasıtalarıdır. Halk, ancak onlarla ayakta durur. Ordu da ancak Allah'ın onlar için çıkardığı vergiyle ayakta durabilir ve düşmanlarına karşı güç kazanabilir. Onların bütün ihtiyaçlarının giderilmesi, düzene girmeleri, ancak o vergiye dayanmakla mümkün olabilir. Bu iki sınıf, ancak kadılar, zekât ve vergi memurları ve kâtiplerden oluşan üçüncü sınıfla güçlenip düzene girer. Onlar anlaşmaları kontrol eder, faydalı şeyleri toplar, özel ve genel işlerde onlara güvenilebilir. Bütün bunlar da ancak tüccarlarla, sanatkârlarla ayakta durabilir. Onlar, halkın muhtaç olduğu şeyleri hazırlayıp çarşılara pazarlara getirirler. Bunun sonucunda başka sınıfların elde edemeyeceği kazancı elde ederler, diğerlerinin yapmadığı şeyleri yaparak halkın işlerini düzenlerler. Sonra muhtaç olan, yoksulluk çeken, gözetilmesi, yardım edilmesi gereken fakir tabaka gelir. Bunların hepsi için, Allah katında genişlik vardır. İhtiyaçlarının giderilmesi, du-rumlarının düzene sokulması hususunda hepsinin vali üzerindeki hakkıdır. Vali, Allah'ın emrettiklerini gereği gibi ih-timamla yerine getirirken, halkın ıslahına çabalarken, Allah'ın yardımını dilemesi, hakka riayet etmesi, işler ister hafif olsun ister ağır, sabır göstermesi gerekir. Orduna; sence Allah, Resulü ve İmam'ın için en fazla iyilik isteyen, en iffetli, en sabırlı olan, geç sinirlenen, kendisinden özür dilenince rahatlayan, zayıflara merhametli, güçlülere karşı gevşeklik gös-termeyen, katıllıkları tecavüze sevk etmeyen ve acizlikleri ken-dilerini hareketten alıkoymayan kimseleri komutan seç.

Sonra toplumun şahsiyetlerine, iyi evlerin halkına, geçmi-
şinde iyilik ve güzellik bulunanlara; gözü pek, kahraman,
cömert, iyilik ve bağış sahiplerine katıl. Çünkü bütün yüce-
likler, bütün iyilikler onlarda toplanmıştır. Babaların oğulla-
rını gözetmesi gibi sen de onların işlerini gözet. Onlara yap-
tığın iyiliği büyük görme, verdiğin şey az bile olsa bunu ba-
sit görme. Çünkü bu ihsan, onların hayrını dilemelerine ve
hüs-n-ü zanda bulunmalarına vesile olur. "Önemli şeyler ya-
pacağım." diye basit işlerini ihmal etme. Lütfettiğin az bile
olsa, bir yerde işe yarar, kolaylık sağlar. Büyüğünün de yeri
vardır, ona da ihtiyaç duymamazlık edemezler.

Yanında en çok itibar gören kumandanların, askerine yar-
dımında cömert davrananlar, onlara yardım edenler, onların
ve geride bıraktıkları ailelerinin ihtiyacını giderenler olmalı-
dır. Sonuçta onların tek derdi, tasası, en mühim işleri düş-
manla cihad olmalıdır. Onları koruyup, şefkatli davranman,
kalplerinin sana meyletmesine sebep olur. Valilerin gözlerini
aydın eden işlerin en efdali, ülkede adaletin hâkim olması,
halk arasında sevginin, dostluğun yayılmasıdır. Aralarında
sevginin yayılması da ancak gönüllerinin selâmet ve huzur
içinde olması ile mümkündür. Hayır dilemeleri de ancak iş-
leri hususunda valilerinin etrafını sarmaları, devletinin yü-
künün omuzlarına ağır gelmemesi ve yöneticiliğinin uzama-
sından usanmamalarıyla mümkün olur. O hâlde halkın ar-
zularını yerine getir, onlara güzel övgüde bulun, tahammüll
ettikleri zorlukları sürekli dile getir. Çünkü yaptıkları güzel
işleri çokça zikretmek, yiğitlikleri hareketlendirir, geri kal-
mış olanları işe teşvik eder inşallah! Her ferdin başına geleni
bil! Birinin yaptığı işi ve çektiği zahmeti, başkasına mal et-

me, herkese yaptığının karşılığı eksiltmeden ver. Kişinin eşraftan olması, yaptığı küçük işi büyük görmene; kişinin düşkünlerden olması, yaptığı büyük işi küçük görmene sebep olmasın.

Büyük işleri, zor durumları, seni şüpheye düşüren işleri Allah ve Resulüne döndür. Allah, irşat etmeyi sevdiği topluma şöyle buyurmuştur: **"Ey İman edenler, Allah'a, Resulü'ne ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin; eğer bir işte çekişir, ihtilafa düşerseniz, onu Allah'a ve Resulü'ne döndürün."**¹ Allah'a döndürmek, kitabının muhkem hükmünü almak; Resul'e döndürmek ise, (Müslümanları) toplayan, dağıtmayan sünnetine sarılmaktır.

İnsanlar arasında hükmedecek kişileri; halkın en üstünlerinden, işlerden bunalmayacak, hasımlarına yenilmeyecek, hatada ısrar etmeyecek, hakkı tanıyınca uymada gecikmeyecek, nefsi tamaha yönelmeyecek, araştırmaksızın az bir anlayışla yetinmeyecek, şüpheli işleri herkesten iyi tanıyacak ve herkesten çok delile sarılan kişilerden seç. Hasımın müracaatından daralıp sıkılmayan; gerçekleri keşfetmede herkesten çok sabreden, hüküm belli olduğunda kesin hükmü veren, övgü ve yalakacılıklara aldanıp kendini beğenmeyen, başkalarının teşvikiyle davalılardan birine yönelmeyen kişiler olsunlar. Böyle kimseler pek azdır ya! Böyle birinin hâkimliğini güzel üstlen/güzel tut, ona mal (maaş) vermede elin açık olsun. Böylece sorunları hallolsun ve insanlara ihtiyacı azalsın. Yakınların, onlar hakkında tamaha kapılmasın ve başkalarının zararından güvende kalsınlar diye onlara kendi ya-

nından iyi bir yer ver. Bu konuya dikkat et. Çünkü bu din, şerhilerin elinde esir oldu, onda heva ve hevesle amel edildi, onunla dünya istenir oldu.

Memurların işleri konusunda çok dikkatli ol. Onları denedikten sonra görevlendir. Dostluk sebebiyle ve başkalarına danışmadan tayin etme. Çünkü bu ikisi (dostluk sebebiyle ve başkalarına danışmadan tayin etmek), zulüm ve hıyanet şubelerinin bir araya gelmelerine sebep olur. Bunları iyi ailelerden, İslâm'a eskiden girmiş olup tecrübeli ve hayâlî kişilerden seç. Çünkü onlar, ahlâkça en yüce, namusları en doğru, tamahları en az, işlerin sonuçlarını gözetmede en gayretli kişilerdir. Rızıklarını bol bol ver. Böyle yapman onlara nefislerini düzeltme kuvveti verir, elleri altında bulunan mallardan uzak kılar. Emrine karşı çıkmaları, emanetine hıyanet etmeleri onların aleyhine sana delil olur. Yaptıklarını denetle, onların peşice vefalı ve sadık kişilerden seçilmiş ajanlar gönder; çünkü onların gizli işlerinden haberdar olman, emin olarak işlerini yapmalarına, halka şefkatle muamele etmelerine sebep olur.

Memur yardımcılarının seni ihanete düşürmesinden sakın. İçlerinden biri, görevine ihanet ettiği ve ajanların raporları hıyanetinde birleştiği zaman, bu sana delil olarak yeter. Artık onun bedenine ceza vermeli, yaptıklarından dolayı onu sorgulamalısın. Sonra onu zillete düşürüp hıyanetle damgalamalısın, suçluluk utancını boynuna takmalısın.

Verginin toplanmasını da denetle, memurların durumunu düzelt; vergilerin ve vergi memurlarının ıslahı, onların dışındakilerin de ıslahı demektir. Başkaları, ancak onların ıslah ol-

masıyla düzene girebilir. Çünkü insanların hepsi verginin ve vergi memurlarının ailesidir. Vergi toplamaktan çok, toprağın imarına, kalkınmasına dikkat etmeye çalışmalısın. Çünkü vergi ancak toprak imar oldukça toplanabilir. Toprak imar olmadan vergi isteyen kimse ülkeyi harap ve halkı he-lak eder. Böylesinin işi, pek az devam eder. Vergi verenler, verginin ağırlığından, vergi verecekleri şeylerin bir afete uğ-ramasından, sularının kesilmesinden, yağmurun yağmama-sından, toprağın değişmesinden, bir bendin yıkılıp araziyi su basmasından veya kuraklıktan şikâyet ederlerse, hâllerini dü-zeltecek derecede vergilerini azaltman gerekir. Bu, sana ağır gelmemeli. Çünkü bu kolaylık ve yardımla halk refaha ka-vuşur, ülke kalkınır, velayetin süslenir, onların güzel övgü-sünü kazanırsın. Refahları için çalıştığın, adaletle muamele ettiğın, onları kuvvetlendirdiğın için, gerektiğinde bu kuvve-te dayanabilirsin. Onları esirgemen, adil davranman, yumu-şaklıkla muamele etmen buna sebep olur. Öyle bir zaman gelir, öyle bir iş olur ki, onlara müracaat etmen gerekir, onlar da isteğini sevinçle kabul eder, yerine getirirler. Çünkü ül-kede meydana gelen kalkınma ve servet, yükleyeceğın yükü çekmelerini mümkün kılar. Bir yerin harap olması, halkının yoksul düşmesinden kaynaklanır; halkın yoksul düşmesi ise, valilerin kendilerine mal yağmalarından, makamlarının de-vamlı olacağını düşünerek su-i zanda bulunmalarından, ib-ret alınacak şeylerden az istifade etmelerindendir.

Kâtiplerinin durumlarını da denetle, işlerini hayırlılarına ha-vale et; düşmanlarına karşı kullanacağın planları, gizli tut-tuğın şeyleri, büyülenen, kibirlenen, bu yüzden de cemaat-in önünde sana karşı durmaya cüret eden kişilere değil, te-miz ve iyi ahlâk sahibi olanlara yazdır. Memurlarından ge-

len mektupları sana sunmakta gaflet etmemeleri, senden aldıkları emri olduğu gibi aktarmaları, bir anlaşma yapacağını zaman şartları zayıf bırakmamaları, gerektiğinde o ahdi bozmakta acze düşmemeleri, şartları ona göre belirlemeleri, işleri başarırken hadlerini bilmezlik etmemeleri gerekir. Çünkü kendi haddini bilmeyen kişinin, başkalarının haddini hiç bilmeyeceği bellidir. Onları kendi anlayışına güvenerek, haklarında iyi zanda bulunarak tayin etme. Çünkü insanlar, yapmacık davranışlara başvurarak, güzel hizmetler göstererek kendilerini valiye tanıtırlar. Oysa bunların ötesinde ne hayır dilemeyi, ne de emanete riayet etmeyi bilirler.

Senden önceki temiz insanların seçtikleri kişilere bak; sen de onları seç. Halka en güzel muamelede bulunanları, emanete riayette en fazla tanınmış olanları işlerin başına getir. Bu, Allah'a ve işlerine memur bulunduğu kişilere karşı hayır istediğini ispatlar. Her işin başına işlerin çokluğundan şaşmayacak, işlerin büyüklüğünü önemsemeyecek kişileri seç. Kâtiplerden birinin bir ayıbına göz yumarsan sorumlu tutulursun.

Tüccarla, sanatkârlara karşı hayırla muamele etmeni ve memurlarına da onlara iyi davranmalarını söylemeni tavsiye ederim. Onların bir kısmı, oturdukları yerde ticaretle meşgul olur; bir kısmı, bir yerden bir yere mal götürür. Bir kısmı da halkın muhtaç olduğu şeyleri elleriyle hazırlar; bunlar, faydalı kişilerdir. Gerekli şeyleri ülkedeki karalarda, denizlerde, dağlarda, ovalarda yolları aşarak, meşakkat çekerek getirirler; halkın, o insanların bulunduğu yerlere gitmeye ne imkânı ne de gücü vardır. Onlar, barış içindedirler; şerlerinden, kinlerinden korkulmaz; isyanlarından asla çekinilmez. Bu-

lunduğun yerde onları denetle, ülkenin diğer şehirlerindeki durumlarını izle. Şunu da bilesin ki bunların çoğunda aşırı hırsla, kötü bir cimrilik, bencillik, ihtikâr ve alışverişi keyiflerine göre yapma gayreti vardır. Bu, halk için bir zarar kapidir; valiler için de bir kusurdur. İhtikârı önle, çünkü Resulullah da men etmiştir. Taraflardan birine zulmetmeksizin alan ve satan her iki tarafın da zararına sebep olmayacak şekilde bir alış verişin gerçekleşmesini sağla. Yasaklandıktan sonra ihtikâra kalkışan olursa, onu adalet sınırını aşmaksızın cezalandır.

Allah için, Allah için, hilesi düzeni olmayan aşağı tabakayı gözet. Onlar yoksul, muhtaç, darlıktan bunalmış, dertlerle boğuşan, kazançtan aciz kişilerdir. İçlerinde dilenenler olduğu gibi, bir şey uman fakat kimseden bir şey istemeyenler de vardır. Allah onlara bir hak tayin etmiş ve senden de ona riayet etmeni istemiştir. O hâlde onu korumaya çalış. Onlara beytülmalinden bir pay ayır ve her şehirde İslâm'a (devlete) ait arazilerin gelirlerinden de bir pay ver. Zira o şehre uzak olanların da, yakın olan kimseler gibi hakkı vardır. Senden uzak ve yakın herkesin hakkına riayet etmen istenmiştir. Gurur ve şımarıklık seni onlardan gafil kılmasın. Zira önemli işlerle meşgul olman, küçük sayılan işlere bakmana mazeret olamaz. Böyle bir özür kabul de edilemez. Önemli saydığın işlere dalman, sana onları unutturup yüz çevirtmesin.

Onlardan, insanlar tarafından hakir görülen fakat gelip sana dert anlatmayanları ara bul. Onları bulmak, hâllerini anlamak için, Allah'tan korkan, büyüklenmeyen, mütevazı kişiler yolla da o kimselerin durumlarını sana iletinler. Sonra insanlar hakkında buluşma gününde Allah'a mazeret getire-

bileceğın bir şekilde davran. Fakirler ve sefiller, insanlar içinde insafa en fazla layık kişilerdir. Haklarını eda etmede, Allah katında bir mazeretin olacak şekilde hareket et. Bir hile yapmayan, kimseden bir şey istemeyen yetimlerin, yaşlıların hakkını da gözet. Bu valilere ağır bir yükür. Fakat hak, bütünüyle ağırdır. Allah, yalnızca güzel bir akıbet isteyen, sabretmeye zorlayan ve Allah'ın kendisi hakkındaki vaadine güvenen insanlara o yükü hafifletir.

Zamanının bir kısmını haksızlıklara uğrayanlara, ihtiyaçlarını, sıkıntılarını sana söylemek isteyenlere ayır. Onlarla herkese açık bir yerde oturarak konuş. O mecliste, yaratanına karşı mütevazı ol. Askerlerinden, yardımcılarından, koruyucularından korkmadan, çekinmeden seninle konuşmalarını sağla. Resulullah'ın (s.a.a) birçok yerde, "Allah, zayıfın korukarak, dili dolaşarak dert anlatmaya çalıştığı, fakat güçlüden hakkını alamadığı bir ümmeti asla temizlemeyecektir." dediğini duydum.

O hâlde onların sert konuşmalarına ve konuşma yetersizliklerine tahammül et. Daralmayı, büyüklenererek onlarla konuşmaktan çekinmeyi bırak da Allah, bu yüzden sana rahmetini bütünüyle yaysın, itaatinden dolayı sana mükâfat versin. Verdiğin zaman kolaylıkla ver, vermediğın zaman güzellikle mazeretini söyleyerek verme.

İşlerinden bazılarını bizzat senin yapman gerekir. Bunlar, kâtiplerinin aciz kıldığı durumlarda memurlarına cevap vermen; arz edildiğinde halkın ihtiyacını hemen gidermendir. Bu iş yardımcılarını sıkabilir, vaktinde yapmayabilirler. Her günün işini o gün yap. Çünkü her gün yapılacak özel işler

vardır.

Kendin için, kendinle münezzehten Allah arasında, vakitlerin en üstünü ve bölümlerin en yücünü karar kıl Gerçi halka ayırdığın vakitler de niyetin temiz olup, halkın ıslahına, selâmetine vesile olduğu zaman Allah'a ayrılmış sayılır.

Allah'a özgü olan farzlarda niyetini halis kılmalı ve özgün vaktinde kılmalısın. O hâlde gece gündüzün bir bölümünde bedenini Allah'a itaate ver, O'na yaklaşmana vesile olan fiillerde bulun, bedeninin yorgun düşmesine neden olsa da fiillerinin eksiksiz ve kusursuz olmasına dikkat et. Namazı, uzatıp insanları bıktırmadan, hızlandırıp zayi etmeden, içlerinde hastalar ve ihtiyaç sahipleri olduğunu bilerek kıldır. Beni Yemen'e göndereceği zaman Resulullah'a "onlara nasıl namaz kıldırırım" diye sordum. O da "En zayıflarının namazı gibi namaz kıldır, müminlere karşı merhametli ol." dedi.

Halkından uzun müddet gizlenme. Çünkü valinin raiyetinden gizlenmesi, halkı sıkıntıya sokan işlerdendir ve işlerdeki bilgisinin azlığına delalet eder. Onlardan gizlenmek birçok şeyi bilmelerine engel olur, onların gözüne büyük şeyler küçük; küçük şeyler büyük görünür. İyilik kötü görünür; kötülük güzel görünür; sonuçta hakla batıl birbirine karışır. Vali de bir insandır; halkla görüşmedikçe onların hâlini bilemez, kendisine gizli kalanları göremez. Halkın, kendisiyle doğrunun yalandan ayrıldığı alametleri yoktur.

Sen iki hâlden biri üzeresin; hakkı uygulamada eli açık ve cömertsin, o hâlde neden halktan gizlenip ödemen gereken bir farzdan veya yapman gereken bir iyilikten kaçınasın? Ya

da cimri ve dar görüşlü birisin; bu durumda da halk seni görünce ümidini keser ve ihtiyaçlarını istemekten vaz geçer. Üstelik halkın sana zahmet vermeyen şikâyetlerinin çoğu, ya bir zulme uğradığından yahut muamelede insaf istediğindedir.

Sonra valinin, kendi reyleriyle hareket eden, zulüm işleyen, muamelede insafları az olan, adaleti gözetmeyen bazı yakınları vardır. Bunların sebeplerini yok ederek köklerini kopar. Yakınlarından hiçbirine bir arazi verme. Sakın sana yakınlıkları sebebiyle sudaki payları veya ortak yapmaları gereken işlerinde komşu arazilerin sahiplerine zarar verecek ve zahmetlerini onların üzerine atacak bir antlaşma yapmasınlar. Bunun faydası, lezzeti onlara; vebali ise dünya ve ahirette sana kalır. Yakın olsun, uzak olsun hak edene hakkını ver, bu konuda sabırlı ol, ecrini Allah verir. Her ne kadar adaleti uygulamada yakınların zarar da görse, sonu övülmüş olan bu iş sana ağır da gelse, sen yine işin sonuna bak!

Halkın, zulüm yaptığını zannederse; mazereti açıkça söyleyerek kendini bu zandan kurtar. Bu iş nefsin için bir riyazet ve halka karşı bir yumuşaklıktır. Özür getirmekle, hem kendi hedefine ulaşırsın, hem de onların hak yolda sebat etmelerini sağlarsın.

Düşmanın, sizi Allah'ın hoşnutluğuna ulaştıracak barış teklif ederse, kabul et. Çünkü barışta ordun için huzur ve genişlik; sıkıntılarının için rahatlık ve kurtuluş; şehirlerin için emniyet vardır. Fakat barış yaptıktan sonra düşmanına karşı her yönüyle uyanık ol, ondan kork ve tetikte bulun; çünkü düşman, çoğu kez yaklaşarak gafil olmanı bekler. Öyleyse tedbi-

rini al, bu hususta hüsn-ü zan beslemeyi de bir kenara bırak. Düşmanıyla bir anlaşma yaptığın veya onu zimmetin altına aldığın zaman ahbine vefalı ol; eminliğine verdiği zimmete riayet et. Verdiğin sözlere, haklara kendini kalkan yap. Çünkü arzularının farklılığına, görüşlerinin kopukluğuna, bölük pörçük oluşuna rağmen insanların, Allah'ın farz kıldığı şeylerden ahitlere vefalı olmak gibi saygı gösterdikleri, üzerinde şiddetle birleştikleri başka bir şey yoktur. Hatta müşrikler bile kendi aralarında buna riayet etmişler, sözünde durmamanın kötü sonuçlarını görmüşlerdi. O hâlde zimmetine ihanet etme, ahbine vefasızlık etme, düşmanını sözle kandırma. Çünkü cahil ve asi olandan başkası, Allah'a karşı böyle bir cürette bulunmaz. Allah, ahdini ve zimmetini rahmetiyle kulları arasında bir güvenlik; dokunulmasını yasakladığı, herkesin yerleşeceği ve herkesin civarına koştuğu harem kılmıştır. Onu bozmak, ona ihanet etmek, ona hile katmak olmaz. Bahanelerle bozulacak anlaşmayı yapma, pekiştirip belgeledikten sonra, bozmak için birçok anlama gelen muğlâk ifadelere dayanma. Boynuna aldığın ve ilâhî ahbine riayet etmen gereken işin sıkıntısı, hiçbir hakkın olmadığı hâlde seni verdiği ahdini bozmaya yöneltmesin. Ortadan kalkmasını umduğun ve güzel sonucuna göz diktiğin işin sıkıntısına sabretmen; akıbetinden korktuğun ihanetten, Allah'ın seni sorguya çekmesinden ve dünya ve ahirette bağışlanma yolunun yüzüne kapanmasından daha hayırlıdır.

Kanlardan ve onları helal olmaksızın akıtmaktan sakın. Çünkü azaba sebep olan, daha büyük bir şey yoktur. Kanların haksız yere dökülmesinden başka, hesap sorulmasına, nime-tinin zevaline ve müddetin kesilip ömrün bitmesine sebep olacak bir şey yoktur. Allah, kıyamet gününde insanlardan ilk

olarak, akıttıkları kanları sorup kulları arasında hükmedecektir. Haram olan kanı akıtmakla otoriteni güçlendirmeye kalkışma. Çünkü bu, gücü zayıflatan işlerdendir. Hatta gücü yok edip götürür veya başkalarına verir. Kasten adam öldürme hususunda ne benim yanımda, ne de Allah katında hiçbir özrün olamaz. Çünkü cezası kısastır. Eğer hatayla birini öldürürsen, kamçın, kılıcın veya elin yanlışlıkla veya istemeden cezalandırmada aşırı giderek veya hafif bir darben veya biraz daha fazlası ölüme sebep olursa, gücüne güvenerek öldürülen kimsenin velilerine haklarını vermezlik etme.

Kendini beğenmekten, seni nefsinle böbürlenmeye sevk eden şeylere güvenmekten, aşırı övgüyü sevmekten sakın. Çünkü bunlar, ihsan sahiplerinin ihsanlarını helak etmek için şeytanın aradığı uygun fırsatlardır.

Halka karşı yaptığın iyiliği başlarına kakmaktan, onları minnet altında bırakmaktan ve yaptığını olduğundan çok gösterip övünmeye kalkışmaktan sakın. Vaadedince vaadinden dönme. Yaptığınla kişiyi minnet altında bırakmak, ihsanını yok eder. Yaptığını çok görüp onunla övünmek, hakkın nurunu götürür. Vaadinden dönmek, insanların nefretini, Allah'ın azabını gerektirir. Allah-u Teâlâ, "**Allah katında en büyük azaba sebep olan şey, yapmadığınız şeyi söylemenizdir.**"¹ buyurmuştur.

Zamanı gelmeyen işlerde acele etmekten, zamanı gelmiş işleri ihmal etmekten, gerçeği sence belli olmayan işte ısrar etmekten, doğruluğu açıkça belli olan işte gevşekliğe düşüp

savsaklamaktan sakın. (Her işi yerli yerince yap.)

Herkesin hakkı olduğu bir şeyi kendine ayırmaktan, görmen gereken ve herkesin bildiği şeyleri görmezlikten gelmekten sakın. Çünkü çok geçmeden senden alınıp başkasına verilecektir. Yakın bir zamanda, işleri örten perdeler açılıp, mazlumun hakkı senden alınır.

Öfkeni yen, kendine sahip ol, kimseye el kaldırma, kötü söz söyleme. Bu hâllerde sakinleşip iradeni kullanabilmen için acele etmekten kaçın ve öfkeni dindir. Bunları, Rabbine ulaşacağını kalbine iyice yerleştirmeden uygulayamazsın.

Senden önce geçen adil yönetimlerden, üstün kanunlardan; Peygamber'imizin bıraktıklarından, Allah'ın kitabındaki yükümlülüklerden öğüt alman, bizim bilerek yaptığımızı gördüğün şeylere uyma, bu emirnamede sana verdiğim ve nefsin heva ve hevese kapıldığında bahane bulmaman için sana hüccetimi tamamladığım emirlere tâbi olmaya çalışman gerekir. Allah'tan başka hiç kimse kötülüklerden koruyamaz ve iyiliklerde başarı veremez.

Resulullah'ın (s.a.a) bana ettiği vasiyetlerden biri de namaz kılmak, zekât vermek, kölelere merhamet etmek idi. Ben de sana yazdığım ve emirnameyi onun tavsiyesiyle bitirmek istiyorum. Yüce Allah'tan başka bir güç ve kuvvet yoktur.

Emirnamenin sonu ise şöyledir:

Rahmetinin genişliğine, yüce kudretine ve her isteneni vermesine dayanarak, Allah'ın bizi hoşnut olduğu işleri başarmaya, kendisine ve halkına yaptıklarımız için açık özürler getirmeye, kullarının güzel övgülerine mazhar olmaya, ülke-

lerinde güzel eserler bırakmaya muvaffak kılmasını, nimetinin kemaline ve kereminin bolluğuna erdirmesini, senin ve benim ömrümü saadet ve şahadetle tamamlamasını diliyorum. Biz onun dergâhındaki şeylere müştakız. Selâm Allah'ın Resulü ve temizlenip arınmış Ehlibeyt'ine olsun.¹

54. Mektup

H. 36 yılında İmran b. Huseyn el-Huzaî aracılığı ile Talha ve Zübeyr'e gönderdiği bu mektubu Ebu Cafer İskafi de Makamat adlı kitabında "Emirü'l-Müminin'in (a.s) Faziletleri" bölümünde nakletmiştir:

İnsanlar beni isteyinceye kadar, bana uymalarını istemediğimi gizleseniz de bilirsiniz. Onlar bana biat edinceye kadar biatlerini istemedim. İkiniz de bana isteyerek biat edenlerdensiniz. Halk, otoriteyi gasp ettiğim, malım mülküm olduğu için biat etmedi bana.

Eğer bana isteyerek biat ettiyseniz, o hâlde bu ahdi bozmaktan vazgeçip hemen tövbe etmeniz gerekir. Yok, eğer istemeden biat ettiyseniz, görünüşte itaat etmeniz ve günahınızı gizlemeniz sebebiyle aleyhinize hareket etmeme yol açtınız.

Ömrüme andolsun, takiyye yapmak, sırları gizlemek hususunda muhacirlerin en haklı olanı siz değilsiniz. Biat etmeden önce bana karşı çıksaydınız bu, sizin için, kabul ettikten sonra biatimden çıkmaktan daha kolay olurdu.

1- *Tuhefu'l-Ukul*, c.126, İbn Şu'be Harranî; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.350, Kadı Numan; *Nihayetu'l-Ereb*, c.6, s.19, Nuveyrî

Osman'ı benim öldürdüğümü iddia ediyorsunuz; sizinle benim aramda, Medine halkından size de bana da uymayanlar hükmetsin; o işte herkesin ne kadar rolü varsa üstlensin, gerekeni kabullensin.

Ey iki ihtiyar! (Talha ve Zübeyr!) Görüşünüzden dönün! Şu an yaptığınız iş en büyük utançtır! Utançla ateş birleşmeden yaptığınızdan vazgeçin! Ve's-Selâm.¹

55. Mektup

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Allah dünyayı, dünyadan sonrası için yarattı. Dünya ehlini de hangisinin güzel amel işleyeceğini bilmek için imtihan etti. Biz dünya için yaratılmadık ve dünya için çalışmakla da emrolunmadık. Biz, dünyaya imtihan edilmek için yerleştirildik. Allah, beni seninle, seni de benimle imtihan etti ve bizi birbirimize hüccet kıldı. Sen, Kur'ân'ı tevil ederek dünyayı istedin; beni elimle veya dilimle işlemediğim bir cinayet ile itham ettin. Sen ve Şam ehli bu iftirayı atarak, âlimleriniz cahilleri ve ayaktakileriniz oturanları aleyhime kışkırtmaya koyuldu. Kendin için Allah'tan kork da yularını şeytanın elinden al, yönünü ahirete çevir. Çünkü o, bizim de sizin de gideceğiniz tek yoldur. Allah katından ansızın gelerek kökünü kesip, soyunu yok edecek azapdan sakın. Allah'a gerçekten yemin ederim ki, kader benimle seni bir gün karşılaştırırsa,

1- *Makamatun fi Menakibi Emiri'l-Müminin Ali (a.s)*, Ebu Cafer İskafi (Ö. 240); *el-İmame ve's-Siyaset*, c.1, s.70, İbn Kuteybe; *et-Tarih*, s.173, İbn Asem-i Kufi; *Tuhefu'l-Ukul*, s.94, İbn Şu'be; *Ravzatu'l-Kâfi*, c.1, s.19, Kuleynî

"hükmedenlerin en hayırlısı olan Allah aramızda hükmedinceye kadar"¹ karşında dururum.²

56. Mektup

Şureyh b. Hani'yi öncülerine kumandan tayin edip Şam'a gönderdiği zaman yazmış olduğu mektup:

Sabah, akşam, her vakit Allah'tan sakın. Nefsin için dünyanın aldatıcılığından kork, hiçbir hâlde ondan emin olma. Bil ki eğer nefsini sevdiğin pek çok şeyden alıkoymazsan, arzuların seni pek çok zarara sokar. Nefsine engel ol, onu hatalara karşı kontrol et. Öfkelenildiğinde ezip kahrederek öfkeni yen.³

57. Mektup

Medine'den Basra'ya doğru hareket ederken Kûfe halkına yazmış olduğu mektup:

"...Zalim veya mazlum; isyan etmiş veya kendine isyan edilmiş olarak buradan ayrılıyor ve burayı terk ediyorum. Bu mektubumun kendisine ulaştığı herkese Allah'a hatırlatıyorum ve yanına gelmesini; şayet iyi yoldaysam bana yardım etmesini, kötüysem kötülüğü terk etmem için beni uyarmasını istiyorum."⁴

1- A'raf/87

2- *et-Teraz*, c.2, s.393, Seyyid el-Yemanî; *Gureru'l-Hikem*, s.119, Amidî

3- *Kitabu Sıffin*, s.121, Nasr b. Mezahim; *Tuhefu'l-Ukul*, s.44, Harranî

4- *et-Tarih*, c.6, s.173 ve 3173 (36. yıl olayları), Taberî

58. Mektup

Sıffin ehliliyle arasında geçen olayları içeren ve tüm beldelere yazıp gönderdiği mektup:

İlk işimiz Şam halkından bir toplulukla karşılaşmamız oldu. Zahirde Rabbimiz, nebimiz birdi, İslâm'daki davetimiz de birdi. Biz onlardan Allah'a imanlarının ve Resulullah'ı tasdiklerinin artmasını istemiyorduk, onlar da bizden böyle bir şey istemiyorlardı. İlğimiz olmadığı hâlde Osman'ın kanı konusunda ihtilafa düşünceye kadar iş aynıydı. Onlar bizi itham ediyor, biz ise kendimizin bundan beri olduğunu söylüyorduk. Biz şöyle dedik: Gelin bugün fitne ateşini söndürüp halkı teskin ederek işe çözüm bulalım. İş alevlenince artık işe çözüm de bulamayız. Böylece işler bir düzene girsin ve o zaman hakkı yerli yerine koyabilelim. Onlar ise, "Hayır, biz, bu işi savaşıla halletmeye karar verdik" diyerek kaçındılar. Neticede savaş rüzgârları esmeye başladı, istikrar bozuldu fitne ateşlenip alevleri yayılarak kızıştı. Savaş bize ve onlara dişlerini gösterdiği, pençesini attığı zaman çağrımıza uydular. Biz de onların çağrılarına uyduk, isteklerini hemen kabul ettik. Onlara deliller göründü, mazeretleri bitti, özürlerinin de arkası kesildi. Onlardan kim bunu devam ettirir, kararında durursa, Allah, onu helakten korur; kim de inadında direnir ve sapıklığında kalırsa ahdini bozan biri sayılır, Allah onun kalbini perdesiyle örter, kötülük değirmeni, başında devamlı döner.¹

1- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.545, Meclisî

59. Mektup

Fars ayetlerinden Hulvan'ın kumandanı Esved b. Kutbe'ye yazmış olduğu mektup:

...Vali, kişisel arzu ve isteklerine göre hareket ederse, bu onun adaletli bir şekilde hükmetmesine engel olur. İnsanların senin yanındaki işleri, sahip oldukları hakta eşit olsun. Çünkü adalete zulümden ulaşamaz. Benzerinden hoşlanmadığın şeyden kaçın. Sevabını umup azabından korkarak nefsini Allah'ın sorumlu tuttuğu şeyleri yapmaya ada.

Şunu bilesin ki dünya, bir bela yurdudur. Orada bir saat yaşanan rahatlık, kıyamet gününde hasret ve pişmanlığa neden olur. Hiçbir şey, seni ebediyen haktan müstağni kılamaz.

Nefsini sapmalardan koruman ve bütün gücünle halkın işlerini ıslaha çalışman nefsin üzerindeki haklarındandır. Çünkü sana onlardan ulaşan şey, onlara senden ulaşan şeylerden çok daha fazladır.¹

60. Mektup

Ordunun sefer güzergâhı üzerindeki yerlerin vali ve sorumlularına yazmış olduğu mektup:

Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den ordunun geçeceği yerlerdeki valilere, zekât ve haraç memurlarına...

...İdare etmekte olduğunuz yerlerden inşaallah geçecek olan bir ordu gönderiyorum. Onlara, insanlara eziyet etmekten,

1- *et-Teraz*, c.1, s.170, Seyyid el-Yemanî; *Sıffin*, s.57, Nasr b. Mezahim

kötülük yapmaktan kaçınmak gibi Allah'ın farz kıldığı şeyleri tavsiye ettim.

Ben nezdinizde, yaptığınız biat sebebiyle ordunun size ve zimmetiniz altında bulunanlara yapacağı kötülüklerden uzayım. Ancak aç kalan askerin, açlığını gidermeye başka bir yol bulamaması hâlinde, açlığını giderecek kadar bir şey yemesi caiz görülebilir.

Onların zulmederek bir şey almaları hâlinde, kendilerini cezalandırın, idareniz altındaki sefih kişilerin de askere zarar vermelerine engel olun. Ben de ordunun içinde olacağım; ordudan bir zulüm, haksızlık görür de onlara karşı koymakta acze düşer, Allah'tan ve benden başkasının yardımından ümit keserseniz, o işi bana havale edin. İnşallah, Allah'ın yardımıyla bu durumu ben değiştiririm.¹

61. Mektup

Kumeyl b. Ziyad en-Nahaî'yi saldırıya geçmek için onun yanından geçen yağmacı düşman ordusuna engel olmamasından dolayı kınayan mektubu:

Üstlendiği işi ihmal edip başkalarına bırakılan işe giren kimse düşüncesiz aciz bir kimsedir. Korumanı emrettiğim hâlde kimsenin korumadığı ve düşmanın geçişine engel olmadığı sınırları bırakıp Kırkısyâ² halkına karşı saldırıya girişmen, aklının eksikliğine delalet etmektedir. Düşmanların-

1- *Kitabu Sıffin*, s.125, Nasr b. Mezahim

2- Mezopotamya'da, Habur ve Fırat nehri sonunda, Irak ve Şam ticaret yolu üzerinde bir şehir.

dan dileyenlerin dostlarına karşı saldırıya geçmeleri için güçsüz/savunmasız bir köprü olmuşsun. Ne bir iş yapabilecek gücün var, ne düşmanın kalbinde korku ve heybetin var, ne bir sınırı koruyorsun, ne düşmanın şevketini yıkıyorsun, ne şehir halkının ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsun ve ne de emîrini hoşnut edebiliyorsun. Ve's-Selâm.¹

62. Mektup

Malik Eşter'i Mısır'a vali tayin ettiği zaman onunla gönderdiği mektup:

...Münezzeh olan Allah, Muhammed'i (s.a.a) âlemler için korutucu, Resulleri için de şahid olarak gönderdi. O göçtükten sonra Müslümanlar, hilafet hususunda çekişmeye başladılar. Allah'a andolsun, Peygamber'den (s.a.a) sonra Arabın bu işi Ehlibeyt'inden alıp başkasına bırakacakları, bana engel olacaklarını aklıma bile getirmedi. İnsanların filana biat etmesi beni sıkıntıya düşürdü! İnsanların dinden döndüklerini, halkı Muhammed'in dinini iptal etmeye çağırdıklarını görünceye dek elimi tuttum, sabrettim. Fakat bu olaylar olurken, İslâm'a yardım etmezsem, onda bir gedik açılmasından veya yıkılmasından korktum. Çünkü bu musibet, benim için az bir zaman sürecek, sonra serap gibi yitecek, bulut gibi dağılıp gidecek olan hilafetten, size emir olmaktan daha büyüktü. Hemen işe koyuldum, batıl yok olup gidinceye, din bütünüyle istikrara kavuşuncaya kadar mücadele ettim.

...Allah'a yemin olsun, onların karşısına tek başıma çıksam, onlar da bütün yeryüzünü kaplamış olsalar yine korkmam.

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.473, Belâzurî

Zira ben onların daldıkları sapıklığı ve süslendiğim hidayeti çok iyi biliyorum, Rabbinden yakın ile birlikteyim. Ben Allah'a kavuşmayı özlüyor, onun güzel karşılığını ümit ediyor, bekliyorum. Bana üzüntü veren şey bu ümmetin başına sefih, zalim ve facir kimselerin musallat olmaları, Allah'ın malını aralarında dolaştırmaları, kullarını köle yapmaları, salihleriyle savaşmaları, fasıkların dost ve yardımcı edinmeleridir. Onların arasında sizin için haram kılınmış olanı içip, İslâm'a göre had vurulan var. Gönüllerini memnun edecek bir mal mülk verilmedikçe İslâm'a gelmeyen var.¹ Üzerinizdeki hâkimiyetlerinden korkmasaydım sizleri bu kadar yönlendirmez, kınamaz, çağırılmaz, teşvik etmezdim. Yüz çevirdiğinizde veya gevşediğinizde sizleri terk eder, bırakırdım.

Çevrenizin kuşatıldığını, şehirlerinizin alındığını, ülkelerinize el konulduğunu, beldenize savaş açıldığını görmüyor musunuz? Allah size merhamet etsin, düşmanınızla savaşa çıkın, zaaf göstererek yerinizde çakılıp kalmayın, sonra zillete düşersiniz, nasibiniz daha da aşağı olur da perişan olursunuz. Savaşan kişi uyanık olmalıdır, çünkü kendisi uyusa da rakibi asla uyumaz. Ve's-Selâm.²

63. Mektup

Kufe valisi Ebu Musa el-Eş'arî'nin, halkı Cemel Savaşı'na katıl-

1- Maksat, Velid b. Ukbe b. Ebi Muayt'tır ki Osman tarafından Basra valiliğine atanmıştı.

2- *el-İmame ve's Siyase*, c.1, s.154, İbn Kuteybe; *el-Garat*, Hilal-i Sakafî; *el-Mustersid*, s.95, Teberi; *Keşfu'l-Muheccce*, s.173, Seyyid b. Tavus; *Cemheretu Resaili'l-Arab*, Ahmed Zeki Safvet

maktan men ettiğini duyunca yazdığı mektup:

Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Abdullah b. Kay-s'a... Hem lehinde, hem aleyhinde olan bir sözünü bana bildirdiler. Elçim geldiği zaman eteğini topla, kuşağını bağla, deliğinden çık. Seninle beraber olanları da topla; bana itaat etmen gerektiğini kabullenirsen bize gel; yok eğer şek ediyorsan (sana bıraktığım makamı bırak) uzaklaş!

Allah'a yemin olsun ki, seni nerede olursan ol gelir bulurum. Yağını sütüne, yanığını çiğine katmadıkça seni bırakmam. Sonunda oturma fırsatı bile bulamaz, arkandan korktuğun gibi önünden de korkar durursun. Bu sandığın gibi basit bir olay değil; aksine, devesine binip zorluğunu yenmek, dağını aşmak gereken büyük bir bela. Aklını başına devşir, işine sarıl, nasibinin hazzını al. Gelmeyi hoş görmezsen işten ayrıl, kurtuluş yolunun kapalı olduğu daracık köşene çekil. Bu işi senden başkaları hakkıyla yapınca, sen uyu. İyi uyu da "filan nerede" diyen olmasın! Vallahi bu savaş hak üzere bir savaştır ve hak üzere olan biri iledir. O mülhitlerin yaptıklarından asla korkmaz! Ve's-Selâm.¹

64. Mektup

Muaviye'ye yazdığı cevap:

Senin de zikrettiğin gibi, biz ve siz (İslâm'dan önce) uzlaşmış bir toplumdük. Fakat dün (İslâm sebebiyle) sizinle bizim aramızda ayrılık ortaya çıktı. Biz iman ettik; siz inkâr ettiniz. Biz doğru yoldayız; siz aldandınız. Müslüman olanınız an-

1- *el-İstiab*, İbn Abdurabbih; *el-Emali*, s.43, Şeyh Tusî

cak, eşrafın hepsi Resulullah'a uyduktan sonra zoraki Müslüman oldu.

(Ey Muaviye!) Talha'yı ve Zübeyr'i öldürdüğümü, Aişe'yi sürdüğümü ve iki şehrin (Basra ve Kufe) arasında konakladığımı söylüyorsun. Bu sen yokken olan bir iştir, sana bir sorumluluk yoktur. Bu sebepten, sana mazeret bildirmeye de gerek yok.

Muhacirler ve Ensar'dan oluşan bir orduyla üzerime geleceğini söylüyorsun; kardeşinin esir alındığı gün hicret bitmişti. Acele ediyorsan, az dur, sakın ol. Benim sana doğru hareket etmem daha iyidir, Allah beni, seni cezalandırmam için gönderdi. Eğer bana doğru hareket edersen, Benî Esedli kardeşin söylediğini söylerim: "Yaz rüzgârının karşısında durdular, rüzgârlar yüzlerine çakıl savurur. Onlar alçak topraklara ve kayalara tutuldular."

Aynı yerde dedeni, dayını, kardeşini, öldürdüğüm kılıç yanımında duruyor. Vallahi, sen hâlâ benim bildiğim kalbi kilitli, aklı eksik ve zayıf kişiyisen sana şöyle söylenmesi evladır; Sen merdivene tırmanıp yukarı çıktın, ama orada kötü manzaralar görüyorsun. Gördüklerin lehine değil, aleyhinedir. Çünkü sen kendine ait olmayan bir yitiği arıyorsun, başkasının hayvanını otlatıyorsun. Ehli olmadığın, madeninde olmadığın şeyi istiyorsun. Sözün, yaptığına ne kadar da uzak! Kötülük ve batıl arzuları sebebiyle Muhammed'in (s.a.a) risaletini inkâr eden amca ve dayılarına ne kadar da benziyorsun! Bildiğin gibi, onlar nerede öldülerse oraya serildiler. Onlar savaş meydanlarını dolduran ve savaşta gevşeklik göstermeyen savaşçıların karşısında yer aldılar.

Osman'ı katledenler hakkında çok laf ettin, evvela bana biat hususunda halkın yaptığı gibi yapmalısın. Sonra Allah'ın kitabı üzere senin de onların da hakkını vereyim. Ama senin istediğin, süttten yeni kesilen çocuğu ilk anda kandırmaya çalışmaktan başka bir şey değil. Selâm ehlinedir.¹

65. Mektup

Muaviye'ye yazdığı mektup:

Şimdi senin gözlerini açıp görülen şeylerden faydalanman zamanıdır. Fakat sen batıl iddialara girişerek, halkı yalanlarla kandırarak; yalanla senden yüce olan makama erişmek ve başkasına öngörülmüş şeyleri almak istemekle haktan kaçarak, senden öncekilerin yolunu tuttun. Göğsüne dolana, kulağının duyduğuna tâbi olman etinden ve kanından daha gerekliiyken inatla bu davaya giriştin. Haktan sonra dalaletten başka ne var! Apaçık beyandan sonra ancak şüpheye düşmek var! Şüpheden ve şüpheye bürünmekten sakın! Nicedir bu fırsatı kollayan fitne, hakikati batılla gizlemek için perdelelerini salmış, karanlığıyla gözleri örtmüştür.

Bana, çeşitli üsluplara dolu, çeşitli manalara gelen, barışa yönelme gücü zayıf olan, ilme ve akla dayanmayan, senden başkasının anlatmadığı masallarla dolu mektubun geldi. Durmadan akan, çamura benzeyen cıvık ve kaygan bir yerde veya yolu tanımadan çöllerde yürüyen kimse gibisin. Sana çok uzak ve ulaşması zor olan bir zirveye yükselmeye çalışıyorsun, işareti olmayan yolda yürüyorsun. Yükseklerde uçan

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.70, İbn Kuteybe; *el-İhticac*, c.1, s.263, Taber-sî; *Sıffin*, s.18, İbn Mezahim; *Mecmau'l-Misal*, c.1, s.60; Meydanî

kartal aciz kalır, gökteki en uzak parlak yıldızlar kadar da yüksektir.

Benden sonra gelip şu veya bu şekilde Müslümanların başına musallat olmandan, onlardan birinin işini sözle veya anlaşma ile sana yaptırmaktan Allah'a sığınırım. Şimdiden kendini hazırla da işine çözüm bul; yanlış yaparsan Allah'ın kulları, sana karşı harekete geçer, çözüm kapıları yüzüne kapanır ve bugün senden kabul ettikleri şeyi (özrü) artık kabul etmezler. Ve's-Selâm.¹

66. Mektup

Önceden bir başka rivayetini aktardığımız, Abdullah b. Abbas'a yazdığı mektuptur:

(Ey Abdullah b. Abbas!) Kişi bazen sonunda kendisine nasip olacak şey için sevinir ve bazen de kendisine ulaşması mukadder olmayan şey için hüznün duyar. Dünyada kendin için elde ettiğin en faziletli şey, bir lezzete ulaşmak veya öfkeni dindirmek olmasın. (Dünyadan nefsin için elde ettiğin en faziletli şey) batılı söndürmek ve hakkı ihya etmek olsun. Sevincin önceden yapmış olduğun iyi amellerden; üzüntü ve kederin ise, terk edip yerine getirmediklerinden ötürü olsun. Tüm himmetin ise, ölümden sonrası (ahiret) için olsun.²

1- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.507, Meclisî; *Şerh-i Nehcü'l-Belâğa*, İbn Ebi'l-Hadid, c.4, s.222; *Mecmau'l-Misal*, c.1, s.265, Meydanî

2- *Tarih-i Dimeşk*, İbn Asakir; *Sifet'us-Safvet*, c.1, s.347; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.116, Belâzurî; *Mecalis*, c.4, s.155, Sealibî; *el-Kâfi*, c.2, s.48, Kuleynî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.89; İbn Cevzî

67. Mektup

Mekke'deki valisi Kusem b. Abbas'a gönderdiği mektup:

İnsanlarla haccet ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat. Sabah, akşam onlarla otur, fetva isteyene fetva ver, cahile öğret, âlime danış. İnsanlarla aranda dilinden başka vasıta, yüzünden başka perde olmasın. İhtiyaç sahibinin karşısına çıkmasına mani olma; çünkü o, ilk müracaatında kapılarından kovulursa, işi görüldükten sonra da seni övmez.

Allah'ın malından yanında ne kadar toplandığına bak; onları etrafındaki yoksullara, aile sahiplerine, ihtiyacı olanlara, açlara harca. Fazlasını da yanımızda bulunanlara paylaşmamız için bize yolla.

Mekke halkına, evlerinde konaklayan kişilerden kira almalarını emret. Çünkü Allah, "**Oraya yerleşenle, ziyarete gelen müsavidir**"¹ buyurdu. Oraya yerleşen, orada ikamet edendir. Ziyaret eden ise Mekke halkından olmayıp haccetmek için gelendir. Allah, bizi ve sizi sevdiği işleri yapmaya muvaffak etsin. Ve's-Selâm.²

68. Mektup

Hilafetinden önce Selman-i Farisî'ye gönderdiği mektup:

Dünyanın durumu, yılanı benzer; dokununca yumuşak gelir, fakat zehiri öldürür. Sana hoş gelen şeyden yüz çevir. Zira çok azı seninle kalır. Ondandırılacağını yakinen bildiğin

1- Hacc/25

2- *Fıkhü'l-Kur'ân*, Kutb-u Ravendî; *Müstedrekü'l-Vesail*, c.2, s.144

için, dertlerini ve belalarını kendinden uzaklaştır. Onunla en fazla dost olduğun zaman, ondan en fazla sakınacağıın zaman olsun. Çünkü onun dostu her ne zaman neşeyle ve sevinçle ona inanır, kanarsa dünya onu korkulara, müşkülâtlara daldırır; avundur, ünsiyet ettirirse o zaman da dertlere, korkulara iter. Ve's-Selâm.¹

69. Mektup

Haris-i Hemdanî'ye yazdığı mektup:

Kur'ân'ın hükmüne sarılıp, ondan öğüt al. Helalini helal, haramını haram bil de hak olarak geçmişe dair anlatılanları tasdik et. Dünyadan geçenleri, geriye kalanları ile kıyas et. Çünkü onun bir kısmı diğerine benzer; ahiri de evveline katılmıştır. Hepsi de geçici, yok olucudur. Allah'ın ismini yücelt, onu hakkıyla an. Ölümü ve ölümden sonra olacakları çokça hatırla. Ahiretin şartlarını sapasağlam yerine getirmeden ölümü isteme. Ameli işleyenin kendisi için hoşnut olduğu, Müslümanların genelinin nefret ettiği her işten sakın. Gizlice yapılp da açıklandığında utanılan her işten sakın. Sorulduğunda sahibinin inkâr edeceği veya özür dileyeceği işi yapmaktan sakın. Namusunu, halkın kınayıcı sözlerine hedef etme, duyduğun şeyi halka söyleme. Bunu yapman seni yalancı saymaları için yeter. Duyduğun her şeyi inkâr etme, bu da seni cahil saymalarına yeter. Öfkeni yen, gücün yettiğince suçları bağışla, kızdığında aklını başına al. Güç elde et-

1- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.136, Kuleynî; *İrşad*, s.124, Şeyh Müfid; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.37, Kadı Kudaî; *Tenbihu'l-Havatir*, c.1, s.133, Şeyh Veram; *Tuhefu'l-Ukul*, s.396, Harranî; *Mişkatu'l-Envar*, s.239, Tabersî; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.111, İbn Miskeveyh

tin mi bağışla da iyi akıbet senin olsun. Nimet kalıcı olsun diye Allah'ın verdiği her nimetin şükürünü eda et. Allah'ın sana verdiği nimetlerden hiçbirini zayı etme. Allah'ın ihsan ettiği nimetlerin eseri üzerinde görülsün.

Bil ki, müminlerin en üstünü kendisinden, ailesinden, malından herkesten önce infak eden, onları Allah yoluna adayandır. Zira önceden gönderdiğin hayır, sana azığın olarak kalır, geriye bıraktığın ise senden başkalarının hayrı olur. Yaptığı hoş olmayan kişiyle arkadaşlık yapmaktan sakın. Çünkü kişiyi değerlendirirken arkadaşına itibar ederler. Büyük şehirlere yerleş, oralar Müslümanların toplandığı yerlerdir. Allah'a itaatte yardımcısı az olan, gaflet ve zulüm içinde olan yerlerden çekin. Düşünceni seni ilgilendiren işlere ver. Çarşılarda oturmaktan sakın, oralar şeytanın hazır olduğu, fitnelerin ortaya çıktığı yerlerdir. Allah'ın senden üstün kıldığı kişiye çokça bak, düşün; çünkü bu, şükürün kapılarından. Cuma günü, Allah yolunda olması veya yapman mecburi olan bir iş hariç, (Cuma) namazı kılmadan yolculuğa çıkma. Bütün işlerinde Allah'a itaat et. Çünkü Allah'a itaat etmek, onun dışındaki her şeyden faziletlidir. Nefsini kulluğa alıştı, ona yumuşak davran, ezip azarlama; sana kitapta farz kılınmış olanlar dışında onu hoş tut, çünkü farzların, vaktinde ve yerinde eda edilmesi gerekir. Dünyayı isteyip rabbinden kaçarken ölümün sana gelip çatmasından sakın. Fasıklarla arkadaşlık etme; çünkü şer, ancak şerle birleşir. Allah'a saygı göster; onu sevenleri de sev. Öfkeden kork; çünkü o, iblisin ordusunun büyük bir bölümüdür. Ve's-Selâm.¹

1- *Gureru'l-Hikem*, s.76, *Amidî; Şerh-i İbn Meysem*, c.5, s.221

70. Mektup

Medine'deki valisi Sehl b. Huneyf el-Ensari'ye, Medine halkından bir grubun Muaviye'ye katılmasından dolayı yazdığı mektup:

İdaren altındaki halktan kimi adamlarının, gizlice Muaviye'ye katıldığını öğrendim. Onların gitmeleriyle sana uyanların sayısının azalması sonucu onların yardımlarından mahrum kaldığını düşünerek üzülme. Hidayetten ve haktan kaçarak körlüğe ve cehalete sığınarak gitmeleri onlara ceza olarak yeter.

Sen de onların derdinden kurtulmuş olursun. Onlar hak ve hidayetden kaçıp körlüğe ve cehalete düşmüş oldular. Çünkü onlar dünya ehlidir; ona meyledip, ona koşarlar. Adaleti tanıdılar, gördüler, işittiler ve iyice öğrendiler; insanların hak konusunda bizim katımızda eşit olduğunu bildiler ve bundan çekinerek bir fayda elde etmeye koştular. Allah onları rahmetinden uzak kılsın!

Vallahi onlar bu zulümden kaçmadılar, adalete de kavuşmadılar; biz, Allah'ın bu işin zorluklarını yenmede, sıkıntısını hafifletmede bize yardım etmesini umutla beklemekteyiz inşallah. Selâm olsun sana.¹

71. Mektup

Sorumlu kıldığı Munzir b. Carud-i Abdî'nin bazı işlerde ihanette bulunması üzerine yazdığı mektup:

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.157, Belâzurî; *et-Tarih*, c.2, s.192; İbn Vazih; *Beşaretu'l-Mustafa*, s.235; *el-Emali*, s.307, Şeyh Saduk; *et-Tarih*, c.2, s.178, Yakubî

Babanın doğru bir insan olması beni aldattı; senin de onun izini takip edeceğini zannettim. Sen, bana söz verdiğin gibi davranmayıp nefsinin arzusuna boyun eğdin ve ahiretini harap ederek dünyanı imar ettin. Dinini de terk ederek aşiretini ihya etmekteisin. Hakkında öğrendiklerim doğruysa ehlinin devesiyle çarıklarının bağı bile senden hayırlıdır. Senin gibi biri, sınırları muhafaza etmeye, bir sorumluluğu paylaşmaya ehil olmadığı gibi, hıyanetinden de güvende olunmaz. İnşallah, bu mektubun sana ulaşırsa hemen yanıma gel.¹

Seyyid Razî şöyle diyor: Münzir, Hz. Ali'nin hakkında, "Kendini beğenerek sağa sola bakar, pahalı iki elbisesiyle yatar ve tozunu almak için ayakkabısına üfler." dediği kimsedir.

72. Mektup

Abdullah b. Abbas'a yazdığı mektup:

Şunu iyi bil ki, ne ecelini geciktirebilir, ne de senin olmayan şeyle rızıklanabilirsin. Şunu da bil ki zaman iki türdür: Bir gün lehine, bir gün de aleyhinedir. Dünya elden ele gezen bir yurttur. Her ne kadar zayıf da olsa ondan senin olanlar sonunda sana ulaşır, her ne kadar güçlü de olsan zararına olan şeyleri kendinden uzaklaştıramazsın.²

73. Mektup

Muaviye'ye yazdığı mektup:

1- *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.13, Belâzurî; *et-Tarih*, c.2, s.192 ve 193, İbn Vazih; *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.179

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.207, Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.21, Kuleynî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.427, Meydanî

Sürekli mektuplarına cevap verdiğim ve sözünü dinlediğim için bazen zayıf görüşlü biri olduğumu; feraset ve zekâmda hata ettiğimi sanıyorum. Mektup yazıp benden bir şey istediğinde tıpkı, karnı tıka basa dolu olarak yatıp derin uykuya dalan, aldatici rüyalar gören veya ne yapacağını şaşırان, işlerin lehine mi yoksa aleyhine mi çıkacağını bilmeyen şaşkın kişiye benziyorsun. Elbette sen, o değilsin, fakat o sana çok benziyor. Allah'a yemin olsun, eğer yaşamayı istemeseydim, benden sana, kemiklerini kırıp etlerini dökecek ağır bir saldırı gelirdi. Şeytanın, iyi işlere dönmene, söylenen nasihatleri dinlemene engel olduğunu bil. Selâm, ehlinedir.¹

74. Mektup

Yemen ile Rabia arasında yazmış ve Hişam b. el-Kelbi'nin el yazısından nakledilmiştir:

Bu Yemen ve Rabia halklarının şehirlerinde ve kırsal kesimlerinde yaşayanların oy birliğiyle almış olduğu karardır. Onlar, Allah'ın kitabına tâbi olup herkesi ona çağırmakta, onu kabul etmelerini istemekte; ona çağırان ve onunla emreden herkese icabet etmekte, bu konuda bir ücret istememekte ve ondan başka bir şeye razı olmamakta anlaşmışlardır. Kur'ân'ı terk eden veya ona aykırı hareket edene karşı hepsi tek bir el olup, birbirlerini desteklerler. Sözleri birdir; ayıplayanın ayıplaması, sinirlenenin sinirlenmesi, bir kavmin diğer bir kavmi zelil kılması, bir kavmin başka bir kavme sövmesi veya aşığılaması yüzünden anlaşmalarını bozmazlar. Onların hazır olanları, hazır olmayanları, sefihleri, âlimleri, cahil-

1- *et-Teraz*, c.2, s.294

leri ve olgunları hepsi bu vaat üzerindedir. Bu nedenle Allah'ın ahdi ve anlaşması da onların üzerindedir. "**Allah'ın ah-dinden sorulacaksınız.**"¹ Bu sözleşmeyi Ali b. Ebî Talib yazmıştır.²

75. Mektup

Kendisine biat edildikten sonra Muaviye'ye gönderdiği mektuptur ve Vakidi el-Cemel adlı kitabında nakletmiştir:

Allah'ın kulu, Müminlerin emiri Ali'den Ebu Sufyan oğlu Muaviye'ye. Sizler hakkında bir şey demişsem veya yüz çevirmişsem bu konuda mazur olduğumu biliyorsun. Sonunda, olmamasına çare bulunmayan ve olması gereken iş olup bitti. Söz uzun, kelimeler çoktur; dönen döndü, gelen geldi. O hâlde halkından bana biat al, arkadaşlarından bir heyetle bana gel. Ve's-Selâm.³

76. Mektup

Abdullah b. Abbas'ı Basra valisi tayin ettiği zaman yazdığı mektup:

İnsanlara karşı, meclisine geldiklerinde ve hüküm verdiğinde açık yüzlü ol. Öfkeden sakın. Çünkü o şeytanın sebep olduğu düşük akıllılıktır. Seni Allah'a yaklaştıran şeyin, ateşten uzaklaştırdığını, Allah'tan uzaklaştıranın da ateşe yak-

1- Ahzab/15

2- *Kitabu Hutebi Ali* (kerremallahu vechehu): Hişam b. Kelbî (öl. h. 205 veya 206)

3- *Kitabu'l-Cemel*, Vakidî; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.82, Dineverî

laştırdığını bil.¹

77. Mektup

Abdullah b. Abbas'ı Haricîlere delil göstermesi ve nasihat etmesi için gönderdiğinde yazdığı mektup:

Onlarla Kur'ân'a dayanarak tartışma; çünkü Kur'ân, pek çok anlam taşıyan bir kitaptır. Sen bir şey söylersin, onlar da bir şey söylerler. Fakat onlara sünnetle delil getir; çünkü onlar, ondan kaçmaya hiçbir yol bulamazlar.²

78. Mektup

Ebu Musa el-Eş'arî'nin hakemeyn konusundaki mektubuna cevap olarak yazdığı mektubudur. Said b. Yahya el-Emevî, "Kitabu'l-Meğazi"sinde zikreder:

İnsanların pek çoğu nasiplerinden mahrum kaldı, dünyaya meyledip hevalarından konuştular. Ben, bu işte tuhaf bir menzilde konakladım; kendilerini beğenmiş bir toplum da orada toplandı. Ben, onların kana bulanmasından korkulan yaralarını tedavi etmek istiyorum. Muhammed (s.a.a) ümmetinin birliğini, uzlaşmasını benden daha çok isteyen hiç kimse yoktur; bununla da güzel bir karşılık ve güzel bir yer ummaktayım. Her ne kadar ayrılırken sahip olduğun liyakati kaybetmiş olsan da kendi adıma söz verdiğim şeye vefa göstereceğim.

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.85, İbn Kuteybe; *el-Cemel*, s.208, Şeyh Müfid; *Taraf*, c.2, s.293, Seyyid el-Yemanî; *el-Cemel*, Vakıdî

2- *en-Nihaye*, c.1, s.444, İbn Esir; *Rebiu'l-Ebrar*, c.2 (Babu Ecvibeti'l-Muskite) Zemahşerî

Kötü kişi, aklın ve tecrübenin getirdiği faydadan mahrum kalan kişidir. Allah'ın ıslah ettiği bir işi bozmam, söyleyenin söylediği batıl söze tahammül edemem. Bilmediğin şeyi bırak; çünkü insanların en şerlileri, bu kötü sözlerle sana doğru koşar. Ve's-Selâm.¹

79. Mektup

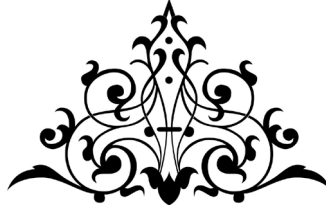
Hilafete ulaşınca ordu komutanlarına yazdığı mektup:

...Sizden öncekiler helak oldular. Onlar rüşvet vererek elde etmek için insanları haklarından mahrum kıldılar. İnsanları batıl yola sürüklediler, onlar da peşleri sıra gittiler.²

1- *Kitabu'l-Meğazi*, Ebu Osman Said (öl. 249); *Keşf'uz-Zunun* c.3, s.1747; *Tarih-i Bağdad*, c.9, s.9, Hatip Bağdadî

2- *Biharu'l-Envar*, c.8, s.583, Meclisî

Üçüncü Bölüm

HİKMETLİ SÖZLER

HİKMETLİ SÖZLER

1- Fitneye karşı iki yaşındaki deve gibi ol; onun ne binilecek sırtı, ne de sağılacak memesi vardır.¹

2- Tamaha sarılan, kendini küçültmüştür; sıkıntısını açıklayan, zillete razı olmuştur; dilini kendi üzerine emir sahibi yapan (diline geleni söyleyen) hakir olmuştur.²

3- Cimrilik ardır (utançtır); korkaklık noksanlıktır; fakirlik, akıllı insanı delilini sergilemede dilsiz etmektedir; yoksul kendi şehrinde gariptir.³

4- Acizlik afettir; sabır (direniş) cesarettir; züht servettir; günahlardan sakınmak, (azaba karşı) kalkandır; kaza ve kadere razı olmak ne güzel arkadaştır.⁴

5- İlim değerli bir mirastır. Edep (huylar) yenilenen ziynet-

1- *Gureru'l-Hikem*, s.246, *Amidî; İmta' ve'l-Muanese*, c.2, s.31, Ebu Hayyan Tevhidî, (öl. 380 h.); *Adedu'l-Kaviyye*, Raziyyuddin Ali b. Yusuf b. Mutahhar (Allâme Hillî'nin Kardeşi); *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.97, Cahiz; *Biharu'l-Envar*, c.17, s.66, Meclisî

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.21, Harranî, *Zehru'l-Adab*, c.1, s.53, Hasrî

3- *Tuhefu'l-Ukul*, s.21, Harranî, *Zehru'l-Adab*, c.1, s.53, Hasrî

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.301, İbn Şu'be, *Zehru'l-Adab*, c.1, s.53, Hasrî

lerdir. Fikir saf bir aynadır.¹

6- Akıllının göğsü, sırrının sandığıdır. Güler yüzlülük, dostluk bağıdır. Tahammül, ayıpların mezarıdır.

*Nehcü'l-Belâğa'nın bazı nüshalarında ise şöyle geçmiştir: İstemek, ayıpların çadırıdır (evidir). Kendini beğenene ise kızan çok olur.*²

7- Sadaka, kurtarıcı bir ilaçtır; kulların dünyadaki amelleri, kıyamette gözlerinin önüne dikilecektir.³

8- Bir yağ parçasıyla gören, bir et parçasıyla konuşan, bir kemikle işiten ve bir delikten teneffüs eden şu insana şaşırın doğrusu! (Onun yaratılışı hakkında düşünün.)⁴

9- Dünya bir kimseye yöneldiğinde, başkalarının iyiliklerini ona getirir; ondan yüz çevirdiğinde de, kendi iyiliklerini ondan alır.⁵

10- İnsanlarla; öldüğünüzde ağlayacak, yaşadığınızda ise sizi

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.201, İbn Şu'be el-Harranî, *Mecalis* s.199, Şeyh Müfid; *Emali* c.1, s.114, Şeyh Tusî; *Zehru'l-Adab*, c 1, s.43, Hasrî

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.201, İbn Şube el-Harranî, *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî

3- *Tuhefu'l-Ukul*, s.201, İbn Şube el-Harranî, *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.70

5- *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.434, Me'sudî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.25, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.142, Amidî; *Adam*, s.3, Cafer b. Şemşu'l-Hilafe

özleyecek bir şekilde geçinin.¹

11- Düşmanına galip gelince, bu galibiyetin şükürü olarak onu affet.²

12- İnsanların en acizi, kardeş kazanmada acizlik edendir; ondan daha acizi ise, kazandıktan sonra kaybedendir.³

13- Nimetler size akın edince az şükretmekle onu kendinizden uzaklaştırmayın.⁴

14- En yakınların terk ettiği kimsenin yardımına (Allah'ın inayetiyle) en uzaktakiler koşar.⁵

15- Her fitne ve belaya duçar olan kınanmaz.⁶

16- İşler kaza ve kaderin hükümlerine tabidir; (bu yüzden

1- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.277, Şeyh Saduk; *Tezkiretu'l-Havas*, s. 142, Sibte b. Cevzî; *el-Emali*, s.209, Şeyh Tusî; *Mecmua-i Verram*, s.379

2- *el-Muhazerat*, c.1, s.111, Ragıb İsfahanî; *Lubabi'l-Adab*, s.335, Usame b. Munkiz; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.44, el-Hasrî; *Revzu'l-Ahbar*, s.36, Muhammed b. Kasım; *Adab*, s.33; Cafer b. Şemsu'l-Hilafe; *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.25, Nuveyrî; *el-Mietu'l-Kelime*, Cahiz; *Menakıb*, s.272, Harezmi

3- *Zeylu'l-Emali*, s.110, Ebu Ali el-Kali; *el-Hukmu'l-Mensure*, İbn Ebi'l-Hadid; *el-Muşî*, c.1, s.19, Veşa

4- *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.33, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.141, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.403 (el yazması); *el-Mietu'l-Kelime*: Cahiz

5- *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.6, Nuveyrî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.201, İbn Şube Harranî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî

6- *Kitabu'l-Cemel*, Şeyh Müfid; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.20, Kadı Kudaî; *el-Cemel*, Ebu Mihnef (öl. 175); *Gureru'l-Hikem*, s.307, Amidî; *Gureru'l-Edille*, Ebu'l-Huseyin Mu'tezilî

bazen) tedbir, insanın helak ve yokluğuna neden olur.¹

17- Müslümanlar Hz. Ali'ye Peygamber'in; "Sakalınıza kına yakın, Yahudilere benzemeyin." hadisini sorunca şöyle buyurdu: Peygamber bunu buyurduğunda din azınlıktaydı. Ama bugün din genişlemiş ve güçlenmiştir. Dolayısıyla bu iş insanın isteğine bağlıdır. (Mübah bir şeydir; farz veya müstahap değildir.)²

18- *Cemel Savaşı'nda Abdullah b. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd, İbn Ömer, İbn Tufeyl, Usame b. Zeyd, Muhammed b. Mesleme ve Enes b. Malik gibi savaşı "bir fitne" olarak değerlendiren kenara çekilmeyi yeğleyen kimseler hakkında şöyle buyurmuştur: Hakkı yardımsız bıraktılar; batıla da yardım etmediler.*³

19- Emelinin peşice koşan, eceliyle sürçer (arzusuna kavuşmadan ölür).⁴

20- Yiğitlerin sürçmelerine göz yumun; onlardan biri sürçerse, Allah'ın eli onu yüceltir.⁵

1- *el-Mi'etu'l-Muhtare min Hikemihi (a.s)*, el-Cahiz; *Tuhefu'l-Ukul*, s.223, İbn Şu'be Harranî; *İrşad*, s.173, Şeyh Müfid

2- *İcazu'l-Kur'an* s.4, Bakıllanî (Ö. H. 372); *Bedi'*, s.20, Abdullah Mu'tez, (Seyyid Razî doğmadan 63 yıl ve *Nehcü'l-Belâğa* yazılmadan 104 yıl önce öldürülmüştür); *Mesadiru Nehcü'l-Belâğa*, c.4, s.19; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.236, Zemahşerî; *Simaru'l-Kulub*, s.165, Sealibî, *Senaateyn*, s.277, Ebu Hilal Askerî

3- *el-Emali* s.83, Şeyh Tusî; *Zehairu'l-Ukba*, s.110, Muhibuddin Taberî

4- *el-Miete*, Ebu Osman Cahiz; *et-Teraz*, c.1, s.168, Seyyid el-Yemanî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.490, el-Fettal Nişaburî

5- *Uyunu'l-Ahbar*, İbn Kuteybe; *Furu-i Kâfi*, c.4, s.28, Kuleynî; *Gureru'l-Hikem*, s.70, Amidî; *Adab*, s.1, Cafer b. Şemsu'l-Hilafe

21- Korku hüsrarla ve yersiz hayâ da mahrumiyetle beraberdir. Fırsat, bulut gibi geçip gitmektedir; o hâlde hayırlı fırsatları ganimet bilin.¹

22- Bizim için bir hak vardır, verirlerse (alırız onu); aksi takdirde gece her ne kadar uzun da olsa, (hakkımızı almak için harekete geçerek) deve sırtına bineriz.²

23- Ameliyle bir yere varamayan kimseyi, soy sopu bir yere ulaştırmaz.³

24- Mazluma yardım etmek ve sıkıntılı kimseye rahat bir nefes aldirmek, büyük günahların kefâretlerindedir.⁴

25- Ey Âdemoğlu! Sen isyan ettiğin hâlde münezzeh olan Allah sana birbiri ardınca nimet verdiğinde artık (Allah'ın azabından) sakın.⁵

26- Kim kalbinde bir şey gizlerse, o şey ya onun dilinin kay-

1- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.414 ve c.1, s.44 ve 98; İbn Kuteybe; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.123, İbn Kuteybe; *el-Ağani*, c.12, s.6, Ebu'l-Ferec İsfahani; *el-Emali*, c.2, s.91, Ebu Ali Kali; *Camiu'l-İlim*, s.77, İbn Abdulberr; *Tuhefu'l-Ukul*, s.138, İbn Şu'be; *el-Emali*, c.2, s.238, Şeyh Tusî

2- *et-Tarih*, c.5, s.39, Taberî; *Tehzibu'l-Lügat*, c.1, s.341, Ezherî; *el-Cem Beyne'l-Garibeyn el-Herevî*; (Öl. 401); *Tenbihu'l-Havatir*, Şeyh Verram; *Nihaye* (H. 23. yıl olayları) İbn Esir; *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe

3- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.2, s.290, İbn Abdurabbih; *Tefsir-i Razi*, c.4, s.87; *Gureru'l-Hikem*, s.272, Amidî

4- *Besair ve'z-Zehair*, s.111, Ebu Hayyan Tevhidi; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.25, Kadı Kudaî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.132, Sibte b. Cevzî; *Tezkire*, s.132, İbn Cevzî; *el-Besair ve'z-Zehair*, s.11, Ebu Hayyan Tevhidi

5- *Gureru'l-Hikem*, s.139, Amidî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.132, Sibte b. Cevzî

masında veya yüzünün renginde ortaya çıkar.¹

27- Dertlerin seninle yürüdükçe onunla yürü. (Geçici dertlerinle geçinmeye çalış ve en küçük bir hastalıkta yatağa düşme.)²

28- En üstün züht, zühdü gizlemektir.³

29- Sen (gün ve yılları) geride bıraktığında ve ölüm de sana yöneldiğinde, o zaman ölümle görüşmen ne de çabuktur!⁴

30- Sakının, sakının! Vallahi (Allah), affedercesine günahlarınızı örtmüştür. (O hâlde tövbe edin ve sakının.)⁵

31- *İman hakkında sorduklarında şöyle buyurdu: İman*, dört esas üzerinde durur: Sabır, yakın, adalet ve cihat. **Sabır** da dört çeşit üzeredir: Şevk, korku, züht ve bekleyiş. Cennete şevk duyan, şehvetlerden uzak durur; cehennemden korkan, haramlardan sakınır; dünyada zahit olan, musibetleri hafif görür; ölümü bekleyen, hayırlı işlere koşar. **Yakın** de idrak etmede basiretli olmak, hikmeti incelikleriyle kavramak, ibretlerden öğüt almak ve öncekilerin sünnetlerine uymak olmak üzere dört kısımdır. O hâlde idrak etmede basiretli olana,

1- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.23, Kadı Kudaî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.62, Amidî

3- *Tezkiretu'l-Havas*, s.136, Sibte b. Cevzî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudaî; *Ravzatu'l-Kâfi*, Kuleynî

4- *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.21, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.142, Amidî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.132, Sibte b. Cevzî; *Ravzatu'l-Vaizin*; *el-Fet-tal Nişaburî*

5- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz, *İ'cazu'l-Kur'ân*, s.4, Bakallanî

hikmet açıklanır; hikmeti açık olarak gören, ibreti tanır; ibreti tanıyan, öncekilerle yaşamış gibi olur. **Adalet** de derin düşünmek, ilmin hakikatine ulaşmak, güzel hüküm vermek ve hilimde metin olmak üzere dört kısımdır. O hâlde doğru idrak eden, ilmin derinliğini kavrar; ilimin derinliğini kavrayan da şeriat kaynağından kanmış olarak döner; hilim sahibi olan, yaptığı işlerde aşırılığa kaçmaz ve insanlar arasında övgüye layık bir şekilde yaşar. **Cihat** da dört kısımdır: İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, her yerde doğruluk ve fasıklara kin duymak. O hâlde, iyiliği emreden müminleri güçlendirmiştir; kötülükten sakındıran kâfirlerin burnunu yere sürtmüştür; her yerde doğruyu söyleyen üzerine düşeni yerine getirmiştir; kim de fasıklara kin duyar ve Allah için gazaplanırsa, Allah da onun için gazaplanır ve kıyamette onu razı eder.

Küfür de dört esas üzerindedir: Gereksiz yere derinleşmek, niza, haktan sapmak ve düşmanlık. Gereksiz yere derinleşen, hakka ulaşamaz; bilgisizce çok niza eden hakkı asla görmez; haktan sapan güzeli kötü, kötüyü ise güzel zanneder ve dalalet sarhoşluğuyla sarhoş olur; düşmanlık edenin ise (kurtuluş) yolları zorlaşır, işleri içinden çıkılmaz hâle gelir ve (dalaletten) çıkış yolu oldukça daralır.

Şek ve şüphe de dört esas üzerindedir: Münakaşa, korku, tereddüt ve boyun eğmek. O hâlde kim münakaşayı din (âdet) edinirse, gecesi sabah olmaz (dalaletten kurtulmaz); karşısındaki olan şeyler kimi korkutursa, (bir şey elde etmeksizin) geriye döner; kim şüphede tereddüt (şaşkınlık) içinde olursa, şeytanların tırnakları onu çığner; kim dünya ve ahiretinin yok

olmasına boyun eğerse, dünya ve ahirette helak olur.¹

32- Hayrı yapan, o hayırlı işten daha hayırlıdır; kötülüğü yapan da o kötülükten daha kötüdür.²

33- Cömert ol; saçıp savuran değil. İtidalli ol; zorlaştırıcı değil (zira bu ifrat veya tefrite neden olur).³

34- En değerli zenginlik, arzuları terk etmektir.⁴

35- Kim halkı sevmedikleri şeylere koşarsa, hakkında bilmedikleri şeyleri söylerler.⁵

36- Kim uzun arzulara kapılırsa, amelini çirkinleştirir.⁶

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.162, İbn Şu'be Harranî, *Usul-i Kâfi*, c.2, s.49, Kuleynî; *Zeylu'l-Emali*, s.171, Ebu Ali Kali; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.382 ve 407, Ebu Talib Mekkî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.74, 75, Ebu Nuaym; *el-Hisal*, c.1, s.108, Şeyh Saduk; *Menakıb*, s.268, Hatip Harezmî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudaî; *Mecalis*, s.162, Şeyh Müfid; *Kitabu Süleym b. Kays*, s.35; *Mişkatu'l-Envar*, s.11, Tabersî; *Mehasin*, Barkî

2- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, (Bab-u Hayr ve Salah), Zemahşerî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *Tuhefu'l-Ukul*, Harranî; *İrşad*, s.139, Şeyh Müfid; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.58, Meydanî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.334, Amidî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.384, el-Fettal Nişaburî; *Revzu'l-Ahyar*, s.38, Muhammed b. Kasım b. Yakub; *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.204, Nuveyrî; *el-Müstedref*, c.1, s.163, el-Ebşihî

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.97, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.23, Kuleynî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.21; Kadı Kudaî

5- *Gureru'l-Hikem*, s.289, Amidî; *el-Gurer ve'l-Urer*, s.69, el-Vetvat

6- *Kitabu'z-Zühhd*, Hüseyin b. Said Ahvazî; *Müstedrekü'l-Vesail*, c.1, s.13, Muhaddis Nuri; *Furu-i Kâfi*, c.1, s.71, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.211, İbn Şu'be Harranî; *el-Hisal*, c.1, s.11, Şeyh Saduk; *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.455, Meydanî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.132,

37- *Şam'a sefer ederken, geçtiği Enbar şehrinin büyükleri, saygı ifadesi olarak atlarından inip önünde koştuklarında, "Bu yaptığınız nedir?" diye sordu. Onlar; "Bu bizim âdetimizdir; emirlerimizi böyle ulularız." dediler. İmam (a.s) şöyle buyurdu; Vallahi, emirleriniz bundan faydalanmamaktalar. Böyle yapmakla dünyada kendinize zahmet veriyorsunuz; ahirette de bu işinizle sefil olacaksınız. Arkasında azap olan meşakkat, ne de zararlıdır; ateşten emin olmayı beraberinde getiren rahatlık da faydalıdır!*¹

38- *Oğlu Hasan'a şöyle buyurdu: Ey yavrucuğum, amel ettiğinde zarara uğramayacağın şu dört hususu benden öğren: En büyük zenginlik, akıldır; en büyük yoksulluk, ahmaklıktır; en korkunç şey, kendini beğenmektir; en değerli büyüklük, güzel ahlâktır. Yavrucuğum, ahmakla arkadaşlıktan sakın; çünkü o, sana fayda vermek isterken zarar verir. Cimriyle arkadaşlıktan sakın; çünkü en çok ihtiyaç duyduğun şeyi senden esirger. Kötü adamlarla arkadaşlık etme; çünkü o seni değersiz bir şey karşılığında satar. Yalancıyla da arkadaşlıktan kaçın; çünkü o, serap gibidir; sana uzağı yakın ve yakını uzak da gösterir.*²

39- *Nafileler farzlara zarar verirse, onlarla Allah'a yakınlaşmaz.*³

Sibt b. Cevzî; *Tenbihu'l-Havatir*, s.78, Şeyh Verram; *el-İrşad*, s.142, Şeyh Müfid

1- *Kitabu Siffin*, s.144, Nasr b. Mezahim

2- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudaî; *el-Lubab*, s.11, Usame b. Munkiz; *Tarih-i İbn Asakir*; *Tarih-i Hulefa*, s.154, Suyutî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.140, Zemahşerî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.3, s.79, Deynuri

3- *Gureru'l-Hikem*, s.345, Amidî

40- Akıllının dili, kalbinin arkasıdır; ahmağın kalbi ise dilinin arkasıdır.¹

Seyyid Razî şöyle diyor: Bu çok değerli ve ilginç sözlerdendir. Çünkü akıllı insan istişare etmeksizin ve düşünmeksizin diline geleni söylemez. Ama ahmak adam, düşünmeksizin ve dikkat etmeksizin diline gelen her şeyi söyler. O hâlde akıllının dili onun kalbine, ahmağın kalbi de onun diline tâbidir.

41- Ahmağın kalbi ağzındadır; akıllının dili ise kalbindedir.²

42- Hz. Ali hastalanan bir dostuna şöyle buyurdu: Allah, hastalığını günahlarının affedilmesine sebep kılmıştır. O hâlde hastalığın bir ecri yoktur; fakat günahları, ağaçların yapraklarının döküldüğü gibi dökmetedir. Şüphesiz ki ecir ve mükâfat dille konuşma, el ve ayaklarla amel etmetedir. Kuşkusuz ki Allah, niyet doğruluğu ve batini temizlik sebebiyle kullarından dilediğini cennete koyacaktır.³

43- *Habbab b. Erett'i yâd ederken şöyle buyurdu: Allah Habbab'a rahmet etsin; isteyerek Müslüman oldu, itaatkâr olarak hicret etti, kifayet edecek miktarla yetindi, Allah'tan razı idi ve*

1- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Rebiu'l-Ebrar*, s.1, s.219, (elyazması) Zemaşerî; *Usul-i Kâfi* c.2, s.443, Kuleynî; *el-Mehasin*, s.6 Barkî; *Emali*, s.153, Şeyh Saduk; *Tefsir-i Ayyâşî*, s.2, s.262; *Tuhefu'l-Ukul*, s.71, İbn Şu'be Harranî

2- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Rebiu'l-Ebrar*, s.1, s.219, (elyazması) Zemaşerî; *Usul-i Kâfi* c.2, s.443, Kuleynî; *el-Mehasin*, s.6 Barkî; *Emali*, s.153, Şeyh Saduk; *Tefsir-i Ayyâşî*, s.2, s.262; *Tuhefu'l-Ukul*, s.71, İbn Şu'be Harranî

3- *Kitabu Sıffin*, s.528, Nasr b. Mezahim; *et-Tarih*, c.6, s.3347, Taberî; *Tefsir-i Ayyâşî*, c.2, s.103; *el-Emali*, c.2, s.250, Şeyh Tusî

mücahit olarak yaşadı.¹

44- Ahireti anan, hesap günü için amel eden, kendine yeten rızık ile kanaat eden ve Allah'tan hoşnut olan kişiye ne mutlu!²

45- Bu kılıcımla, bana buğz etmesi için mümin kimsenin burununa vursam bile yine bana buğz etmez. Bütün dünya malını, beni sevmesi için münafığın başına döksem yine de beni sevmez. Bu takdir edilmiş ve Ümmî Nebi'nin diliyle de söylenmiş bir hükümdür. Zira o şöyle buyurmuştur: "Ey Ali! Mümin sana buğz etmez, münafık da seni sevmez."³

46- Seni kedere ve gama (pişmanlığa) sürükleyen kötülük, Allah katında seni bencillik ve böbürlenmeye iten iyilikten daha iyidir.⁴

1- *Usdu'l-Gabe*, c.2, s.100, İbn Esir; *Kitabu Sıffin*, s.531, Nasr b. Mezahim; *et-Tarih*, c.6, s.34, Taberî; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.94, Cahiz; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.238, İbn Abdurabbih; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.147, Ebu Nuaym; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.42, Hasrî; *el-İsabe*, (Hebbab'ın biyografisinde), Askalanî

2- *Usdu'l-Gabe*, c.2, s.100, İbn Esir; *Kitabu Sıffin*, s.531, Nars b. Mezahim; *et-Tarih*, c.6, s.34, Taberî; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.94, Cahiz; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.238, İbn Abdurabbih; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.147, Ebu Nuaym; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.42, Hasrî; *el-İsabe*, (Hebbab'ın biyografisinde), Askalanî

3- *Beşaretu'l-Mustafa*, s.130, Taberî; *el-Emali*, c.1, s.209, Şeyh Tusî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.138, Zemahşerî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.268, Kuleynî; *Mişkatu'l-Envar*, s.74

4- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.1, s.147, İbn Abdurabbih; *el-Hukmu'l-Mensure*, İbn Ebi'l-Hadid; *Uddet'ud-Dai*, İbn Fehd; *Müstedrekü'l-Vesail*, c.1, s.16, Mu-haddis Nuri; *Tezkiretu'l-Havas*, s.132, Sib b. Cevzî

47- İnsanın kıymeti, himmeti miktarıncadır; doğruluğu, mü-rüvveti miktarıncadır; şecaati, küçük düşmekten çekindiği miktarıncadır; iffeti, kıskançlığı miktarıncadır.¹

48- Zafer, ihtiyatlı davranmakla kazanılır; ihtiyat, düşünüp taşınmakla mümkündür; bu da sırları korumakla mümkün olur.²

49- Yüce kişinin aç kaldığında, aşağılık kişinin de doyduğunda, saldırısından sakının.³

50- İnsanların kalpleri ürkektir; o hâlde kim kendine ısındırırsa ona yönelirler.⁴

51- Azametın sana yardım ettiği müddetçe (güç ve saltanat seninle oldukça) ayıbın gizli kalır.⁵

52- İnsanların affetmeye en evla olanı, cezalandırmaya en güçlü olanıdır.⁶

53- Cömertlik, istenmeden vermektir; istenildikten sonra vermek utanmak ve kınanmaktan kaçınmaktır.⁷

1- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.450, Meydanî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.164, İbn Talha Şafîî; *Gurer*, s.235, Amidî; *Siracu'l-Muluk*, s.377, Tertuşî

2- *Nihayetu'l-Ereb*, c.6, s.62

3- *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.100, Cahiz, *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.332, İbn Abdurabbih, *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Hükmu'l-Mensure*, İbn Ebi'l-Hadid

4- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.130, Zemahşerî; *Siracu'l-Muluk*, s.382, Tertuşî

5- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.150, Zemahşerî

6- *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.258, Nuveyrî

7- *et-Tarih*, İbn Esakir; *Tarih-i Hulefa*, s.182, Suyutî; *Edeb'ud-Dünya ve'd-Din*; s.165, Maverdî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.38, Muhammed b. Kasım

- 54- Akıl gibi zenginlik, cehalet gibi yoksulluk, edep gibi miras, istişare gibi destek yoktur.¹
- 55- Sabır iki türlüdür: Hoşlanmadığın şeylere karşı sabır ve sevdiğin şeylere karşı sabır.²
- 56- Zenginlik gurbette vatandır; fakirlik ise vatanda gurbettir.³
- 57- Kanaat, tükenmeyen maldır.⁴
- 58- Mal, şehvetlerin ve arzuların temelidir.⁵
- 59- Seni sakındıran kimse, seni müjdeleyen kimse gibidir.⁶
- 60- Dil yırtıcıdır; serbest bırakılırsa ısırır.⁷
- 61- Kadın akrep gibidir; sancıması tatlıdır.⁸

-
- 1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.201 ve 89 ve 94, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.17, Kuleynî; *el-Emali*, s.193, Şeyh Saduk; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *el-Besair ve'z-Zehair*, s.25, Ebu Hayyan, Tevhidi; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.252, İbn Abdurabbih
- 2- *Gureru'l-Hikem*, s.51, Amidî; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.90, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.216, İbn Şu'be Harranî
- 3- *Gureru'l-Hikem*, s.33, Amidî
- 4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.64, İbn Şu'be Harranî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.186, Nuveyrî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.27, 28, Kadı Kudaî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Revzu'l-Ahyar*, s.13, İbn Kasım
- 5- *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.164, İbn Talha Şafîî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî
- 6- *Siracu'l-Muluk*, s.383, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.269, Amidî
- 7- *Gureru'l-Hikem*, s.27, Amidî, *İhtisas*, s.229 ve 331, Şeyh Müfid; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.2, s.381, Şeyh Saduk
- 8- *Gureru'l-Hikem*, s.27, Amidî, *İhtisas*, s.229 ve 331, Şeyh Müfid; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.2, s.381, Şeyh Saduk

62- Sana selâm verildiğinde, sen daha güzel bir şekilde selâm ver; sana doğru iyilikle uzanan ele, sen daha üstün bir şekilde karşılık ver; her hâlükârda üstünlük, ilk iyilik yapanındır.¹

63- Şefaâtçi, şefaât dileyenin kanadıdır.²

64- Dünya halkı, uyudukları hâlde yürütülen kervan ehline benzer.³

65- Dostları kaybetmek, gurbettir.⁴

66- Hacetin karşılanmaması, onu ehli olmayandan istemekten daha iyidir.⁵

67- Az bağış yapmaktan utanma; zira mahrum etmek ondan daha azdır.⁶

68- İffetlilik fakirliğin ziyneti, şükür de zenginliğin süsüdür.⁷

69- İsteddiğine ulaşamayınca, ne hâlde olursan ol korkma/ü-

1- *Nihayetu'l-Ereb*, s.25, Nuveyrî; *Revzu'l-Ahyar*, s.38, İbn Kasım

2- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz

3- *Zehru'l-Adab*, c.2, s.771, Hasrî

4- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.83, Meydanî; *el-Mustaksa*, c.2, s.181, Zemahşerî

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.359, İbn Şu'be Harranî; *Gureru'l-Hikem*, s.228, Amidî; *el-Müstetref*, c.1, s.114, Ebsîhi; *et-Temsil ve'l-Muhazere*, s.466, Sealibî (H. 429); *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.90, Meydanî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.334, Amidî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.384, el-Fettal Nişaburî; *Revzu'l-Ahyar*, s.38, Muhammed b. Kasım b. Yakub; *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.204, Nuveyrî; *el-Müstetref*, c.1, s.163, el-Ebsîhi; *el-Mustaksa*, c.2, s.355, Zemahşerî

7- *Tuhefu'l-Ukul*, s.90, Amidî; *el-İrşad*, Şeyh Müfid

midini kesme.¹

70- Cahili mutlaka ya ifratçı ya da tefritçi görürsün.²

71- Akıl tamamlandığı zaman, konuşma azalır.³

72- Zaman bedenleri yıpratır, arzuları yeniler, ölümü yakınlılaştırır, (ölüm yaklaşınca da) arzuları uzaklaştırır; kim onu elde ederse, bitkin düşer; kim de onu kaybederse, zahmete düşer.⁴

73- Kim kendini insanlara imam yaparsa, başkalarından önce kendini eğitsin ve diliyle terbiye etmeden önce, davranışlarıyla terbiye etsin. Kendinin öğretmeni olup kendini eğiten kişi, insanların öğretmeni olup onları eğitenden daha fazla saygı ve övgüye lâyıktır.⁵

74- İnsanın nefes çekmesi, ölüme doğru adım atmasıdır.⁶

75- Her sayılan, son bulucudur ve her beklenen gelecektir.⁷

1- *Gureru'l-Hikem*, s.140, Amidî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.140, Amidî; *Nihaye*, c.3, s.435, İbn Esir; *Gurer ve U-rer*, s.84, el-Vetvat

3- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.164, Şafiî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.216, (Sükût ve Hayâ Babı), Zemahşerî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.42, Amidî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sib b. Cevzî

5- *el-Müstedref*, c.1, s.20, Ebşihî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.322, Amidî; *ez-Zeria İle'l-Mekarimi'l-Şeria*, s.11, Ragib; *Tenbihu'l-Hatır*, s.423, Malikî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.139, İbn Talha Şafiî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

7- *Gureru'l-Hikem*, s.237, Amidî

76- İşler karıştığında (iyiyle kötü anlaşılmadığında), sonları evvelleriyle mukayese edilir. (Zira işin evveli iyi veya kötü olursa, sonu da iyi veya kötü olur.)¹

77- *Zerar b. Zamret'üz-Zıbabi, Şam'a gidip Muaviye'nin yanına vardığında Muaviye kendisine Emirü'l-Müminin Hz. Ali'yi sordu. O şöyle dedi: Şahadet ederim ki o, ibadet ettiği yerlerden birinde, gece karanlık basınca mihrabında eliyle sakalını tutup, yılan sokmuş birisi gibi kıvrılarak ve hüüzünlü birisi gibi ağlayarak şöyle derdi: Ey dünya! Ey dünya! Uzaklaş benden. Kendini bana mı sunuyorsun, yoksa beni mi arzuluyorsun? Aldatma zamanın yaklaşmasın! Heyhat! Sen, benden başkasını aldat; benim sana ihtiyacım yok. Seni üç kez boşadım; artık dönmeye imkân yok. Ömrün kısadır, değer azdır, arzun harkirdir. Ah! Azığın (ibadet ve kulluğun) azlığından, yolun uzunluğundan, seferin uzaklığından, varılacak yerin (kabir, berzah ve kıyametin) zorluk ve azametinden!*²

78- *Birisi İmam'a; "Şam'a sefer edişimiz Allah'ın kaza ve kaderinden değil midir?" diye sordu. İmam (a.s) uzun bir konuşmadan sonra şunları buyurdu:*

1- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.104, İbn Kuteybe; *Kitabu Sıffin*, s.476, Nasr b. Mezahim

2- *el-Emali*, s.371, Şeyh Saduk; *el-Emali*, c.2, s.143, Kali; *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.433, Me'sudî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.84, Ebu Nuaym; *Kenzu'l-Fevaid*, s.270, Keracekî; *el-İstiab*, c.3, s.42, İbn Abdurabbih; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.40, Hasfî; *Savaiku'l-Muhrika*, s.139, İbn Hacer; *Zehairu'l-Ukba*, s.100, Taberî; *el-Emali*, c.2, s.143, Ebu Ali Kali; *Mişkatu'l-Envar*, s.242, Tabersî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.118, Sibte b. Cevzî; *Keşfu'l-Gumme*, c.1, s.76, Erbilî; *Tenbihu'l-Hatir*, s.70, Maliki; *el-Müstedref*, c.1, s.137, Ebşihî; *Mehasin ve Mesavi*, Beyhakî; *el-Kuna ve'l-Elkab*, c.2, s.102, Mu-haddis Kummî

Yazıklar olsun sana! İhtimalen sen gerekli ve kesin olan kaza ve kaderi zannetmişsin. Eğer bu iş, bu şekilde olsaydı, sevap ve ceza batıl olur, vaad ve vaid (müjdeleme ve tehdit) saçma olurdu. Münezzeh olan Allah, kullarına irade ve ihtiyar ile emretti; onları korkutarak nehyetti; onlara kolay olanı teklif etti; zor olanla yükümlü tutmadı; aza, çok şeyle karşılık verdi; mağlup olduğundan O'na karşı isyan edilememiş; icbarla da emrine uyulmamış; peygamberleri oyun olsun diye göndermemiş; Kitab'ı kullarına abes olarak indirmemiş; gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları da boş yere yaratmamıştır: **"İşte bu kâfir olanların zannıdır; ateşten (görecekları azaptan) dolayı vay kâfirlerin hâline!"^{1/2}**

79- Hikmeti nereden olursa al. Hikmet münafığın kalbinde de olabilir. Ama çıkıncaya ve arkadaşlarıyla müminin göğsünde yer edinceye kadar, orada ıstırap ve şaşkınlık içinde olur.³

1- Sâd/27

2- *Tevhid*, s.274, Şeyh Saduk; *Kenzu'l-Fevaid*, s.169, Keraceki; *Uyunu'l-Ahbar'ir-Rıza*, c.1, s.138, Şeyh Saduk; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.195, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.468, Amidi; *İhticac*, c.1, s.310, Tabersî; *Uyun ve Mehasin*, s.40; *Gureru'l-Edille*, İbn Tayyib Mu'tezili; *Fusulu'l-Muhtare*, c.1, s.40, Seyyid Murtaza; *İrşad*, s.106, Şeyh Müfid; *el-Emali*, c.1, s.150, Seyyid Murtaza

3- *el-Beyan ve Tebyin*, c.2, s.24, Ebu Osman Cahiz; *Mehasin*, c.1, s.230, Barkî; *Gurer ve Urer*, s.57, el-Vetvat; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.123; İbn Kuteybe; *el-Emali*, c.2, s.91, Kali; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.254, İbn Abdurabbih; *Kâfi*; c.1, s.246, Kuleynî; *Sevaiku'l-Muhrika*, s.77, İbn Hacer; *Cemheretu Resail'il Arab*, c.1, s.608; *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe; *Mürucu'z-Zehb*, c.4, s.74, Me'sudî; *Mecmau'l-Misal*, c.1, s.214, Meydanî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.128, Kadı Kudaî, (H. 454); *Garibu'l-Hadis*, c.2, s.148, İbn Selâm (H. 224)

80- Hikmet, müminin yitiğidir; nifak ehlinde de olsa hikmeti al.¹

81- Her insanın değeri, güzel yaptığı iş (ilim ve uzmanlığı) miktarıdır.²

82- Size beş şey vasiyet ediyorum; onlar için develerin (çabuk koşsunlar diye) koltukları altına (tabanlarınızla) vursanız da değer mi değer: Hiçbiriniz rabbinden başkasından bir şey ummasın; günahından başka bir şeyden korkmasın; kendisinden bilmediği bir şey sorulduğunda 'bilmiyorum' demekten utanmasın; bilmediği bir şeyi öğrenmekten de çekinmesin. Sabırlı olun; çünkü sabır imana nispetle cesette baş gibidir; başla birlikte olmayan cesette hayır olmadığı gibi,

1- *el-Beyan ve Tebyin*, c.2, s.24, Ebu Osman Cahiz; *Mehasin*, c.1, s.230, Barkî; *Gurer ve Urer*, s.57, el-Vetvat; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.123; İbn Kuteybe; *el-Emali*, c.2, s.91, Kali; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.254, İbn Abdurabbih; Kâfi; c.1, s.246, Kuleynî; *Sevaiku'l-Muhrika*, s.77, İbn Hacer; *Cemheretu Resa'ilil-Arab*, c.1, s.608; *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe; *Mürucu'z-Zeheb*, c.4, s.74, Me'sudî; *Mecmau'l-Misal*, c.1, s.214, Meydanî

2- *el-Beyan ve Tebyin*, c.1, s.36 ve s.179, Ebu Osman Cahiz; *Camii'l-Beyani'l-İlim ve Fezlihi*, s.99 ve 100, Ebu Ömer; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.249, Abdurabbih; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.10; İbn Kuteybe; *et-Tarih*, c.2, s.195, İbn Vazih; *Tuhefu'l-Ukul*, s.201; İbn Şu'be Harranî; *Kitabu'l-Fazil*, s.2; Müberred; *İrşad*, s.141, Şeyh Müfid; *İhtisas*, s.2, Şeyh Müfid; *Divvanu'l-Meani*, c.1, s.146, Ebu Hilal Askerî; *Kitabu's-Senaateyn*, s.232, Ebu Hilal Askerî; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, c.2, s.121, Beyhakî; *el-Emali*, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.2, s.186, Şeyh Saduk; *Uyunu'l-Ahbar'ir-Rıza*, c.2, s.120, Şeyh Saduk; *Fakih*, c.4, s.278, Şeyh Saduk; *Tezkiretu'l-Havas*, s.154, Sibte b. Cevzî; *et-Tarih*, c.2, s.206, Yakubî; *el-Kâfi*, c.1, s.51, Kuleynî; *Lehevamil ve's-Şevamil*, s.200; Ebu Hayyan Tevhidi; *Elfaz-i Kitabiyeye*, İbn Hamedani; *E'lam*, s.10, Ebu'l-Hasan Amiri

sabırla beraber olmayan imanda da hayır yoktur.¹

83- *İmam'a inancı olmadığı hâlde onu övmekte aşırı giden, fakat kalbinde olanı söylemeyen bir adama şöyle buyurdu: Ben, dediğinin altında, içinde olanın (gizlediğinin) ise üstündeyim.*²

84- Kılıçtan geriye kalanlar, sayı bakımından daha kalıcı ve evlat bakımından daha fazladır.³

(Örneğin Hz. Hüseyin'in (a.s) çocukları ve takipçileri daha kalıcı ve çoktur; düşmanları ise çok olmalarına rağmen onlardan bir eser kalmamıştır.)

1- *Sahifet-u İmam Rıza (a.s)*, s.20; *et-Tarih*, c.2, s.195, Yakubî; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.80, Kadı Numan; *el-Hisal*, c.1, s.149, Şeyh Saduk; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.147 ve c.4, s.80; Abdurabbih; *Mehasin* c.1, s.229, Barkî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.119, İbn Kuteybe; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.178, Cahiz; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.75, Ebu Nuaym; *İrşad*, s.173, Şeyh Müfid; *Menakib*, s.260, Harezmî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.422, el-Fettal Nişaburî; *Lehabu'l-Adab*, s.363, Usame b. Munkiz; *Tezkiretu'l-Havas*, s.140, Sibte b. Cevzî; *Adabu'd-Dünya ve'd-Din*, s.58, Maverdi; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.158, İbn Talha Şafî; *Tarih-i Dimeşk*, İbn Asakir; *Madenu'l-Cevahir* (5. Bab), Keracekî; *el-Müstedref*, c.2, s.70, Ebşihî; *Tarihu'l-Hulefa*, s.181, Suyutî; *Uyunu'l-Ahbar'ir-Rıza*, c.2, s.44, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.1, s.282, Şeyh Saduk

2- *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.179 ve c.2, s.220, Ebu Osman Cahiz; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.274, İbn Kuteybe; *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Muhazerat*, c.1, s.175, Rağîb; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.52, Meydanî; *el-Emali*, c.1, s.274, Murtaza; *Gurer ve Urer* s.28, Vetvat; *Tarih-i Hulefa*, s.152, Suyutî; *Muhazerat*, c.1, s.381, Rağîb; *el-Mustaksa*, c.1, s.377, Zemaşerî

3- *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.102 ve c.4 s.206, İbn Abdurabbih; *el-Beyan ve Tebyin*, c.2, s.35, Cahiz; *Uyunul Ahbar*, c.1, s.130, İbn Kuteybe; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.50, Hasrî

85- "Bilmiyorum" sözünü terk eden kimse helâk olur.¹

86- İhtiyarın görüşü, gencin (kılıç) vuruşundan bana daha sevimlidir. *Başka bir rivayete göre: İhtiyarın görüş ve fikri, onun (savaşa) hazır olmasından daha sevimlidir bana.*²

87- İstiğfar etmek elindeyken ümitsizliğe kapılana şaşarım.³

88- *Ebu Cafer İmam Muhammed b. Ali el-Bakır (a.s), Hz. Ali'den (a.s) şöyle nakletti: Yeryüzünde Allah'ın azabından iki eman vardı; onlardan biri kaldırılmış (elden çıkmış), diğeri ise yanınızdadır; o hâlde ona sarılın. Kaldırılmış olan eman Resullullah'tır; baki kalan eman ise istiğfardır. Nitekim Allah-u şöyle buyurmuştur: "Sen içlerinde olduğun hâlde Allah onları azaplandırarak değildir ve onlar istiğfar ettikleri hâlde de Allah onları azaplandırarak değildir."*^{4 5}

89- Kim kendisiyle Allah arasında olanı düzeltirse, Allah da

1- *Gureru'l-Hikem*, s.289, Amidî, *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.183, Ebu Osman Cahiz, *Kuvvet-u Kulub*, c.1, s.277, Ebu Talib Mekki

2- *el-İkdu'l-Ferid* c.1, s.62, c.2, s.240 ve c.4, s.206, İbn Abdurabbih; c.1, s.175, Cahiz; *Resailu'l-Cahiz*, s.273, Cahiz; *Cemheretu'l-Emsal*, c.1, s.502, Ebu Hilal Askerî; *Muhazeratu'l-Udeba*, Rağîb İsfahanî; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.292, Meydanî, *Gureru'l-Hikem*, s.187, Amidî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.49; *el-Mustaksa*, c.2, s.91, Zemahşerî

3- el-Kâmil, c.1, s.177, Ebu'l-Abbas Müberred; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.181 ve c.2, s.223, İbn Abdurabbih; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.372, İbn Kuteybe; *Emali*, c.1, s.60, Şeyh Tusî; *Tezkire*, s.135, Sibte b. Cevzî

4- Enfal/33

5- *Mecmau'l-Emsal*, c.4, s.539, Meydanî; *Ravzatu'l-Vaizin*, c.2, s.478, el-Fettal Nişaburî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sibte b. Cevzî; *Tefsir-i Râzî*, c.15, s.158

onunla insanların arasını düzeltir; kim ahiret işini düzeltirse, Allah da dünya işlerini düzeltir; kimin kendi içinden bir öğüt vereni olursa, Allah tarafından onun için bir koruyucu olur.¹

90- Mükemmel fakih (İslâmî ilimlerde mütehassıs, zeki ve anlayışlı kimse), halkı Allah'ın rahmetinden ümitsiz etmeyen, onları Allah'ın şefkatinden ümitsizliğe düşürmeyen ve Allah'ın düzeninden (cezasından) onları güvende kılmayan kimsedir.²

91- Bu kalpler, bedenlerin usandıdığı gibi usanır; o hâlde bu kalplere yeni hikmetler arayın.³

92- İlmin en değersizisi, dilde duranıdır; en üstünü ise aza ve organlarda görünendir.⁴

1- *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sibb b. Cevzî; *el-Hisal*, c.1, s.22, Şeyh Saduk; *el-Emali*, s.62, Şeyh Saduk; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.307, Kuleynî, *Mehasin*, c.1, s.29, Barkî; *Fakih*, c.4, s.283, Şeyh Saduk

2- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.36, Kuleynî; *Maani'l-Ahbar*, s.226, Şeyh Saduk; *Kutu'l-Kulub* c.1 s.450, Ebu Talib Mekkî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.77, Ebu Nuaym; *Aynu'l-Edeb ve's-Siyaset*, s.20, İbn Huzeyl; *Usul-i İman*, s.24, Muhammed b. Abdulvahhab; *Tuhefu'l-Ukul* s.204, İbn Şu'be; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.112, İbn Miskeveyh; *Miškatu'l-Envar*, s.126, Tabersî; *Tarih-i Hulefa*, s.186, Suyutî; *Tezkiretu'l-Evliya*, Sibb b. Cevzî (Asım b. Hamza'ya isnat etmiştir.)

3- *el-İkdu'l-Ferid*, c.6, s.279, İbn Abdurabbih; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.48, Kuleynî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.23, Kadı Kudaî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Önsözünde), Zemahşerî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.181, Nuveyrî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.414, el-Fettal Nişaburî; *Gureru'l-Hikem*, s.113, Amidî; *Hikmetu'l-Halide*, s.112, İbn Miskeveyh

4- *Rebiu'l-Ebrar*, (İlim ve Hikmet babı), Zemahşerî, *Ravzu'l-Ahyar*, s.15, Muhammed b. Kasım; *Gureru'l-Hikem*, s.91, Amidî

93- Sizden biriniz; "Allah'ım, fitneden sana sığınırım." demesin. Zira fitneye düşer olmamış hiç kimse yoktur. O hâlde sığınanlar fitnelerin saptırıcılığından Allah'a sığınmalıdır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Bilin ki mallarınız ve evlatlarınız ancak bir fitnedir.**"¹ Bu ayetin manası da şudur: Allah-u Teâlâ, rızıkına karşı çıkanlarla, kendi payına rızayet gösterenlerin açıkça ortaya çıkması için evlat ve mallarla insanları imtihan etmektedir. Gerçi Allah onları kendilerinden daha iyi bilmektedir. Ama sevap veya cezayı gerektiren fiillerin (kendilerine) aşikâr olması için onları imtihan etmektedir. Zira bazıları erkek çocukları sevmekte, kız çocuğundan ise nefret etmekte. Bazıları da malın çoğalmasını sevmekte ve ondan bir şeyin azalmasını sevmemekte.²

94- Kendisine; "*Hayır nedir?*" diye sorulunca şöyle buyurdu: Hayır, malının veya evladının çoğalması değildir. Şüphesiz ki hayır ilminin çoğalması, hilminin büyümesi ve rabbine ibadet sayesinde insanlar arasında yücelmendir. O hâlde eğer iyilik yapmış olursan, Allah'a hamd edersin; eğer kötülük etmiş olursan, Allah'tan bağışlanma dilersin. Dünyada sadece iki kişiye hayır vardır: Birisi günah işlediğinde hemen tövbeyle telafi eden, diğeri ise hayırlara koşan kimsedir.³

95- Takvayla yapılan hiçbir amel az değildir; makbul olan bir

1- Enfal/28

2- *Tenbihu'l-Hatir*, s.375, Maliki; *el-Emali*, c.2, s.193, Şeyh Tusî

3- *Hilyetu'l-Eoliya*, c.1, s.75 ve c.10, s.388; *el-Mehasin*, c.1, s.224, Barki; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Bab-u Hayır ve Salah, Zemaşerî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.140, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.258, Amidî; *Ravzatü'l-Vaizin*, el-Fettal Nişaburî; *et-Tezkire*, s.131, Sibî b. Cevzî

amel nasıl az olabilir?¹

96- İnsanların nebilere en yakın olanları, onların (Allah tarafından) getirdiği şeyi en iyi bilenlerdir. *İmam (a.s) daha sonra şu ayeti okudu: "Doğrusu insanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, bu Peygamber (Hz. Muhammed) ve iman edenlerdir."*² Muhammed'in (s.a.a) dostu, Peygamber'e akrabalık bağı uzak olsa bile Allah'a itaat eden kimsedir; Muhammed'in düşmanı ise peygambere akrabalık bağı yakın olsa bile Allah'a isyan eden kimsedir.³

97- *Hururalı⁴ bir adamın teheccüd namazı kıldığını ve Kur'ân okuduğunu işitince şöyle buyurdu: Yakın üzere olan uyku, şüphede hâlinde kılınan namazdan daha hayırlıdır.*⁵

98- Bir hadis duyduğunuzda onu nakletmek için değil, riayet (düşünmek ve amel etmek) için algılayın. Çünkü ilmi rivayet

1- *Tenbihu'l-Hatir*, s.23, Maliki; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.75; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.75, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, İbn Şu'be Harranî; *el-Mecalis*, s.151, Şeyh Müfid; *el-Emali*, c.1, s.60, Şeyh Tusî; *et-Tezkire*, s.131, Sibte b. Cevzî; *Menakıb*, s.265, Harezmi

2- Âli İmran/68

3- *Rebiu'l-Ebrar* (Üstünlük ve Farklılık babı), Zemahşeri; *Tenbihu'l-Hatir*, s.17, Maliki, *Gureru'l-Hikem*, s.90, Amidi; *Mecmau'l-Beyan*, c.2, s.457, Tabersî; *Biharul-Envar*, c.48, s.84, Meclisî

4- Hurura; Kufe yakınlarında olan bir köyün ismidir. Nehrevan savaşında Hz. Ali'ye karşı savaşan Haricîler, o yeri kendilerine savaş alanı seçtiler. Bu şahıs ise Nehrevan savaşında öldürülen "Garve b. Edne" idi.

5- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.455, Meydanî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.164, İbn Talha Şafî; *Tenbihu'l-Hatir*, s.24, Maliki; *Gureru'l-Hikem*, s.332; *Tezkiretu'l-Havas*, s.105, Sibte b. Cevzî

edenler çoktur; fakat ona riayet edenler pek azdır.¹

99- *Bir şahsın; "İnna lillah ve inna ileyhi raciun" dediğini duyunca şöyle buyurdu: "İnna lillah" (Biz Allah içiniz) deyişimiz, kul olduğumuzun itirafıdır. "İnna ileyhi raciun" (Biz O'na dönücüleriz) deyişimiz ise, helak olmamızın itirafıdır.*²

100- *Bir grubun, yüzüne karşı kendisini övmesi üzerine şöyle buyurdu: Allah'ım, sen beni kendimden daha iyi tanırsın; ben de kendimi onlardan daha iyi tanırım. Allah'ım, bizi, onların sandıklarından daha iyi kıl ve bilmedikleri şeyleri de bağışla.*³

101- İhtiyaçların karşılanması sadece şu üç şeyle doğrudur: (Allah nezdinde) büyük sayılmak için onu küçük saymak, (ecir günü) ortaya çıkması için onu gizlemek ve (isteyene) tatlı olması için de onu karşılamada acele etmek.⁴

1- *Muhazeratu'l-Udeba*, c.1, s.14, Rağıb İsfahanî; *Usul-i Kâfi* c.2, s.84; *el-Kâfi*, c.5, s.35 (Cihad babı), Kuleynî; *Gureru'l-Hikem*, s.111, Amidî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.10, İbn Kasım; *el-Vâfi*, c.14, s.24, Feyz; *Miratu'l-Ukul*, c.2, s.33, Meclisî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.328, İbn Şu'be

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.209, İbn Şu'be Harranî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.304, İbn Abdurabbih; *Kâmil*, c.2, s.251, İbn Esir; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.2, s.226, Rağıb İsfahanî; *Sıracu'l-Muluk*, s.182, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.121, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.5, s.167; Nuveyrî

3- *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Gurer ve Urer*, s.25, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Hisal*, c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, İbn Şu'be el-Harranî; *el-Beyanu ve't-Tebyin*, c.4, s.74, Ebu Osman Cahiz; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *İrşad*, s.112, Şeyh Müfid

4- *et-Tarih*, c.2, s.152; İbn Vazih; *Kuutu'l-Kulub*, c.2, s.222 Ebu Talib el-Mekkî; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî

102- İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki sadece (sultan ve padişahlara) söz taşıyanlar yakınlaşabilecek, sadece kötüler zarif ve zeki sayılacak ve sadece insaf sahipleri zayıf düşürülecek. O zaman sadaka zarar sayılacak, sila-i rahim (akrabalara ihsan ve onlarla ilişki) bir minnet etme aracı hâline gelecek ve ibadet insanlara üstünlük taslama bahanesi olacak. İşte bu zamanda iktidar ve saltanat (hükümet ve yöneticilik) kadınların istişaresi, çocukların (tecrübesiz gençlerin) emirliği ve hizmetçilerin (aşağılık ve soysuz insanların) tedbir ve düşünceleri ile yapılacaktır.¹

103- Hz. Ali'nin (a.s) üzerinde yamalı gömlek görüp nedenini sorduklarında şöyle buyurdular:

Bununla kalp mütevazı olur, asi nefis ram olur ve müminler ondan örnek alır. Dünya ve ahiret iki uyumsuz düşman ve iki farklı yoldurlar.

O hâlde, kim dünyayı sever ve ona gönül verirse, ahirete buğz eder ve ona düşman kesilir. Bunlar doğu ve batı gibidirler. Bunların arasında yürüyen, birine yaklaştıkça diğerinden uzaklaşır. Bunlar bir kocası olan iki kadın (kuma) gibidirler (sürekli ihtilaf içerisinde).²

1- *el-Kâmil*, c.1, s.177, Müberred; *et-Tarih*, c.2, s.151, İbn Vazih, *Ravzatu'l-Kâfi*, s.57, Kuleynî; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.1, s.89, Rağıb; *Gureru'l-Hikem*, s.363, Amidî; *Metalibu's-Seül*, c.1, s.150, İbn Talha Şafii; *el-Adab*, s.10, İbn Şems Hilafe; *et-Tarih*, c.2, s.185, Yakubî

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.212, İbn Şu'be Harranî; *Tabakat*, c.3, s.28, İbn Sa'd; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.83, Ebu Nuaym; *Metalibu's-Seül*, c.1, s.95, İbn Talha Şafii; *Siracu'l-Muluk*, s.244, Tertuşî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.72 ve 180, İbn Kasım; *et-Tezkire*, s.113, Sibte b. Cevzî; *Zehairu'l-Ukba*, s.102, Taberî; *el-Emali*, c.1, s.153, Seyyid Murtaza

104- *Nevf el-Bikalî'den¹ şöyle dediği nakledilmiştir: Bir gece Emirü'l-Muminin Hz. Ali'yi (a.s) ibadet için yatağından kalktığını gördüm. Yıldızlara baktıktan sonra bana; "Ey Nevf! Yatmış mısın, yoksa uyanık mısın?" diye sordu, "Uyanığım." dediğimde ise şöyle buyurdu: Ey Nevf! Ne mutlu dünyada zahit olanlara ve ahirete rağbet edenlere! Onlar yeryüzünü sergi, toprağını yatak, suyunu güzel koku, Kur'ân'ı iç elbise (kalp ziyeti), duayı ise (olaylara karşı) dış elbise yapan ve dünyayı Hz. Mesih İsa gibi kesip atan (ondan yüz çeviren) kimselerdir. Ey Nevf! Davud (a.s) böylesi bir gecede kalkıp şöyle buyurdu: "Halktan haraç alan zorba, halkı sultanlara ispiyonlayan gammaz zalim, hükümeti koruyan polis ve tambur ile davul çalanlar dışında, bu saatte dua eden her kulun duası kabul olur."²*

105- Allah size (oruç, namaz ve hac gibi) birtakım şeyleri farz kılmıştır; o hâlde onlar zayi etmeyin. Sizlere birtakım sınırlar tayin etmiştir; o hâlde onları aşmayın. Sizlere birtakım şeylerden sakındırmıştır; o hâlde onlardan sakının. Bazı şeyler hakkında susmuştur; unuttuğundan değildir. O hâlde onları elde etmek için kendinizi zahmete atmayın.³

1- Fezzale'nin oğlu Nevf, Hemdan halkından olup Hz. Ali'nin (a.s) yaranlarından biri idi. Bikale de Yemen'de bir kabilenin ismidir.

2- *el-Hisal*, c.1, s.159, Şeyh Saduk; *Ekmel'ud-Din*, Şeyh Saduk; *Mürucu'z-Zehab*, c.4, s.193, Me'sudî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.79 ve c.6, s.53, Ebu Nuaym; *el-Mecalis*, s.71, Şeyh Müfid; t, c.7, s.162, Hatib Bağdadî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.35, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.209, el-Amidî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.30, Keracekî; *Tarih-i Dimeşk*, c.6, İbn Esakir; *Uyunu'l-Ahbar*, c.6, s.353; *el-Cerh ve't-Tedil*, c.8, s.505, Hafız Razi

3- *Emali*, c.2, s.124, İbn Şeyh; *Fakih*, c.4, s.53, Şeyh Saduk; *el-Mecalis*, s.94, Şeyh Müfid; *Gureru'l-Hikem*, s.111, Amidî

106- İnsanlar dünyalarını düzeltmek için dini işlerinden birini terk ettiklerinde, Allah daha zararlı bir şeyi onların yüzüne açar.¹

107- Nice âlim vardır ki, cehaleti onu öldürmekte ve kendisiyle olan ilmi de ona bir fayda sağlamamaktadır.²

108- Bu insanın damarlarına³ bağlanmış bir et parçası vardır; bu, insanın içinde olan en şaşılacak bir uzuvdur ve o da kalptir. İşte bunda hikmetten ve ondan farklı birtakım şeyler vardır. Eğer onun için bir ümit doğarsa, tamah onu zelil eder; tamah onu heyecanlandırır, hırs onu helak eder; eğer ümitsizlik ona musallat olursa, eseflenmek onu öldürür; gazaplanırsa, öfkesi şiddetlenir; hoşnutluk onu mesut ederse, sakınmayı unuttur; korku onu sararsa, kaçınmak onu meşgul eder; genişliğe kavuşursa (veya emniyet ve rahatlığı artarsa), gaflet onu yakalar; bir mal elde ederse, zenginlik onu azdırır; bir musibet ona ulaşırsa, sabırsızlanma onu rüsva eder; yokluk onu ısırır, bela onu oyalar; açlık onu takatsiz ederse, zaaf onu çökertir; doymak onu ifrata götürürse (fazla yerse), aşırı doymak (mide şişkinliği) onu sıkar. O hâlde her kusur ona zararlıdır; her ifrat (haddi aşmak) da onu bozguna uğratar.⁴

1- *Gureru'l-Hikem*, s.351, İbn Şu'be Harranî

2- *Kitabu Cemel*, Ebu Muhnef; *İrşad*, s.144, Şeyh Müfid; *Gureru'l-Hikem*, s.183, Amidî

3- Damarlardan maksat, kalbi akciğere bağlayan iki damardır.

4- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.31, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.95, İbn Şu'be Harranî; *Kitabu'l-Fazıl*, s.2, Muberrred; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.433, Me'sudî; *el-İrşad*, s.171, Şeyh Müfid; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.129, Kadı Kudaî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.496, Hasrî; *Gureru'l-Hikem*, s.225, el-Amidî; *Tarih-i Dimesşk*, İbn Asakir; *İlel-i Şerayi* (94. Bab), Şeyh Saduk

109- Biz dayanılacak orta halli bir yastığımız (güvenilir, mutmain bir dayanağız); geri kalan bize ulaşmalı; haddi aşırıları giden de bize dönmelidir.¹

110- Allah'ın emrini, ancak yaltaklık yapmayan (veya rüşvet vermeyen), kendini batıla benzetmeyen (boyun eğmeyen) ve tamahlara kapılmayan kişi uygulayabilir.²

111- *İmam'ın (a.s.) sevgili yaranlarından olan Sehl b. Huneyf el-Ensari Kûfe'de vefat edince şöyle buyurdu: Beni bir dağ bile sevse, parça parça olur.*³

Seyyid Razî şöyle diyor: Bu sözün anlamı şudur: Zorluklar ve sıkıntıları artar ve musibetlerin saldırısına uğrar. Bu takva ve iyilik sahibi kimselerin kaderidir. Nitekim 112. hikmette bu anlamı ifade etmektedir.

112- Biz Ehlibeyt'i seven, fakirlik elbisesini giymeye hazırlanmalıdır.⁴

113- Akıldan daha faydalı bir mal, kendini beğenmekten

1- *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.370, İbn Abdurabbih; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.326, İbn Kuteybe; *İştikak*, s.462, İbn Dureyd; *et-Tarih*, c.2, s.152, İbn Vazih; *Cemheretu'l-Emsal*, c.1, s.419, Ebu Hilal Askerî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.216, İbn Şu'be Harranî; *el-Mecalis*, s.3, Şeyh Müfid; *et-Tarih*, c.2, s.186, Yakubî; *Kitabu Fahir*, s.216, İbn Asım; *Uyunu'l-Ahbar* c.3, s.336, İbn Kuteybe; *Kutu'l-Kulub* c.1, s.357, Ebu Talib Mekki

2- *Gureru'l-Hikem*, s.351, Amidî

3- *Rebiu'l-Ebrar*, (Babu'l-Eha ve'l-Muhabbet), s.60, Zemahşerî; *Gureru'l-Hikem*, s.261, Amidî; *ed-Derecat'ur-Refie*, s.390

4- *Emali*, c.1, s.17, Murtaza; *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*; Heruy; *en-Nihaye*, c.1, s.283, İbn Esir; *İhtisas*, s.311, Şeyh Müfid; *Maani'l-Ahbar*, s.182, Şeyh Saduk; *Garibu'l-Hadis*, İbn Selâm

daha korkunç bir yalnızlık, tedbir gibi bir akıl, takva gibi yücelik, güzel ahlâk gibi arkadaş, edep gibi miras, başarı gibi önder, salih amel gibi ticaret, sevap gibi kazanç, şüpheli şeylerde durma gibi takva, haramlara itinasızlık gibi züht, tefekkür gibi ilim, farzları eda etmek gibi ibadet, hayâ ve sabır gibi iman, tevazu gibi hasep, ilim gibi şeref, hilim gibi izzet, istişareden daha sağlam bir destek yoktur.¹

114- İyilik ve doğruluk, zaman ve ehline galip olduğunda (yani zaman ve insanlar iyi olduğunda), eğer bir kimse, kendisinden bir günah görülmeyen birisi hakkında su-i zanda bulunursa, zulmetmiş olur; fesat ve kötülük, zaman ve ehlini kuşattığında, bir kimse biri hakkında hüsn-ü zanda bulunursa, şüphesiz kendini tehlikeye atmıştır.²

115- *Kendini nasıl buluyorsun, ey Emire'l-Müminin?" diye sorduklarında şöyle buyurdu:* Bekasıyla fani olan, sıhhatiyle hastalanan, güvendiği yerde ölüm kendisine ulaşan kimsenin hâli nasıl olur?!³

116- Nice insanlar vardır ki, kendisine ihsan edilmekle yavaş yavaş azaba yakınlaşır; günahlarının örtülmesiyle aldanır; övülmesiyle, fitneye uğrar (akıl ve malını elden verir). Allah

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.201 ve 89 ve 94, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s. 17, Kuleynî; *el-Emali*, s.193, Şeyh Saduk; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudâî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Besair ve'z-Zehair*, s.25, Ebu Hayyan, Tevhidi; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.252, İbn Abdurabbih

2- *Gureru'l-Hikem*, s.143, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar* (Babu'z-zanni ve'l-feraseti ve's-şekki ve't-tuhmet), Zemahşerî

3- *Emali*, c.2, s.254, Şeyh Tusî; *ed-De'evat*, Ravendî; *Ravzatu'l-Bihar*, c.78, s.90; *Misbahu's-Şeria*, İmam Sadık'a mensup

hiçbir kimseyi insana verdiği fırsat gibi bir şeyle imtihan etmemiştir.¹

117- Benim hakkımda iki kişi helak olur: İfrat eden dost ve buğz eden düşman.²

118- Fırsatı kaybetmek, keder ve sıkıntıya sebep olur.³

119- Dünya (zehirli) bir yılan gibidir; derisi yumuşak, ama içinde öldürücü zehir vardır; aldanan cahil ona doğru yürür, akıl sahibi ise ondan uzak durur.⁴

120- *Kureyş hakkında sorduklarında şöyle buyurdu:* Mahzum-oğulları'na gelince; onlar Kureyş'in gülleridir; erkekleriyle konuşmayı ve kadınlarıyla evlenmeyi severiz. Abdüşşems-oğulları'na gelince; onlar ileri görüşlü ve arkalarında olanları (mal ve evlatları) daha çok savunandılar. Biz Haşimoğulları'na gelince; elimizde olanı bağışlarız, ölüm anında (din yolunda) canlarımızı vermede cömert davranırız. Abdüşşems-oğulları sayıca daha çok, hilekâr ve çirkindirler. Biz ise daha fasih, daha hayır isteyen ve daha güzel yüzlüyüz.⁵

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.203, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.112, Kuleynî; *et-Tarih*, c.2, s.182, Yakubî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sibte b. Cevzî; *el-Emali*, c.2, s.58, Şeyh Tusî

2- *el-Hayvan*, c.2, s.90, Ebu Osman Cahiz; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.41, Beyhakî; *Emali*, Şeyh Saduk; *Gureru'l-Hikem*, s.329, Amidî; *Madenu'l-Cevahir*, s.226

3- *Gureru'l-Hikem*, s.24, Amidî

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.90, Amidî; *el-İrşad*, Şeyh Müfid

5- *Rebiu'l-Ebrar*, s.300, Zemahşerî; *Müheccetü'l-Beyza*, c.4, s.324, Feyz Kaşani, *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.315, İbn Abdurabbih, *el-Muwaaffakiyyat*, s.343, Zübeyr b. Bekkar; *Uyunu'l-Ahbar*, c.10, s.25

121- İki amel arasındaki fark ne kadar da uzaktır (çoktur): Birinin tadı gider, kötü sonucu kalır; diğèrinin ise zahmeti geçer, ecri kalır.¹

122- *Bir cenazenin peşinden giderken birinin gülmesini duyunca şöyle buyurdu:* Sanki ölüm bizden başkasına yazılmış ve hak (ölüm) bizden başkasına farz olmuştur! Sanki (her gün için) gördüğümüz ölümler, az bir zaman sonra bize dönüp gelecek olan yolculardır! (Oysa) cesetlerini kabirlere bırakıyoruz, miraslarını yiyoruz. Sanki biz onlardan sonra ebedi kalacağız! Daha sonra her öğüt veren (ölmüş) erkek ve kadını unutuyoruz ve her musibet ve felakete düşer oluyoruz!²

123- Ne mutlu nefsi ram, kazancı temiz, sırrı (niyet ve itikadı) iyi ve ahlâkı güzel olana; yine ne mutlu malından fazla kalanı infak edene, dilini çok konuşmaktan alıkoyana, sünnet kendisini kuşatana ve kendine bidat isnat edilmeyene (dinde bidat çıkarmayana).³

124- Kadının erkeği (iki veya üç evliliğinden dolayı) kıskanması küfür, erkeğin kadını kıskanması ise imandır.⁴

125- Şimdi İslâm'ı öyle bir nitelendireceğim ki, benden önce kimse onu öyle nitelendirmemiştir: İslâm, (Allah karşısında)

1- *Rebiu'l-Ebrar*, s.300; *Zemaşşerî*; *Gureru'l-Hikem*, s.199, Amidî; *Emali*, c.1, s.153, Seyyid Murtaza

2- *Tefsir-i Ali b. İbrahim*; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.490, el-Fettal Nişaburî; *et-Tarih*, c.2, s.89, İbn Vazih; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.168, Kuleynî

3- *Tefsir-i Ali b. İbrahim*; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.490, el-Fettal Nişaburî; *et-Tarih*, c.2, s.89, İbn Vazih; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.168, Kuleynî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.223, Amidî

teslimiyettir; teslimiyet yakîndir; yakîn tasdik etmektir; tasdik ikrar etmektir; ikrar eda etmektir; eda etmek ise amel-dir.¹

126- Kendisinden kaçtığı yoksulluğa doğru koşan cimriye şaşarım! Talep ettiği zenginlik elinden çıkıp gider; dünyada fakirler gibi yaşar; ahirette zenginler gibi hesaba çekilir. Dün bir meni parçasıyken yarın leş olacak kibirlenen kişiye şaşarım! Allah'ın yaratıklarını gördüğü hâlde, O'nun hakkında şüpheye düşen kişiye şaşarım! Ölülerini gördüğü hâlde ölümü unutan kişiye şaşarım! İlk yaratılışı gördüğü hâlde, ikinci kez yaratılmayı inkâr edene şaşarım! Beka (ahiret) yurdunu terk edip fani dünyayı imar edene şaşarım!²

127- Amelde kusur eden, üzüntüye düşer olur; malında ve canında Allah için bir pay ayırmayan kimseye, Allah'ın ihtiyacı yoktur.³

128- Soğukların evvelinde kendinizi ondan koruyun; sonunda ise onu karşılayın. Zira soğuklar insanın bedenine ağaçlara yaptığını yapar; evveli yakar (yaprakları döker), sonunda ise yeşertir.⁴

1- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.45, Kuleynî; *Emali*, s.211, Şeyh Saduk; *Mehasin*, c.1, s.222, Barkî; *Tefsir-i Ali b. İbrahim*, s.90; *Biharu'l-Envar*, c.68, s.309, Meclisî; *Emali*, c.2, s.137, Şeyh Tusî; *Maani'l-Ahbar*, Şeyh Saduk

2- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî; *Gurer ve Urer*, s.195, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.219, Amidî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.224, Muhammed b. Kasım

3- *Gureru'l-Hikem*, s.295

4- *Nihayetu'l-Ereb*, c.1, s.176, Nuveyrî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.80, İbn Kasım; Ayrıca Zer b. Habîşî'l-Esedi (Ö. H. 83)

129- Yaratanın senin yanındaki büyüklüğü, yaratıkları gözünde küçültür.¹

130- *Sıffin'den dönüşünde, Kufe dışındaki mezarlığı gördüğünde şöyle buyurdu:* Ey, korkunç diyarın, ıssız yerlerin, karanlık kabirlerin halkı! Ey toprakta yatanlar, ey garipler, ey yalnızlar, ey korkuya uğrayanlar! Siz, bizden önce giden, biz ise sizi izleyen ve size kavuşacak olanlarız. Bıraktığınız evlere gelince; başkaları o evlerde oturdular. Eşlerinize gelince; başkalarıyla evlendiler. Mallarınıza gelince; başkaları arasında taksim edildi. Bizde olan haber bu. Sizden ne haber! *Sonra ashabına dönerek şöyle buyurdu:* Bilin ki, eğer konuşmalarına izin verilseydi, size; "**En hayırlı azık takvadır.**"² diye haber verirlerdi.³

131- *Bir adamın dünyayı yediğini duyunca şöyle buyurdu:* Ey dünyayı kötüleyen, aldatıcılığına kanan, boş şeylerine kapılan kişi! Dünyaya aldandıktan sonra mı onu kötülüyorsun?! Sen mi dünyayı suçluyorsun, yoksa o mu seni suçluyor?! O

1- *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Gurer ve Urer*, s.25, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Hisal*, c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, İbn Şu'be Harranî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.4, s.74, Cahiz; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *İrşad*, s.112, Şeyh Müfid

2- Bakara/197

3- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.1, s.114, Şeyh Saduk; *Emali*, s.66, Şeyh Sa-duk; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.237, İbn Abdurabbih; *et-Tarih*, sc. 6, s.334, Taberî; *Kitabu Sıffin*, s.351, Nasr bin Mezahim; *el-Beyan ve Tebyin*, c.2 s.219, Cahiz; *Tuhefu'l-Ukul*, s.188, İbn Şu'be; *Zehru'l-Adab*, c.1, s 49, Hasrî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.137, İbn Cevzî; *Emali*, c.2, s.208, Şeyh Tusî

seni ne zaman azıttı, aldattı! Toprakta çürüyen atalarının he-
lak olduğu yerle mi, yoksa toprak altındaki analarının içinde
yattığı yerlerle mi aldattı seni?! Kaç kez iki elinle onların
tedavisi için uğraştın, onların bakımını yaptın ve onların şifa
bulmasını diledin? Tabiplerden onların ilaçlarının faydasını
sordun, ama sabahleyin ilaçların onları iyileştirmedi. Ağla-
maların, onların derdine derman olmadı. Korkun, onların
hiçbirine fayda sağlamadı. Onun hakkında isteğine ulaşma-
dın (devasını aradın, çare olmadı). Gücünle ölümü ondan u-
zaklaştıramadın. Dünya, onunla sana örnek verdi. Onun he-
lakiyle senin helakini gösterdi.

Dünya, ona doğru davranana doğruluk yurdu, ondan bir şey
anlayana afiyet yurdu, ondan azık toplayana zenginlik yur-
du ve onunla öğüt alana öğüt yurdudur. Dünya, Allah dost-
larının secde yeri (mescidi), meleklerinin namazgâhı, vahyi-
nin iniş yeri ve dostlarının ticaret yurdudur.

Onlar, orda çalışmalarıyla rahmeti elde ettiler, cenneti ka-
zandılar. Dünya, ayrılacağını bildirdiği, uzaklaşacağını ilan
ettiği, kendisinin ve ehlinin faniliğini anlattığı hâlde onu kı-
nayan kimdir?

Oysa dünya belasıyla belayı onlar için örnek vermiştir; neşe-
siyle onları neşeye teşvik etmiştir. Meyillendirmek, korkut-
mak, sakındırmak ve uyarmak için geceyi afiyetle sabahlar,
gündüzü ise felaket ve faciayla akşamlar. Bu yüzden bazıları
pişmanlık sabahı dünyayı kınar, bazıısı ise kıyamet günü onu
över. (Zira) dünya, (ahireti) onlara hatırlatmış, onlar da onu
hatırlamışlardır (düşünüp öğüt almışlardır); dünya onlara
haber vermiş, onlar da tasdik etmişlerdir; dünya onlara öğüt

vermiş, onlar da öğüt almışlardır.¹

132- Allah'ın her gün şöyle diyen bir meleği vardır: "Ölmek için doğun, yok olmak için toplayın, harap olması için yapın."²

133- Dünya kalmak yurdu değil, geçiş yurdudur. Orada iki tip insan vardır: Biri özünü (nefsi isteklere) satarak kendisini helak eder; diğeri de özünü (Allah'a) satarak kendini (azap-tan) kurtarmış olur.³

134- Dost, kardeşini üç hâlde korumadıkça sadık dost olmaz: Sıkıntıda, gıyabında ve ölümünde.⁴

135- Kendisine dört şey verilen kimse, dört şeyden mahrum kalmaz: Dua verilen kimse icabetten; tövbe ihsan edilen kimse kabulden; istiğfar verilen kimse mağfiretten; şükür verilen kimse nimetin artmasından.

1- *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.329, İbn Kuteybe; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.219, Cahiz; *el-Mehasin ve'l ezdad*, s.132, Cahiz; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.413, Mes'udî; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.358, Beyhakî; *et-Tarih*, c.2, s.150, Yakubî; *el-İrşad*, s.137, Şeyh Müfid; *Tezkiretu'l-Havas*, s.162, Sibte b. Cevzî; *Emali*, s.2, s.26, Şeyh Tusî; *Mehaziretu'l-Udeba*, c.2, s.127, Rağib el-İsfahanî; *Edeb'ud-Dünya ve'd-Din*, s.111, Maverdi; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Zemahşerî; *Tarihu Dimeşk*, c.12, İbn Asakir; *Tuhefu'l-Ukul*, s.187, İbn Şu'be; *Emali*, c.1, s.154, Murtaza; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.49, Hasrî

2- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.132, Kuleynî; *el-İhtisas*, s.232;

3- *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.7, s.66, Malikî; *Tinbihu'l-Havâtir*, s.66, Şeyh Verram; *el-Mehazirat*, c.2, s.383, Rağib

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.319, İbn Şu'be Harranî; *Rebiul Ebrar*, c.1, s.56, (el yazması) Zemahşerî; *Gurer ve Urer*, s.295, Vetvat; *Ravzu'l-Ahyar*, s.86, İbn Kasım

*Seyyid Razî diyor ki: Allah'ın kitabı da bunu tasdik etmektedir. Zira Allah-u Teâlâ dua hakkında şöyle buyurmuştur: "Bana dua edin, size icabet edeyim."*¹ *İstiğfar hakkında: "Kim bir kötülük işler veya nefesine zulmeder de sonra Allah'a istiğfar ederse, Allah'ı Gafur ve Rahim olarak bulur."*² *buyurmuştur. Şükür hakkında; "Eğer şükrederseniz nimetimi ziyadeleştiririm."*³ *buyurmuştur. Tövbe hakkında ise; "Cehaletle bir kötülük işleyip de sonra hemen tövbe edenlerin tövbesi kabul edilir. İşte onlar, Allah'ın tövbelerini kabul ettiği kişilerdir. Allah, ilim ve hikmet sahibidir."*⁴ *buyurmuştur.*⁵

136- Namaz, takvalı kimsenin Allah'a yaklaşmak vesilesidir. Hac, her güçsüzün cihadıdır. Her şeyin bir zekâtı vardır; bedeninin zekâtı da oruçtur. Kadının cihadı kocasına güzel itaat etmesi (veya kendisini onun için süslemesidir).⁶

137- Rızkı sadaka vermekle inmesini dileyin.⁷

138- İlâhî mükâfata yakın eden, bağışta cömert davranır.⁸

1- Bakara/60

2- Nisa/110

3- İbrahim/7

4- Nisa/17

5- *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sibte bin Cevzî; *el-Hisal*, c.1, s.92, Şeyh Saduk

6- *Tuhefu'l-Ukul*, s.221, İbn Şu'be Harranî, *el-Hisal*, c.2, s.162, Şeyh Saduk; *Furu-i Kâfi*, c.5, s.9, Kuleynî

7- *Vesail*, c.6, s.257, Hurru'l-Amilî

8- *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.111 ve 221 İbn Şu'be; *Emali*, 68. Bab; *el-Hisal*, c.2, s.412, Şeyh Saduk; *Uyunu Ahbari'r-Rıza*, c.2, s.54, Şeyh Saduk; *Tezkire*, s.133, İbn Cevzî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.50

- 139- Yardım (rızk) ihtiyaç miktarınca iner.¹
- 140- İktisatlı davranan, muhtaç olmaz.²
- 141- Ailenin (nüfusun) azlığı, iki kolaylıktan biridir.³
- 142- Dostluk, aklın yarısıdır.⁴
- 143- Üzüntü ve kader, ihtiyarlığın yarısıdır.⁵
- 144- Sabır, musibet miktarınca iner. Musibet anında dövünerin (sabırsızlık yapanın) ecri yok olur.⁶
- 145- Nice oruç tutan kimsenin, oruçtan elde ettiği ancak açlık

1- *Gureru'l-Hikem*, s.152, el-Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, s.373, Ze-mahşerî

2- *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Gurer ve Urer*, s.25, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Hisal*, c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, İbn Şu'be Harranî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.4, s.74, Cahiz; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *İrşad*, s.112, Şeyh Müfid

3- *Tuhefu'l-Ukul*, s.111, İbn Şube; *Emali*, 68. Bab, Şeyh Saduk; *Uyunu Ahbari'r-Rıza*, c.2, s.54, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.2, s.412; *el-Beyan ve Tebyin*, c.1, s.35, Ebu Osman Cahiz; *Tuhefu'l-Ukul*, s.214, İbn Şube Harranî; *Edebu'l-Kitab*, s.74

4- *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Gurer ve Urer*, s.25, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Hisal*, c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, İbn Şu'be el-Harranî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.4, s.74, Cahiz; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *İrşad*, s.112, Şeyh Müfid

5- *el-Hisal* c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, İbn Şube Harranî

6- *el-Hisal*, c.2, s.412, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.221, İbn Şube; *Kısarul-Hikem*, s.139; *Gureru'l-Hikem*, s.152, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, s.373, (elyazması) Zemahşerî

ve susuzluktur. Nice gece namazı kılan kimsenin gece namazından elde ettiği, ancak uykusuzluk ve yorgunluktur. Akıllıların uykusu ve iftarları ne güzeldir!¹

146- İmanınızı sadaka ile yetiştirin; malınızı zekât ile koruyun; bela dalgalarını da dua ile defedin.²

147- *Kumeyl bin Ziyad şöyle diyor: Müminlerin Emiri Hz. Ali b. Ebu Talib (a.s), elimden tutup beni şehir dışına çıkardı, sahraya varınca dertliler gibi uzun bir ah çekerek şöyle buyurdu:*

Ey Kumeyl! Bu kalpler bir çeşit kaplardır; en hayırlısı içindekini en iyi koruyandır. Sana söylediklerimi iyi belle ve akında tut. İnsanlar üç kısımdır: Biri, rabbanî âlim; diğeri kurtuluş yolu için ilim öğrenen öğrenci; geriye kalanlar ise her seslenene (bilmeden) uyan, her esintiye kapılıp giden değersiz sineklerdir; ne ilim nuruyla aydınlanmışlar ve ne de sağlam bir desteğe sığınmışlardır.

Ey Kumeyl! İlim maldan hayırlıdır; zira ilim seni korur; ama malı sen korursun. Mal harcandığında azalır; (ama) ilim harcandığında çoğalır; malın verdiği makam ve şahsiyet malın yok olmasıyla yok olur.

Ey Kumeyl! İlim öğrenmek, kendisiyle mükâfat verilecek bir dindir; insan hayatında onunla Allah'a itaat eder; ilim hâkimdir; mal ise mahkûmdur.

Ey Kumeyl! Mal biriktirenler, diri oldukları hâlde helak olmuşlardır. Ama ulema, zaman (dünya) baki kaldıkça baki-

1- *Tarih-u İsfahan*, c.1, s.225, Ebu Nuaym; *Kutu'l-Kulub*, Ebu Talib Mekki

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, 111 ve 112, İbn Şube Harranî; *el-Hisal*, c.2, s.162

dirler. Bedenler yok olmuştur; ama söz ve eserleri gönüllerde mevcuttur. (Eliyle göğsünü işaret ederek:) İşte burada pek çok ilim vardır; keşke onu taşıyacak birini bulsaydım. Çabuk anlayıp algılayan kimseleri buluyorum; ama güvenilir değillerdir; dini dünyaya alet ediyorlar. Allah'ın nimetleriyle kullarına, hüccetleriyle de dostlarına üstünlük taşıyorlar. Veya hakkı yüklenip boyun eğen, ama önünü ardını göremeyen basiretsiz ve daha başlangıçta kalbi şüpheye dalan kuşkucu birini buluyorum. O hâlde, ne bu, ne de öbürü! Veya dünya lezzetlerine düşkün, şehvetlere karşı yuları yumuşak olan, mal toplama ve yığmaya ihtiraslı birini buluyorum. Oysa her ikisi de bir işte dine riayet edenler değillerdir. Bu ikisi, otlayan hayvanlara daha çok benzemektedir. İşte böylece ilim, onları taşıyanların ölümüyle ölüp gitmektedir.

Evet, ey Allah'ım! İlahî hüccet ve nişanelerin yok olmaması için yeryüzü hüccetle, Allah için kıyam eden birinden boş kalmaz. O ister zahir ve apaçık olsun; isterse korkup gizlensin. Onlar kaç kişidir ve neredeler (veya ne zamana kadar böyle gizli kalacaklar)?! Vallahi onlar sayı bakımından azdırlar; ama Allah katında makam açısından dereceleri pek büyüktür. Allah, hüccet ve nişanelerini onlara benzeyenlere emanet edinceye ve onları benzerlerinin kalplerine ekinceye kadar hüccet ve nişanelerini onlar vesilesiyle korumaktadır. İlim, hakikatin basireti üzere aniden onlara yönelmiştir; yakın ruhunu elde etmişlerdir; refah içerisinde olanların zor gördüğü şeyleri onlar kolay bulmuşlardır; cahillerin korkup kaçtıkları şeylere onlar ünsiyet etmişlerdir. Ruhları en yüce makama (Allah'ın rahmetine) asılı olduğu hâlde, bedenleriyle dünyada yaşamaktalar. İşte bunlar Allah'ın yeryüzündeki halifeleri ve halkı O'nun dinine davet etmekte. Ah! Ah!

Onları görmeyi ne kadar da arzuluyorum! *Daha sonra buyurdular ki: Kumeyl! İstersen geri dön.*¹

148- Kişi, dilinin altında gizlidir.²

149- Kadrini bilmeyen kimse, helak olur.³

150- *Öğüt vermesini isteyen bir adama şöyle buyurdu:*

Amelsiz ahiretten ümidi olan ve uzun arzularla tövbeyi geciktiren kimseden olma; o kimse, dünya hakkında zahitler gibi konuşur; fakat dünyayı isteyenlerin yaptığını yapar; ondan ne kadar verilse doymaz, men edildiğinde kanaat etmez. Verilenin şükründen aciz olur, baki kalandan arttıkça

1- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.1, s.265, İbn Abdurabbih; *et-Tarih*, c.2, s.400, İbn Vazih; *Tuhefu'l-Ukul*, s.169, İbn Şube Harranî; *el-Hisal*, c.1, s.272, Ebu Talib Mekkî; *Tarih-i Bağdat*, c.2, s.389, Hatip Bağdadî; *Tefsir-i Razi*, c.2, s.192; Razi; *el-Muhtasar*, s.29, İbn Abdulberr; *Menakib*, s.390, Harezmi; *Tehzibu'l-Lügat*, s.70, el-Ezherî; *Emali*, s.13, Şeyh Tusî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.141, Sibî b. Cevzî; *et-Tarih*, Yakubî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.2, s.52, Cahiz; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.79, Ebu Nuaym İsfahanî; *el-Camiu's-Sağir*, Taberî'nin *el-Kebir*'inden naklen, Suyutî; *Mecalis*, s.146, Şeyh Müfid; *el-İrşad*, s.117, Şeyh Müfid; *el-Erbain*, s.151, Şeyh Bahaî; *Divanu'l-Mani*, c.1, s.146, Ebu Hilal Askerî; *İ'lamu'l-Muki'in*, c.2, s.176, İbn Cevzîye; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.339, Kuleynî; *en-Nihaye* (Hemc maddesinde) İbn Esir

2- *Emali*, c.2, s.108, Şeyh Tusî; *el-Hisal*, c.1, s.46, Şeyh Saduk; *et-Terazi*, c.1, s.167, Seyyid Yemanî; *Emali*, 68. bab, Şeyh Saduk; *Uyunu Ahbari'r-Rıza*, c.2, s.54, Şeyh Saduk; *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz

3- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.278, Şeyh Saduk; *Emali*, c.2, s.108, Şeyh Tusî; *el-Hisal*, c.1, s.46, Şeyh Saduk; *et-Teraz*, c.1, s.167, Seyyid Yemanî; *el-Emali*, 68. bab, Şeyh Saduk; *Uyunu Ahbari'r-Rıza*, c.2, s.54, Şeyh Saduk; *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz

ister. Başkalarını münkerden nehyeder; ama kendisi o işten el çekmez. Emreder; fakat emrettiği şeyi kendisi yapmaz. Salih kimseleri sever; fakat onların yaptığını yapmaz. Günahkârlara buğz eder; oysa o da onlardan biridir. Günahlarının çokluğu sebebiyle ölümden korkar; ama ölümden korkmasına sebep olan şeyi (günahı) işlemeye ısrarla devam eder. Hastalanırsa, pişman olur; sıhate kavuşursa, gaflete dalıp korkusuz ve endişesiz olur. Afiyette olduğu zaman, bencilleşir; belaya düşünce, ümitsizliğe kapılır. Bela isabet edince sız-lanarak duaya koyulur; (genişlik ve rahatlığa) erişirse, gururla Allah'tan yüz çevirir. Nefsi, zannettiği şeyde ona galebe çalar; ama yakın ettiği şeyde nefesine galip olmaz.

Günahı kendi günahından az olanın akıbetinden korkar; ama kendisi için amelinden daha fazlasını ümit eder. Müstağni olursa azar ve fitneye düşer; fakir olursa, ümitsizliğe ve gevşekliliğe kapılır. Amel yaptığında kusur eder, istediği zaman aşırı gider. Bir şehvet kendisine yönelirse, günahı öne geçirir, tövbeyi erteler. Bir mihnete uğrarsa, dinin hükümlerinden uzaklaşır. İbret alınacak şeyler anlatır; fakat kendisi ibret almaz. Çok öğüt verir; fakat kendisi öğüt almaz. O, sözle yol gösterendir; (ama) ameli pek azdır. Fani olacak şeylerde yarışır; baki kalacak şeylerde müsamaha (ihmal) eder. Ganimeti (Allah'a kulluğu) zarar sayar; zararı (günahı) ise ganimet bilir. Ölümden korkar; ama fırsatı elden çıkmadan iyi amellere koşmaz. Başkasının günahını büyük sayar; ama kendi büyük günahlarını küçük görür. Başkaların itaatini küçük sayar; ama kendi itaatini çok görür. İnsanları sürekli kınar; ama kendini över. Ona göre zenginlerle eğlenceye dalmak, fakirlerle beraber zikirden daha sevimidir. Başkalarına karşı kendi lehine hükmeder; ama başkaları için kendi aley-

hine hükmetmez. Başkalarını irşat eder; ama kendisini saptırır. Ona itaat edilir; o ise isyan eder. Kendi hakkını tam olarak alır; ama diğerlerin hakkını Kâmil bir şekilde vermez. Rabbinin emri dışında halktan korkar; ama yaratıkları hakkında Rabbinden korkmaz.

Seyyid Razî şöyle diyor: Eğer bu kitapta bu sözden başka bir söz olmasaydı, yine de, öğüt, hikmet, basiret ve ibret açısından düşünen insana yeterli gelirdi.¹

151- Her insanın tatlı veya acı bir sonu vardır.²

152- Her gelenin bir dönüşü vardır; dönen ise hiç olmamış gibidir.³

153- Zaman uzasa bile, sabreden zaferi kaybetmez.⁴

154- Bir topluluğun yaptığından razı olan, onlarla o işe girmiş gibidir; batıl işe girenin ise iki suçu vardır: Onu yapma ve yapılmasına razı olmak suçu.⁵

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.157, İbn Şube Harranî; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.87, Ebu Osman Cahiz; *Senaateyn*, s.233, Askerî; *el-Fazıl*, s.95, Müberred; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.185, İbn Abdurabbih; *Cemheretu'l-Emsal*, c.1, s. 272, Ebu Hilal Askerî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.39, Hasrî; *Düsturu Maalimi'd-Din*, Kadı Kudaî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.143, Sib b. Cevzî; *Kenzu'l-Ummal*, c.8, s.200, Muttaki Hindî; *Aynu'l-Edeb ve's-Siyase*, s.200, İbn Huzeyl; *el-Mecalis*, s.195, Şeyh Müfid; *el-İhtisas*, s.156, Şeyh Müfid; *el-Emali*, c.1, s.110, Şeyh Tusî

2- *Gureru'l-Hikem*, Lam harfi, Amidî

3- *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.13, Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.251, Amidî

4- *Rebiu'l-Ebrar*, s.189, Zemahşerî; *et-Teraz*, c.2, s.129, Seyyid Yemanî

5- *Gureru'l-Hikem* s.54, Amidî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.216, Harranî; *el-Hisal*, c.1, s.51, Şeyh Saduk

155- *İmam (a.s), Cemel Savaşı'nda zafere erdikten sonra esirler kendisine biat ederken Mervan bin Hakem'e hitaben şöyle buyurdu: Güvenilir insanlara verdiğiniz söze bağlı kalın.*¹

156- Tanımamakta mazur olmadığınız kimseye (Allah'a) itaat edin.²

157- Görecek olursanız, basiretli kılındınız; hidayet edilecek olursanız, hidayet edildiniz; duyacak olursanız, duyuruldu-nuz.³

158- Kardeşini, ona iyilik etmekle kına; şerrini ise ona bağışta bulunmakla geri çevir.⁴

159- Kendini töhmet yerlerine bırakan kimse, kendisine su-i zanda bulunan kimseyi kınamamalıdır.⁵

160- Güç elde eden, (genelde) diktatör kesilir.⁶

161- Kendi başına buyruk hareket eden, helak olur; insanlar-

1- *Gureru'l-Hikem*, s.46, Amidî

2- *Deaimu'l-İslâm*, s.353, c.2, Kadı Numan; *Gureru'l-Hikem*, s.212, Amidî; *el-İrşad*, s.110, Şeyh Müfid; *el-İhticac*, s.391, Tabersî

3- *Uyunu'l-Ahbar*, İbn Kuteybe; *Furu-i Kâfi*, c.4, s.28, Kuleynî; *Gureru'l-Hikem*, s.70, Amidî; *Adab*, s.1, Cafer b. Şemsu'l-Hilafe

4- *Esraru'l-Hukema*, s.86, Yakub Musta'semi; *Rebiu'l-Ebrar*, Ceza ve Mükâfat babı, s.77, Zemahşerî; *el-Gurer ve'l-Urer*, s.283, Vetvat; *Ravzu'l-Ahyar*, s.41, Muhammed b. Kasım

5- *Emali*, s.182, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.220, İbn Şube Harranî; *el-İhtisas*, s.226, Şeyh Müfid; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.252, Kuleynî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.264, Amidî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.7, Harranî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.32, Meydanî

la istişare eden, onlara akıllarında ortak olur.¹

162- Sırrını saklayanın, iradesi elinde olur.²

163- Fakirlik, en büyük ölümdür.³

164- Hakkına riayet etmeyen birinin hakkına riayet eden, ona kulluk etmiştir.⁴

165- Yaratana isyan hususunda yaratığa itaat etmek caiz değildir.⁵

166- Hakkı ertelenen kınanmaz; hakkı olmayanı alan kimse kınanır ancak.⁶

167- Bencilik, büyümeyi engeller.⁷

168- Ahiret yakındır, (dünyada) kalma süresi ise pek azdır.⁸

1- *Gureru'l-Hikem*, s.266 ve 284, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, Akıl ve Zekâ babı, Zemahşerî

2- *Mişkatu'l-Envar*, s.291, Tabersî; *Emali*, s.182, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.220, İbn Şube Harranî; *el-İhtisas*, s.226, Şeyh Müfid; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.252, Kuleynî

3- *Tuhefu'l-Ukul*, s.214. İbn Şube Harranî; *el-Hisal*, c.1, s.162, Şeyh Saduk; *Tefsir-i Ayyâşî*; *Biharu'l-Envar*, c.72, s.25; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.362, Zemahşerî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.196, Amidî

5- *Uyunu'l-Ahbar'ir-Rıza*, c.2, s.43, Şeyh Saduk; *Sahifetu'r-Rıza*, s.34; *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.195, Me'sudî; *Nihaye*, (Tev'de), İbn Esir

6- *Emali*, c.2, s.174, Şeyh Tusî; *Keşfu'l-Muheccce*, Seyyid b. Tavus; *Resail*, Kuleynî; *Sahib-i Burhan* da Hasan b. Ali'den (a.s) nakletmiştir.

7- *Gureru'l-Hikem*, s.21, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, s.245, Zemahşerî

8- *Gureru'l-Hikem*, s.13 ve 14, Amidî;

- 169- İki gözü olan kimse için sabah aydınlanmıştır.¹
- 170- Günahı terk etmek, (tövbe için) yardım talep etmekten daha kolaydır.²
- 171- Nice bir kez yemek, insanı birçok yemekten alıkoymaktadır.³
- 172- İnsanlar, bilmedikleri şeye düşman kesilirler.⁴
- 173- Çeşitli görüşlere açık olan, yanlış yerleri tanır (doğruyu yanlışlardan teşhis eder).⁵
- 174- Allah için gazap mızrağını bileyen kimse, en şiddetli batıl ehlini öldürmeye güçlü olur.⁶
- 175- Bir şeyden korkunca, kendini içine at. Zira (bazen) bir şeyden sakınmanın zorluğu, kendisinden korktuğun şeyden

1- *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.23; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.99, Meydanî; *Cemheretu'l-Emsal*, c.2, s.152, İbn Hilal Askerî

2- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.451, Kuleynî

3- *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.161, İbn Talha Şafîî; *Gureru'l-Hikem*, s.236, Amidî; *el-Buhela*, s.188, Cahiz; *el-Mekamat*, Harirî (Ö. H. 516); *Mecmau'l-Emsal*, Meydanî; *Fahir*, s.147, İbn Asım (Ö. H. 291)

4- *Emali*, c.2, s.108, Şeyh Tusî; *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *el-İhtisas*, s.245, Şeyh Müfid; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Naks ve Cehl babı) Zemahşerî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî; *Has-su'l-Has*, s.27, Sealibî

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.90, İbn Şube Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.19, Kuleynî; *el-Fakih*, c.4, s.278, Şeyh Saduk; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.208, Kaddî Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.289, Amidî

6- *Rebiu'l-Ebrar*, s.53, Zemahşerî; *Gureru'l-Hikem*, s.286, Amidî; *et-Teraz*, c.1, s.168 ve c.2, s.129, Seyyid Yemanî

daha büyüktür.¹

176- Önderlik işi, göğüs genişliği ile mümkündür.²

177- Kötüleri, iyileri mükâfatlandırmakla azarla.³

178- Kötülüğü, kendi gönlünden biçerek başkalarının gönlünden biç.⁴

179- İnat, insanın görüşünü gevşetir.⁵

180- Tamah, müebbet köleliktir.⁶

181- Tefritin (kusur etmenin) semeresi pişmanlıktır; uzak görüşlülüğün semeresi ise sağlıktır.⁷

182- Cehaletle konuşmakta hayır olmadığı gibi, hikmetli sözü söylemeyip susmakta da hayır yoktur.⁸

183- Birbirine zıt olan iki davetten biri, mutlaka sapıklıktır.⁹

1- *Gureru'l-Hikem*, s.142, Amidî; *et-Teraz*, c.1, s.168, Seyyid Yemanî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.27, Amidî; *et-Teraz*, c.1, s.168, Seyyid Yemanî

3- *Rebiu'l-Ebrar*, ceza ve mükâfat babı, s.78, Zemaşşerî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.41, Muhammed b. Kasım

4- *Sracu'l-Muluk*, s.384, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.61, Amidî; *Mecmuatu Verram*, s.34, Şeyh Verram

5- *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Kenzu'l-Fevaid*, Keracekî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.20, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar* s.221, Zemaşşerî

7- *Mehazıratu'l-Udeba*, c.2, s.313, Rağıb İsfahanî; *Gureru'l-Hikem*, s.158, Amidî; *et-Teraz*, c.1, s.168, Seyyid Yemanî

8- *Tuhefu'l-Ukul*, s.94, İbn Şube Harranî; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemaşşerî

9- *Gureru'l-Hikem*, s.310, Amidî

184- Gerçeği görüp idrak ettiğimden beri şüpheye düşmedim.¹

185- Yalan söylemedim, bana yalan söylenmedi, sapıklığa düşmedim ve beni yüzümden sapıklığa düşülmedi.²

186- İlk zulmeden, yarın (kıyamet günü) parmağını ısırır.³

187- Dünyadan göç etmek yakındır.⁴

188- Hakkın karşısında duran helak olur.⁵

189- Sabrın kurtaramadığı kimseyi, sabırsızlık helak eder.⁶

1- *el-İrşad*, s.120, Şeyh Müfid; *İrşad*, s.147, Şeyh Müfid; *el-Müsterşid*, s.95, Taberî

2- *Kitabu'l-Cemel*, Ebu Mihnef; *Şerh-i İbn Ebi'l-Hadid*, c.1, s.89; *Kitabu Sıffin*, s.315, Nasr b. Mezahim; *el-Kâmil*, c.2, s.120 ve 140, Müberred; *et-Tarih*, c.6, s.3384, Taberî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.443, Me'sudî; *el-Kâmil*, c.3, s.174, İbn Esir; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.264, İbn Kesir; *Tarih-i Bağdat*, c.7, s.237, Hatib Bağdadî; *Menakıb*, s.185, Harezmi; *el-Emali*, 63. bab, Şeyh Saduk; *Tezkire*, s.104, İbn Cevzî; *Zhairu'l-Ukba*, s.110, Taberî; *Emali* c.1, s.267, Şeyh Tusî; *el-Mehasin*, c.2, s.92, Beyhakî

3- *Tefsiru Ali b. İbrahim*, s.612

4- *Tefsiru Ali b. İbrahim*, s.612

5- *Kitabu'l-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.65, Ebu Osman Cahiz; *en-Nihaye*, c.1, s.123, İbn Esir; *el-İrşad*, s.139, Şeyh Müfid; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.236 ve c.1, s.60, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.163, İbn Abdurabbih; *et-Tarih*, c.2, s.187, Yakubî; *Ravzatu'l-Kâfi ve Usul-ul Kâfi*, c.1, s.369, Kuleynî; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.111, İbn Miskeveyh; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.290, Ebu Talib Mekkî; *Kitabu'l-Gaybet*, s.107, Numani; *İsbatu'l-Vasiyye*, s.124, Mes'udî; *el-Musterşid*, s.175; *el-Cemel*, s.46, Şeyh Müfid; *el-Cemel*, Medainî; *Kitabu'l-Huteb-i Ali (a.s)*, Medainî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.274, Amidî

190- Ne kadar tuhaf! Hilafet, sahabelikle olur da, sahabelik ve yakınlıkla olmaz mı?

Seyyid Razî şöyle diyor: Hz. Ali'den bu hususta bir de şu şiir nakledilmiştir:

"Eğer hilafeti şûrayla elde ettiysen,

Bu nasıl bir şûraydı ki oy verenler orda değildi.

Eğer muhalifine Peygamber'e yakınlığını delil getirdiysen,

*Başkası Peygamber'e daha evla ve daha yakındır."*¹

191- İnsan dünyada ölüm oklarının hedefidir; belaların yöneldiği talan edilmiş biridir. Her yudumda boğaza kaçma, her lokmada boğaza tıkanma vardır. İnsan bir nimetten ayrılmadıkça, başka bir nimete kavuşamaz. Ömründen bir günden ayrılmadıkça yeni bir güne kavuşamaz. O hâlde biz ölümün yardımcılarıyız. Vücudumuz ölüm oklarının hedefidir. O hâlde nasıl ebedi kalmayı ümit edebiliriz? Gece ve gündüz, yaptıklarını bozmadan ve topladıklarını dağıtmadan hiçbir şeyi yüceltmemişlerdir.²

192- Ey Âdemoğlu, ihtiyacından fazla olarak kazandığın şey-

1- *Hasaisu'l-Eimme*, s.85, Şerif Razi; *Gureru'l-Hikem*, s.326, Amidî, *et-Taaccub*, s.13, Keracekî; *es-Sakife Cevheri*; *et-Tarih*, c.6, s.263, Taberî; Ebu Ahmed Abdulaziz Yahya Celludi (Ö. H. 332) ve Muhammed b. İmran b. Musa Merzebani, (Ö. H. 384)

2- *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Gurer ve Urer*, s.25, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Hisal*, c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.100, İbn Şu'be Harranî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.4, s.74, Cahiz; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *İrşad*, s.112, Şeyh Müfid

de başkaları için bekçilik yapıyorsun.¹

193- Kalplerin isteme, yönelme ve yüz çevirmesi vardır; o hâlde kalplere, meyil ve isteği üzere yaklaşın; zira kalp bir şeye zorlandığında kör (yorgun ve aciz) olur.²

194- Öfkemi ne zaman yeneyim; öfkelendiğimde mi? İntikamdan aciz kaldığımda ve bana, "Sabretseydin daha iyi olurdu?" dedikleri zaman mı? Yoksa intikam almaya gücüm olduğunda ve bana; "Affetseydin daha iyi olurdu?" dedikleri zaman mı?³

195- *Çöplükteki pisliğin yanından geçince şöyle buyurdu: İşte bu, cimrilerin cimrilik ettikleri şeydir. Diğer bir rivayetteyse şöyle nakledilmiştir:* Bu, dün onun üzerinde birbirinizle yarıştığınız şeydir!⁴

196- Malından, (yok olmasıyla) sana öğüt veren şey boşa gitmemiştir.⁵

1- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz, *Ensabu'l-Eşraf*, s.115, Belâzurî; *el-Ferec-u Ba'd'eş-Şiddet*, c.1, s.137, Tenuhi; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.264; *el-Hisal*, c.1, s.9, Şeyh Saduk; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.362, Zemaşerî; *el-Kâmil*, c.1, s.92, Müberred; *Uyunu'l-Ahbar*, c.6, s.371, İbn Kuteybe; *el-İrşad*, s.111, Şeyh Müfid

2- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Kâmil*, c.2, s.2, Müberred; *Gureru'l-Hikem*, s.113, Amidî

3- *Siracu'l-Muluk*, s.159, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.318, Amidî

4- *Ensabu'l-Eşraf*, s.134, Belâzurî; *el-Menakıb*, c.2, s.102; İbn Şehraşub; *Ravzu'l-Ahyar*, s.134, İbn Kasım

5- *el-Kâmil*, c.1, s.121, Müberred; *Ensabu'l-Eşraf*, s.134, Belâzurî; *Siracu'l-Muluk*, s.384, el-Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.256, Amidî; *el-İrşad*, s.141, Şeyh Müfid

197- Bu kalpler de bedenler gibi yorulur; o hâlde onun için hikmetli yeni sözler arayın.¹

198- *Haricîlerin, "Hüküm ancak Allah'ındır."* sözünü duyunca şöyle buyurdu: Bu kendisiyle batıl kastedilen, hak bir sözdür.²

199- *Ayak takımı rezil insanların sıfatları hakkında şöyle buyurmuştur:* Bunlar öyle kimselerdir ki toplanınca üstün gelirler, dağılınca tanınmazlar.

Bazı raviler: "Hayır, İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu" demişlerdir: Bunlar öyle kimselerdir ki, toplanınca zarar, dağıldıklarında ise fayda verirler.

"Toplanmalarının zararlı olduğunu anladık da dağılmalarının yararını nedir?" diye sorulunca da şöyle buyurdu: Ustanın binasına, dokumacının dokuma mahalline ve fırıncının fırınına döndüğü gibi, işi olanlar işine döner ve insanlar onlardan faydalanır.³

1- *Ensabu'l-Eşraf*, s.188, Belâzurî; *Gurer ve Urer*, s.25, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.57, Amidî; *el-Emali*, c.2, s.53, Ebu Ali Kali; *el-Hisal*, c.2, s.156, Şeyh Saduk; *Tuhfu'l-Ukul*, s.100, İbn Şu'be Harranî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.4, s.74, Cahiz; *el-Emali*, c.1, s.220, Şeyh Tusî; *İrşad*, s.112, Şeyh Müfid

2- *Zehairu'l-Ukba*, s.110, Taberî; *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.458, Kadı Numan; *Kitabu'l-İmam*, İmam Muhammed bin İdris Şafî, (Ö. H. 204); *Tarih*, c.6, s.41, Taberî; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.530, Ebu Talib Mekkî; *Tarih*, c.2, s.136, İbn Vazih; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.352 ve 114, Belâzurî; *el-Kâmil*, c.2, s.153, Muberrred; *Tarihu'l-Yakubî*, c.1, s.167; *Kitabu Siffin*, s.264, Nasr b. Meza-him; *el-İkdu'l-Ferid*, s.211, c.1, İbn Abdurabbih; *et-Tezkire*, s.99, İbn Cevzî

3- *Risaletu Nefyi't-Teşbih*, Ebu Osman Cahiz; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.414 ve 145, Zemahşerî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.294, İbn Abdurabbih; *Ensabu'l-Eşraf*, s.115, Belâzurî

200- *Cinayetkâr birini Hz. Ali'nin (a.s) yanına getirdiklerinde, ayak takımı bir grup rezil insanın da onunla birlikte olduğunu görünce şöyle buyurdu: Sadece çirkin işlerde görülen yüzler, size selâm olmasın!*¹

201- Her insanın kendini koruyan iki meleği vardır; kaderi gelince onu kendi başına bırakırlar. Şüphesiz ecel (insanın yaşam süresi) sağlam bir siperdir.²

202- *Talha ve Zübeyr kendisine; "Sana bu işte ortakların olmak üzere biat ediyoruz." dedikleri zaman şöyle buyurdu: Hayır, güçlendirme ve yardımda ortak, acizlik ve zorluklarda ise yardımcı olun.*³

203- Ey insanlar! Konuştuğunuzda duyan ve gizlediğinizde bilen Allah'tan korkun. Kaçtığınızda size yetişen, durduğunuzda sizi yakalayan ve unuttuğunuzda sizi unutmayan ölüme hazırlanın.⁴

204- İyiliğine teşekkür etmeyen seni iyilikten soğutmasın; zira sana o iyilikten fayda görmeyen (Allah) teşekkür eder ve sen bu teşekkürden, o nankörün zayi ettiğinden daha fazla-

1- *Ensabu'l-Eşraf*, Belâzurî; *et-Tarih*, c.2, s.15, Yakubî; *Gureru'l-Hikem*, s. 354, Amidî; *el-Muhazerat*, c.1, s.356; Rağîb

2- *et-Tabakat*, c.3, s.43, İbn Sa'd; *el-İmame ve's-Siyase*, c.2, s.162; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.59, Kuleynî; *Kitabu Sıffin*, s.250, Nasr b. Mezahim; *et-Tevhid*, s.376, Şeyh Saduk

3- *Osmaniyye*, Ebu Cafer İskafî, (H. Ö. 240); *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s. 51, İbn Kuteybe; *et-Tarih*, c.2, s.169, İbn Vazih; *et-Tarih*, c.2, s.155, Yakubî;

4- *Mişkatu'l-Envâr*, s.274, Tabersî; *el-Kâmil*, c.1, s.223, Müberred

sını elde edersin. "**Şüphesiz Allah, ihsan edenleri sever.**"^{1/2}

205- Her kap, içine bir şey konuldukça daralır; ancak, bilginin kabı müstesnadır; o, bilgi konuldukça genişler.³

206- Hilim sahibinin hilminden elde ettiği ilk şey, halkın cahile karşı kendisine yardımcı olmasıdır.⁴

207- Halim değilsen (en azından) kendini hilimli göstermeye çalış. Çünkü bir kavme benzemeye çalışıp da onlar gibi olmayan kimse pek az olur.⁵

208- Nefsini muhasebe eden kazanır, kendinden gaflet eden zarar eder; korkan emniyete erer, ibret alan basiret elde eder ve basiret elde eden anlar, anlayan ise bilir.⁶

209- Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhuru hakkında buyurmuştur: Dünya

1- Âl-i İmran/134

2- Fazıl, s.94, Müberred; *el-Mehasin ve'l-Mesabi*, s.124, Beyhakî; *Emali*, s.134, Şeyh Saduk; *Divanu'l-Meani*, c.1, s.154; Ebu Hilal Askerî; *Libabu'l-Adab*, s.335, Usame b. Munkiz; *Gureru'l-Hikem*, s.340, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.248; Nuveyrî; *Edeb'ud-Dünya ve'd-Din*, s.176, Ma-verdî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.239 Amidî

4- *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.285, İbn Kuteybe, *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.279-281; *Kenzu'l-Fevaid*, s.147, Keracekî; *Rebiu'l-Ebrar*, s.120, Zemahşerî; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.25, Kadı Kudaî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.4, s.48, Nuveyrî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.159; İbn Talha Şafîî; *Gureru'l-Hikem*, s.46, Amidî; *el-Müstedref*, c.1 s.156, Ebşehi

5- *İ'lamu'd-Din fi Sifati'l-Müminin*, Deylemî; *Biharu'l-Envar*, c.78, s.93; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.112, Kuleynî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.277

6- *Gureru'l-Hikem* s.265-266, Amidî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.255 Keracekî

inattan sonra yavrusuna şefkatle dönen ısırcı deve gibi şefkatle bize dönecektir. (*Daha sonra şu ayeti okudu:*) **"Biz yeryüzünde zayıf bırakılanlara ihsanda bulunmak, onları imamlar ve varisçiler kılmak istiyoruz."**^{1/2}

210- Kollarını sıvayan, kendini ilgi ve bağlardan soyutlayan, çaba gösteren, çabuk davranan, var olan süresinde boş durmayan, korkarak yola koyulan, gitmekte olduğu hedefine ve dönüş yeri olan yere doğru bakan kimse gibi Allah'tan sakının.³

211- Cömertlik, şeref ve haysiyetlerin koruyucusu; hilim, sefihlerin ağız bağı ve affetmek, zaferin zekâtıdır. Sana vefasızlık edenden ayrılman senin mükâfatındır. İstişare, hidayetin kendisidir (veya gözüdür). Kendi görüşüyle yetinen, kendini tehlikeye atmıştır. Sabır, musibetleri uzaklaştırmaktadır. Sabırsızlık, zamanın (insanı yok etmedeki) yardımcılarındandır. Zenginliğin en üstünü, arzuları terk etmektir. Heva ve hevesinin emri altında esir olan nice akıllar vardır. Tecrübeyi korumak başarıdandır. Dostluk, istifade edilen yakınlıktır. Usanıp bıkmış kimseye sakın güvenme!⁴

1- Kasas/5

2- *Mecmau'l-Beyan*, c.7, s.237, Tabersî; *Tefsir-i Kebir*, İbn Hicam; *Hasai-u Emiri'l-Müminin*, s.39, Şerif Razi; *Tefsiru'l-Burhan*, c.3, s.218, Behrani; *Rebiu'l-Ebrar*, s.74, Zemahşerî

3- *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, Vastî; *Bihar*, c.77, s.423; *Tuhfu'l-Ukul*, s. 211, İbn Şu'be Harranî

4- *Tuhfu'l-Ukul*, s.98, Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.16, Kuleynî; *Edebu'd-Dünya ve'd-Din*: s.162 ve 273 ve 275; *Siracu'l-Müluk*, s.185, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.15, Kadı Kudaî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.6, s.85, Nuveyrî; *Metalibu's-Seül*, c.1, s.162, İbn Talha Şafî; *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, c.3, s.421, İbn Esir; *Adabu's-Sultaniye*, s.15

212- Kişinin kendisini beğenmesi, aklının kıskançlıklarından biridir.¹

213- Sürekli hoşnut olman için sıkıntılara göz yum.²

214- Ağacı (tabiatı) yumuşak olanın, dalları (dostları) çok olur.³

215- Muhalefet, tedbir ve görüşü yok eder.⁴

216- Bir yere (makama) ulaşan, kibirlenir.⁵

217- İnsanların cevheri, durumların değişmesinde bilinir.⁶

218- Dostu kıskanmak, dostluk hastalığındandır.⁷

219- Akılların en çok ölüm yerleri, tamah ve arzularının şimşekleri altındadır.⁸

220- Güvenilir insanlara su-i zan üzere hüküm vermek, ada-

1- *Tuhefu'l-Ukul*, 214, İbn Şu'be Harranî; *Rebiu'l-Ebrar*, s.295, Zemaşşerî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.160, İbn Talha Şafiî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.200, İbn Kasım

2- *Gureru'l-Hikem*, s.62, Amidî

3- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz

4- *Siracu'l-Muluk*, s.384, Tertuşi

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.98, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.20, Kuleynî

6- *Tuhefu'l-Ukul*, s.97, Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.20, Kuleynî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.29, Kadı Kudaî; *Siracu'l-Muluk*, s.484, Tertuşi; *Kenzu'l-Fevaid*, s.34, Keracekî

7- *Rebiu'l-Ebrar*, s.58, Zemaşşerî; *Gureru'l-Hikem*, s.170, Amidî

8- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz; *Muhazerat*, c.2, s.251, Rağib el-İsfahanî

letten değildir.¹

221- Kullara zulmetmek, ahiret için ne de kötü bir azıktır.²

222- Yüce kişinin en iyi amellerinden biri, bildiğini görmezlikten gelmesidir.³

223- Kim hayâ elbisesine bürünürse, halk onun ayıplarını görmez.⁴

224- Heybet ve vakar, çok susmakla oluşur. Dostlar insafa riayet ile çoğalır. Değerler ihsanla artar. Nimet tevazu ile tamamlanır. Sıkıntılara katlanmakla büyüklük ve efendilik sabit olur. Düşman, adaletli bir tavırla mağlup edilir. Cahillere karşı hilimli davranmakla insanın yardımcısı çoğalır.⁵

225- Haset edenlerin, bedenlerinin selâmetinden gaflet etmelerine şaşıyorum.⁶

226- Tamahkâr, zillet bağındadır.⁷

1- *Rebiu'l-Ebrar*, s.227, Zemaşşerî

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.91, İbn Şu'be Harranî; *İrşad*, s.142, Şeyh Müfid; *Gureru'l-Hikem*, s.150, Amidî; *Kenzu'l-Fevaid*, Keracekî; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.278, Şeyh Saduk; *Emali*, s.400, Şeyh Saduk

3- *ed-De'vat*, Ravendî; *Biharu'l-Envar*, c.75, s.49

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.98, Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.20, Kuleynî; *Rebiu'l-Ebrar*, Sukut ve Kiletu'l-İstirsal babı, Zemaşşerî; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.278, Şeyh Saduk

5- *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.248, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.279; *Rebiu'l-Ebrar*, s.103 ve c.1, s.222, Zemaşşerî; *Metalibu's-Seül*, c.1, s.159, İbn Talha Şafîî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.145 ve 147, Amidî; *Siracu'l-Muluk*, s.108, Tertuşî

7- *Gureru'l-Hikem*, s.219, Amidî

227- *İman hakkında sorduklarında şöyle buyurdular:* İman, kalp ile tanıma, dil ile ikrar ve azalarla da amel etmektir.¹

228- Dünya için üzülen, Allah'ın kaza ve kaderine öfkelenmiş olur. Kendine inen bir beladan şikâyet eden, Allah'ı şikâyet etmiş sayılır. Kim bir zenginın yanına gelir de zenginliği için ona tevazu gösterirse, dininin üçte ikisi gider. Kur'ân okuyup da öldükten sonra ateşe giren kimse, Allah'ın ayetleriyle alay eden kimselerdendir. Dünya sevgisine kapılanın kalbi üç şeye tutulur: Kendini bırakmayan bir hüzne, ondan ayrılmayan bir hırsa ve ulaşamayacağı bir arzuya.²

229- Mülk sahibi olmak için kanaat, nimet sahibi olmak için de güzel ahlâk yeterlidir.

"İyi amel yapana güzel bir hayat vereceğiz."³ *ayetini sorduklarında ise şöyle buyurdu:* O güzel hayat, kanaattir.⁴

230- (Alışverişte) kendine rızık yönelenle ortak olun. Zira bu ortaklık, zenginleşmeye daha uygun ve kârın kendisine yönelmesine daha layıktır.⁵

231- **"Allah, adalet ve ihsanı emretmektedir."**⁶ *ayetinin tefsiri*

1- *Emali*, s.160, Şeyh Saduk; *Uyun*, c.1, s.227, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.1, s.84, Şeyh Saduk; *Tarih-i Bağdat*, c.1, s.224; *Emali*, c.1, s.379 ve c.2, s.63, Şeyh Tusî

2- *Tezkiretu'l-Havas*, s.144, Sibte b. Cevzî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.160, Keracekî

3- Nahl/97

4- *Gureru'l-Hikem*, s.242, Amidî; *Tefsir-i Ali b. İbrahim* c.2, s.390; *Tefsir-i Kebir*; c.20, s.112, Fahr'ur-Razi; *el-Keşaf*, c.2, s.366, Zemahşerî; Burhan, c.2, s.383, Behrani; *Emali*, Şeyh Tusî

5- *Gureru'l-Hikem*, s.200, Amidî, *Rebiu'l-Ebrar*, s.150; Zemahşerî

6- Nahl/90

hakkında şöyle buyurmuştur: Adalet, insaftır; ihsan ise (artan) bir bağıştır.¹

232- Kısa elle ihsan edene, uzun elle ihsan edilir.

Seyyid Razî şöyle diyor: Bu sözün anlamı şudur: İnsan her ne kadar az da olsa Allah yolunda iyilik edecek olursa büyük ilâhî mükâfata erişir. Buradaki iki elden maksat iki nimettir. Hz. Ali (a.s) Al-lah'ın verdiği nimet ile insanların verdiği nimeti uzunluk ve kısalık tabiriyle farklı beyan etmiştir. Kul tarafından ulaştan nimetleri kısa, Allah tarafından ulaştan nimetleri ise uzun olarak nitelendirmiştir. Zira Allah'ın nimeti sürekli ve kulun verdiği nimetlerden kat kat fazladır. Her şeyden önce Allah'ın verdiği nimetler bütün nimetlerin temel ve esasıdır.²

233- Oğlu İmam Hasan'a (a.s) şöyle buyurdu: Savaşta birini çarpmaya çağırma; seni böyle bir şeye çağırırlarsa icabet et; çünkü ona çağırana, zalim ve asi sayılır; zalim ve asi ise yere yıkılmıştır (öldürülmüştür).³

234- Kadınların en iyi sıfatları, erkeklerin en kötü sıfatlarıdır. (Örneğin:) Kibir, korku ve cimrilik. Kadın kibirli olursa, eşinden başkasına teslim olmaz. Cimri olursa, kendisinin ve eşinin malını korur. Korkak olursa, kendine yönelen her şey-

1- *Uyunu'l-Ahbar*, c.3, s.19, İbn Kuteybe, *Maani'l-Ahbar*, s.257, Şeyh Saduk; *Tefsir-i Ayyâşî*, s.1, s.267

2- *Gureru'l-Hikem*, s.271, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.2, s.17, Zemahşerî; *el-Mü'cizatu'n-Nebeviyye*, s.59, Şerif Razi

3- *Uyunu'l-Ahbar* c.1, s.128, İbn Kuteybe; *Kâmil*, c.1, s.121, Müberred; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.1, s.102, İbn Abdurabbih; *Muhazerat*, c.2, s.57, Rağıb; *Babu'l-Adab*, s.222, Usame b. Munkiz; *et-Tehzib*, c.6, s.169, Şeyh Tusî

den korkar, uzaklaşır.¹

235- "Akıllıyı bize tarif et" dediklerinde; "Akıllı, her şeyi layık olduğu yere koyandır" buyurdu. "Cahili de tarif et" dediklerinde; "Akıllıyı tarif etmekle cahili de tarif ettim!" buyurdular.²

236- Allah'a and olsun bu dünyanın benim gözümde, cüzamının elinde bulunan sıyrılmış domuz kemiğinden daha değerlidir.³

237- İnsanlardan bir grup, Allah'a rağbet (mükâfat) için kulluk eder; bu tüccarların ibadetidir. Bir grup da Allah'tan korkarak kulluk eder, bu da kölelerin kulluğudur. Bir grup da Allah'a şükür etmek için kulluk eder, bu da hürlerin ibadetidir.⁴

238- Kadın tümüyle zahmet ve baş ağrısıdır; ondaki en zahmetli şey ise, onsuzluğun mümkün olmayışıdır.^{5/6}

239- Gevşek davranan, hakları zayi eder; söz taşıyana uyan

1- *Kutu'l-Kulub*, c.2, s.522, Ebu Talib Mekkî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.339, Zemahşerî; *Gureru'l-Hikem*, s.172, Amidî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.372, el-Fettal Nişaburî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.48, Amidî

3- *Emali*, s.370, Şeyh Saduk; *Gureru'l-Hikem*, s.116, Amidî

4- *el-Kâfi*, c.2, s.68, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, Harranî; *et-Tezkire*, s.134, İbn Cevzî; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.1, s.14, Rağıb İsfahanî; *Usul-i Kâfi* c.2, s.84; Kâfi, c.5, s.35, (Cihad babı), Kuleynî; *Gureru'l-Hikem*, s.111, Amidî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.10, İbn Kasım; *el-Vafi*, c.14, s.24, Feyz; *Miratu'l-Ukul*, c.2, s.33, Meclisî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.328, İbn Şu'be

5- Kadın insanı zahmete düşürse de, onsuz hakkıyla yaşanması mümkün değildir.

6- *Gureru'l-Hikem*, s.47

da dostunu kaybeder.

240- Evdeki gasp edilmiş bir tek taş, o evin yıkılmasına neden olur.¹

241- Mazlumun zalimden hakkını alacağı gün, zalimin mazluma zulmettiği günden daha çetindir.²

242- Az da olsa Allah'tan sakın; kendinle Allah arasında her ne kadar ince de olsa bir perde bırak.³

243- Cevap çok olduğunda, doğru olan gizli kalır.⁴

244- Allah'ın her nimette bir hakkı vardır; o hâlde kim hakkını verirse, nimetini arttırır; kim de kusur ederse, nimetinin yok olmasıyla kendini tehlikeye sokmuş olur.⁵

245- Güç (bir şeyi elde etmek) artınca, istek azalır.⁶

246- Nimetlerin elden kaçmasından sakının; zira her kaçan geri dönmez.⁷

1- *Gureru'l-Hikem*, s.42 ve 308, Amidî; *Siracu'l-Muluk*, s.384, Tertuşî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî

2- *Keşfu'l-Gumme*, c.3, Erbili, (İmam Cevad'ın ahvalinde); *Gurer ve Urer*, s.40, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.221, Amidî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.63, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar* (Hayır ve Salah babı), Zemahşerî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.139, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Ecvibetu'l-Muskite babı) Zemahşerî; *Siracu'l-Muluk*, s.372, Tertuşî

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.206, İbn Şu'be Harranî, *Gureru'l-Hikem*, s.108, Amidî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.139, Amidî

7- *Riyazu'l-Ahyar*, s.146, İbn Kasım; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.403, Zemahşerî; *et-Tezkire*, s.135, İbn Cevzî; *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Menakıb*, s.273, Harezmi

247- Cömert insan, akrabadan daha şefkatlidir.¹

248- Kim sana iyi zanda bulunursa, zannını doğrula.²

249- En üstün amel, kendini onu yapmaya zorladığın ameldir.³

250- *Emiru'l-Müminin Ali (a.s); "Allah'ı ne ile tanıdın?" diyen birisine şöyle cevap verdi: Allah'ı azimlerin (kararların) bozulması, düğümlerin çözülmesi ve himmetlerin kırılmasıyla tanıdım.*⁴

251- Dünyanın acılığı, ahiretin tatlılığıdır; dünyanın tatlılığı da ahiretin acılığıdır.⁵

252- Allah imanı, şirki temizlemek; namazı, kibirden uzak tutmak; zekâtı, rızka bir sebep; orucu, yaratıkların ihlâsını denemek; haccı, inananların din için yakınlaşmalarını sağlamak; cihadı, İslâm'ı yüceltmek; iyiliği emretmeyi, cahil halkın maslahatı; kötülükten nehyetmeyi, akılsızların engellenmesi; sıla-i rahimi, akraba sayılarının artması; kısası, kanların korunması; haddi (şer'i cezayı) uygulamayı, haramların küçük görülmemesi; şarabın içilmemesini, aklın korunması; hırsızlıktan uzak durmayı, iffetin gerekliliği; zinanın terk edilmesini, soyu korumak; eşcinselliğin terkini, nesli çoğalt-

1- *Biharu'l-Envar*, c.71, s.357, Meclisî (İmam Sadık'dan (a.s) naklen)

2- *Rebiu'l-Ebrar* (zan, feraset, töhmet ve şek babı), Zemahşerî

3- *Tezkiretu'l-Havas*, s.135, Sibte b. Cevzî; *Gureru'l-Hikem*, s.90, Amidî

4- *el-Hisal*, s.6, Şeyh Saduk; *et-Tevhid*, s.209, Şeyh Saduk; *Menakıb*, s.273, Harezmi

5- *Ravzatu'l-Vaizin*, s.441, Fettal Nişaburî; *Gureru'l-Hikem*, s.168, Amidî

mak; tanıklığı, inkâr edilen hakların elde edilmesi; yalan konuşmaktan sakınmayı, doğruluğu şereflendirmek; selâmı, korkulardan güvende olmak; imameti, ümmetin düzene girmesi; itaati de imamet makamını ululamak için farz kıldı.¹

253- Zalime yemin ettirmek istediğinizde şöyle yemin ettirin: "(Yalan söylersem) Allah'ın kudret ve kuvvetinden beri olayım." Zira yalan yere böyle derse, çabuk cezaya uğrar. Ama "Allah'tan başka ilâh yoktur." şeklinde yemin ederse, çabuk cezaya uğramaz. Zira Allah'ı birleyerek yemin etmiştir.²

254- Ey Âdemoğlu! Malında kendi vasın ol; kendi malında senden sonra yapmalarını vasiyet edeceğin işi kendin yap.³

255- Öfke, delilik hâllerinden biridir; çünkü öfkeli (sonra) pişman olur; pişman olmazsa, o hâlde deliliği sabittir.⁴

256- Bedenin sıhhati, hasedin azlığındandır.⁵

257- *Kumeyl b. Ziyad en-Nehaî'*ye şöyle buyurdu: Ey Kumeyl,

-
- 1- *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.182, en-Nuveyrî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.176, İbn Talha Şafî; *Gureru'l-Hikem*, s.230 ve 77 Amidî; *Keşfu'l-Gumme*, c.2, s.108; *İlelu's-Şerayi*, Şerayi ve Usulu'l-İslâm babı, Şeyh Saduk; *Delailu'l-İmame*, s.32, Taberî İmamî; *İhticac*, s.133, Tabersî
- 2- *Usul-i Kâfi*, c.6, s.445, Kuleynî; *Mekatilü't-Talibiyyin*, s.477, Ebu'l-Ferec İsfahanî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.351, Me'sudî; *Tarih-i Bağdadî*, c.14, s.111; *İrşad*, s.304, Şeyh Müfid; *el-Heraic ve'l-Cereaih* s.124
- 3- *el-Emali*, s.169, Şeyh Saduk; *Tehzib*, c.1, s.399, Şeyh Tusî; *Tenbihu'l-Havâtir*, s.532, Şeyh Verram; *Gureru'l-Hikem*, s.246, Amidî
- 4- *Gureru'l-Hikem*, s.52, Amidî; *el-Hukmu'l-Mensure*, s.563
- 5- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz; *el-İkdu'l-Ferid*, İbn Abdurabih; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Metalibu's-Seûl*, İbn Talha Şafî

ailene gündüzleri güzel huy kazanmaları peşinde gitmelerini, geceleriye uyuyanların ihtiyaçlarını gidermeleri için gayret göstermelerini emret. Bütün sesleri duyana and olsun ki, kim bir gönlü hoşnut ederse, Allah o hoşnutluktan dolayı ona bir lütufta bulunur; ona bir bela eriştiği zaman, bu lütuf, suyun çukura aktığı gibi o belaya doğru akar ve yabancı devletler sürüden kovulduğu gibi bu lütuf da o belaları öylece ondan kovar.¹

258- Çok fakir olduğunuzda, sadaka vermekle Allah ile muamelede bulunun.²

259- Vefasız kimselere vefalı olmak, Allah katında bir çeşit vefasızlık; vefasızlara vefasızlık ise Allah katında vefadır.³

260- Birçok insan vardır ki ihsan edilmekle azaba yakınlaşır, günahlarının örtülmesiyle mağrur olur ve hakkında güzel söz söylenmesiyle aldanır. Allah hiç kimseyi, insana verdiği fırsat gibi başka bir şeyle imtihan etmemiştir.⁴

İlginç Sözcükler⁵

1- (Hz. Mehdi'nin (a.s) azameti ve yüceliği hakkında şöyle bu-

1- *Gururu'l-Hikem*, s.314, Amidî; *el-Müstedref*, c.1, s.114, Ebşihî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.206, Zemahşerî

2- *Menakib*, s.272, Harezmi; *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz

3- *Hururu'l-Hasaisi'l-Vazihe*, s.39; *el-Vetvat*; *Gururu'l-Hikem*, s.27, Amidî; *Revzu'l-Ahyar*, s.139, İbn Kasım

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.203, İbn Şu'be Harrani; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.112, Kuleynî; *et-Tarih*, c.2, s.182, Yakubî

5- Seyyid Razî bu arada Hz. Ali'nin 9 ilginç hadisine yer vermekte, ardından yeniden kaldığı yerden devam etmektedir. Biz de Merhumun bu sıralamasına riayet ettik ve aynı düzenlemeyi esas aldık.

yurmuş:) Onun zamanı ulaştığında, din önderi (hilafet ve saltanat makamına) oturur; derken insanlar son baharın bulut parçaları gibi onun etrafına toplanır.¹

2- Bu (Sa'saa b. Suhan-i Abdî) çok usta ve fasih bir hatiptir.^{2/3}

3- Husumet ve düşmanlığın, helak edici dertleri vardır.^{4/5}

4- Kızlar kemal haddine ulaştıklarında, (onu evlendirmede) babanın yakınları (annenin yakınlarından) daha evladır.⁶

5- İman, kalpte beyaz bir nokta gibi belirir; iman arttıkça o beyaz nokta da artar.⁷

6- İnsanın alıp almayacağı belli olmayan bir alacağı olur-

1- *Garibu'l-Hadis*, c.1, s.175, Ebu Abid b. Selâm; *Tehzibu'l-Lügat*, c.1, s. 185, Ezherî; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *Nihaye*, c.2, s.170, İbn Esir; *Melahim ve'l-Fiten*, s.64, İbn Tavus; *Kitabu'l-Fiten*, İbn Bezzaz, H. 391 yılında yazmıştır

2- İmam (a.s) bu sözünde, özel ashabından olan Sa'saa b. Savhan-i Abdî'yi övmektedir.

3- *et-Tarih*, c.5, s.195, Teberi; *Garibu'l-Hadis*, s.176, Ebu Ubeyd; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.21, Cahiz; *en-Nihaye*, İbn Esir

4- İmam (a.s) bu sözü, düşmanlığın kaçınılmaz tehlikesi ve zararı hakkında buyurmuştur.

5- *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *en-Nihaye*, c.4, s.19, İbn Esir

6- *Garibu'l-Hadis*, s.181, Ebu Ubeyd b. Selâm; *Tehzibu'l-Lügat*, c.4, s.378, Ezherî; *en-Nihaye*, c.1, s.414, İbn Esir; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî

7- *Garibu'l-Hadis*, Ebu Ubeyd b. Selâm; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *en-Nihaye*, c.4, s.271, İbn Esir; *el-Lem'*, s.130, Ebu Nasr Sarrac; *Kuvvet-ul-Kulub*, c.2, s.275, Ebu Talib Mekki

sa, aldığı zaman, geçmiş olan yılın zekâtını vermelidir.¹

7- Edebildiğiniz kadar kadınlardan uzak durun.^{2/3}

8- İlk kazanmayı bekleyen usta kumarbaz gibi (ol).^{4/5}

9- *Resulullah'ın (s.a.a) cesaret ve yiğitliği hakkında buyurmuştur: Korku (tandır) kızışınca, kendimizi Resulullah ile koruyorduk. Bizden hiç kimse düşmana Peygamber'den (s.a.a) daha yakın değildi.*⁶

261- Hz. Ali (a.s), *Muaviye'nin adamlarının Enbar'ı yağmaladıklarını duyduğunda, kendisi yaya olarak Kufe'den dışarı çıkıp Nuhayle'ye⁷ geldi. Halk ona yetişip, "Ey Müminlerin Emiri, biz onla-*

1- *Garibu'l-Hadis*, Ebu Ubeyd b. Selâm

2- İmam (a.s) bu sözü, orduyu savaşa sevk ederken buyurmuştur.

3- *Garibu'l-Hadis*, c.2, s.183, Ebu Ubeyd b. Selâm; *el-Cem Beyne'l-Garibeyn*, Herevî; *en-Nihaye*, c.3, s.190, İbn Esir

4- Usta kumarbaz, nasıl fırsatı kollayarak karşı tarafı yenilgiye uğrattıyorsa, Müslüman bir kimse de kendisine verilmiş olan fırsattan yararlanarak rakibini yenmelidir.

5- *el-Kâfi*, c.2, s.294, Kuleynî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.366, İbn Abdurabbih; *Kitabu Sıffin*, s.10, Nasr bin Mezahim; İbn Vazih de *Tarih* kitabında bu hutbeyi nakletmiştir. c.2, s.149; *Rebiu'l-Ebrar*, el-Kesb ve'l-Mal babı, Zemaşerî; *Kenzu'l-Ummal*, c.8, s.225, Muttaki Hindî; *Tarihu'l-Dimeşk*, İbn Asakir; *Garibu'l-Hadis*, c.2, s.183, Ebu Ubeyd bin Selâm; *en-Nihaye*, c.3, s.468, İbn Esir; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.189; *el-Kâfi*, c.2, s.123 (sıla-i rahim babı); *el-İmame ve's-Siyaset*, c.1, s.97, İbn Kuteybe; *et-Tarih*, c.2, s.182, Yakubî

6- *Garibu'l-Hadis*, c.2, s.185, Ebu Ubeyd b. Selâm; *en-Nihaye*, c.1, s.89 ve 139, İbn Esir; *et-Tarih*, c.2, s.135, Taberî

7- Nuhayle; Kûfe yakınlarında Şam yolu üzerinde bulunan Askerî üstü; askerler ve gönüllü olarak savaşmak isteyenler orada toplanıp eğitim görüyorlardı.

ra karşı sana yeteriz" deyince şöyle buyurdu:) Kendiniz bana yetmiyorsunuz, başkalarına karşı bana nasıl yeteceksiniz! Halk, benden önce idarecilerin zulmünden şikâyet ederdi; ben ise bugün idarem altındakilerin zulmünden şikâyetçiyim. Sanki idare edilen benim de idare eden onlar; emredilen benim de emreden onlar! *Bu arada ashabından iki kişi huzuruna gelerek onlardan biri: "Ben ancak kendime ve kardeşime malikim. Ey Müminlerin Emiri, emret emrini yerine getirelim."* dedi. İmam -a.s- da,) "İstediğim şey ikinizle nasıl gerçekleşir!" buyurdu.¹

262- Hâris b. Huvt İmam'ın (a.s) yanına gelerek, "Benim Cemel ashabımı sapık olarak bildiğimi mi zannediyorsun?" dediğinde, İmam (a.s) şöyle buyurdu: Ey Hâris, sen kendi altına baktın, üstüne değil. Bu yüzden de şaşırıp kaldın. Sen hakkı tanımamışsın ki ehlini tanıyasın; batılı tanımamışsın ki ona yöneleni tanıyasın! Hâris, "O hâlde ben Said b. Malik ve Abdullah b. Ömer'le birlikte savaştan el çekiyoruz" dediğinde de şöyle buyurdu:) Şüphesiz Said ve Abdullah b. Ömer hakka yardım etmeyip batılı da terk etmediler.²

263- Sultanın arkadaşı aslana binen kimse gibidir; başkaları ona gıpta ederken, o ne kadar tehlikeli yerde olduğunu bilir.³

264- İnsanların geride bıraktıklarına (evlatlarına) iyilik edin

1- *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.1, s.170, Cahiz; *el-Kâmil*, c.1, s.14, Müberred

2- *Emali*, s.83, Şeyh Tusî; *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.2, s.112; *et-Tarih*, c.2, s.152, Yakubî; *Ensabu'l-Eşraf*, s.238 ve 274, Belâzurî

3- *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Siracu'l-Mülûk*, s.222, Tertuşî

ki, sizin de geride bıraktıklarınızı korusunlar.¹

265- Hekimlerin sözleri doğru olursa derman, hata olursa derttir.²

266- *Bir adam, "İman nedir?" diye sorduğunda şöyle buyurdu: Yarın gel de insanların yanında söyleyeyim. Eğer sözümü unutursan diğerleri onu senin için ezberler. Söz ürken bir av gibidir; biri onu kapar, diğeri ise kaybeder.*

Seyyid Razî söyle diyor: Biz Hz. Ali'nin bu şahsa verdiği cevabı "31. Hikmetli Söz" de yer verdik.³

267- Ey Âdemoğlu, daha gelmemiş gününün rızık endişesini, gelmiş olan bu gününe yükleme. Eğer gelmemiş gün ömründense Allah rızıkını ulaştırır.⁴

268- Dostunu ihtiyatla sev; çünkü bir gün düşmanın olabilir; düşmanına da teenni ile (düşünerek) düşman ol; çünkü bir gün dostun olabilir.⁵

1- *ed-Deavat*, Ravendî; *Biharu'l-Envar*, c.75, s.13; *Tarih-i Dimeşk*, İbn Asakir

2- *Gureru'l-Hikem*, Amidî

3- *Tuhefu'l-Ukul*, s.162, İbn Şu'be Harranî; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.49, Kuleynî; *Zeylu'l-Emali*, s.171, Ebu Ali Kali; *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.382, Ebu Talib Mekkî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.74 ve 75, Ebu Nuaym; *el-Hisal*, c.1, s.108, Şeyh Saduk; *Menakıb*, s.268, Harezmi; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudaî

4- *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.371, İbn Kuteybe; *Kâmil*, c.1, s.92, Müberred; *el-Ferecu Ba'da's-Şiddet*, c.1, s.37, Tenuhî

5- *ez-Zerfu ve'z-Zurefa*, s.32, Veşa; *Tuhefu'l-Ukul*, s.201, Harranî; *Sıdik ve Sidake*, s.70, Tevhidi; *Kutu'l-Kulub*, c.2, s.446, Ebu Talib Mekkî, *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *Cemheretu'l-Emsal*, c.1, s.183, Ebu Hilal Askerî; *Ensabu'l-Eşraf*, c.5, s.95, Belâzurî; *Cemheretu'l-Emsal*, c.1, s.132, İbn Hilal Askerî; *Mecnau'l-Emsal*, c.1, s.107, Meydanî

269- İnsanlar dünyada amel açısından iki kısımdır: Birisi, dünyada dünya için çalışır ve dünya onu ahiretten alı koyar. O geride bırakacaklarının fakirliğinden korkar, ama kendisinin (kıyamet gününün) fakirliğinden güvendedir, böylece ömrünü başkalarının menfaati için geçirir. Diğeri ise dünyadan sonrası için amel eder, kendini zahmete atmadan dünyadaki nasibi kendisine gelir, böylece her iki nasibini de elde eder, her iki dünyaya sahip olur, Allah katında değer kazanır ve Allah'tan istediği hiçbir haceti geri çevrilmez.¹

270- Ömer b. Hattab'ın hükümeti döneminde Kâbe'nin ziynet eşyalarının çoğaldığı söylendi. Bir grup, "Onları İslâm ordusu için harca, bunun sevabı daha çoktur; Kâbe'nin ziynete ne ihtiyacı vardır?" dediler. Ömer onların önerisini uygulamak istedi. Bu iş hakkında Hz. Ali'nin (a.s) da görüşünü almak istediğinde Hz. Ali şöyle buyurdu: Kur'ân Peygamber'e nazil olduğu zaman, mallar dört kısımdı: Biri Müslümanların malıydı ki onu varisleri arasında miras hükümlerince dağıttı. İkincisi savaş ganimetleriydi ki onu da müstahak olanlara taksim etti. Üçüncüsü humustu ki onu da Allah istediği yerde karar kıldı. Dördüncüsü de sadakalardı ki Allah onu da kendi yerinde karar kıldı. O gün de Kâ'be'nin ziynet eşyaları vardı. Allah onu olduğu şekilde bıraktı, unutarak terk etmedi, yeri de Allah'a gizli değildi. O hâlde sen de onu Allah'ın ve Resul'ünün karar kıldığı yerde bırak.²

1- A'lamu'd-Din, Deylemî

2- Sahih-i Buhari, c.3, s.81; Sünen-i Ebi Davud, s.317; Sünen-i İbn Mace, c. 2, s.269; Sünen-i Beyhakî, c.5, s.159; Futuh-i Buldan, s.55, Belâzurî; er-Riyazu'n-Nazire, c.2, s.20, Muhibuddin Taberî; Rebiu'l-Ebrar, 75. Bab, Zemahşerî; Fethu'l-Bâri c.3, s.358; Kenzu'l-Ummal, c.7, s.145, Muttaki Hindî

271- *Beytu'l-Maldan hırsızlık yapan iki kişiyi Hz. Ali'nin (a.s) yanına getirdiler; onlardan birisi beytümalden olan bir köle idi; diğeri ise halkın kölelerinden idi. İmam (a.s) onların hakkında şöyle buyurdu: Bu (köle) beytümaldendir, ona had uygulanmaz; zira beytümalden olan, Allah'ın malı olandan bir miktarını yemiştir. Ama diğesine gelince, ona şiddetli bir had uygulayın. Sonra onun elini kesti.*¹

272- Eğer ayaklarım bu sürçme yerlerinde sabit kalırsa (fitnelerden kurtulup hilafetim sarsmazsa), birtakım şeyleri değiştireceğim.²

273- Yakini bir ilimle bilin ki, bir kulun hilesi ne kadar büyük, talebi ne kadar şiddetli ve planı ne kadar güçlü olursa olsun, Allah'ın kitabında kendisine takdir edilmişten başkası ulaşmaz. Zayıf ve tedbirsiz birine de Allah'ın takdir ettiğinin ulaşmasına kimse engel olamaz. Bunu bilen ve amel eden kimsenin huzur ve menfaati herkesten daha çoktur. Bu hakikatı görmeyen ve şek edenin ise bela ve ziyanı herkesten daha çoktur. Birçok insan hakkın nimetine mazhar olduğu hâlde nimet sebebiyle yavaş yavaş Allah'ın cezasına yakın olur. Birçok belaya duçar olan kimseye ise bu sıkıntıdan dolayı Allah'ın ihsanı ulaşır. Ey bu sözlerden yararlanan! Şükürünü arttır, acele davranma ve rızkının sonunda dur (takdire razı ol).³

274- İlminizi cehalet, yakininizi de şüphe hâline getirmeyin.

1- *Furu-i Kâfi*, c.7, s.264, Kuleynî; *Deaimu'l-İslâm*, c.2, s.471

2- *Gureru'l-Hikem*, Amidî

3- *el-Kâfi*, c.5, s.81, (Babu'l-Cihad), Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.154, Harra-nî; *Emali*, c.1, s.165, Şeyh Tusî; *Mecalis*, s.120, Şeyh Müfid

Öğrendiğiniz zaman amel edin, yakine eriştiğinizde teşebbüs edin.¹

275- Tamah, insanı helake uğratarandır, kurtaran değil; kefil-dir, vefa gösteren değil. Birçok su içen, suya kanmadan boğazına tıkanır. Rekabet edilen şey ne kadar büyük olursa, onu kaybetmenin musibeti daha büyük olur. Arzular basiret gözlerini köreltir ve nasip, peşinden koşmayana ulaşır.²

276- Allah'ım! Zahirimin insanların gözünde güzel, batınının ise senden gizlemeye çalıştıklarıyla çirkin olmasından sana sığınırım. Senin de bildiğin şeyleri koruyarak zahirimin güzel, sana getireceğim amellerimin ise çirkin olmasından, böylece halka yakın, senin hoşnutluğuna uzak düşmekten sana sığınırım.³

277- Hayır, ardında aydın bir gün olan karanlık bir geceyi, gücü ve kuvvetiyle sona erdirdiğimiz Allah'a andolsun ki şöyle ve böyle olacaktır.

278- Sürekli yaptığın az iş, usanacağına çok işten daha ümit vericidir.⁴

279- Nafileler farzlara zarar verdiğinde, onları terk edin.⁵

1- *Gureru'l-Hikem*, s.337, Amidî; *et-Tarih*, c.12, s.192, İbn Asakir

2- *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.164, İbn Talha Şafî; *Mecmau'l-Misal*, c.2, s.454, Meydanî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.336, Nuveyrî

3- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.222, İbn Abdurabbih

4- *Gureru'l-Hikem*, s.234 ve 235, Amidî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.202, İbn Kasım

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.167, İbn Şu'be Harranî; *Gureru'l-Hikem*, s.345, Amidî

280- Kıyamet yolculuğunun uzaklığını düşünen hazırlıklı olur.¹

281- Düşünmek, gözlerle görmek gibi değildir; zira bazen gözler sahibine yalan söyler; ama akıl kendisinden öğüt isteyene ihanet etmez.²

282- Sizinle öğüt arasında, gurur ve bencillik perdesi vardır.³

283- Cahilleriniz gereksiz yere işi arttırır; âlimleriniz ise olması gerekeni erteler.⁴

284- İlim, bahanecilere her türlü özür kapısını kapatmıştır.⁵

285- Ölümü acele irade edilenler, mühlet istiyorlar; mühlet verilenler ise ertelenmesini diliyorlar.⁶

286- Halkın "ne mutlu ona" dediği kimseye, zaman kötü bir günü gizler.⁷

287- *Kaderden sorduklarında şöyle buyurdular: Karanlık bir yoldur, o yola girmeyiniz; derin bir denizdir, ona dalmayınız;*

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.167, İbn Şu'be Harranî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.257 (Lam harfi, Leyse) Amidî

3- *Tuhefu'l-Ukul*, s.167, İbn Şu'be Harranî, *Gureru'l-Hikem*, s.238, Amidî

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.167, İbn Şu'be Harranî, *Gureru'l-Hikem*, s.238, Amidî

5- *Gureru'l-Hikem*, Amidî

6- *Tuhefu'l-Ukul*, s.167; *Tuhefu'l-Ukul*, s.167, İbn Şu'be Harranî, *Gureru'l-Hikem*, s.238, Amidî

7- *Tezkiretu'l-Havas*, s.156, Sibte b. Cevzî; *Gureru'l-Hikem*, s.310, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.175, Zemahşerî; *Gurer ve Urer*, s.54, Vetvat; *el-Müstedref*, c.2, s.66, Ebşehi

ilâhî bir sırdır, onu keşfetmek için kendinizi zahmete düşürmeyiniz.¹

288- Allah bir kulu rezil ettiği zaman, ilmi ondan men eder (onu ilimden mahrum kılar).²

289- Eskiden ilâhî bir kardeşim vardı. Gözünde dünyanın küçüklüğü, onu benim gözümde büyütmişti. Karnının esaretinden kurtulmuş, ulaşamayacağı şeyi arzu etmiyor, ulaştığı şeyde aşırıya gitmiyordu. Çoğu zaman susuyordu; konuşunca konuşmacılara üstün geliyor, soranların susuzluğunu (marifetinin berraklığıyla) gideriyordu. Görünüşte zayıf ve güçsüz sayıyorlardı. Ama ciddiyet zamanında kızgın bir aslan ve zehirli bir çöl yılanı kesilirdi. Hâkimin yanına gelinceye kadar delil ikame etmezdi. Benzerinde özür bulunduğu bir işte, özrünü dinleyinceye kadar hiç kimseyi kınamazdı. Ağrısını, dindikten sonra söylerdi. Söylediği şeyi yapar, yapmadığı şeyi söylemezdi. Sözde mağlup olsa da susmakta mağlup olmazdı. Duymayı konuşmaktan daha çok isterdi. İki işle karşılaşınca, hangisinin nefsinde daha yakın olduğuna bakar, ona muhalefet ederdi. Bu çeşit huylara sarılın, onları elde etmek için yarışın, onların hepsine gücünüz yetmese de, bilin ki azını elde etmek çoğunu terk etmekten daha hayırlıdır.³

1- *Tevhid*, s.374, Şeyh Saduk; *Biharu'l-Envar*, c.5, s.123, Meclisî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.159, Sibte b. Cevzî; *Tarihu'l-Hulefa*, s.182, Suyutî

2- *Gureru'l-Hikem*, Amidî

3- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.493, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.243, İbn Şu'be Harri-nî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.243, İbn Kuteybe; *Tarih-i Bağdad*, c.12, s.315, Hatib Bağdadî; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Bab-ul Hayr ve Salah, Zemahşerî; *Edebu'l-Kebir*, s.145, İbn Mukaffî; *Mir'atu'l-Ukul*, c.2, s.213, Meclisî; *Mişkatu'l-Envar*, s.216, Tabersî; *Edeb*, s.145, İbn Mukaffî

290- Allah, kendisine karşı yapılan günaha azap vaat etmeydi bile, nimetlerine şükretmek için isyan edilmemesi gerekirdi.¹

291- *Eş'as b. Kays'a, oğlunun ölümünden dolayı başsağlığı dileyerek şöyle buyurdu:* Ey Eş'as! Eğer oğluna üzülüyorsan, bu yakınlığın bir gereğidir. Eğer sabredersen Allah'ın her musibete karşı bir mükâfatı vardır. Ey Eş'as, eğer sabredersen hakında ilâhî takdir gerçekleşir ve ecrini alırsın; ama sabretmezsen yine ilâhî takdir gerçekleşir ve sen günahkâr sayılırsın. Ey Eş'as, oğlun (dünyaya geldiğinde) seni sevindirdi; bu senin için bir imtihan ve denemeydi ve (ölümüyle) seni üzdü; bu da senin için sevap ve rahmettir.²

292- *Defni sırasında Resulullah'ın kabri başında:* Sabır güzeldir, ancak senin için değil. Sabırsızlık kötüdür, fakat senin için olan müstesna. Senin musibetine uğramanın üzüntüsü oldukça büyüktür; (ama) senden önceki ve sonraki musibetler bunun yanında küçüktür.³

293- Akılsız olan ince yürekliyle arkadaşlık etme; çünkü o,

-
- 1- *Tezkiretu'l-Havas*, s.135, Sibte Cevzî; *Gureru'l-Hikem*, s.262, Amidî
 2- *Kâfî*, c.3, s.261, Kuleynî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.3, s.175, Cahiz; *Tuhefu'l-Ukul*, s.209, İbn Şu'be Harranî; *et-Tarih*, c.2, s.185, Yakubî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.33, İbn Abdurabbih; *Bedi'*, Usame b. Munkiz; *Uyunu'l-Ahbar*, c.7, s.61, İbn Kuteybe, *Uyunu'l-Ahbar*, c.3, s.61, Deynuri; *Tuhefu'l-Ukul*, s.209, İbn Şu'be Harranî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.304, İbn Abdurabbih; *Kâmil*, c.2, s.251, İbn Esir; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.2, s.226, Rağîb İsfahanî; *Sıracu'l-Muluk*, s.182, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.121, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.5, s.167; Nuveyrî
 3- *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.198, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, Amidî; *en-Nihaye*, c.5, s.196, Nuveyrî

yaptığı işi sana güzel gösterir; senin de kendisi gibi olmanı ister.¹

294- "Doğu ile batı arasındaki mesafe ne kadardır?" diye sorduklarında şöyle buyurdular: Güneşin bir gün gittiği yol mesafesi kadardır.²

295- Dostların üçtür, düşmanların da üçtür. Dostlarına gelince... Dostların senin dostun, dostunun dostu ve düşmanının düşmanıdır. Düşmanlarına gelince... Onlar da senin düşmanın, dostunun düşmanı ve düşmanının dostudur.³

296- Kendisine zarar verdiği hâlde düşmanına saldıran birini gördüğünde şöyle buyurdular: Sen, arkasındaki birini öldürmek için kendini mızraklayan kimse gibisin.⁴

297- İbret alınacak şey ne kadar da çoktur; ibret alan ise ne kadar da azdır.⁵

298- Düşmanlıkta aşırı giden günah işler, ondan geri kalan zulme uğrar, (delilsiz) düşmanlık eden ise takvalı olamaz.⁶

1- *Uyunu'l-Ahbar*, c.3, s.79; *Tuhefu'l-Ukul*, s.205, Harranî

2- *Uyunu'l-Ahbar*, c.2, s.208, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.268; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Biharu'l-Envar*, c.57, s.93, Meclisî; *el-Beyan ve Tebyin*, c.3, s.170, Cahiz; *Emali*, c.1, s.274, Seyyid Murtaza; *et-Tarih*, c.2, s.151, İbn Vazih; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, Zemahşerî

3- *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.306, İbn Abdurabbih

4- *et-Tarih*, c.5, s.2849, Taberî

5- *Tezkiretu'l-Havas*, s.144, Sibte b. Cevzî; *Gururu'l-Hikem*, s.309, Amidî; *el-Emali*, c.1, s.153; Murtaza

6- *el-İrşad*, s.174, Şeyh Müfid; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî; *Gururu'l-Hikem*, s.301, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.3, s.6, Nuveyrî; *el-Hikmetu'l-Halide*, s.145, İbn Miskeveyh, *İhtisas*, s.239, Şeyh Müfid

299- Ardından iki rekât namaz kılmak ve Allah'tan afiyet (bağışlanma) dilemek fırsatı verilen günah, beni üzmez.¹

300- "Allah bunca insanın hesabını nasıl görmektedir?" diye sorduklarında "Onlara rızklarını verdiği gibi." diye buyurdu.

"Onlar Allah'ı görmedikleri hâlde onların hesabını nasıl görecek-tir?" diye sorduklarında ise şöyle buyurdu: Allah'ı görmedikleri hâlde onlara rızık verdiği gibi.²

301- Elçin, aklının tercümanıdır; mektubun, senin adına en iyi konuşandır.³

302- Şiddetli belaya uğrayan kimse duaya, beladan amanda olmayan kimseden daha çok muhtaç değildir.⁴

303- İnsanlar dünyanın çocuklarıdır; insan annesini sevdi-ğinden dolayı kınanmaz.⁵

304- Fakir, Allah'ın elçisidir; ondan esirgeyen, Allah'tan esir-

1- *Siracu'l-Muluk*, s.372, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.313, Amidî

2- *Emali*, c.1, s.149, Murtaza; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.4, s.206

3- *er-Resail*, Kuleynî; (bak.) *Keşfu'l-Mühecce*, s.160 Seyyid b. Tavus; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.16, Kadı Kudaî; *Siracu'l-Muluk*, s.384, Tertuşî; *Kenzu'l-Fevaid*, Keracekî; *Biharu'l-Envar*, c.1, s.160, Meclisî; *Mecmau'l-Emsal*, s.2, s.454, Meydanî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.16, İbn Talha Şafîi; *Gureru'l-Hikem*, s.187, Amidî

4- *Emali*, s.159, Şeyh Saduk; *Gureru'l-Hikem*, s.313, Amidî; *Düsturu Ma-alimi'l-Hikem*, s.34, Kadı Kudaî

5- *Temsil ve'l-Muhazere*, s.25, Sealibî; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.2, s.169, Rağb; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.176, İbn Abdurabbih

gemiştir; ona veren, Allah'a vermiştir.¹

305- Kıskanç olan, asla zina etmez.²

306- Ecel, insanı korumaya yeter.³

307- Çocuğu ölen uyur, ama malı çalınan uyumaz.⁴

308- Babalar arasındaki sevgi, oğullar arasında yakınlık sebebi-
bidir. Akrabalığın dostluğa ihtiyacı, dostluğun akrabalığa ih-
tiyacından daha fazladır.⁵

309- Müminlerin zanlarından sakının. Çünkü Allah, hakkı on-
ların dillerinde kılmıştır.⁶

310- İnsan, elinde olandan daha çok Allah'ın elinde olana
itimât etmedikçe doğru bir imana erişemez.⁷

311- (Ey Enes b. Malik, eğer Talha ve Zübeyr'e söylemen ge-
reken şeyi unuttuğunu söylemede) Yalan söylüyorsan, Allah

1- *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.243 Numan Mısri; *Gureru'l-Hikem*, s.107, Amidî

2- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.290, Meydanî; *Gureru'l-Hikem*, s.307, Amidî;
Müstedrek, c.2, s.124, Hâkim; *Maani'l-Ahbar*, s.103, Şeyh Saduk

3- *Tevhid*, s.264, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.224, İbn Şu'be Harranî;
Hilyetu'l-Evliya, c.1, s.75, İsfahanî; *Usul-i Kâfi*, c.2, s.58, Kuleynî; *Ta-
rih-ul-Hulefa*, s.178, Suyutî

4- *el-Kâmil*, c.1, s.49, Müberred; *Gureru'l-Hikem*, s.361, Amidî; *Mecmau'l-
Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

5- *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.162

6- *Gureru'l-Hikem*, s.68; Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, s.222, Zemahşerî; *Ravzu'l-
Ahyar*, İbn Kasım

7- *Tezkire*, s.118, İbn Cevzî; *Mürucu'z-Zehab*, c.4, s.434, Me'sudî

seni sarığın kapatamayacağı parlak bir beyazlığa (abraş hastalığına) duçar kılsın.¹²

312- Kalplerin yöneliş ve yüz çevirişi vardır; yönelince onu nafilere yöneltin; yüz çevirince de farzlarla yetinin.³

313- Kur'ân'da sizden öncekilerin haberleri, sizden sonrakilerin haberleri ve aranızdaki şeylerin hükümleri vardır.⁴

314- Taşı nereden geldiyse oraya atın; çünkü şerri, ancak şer giderir.⁵

315- *Kâtibi Ubeydullah b. Ebi Rafi'e şöyle buyurdu:* Hokkaya yün koy, kaleminin ucunu uzun tut, satırların arasını aç,

1- Enes b. Malik Gadir-i Hum'da bulunup Resulullah'ın (s.a.a), "Ben kimin meolası isem, Ali de onun meolasıdır. Allah'ım, onu seveni sev; ona düşman olana düşman ol..." şeklindeki sözünü duymuş olmasına rağmen, "Ben unutmuşum" dedi. Bundan dolayı abraş hastalığına yakalandı.

2- *Müsterşed*, s.163, Taberî İmamî; *Mearif*, s.251, İbn Kuteybe; *el-Hisal*, c.1, s.207, Şeyh Saduk; *İrşad*, s.165, Şeyh Müfid; *Hilyetu'l-Evliya*, c.5, s.26, Ebu Nuaym

3- *el-İkdu'l-Ferid*, c.6, s.279, İbn Abdurabbih; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.48, Kuleynî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.23, Kadı Kudaî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Önsözünde), Zemahşerî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.181, Nuveyrî; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.414, el-Fettal Nişaburî; *Gureru'l-Hikem*, s.113, Amidî; *Hikmetu'l-Halide*, s.112, İbn Miskeveyh

4- *Mürucu'z-Zeheb*, c.3, s.104, Me'sudî; *Tefsir-i Kebir*, s.2, s.4, Fahr-i Razi; *İcazu'l-Kur'ân*, s.51, Bakıllanî; *Uyunu'l-Ahbar*, c.5, s.132, İbn Kuteybe; *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.170, İbn Abdurabbih; *Devletu'l-Kur'ân*, s.64, Taha Abdalbaki

5- *Rebiu'l-Ebrar*, c.2, s.17; *Gureru'l-Hikem*, s.186, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.6, s.65, Nuveyrî; *Mecmau'l-Emsal*, c.1, s.306, Meydanî

harflerin arasını sıkılaştır; çünkü bu, yazının güzelliği için daha uygun bir yoldur.¹

316- Ben müminlerin önderiyim, mal da günahkârların önderidir.²

317- *Yahudilerden bazıı, "Siz Peygamberinizi defnetmeden onun hakkında ihtilafa düştünüz." dediğinde şöyle buyurdular:* Biz, ondan (Peygamber'den) bize ulaşan şeyler hususunda ihtilafa düştük, onun hakkında değil. Ama sizler (Nil denizinden kurtulur kurtulmaz) henüz ayaklarınız kurumadan peygamberinize; **"Ey Musa, onların ilâhları gibi sen de bize bir ilâh yap, dediniz. O da, "Siz gerçekten cahillik etmekte olan bir kavimsiniz." dedi.**^{3/4}

318- *"Hangi güçle rakiplerine galip geldin?" dediklerinde buyurdu ki:* Bana, kendi aleyhine yardım etmeyen birini görmedim.^{5/6}

1- *Vuzera ve'l-Kitab*, s.14, *Cehşiyari*; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.1, s.48, *Rağb İsfahanî*; *Cemel*, s.138, *Şeyh Müfid*

2- *Hilyetu'l-Eoliya*, Ebu Nuaym; *er-Riyaz'un-Nezre*, c.2, s.177, *Muhib Taberî*; *İstiab*, c.4, s.169, *İbn Abdülbirr*; *el-İsabe*, c.4, s.171, *İbn Hacer*; *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.287, *İbn Esir*; *Mecmau Ravendî*, c.9, s.102; *Kenzu'l-Ummal*, c.6, s.394, *Muttaki Hindi*; *en-Nihaye*, c.5, s.298, *İbn Esir*; *el-Cemel*, s.138, *Şeyh Müfid*; *İhtisas*, s.151, *Şeyh Müfid*; *Maani'l-Ahbar*, s. 348, *Şeyh Saduk*

3- A'raf/138

4- *el-Emali*, c.1, s.274, *Murtaza*; *el-Keşaf*, c.2, s.150, *Zemahşerî*; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, (Ecvibetu'l-Muskite babı), *Zemahşerî*; *Tezkiretu'l-Havas*, s. 162, *Sibt b. Cevzî*; *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.168, *Nuveyrî*; *Ravzu'l-Ahyar*, s.103, *İbn Kasım*

5- İmam (a.s) bu sözüyle kalplere işleyen heybetine değinmektedir.

6- *Besair ve Zehair*, s.111, *Ebu Hayyan Tevhidî*

319- *Oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye şöyle buyurdu:* Oğlum, fakirliğe düşmenden korkarım. Ondan Allah'a sığın; çünkü fakirlik, dini noksanlaştırır, akli şaşkınlığa düşürür, düşmanlığa sebep olur.¹

320- Anlamak için sor, zahmet vermek için değil. Zira öğrenen cahil, âlim; insafsız âlim de cahil gibidir.²

321- *Abdullah b. Abbas'ın bir meselede görüşüne katılmadığında şöyle buyurdu:* Sana düşen, üzerinde düşünmem için bana görüşünü söylemendir; görüşüne karşı çıkarsam bana itaat etmen gerekir.³

322- *İmam (a.s) Sıffin Savaşı'ndan dönerken Kufe'de Şebamiyan⁴ mahallesinden geçerken kadınların Sıffin ölülerine ağladığını duydu. Kaominin büyüklerinden olan Harb bin Şürahbil-i Şebamî İmam'ın (a.s) huzuruna vardığında İmam (a.s) ona hitaben şöyle buyurdu:* Acaba duyduğum gibi kadınlarınız sizlere musallat mı olmuşlar? Neden onları sesli ağlamaktan, çığırtkanlıktan alıkoymuyorsunuz?

İmam (a.s) ata binmişken kendisini yaya olarak uğurlamak isteyen Harb'e ise şöyle buyurdu: Geriye dön; senin gibi birinin benim gibi birini yaya olarak uğurlaması yönetici için fitne, mümin içinse zilletir.⁵

1- *Rebiu'l-Ebrar*, s.362, Zemahşerî; *Gureru'l-Hesaisi'l-Vazihe*, s.211, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.102, Amidî

2- *el-Hisal*, c.1, s.198, Şeyh Saduk; *İlelu's-Şerayi*, s.390, Şeyh Saduk; *Burhan*, c.4, s.350, Behranâ; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454

3- *et-Tarih*, c.6, s.3089, Taberî; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.365, Me'sudî

4- Şebamiyan; Hemdan halkından bir kabile idi.

5- *Kitabu Sıffin*, s.531, Nasr b. Mezahim; *et-Tarih*, c.6, s.3348, Taberî

323- *Nehrevan savaşında öldürülen Haricîler'e rastladığında şöyle buyurdu: Hâliniz kötü olsun! Şüphesiz sizi aldatan, sizi zarara uğrattı.*

"Onları kim aldattı, ey Müminlerin Emiri?" diye sorulduğunda da şöyle buyurdu: Saptırıcı şeytan ve kötülüğü emreden nefisleri onları ümitlerle aldattı, onlara isyan yollarını açtı, üstün geleceklerini vaat ederek onları ateşe düşürdü.¹

324- *Halvetlerde Allah'a isyandan sakının. Zira şahit, hâkimin kendisidir.²*

325- *Muhammed b. Ebu Bekir'in öldürüldüğü haber kendisine ulaştığında şöyle buyurdu: Ölümü için duyduğumuz hüznün, buna sevinenlerin sevinçleri kadardır. Onlar bir düşmanı eksilttiler, biz ise bir dostu kaybettik.³*

326- *Allah'ın Âdemoğlunu mazur gördüğü ömür, altmış yıldır.⁴*

327- *Günah kendisine galip olan, muzaffer olmamıştır; şerle galip olan ise mağlup olmuştur.⁵*

1- *Tezkire*, s.105, İbn Sevcî; *Esraru'l-Hukema*, s.86, Yakub Musta'semi; *Rebiu'l-Ebrar*, Ceza ve Mükâfat babı, s.77, Zemahşerî; *el-Gurer ve'l-Urer*, s.283, Vetvat; *Ravzu'l-Ahyar*, s.41, Muhammed b. Kasım

2- *Rebiu'l-Ebrar* (Hayr ve Salah babı), Zemahşerî

3- *et-Tarih*, c.6, s.3410, Taberî; *el-Garat*, İbn Hilal Sakafî; *Muvaffakiyat*, s.347, Zübeyr b. Bekkar; *Mürucu'z-Zeheb*, c.2, s.420, Me'sudî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.35, Amidî

5- *Gureru'l-Hikem*, s.42 ve 308, Amidî; *Siracu'l-Mülûk*, s.384, Tertuşî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî

328- Münezzeh olan Allah, yoksulların rızkını zenginlerin mallarında farz kılmıştır. Zengin, malı kendi zevkine harcadığından dolayı fakir aç kalmıştır. And olsun ki yüce Allah, onları bu işlerinden dolayı sorguya çekecektir.¹

329- Özülden müstağni olmak, doğru bir özürden daha değerlidir.²

330- Allah için yapmanız gereken en az iş, nimetlerinden O'na karşı günah işlemeye yardım dilememenizdir.³

331- Allah itaati, acizlerin (zayıf iradelilerin) kusur ettikleri bir zamanda akıllılara ganimet kıldı.⁴

332- Yönetici, Allah'ın yeryüzündeki bekçisidir.⁵

333- *Müminin niteliği hakkında:* Müminin sevinci yüzünde, hüznü kalbindedir. Göğsü her şeyden geniş, nefsi her şeyden alçaktır. Yücelikten nefret eder, şöhrete düşmandır. Gamı uzun, himmeti yücedir. Sükûtu çoktur, vakti hep doludur. Çok şükredendir, çok sabırlıdır. Derin düşüncelidir. Kimse-

1- *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.245, Kadı Numan; *Gureru'l-Hikem*, s.108, Amidî; *Tarih-i Bağdat*, c.5, s.308, Hatib Bağdadî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.68, İbn Kasım

2- *Deaimu'l-İslâm*, c.1, s.245, Kazi Numan; *Gureru'l-Hikem*, s.108, Amidî; *Tarih-i Bağdat*, c.5, s.308, Hatib Bağdadî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.68, İbn Kasım

3- *Ravzu'l-Ahyar*, s.146, İbn Kasım

4- *Gureru'l-Hikem*, s.20 ve 106, Amidî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.42, İbn Kasım

5- *Kitabu Siffin*, s.126, Nasr b. Mezahim; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, Herevî; *en-Nihaye*, (Hayr ve Salah babı) İbn Esir; *er-Resail*, s.106, Cahiz; *et-Tehzibu'l-Elfaz*, c.3, s.99, Ezherî, *Gureru'l-Hikem*, s.113, Amidî

den bir şey istemez, tabiatı yumuşaktır, mütevazıdır. Nefsi kayadan daha serttir (tavizsizdir); ama bir köleden daha alçak gönüllüdür.¹

334- İnsan ecel ve sonunu görürse, arzu ve gururuna düşman kesilir.²

335- Her kişinin malında iki ortak vardır; mirasçı ve hadiseler.³

336- İstenilen, söz vermedikçe hürdür.⁴

337- Amelsiz dua eden (veya davetçi), kemansız ok atan gibidir.⁵

338- İlim, iki türdür: Yaratılıştan gelen ve sonradan kazanılan. Yaratılıştan gelen ilim olmadığı zaman, sonradan kazanılan da fayda vermez.⁶

339- Doğru görüş, kudret ve mal ile birliktedir; onun yönel-

1- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.220, Kuleynî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.138, Sibte b. Cevzî; *Rebiu'l-Ebrar*, Hayır ve Salah babı, Zemaşerî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

2- *Emali*, c.1, s.76, Şeyh Tusî

3- *Aymu'l-Adab ve's Siyase*, s.11, İbn Huzeyl

4- *el-Mietu'l-Muhtare*, Ebu Osman Cahiz; *Hikmetu'l-Halide*, s.112, İbn Miskeveyh

5- *el-Hisal*, c.2, s.164, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.158, Harranî; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.195, Ebu Nuaym; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.25, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.42, Amidî

6- *Keşfu'l-Gumme*, s.3, s.139, Erbili; *Kutu'l-Kulub*, c.2, s.424, Ebu Talib el-Mekkî; *Gurer ve Urer*, s.55, Vetvat

mesiyle yönelir, gitmesiyle de gider.¹

340- İffet, fakirliğin, şükür de zenginliğin ziynetidir.²

341- Zalime çatan adalet günü, mazlumun zulme uğradığı günden daha çetindir.³

342- En büyük zenginlik, insanların elinde olanlardan ümidi kesmektir.⁴

343- Allah nezdinde bütün sözler korunmuş, bütün sırlar aşikârdır ve **"Her nefis kazandıklarının rehinidir."**⁵ Allah'ın koruduğu dışında tüm insanlar nakıs ve kusurludur. Soru soranlar halka eziyet eden, cevap verenler ise cevap vermede külfet içindedir. Onların en üstün görüşlüsünü, hoşnutluk ve gazap, güzel görüşünden alıkoymaktadır. Onların en sağlamını, bir bakış kırmakta veya bir kelime değiştirmektedir.⁶

344- "Ey insanlar, Allah'tan sakının! Birçok arzulayanlar arzusuna ulaşamaz, birçok bina eden binasında oturamaz, birçok toplayan kısa bir süre sonra onu terk eder. Batıl yoldan topladığı, bir hakkı engelleyerek elde ettiği ve haram yoldan

1- *Gureru'l-Hikem*, s.292, Amidî; *Mecmau'l-Misal*, c.2, s.454, Meydanî

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.75, İbn Şu'be Harranî; *Keşfu'l-Gumme*, c.3, Erbilî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.138, Keracekî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.16, Kadı Kudâî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.56; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *el-İrşad*, s.141, Şeyh Müfid

3- *Keşfu'l-Gumme*, c.3, Erbili, (İmam Cevad'ın ahvalinde); *Gurer ve Urer*, s.40, Vetvat; *Gureru'l-Hikem*, s.221, Amidî

4- *Hilyetu'l-Evliya*, c.8, s.305, Ebu Nuaym

5- Müddessir/38

6- *Gureru'l-Hikem*, s.57

kazandığı mallar yüzünden günahlara girmiş, o günahlarıyla ahirete dönmüş ve Allah'ın huzuruna hüznüyle çıkmıştır. **"O, dünya ve ahirette zarara uğramıştır. İşte bu apaçık bir hüsrandır."**^{1/2}

345- Günahtan beri olmak da, bir nevi ismettir.³

346- Yüzünün suyu donmuştur; istekte bulunmak onu eritip damlatır; o hâlde kimin yanında onu döktüğüne dikkat et!⁴

347- Kişiyi layık olduğundan çok övmek yalakacılık; lâayık olduğundan az övmek ise ya acizlik veya hasettir.⁵

348- Günahların en şiddetlisi, sahibinin önemsemediğidir.⁶

349- Kendi nefsinin ayıbını gören başkalarının ayıbıyla meşgul olmaz. Allah'ın rızıkıyla hoşnut olan, kaybettikleri için üzülmez. İsyân kılıcını sıyırın, onunla öldürülür. Kendinizi zorlayarak bütün gücünü işlere veren helak olur. Tehlike girdaplarına atılan boğulur. Kötü yerlere giren, töhmet altında kalır. Çok konuşanın, hatası çok olur; hatası çok olanın, hayâsı azalır; hayâsı az olanın takvası (günahlardan çekinmesi) azalır; takvası azalanın, kalbi ölür; kalbi ölen ise ateşe girer. İnsanların ayıbını görünce onları sevmeyen, fakat

1- Hac/11

2- *Tezkiretu'l-Havas*, s.135, Sibt b. Cevzî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.101 ve 224, Amidî

4- *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.209, Zemahşerî

5- *Muhazeratu'l-Udeba*, c.1, s.175, Rağib İsfahanî

6- *Rebiu'l-Ebrar* (el-Hataya ve'z-Zunub), Zemahşerî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.39, İbn Kasım

o ayıpları kendisi için beğenen kimse, ahmağın ta kendisidir. Kanaat tükenmeyen bir maldır. Ölümü çok düşünen, dünyanın az nimetine de razı olur. Sözüünün de amelinden sayıldığına bilen kimse, zaruret dışında konuşmaz.¹

350- Zalim insanların alameti üçtür: Üstünde olana (Allah'a) isyan etmekle zulmetmek; elinin altındakilere galip olmakla haksızlık yapmak; zalim toplumu desteklemek.²

351- Şiddet son haddine ulaştığında genişlik hâsıl olur, bela halkaları iyice sıkıştığında bolluk ortaya çıkar.³

352- İşlerinin çoğunu eşine ve çocuklarına ayırma. Zira ehlin ve çocukların Allah'ın dostları ise Allah onları zayi etmez, yok eğer Allah'ın düşmanları ise o hâlde neden Allah'ın düşmanlarına üzülüyor ve çalışıyorsun?⁴

353- Ayıbın en büyüğü, onun misli sende varken başkasını ayıplamandır.⁵

354- Oğlu olan birine, "Süvarin mübarek olsun" diyene şöyle buyurdu: Böyle söyleme! De ki: Bağışlayan Allah'a şükredici ol, sana bağışlanan mübarek olsun, rûst ve kemale ersin ve iyi-

1- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.19, Kuleynî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.221, İbn Abdurabbih; *Tuhefu'l-Ukul*, s.64, İbn Şu'be Harranî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.186, Nuveyrî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.27, 28, Kadı Kudaî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Revzu'l-Ahyar*, s.13, İbn Kasım

2- *Madenu'l-Cevahir*, s.233, Keracekî

3- *el-Ferec Ba'de'ş-Şiddet*, c.1, s.43 Tenuhi; *Gureru'l-Hikem*, s.416, Amidî

4- *Rebiu'l-Ebrar*, s.311, Zemahşerî; *Gureru'l-Hikem*, s.340, Amidî

5- *Gureru'l-Hikem* s.68, Amidî

liklerinden nasiplenesin.¹

355- *Valilerinden biri, gösterişli bir bina yaptırdı. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Paralar başlarını gösterdi; bu bina senin zenginliğini gösteriyor.*²

356- *"Eğer bir adamın kapısını kapatırlarsa, rızkı nereden gelir?" dediklerinde, "Ecelinin geldiği yerden gelir." buyurdular.*³

357- *Akrabalarından biri ölen bir kavme, baş sağlığı için şöyle buyurdular: Bu ölüm ne sizinle başladı, ne de sizinle bitecek. Ölen dostunuz, yaşarken de sefere çıkıyordu, yine bir sefere çıktığını düşünün; size gelmezse, siz ona doğru gideceksiniz.*⁴

358- Ey insanlar, Allah nimet anında sizleri, belada olduğu gibi korkulu görmelidir. Kendine geniş bir nimet verilen kimse, bunu tedricî bir cezanın başlangıcı olarak görmezse, korkunç hâllerden güvene ermiş demektir. Darlığa düşen de bunun bir imtihan olduğunu bilmezse ümit edilen ecrini zayi etmiştir.⁵

359- Ey heva ve heves esirleri! Arzularınızı azaltın. Zira dünyaya meyleden kimseyi sadece olayların dış gıcirtısı korku-

1- *Kâmil*, c.2, s.217, Müberred; *Tuhefu'l-Ukul*, s.166, İbn Şu'be; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.39, İbn Abdurabbih

2- *Kâmil*, c.2, s.217, Müberred; *Tuhefu'l-Ukul*, s.166, İbn Şu'be; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.39, İbn Abdurabbih

3- *Rebiu'l-Ebrar*, (Ye's ve'l-Kanaat babı), Zemahşerî

4- *Gururu'l-Hikem*, s.77, Amidî

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.146, İbn Şu'be Harranî

tur. Ey insanlar, nefislerinizi edeplendirmeyi kendiniz üstlenin ve onları huy edindiği kötü alışkanlıklardan alıkoyun.¹

360- Birinden duyduğün kötü bir sözü, hayra yorumlayabildiğin müddetçe kötüye yorumlama.²

361- Allah'tan bir hacetin olduğunda duana Peygamber'e salâvat göndererek başla ve ardından hacetini dile. Allah kendinden iki şey istenildiğinde (hacet ve salâvat) birini kabul edip diğerini reddetmekten daha kerim ve yücedir.³

362- Yüzsuyundan korkan kimse cedelleşmeyi terk etmelidir.⁴

363- İmkândan önce koşuşturmak ve fırsattan sonra ağır davranmak ahmaklıktandır.⁵

364- Olmayacak şeyi sorma; zira olan şeyde senin için (yeteri kadar) uğraş vardır.⁶

1- *en-Nihaye*, c.3, s.35, İbn Esir; *Gureru'l-Hikem*, s.359 ve 154, Amidî

2- *Usul-i Kâfi*, c.2, s.362, Kuleynî; *Emali*, s.182, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.220, İbn Şube Harranî; *el-İhtisas*, s.226, Şeyh Müfid; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.252, Kuleynî; *Mehasin*, s.22, Barki

3- *Camiu'l-Ahbar*, s.72; *Sevabu'l-A'mal*, s.140, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.2, s.172, Şeyh Saduk; *Emali*, c.1, s.175, Şeyh Tusî; *Beşaretu'l-Mustafa*, s.292, Taberî; *Gureru'l-Hikem*, s.43, Amidî

4- *Camiu'l-Ahbar*, s.72; *Sevabu'l-A'mal*, s.140, Şeyh Saduk; *el-Hisal*, c.2, s.172, Şeyh Saduk; *Emali*, c.1, s.175, Şeyh Tusî; *Beşaretu'l-Mustafa*, s.292, Taberî; *Gureru'l-Hikem*, s.43, Amidî

5- *Mecmau'l-Misal*, c.2, s.454, Meydanî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.250, Amidî

365- Düşünce saf bir aynadır. İbret almak, uyarıcı bir öğütçüdür. Başkaları için hoşlanmadığın şeyden kaçınman, edep olarak sana yeter.¹

366- İlim amelle birliktedir; o hâlde ilmi olan amel eder. Çünkü ilim ameli çağırır, icabet ederse kalır, etmezse geçer gider.²

367- Ey insanlar, dünya malı vebalı çer-çöptür. O hâlde otlığından sakının. Ondaki gönül koparmak, ona güvenmekten daha faydalıdır. Yaşatacak kadarı, servetinden (biriktirmesinden) daha temizdir. Ondaki fazlasıyla mal toplayanların (ahirette) mahrumiyetine hükmedilmiş, müstağni olana ise rahatlıkla yardım edilmiştir.

Dünya süsü gözlerini kamaştırmanın, (kalp) gözleri kör olur. Dünyaya âşık olmayı gömlek gibi giyinen, içini hüznle doldurur, bu hüznler onun kalbinin içinde oynar. Öyle bir hüzn ki, onu meşgul eder; öyle bir gam ki, onu kederlendirir. Durumu böylece devam eder, nihayet boğazı düğümленir (ölür), sonra bir köşeye atılır, hayat damarları kesilir. Allah'ın onu yok etmesi, kardeşlerinin de onu mezara gömmesi oldukça kolaydır.

Mümin dünyaya ibret gözüyle bakar, karnının ihtiyacı miktarınca ondan azık alır; dünya sözünü düşman ve gazap ku-

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.143, Harranî; *Emali*, c.1, s.114, Şeyh Tusî; *Kenzu'l-Fevaid*, s.128, Keracekî; *Gureru'l-Hikem*, s.243, Amidî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.15, Kadı Kudâî

2- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.40, Kuleynî; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.12, s.150, İbn Kesir; *Gureru'l-Hikem*, s.49, Amidî

lağıyla işitir. "Malı çok oldu" derlerse kısa bir müddet sonra, "fakir oldu" derler; varlığına sevinirlerse, yokluğuna üzülmürler. Dünyanın hâli budur ve dünya ehline, **ümitlerini kescekleri gün (kıyamet günü)** daha gelmedi.¹

368- Allah, kullarını azabından alıkoymak ve onları cennete sevk etmek için sevabı itaate, cezayı ise günaha karar kılmıştır.²

369- İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, Kur'ân'dan ancak resim (bir nişane, bir yazı), İslâm'dan ise ancak ismi baki kalır. Mescitleri o zamanda bina bakımından mamur, hidayet bakımından haraptır. Halkı, yeryüzünün en şerli kişileridir, fitne onlardan çıkar, hata ve günah onlara sığınır, fitnelerden ayrılmak isteyeni geri çevirirler, arkada kalanı sürükleyip ona doğru götürürler. Allah-u Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Zatıma and olsun ki, onlara sabırlı insanı şaşkınlığa düşürecek bir fitne göndereceğim.**" Böyle de yapmıştır. Allah'tan gaflet sürçmelerinden geçmesini dileriz.³

370- *İmam (a.s) minbere oturduğunda genellikle her hutbeden önce şöyle buyuruyordu: Ey insanlar, Allah'tan korkun; hiç kimse oynasın diye boşuna yaratılmamış, boş işler yapsın diye ken-*

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.155, İbn Şu'be; *Biharu'l-Envar*, c.73, s.131, Meclisî

2- *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.182, en-Nuveyrî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.176, İbn Talha Şafîî; *Gureru'l-Hikem*, s.230 ve 77 Amidî; *Keşfu'l-Gumme*, c.2, s.108; *İlelu's-Şerayi*, Şerayi ve Usulu'l-İslâm babı, Şeyh Saduk; *Delailu'l-İmame*, s.32, Taberî İmamî; *İhticac*, s.133, Tabersî

3- *Mizanu'l-İ'tidal*, c.4, s.417, ez Zehî; *Risaletu'l-Usul-i İman*, s.25, Muhammed b. Abdulvehab; *Sevabu'l-A'mal*, Şeyh Saduk; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.308, Kuleynî

di hâline terk edilmemiştir. Kendini insan için güzel gösteren dünya, kötü bakışın çirkin gördüğü ahiretin yerini alamaz. Bütün gayretiyle dünyada yüce makamlara erişen mağrur kimse, ahiretten en küçük bir nasip elde eden kimse gibi değildir.¹

371- İslâm'dan daha yüce bir şeref, takvadan daha izzetli bir izzet, veradan (haram ve şüpheli şeylerden kaçınmaktan) daha güzel bir sığınak, tövbeden daha çok kurtarıcı bir şefa-atçı, kanaatten daha zengin bir hazine ve rızka razı olmak kadar da fakirliği gideren bir mal yoktur. Kifayet edecek kadarıyla yetinen sürekli rahatlığa erer, esenliğe kavuşur. Dünyaya rağbet ise meşakkatin (veya bitkinliğin) anahtarı ve sıkıntının bineğidir. Hırs, kibir ve haset insanı günaha düşmeye çağırır şeylerdir; şer (kötülük) ise tüm çirkinlikleri toplandır.²

372- *Cabir b. Abdullah el-Ensari'ye şöyle buyurdu: Ey Cabir! Din ve dünyanın kıvamı, dört şeyle ayakta durur: İlmiyle amel eden âlim, öğrenmekten çekinmeyen cahil, iyilik ve ihsan etmekte cimrilik etmeyen cömert, ahiretini dünyası için satmayan fakir. Âlim ilmini zayı ederse, cahil de öğrenmekten kaçınır. Zengin iyilik yapmada cimri davranırsa, fakir de ahiretini dünyasına satar. Ey Cabir, Allah'ın nimetleri kimin üzerinde çoğalırsa, insanların ona ihtiyaçları da artar. O hâlde kim kendisine verilenlerde Allah için gerekeni yaparsa, ni-*

1- *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.48, Kadı Kudaî; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî; *İcazu'l-Kur'ân*, s.193, Bakıllanî

2- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.18, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.67, Harranî; *Emali*, s. 193, Şeyh Saduk

metleri daimi ve sabit kalır; kim de üzerine düşen vazifeyi yerine getirmezse, elindekileri zevale ve yokluğa sevk etmiş olur.¹

373- Ey müminler, her kim bir zulmün işlendiğini veya bir kötülüğe davet edildiğini görür de kalbiyle reddederse, salim kalır ve gûnahtan korunmuş olur; kim de diliyle reddederse, mükâfatlanmış olur ve ilkinden daha üstün sayılır; her kim de Allah'ın kelimesi yücelsin ve zalimlerin kelimesi alçalsın diye kılıcıyla reddederse, kurtuluş yoluna ermiş, Allah yolunda kıyam etmiş ve kalbini yakın nuruyla aydınlatmış olur.²

374- *İyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymakla ilgili olan diğer bir sözünde de şöyle buyurmuştur: İnsanlardan bir grup münkeri eli, dili ve kalbiyle reddeder; bunlar bütün iyi hasletleri kendilerinde toplamışlardır. Bir grup da münkeri kalbi ve diliyle inkâr eder, ancak eliyle bir iş yapmaz; bunlar da iyi hasletlerden iki haslete sarılmış, bir hasleti zayı etmişlerdir. Bir grup da sadece kalbiyle inkâr eder ve diliyle inkâr etmez; bunlar da üç hasletten en değerli iki hasleti zayı etmiş, sadece bir haslete sarılmışlardır. Bir grup da münkeri eli, dili ve kalbiyle reddetmeyi terk etmiştir; bunlar da yaşayan ölülerdir. Bütün iyi ameller ve Allah yolunda cihat, marufu emre-*

1- *et-Tefsiru'l-Mensub li'l-İmami'l-Askerî*; Bk. *Biharu'l-Envar*, c.1, s.178; *el-Hisal*, c.1, s.90, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.159, Harranî; *Menakıb*, s.266, Harezmi; *Ravzatu'l-Vaizin*, c.1, s.6, el-Fettal Nişaburî; *Mişkatu'l-Envar*, s.125, Tabersî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.168, Sibte b. Cevzî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Hukmu'l-Halide*, s.110, İbn Miskeveyh; *el-Emali*, 55. meclis; *Tevhid*, s.321, Şeyh Saduk

2- *et-Tarih*, (H. 82 yıl olayları) Taberî

dip münkerden alıkoymak karşısında, engin denizdeki bir damla gibidir. Marufu emredip münkerden alıkoymak ne aceleli yaklaşıttır, ne de rızkı azaltır. Bunların hepsinden daha üstünü, zalim bir önderin karşısında hak bir söz söylemektir.¹

375- *Ebu Cuhafe, Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) "marufu emretmek ve münkeri nehyetmek hakkında" şöyle buyurduğunu nakletmektedir: Cihat hususunda mağlup olduğunuz ilk şey, ellerinizle cihat etmenizdir; sonra dillerinizle, daha sonra kalplerinizle. Kim kalbiyle marufu tanımaz ve münkeri reddetmezse ters çevrilir; üstü alt ve altı da üst olur.*²

376- Hak ağır, ama hoş; batıl ise hafif, ama öldürücüdür.³

377- Bu ümmetin en iyisi hakkında bile Allah'ın azabından emin olma; zira Allah şöyle buyurmuştur: "**Allah'ın azabından hüsrana uğrayan topluluktan başkası emin olmaz.**"⁴ Bu ümmetin en kötüsü hakkında bile Allah'ın rahmetinden ümitsiz olma; çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Allah'ın rahmetinden, kâfir olan kavimden başkası ümit kesmez.**"^{5/6}

1- *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.381, Ebu Talib Mekkî; *Tarih-u İsfahan*, c.1, s.225, Ebu Nuaym; *Kutu'l-Kulub*, Ebu Talib Mekkî

2- *Tefsir-i Ali b. İbrahim; Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.152, Kadı Kudaî; *el-Emali*, s.295, Ebu Talib Yahya b. Hüseyin Hasani (H. Ö. 424); *İhyau'l-Ulum*, s.2, s.311, Gazali; *Gureru'l-Hikem*, s.11, Amidî

3- *Ensabu'l-Eşraf*, c.5, s.44, Belâzurî; *el-Futuh*, c.2, s.189, İbn A'sem-i Kufi

4- A'raf/99

5- Yusuf/87

6- *el-İkdu'l-Ferid*, c.2, s.139, İbn Abdurabbih; *Babu'l-Adab*, s.393, Usame b. Menkez

378- Cimrilik, tüm çirkin kötülükleri bir araya toplamaktadır. Cimrilik, insanı her türlü kötülüğe götüren bir yulardır.¹

379- Ey Âdemoğlu, rızık iki kısımdır: Birini sen istersin, diğeri ise seni ister; ardından gitmezsen peşinden gelir. O hâlde yılının hüznünü gününe yükleme. Her günün rızık sana yeter. Eğer o yıl ömründen ise, Allah her yeni günde taksim ettiği rızık sana verecektir. Yok, eğer o yıl ömründen değilse, o hâlde senin olmayan şeyler için neden üzülüyorsun? Hiçbir isteyici, rızıkını almadan senden öne geçemez ve hiç kimse bunda sana galip olamaz; sana takdir edilen şey, asla senden gecikmez.²

380- Nice bir güne yönelen vardır ki, o günün gecesine erişmemiştir. Gecenin evvelinde nice gıpta edilen vardır ki, gecenin sonunda ağlayanları etrafına toplanmıştır.³

381- Konuşmadığın sürece söz senin bağındadır (mahkûmundur); söylediğin zaman sen onun bağındasın (mahkûmusun). O hâlde altın ve gümüşünü koruduğun gibi, dilini de koru. Nice bir söz vardır ki, nimeti elden alır ve azabı celp eder.⁴

382- Bilmediğin şeyleri söyleme; hatta bildiğin her şeyi bile

1- *Siracu'l-Muluk*, s.384, Tertuşî, *Tuhefu'l-Ukul*, s.66, İbn Şu'be Harranî

2- *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.31 ve 158, Ebu Talib Mekki; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.157, İbn Abdurabbih; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.276, Şeyh Saduk; *Kenzu'l-Fevaid*, s.209, Keraceki; *Gureru'l-Hikem*, s.150, Amidi

3- *Fakih*, c.4, s.276, Şeyh Saduk; *Tezkiretu'l-Havas*, s.135, Sibet b. Cevzi; *Gureru'l-Hikem*, s.71, Amidi

4- *el-İhtisas*, s.299, Şeyh Müfid, *Fakih*, c.4, s.277, Şeyh Saduk

söyleme. Zira Allah tüm organlarına birtakım şeyler farz kılmıştır; kıyamet günü onlarla sana delil getirecektir.¹

383- Allah'ın seni isyanda görmesinden, itaatinde bulamamasından sakın; zira hüsrana uğrayanlardan olursun. Güçlenince Allah'a itaatte güçlen; zayıflayınca da Allah'a isyanda zayıfla.²

384- Gördüğün bütün bu değişikliklere rağmen dünyaya meyletmek cehalettir; sevabına güvendiğin hâlde iyi işte kusur (ihmkârlık) yapmak zararlıdır; imtihan etmeden önce herkese güvenmek acizliktir.³

385- Allah nezdinde dünyanın hakir olmasının nişanelerinden biri Allah'a karşı günahların sadece dünyada yapılmasıdır; Allah katında olana dünyayı terk etmedikçe erişmek mümkün değildir.⁴

386- Bir şeyi talep eden onun tümüne veya bazısına ulaşır.⁵

387- Sonrası ateş olan hayır, hayır değildir; sonrası cennet olan şer de şer değildir. Cennetsiz her nimet değersiz, cehen-

1- *el-İhtisas*, s.331, Şeyh Müfid; *Fakih*, c.2, s.381, Şeyh Saduk; *Gururu'l-Hikem*, s.27, Amidî, *İhtisas*, s.229 ve 331, Şeyh Müfid; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.2, s.381, Şeyh Saduk

2- *Gururu'l-Hikem*, s.77, Amidî

3- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.66, Harranî; *Siracu'l-Muluk*, s.384, Tertuşî

4- *Gururu'l-Hikem*, s.304, Amidî; *el-Beyan ve't-Tebyin*, Ebu Osman Cahid; bak. *Şerh-i İbn Ebi'l-Hadid*, c.4, s.417

5- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.28, Kadı Kudaî

nemsiz her bela da afiyettir.¹

388- Bilin ki, yoksulluk belalardan biridir; yoksulluktan daha şiddetlisi bedenin hastalığıdır; bedenin hastalığından daha çetin olan gönlün hastalığıdır. Bilin ki, kalbin takvası, bedenin sıhhatindedir.²

389- Ameli kendisini ağırlaştırıranı, nesebi (soyu) hızlandırmaz. *Başka bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir:* Kendi hasebini (makam ve değerini) kaybedene, babalarının makamı fayda vermez.³

390- Müminin üç saati vardır: Bir saatinde rabbiyle münacat eder, bir saatinde geçimini sağlar, bir saatinde de kendisini güzel ve helal lezzetler arasında serbest bırakır. Akıllı insan sadece üç şey için yolculuk eder: Geçimini sağlamak, ahiret yolunda adım atmak ve haram olmayan lezzetten istifade etmek.⁴

391- Dünyada zahit ol ki, Allah sana dünyanın ayıplarını göstere. Gafil olma ki, (bir an bile) senden gaflet edilmemektedir.⁵

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.71, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.21, Kuleynî; *Fakih*, c.4, s.279, Şeyh Saduk; *Tevhid*, s.56, Şeyh Saduk

2- *Emali*, c.1, s.145, Şeyh Tusî; *Mehasin*, s.345, Barki

3- *et-Tarih*, c.5, s.39, Taberî; *Tehzibu'l-Lügat*, c.1, s.341, Ezherî; *el-Cem Beyn'el-Garibeyn*, el-Herevî; (öl. 401); *Tenbihu'l-Havatir*, Şeyh Verram; *Nihaye* (H. 23. yıl olayları) İbn Esir; *Garibu'l-Hadis*, İbn Kuteybe

4- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.21, Kuleynî; *Emali*, c.1, s.145-146, Şeyh Tusî; *Mehasin*, s.345, Barki; *Tuhefu'l-Ukul*, s.203, İbn Şu'be

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.90, İbn Şube Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.19, Kuleynî; *el-Fakih*, c.4, s.278, Şeyh Saduk; *Düsturu Mealimi'l-Hikem*, s.208, Kaddı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.289, Amidî

392- Tanınmanız için konuşun; çünkü kişi, dilinin altında gizlidir.¹

393- Dünyadan sana geleni al; senden yüz çevirenden ise yüz çevir. Böyle yapmazsan, o hâlde (en azından) dünya talebinde güzel davran (aşırı gitme).²

394- Saldırıştan daha tehlikeli nice söz vardır.³

395- Her şeyin kanaat edilecek kadarı yeterdir.⁴

396- Aşağılık ve horluk değil, ölmek! Başkalarına tevessül değil, aza rızayet göstermek! Otururken verilmeyene, kalkınca da vermezler. Dünya iki gündür: Bir gün lehine, bir gün de aleyhinedir; lehine olduğunda azma, aleyhine olunca da sabret.⁵

397- Misk ne güzel kokudur; taşınması kolay, kokusu ise güzeldir.⁶

398- Kendini övmeyi bırak, kibrini düşür, kabrini hatırla.⁷

1- *Emali*, c.2, s.108, Şeyh Tusî; *el-Hisal*, c.1, s.46, Şeyh Saduk; *et-Terazi*, c.1, s.167, Seyyid Yemanî; *Emali*, 68. bab, Şeyh Saduk; *Uyunu Ahbari'r-Rıza*, c.2, s.54, Şeyh Saduk; *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz

2- *Gureru'l-Hikem*, s.117, Amidî

3- *Mecmau'l-Emsal*, c.1, ("Ra" harfi) Meydanî; *Gureru'l-Hikem*, s.133, Amidî; *Fahir*, s.265, İbn Asım; *Mustaska*, c.2, s.98, Zemahşerî

4- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.207, Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.21, Kuleynî; *Besair ve Zehair*, s.155, Tevhidi; *İrşad*, s.141, Şeyh Müfid; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.303, Meydanî

6- bak. Şerh-i İbn Ebi'l Hadid, c.4, s.421

7- *Tuhefu'l-Ukul*, s.156, Harranî; *Mecmua-i Verram*, s.77, bak. 151. Hutbe

399- Babanın evlat, evladın da baba üzerinde bazı hakları vardır. Babanın evlat üzerindeki hakkı, Allah'a isyan dışında her şeyde ona itaat etmesidir. Evladın baba üzerindeki hakkı ise ona güzel isim vermesi, onu güzel terbiye etmesi ve ona Kur'ân'ı öğretmesidir.¹

400- Nazar gerçektir, tılsım gerçektir, sihir gerçektir ve uğur gerçektir. Ama uğursuzluk gerçek değildir, salgın (Allahîni izni olmaksızın) gerçek değildir. Güzel koku, bal, binicilik ve yeşillığe bakmak koruyucudur. (şifadır).²

401- Halkın ahlâkı ile uyum sağlamak, kin ve şerlerinden korunmak için bir güvenliktir.³

402- *Yersiz konuşan birine:* Tüylenemeden uçtun, yavruyken böğürdün.⁴

403- Kendini farklı işlere atanı, tedbirler yardimsız bırakır.⁵

404- *İmam'a (a.s); "La havle vela kuvvete illa billâh"*⁶*cümlesinin manasını sorduklarında şöyle buyurdu:* Biz Allah ile birlikte bir şeye sahip değiliz; sadece O'nun bizi sahip kıldığı şeylere sahibiz. O hâlde bizi, bizden daha çok sahibi olduğu bir şeye

1- Muhazerat'il Udeba, c.1, s.157, Rağib İsfahani; *Teyisiru'l-Metalib fi Emali-i Ebi Talib*, s.307

2- *Hilyetu'l-Evliya*, c.4, s.7 ve c.7, s.88; *Müstedrekü'l-Hâkim*, c.5, s.252; *Muhazirati'l-Edya'*, c.1, s.153, Rağib; *Tefsir-i Kebir*, c.6, s.306

3- *Gureru'l-Hikem*, s.171, Amidî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.184, Amidî

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.143, Harranî

6- Yani: "Kudret ve kuvvet ancak Allah iledir. "

sahip kıldığı zaman bize sorumluluk yüklemiştir; bizden onu geri aldığı zaman da sorumluluğu üzerimizden kaldırmıştır.¹

405- *Ammar b. Yasir'in Muğire b. Şube'ye cevap verdiğini duyunca ona hitaben şöyle buyurdu: Ey Ammar, onu (Muğire b. Şube'yi) bırak! O dinden sadece kendini dünyaya yaklaştıran şeyleri almıştır; şüpheleri hatalarına mazeret yapmak için kasıtlı olarak (gerçekleri batıl ile) karıştırmıştır.*²

406- Allah'ın mükâfatını elde etmek için, zenginin fakire gösterdiği tevazu ne kadar da güzeldir. Bundan daha güzeli ise, fakirlerin Allah'a dayanarak zenginlere karşı alçalmamalarıdır.³

407- Allah, kendine aklı emanet ettiği bir kimseyi, bir gün onunla kurtarır.⁴

408- Kim hak ile çatırsa, hak onu yere çarpar.⁵

409- Kalp, gözlerin kitabıdır.⁶

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.345, Harranî

2- *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.45, İbn Kuteybe; *Tarih-i Dimeşk*, s.57, İbn Asakir; *Mecalis*, s.116, Şeyh Müfid

3- *Kutu'l-Kulub*, c.2, s.101, Ebu Talib Mekkî; *Tarih-i Bağdat*, c.12, s.386, Hatib-i Bağdadî; *Menakıb*, s.269, Harezmi; *Mürucu'z-Zeheb*, c.4, s.263, Me'sudî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454

4- *Gureru'l-Hikem*, s.232, Amidî

5- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *İrşad*, s.141, Şeyh Müfid; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.19 (el yazması); *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, Kadı Kudâî

6- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

410- Takva, ahlâkın reisidir.¹

411- Dilinin keskinliğini, sana sözü öğretere; sözünün belâgatini ise, sözünü doğrultana karşı kullanma.²

412- Başkaları için beğenmediğinden içtinap etmen, nefsine edep olarak yeter.³

413- (Musibetlerde) Hür insanlar gibi sabretmeli veya kendine cahiller gibi teselli bulmalı.⁴

414- (Musibet ve belalarda) Büyük insanlar gibi sabretmeli; ya da kendine hayvanlar gibi teselli bulmalı.⁵

415- Dünya kandırır, zarar verir ve geçer. Allah dünyayı dostlarına sevap, düşmanlarına da ceza olarak beğenmemiştir. Dünya ehli bir kabileye benzer; konakladıkları bir sırada kabile başı göçme emrini verir, onlar da göçerler.⁶

1- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.253, Amidî

3- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.22, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.70, Harranî

4- *Tuhefu'l-Ukul*, s.209, İbn Şu'be Harranî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.304, İbn Abdurabbih; *Kâmil*, c.2, s.251, İbn Esir; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.2, s.226, Rağib İsfahanî; *Siracu'l-Muluk*, s.182, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.121, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.5, s.167, Nuveyrî

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.209, İbn Şu'be Harranî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.304, İbn Abdurabbih; *Kâmil*, c.2, s.251, İbn Esir; *Muhazeratu'l-Udeba*, c.2, s.226, Rağib İsfahanî; *Siracu'l-Muluk*, s.182, Tertuşî; *Gureru'l-Hikem*, s.121, Amidî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.5, s.167, Nuveyrî

6- *Muhazerati'l-Udeba*, c.2, s.390, Rağib el-İsfahanî; *Edebu'd-Dünya ve'd-Din*, s.264, Maverdi; *Gureru'l-Hikem*, s.32, Amidî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.100, Ebu Talha Şafîî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Mişkatu'l-Envâr*, s.242, Tabersî

416- *Oğlu İmam Hasan'a (a.s) hitaben şöyle buyurdu:* Ey oğlum, dünyadan ardında bir şey bırakma. Zira şu iki kişiden birine bırakmış olursun: Eğer Allah'a itaat yolunda harcayan olursa, senin bahtsızlığa düşerek elde ettiğinle o mutlu olur. Eğer Allah'a isyan yolunda harcayan olursa, senin topladıklarının yüzünden bahtsız olmuş olacaktır; sen de ona günahında yardım etmiş sayılacaksın. Dolayısıyla bunlardan hiçbirini kendine tercih etmen doğru değildir.

(*Bu söz şu şekilde de rivayet edilmiştir:*) Dünya malından elinde olan şeyin senden önce bir sahibi vardı; senden sonra da bir sahibi olacaktır; sen de şu iki kişiden birine topluyorsun: Allah'a itaat yolunda harcayan birisi olursa, senin ziyana uğrayarak elde ettiklerinle saadete erer. Yok, eğer Allah'a isyan yolunda harcayan olursa, senin onun için topladıklarınla perişan olur. Bu her ikisini de kendine tercih etmen ve onlar için sırtında yük (günah) taşıman doğru değildir. O hâlde giden için Allah'ın rahmetini, kalanlar için de Allah'ın rızkını um!¹

417- *Huzurunda "Esteğfirullah" diyen kimseye:* Anan yasına ağlasın. İstiğfarın ne demek olduğunu biliyor musun? İstiğfar, yüce makam sahiplerinin derecesidir. İstiğfar, altı manası olan bir isimdir: İlki, geçmiş günahlar hakkında pişman olmak; ikincisi, o suçları ebediyen terk etmeye azmetmek; üçüncüsü, mahlûkatın haklarını eda ederek, üzerinde bir kul hakkı olmadan pürüzsüz olarak Allah'a kavuşmak; dördüncüsü, üzerine farz kılındığı hâlde zayi ettiğin her farızanın hakkını eda etmeyi kast etmek; beşincisi, haram kazançla bedeninde olu-

1- *el-Hisal*, c.1, s.59, Şeyh Saduk; *Tarih-i Dimeşk*, (Emirü'l-Müminin'in biyografisinde), İbn Asakir; *Gureru'l-Hikem*, s.257, Amidi; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.59, Kuleynî

şan eti gamla ve hüznle, deri kemiğe yapışınca kadar eritmek ve o ikisinin arasında yeni et oluşmasını sağlamak; altıncısı ise vücuduna isyan tatlılığını tattırduğun gibi, itaat elemi de tattırmak. İşte bunları gerçekleştirdikten sonra "esteğfirullah" diyebilirsiniz.¹

418- Hilim (yumuşak davranmak, insan için) aşirettir.²

419- Zavallı ve çaresiz Âdemoğlu! Eceli gizli (ne zaman geleceğini bilmez), hastalıkları örtülü (nereden saldıracığı bilinmez), ameli ise korunmuştur (kaybolmaz). Sivrisinek ısırsa, canını yakar; bir lokma boğazında kalırsa, onu öldürür; terlerse, pis pis kokar.³

420- *Ashabıyla oturmakta iken güzel bir kadın önlerinden geçerken, oradakiler hep birden gözlerini kadına diktiler; bunun üzerine şöyle buyurdu:* Bu erkeklerin gözleri, (bir namahreme) dikilmiştir; bu dikiliş, şehvetin tahrik olmasına sebep olur. Sizden birinin gözü beğendiği ve hoşlandığı bir kadına ilişince, hemen gidip kendi zevcesine yaklaşsın. Çünkü o da kendi karısı gibi bir kadındır.

Haricîlerden biri İmam'a (a.s); "Allah kahretsin bu kâfiri, ne kadar da bilgilidir!" dediğinde halk onu öldürmek için üzerine hücum etti. İmam (a.s) bu durumu görünce şöyle buyurdu: Yavaş olun!

1- *Tuhefu'l-Ukul*, s.138, İbn Şu'be Harranî; *İrşad*, c.1, s.47, Şeyh Müfid; *Felahu'l-Mesail*, Seyyid b. Tavus (bak. *Müstedrekü'l-Vesail* c.2, s.348); *Tefsir-i Kebir*, c.3, s.47

2- *Biharu'l-Envar*, c.71, s.428, Meclisî

3- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *Gureru'l-Hikem*, s.236, Amidî; *Riyazu'l-Ah-yar*, s.133

Bu bir sövgüdür; ya sövmekle karşılık verilir ya da günahı bağışlanır.¹

421- Aklından, doğru yolu batıl yoldan ayıracak kadarı sana yeter!²

422- Hayır işleyin ve hayırdan bir şeyi önemsiz görmeyin; çünkü onun küçüğü büyüktür, azı ise çoktur. İcinizden hiç kimse, "Başkası bu hayrı işlemeye benden daha lâyıktır" demesin.

Andolsun Allah'a, aynen öyle olur. Çünkü hayır ve şer için onları yapacak birtakım insanlar vardır. Bu ikisinden birini terk ettiğiniz zaman, ehli olan kimse mutlaka o işi sizin yerinize yapacaktır.³

423- Kim içini ıslah ederse, Allah da onun dışını ıslah eder. Kim dini için çalışırsa, Allah dünya işleri için ona yeter. Kim Allah ile kendi arasında olanı güzelleştirirse, Allah da onunla insanlar arasında olanı güzelleştirir.⁴

424- Hilim, örten bir perdedir. Akıl, keskin bir kılıçtır. Öyleyse ahlâk ayıplarını hilimle ört; heva ve hevesini ise aklınla öldür.⁵

1- *el-Hisal*, c.2, s.171, Şeyh Saduk; *Tuhefu'l-Ukul*, s.89 Harranî

2- *Gureru'l-Hikem*, s.177, Amidî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.253, Amidî

4- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.255, Kuleynî; *Tezkiretu'l-Havas*, s.133, Sibte b. Cevzî; *el-Hisal*, c.1, s.22, Şeyh Saduk; *el-Emali*, s.62, Şeyh Saduk; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.307, Kuleynî, *Mehasin*, c.1, s.29, Barki; *Fakih*, c.4, s.283, Şeyh Saduk

5- *Usul-i Kâfi*, c.1, s.20, Kuleynî

425- Allah'ın, kullarını kendileriyle faydalandırmak için kendilerine özel nimetler verdiği birtakım kulları vardır; bağışladıkları sürece o nimetleri onların elinde baki kılar; esirgediklerinde ise o nimetleri onların elinden çıkarır başkalarına devreder.¹

426- Kulun şu iki haslete güvenmesi doğru değildir: Afiyet ve zenginlik. Zira onu afiyette görürken aniden hastalanır; zengin görürken aniden fakirleşir.²

427- Bir ihtiyacını mümine şikâyet eden (ona derdini söyleyen), sanki onu Allah'a şikâyet etmiştir; bir ihtiyacını kâfire şikâyet eden de sanki Allah'ı ona şikâyet etmiştir.³

428- *Bayramlardan birinde şöyle buyurmuştur:* Bayram, ancak Allah'ın orucunu kabul ettiği, namazını övdüğü kimseler içindir. Allah'a isyan edilmeyen her gün bayramdır.⁴

429- Kıyamette hasretlerin en büyüğü, haram yoldan mal kazanıp, onu Allah yolunda infak eden birine miras bırakan ve bu yüzden de kendisi cehenneme giderken varisinin cennete gittiği kimsenin hasretidir.⁵

430- Muamelede en çok zarar eden ve çabada en çok ümitsizliğe uğrayan kimse, bedenini arzuları yolunda çürütüp ilâhî mukadderatın kendisine yardım etmediği kimsedir. Bu kim-

1- *Gureru'l-Hikem*, s.76, Amidî

2- *Biharul-Envar*, c.72, s.68, Meclisî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.212, Amidî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.212, Amidî

5- *Gureru'l-Hikem*, s.212, Amidî

se dünyadan hasretleriyle ayrılır, günahlarıyla da ahirete varır.¹

431- Rızık iki kısımdır: Talep eden ve talep edilen. O hâlde kim dünyayı talep ederse, ölüm onu talep eder ve sonunda onu dünyadan çıkarır. Kim de ahireti talep ederse, dünya onu talep eder; öyle ki o rızıkını tamamıyla dünyadan almış olur.²

432- İnsanlar dünyanın zahirine bakarken, Allah'ın velileri, onun batınına bakarlar; insanlar dünyanın bugünüyle meşgul olurken (çabuk elde edilen şeyler peşinde koşarken), onlar dünyanın sonuyla (ahiret hazırlığıyla) meşgul olurlar; onlar dünyanın kendilerini öldürmesinden çekindikleri şeyleri öldürürler; kendilerini terk edecek olanları bilir, onları terk ederler; başkalarının dünyadan elde ettiği çok şeyi (ahiret nimetine oranla) az görürler; onu elde etmelerini kaybetmek sayarlar; insanların uzlaştığı şeye düşman, düşmanlık ettikleri şeye de dostturlar. Kitap onlarla bilinir; onlar Kitab'ı bilirler; Kitap onlarla ayakta durur; onlar da Kitap'la ayakta dururlar; umdukları şeyden daha üstün bir şey ummazlar; korktukları şeyden daha üstün bir şeyden korkmazlar.³

433- Lezzetlerin kesilmesini, günahların ise bekasını hatırlayın.⁴

1- *Gureru'l-Hikem*, s.82, Amidî

2- *Kutu'l-Kulub*, c.1, s.31 ve 158, Ebu Talib Mekkî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s. 157, İbn Abdurabbih; *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*, c.4, s.276, Şeyh Sa-duk; *Kenzu'l-Fevaid*, s.209, Keracekî; *Gureru'l-Hikem*, s.150, Amidî

3- *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.10, Ebu Nuaym; *Mecalis*, Müfid (bak. *Ravzatu'l-Bihar*, s.419); *Biharu'l-Envar*, c.17, Meclisî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.48, Amidî

434- Dene, (sonra) buğzet.¹

435- Allah kuluna şükür kapısını açıp da nimetin artış kapısını kapamaz; dua kapısını açıp da icabet kapısını kapamaz; ona tövbe kapısını açıp da mağfiret kapısını kapamaz.²

436- İnsanların cömertliğe en layık olanı, cömertlerin onunla tanıdığı kimsedir.³

437- *İmam'a (a.s), "Adalet mi daha üstündür, yoksa bağış mı?" diye sorduklarında şöyle buyurdu: Adalet her şeyi kendi yerine bırakır, ama bağış onları yerinden çıkarır; adalet genel bir koruyucudur; ama bağış özel bir ihsandır. O hâlde adalet daha yüce ve daha üstündür.*⁴

438- İnsanlar, bilmedikleri şeyin düşmandırlar.⁵

439- Zühdün tümü, Kur'ân'ın iki kelimesi arasındadır. Allah-u Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Öyle ki elinizden çıkana karşı üzülmesiniz ve size verilenlere sevinmesiniz.**"⁶ O hâlde, geçmişe üzülmeyen ve geleceğe sevinmeyen kimse, zühdün iki tarafını (geçmiş ve geleceğe itinasızlığı) da elde etmiştir.⁷

1- *Marifetu'l-Hadis*, s.162, Hâkim Nişaburî (Resulullah'tan naklen); *Gureru'l-Hasaisu'l-Vazihe*, s.320, Vetvat

2- *Gureru'l-Hikem*, s.230, Amidî

3- *Gureru'l-Hikem*, s.230, Amidî

4- *Gureru'l-Hikem*, s.230, Amidî

5- *el-Mietu'l-Muhtare*, Cahiz; *el-İhtisas*, s.245, Şeyh Müfid; *Mecmau'l-Em-sal*, c.2, s.454, Meydanî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Naks ve Cehl babı) Zemahşerî; *Zehru'l-Adab*, c.1, s.43, Hasrî; *Hassu'l-Has*, s.27, Sealibî

6- Hadid/23

7- *Rebiu'l-Ebrar* (Hayır ve Salah babı), c.1, s.436, Zemahşerî; *Mecmau'l-Beyan*, c.9, s.241, Tabersî; *Burhan*, c.4, s.296, Behrani

440- Uyku, günün kararlarını ne kadar da bozucudur!¹

441- Yöneticilikler, insanların koşu meydanlarıdır.²

442- Hiçbir şehir sana, diğer bir şehirden daha layık değildir; beldelerin en hayırlısı, seni yüklenen (barındıran) beldedir.³

443- *Malik Eşter'in (r.a) şahadet haberi geldiğinde şöyle buyurdu:* Malik, ne Malikti! And olsun Allah'a ki, eğer bir dağ olsaydı, apayrı yüce bir dağ olurdu; bir taş olsaydı, sert bir kaya olurdu; hiçbir hayvan onun tepesine ayak basamazdı ve hiçbir kuş onun üzerine konamazdı.⁴

444- Sürekli yapılan az iş, usanılıp bıkılan çok işten daha hayırlıdır.⁵

445- Bir adamda güzel bir haslet olduğunda, onun kardeşlerini bekleyin.⁶

446- *İmam (a.s) Ferazdak'ın babası Galib b. Sa'sa'ya, "Pek çok olan develerini ne yaptın?" diye sordu. Galib cevaben, "Ey Emirü'l-Müminin, haklarını (farz olan vergilerini) verme onları dağıt-*

1- *Ravzatu'l-Kâfi*, s.386, Kuleynî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.163, İbn Şu'be Harranî

2- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî

3- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî

4- *el-Vullat ve'l-Kuddat*, s.350, Ebu Amr Muhammed b. Yusuf el-Kindî (Nehcü'l-Belâğa yazılmadan elli yıl önce ölmüştür.); *er-Rical*, Keşşî, s.62; *el-İhtisas*, s.81, Şeyh Müfid; *Mecalis*, s.50, Şeyh Müfid; *en-Nihaye*, c.3, s.457, İbn Esir; *Gururu'l-Hikem*, s.262, Amidî; *Rebiu'l-Ebrar*, (Babu'l-Arzi ve'l-Cibal) Zemahşerî

5- *Gururu'l-Hikem*, s.234 ve 235, Amidî; *Ravzu'l-Ahyar*, s.202, İbn Kasım

6- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

ti." dedi. İmam buyurdu ki: Bu (Allah yolunda) dağılma, dağılma yollarının en övülenidir.¹

447- Din hükümlerini bilmeden ticaret yapan kimse, faize batar.²

448- Kim küçük musibetleri büyük sayarsa, Allah onu büyük belalara duçar kılar.³

449- Kendini değerli bilen, şehvetleri hor ve hakir görür.⁴

450- Şaka yapan, aklının bir parçasını dışarı atmış olur.⁵

451- Sana rağbet edene rağbet göstermemen, nasibin noksanlığıdır; sana rağbet etmeyene rağbet etmen ise nefsin zilletidir.⁶

452- Fakirlik ve zenginlik, (kıyamet günü) Allah'a sunulduktan sonradır.⁷

453- Zübeyr, uğursuz oğlu Abdullah büyüyünceye kadar sü-

1- *en-Nihaye*, c.2, s.162, İbn Esir

2- *Furu-i Kâfi*, c.5, s.154, Kuleynî; *Fakih*, c.3, s.120, Şeyh Saduk; *Deaimu'l-İslâm*, c.2, s.14, Kazi Ebu Hanife

3- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî; *Metalibu's-Seûl*, c.1, s.163, İbn Talha Şafîi

4- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.28, Kadı Kudaî; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.173, İbn Abdurabbih

5- *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.319, İbn Kuteybe; *Gureru'l-Hikem*, s.232, Amidî

6- *Uyunu'l-Ahbar*, s.135, Amidî

7- *Uyunu'l-Ahbar*, s.135, Amidî

rekli olarak biz Ehlibeyt'ten biriydi.¹

454- Âdemoğluna övünmek yakışır mı hiç? Başı nütfe, sonu ise leştir; ne kendini rızıklandırabilir, ne de ölümü kendinden uzaklaştırabilir.²

455- "En büyük şair kimdir?" diye sorulunca: Bu topluluk (şairler), koşu meydanlarında yarışmadılar ki yarışın sonucu belli olsun. Ama illa da cevap vermek gerekirse, sapık padişah-tır.^{3/4}

456- Acaba ağızda kalan bu yemek artığını (bu değersiz dünyayı) ehline bırakacak hür bir insan yok mu? Canlarınızın değerli cennettir; o hâlde onları ondan düşüğüne satmayın.⁵

457- İki ihtiras sahibi doymak bilmez: İlim isteyen ve dünyayı isteyen.⁶

458- İmanın alameti; sana zarar verecek olsa bile fayda verecek yalana karşı doğruluğu seçmen, yaptığından fazla söz söylememen, başkalarının sözleri hakkında da Allah'tan kor-

1- *el-Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.96, İbn Abdurrahbe; *İstiab*, c.2, s.292, İbn Abdulbirr; *Usdu'l-Gabe*, c.3, s.162, İbn Esir, *et-Tarih*, c.5, s.204, Taberî; *el-Cemel*, s.192, Şeyh Müfid; *Tezkire*, s.71, İbn Cevzî

2- *İlel-uş-Şerayi*, Şeyh Saduk; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî

3- Sapık padişah-tan maksat, İmreu'l-Kays'tır. Ona padişah demesinin sebebi, güzel şiirlerinden dolayıdır; sapık demesinin sebebi ise, Kâfir ve fasık olduğundan dolayıdır.

4- *el-Umde*, c.1, s.41, İbn Reşik

5- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.453, Meydanî, *Gureru'l-Hikem*, s.59, Amidî

6- *el-Hisal*, c.1, s.26, Şeyh Saduk; *Usul-i Kâfi*, c.1, s.64, Kuleynî; *el-Ikdu'l-Ferid*, c.1, s.264, İbn Abdurabbih, Resulullah'tan (s.a.a) nakletmiştir.

kup sakınmandır.¹

459- Mukadderat tedbirlere galip gelir; öyle ki bazen insanın afeti tedbirinde olur.²

460- Hilim ve teenni, ikiz çocuklardır; yüce himmet bunları doğurur.³

461- Gıybet, acizlerin uğraşdır.⁴

462- Nice insanlar, başkalarının kendisi hakkındaki övgü-süyle aldanmıştır!⁵

463- Dünya, başkası için yaratılmıştır; kendisi için değil.⁶

464- Ümeyyeoğulları'na bir fırsat verilmiş, içinde koşuşturuyorlar. Aralarında ihtilaf çıktığında, sırtlanlar aldatarak onlara galip gelirler.⁷

465- *Ensar'ın medhinde şöyle buyurmuştur:* Allah'a andolsun ki onlar yavrusunu, bağışlayan eller ve sivri dillerle eğitip ge-

1- *el-Adab*, s.4, İbn Şemsu'l-Hilafe

2- *Kitabu'l-Cemel*, Şeyh Müfid; *Kitabu'l-Cemel*, Ebî Mihnef (öl. 175); *Gureru'l-Edille*, Ebu'l-Hasan Mutezili; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.20, Kadı Kudaî; *Gureru'l-Hikem*, s.307, Amidî

3- *Siracu'l-Muluk*, s.154, Tertuşî; *Gureru'l-Hasaisi'l-Vazihe*, s.254; *Bedi'*, s.21, İbn Mu'tez; *Senaateyn*, s.277, Ebu Hilal Askerî

4- *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454

5- *Tuhefu'l-Ukul*, s.144, Harranî; *Mecmau'l-Emsal*, c.2, s.454, Meydanî; *Tuhefu'l-Ukul*, s.203, İbn Şu'be Harranî; *Ravzatu'l-Kâfi*, s.112, Kuleynî; *et-Tarih*, c.2, s.182, Yakubî

6- *Gureru'l-Hikem*, s.89, Amidî

7- *Gureru'l-Hikem*, s.89, Amidî

liştirdikleri gibi İslâm'ı kendi zenginlikleriyle eğitip geliştirdiler.¹

466- Göz, oturağın ipidir. (Kırbanın ipi çözülmüş kırkada nasıl su kalmazsa, gözler de uyuyunca abdest kalmaz.)²

467- Onlara, hakkı ikame eden ve din istikrara erinceye kadar istikamet gösteren bir vali yöneticilik yaptı.³

468- İnsanlara çok ısırcı (çetin) bir zaman gelecektir; o dönemde zengin iki elindeki malı ısıracaktır (infak etmeyecektir); oysa Böyle davranmaya emredilmemiştir; Allah şöyle buyurmuştur: "**Aranızda ihsan etmeyi unutmayın.**"⁴ O zaman kötüler yücecek, iyiler hor olacak ve zorda kalanlarla mallarını satmaları için muamele yapacaklar. Oysa Resulullah (s.a.a) zorda kalanlarla alış-verişi yasaklamıştır.⁵

469- İki kişi (grup) benim hakkımda helak olur: İfrat eden dost ve bühtan edip iftirada bulunan (münafık).⁶

1- *Rebiu'l-Ebrar*, s.364, Zemahşerî

2- *Kitabu'l-Muktesib*, s.34, Müberred; *el-Mucizatu'n-Nebeviye*, s.208, Şerif Razî

3- *el-Mietu'l-Muhtare min Hikemihi* (a.s), el-Cahiz; *Tuhefu'l-Ukul*, s.223, İbn Şu'be Harranî; *İrşad*, s.173, Şeyh Müfid

4- Bakara/237

5- *el-Kâfi*, c.5, s.310, Kuleynî; *Uyunu'l-Ahbari'r-Rıza*, c.2, s.45, Şeyh Saduk; Ebu'l-Cud diye bilinen Amir'ut Tai, kendi kitabında, s.22

6- *el-Hayvan*, c.2, s.90, Ebu Osman Cahiz; *el-Mehasin ve'l-Mesavi*, s.41, Beyhakî; *Emali*, Şeyh Saduk; *Gururu'l-Hikem*, s.329, Amidî; *Madenu'l-Cevahir*, s.226; ayrıca Şeyh Müfid'in üstadı Kadı Ebu Bekir b. Salim Temimî bu hadisi Hz. Ali'den nakledenler hakkında bir kitap yazmıştır.

470- *Tevhid ve adalet hakkında soru sorulduğunda:* Tevhid Allah'ı vehimle şekillendirip sınırlandırmaman; adalet ise Allah'ı hikmet ve adaletin zıddıyla suçlamamandır.¹

471- Susup konuşmamakta hayır yoktur; nitekim cehaletle konuşmakta da hayır yoktur.²

472- Allah'ım, bizleri ram ve uysal bulutlarla suvar; sert ve serkeş (şimşekli ve yıldırımli) bulutlarla değil.³

473- *İmam'a (a.s); "Ey Emirü'l-Müminin, keşke sakalını boyasaydın?!" dediklerinde şöyle buyurdu:* Boya süstür, biz ise yasta olan bir topluluğuz.^{4/5}

474- Allah yolunda şehid olan mücahidin ecri, gücü yettiği hâlde iffetten ayrılmayan kimseden daha büyük değerlidir. Zira iffetli insan meleklerden bir melek olmaya çok yakındır.⁶

475- Kanaat, tükenmeyen bir hazinedir.⁷

476- Adalet ve insafa riayet et; zulüm ve haksızlıktan sakın.

1- *Gureru'l-Hikem*, s.14, Amidî; *Mufredat*, s.49, Rağıb; *et-Teraz*, c.2, s.251, Seyyid el-Yemanî

2- *Tuhefu'l-Ukul*, s.94, İbn Şube Harranî; *Rebiu'l-Ebrar*, Zemahşerî

3- *en-Nihaye*, c.2, s.166, İbn Esir

4- Bu sözüyle Resulullah'ın (s.a.a) vefatını kast etmiştir.

5- *Mekarimu'l-Ahlâk*, s.83, Tabersî

6- *Mekarimu'l-Ahlâk*, s.83, Tabersî

7- *Tuhefu'l-Ukul*, s.64, İbn Şu'be Harranî; *Nihayetu'l-Ereb*, c.8, s.186, Nuveyrî; *Düsturu Maalimi'l-Hikem*, s.27, 28, Kadı Kudaî; *Mecmau'l-Em-sal*, c.2, s.454, Meydanî; *Revzu'l-Ahyar*, s.13, İbn Kasım

Zulüm, halkın dağılmasına neden olur; haksızlık ise işi kılıca götürür.¹

477- Günahların en şiddetlisi, sahibinin önemsemediği günahdır.²

478- Allah, âlimlerden öğretme sözünü almadıkça, cahillerden öğrenme sözünü almadı.³

479- Kardeşlerin en kötüsü, kendisi için meşakkate düşülen kimsedir.⁴

480- Mümin, kardeşini öfkelenirdiğinde (veya utandırdığında), ondan ayrılmış demektir.⁵

Seyyid Razî şöyle diyor: Bu, Hz. Ali'nin (a.s) son seçilmiş sözüdür. Bizlere lütfedip Hz. Ali'nin dağınık sözlerini bir yere toplama ve birbirinden ayrı ifadelerini yakınlaştırma hususunda başarı ihсан eden Allah'a hamdederim.

Önceden de söylediğim gibi her bölümün sonunda birkaç boş sayfa bıraktım ve yeni hadisler buldukça da ilgili bölümlere ekleyeceğim. Zira bazı sözler bize gizli kalıp sonradan ortaya çıkabilir. Bütün başarılar sadece Allah'ın yardımı ile dir. Ben O'na tevekkül ettim. O bize yeter ve Allah ne de güzel vekildir.

1- Gureru'l-Hikem, s.49, Amidî

2- Mecmau'l-Emsal, c.2, s.454, Meydanî; Tuhefu'l-Ukul, s.66, Harranî; Siracu'l-Muluk, s.384, Tertuşî

3- Usul-i Kâfi, c.1, s.412, Kuleynî; Biharu'l-Envar, c.88, Meclisî

4- Uyunu'l-Ahbar, c.4, s.231, Kutu'l-Kulub, c.1, s.181, Ebu Talib Mekkî; Sadik ve Sadake, s.44, Tevhidi; Ravzu'l-Ahyar, s.91

5- Muhazeratu'l-Udeba, c.2, s.28, Rağıb

Bu kitap hicrî recep 400 yılında sona erdi. Allah'ın selâmı efendimiz, peygamberlerin sonuncusu ve en iyi yol gösterici olan Hz. Muhammed'e (s.a.a), temiz Ehlibeyt'ine ve yakın göklerinin yıldızları olan ashabına olsun.

İÇİNDEKİLER

Tahkik Edenin Notu.....	5
Seyyid Razî (Hicrî 359-406).....	5
Soy ve Nesebi	6
Anne ve Babası.....	7
Eğitim ve Zekâsı.....	9
Lakap ve Makamları.....	10
Seyyid Razî'nin Üstün Yetileri, İlmî Makamları ve Başkalarının Bu Konudaki Görüşleri	10
Üstadları.....	12
Seyyid Razî'nin Öğrencileri	13
Seyyid Razî'nin Vefatı	13
Seyyid Razî'nin Eserleri	14
Seyyid Razî'nin Yazılı Eserleri	15
Nehcü'l-Belâğa.....	15
Nehcü'l-Belâğa Hafızları.....	17
Nehcü'l-Belâğa Şarihleri.....	18
Diğer Şerh Yazan Âlimler	18
Tercüme ve Tahkik Aşaması	20
Birkaç Hatırlatma ve Bir İstek.....	21
Çevirmenin Notu.....	23

Önsöz.....	27
------------	----

Birinci Bölüm: Hutbeler

1. Hutbe.....	33
- Allah'ın zatını tanıma hususunda insanın acziyeti	
- Din ve Allah'ı tanıma	
- Âlemin yaratılışı	
- Peygamberlerin gönderiliş felsefesi	
- Son peygamberin gönderiliş felsefesi	
- İlähî peygamberlerden sonra imametın gerekliliğı	
- İslâm hükümleri ve Kur'ân'ın özellikleri	
- Haccın felsefesi ve etkileri	
2. Hutbe.....	40
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) özellikleri	
- Cahiliye asrını tanıma	
- Ehlibeyt'in özellikleri	
- Âl -i Muhammed'in konumu	
3. Hutbe.....	42
- Hilafet konusu	
- Halkın Emirü'l-Müminin'e biati	
- Toplumsal sorumluluklar	
4. Hutbe.....	46
- Peygamber'in Ehlibeyt'inin özellikleri	
- İmam Ali'nin (a.s) özellikleri	
5. Hutbe.....	48

- Fitnelerden korunmanın yolları	
- İmam Ali'nin (a.s) sessiz kalmasının felsefesi	
7. Hutbe.....	49
- Hz. Ali'nin (a.s) mazlumiyeti ve bilinci	
8. Hutbe.....	50
- Zübeyr'in sözünde durmaması	
9. Hutbe.....	50
- Talha ve Zübeyr'i tanımak	
10. Hutbe.....	50
- İmam'ın Cemel ashabına karşı koyma hususundaki bilinci	
11. Hutbe.....	51
- Askerî eğitim	
12. Hutbe.....	51
- Gelecek neslin geçmiş neslin sevabına ortak oluşu	
13. Hutbe.....	51
- Toplumun çöküş nedenleri	
- Basra'nın önemli değişiklikler geçireceği hususundaki öngörüler	
14. Hutbe.....	53
-İnsan üzerindeki ekolojik etkiler	
15. Hutbe.....	53
- İmam'ın ekonomik siyaseti	
16. Hutbe.....	53
- Devlet siyasetinin ilanı	
- İmam'ın ahlâkî faziletleri	
- Takvanın zarureti ve insanların şaşkınlığı	

17. Hutbe	56
- İnsanları en kötüsünü tanıma	
- Yalancı hüküm iddiacılarının psikolojisi	
- Kur'ân'ın terk edilmesini şikâyet etmek	
18. Hutbe	58
- Kendi görüşüyle amel edenleri kınama	
- İslâmî vahdetin temelleri	
- Din ve Kur'ân'ın kemali ve kapsamlılığı	
19. Hutbe	59
- Eş'as b. Kays'ın yerilmiş tarihi geçmişi	
20. Hutbe	60
- Ölümden sonraki sırların gizli kalış nedenleri	
- Gerçekleri tanıma yolları	
21. Hutbe	61
- Kurtuluş Yolları	
22. Hutbe	61
- İmam ve Ahdini Bozanları Tanıma	
- İmam'ın cesaret ve şahadet aşkı	
23. Hutbe	63
- Nimetlerin çeşitli kabiliyetler ile uygunluğu	
- Akrabalar ile yardımlaşmanın gereği	
- Akrabalara yardımın gereği	
24. Hutbe	64
- Cihad için hazırlığın gerekliliği	
25. Hutbe	65
- Milletlerin yenilgi sebepleri	

26. Hutbe.....	67
- Cahiliye kültürünü tanımak	
- İmam'ın yalnızlığı ve mazlumlugu	
- Amr b. As'ı tanıma ve askeri hazırlığın zarureti	
27. Hutbe.....	68
- Allah yolunda cihadın değeri	
- Kufe ehlinin itaatsizliğini kınama ve savaşa davet	
- İmam'ın mazlumiyeti ve Kufe ehlinin yenilgi sebepleri	
28. Hutbe.....	71
- Dünyayı Tanıma	
- Tövbe ve ahirete yönelmenin zarureti	
29. Hutbe.....	73
- Kufe Ehlinin yenilgi ve kınanma sebepleri	
30. Hutbe.....	74
- Düşman söylentilerine cevap	
31. Hutbe.....	74
- Talha ve Zübeyr'in psikolojisi	
32. Hutbe.....	75
- İslâm Ümmetinin irtica seyrinin sebepleri	
- İnsanların sınıflandırılması	
- Dejenere olmuş toplumda iyilerin nitelikleri	
- Dünyaya karşı davranış metodu	
33. Hutbe.....	77
- Peygamber'in (s.a.a) bi'setinin etkileri	
- İmam Ali'nin (a.s) ahlâkî ve askeri özellikleri	
34. Hutbe.....	79

- Kufe Ehlinin geri kalış nedenleri	
- Halk ve rehberlik makamının karşılıklı hakları	
35. Hutbe	80
- Allah'ı övmenin zarureti	
- Kûfe Ehlinin yenilgi sebebi	
36. Hutbe	82
- Haricîlere doğru yolu gösterme çabası	
- Nehrevan ehlinin (Haricîlerin) psikolojisi	
37. Hutbe	82
- İmam Ali'nin (a.s) fazilet ve üstünlükleri	
- Hilafetten el çekme ve sessiz kalmasının sebepleri	
38. Hutbe	83
- Şüpheleri tanınmanın zarureti	
39. Hutbe	84
- Kufe Ehlinin yenilgi ve yok oluş nedenleri	
- Kufe ehlini kınama	
40. Hutbe	85
- Devletin zarureti	
- Devletin etkileri	
41. Hutbe	86
- Hile ve kurnazlıktan sakınmak	
- Tevhidî siyaset	
42. Hutbe	86
- En korkunç arzular	
- Dünyayı tanıma ve ahirete yöneliş	
43. Hutbe	87

- Düşmanla karşılaşırken gerçekçi olmak	
44. Hutbe.....	88
- Maskala'nın kaçışına üzülme	
45. Hutbe.....	89
- Allah'ı övmenin zarureti	
- Dünyaya karşı davranış metodu	
46. Hutbe.....	89
- Yolculuk duası	
47. Hutbe.....	90
- Kufe'nin geleceği ile ilgili ön görüşler	
48. Hutbe.....	90
- Askerî hazırlığın zarureti	
49. Hutbe.....	91
- Allah'ı tanıma	
50. Hutbe.....	92
- Fitnelerin çıkış sebepleri	
- Hak ve batılı tanıma metodu	
51. Hutbe.....	92
- Fırat suyunu ele geçirme emri	
52. Hutbe.....	93
- Dünyanın tanımı	
- Allah'ın nimetlerinin yüceliği	
53. Hutbe.....	94
- Kurbanlık hayvanın nitelikleri	
54. Hutbe.....	95

- Biat günü insanların aşk haleti	
55. Hutbe	96
- Şam ehli ile savaşa başlamayı durdurmanın sebepleri	
- Savaşta bir idealin yeri	
56. Hutbe	96
- İslâmî cihat ve zaferin nitelikleri	
57. Hutbe	97
- Muaviye'nin sultacılık ve zalimlik haberi	
58. Hutbe	98
- Harihîlerin acı geleceğini haber vermek	
59. Hutbe	99
- Harîcilerin nerede öldürüleceğini bildirmek	
60. Hutbe	99
- Harihîlerin sapık düşüncesinin devam ettiğini bildirmek	
61. Hutbe	100
- Harihîleri öldürmeyi nehy etmek	
62. Hutbe	100
- Hz. Ali'nin öldürüleceği tehdidine karşı takındığı tavır	
63. Hutbe	101
- Dünyaya davranış metodu	
- Ahirete yöneliş	
64. Hutbe	101
- Takva ve ahirete yöneliş	
- İdeal sahibi olmak ve dünyayı tanımak	
- Salih amele yönelişin zarureti	

65. Hutbe.....	103
- Allah'ı tanımak	
66. Hutbe.....	104
- Bireysel savaş eğitimi	
67. Hutbe.....	105
- İmamet ile ilgili Kureyş ve Ensar'ın ortaya koyduğu delilleri reddetmek	
68. Hutbe.....	107
- Haşim b. Utbe'nin yöneticilik özellikleri	
- Muhammed b. Ebu Bekir'i övmek	
69. Hutbe.....	108
- Kûfe Ehlini kınama sebepleri	
70. Hutbe.....	109
- Peygamber'e arz edilen şikâyetler	
71. Hutbe.....	109
- Söylentilere cevaplar	
- İmam'ın (a.s) ahlâkî ve manevî özellikleri	
72. Hutbe.....	110
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) özellikleri	
- Peygamber (s.a.a) için dua etmek	
73. Hutbe.....	112
- Mervanoğulları'ndan dört fasit idarecinin hükümeti hakkında gaybî haber	
74. Hutbe.....	112
- İmam Ali'nin (a.s) kendini tanıtımı	
75. Hutbe.....	113

- İmam'ın iftiralar karşısında kendini savunması	
76. Hutbe	113
- Takva sahibi kulun nitelikleri	
77. Hutbe	114
- Benî Ümeyye zorbalarına uyarı	
78. Hutbe	115
- Hz. Ali'nin duası	
79. Hutbe	115
- Allah'tan gayrisine yönelmekten sakınmak	
- Astroloji ilminin değeri	
80. Hutbe	116
- Erkek ve kadınlar arasındaki farklılığın açıklanması	
- Aile idaresi	
81. Hutbe	117
- Zühd ve zahitliğin anlamı	
82. Hutbe	117
- Dünyayı tanımak	
83. Hutbe	118
- Allah'ın sıfatlarını tanımak	
- Takvayı tavsiye	
- Dünyayı tanıma	
- Kıyametin niteliği	
- Allah'ın salih kullarının hâlleri	
- Takvanın eğitici örnekleri	
- Tanıma ve ibret almanın yolları	
- Ölümden ibret almak	

- Takva örneklerini tanımak	
- Şeytanın düşmanlığı hakkındaki uyarı	
- İnsan yaratılışının ilginçlikleri	
- Ölümden ve sonraki aşamalarından ibret almak	
- Geçmişlerin tarihinden ibret almak	
- Tövbe ve fırsatlardan istifade etmenin zarureti	
84. Hutbe.....	126
- Amr b. As'ın psikolojisi	
- İmam Ali'nin (a.s) özellikleri	
85. Hutbe.....	127
- Allah'ı tanımak	
- Öğüt almanın zarureti	
- Cennetin niteliği	
86. Hutbe.....	128
- İlâhî ilim	
- Değerli öğütler	
- Ahlâkî değerleri hatırlatma	
- Değer karşıtlarını tanıtmak	
87. Hutbe.....	129
- Allah'ın en iyi kulunun niteliği	
- İnsanın en çirkin niteliği	
- Peygamber'in (s.a.a) Ehlibeyt'inin makamını tanıtmak	
- İmam Ali'nin (a.s) özellikleri	
- Benî Ümeyye'nin geleceği hakkındaki gaybî haberler	
88. Hutbe.....	132
- İnsanların helak oluş nedenleri	

89. Hutbe 133
- Peygamber'in (s.a.a) biset yıllarının niteliği
 - Cahiliyye günlerinden ibret almak
90. Hutbe 134
- Allah'ın yaratılış alemindeki nişaneleri
 - Hikmetli öğütler
91. Hutbe 135
- Allah'ı tanımak
 - Allah'ın Kuran'daki sıfatları
 - Tanımanın yalancı metotlarını reddetmek
 - Allah'ın varlıkları yaratışındaki niteliği, göklerin yaratılış niteliği
 - Meleklerin özellikleri
 - Meleklerin ahlâkî kötülüklerden temiz oluşu
 - Yeryüzünün yaratılış niteliği
 - Yeryüzünde Atmosferik oluşumların etkisi
 - Yeryüzünün güzellikleri
 - Âdem'in ilk yaşam öyküsü
 - Hayat için gerekli şeylerin yaratılışı
 - Allah'ın ilminin tanımı
 - Hz. Ali'nin (a.s) duası
92. Hutbe 147
- Hilafeti kabul etmeyişinin sebepleri
93. Hutbe 147
- İmam Ali'nin (a.s) ilmî ve siyasî özellikleri
 - Gelecekteki fitneleri haber vermek

- Ümeyyeoğulları'nın çıkaracağı fitneleri haber vermek	
- Ümeyyeoğulları'nın acı akıbeti	
94. Hutbe.....	150
- Allah-u Teâlâ'nın vasfı	
-S emavî peygamberin vasfı	
- İslâm Peygamberi ve Ehlibeyt'inin vasfı	
- Ebedî öğütler	
95. Hutbe.....	151
- Cahiliyye döneminin niteliği	
- Peygamber'in (s.a.a) tebliğ niteliği	
96. Hutbe.....	151
- Allah'ı tanımak	
- Peygamber'in (s.a.a) nitelikleri	
97. Hutbe.....	152
- Kufelilerin yenilgi sebepleri ve Hz. Ali'nin (a.s) mazlumiyeti	
- Şamlıların Kufelilerden farklılıkları	
- Kufeliler ve değerlerin dejenere oluşu	
- Ehlibeyt'e itaatin zarureti	
- Peygamber'in (s.a.a) ashabının niteliği	
98. Hutbe.....	154
- Ümeyyeoğulları zulmünün her yeri saracağını haber vermek	
99. Hutbe.....	155
- Dünyaya yöneliştten sakınmak	
- Geçmiştekilerden ibret almanın gereği	
- Ölümü hatırlama ve Allah'tan yardım dilemenin gereği	
100. Hutbe.....	157

- Allah'ı tanımak
 - Peygamber'in (s.a.a) ahlâkî özellikleri
 - Hz. Mehdi'nin (a.f) zuhuruna kadar İmamlar'ın imametinin devam etmesi
101. Hutbe 158
- Allah'ı tanımak
 - Muhaliflere doğru yolu göstermek
102. Hutbe 159
- Kıyamet gününün niteliği
 - Basra'nın kanlı geleceğini ve mücahitlerin savaşını haber vermek
103. Hutbe 160
- Dünyaya karşı davranış metodu
 - Âlimin değeri ve cahilin değersizliği
 - Gelecekteki zor olaylarda müminin niteliği
104. Hutbe 161
- Cahiliyye döneminin niteliği
 - Bisetin nitelikleri
105. Hutbe 162
- Peygamber'in (s.a.a) özellikleri
 - İslâm toplumunda imamın görevleri
106. Hutbe 164
- İslâm'ın nitelikleri
 - Peygamber (s.a.a) için dua
 - Peygamberin (s.a.a) bisetinin etkileri
 - Ümmetin irtica seyrinin ve çöküşünün sebepleri

107. Hutbe.....	166
- Hz. Ali'nin (a.s) Sıffin'de savaşılan dostlarının niteliği	
108. Hutbe.....	166
- Allah'ı tanımak	
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) niteliği	
- Benî Ümeyye'nin fesat ve katliamlarını haber verme	
- Ümeyyeoğulları devleti zamanında değerlerin dejenere olacağı haberi	
109. Hutbe.....	169
- Allah'ın kudretinin nitelikleri	
- Allah'ın nimetleri ve kötü istifadeler	
- Yalancı aşk ve bağıllık tehlikesi	
- Ölümün niteliği	
- Yeniden dirilişin niteliği	
- Peygamber'in (s.a.a) takva ve züht niteliği	
- Ehlibeyt'in (a.s) özellikleri	
110. Hutbe.....	173
- Bazı temel inançların etkileri	
- Kur'ân öğretilerinin değeri	
111. Hutbe.....	174
- Dünyaya tapma konusunda uyarı	
- Dünyanın gerçeğini tanıma	
- Dünyaya karşı davranış metodu	
- Geçmiştekilerden ibret almak	
- Haram dünyadan sakınmak	
- Yok olmuş güçlülerden ibret almak	

112. Hutbe	177
- İnsanın melekleri derk etmekten aciz oluşu	
113. Hutbe	177
- Dünyayı tanıma ve dünyaya aldanmaktan sakınma	
- Dünyaya karşı takınılması gereken tavırlar	
- Gaflete dalanları kınama	
114. Hutbe	179
- Allah'ın birliğine şahadet ve hamdetmenin değeri	
- Takvaya davet	
- Dünyayı tanıma	
- Dünya ve ahiret arasındaki ilişkinin doğru değerlendirilmesi	
115. Hutbe	182
- Yağmur duası	
- Tövbe yolları	
116. Hutbe	183
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) nitelikleri	
- Dostlara öğütler	
- Şahadete ulaşan dostların niteliği	
- Haccac bin Yusuf'un kan dökücülüğünü haber verme	
117. Hutbe	185
- Bencil insanları kınama	
118. Hutbe	185
- İyi dostları övme	
119. Hutbe	186
- Önderlik makamının sorumlulukları	
120. Hutbe	187

- Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in nitelikleri	
121. Hutbe.....	188
- Kufelilerin yenilgiye uğraması ve hakemlik meselesinin kabulünün nedenleri	
- Şehit dostların nitelikleri	
- Şeytanın aldatıcılığı konusundaki uyarı	
122. Hutbe.....	189
- Kur'ân'ı mızrakların ucuna geçirme siyasetinin ifşa edilmesi	
- Peygamber'in (s.a.a) cihat ehli dostlarının niteliği	
- Şamlılarla savaşmasındaki hedef	
123. Hutbe.....	191
- Savaşta psikolojik eğitim	
124. Hutbe.....	191
- Bireysel savaş tekniklerinin öğrenilmesi	
- Bayraktarların şartları	
- Askerlerin manevî eğitimi	
125. Hutbe.....	193
- Hakemiyet olayını kabul ediş nedenleri	
- Düşmanlıkları ortadan kaldırmada Kur'ân ve Sünnet'in rolü	
126. Hutbe.....	194
- Adalet ve israfın sınırı	
127. Hutbe.....	195
- Haricîlerin saptırıcı inançlarını ifşa etmek	
- Hz. Ali'yi sevmeye ifrat ve tefrite düşmekten sakınma	
128. Hutbe.....	197
- Hz. Ali'nin, Basra'nın geleceği ile ilgili verdiği haberler	

- Moğol Türklerinin niteliği	
- Gayb ilminin konumu	
129. Hutbe	199
- Dejenere olmuş toplumların niteliği	
- Dünyadan ibret almanın gerekliliği	
130. Hutbe	200
- Mücadelede Allah'a yönelme	
131. Hutbe	200
- İslâmî hükümetin felsefesi	
- İslâmî önderliğin şartları	
132. Hutbe	202
- Allah'ı övmek	
- Ölümü hatırlamanın gereği	
- Amelin zarureti ve dünyaya karşı takınılması gereken tutum	
133. Hutbe	203
- Kur'ân özellikleri	
- Peygamber'in (s.a.a) özellikleri	
- Dünyaya karşı takınılması gereken tutum	
- Ebedî öğütler	
- İnsanların çöküş nedenleri	
134. Hutbe	205
- Zaferde ilâhî yardımların rolü	
135. Hutbe	205
- Hz. Ali'nin düşmanları tanıma	
136. Hutbe	206
- Hz. Ali'ye halkın biatinin özelliği	

137. Hutbe.....	206
- Talha ve Zübeyr'in İddialarını ifşa etmek	
138. Hutbe.....	207
- Hz. Mehdi'nin zuhurunu ve hükümet modelini haber verme	
- Abdumelik b. Mervan'ın Kûfe'ye kanlı saldırı haberi	
139. Hutbe.....	208
- Hz. Ali'nin özellikleri	
140. Hutbe.....	209
- İyilerin kötülere ıslah etmede yardımlaşma gereği	
- Başkalarının gıybetini etmekten kaçınmanın gereği	
141. Hutbe.....	210
- Dostlukları korumak ve kötölemekten kaçınmak	
- Hak ve batılı tanıma	
142. Hutbe.....	210
- Bağış ve ihsanın yollarını tanımak	
143. Hutbe.....	211
- İnsan ile varlık âlemi arasındaki ilişki	
- İmtihanların felsefesi	
- Yağmur duası	
144. Hutbe.....	213
- Peygamberlerin gönderiliş felsefesi	
- Ehlibeyt İmamları'nın özellikleri	
- Sapıkları ve Abdumelik b. Mervan'ı tanımak	
- Ebedî öğütler	
145. Hutbe.....	214
- Dünyayı tanımak	

- Bidatleri tanımak
- 146. Hutbe 215
 - İslâm ve Müslümanların zafer nedenleri
 - Askerî danışmanlıkta gerçekleri görmek
- 147. Hutbe 216
 - Müslümanların acı geleceğinden haber
 - Ebedî öğütler
 - Kur'ân ve Peygamber'in (s.a.a) Ehlibeyt'ini tanımak
- 148. Hutbe 218
 - Talha ve Zübeyr'in psikolojisi
- 149. Hutbe 219
 - Ölümü hatırlamanın gereği
 - Hz. Ali'nin vasiyetleri
- 150. Hutbe 220
 - Hz. Mehdi'nin hükümetinin özellikleri
 - Peygamber'den (s.a.a) sonra insanların kaderi
- 151. Hutbe 222
 - Şehadeteynin (lâ ilâhe illallah ve Muhammedun Resulullah) değeri
 - Arapların kanlı geleceğini haber vermek
 - Fitnelere karşı koymanın metodu
- 152. Hutbe 224
 - Allah'ın sıfatlarını tanımak
 - Ehlibeyt İmamları ve Kur'ân'ın azametini tanımak
- 153. Hutbe 225
 - Sapıkların ve gafillerin sıfatları

- Gafillerin çaresizliği	
- İnsanı yok eden kötü sıfatlar	
154. Hutbe.....	227
- Ehlibeyt İmamları'nın makamı ve sapıkları kınama	
- İmamet ve önderliğin şartları	
- Cisim ve ruhun karşılıklı etkileşimleri	
155. Hutbe.....	228
- Yaratıcının vasfı	
- Yarasanın ilginçlikleri	
156. Hutbe.....	230
- Rehberite itaatın gerekliliği	
- İmanın etkileri	
- Kur'ânî özellikleri ve değerleri hatırlatma	
- Fitneleri ve şehit düşeceğini haber verme ümmetin imtihan edileceği haberi	
157. Hutbe.....	232
- Geçmişlerin tarihinden ibret alma	
- Takva ve kendini temizlemenin zarureti	
- Mezarda yalnızlığı hatırlatma	
158. Hutbe.....	234
- Peygamber (s.a.a) ve Kur'ân'ın değeri	
- Ümeyyeoğulları'nın acı geleceğini haber vermek	
159. Hutbe.....	235
- Hz. Ali'nin ülkeyi idare tarzı	
160. Hutbe.....	236
- Allah'ı tanımak	

- Allah'a ümit bağlamanın niteliği	
- Peygamberlerin hayat tarzına teveccühün gereği	
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) hayat tarzı	
- Peygamber'in (s.a.a) sünnetine uymanın gereği	
161. Hutbe	240
- Peygamber (s.a.a) ve Ehlibeyt'in (a.s) niteliği	
- Takva ve geçmiştekilerden ibret almanın gereği	
162. Hutbe	242
- Hilafet konusu	
- Muaviye'nin zulümlerini şikâyet	
163. Hutbe	243
- Allah'ı tanımak	
- İnsanın yaratılışının ilginçlikleri	
164. Hutbe	245
- Osman'ı uyarmak	
- Adil imam ve zalim önderin yeri	
165. Hutbe	246
- Kuşların yaratılışının ilginçlikleri	
- Tavus kuşunun yaratılışın ilginçlikleri	
- Ebedî cennetin özellikleri	
166. Hutbe	250
- Toplumsal karşılıklı saygınlık	
- Milletlerin zafer ve yenilgi sebepleri	
167. Hutbe	252
- Kur'an'ın özellikleri Müslüman olmanın özellikleri	
168. Hutbe	253

- Hz. Ali'nin ahdini bozanlarla savaşta gerçekçiliği	
- İç savaşın sorunları	
169. Hutbe.....	254
- Öndere itaatin gereği	
- Ahdini bozanların komplosunu ifşa etmek	
170. Hutbe.....	255
- Hidayet insanlara yol gösterme metodu	
171. Hutbe.....	255
- Ölüm döşeğinde dua	
- Savaşta güçleri seferber etme metodu	
172. Hutbe.....	256
- Şûra günündeki mazlumiyetini açıklaması	
- Kureyş'i şikâyet	
- Ahdini bozanları şikâyet	
- Ahdini bozanlarla savaşmasının sebepleri	
173. Hutbe.....	257
- İslâmî önderliğin şartları ve özellikleri	
- Takvanın zarureti	
- Dünyayı tanımanın gereği	
174. Hutbe.....	259
- Osman'ın öldürülüşü hakkında söylentilere cevap	
175. Hutbe.....	260
- Gafilleri kınamak	
- Hz. Ali'nin sonsuz ilimleri	
- Hz. Ali'nin özellikleri	
176. Hutbe.....	261

- İlâhî emirlere itaatin gereği	
- Kur'ân'ın özellikleri	
- İyi amellere teşvik	
- Dili kontrol etmenin gereği	
- Bidatlerden sakınmak	
- Kur'ân öğretileri	
- Zulmün çeşitleri	
- Kendini temizlemenin gereği	
177. Hutbe	265
- Hakemiyetin şartları	
178. Hutbe	266
- Allah'ı tanımak	
- Dünyaya karşı takınılması gereken tavır	
179. Hutbe	267
- Allah'ı tanımak	
180. Hutbe	268
- Kufelilerin fikirsel olarak çöküş ve dağılma sebepleri	
181. Hutbe	269
- Aldatılmış Haricîleri kınamak	
182. Hutbe	270
- Allah'ı övmek	
- Allah'ı tanıma	
- Takva ve tarihten ibret alma konusunda tavsiye	
- Hz. Mehdi'nin nitelikleri	
- Şehit dostları hatırlamak	
183. Hutbe	275

- Allah'ı tanımak	
- Kuran'ın özellikleri	
- Takvayı tavsiye etmek	
- Kıyameti ve ilâhî azabı hatırlamanın gereği	
- Dünyadan istifade metodu	
184. Hutbe.....	278
- Bir münafığı ifşa etmek	
185. Hutbe.....	279
- Allah'ı tanımak	
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) özellikleri	
- Allah'ı tanıma yolları	
- Çekirgenin yaratılış inceliği	
- Âlemde Allah'ın nişaneleri	
186. Hutbe.....	282
- Allah'ı doğru tanıma metodu	
- Allah'ın yaratılmışların sıfatından yüce oluşu	
- Allah'ın kudretini tanımak	
- Ahiret ve yeniden yaratılış	
187. Hutbe.....	287
- Gelecekteki olayları haber vermek	
- Rehberine itaatin gereği	
188. Hutbe.....	288
- Takvayı tavsiye etmek	
- Ölümü hatırlamak	
- İyiliklerde acele etmenin gereği	
189. Hutbe.....	289

- İmanın çeşitleri
 - Hicret ve gerçek muhaciri tanımak
 - Bazı hadisleri anlamamanın zorlukları
 - Hz. Ali'nin derin anlayışı
190. Hutbe 290
- Şükretmenin gereği
 - Takvayı tavsiye etme ve ölümü hatırlatma
 - Dünyanın geçici olduğuna teveccüh etmek
 - Takva sahiplerin geleceği
 - Askerî eğitim
191. Hutbe 292
- Allah'ı tanımak
 - Takvanın getirdikleri
 - Dünyadan sakınmak
 - Dünyaya tapanların kısımları
192. Hutbe 295
- Allah'ın yüceliği
 - Şeytanın kendini beğenmesini ve tekebbüre kapılmasını kınamak
 - Şeytanın düşmanlıkları konusunda uyarı
 - Tekebbürden ve cahili ahlâktan sakınmak
 - Mütekebbir diktatör önderlerden kaçınmak
 - Geçmiştekilerden ibret almanın gereği
 - İmtihanların felsefesi
 - Hac felsefesi
 - Zulümden sakınmak

- İslâmî ibadetlerin felsefesi	
- Güzel ve çirkin tutuculuk	
- Milletlerin yenilgi ve zafer nedenleri	
- İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) getirdikleri	
- Kufelilerin çöküşü ve kınanma nedenleri	
- Sapıklarla savaşta ciddiyet	
- Hz. Ali'nin parlak faziletleri ve cesaret dolu geçmişi	
- Kâmil insan örnekleri	
193. Hutbe.....	310
- Takva sahiplerinin yüzü	
- Takva sahiplerini gecesi	
- Takva sahiplerini gündüzü	
- Takva sahiplerini nişaneleri	
- İnsanın ölümünün yeri	
194. Hutbe.....	314
- Risalet zorlukları	
- Münafıkların çehresi	
- Münafıkların şeytanî hedeflerini ifşa etmek	
195. Hutbe.....	315
- Allah'ın varlık alemindeki nişaneleri	
- Ahireti hatırlamanın gereği	
196. Hutbe.....	317
- Cahiliyyetin nitelikleri	
- Dünyaya tapmayı terk etmek ve takvanın gereği	
- Amel etmenin gereği	
197. Hutbe.....	317

- Hz. Ali'nin (a.s) faziletleri
- Peygamber'in (s.a.a) vefatından dolayı duyduğu üzüntü
- 198. Hutbe 318
 - İlähî ilmi tanımak
 - Takvanın değeri
 - İslâm'ın özellikleri
 - Peygamber'in (s.a.a) gönderilişi ve cahilliyye zorlukları
 - Kur'ân'ın özellikleri ve değeri
- 199. Hutbe 322
 - Namazın öğretileri
 - Zekâtın değeri ve getirdikleri
 - Emaneti ödemenin sorumluluğu
- 200. Hutbe 324
 - Muaviye'nin yalancı siyaseti
- 201. Hutbe 325
 - Hak yolda yürümenin zarureti
 - Günah karşısında genel sorumluluklar
- 202. Hutbe 325
 - Peygamber (s.a.a) ile dertleşmek
 - Sonsuz hüznünü açıklamak
- 203. Hutbe 326
 - Ahirete yönelmenin gereği
 - Dünya ve imtihanlar
- 204. Hutbe 327
 - Ahiret yolculuğu için hazırlanmak
- 205. Hutbe 328

- Hz. Ali'nin hükümet işlerindeki ideali	
206. Hutbe.....	329
- Düşmana sövmekten sakınmak	
- Savaşta ideal sahibi olmak ve dua	
207. Hutbe.....	329
- Emaneti korumanın gereği	
208. Hutbe.....	330
- Kufelileri itaat etmediklerinden dolayı kınamak	
209. Hutbe.....	330
- Dünyadan istifade metodu	
- Dünyayı tümüyle terk etme düşüncesine karşı çıkma	
210. Hutbe.....	331
- Yaygın hâle gelmiş hadislerin çeşitleri	
- Hadis ravilerin çeşitleri	
- Peygamber'in (s.a.a) arkadaşlarının çeşitleri	
211. Hutbe.....	334
- Allah'ın yaratılış alemindeki nişaneleri	
212. Hutbe.....	335
- Şamlılarla savaş için insanların seferber edilmesi	
213. Hutbe.....	335
- Allah'ı tanımak	
- Peygamber'in (s.a.a) özellikleri	
214. Hutbe.....	336
- Peygamber'i tanımak	
- İlâhî âlimlerin değeri	
- Ebedî öğütler	

215. Hutbe 337
- Allah'tan bir şey dilemenin üslubu
216. Hutbe 338
- Toplumsal hakları tanımak
- Halk ve önderin karşılıklı hakları
- Halk ve önder arasındaki ilişkileri iyileştirmenin gereği
217. Hutbe 341
- Kureyş'i şikâyet
218. Hutbe 342
- Ahdini bozanların ihanetini ifşa etmek
219. Hutbe 343
- Ahdini bozanlardan öldürülenlere karşı duyduğu üzüntü
220. Hutbe 343
- Allah'ın yolunda yürüyen kimse
221. Hutbe 344
- Gaflete dalmaktan sakındırma
- Ölülerin mesajı
- Geçmişlerin haletinden öğüt almak
- Ölüm anının zorlukları
222. Hutbe 347
- Allah'ı hatırlamanın değeri ve getirdikleri
- Zikredenlerin ve ariflerin çehresi
223. Hutbe 349
- Gurura kapılma hususunda uyarı
- Nasıl olmak ve yaşamak gerektiği
- İnsan ve kıyamet

224. Hutbe.....	352
- Hz. Ali ve zulümden sakınma	
- Hz. Ali ve toplumsal adalet	
225. Hutbe.....	353
- İktisadî sorunlarda Allah'tan yardım dilemek	
226. Hutbe.....	354
- Dünyadan ibret almanın gereği	
227. Hutbe.....	355
- Allah'tan bir şey dilemenin usulü	
228. Hutbe.....	356
- Selman-i Farisî'nin özellikleri	
229. Hutbe.....	357
- İnsanların Hz. Ali'ye biatinin özelliği	
230. Hutbe.....	357
- Takva ve amelin getirdikleri	
- İyiliğe teşvik	
- Dünya ve zahitler	
231. Hutbe.....	359
- Peygamber'in (s.a.a) özellikleri	
232. Hutbe.....	359
- Beytülmalde hakkı gözetmek	
233. Hutbe.....	360
- Ehlibeyt'in (a.s) fesahat ve belagatı	
- İslâm toplumunun çöküş sebepleri	
234. Hutbe.....	361

- İnsanlar arasındaki farklılıkların nedenleri	
235. Hutbe	361
- Peygamber'in (s.a.a) mateminde	
236. Hutbe	362
- Hicretin zorluklarını hatırlama	
237. Hutbe	362
- İyiliğe teşvik	
238. Hutbe	363
- Hakemleri seçmeyi kınamak	
239. Hutbe	364
- Peygamber'in (s.a.a) Ehlibeyt'inin faziletleri	
240. Hutbe	364
- Osman'ın uygunsuz tutumlarını kınamak	
241. Hutbe	365
- Cihat için teşvik	

İkinci Bölüm: Mektuplar

1. Mektup	369
- Ahdini bozanları ifşa etmek	
- Kufe halkını cihada teşvik etmek	
2. Mektup	370
- Cihattan dönen mücahitlere teşekkür	
3. Mektup	370
- Valilerin ihanetine karşı tavır	
- Dünyanın değersizliği hususunda uyarı	

- Geçmiştekilerden ibret almanın gereği	
4. Mektup.....	372
- Çalışan güçleri seçme metodu	
5. Mektup.....	372
- Beytülmalı uygunsuz kullanma hususunda uyarı	
6. Mektup.....	372
- Hz. Ali'nin hükümetinin meşru oluşunun sebepleri	
- Muaviye'nin iddia ve söylentilerine cevap	
7. Mektup.....	373
- Muaviye'nin gizli yüzünü ifşa etmek	
- Söylentilere cevap	
8. Mektup.....	374
- Muaviye'yi biate zorlamak	
9. Mektup.....	374
- Kureyş'in düşmanlıklarını ifşa etmek ve Peygamber'in (s.a.a) direnişi	
- Muaviye'nin yalancı iddialarını ifşa etmek	
10. Mektup.....	376
- Muaviye'nin gizli çehresini ifşa etmek	
- Muaviye'nin askeri tehditlerine cevap	
- Muaviye'nin yalan yere kan davasında bulunmasına cevap	
11. Mektup.....	377
- Ordunun hareketinde gerekli taktikler	
- Bozguncuların özellikleri	
12. Mektup.....	378
- Öncü birlikler için askeri taktikler	

- Ordunun düşman karşısında mevzilenme metodu	
13. Mektup	379
- Ordu kademelerine riayet	
14. Mektup	379
- Savaşı başlatan taraf olmak gerektiği hususunda uyarı	
- Savaştan sonra askeri ahlâk	
15. Mektup	380
- Savaşta dua	
16. Mektup	380
- Askerî taktikleri öğrenmek	
17. Mektup	381
- Benî Ümeyye'nin gerçek yüzünü ifşa etmek	
- Ehlibeyt'in (a.s) faziletleri ve özellikleri	
18. Mektup	382
- Basra olayları hakkında uyarı	
- Temimoğulları kabilesinin özellikleri	
- İdarî ahlâk	
19. Mektup	383
- Halka kötü davranma hususunda uyarı	
- İdarî ve toplumsal ahlâka riayet	
20. Mektup	383
- Beytülmale ihanet hususunda uyarı	
21. Mektup	384
- İlimli olma hususunda tavsiyeler	
22. Mektup	384

- Ahirete yönelik hususunda tavsiyeler	
23. Mektup	385
- Hz. Ali'nin (a.s) son vasiyeti	
- Ahlâkî değerler hususunda tavsiyeler	
24. Mektup	386
- Şahsî mallar hakkında iktisadî vasiyetler	
- Malları harcamada ılımlı olma tavsiyeleri	
- Ağaç ve bağları koruma hususunda tavsiyeler	
25. Mektup	388
- Ekonomiden sorumlu kimselerin toplumsal ahlâkı	
- Beytülmalî biriktirme metodu	
- Hayvanları hakkını koruma	
26. Mektup	390
- Vergi toplayan kimselerin ahlâkı	
- Emanete riayetin gereği	
27. Mektup	391
- Yöneticilerin toplumsal ahlâkı	
- Takva sahipleri	
28. Mektup	393
- Muaviye'nin yalancı iddialarını ifşa etmek	
- Haşimoğulları'nın faziletleri ve üstünlükleri	
- Haşimoğulları'nın üstünlüğü ve Ümeyyeoğulları'nın rüsva oluşu	
- Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (a.s) mazlumiyeti	
- Askerî tehditlere cevap	
29. Mektup	398

- Basra halkını uyarmak
- 30. Mektup 398
 - Muaviye'yi uyarmak ve öğüt vermek
- 31. Mektup 399
 - İnsan ve olaylar
 - Kendini yetiştirme aşamaları
 - Toplumsal ahlâk
 - Çocuk terbiyesine özen göstermek
 - Çocuk terbiye etme metodu
 - Maneviyata teveccüh etmenin gereği
 - Ahirete yönelişin gereği
 - Toplumsal ilişkilerin ölçüsü
 - Azık hazırlamanın telaşı
 - İlâhî rahmetin nişaneleri
 - Duanın icabet oluşunun şartları
 - Ölümü hatırlamanın zarureti
 - Dünyaya tapanları tanımak
 - Ahirete yöneliş ve ahlâki değerlere riayetin gereği
 - Dostların hakkına riayetin gereği
 - Ahlâki değerlere teveccühün gereği
 - Kadının konumu ve takva kültürü
- 32. Mektup 412
 - Muaviye'nin sömürü siyasetini ifşa etmek
- 33. Mektup 413
 - Dejenere olmuş Şamhıların nitelikleri
 - Mekke valisine gerekli emirler

34. Mektup	414
- Azledilmiş valinin gönlünü alma metodu	
- Malik-i Eşter'in nitelikleri	
35. Mektup	414
- Muhammed b. Ebubekir'in özellikleri	
- Kufelileri kınama ve Mısır'ın düşüş nedenleri	
36. Mektup	415
- Hz. Ali'nin (a.s) savaşa hazırlığı	
- Savaşta takınılan kesin tavrın ilanı	
37. Mektup	416
- Muaviye'nin yalancı iddialarını ifşa etmek	
38. Mektup	417
- Mısır'ın siyasî durumunun izahı	
- Malik Eşter'in özellikleri	
39. Mektup	418
- Amr b. As'ın gerçek yüzünü ifşa etmek	
40. Mektup	419
- Bir valiyi kınama	
41. Mektup	419
- Hain bir yöneticiyi kınama	
- Beytülmalde kötü istifade etmeyi kınama	
- Hainlere karşı kesin tavır	
42. Mektup	421
- Atama ve işten almalarda gönül alma metodu	
43. Mektup	422

- Beytülmalî harcamada sıkı tutma
 - Hain bir yönetici tembih etme metodu
44. Mektup 422
- Muaviye'nin komploları altında Ziyad'ı uyarma
 - Ebu Süfyan'ın iddialarını red etmek
45. Mektup 423
- Yöneticilerin sade yaşamaları gerektiği
 - Hz. Ali ve sade yaşama örneği
 - Hz. Ali'nin özellikleri
 - Hz. Ali ve dünya
 - Hz. Ali ve dünyaya tapanlar
 - Kurtuluşa erenlerin nitelikleri
46. Mektup 427
- Valinin sorumlulukları
 - Yöneticilik ahlâkı
47. Mektup 428
- Ahlâkî değerleri tavsiye etmek
 - Ebedî öğütler
 - Kısasta adalete riayeti tavsiye etmek
48. Mektup 430
- İnsanın rüsva oluş nedenleri
 - Muaviye'ye öğütler
49. Mektup 430
- Muaviye'yi dünyaya tapmaktan sakındırma
50. Mektup 431
- Gururdan sakınmak

- Önder ve askerlerin sorumlulukları	
51. Mektup.....	432
- Beytülmalî toplamının değeri	
- Ekonomi yöneticilerinin ahlâkı	
52. Mektup.....	433
- Beş namazın vakitleri	
53. Mektup.....	433
- Kendini yetiştirmenin zarureti	
- Önderlik ahlâkı	
- Gurur ve kendini beğenmekten sakınmak	
- Hakçılık ve halkçılık	
- Sırrı saklamanın gereği	
- Meşveretin gerçek yeri	
- Eski bozuk devletlerin yöneticilerinden sakınmak	
- Önderlerin toplumsal ilişkileri	
- Güzel sünnetleri korumanın gereği	
- Çeşitli toplumsal sınıfları tanıma	
- Askerlerin değerli sıfatları	
- Askerî komutanlar tayin etmede göz önünde bulundurulması gereken nitelikler	
- Hâkim ve kadıların nitelikleri	
- Yöneticilerin işlerini kontrol etmek	
- Beytülmal ve vergi işlerini dikkatlice kontrol etmek	
- Ülkeyi kalkındırma ilkesi	
- Devletin kâtip ve yazarlarının nitelikleri	
- Pazar ve tacirleri dikkatlice kontrol etmek	

- Yoksulların hayatını göz önünde bulundurmak
 - Muhtaç insanlara bizzat yardımcı olmak
 - Önderlerin özgün ahlâkı
 - İnsanlardan kaçıtmaktan sakınmak
 - Yakınlara ayrıcalık tanımaktan sakınmak
 - Düşmanlara davranış metodu
 - Uyarılar
 - Zarurî emirler
54. Mektup 452
- Halkın Hz. Ali'ye biatinin nitelikleri
 - Talha ve Zübeyr'in iddialarına cevap
55. Mektup 453
- İmtihanların felsefesi
 - Düşmana öğüt vermek
56. Mektup 454
- Komutanlık ahlâkı
57. Mektup 454
- İnsanları cihad için seferber etme metodu
58. Mektup 455
- Vahdet sebepleri
 - Müslümanlar arasında savaşın ortaya çıkış sebepleri
59. Mektup 456
- Heva ve heveslerine uymaktan sakınmak
 - Dünyaya karşı davranış metodu
60. Mektup 456
- Orduyu harekete geçirme metodu

- Halk ve orduyu uygunsuzluklardan alıkoyma metodu	
61. Mektup	457
- Yenilgiye uğrayan komutanı kınama	
62. Mektup	458
- Fitnelerin çıkış sebebi	
- Hz. Ali'nin (a.s) mazlumiyeti	
- Hz. Ali'nin cesaret ve düşmanı tanınması	
- Cihat ve savaşın sebepleri	
63. Mektup	459
- Ebu Musa'yı fitne çıkarmaktan sakındırmak	
- Ebu Musa'yı uyarmak ve ona tüm özür yollarını kapamak	
64. Mektup	460
- Ümeye Oğulları ve Haşim Oğulları arasındaki ihtilafın sebepleri	
- Muaviye'nin askeri tehditlerine cevap	
- Savaşlarda kahramanlıkları hatırlama	
65. Mektup	462
- Muaviye'nin sapış nedenleri ifşa etmek	
- Muaviye'nin yalan iddialarına cevap	
66. Mektup	463
- Gerçekleri görmenin gereği	
67. Mektup	464
- Hacılara hizmet etmenin gereği	
- Hacıların ihtiyaçlarını giderme hususunda tavsiyeler	
68. Mektup	464
- Dünyaya karşı davranış metodu	

69. Mektup	465
- Devlet yöneticilerin ahlâkı	
- Müminlerin niteliği	
- İyilikler hususunda nefsi terbiye etme metodu	
70. Mektup	467
- Kaçanlara davranış biçimi	
- Düşmanları tanımanın gereği	
71. Mektup	467
- Bir valiyi azletme sebepleri	
- İktisadî yolsuzlukları kınama	
72. Mektup	468
- İnsan ve ilâhî takdir	
73. Mektup	468
- Muaviye'nin yalancı yüzünü ifşa etmek	
74. Mektup	469
- Müslümanların barış ve uzlaşma ilkeleri	
75. Mektup	470
- Muaviye'ye itaat etme emri	
76. Mektup	470
- Komutanlık ahlâkı	
77. Mektup	471
- Müslüman muhalifler ile konuşma metodu	
78. Mektup	471
- Toplumun çöküş nedenleri	
- Birliği sağlama hususunda çaba harcama	

79. Mektup	472
- Milletlerin yok oluş nedenleri	

Üçüncü Bölüm: Hikmetli Sözler

Hikmetli Sözler	477
İlginç Sözler	538
İçindekiler	477